This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

KF
17924
NEDL TRANSFER
HN 4TS1 G

VM

DOCTRINA
NVMORVM VETERVM

CONSCRIPTA

A

IOSEPHO ECKHEL

THESAVRO CAESAREO NVMORVM, GEMMARVMQVE VETERVM, ET REI ANTIQVARIAE IN VNIVERSITATE VINDOBONENSI DOCENDAE PRAEFECTO.

PARS II.

DE MONETA ROMANORVM.

VOLVMEN VI.

CONTINENS

NVMOS IMPERATORIOS A IVLIO CAESARE VSQVE AD HADRIANVM EIVSQVE FAMILIAM.

EDITIO SECVNDA.

VINDOBONAE

SVMPTIBVS FRIDERICI VOLKE

MDCCCXXVIII.

KF 17924

HARVARD COLLEGE LIBRARY

PRAEFATIO.

Rem monetariam imperii Romani explicare aggredior, quo nullum hactenus orbis vidit augustius, nullum famae magis porrectae, et quadam nominis superstitione magis consecratum. Tamen amplissimum istud meritum parum ad institutum meum pertineret, nisi, quantum vetera imperia excessit potentia et majestate, tantum etiam monetae superstitis et copia, et praestantia, et varietate anteiret. Monetae consularis tametsi incredibilis numerus ad nostram usque aetatem duravit, tamen parum illo satisfactum nobis putamus. Principio solum aes ad incudem vocatum, argenti usu nonnisi sero invecto, auri fere ignoto, nulla tum adhuc in utroque metallo typorum varietate, donec praefectorum monetae vanitas, et jactandi generis libido veteris simplicitatis fastidium levavit. Sed neque sic impetravere, ut non alia desideraremus posteri. Gratius enim nobis accidisset, prae factis antiquis, iisque plerumque fabulosis, videre in moneta publice imperata res gestas eo tempore, quo signata ipsa fuit, et aliquam saltem fuisse adstitutam notam chronologicam, quae nummi percussi aetatem, si non certam definitamque, at saltem vicinam edoceret. Alia sub imperatoribus monetae facies. Praeter promiscuum triplicis metalli usum habita etiam ratio praesentis fortunae, rei domi forisque insigniter gestae, officiorum principis in populum, et vicissim, et quaecunque in amplo imperio ad memoriam digne geri consuevere.

Qua illa laude praecedentium regnorum, etsi clarissimorum monetam longe superat, quae vix ullo ad historiam subsidio eodem fere tantum argumento occupatur, sic ut conspecto uno ejusdem regis numo te ejus omnes vidisse possis arbitrari. Confer numos Philippi II., Alexandri M., Ptolemaeorum, Lysimachi, aliorumque. Aetatem vero numorum, etsi non semper ipsum annum tenemus, sic tamen habemus definitam, ut certi esse possimus, eorum natales coërcendos intra tempus, quo is imperio praefuit, cujus in iis imago exhibetur. Sed et istud animo, qui veteris aevi recordatione suaviter adficitur, non vulgarem debet adferre voluptatem, quod haec principum Romanorum series inde a Iulio Caesare usque ad postremum Constantinum per saecula omnino XV. porrigitur, et singulorum offert imagines, et ipsa oculis fidele, incorruptumque testimonium objicit maximi olim per orbem imperii paullatim mole sua laborantis deficientisque, ac denique in extremam barbariem, artisque veteris oblivionem prolapsi.

Atque haec tam vasta, tam late patens monetae veteris classis cum non modo philologiae studiis amplissima adferat subsidia, sed etiam antiquitatis cognitione delectet animum, incredibile dictu, quanta cupiditate inde a renatis literis non principes modo, sed privati quoque comparandis his Romanae vetustatis reliquiis operam, sumptusque impenderint, et quod magis mirum, vix imminuto a tot jam saeculis in hodiernum usque diem adversum eas adfectu. Horum honestissimis studiis, atque indefesso conatui debemus locupletes, et illustres series ab eo tempore cognitas, et in literarum incrementa cum orbe erudito communicatas, ex quibus eas, quae illustrioris sunt per Europam famae, alibi enumeravi [a]). Praeclaris his cimeliis conquirendis inferendisque cum suas viri beati partes abunde implevissent, nolebant suis deesse viri

a) Vol. I. Proleg. gen. cap. XXIII.

eruditi, sive cum eorum nobis perpetuos catalogos instruerent, sive explicarent argumenta; sive probos falsosque distinguere docerent, quae quidem cura in hujus studii curriculo e praecipuis una fuit. Etenim, quod fieri consuevit, ut, ubi avidus est emptor, ibi mala fides mercem corrumpat, factum magno artis nostrae incommodo, ut jam a primis ejus incunabulis turpis quaestus ad vitiandam prae aliis omnibus Augustorum monetam omne suum studium conferret, quae labes successu temporis adeo invaluit, ut monetae hujus classis falsae non multo minor sit numerus, quam primaevae, et genuinae, tantumque fere studii impendendum illi parti, quae discernere utramque docet, quantum ipsi scientiae, et doctrinae ex ejus usu percipiendae. Quam quidem postremam partem hoc loco indicasse satis fuerit; nam varios monetae adulterandae modos alibi copiose sumus persecuti [a]). Sed necessarium omnino est, in judicium vocare cognitos hactenus monetae Augusteae catalogos, et in hanc eruditorum commentarios, ut, quantum ab iis veri, sincerique subsidii possit exspectare philologia, planissime intelligamus.

Primus fuit HVBERTVS. GOLTZIVS, qui primum in suis *Fastis magistratuum et triumphorum R.* insignem numerum numorum Iulii Caesaris, Augusti, virorumque principum, qui his coaevi fuere, vulgavit, deinde in *Thesauro rei antiquariae huberrimo* imperatorum, Caesarumque, et Augustarum titulos, nomina, et epitheta a Iulio Caesare usque ad Heraclium ex numis, ut ajebat, descripsit. Ab examinandis his ejus operibus possum nunc jure abstinere, quia istud multo adcuratius, quam hactenus a quocunque alio factum, a me alibi praestitum est [b]), cujus summa haec est: numos omnes ab uno hoc viro promulgatos aut putandos esse confictos, et saepe quidem erudite, aut vafre ac subdole descriptos, aut, si qui fraude carere videantur, saltem suspectos tamdiu, donec aliorum

a) Vol. I. Prolog. gen. cap. XIX. b) Vol. I. Prolog. gen. p. CXLI.

testium accedat auctoritas. In praesente ergo examine hominem inde ab exortu suo veritatis numismaticae sicarium, ut alibi semper, procul habebimus.

At in recensendis, ordinandisque monetae Augusteae numis inde a duobus saeculis, et amplius maxima laus fuit ADOLPHI OCCONIS medici Augustani, cujus habemus opus tenue primum, et hoc nomine editum: *Impp. Romanorum numismata a Pompejo M. ad Heraclium. Antverpiae M. D. LXXIX. in 4to.* Ab ipso auctore emendatum, locupletatumque iterum prodiit Augustae Vindelicorum anno M. DC. I. Recusum Antverpiae M. DC. XXV. testatur Fabricius [a]). Si laudanda jure est praestantis viri diligentia, et consilium, quod primus fuit, qui colligere Augustorum numos omnes tum cognitos, et in temporum rationem distribuere tentaverat, tamen nostra hac aetate, qua non modo multo habemus auctiorem ejus monetae numerum, sed hanc etiam multo adcuratius descriptam, vulgatamque, opus istud ab iis, quorum interest, vix amplius in consilium adhibetur. Nihilominus hunc industriae suae tulit fructum, ut, qui deinceps eodem in argumento versati sunt, Occonis vestigiis insistendum ducerent, atque profiterentur ipsi, nihil sibi aliud fuisse propositum, quam ut Occonis catalogum amplificarent, et si qua peccatum esset, sanitati restituerent.

Et hanc quidem provinciam post annos centum in se suscepit FRANCISCVS MEDIOBARBVS BIRAGVS S. R. I. Comes, et regiae civitatis Papiae decurio, edito justi voluminis opere, sic inscripto:

Imperatorum Romanorum numismata a Pompejo Magno ad Heraclium ab Adolfo Occone olim congesta, nunc Augustorum iconibus, perpetuis historico-chronologicis notis, pluribusque additamentis illustrata, et aucta. Mediolani. MDCLXXXIII. fol.

a) Ad Bibl. num. Band. p. 36.

Opus istud simul lucem vidit, simul omissis Occonis exemplaribus avide arreptum, unumque fuit in manibus eorum, qui enucleandae Augustorum historiae, et chronologiae seriam, solidamque operam impenderunt. Et vero insignia sibi ad propositum accessisse subsidia, jure sibi videbantur posse gratulari, cum viderent Occonis opus tam laeta, et copiosa numorum accessione auctum, amplificatumque, numos ipsos meliore, et magis conspicuo ordine descriptos, et per annales secundum tempora, quibus cusi videbantur, distributos. Quapropter mirum non est, perspecta ejus operis opportunitate, accedente praeterea Mediobarbi auctoritate, et nullatenus suspectâ fide, jam inde a tot annis ad hoc ejus opus fuisse provocatum, numosque in hoc descriptos velut incorruptos illius aevi testes ad confirmandam rerum gestarum, temporumque fidem adsidue compellatos. Ergo cum hic Mediobarbi catalogus tam late porrecti sit usus, et unus maxime in consilium soleat adhiberi, mearum in praesente instituto partium sane est, quod meum sit de universo hoc opere judicium, longo edoctum usu candide aperire.

Quod necesse cumprimis est, cum quis operis, praeclaram ab ipsa aetate, et virorum excellentium judicio opinionem nacti, cogitur elevare auctoritatem, solicite commonere lectorem, atque indicare, quid de eo viri alii magnum ab illa arte nomen, famamque nacti, et quidem in hodierni aevi artium omnium perfectione senserint, ne is solus videatur agnitis dudum, confessisque auctoris laudibus obtrectare, istud mihi in praesentis operis crisi propter creditam diu ejus praestantiam anxie, et religiose curandum video. Et reperi ὑπερασπιςὴν virum, cujus nemo in re numismatica usum, et praestantiam, in ferendo judicio circumspectionem, et insignem candorem animi possit in dubium vocare, Bimardum intelligo baronem de la Bastie. Eruditus hic censor posteaquam edixit, Occonis catalogum propter vitia, quae commemorat, nullam jam pro-

mereri fidem, continuo subjicit [a]): „Scripsit comes Mediobarbus „illa aetate, qua antiquitatis studia magnos jam fecere progressus, „et numorum scientia voluptati vulgo fuit. Tamen ejus catalogus „non multum praestat Occoniano, quem is tantum augere instituit. „Ergo magis solicitus, ut opus suum distenderet inserendo numos „omnes, quorum potuit obtinere descriptionem, quam ut eos tan„tum vulgaret, qui certae essent fidei, omnia nullo dilectu intulit „numorum indicia, quae secum communicata fuere, et quae ex „missis sibi catalogis potuit excerpere, contentus, illa omisso omni „examine disponere secundum legem, quam sibi sequendam prae„fixerat. Ex quo factum, ut saepe propinaret numos falsos, typos „informes, et inscriptiones luxatas, sic ut ejus operis nullam possis „ostentare paginam, quae non mendis referta sit. Quapropter ex „ejus unius praeconio nullum existima numum vere antiquum, „cum hic insolentius quid offert, et antequam is ad confirmandam „historiam advocetur, certum te reddi oportet, talem, qualem descripsit, in museo quopiam existere." Hucusque Bimardus, cum cujus judicio consentit aliud multo vetustius praeclari Ioberti [b]). Sed et pridem cl. de Valois eruditam coepit ejus operis adornare censuram, qua inde ab Augusto usque ad Hadrianum multorum numorum eo contentorum aut spurios natales, aut falsam lectionem, aut alia vitia idoneis argumentis demonstrat [c]).

Haec quiquis legerit, facile ipse intelliget, cum edixero, non modo parum isto Mediobarbi catalogo consultum philologiae, sed etiam, si sequare, gravissimis te quaquaversum offensionis periculis occursurum, nihil me amplius adserere, nisi quod a praestantibus iis viris pridem fuit constitutum. Enimvero antequam Mediobarbus ad conscribendos imperatorum numos appelleret animum,

a) B. L. Tom. XII. Mem. p. 381. b) Science des méd. T. I. p. 109. c) B. L. Tom. XII. Hist. p. 309. Tom. XIV. Hist. p. 116. Tom. XVI. Hist. p. 145.

multa illi antea fuere providenda, magni faciendi apparatus, quibus omissis curis tantum abfuit, ut sana eruditioni alimenta, et in incrementum profutura pararet, ut etiam, cum recte ipsa valeret, morborum examen induceret, et, si opis indigeret, contrariis remediis salutem redderet impeditiorem. Oportebat primum, non recipere in catalogum, nisi numos, quorum antiquitatem verumque statum aut adprobasset ipse, aut nonnisi a viris in arte nostra praestantissimis adprobatam novisset. Atqui in horum numero non fuisse Occonem suum, intelligere ipse facile potuit. Vt enim in quavis arte prima experimenta fallacia sunt, ita non possunt Occonis commentarii, qui aliud non sunt, nisi primum artis nostrae tentamen, variis modis non frequenter, graviterque peccare, quos si cum aetatis suae opibus contendere libuisset, reperisset continuo, majorem numorum, quos ii continent, partem aut esse falsam, aut spectata epigraphe, typis, aliisque causis gravissimis a vero magnopere abludere. At vero hujus naturae non modo sunt, quos Mediobarbus in catalogum suum recipit, numi Occoniani, et qui his permixti sunt, Goltziani, sed etiam, quos ipse nullo dilectu ex communicatis secum catalogis, schedisque corrasit, et in suum Amaltheae cornu conjecit. Percurre, si lubet, fontes, unde is sua hausit, et quos ipse in fine operis sui indicavit, et reperies in his aut obsoletos illos Levinum Hulsium, Tristanum, Angelonum, Smetium, aut, quibus nulla plane habenda fides, Ligorium, numos Arscotanos etc. aut catalogos contextos ab auctoribus, quorum nomina reip. literariae ignota semper fuere. Atque ex his praeconiis cum maximam supplementorum suorum partem legeret, factum necessario, non modo ut spuriorum copiam inferret, numosque repraesentaret eo cultu, quem antiquitas inficiatur, sed etiam ea praeteriret, quae ad verum ex numis capiendum fructum praetereunda minime fuerunt. An enim toto illo opere vel semel commonitus est

lector, argenteum quempiam numum esse ex subaeratorum genere, aut praeter morem majore vilioris metalli accessione depravatum, aut cujuscunque metalli numum fabricae esse rudioris, aut saltem a solito statu abludentis, certo commatis peregrini, aut plane barbari argumento? quas quidem omnes causas penitus nosse quantum intersit, aut diximus alibi, aut deinceps, cum occasio tulerit, docebitur. Quanta sit praecipue in moneta Romana subaeratorum copia, et quam turpia in his mendacia, olim late explicavimus [a]). Ad alterum quod attinet, monendum v. c. in Augusto, aliisque fuerat, certos quosdam consecrationis numos esse argenti vilioris, et operis minus elegantis, signatos ergo inclinante imperio; neque synchronos iis, quorum exhibentur capita. Denique si numum Romanum putabimus, qui, etsi Latine inscriptus, tamen ab urbe Graeca, vel colonia, vel ipsis etiam barbaris signatus est, iniquum de eo plerumque erit nostrum judicium. Exstant aenei Othonis numi cum epigraphe Latina, et in aversa S. C. Eorum inspecta fabrica, modusque facile persuasit eruditis, fuisse extra urbem, et quidem, quod hodie satis constat, Antiochiae Syriae percussos. Hanc peristasin cum docere lectorem negligeret Mediobarbus, fecit, ut non modo id genus numi crederentur commatis Romani, sed confirmarent etiam judicium eorum, qui sibi persuasere, numos aeneos Romae cum Othonis capite fuisse signatos.

At enim variae hae causae, quas modo commemoravi, non solae sunt, quae religiosum catalogi architectum, cujusque praeconiis philologia confidenter uti possit, impellere debuerant, ne parceret utilibus monitis, indiciisque, et saepe necessariis. Exstant in omnibus museis numi certae antiquitatis, neque tamen subaerati, in quibus, sive scripturae legem spectes, sive notas chronologicas, sive anticae cum aversa societatem, sive quidquid aliud

a) Vol. I. Proleg. gen. cap. XIX.

a cognitis legibus diversum, aut peccatur, aut saltem peccari videtur. Non postulabimus tum ab auctore, ut ejus dissensus causam exponat, eumque aut incuriae monetariorum, aut permutationi matricum, aut certae rationi, sed nobis minus cognitae, imputet; at postulabimus, ut eum dissensum habeat perspectum, ac tum indicare non negligat, numum esse vere antiquum, ad haec sanum et illaesum, nihilque, in quo dissentit, anceps et ambiguum. Quo pacto obtinebimus, non modo ut rei insolentiam vocare in dubium non possimus, sed ut omnis etiam tollatur suspicio, illud, quod insolens videtur, ex typographi potius incuria fluxisse. Quam quidem cautionem ut jure in Mediobarbi catalogo desideramus, ita e converso experimur, si qui numi repugnare rationibus chronologicis videbantur, eorum illum mentione studiose abstinuisse. Exstant numi Philippi junioris inscripti: P. M. TR. P. VI. COS. P. P., iique tanto numero, ut verisimile non sit, eos viri, qui omnem suam operam conquirendae monetae R. addixit, fugere diligentiam potuisse. Tamen eorum nullum in ejus Augusti moneta descriptum reperias, haud dubie, quod monetariorum in iis feriundis lapsum est suspicatus, qui aversam, quae patris est, filio adfinxerint, aut quod eos omnes esse patris Philippi putavit, etsi facies juvenilior nullum relinquat dubium, filii in iis caput esse propositum. Addo veterem, justamque eruditorum querelam, in eo catalogo mentionem quidem metalli factam, at omissam fuisse eam, quae numorum magnitudines explicaret, quarum tamen indicium, praecipue in moneta aenea, ad varias res cognoscendas magnas adfert opportunitates.

Multa adhuc dicenda forent de sphalmatis passim obviis, quorum magna pars non poterat nisi ab auctoris festinatione, et opera perfunctoria proficisci. Ait v. c., M. Antonium dictum fuisse imperatorem *allato in urbem Catilinae capite*, citatque ejus testem Dio-

nem (Pag. 14.). Verum Dio longe aliud docet, ut dicemus in ejus IIIviri numis. Ait, (Pag. 63.) Tiberium statim mortuo Augusto dictum fuisse *patrem patriae* quod ab eo scriptum tanto magis lubet mirari, non modo quod auctores omnes conspirant, a Tiberio hunc honorem constanter fuisse repudiatum, sed etiam quod ipse nullum repraesentavit numum, in quo Tiberius P. P. appellaretur. Ait, (Pag. 64.) Tiberium V. C. 769 imperatorem VIII. ab exercitu fuisse salutatum, et tamen per plures deinceps adhuc annos profert numos inscriptos IMP. VII. Ait, (Pag. 151.) Trajanum V. C. 956 (lege 856.) dictum fuisse *Dacicum*, et tamen jam ad V. C. 853 descripsit numos, in quibus is dicitur GER. DAC. Nolo cumulare exempla, quorum justum numerum in sequentibus commentariis dabimus, atque istud ad hactenus dicta addidisse sufficiat, catalogum hunc, ut a Mediobarbo vulgatus exstat, non modo illos, qui uti volunt, in avia ducere, sed et magnopere impedire. Quod si Pagius in sua Baronii Critica non raro quaevis alia monumenta numorum auctoritati anteferenda putavit, ad istud se judicium necessitate compulsum vidit, quia alios numos in consilium non adhibuit, nisi quos ab Occone, et Mediobarbo descriptos reperit. Atqui testari ipse possum, quo tempore ad ordinandos, explicandosque Augustorum numos accessi, cum eodem Mediobarbi catalogo nondum satis explorata ejus natura uti inciperem, sensi me laqueis undique irretitum, ex quibus me antea expedire non potui, quam ego fallacia ea testimonia aspernatus unius musei Caesarei numos, aliosque, quos a viris fide dignis vulgatos noveram, sequendos, audiendosque duxi. Ergo quicunque explicandae monetae Augusteae dabit operam, tantum jubebo diffidere Mediobarbo, quantum Goltzio, cum inter utrumque aliud discrimen non reperiam, nisi quod Mediobarbus nimium saepe credulus, saepe etiam minus attentus, bona tamen fide numos aut

falsos, aut male descriptos promulgavit, at Goltzius mala fide aut numos totos, aut varias eorum peristases confinxit, quod alibi a me invicte demonstratum fuit. Qua in causa illud sane est multo molestissimum, quod uterque rara fortuna amplissimam sibi apud aequales posterosque fidem comparavit, quam deinde inolitam, inveteratamque si quis cordatus convellere cupit, tanto plus experiatur difficultatis, quanto illa altiores durando radices egit. Verissime adeo dictum Dioni Chrysostomo [a]): *cumque res sit difficilis docere, tanto est difficilior dedocere, praecipue cum qui ex longo tempore mendacia imbiberunt, neque solum decepti sunt ipsi, sed patres quoque eorum, avique, et paene majores omnes.*

At erunt haud dubie, qui sibi persuadebunt, haec Mediobarbi vitia aut penitus, aut magna sui parte sublata fuisse in postrema ejus editione, quae inscribitur:

Imperatorum Romanorum numismata etc. a Franc. Mediobarbo Birago illustrata, nunc vero ab innumeris mendis expurgata, additionibus usque hac desideratis, criticisque observationibus exornata curante Philippo Argelato Bononiensi. Mediolani MDCCXXX. fol.

Mearum partium est inquirere, quantum post ampla haec promissa ei operi castimoniae, et puritatis accesserit. Ad eam procurandam parum operae studiique fuisse collatum, argumento esto, quod eadem haec vitia, quae paullo supra tanquam exiguam totius partem ex Mediobarbo recitavi, ejusque sunt naturae, ut suapte in seduli censoris oculos incurrant, in nova hac editione prorsus intacta permansere, et totus ille numorum grex, qui aut aperte falsi sunt, aut jure suspecti, quorum copia praecipue Trajani imperium maculavit, suam adhuc stationem occupat, nulla adjecta animadversione, quae de eorum fide dubitare jubeat, aut

a) Orat. XI. p. 152.

quae veram monetam a contorniatorum sordibus discriminet. Factum etiam nonnunquam, ut adderentur observata falsa, quibus caret prima editio. Sic pag. 313 legas monitum: *Numi Elagabali cum* TR. P. V. COS. IIII. *vel mendosi, vel adulterini putantur*, de quorum dubitare numorum veritate, qui obvii sunt, auctorem arguit sane imperitum. Denique exiguam hercle a nobis editor inivit gratiam, quando intactis auctoris sui mendis non curavit inserere numos praestantissimos, qui inde a vulgato Mediobarbi catalogo lucem videre, a viris illustribus, Morellio in Specimine, Haymio, Bandurio, aliisque cum erudito orbe communicati. Ex quo apparet, quam futilia sint illa promissa, quae Argelatus in Mediobarbi sui redivivi fronte tanto cum hiatu lectori exposuit, quamque parum novo hoc apparatu promovendis scientiae nostrae commodis consultum fuerit.

Non majorem Mediobarbo fidem merentur ii, qui numos Augustorum aut ex corruptis, aut saltem valde suspectis fontibus hausere, videlicet ex Goltzio, Pyrrho Ligorio, Iacobo, et Octavio de Strada, et similibus, quos inter fuere Sebastianus Erizzus, Carolus Patinus in Suetonio suo, Ioachimus Oudaanus, et qui in hujus tabulas commentatus est, Iacobus Oiselius, quibus adde IVros Ioannem Hemelarium, Albertum Rubenium, Iacobum Biaeum, Laurentium Begerum, qui numos, ut ajunt, a Carolo duce Croyaco et Arschotanocongestos, edidere, quod adsertum mihi plane mirabile videtur, quia hos inter multos reperias mere Goltzianos. Atque horum opera tanto pronius possunt in fraudem inducere, quia omiserunt indicia, quibus possemus certiores reddi, quos numos viderint ipsi, quos aliorsum, et a quibus sint mutuati. Sic v. c. ignorarem, unde Oudaanus suos hauserit numos, nisi Oiselius eorum interpres in praefatione dejeraret, ex probatissimis illos fide dignorum antiquariorum operibus fuisse selectos, quos

inter nominat Goltzium, Aeneam Vicum, Octavium de Strada, thesaurum ducis Arschotani, Pignorium etc. omnes optimo jure suspectos. Olim vix tandem elicui, Erizzum in numos Fastorum Goltzii fuisse commentatum, de quo egi alibi [a]). Exstant praeterea opera virorum plane eruditorum, quo in numero jure censemus Franciscum Angelonum, Ioannem Tristanum, aliosque, sed quorum indicatis numis non nisi cautissime utere, etsi non vulgaverint, nisi a se conspectos. Scripserunt illi ea aetate, quae nondum tot subsidiis artis nostrae, nondum necessaria illa numos plures contendendi facultate instructa fuit; ex quo factum, ut, quae nobis dedere, numorum indicia etiam in gravioribus causis a vero frequenter longissime aberrent.

Tandem multo tutius, expeditiusque iter per vias, quas sequentis proxime aevi conatus inde ab exeunte saeculo XVII. ad nostra usque tempora munivere. Iam nunc severiorem in adprobandis numis videmus exercitam censuram, excludi, aut palam reprobari numos falsos, aut si suspecti videbantur, eorum saltem indicari praecones, ut ex horum fide arbitrari lector de numis ipsis posset, jam certiorem nobis, minusque corruptum offerri numorum statum. Ex iis, qui hanc sibi laudem jure vindicant, commemorandi sunt Ioannes Vaillantius, quo nemo hactenus sanius, purgatiusve de numorum veterum fide judicavit, hoc uno hercle culpandus, quod in describenda Augustorum moneta (de hac una mihi tantum sermo) partium adversarum indicare statum neglexit, tanquam eum novisse parum intersit, quod funestum arti nostrae institutum in numorum veterum praeconibus pridem perstrinxit Pagius. *Ex quibus intelligis*, inquit [b]), *quantum reprehensione digni sunt antiquarii, qui numismata mutilata, ac detruncata nobis obtrudunt, quasi antica eorum pars, quae ad*

a) Vol. I. Proleg. gen. p. CLIII. b) Crit. Baron. ad ann. Chr. 269 §. 6.

nundinandum non necessaria, eruditioni etiam inutilis esset, et numismatographia nonnisi ad vendendum instituta esset. Accedunt Ioannes Harduinus vir gravis et verax, cum sapere libuit, Carolus Patinus in numis, quos ipse vidit, Laurentius Begerus in Thesauro Brandenburgico, Paulus Pedrusius in Museo Farnesio, Anselmus Bandurius, et qui ejus catalogum auxit, Hieronymus Taninius, Christianus Liebe in Gotha numaria, auctor Musei Theupoli, Thomas comes Pembrock in editis insignioribus musei sui numis, Franciscus Wise in Museo Bodleiano, auctor musei reginae Christinae ab Havercampo illustrati. Nolim adfirmare, in his, quos modo recitavi, catalogis non etiam reperiri numos spurios, neque eorum auctores aliquid humani passos, cum ipse non semel coactus fuerim, nonnullorum fidem in dubium vocare. Istud tamen certum, in stabilienda numi antiquitate rarius fuisse lapsos, etsi frequentius in recitanda numorum epigraphe, aut describendis typis, praecipue cum minus integri fuere, peccaverint. Ex catalogis monetae Augusteae hucusque vulgatis haud dubie amplissimus is est, qui numos musei Caesarei Vindobonensis complectitur, in quo edendo omnem dedi operam, ut lectori nonnisi mercem sinceram offerrem, ac sedulo monerem, si qui numi aut fraudis veteris, aut noviciae ignominia notati sunt. Enarravi hactenus opera, quae aut omnes, aut plures hujus monetae classes continent. At sunt praeterea, quae certam tantum classem sistunt, ac praecipue numorum maximi moduli, inter quae commendari merentur numismata hujus classis, quae fuere in museo cardinalis Carpegna a Philippo Buonarroto immensae eruditionis viro explicata, cardinalis Albani in lucem data a Rudolphino Venuti, musei Pisani ab Alberto Mazzoleno. Cautius adhibeto numismata moduli maximi ex cimeliarchio Ludovici XIV. tabulis XLI. exhibita, quorum partem fusam, et adulterinam, par-

tem male lectam, partem per incuriam alienis imperatoribus tributam testatur Bandurius [a]). Idem fere judicium de numis ejusdem classis musei Medicei a Gorio editis, de quorum fide egi alibi [b]).

Postremum mihi judicium erit de copiosis tabulis aeneis, quae monetam priorum XII. imperatorum ipsius Morellii manu delineatam complectuntur. In parandis his tabulis mirabile fuit, et, qui iis uti volunt, permolestum celebris ejus viri institutum. Praecedunt more Goltziano capita singulorum Augustorum, sequuntur partes aversae pro discrimine metallorum, et magnitudinum dispositae. Claudunt agmen numi ex Goltzio, ejusve MSS. capti. Bono quidem consilio plerisque partibus aversis adstituit notam aliquam, v. c. lilium, leonem, colubrum, coronam, etc., ut, ex quo numi essent museo petiti, continuo intelligeretur; at istud profecto mirum, quod his quoque immiscuerit numos Goltzianos, etsi hos addito signo distinguat, cum tamen, ut supra dixi, Goltzianam mercem in separatas tabulas conjecerit. Atque hanc ille curam cum impenderit partibus aversis, vituperandus sane, quod fontes, unde partes anticas hausit, adscribere plane neglexit, tanto justiore querela, quod in compluribus, utrum sincerae sint, et in numis vere existant, jure possumus dubitare. Operae pretium me facturum existimo, si capita, et adjectas iis inscriptiones, quas in probis auctoribus, sincerisque catalogis hactenus videre non licuit, et vere adeo Goltzianas suspicor, ex his Morellii tabulis indicavero.

Ex tabulis Iulii Caesaris.

CAESAR. DICT. TERT. PONT. MAX. Tab. I. n. 33.
CAESAR. DICTATOR. vel addito praenomine C. Tab. I. n. 29. 30.
CAESAR. COS. QVINT. DICT. PERP. Tab. II. n. 38.
CAESAR. IMP. AVGVR. P. M. Tab. V. n. 16.
CAESAR. IMP. SEX. DICT. QVART. Tab. V. 19. 20.
CAESAR. IMP. QVART. Tab. I. n. 31.

---

a) Bibl. num. sub Seguino in fine. b) Vol. I. Proleg. gen. p. CLXII.

CAESAR. AVGVR. PONT. MAX. Tab. I. n. 32.
CAESAR. AVGVR. IMP. QVIN. COS. QVAR. Tab. II. n. 37.
CAESAR. AVGVR. IMP. SEXT. COS. QVINT. Tab. II. n. 39.
C. CAESAR. COS. TER. scriptum juxta ejus caput laureatum velatum. Tab. II. n. 29.
Γ. ΚΑΙΣΑΡ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. ΥΠΑΤΟΣ. Β. Tab. II. 67.

Ex tabulis Augusti.

IMP. CAESAR. DIVI. F. COS. V. P. P. IMP. VII. Tab. II. n. 61.
Γ. ΙΟΥΛΙΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. ΤΡΙΩΝ. ΑΝΔΡΩΝ. Tab. I. n. 5.
IMP. CAESAR. PONT. IMP. ITER. IIIVIR. ITER. R. P. C. Tab. I. n. 24.
IMP. CAESAR. DIVI. F. COS. TER. IIIVIR. TER. R. P. C. Tab. I. n. 29.
ΑΥΤΟΚΡΑΤΩΡ. ΚΑΙCΑΡ. ΘΕΙΟΥ. ΥΙΟC. Tab. I. n. 34.
IMP. CAESAR. DIVI. F. PONT. IMP. TER. COS. ITER. ET. TER. DES. Tab. II. n. 57.
CAESAR. DIVI. F. AVGVR. PONT. IMP. QVAR. COS. TER. Tab. II. n. 57.
CAESAR. DIVI. F. IMP. V. COS. IIII. Tab. II. n. 58.
IMP. CAESAR. DIVI. F. COS. V. IMP. VI. Tab. II. n. 59.
CAESARI. DIVI. F. COS. V. IMP. VII. Tab. II. n. 60.
DIVI. F. P. P. Tab. II. n. 63.
IMP. CAESAR. AVG. P. P. Tab. II. n. 68. 69. 70.
CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. COS. VIII. P. P. IMP. VII. Tab. V. n. 174.
AVGVSTVS. COS. VIII. Tab. VI. n. 176.
AVGVSTVS. P. P. COS. X. Tab. VI. n. 177.
AVGVSTVS. DIVI. F. COS. IX. IMP. VIII. Tab. VI. n. 194.
AVGVSTVS. DIVI. F. COS. XI. TR. P. II. IMP. VIII. Tab. VI. n. 195.

Desino congerere plura exempla alia, et etiam ex sequentium imperatorum moneta, ex quibus solis jam satis perspicimus, quam periculosum sit, in consilium adhibere imagines numorum, quae tot historicis, et chronologicis mendis refertae sunt. An satis Morellius artis nostrae commodis prospexit, quando partium quidem aversarum fidem definivit, partibus interim anticis impune, et cum veritatis internecione mendacibus? Quid quod numos etiam obtulit, quos haud difficulter in spuriorum numerum referimus. Ejus exemplum dabimus in numis D. Liviae Augusti uxoris. Qui ergo tabulis his uti volet, dabit operam, ut fidem non habeat, nisi nu-

mis iis, quos additae museorum notae distinguunt, signo evidente, eos a Morellio ex archetypis ipsis captos, delineatosque, neque ex incertis, suspectisque fontibus fuisse petitos.

Hactenus de monetae Augusteae fide, praecipua sane artis numismaticae parte, disseruimus. Agendum etiam de eorum merito, quorum opera in illa illustranda, explicandaque versata est. Has quidem partes jam occupavi in generalibus ad hoc opus Prolegomenis toto capite XXII., tamen hoc loco nonnulla privatim monenda restant. Generatim non nisi caute utendum veteribus artis nostrae magistris, ut: Tristano, Spanhemio, Begero, quorum etsi incredibilis fuit eruditio, tamen nimia facilitas partim in adprobandis numis, qui spurii sunt, aut saltem jure suspecti, partim in recipiendis illis eo modo, quo ab aliis vulgatos repererunt, cum non magnopere in verum numorum statum curarent inquirere. Quae fuerint alia eorum aut vitia, aut etiam illustria merita, tum et illorum, qui hos secuti sunt, in iisdem Prolegomenis compendio dixi. In hunc tamen locum reservavi judicium de amplis commentariis, quos ad explicandas tabulas Morellii duodecim imperatorum numos complexas, de quibus paullo altius egimus, elucubrati sunt IIIviri magni ab eruditione nominis Christianus Schlegelius, Sigebertus Havercampus, et Franc. Ant. Gorius. Horum primae partes cum essent, de singulorum numorum fide certos nos reddere, neglecta ea cura amplum nobis testimoniorum apparatum, nimirum veterem cantilenam toties ad fastidium auditam, obtrudunt, et ne nescii videantur, in quorum operibus nidulentur numi singuli, primum Goltzianam mercem quater nobis obtrudunt, ex Goltzio ipso, deinde ex Nonnii collectione, tum ex Vaillantio, denique ex Morellii numis restitutis; his conjungunt artis nostrae atavos, Erizzum, Occonem, Hemelarium, Oudaanum, aliosque, quos non vades idoneos, sed serva Goltzii pecora aptius appellaveris. Verum

nisi institutum istud placuisset, quomodo enasci potuisset magnum illud volumen, magnum scilicet malum? Atque haec ut molesta sunt, ita aliud multo perniciosissimum. Dixi supra, in Morellianis his tabulis Goltzii exemplo partes anticas, sive capita ab aversis seorsim exhiberi. Ad hos ergo censores cum pertineret, cum partibus aversis nonnisi veras, probatasque partes anticas componere, parum religiosi cum illis anticas etiam mere Goltzianas junxerunt. Ita Schlegelius numum Iulii Caesaris tab. IV. num 31 sic describit: (Pag. 63.)

Caput Caesaris laureatum, vel: C. CAESAR. DICTATOR.

Caput Caesaris laureatum.

L. LIVINEIVS. REGVLVS. *Taurus cornupeta.*

Altera antica conjuncta cum hac aversa Goltziana est, religiosi antiquarii tantum priorem noverunt. Cur ergo antica suspecta jungitur cum aversa sincera in eo tractatu, in quo de genuinis tantum agitur? aut si istud placuit, cur non addito signo monetur, eam antiquam reperiri in uno Goltzio? An perinde habendum, quaecunque demum antica cum aversa sociatur? Morellius ad iconem hujus numi anticam citat aliam, sed quae item in genuinis nunquam cum hac aversa comparet.

Aliud exemplum luculentius: Ad numum M. Mettii tab. IV. n. 32 pag. 63 citat Schlegelius tres varias anticas, inter quas postrema cum epigraphe: CAESAR. COS. QVINT. DIC. PERP. Citat hujus numi indices Vrsinum, Patinum, Morellium, Vaillantium. Quis non crederet, apud eosdem auctores exstare etiam hunc numum cum dicta epigraphe? et tamen apud unum Goltzium reperias.

Plura exempla ex copiosa silva comportet, cui operae pretium visum fuerit. Ceterum ex his, quae modo exposui, intelligere quivis potest, quanta in universo hoc opere, seu tabulas spectes, numorumque ordinem, seu cemmentarios, regnet rerum omnium

confusio, in qua discernere verum a falso, certum ab incerto, utile a damnoso, nisi multo adhibito labore non possis, ut adeo unicum praegrandis operis meritum sint imagines numorum, quos Morellius ipse vidit, magna et cura, et veritate pro ejus viri more delineatae, quanquam et in his cautione opus sit, nam deperditis casu tabulis Morellianis, quae continent numos Titi aureos argenteosque, jacturam supplevit Gorius, qua fortuna, monebimus in ejus Augusti moneta.

Atque isto quidem modo hactenus cum nobilissima hac monetae veteris classe actum fuisse, nemo est, qui ignoret, ad quam ego explicandam cum accederem, facile intellexi, ut labor utilis evaderet, haec potissimum esse spectanda, ejus puritatem, ordinem, et commentarios, de quibus omnibus generatim a me actum jam est volumine I. in praefatione ad universum hoc opus, quibus quod addam, vix habeo. Ac puritatem quidem numorum constituit scientia, aut prudens judicium, qui numi putandi genuini, qui spurii, seu vetus eos fraus, seu moderna parturivit. Diximus, quanta in hac praecipue monetae veteris classe mercis alterutro hoc modo adulteratae sit eluvies, quae proinde nisi resecetur, aut adposito signo distinguatur, quod praecipue ob causas cognitas in subaeratis omittendum non est, non modo inutile est numorum veterum studium ad historiam, et chronologiam Augustorum, sed plane pestiferum. Quorum opera hoc contagio infecta, et aut vitanda, aut caute consulenda sint, altius indicavimus. In praesente instituto numos hujus naturae omnes negligendos duxi, nisi cum eos recitandi certa adfuit causa, placuitque istud, non modo ut consuleretur brevitati operis, verum etiam, ut aliquando hae artis nostrae vomicae elegantias nostras inquinare desinant. Interim noverit eruditus lector, si quem numum rarioris, insolentiorisve argumenti in his meis commentariis desiderari intelliget, jam vel ideo a me con-

demnatum, quia omissum. Altero modo procurare puritatem adlaboravi, revocando ad sanitatem numorum aut epigraphen, aut typorum statum, in quibus promulgandis quam graviter saepe ab antiquariis peccatum fuerit, commonere necesse non est, et sine quibus ad veritatem restitutis fieri non potest, ut ars numismatica eos rependat fructus, quos ab ea ob multiplices causas philologia potest exspectare. Qui commentarios hos pervolverit, continuo perspiciet, me in numis adprobandis, restituendisve summa cum religione, et circumspectione fuisse versatum.

Ad ordinem quod attinet, constat, in conscribendis, ordinandisque Augustorum numis alium aliis placitum fuisse. Alibi dixi [a]), omnium praestantissimum, utilissimumque videri ordinem chronologicum, attulique rationes graves, quas recoquere otiosum foret. Neque amplius addam ad ea, quae in praefatione ad praesens opus de moderandis commentariis praecepi. Nimirum quam hactenus legem sequendam duxi, eidem me deinceps quoque inhaesurum, quod istud eaedem causae exigunt, inspicienti patebit.

a) Vol. I. Proleg. gen. cap. XXIV

CONSPECTVS VOLVMINIS VI.

Iulius Caesar	Pag. 1
M. Brutus	— 19
C. Cassius	— 25
Sex. Pompejus	— 27
Lepidus IIIvir	— 34
Antonius IIIvir	— 35
Antonius IIIviri fil.	— 68
C. et L. Antonius IIIviri fratres	68. 69
Augustus	— 69
Livia Augusti	— 146
Octavia Augusti sor.	— 159
Marcellus Octaviae fil.	— 161
M. Agrippa	— 162
Iulia Augusti fil.	— 167
Cajus et Lucius Agrippae filii	— 169
Agrippa Postumus	— 174
Drusus senior	— 175
Antonia Drusi	— 178
Tiberius Aug.	— 182
Drusus jun. Ti. fil.	— 202
Tiberius et N. gemelli Drusi jun. filii	— 207
Germanicus	— 208
Agrippina Germanici	— 212
Nero et Drusus Germanici filii	— 216
Caligula	— 218
Drusilla Caligulae sor.	— 231
Livilla Caligulae sor.	Pag. 232
Claudius (Ti.)	— 233
Antonia Claudii fil.	— 251
Messalina Claudii	— 251
Britannicus	— 253
Agrippina Claudii	— 255
Nero	— 260
Octavia Neronis	— 285
Poppaea Neronis	— 286
Claudia Neronis filia	— 287
Messalina Neronis	— 287
Claudius Macer	— 288
Galba	— 290
Otho	— 300
Vitellius	— 308
Vespasianus	— 319
Domitilla Vespasiani	— 345
Domitilla Vespasiani filia	— 349
Vespasia Polla Vesp. mat.	— 349
Titus	— 350
Iulia Titi filia	— 365
Domitianus	— 367
Domitia Domitiani	— 399
Vespasianus junior	— 402
Nerva	— 403
Trajanus	— 411

Plotina Trajani . . . . Pag. 465
Marciana Trajani sor. . . . . . . — 467
Matidia Marcianae fil. . . . . . . — 469
Hadrianus . . . . — 473
Sabina Hadriani . . . . Pag. 519
Aelius Caesar . . . . — 524
Antinous . . . . — 528

DOCTRINA
NVMORVM VETERVM.

MONETAE ROMANORVM

PARS II.

COMPLECTENS

NVMOS AVGVSTORVM, CAESARVM TYRANNORVM.

C. IVLIVS CAESAR.

Natus Romae patre C. Iulio Caesare, matre Aurelia. De anno litigatur. Alii natum C. Mario VI. et Flacco cos. adseruat, seu V. C. 654, quae fuit mens Petavii, et plerorumque; alii, sed quae sententia minus verisimilis, anno sequente. Mensem, quo natus est, plures prodidere, nempe Quinctilem, qui deinceps in ejus honorem *Iulius* dictus est [a]). Diem Macrobius statuit IV. Id. Quinctiles [b]), cum quo consentit vetus Kalendarium a Lambecio editum, in quo: *IV. idus I. Caesaris natalis.* Vide plura apud Norisium [c]), ac praecipue Fogginum [d]).

a) Suet. c. 76. Dio L. XLIV. c. 5. Flurus L. IV. c. 2. b) Saturn. L. I. c. 12. c) Cenot Pis. diss. II. c. 6. d) Fasti Verrii p. 123.

Exosus jam puer L. Sullae fuit cum ob necessitudinem cum C. Mario, nam ejus amita Iulia huic nupta fuit [a]), tum quod Corneliam Cinnae filiam, quam uxorem duxit, nullo pacto, ut repudiaret, permoveri potuit, ac denique quod multos ei Marios, nimirum multum popularis aurae inesse videret. Ejus metu Roma profectus apud Nicomedem Bithyniae regem non sine rumore, ut ait Suetonius, prostratae regi pudicitiae desedit. Magnum juvenis prompti et intrepidi animi specimen dedit, cum captus a piratis ac pecunia redemptus comparata celeriter classe eos ex improviso adortus est, captosque in crucem egit [b]). Romam reversus primum tribunus militum populi favore creatus, dein quaestor in Hispaniam profectus Gadibus conspecto Alexandri M. signo notas illas, atque ambitiosas lacrimas flevit. Redux creatus aedilis populum sibi ludorum magnificentia demeruit.

V. C. 691 A. X. 63. *M. Tullio Cicerone*, *C. Antonio cos.* mortuo Metello Pio dicitur pontifex maximus profusis in populum largitionibus, cum praedixisset matri, quo die ad comitia descenderat: *hodie filium aut pontificem maximum, aut exulem videbis* [c]). Fuit autem jam ante in pontificum conlegium cooptatus, cum in Asia abesset [d]).

V. C. 692 A. X. 62. *D. Iunio Silano*, *L. Licinio Murena cos.* praetor urbanus. Ex praetura proconsule in Lusitaniam abit, ibique.

V. C. 693 A. X. 61 *M. Pupio Pisone Calpurniano*, *M. Valerio Messalla cos.* domitis, quos quidem non reperit, sed per cupiditatem triumphi et praedae fecit, hostibus dicitur imperator [e]).

V. C. 694 A. X. 60. *L. Afranio*, *Q. Caecilio Metello Celere cos.* in urbem ad comitia reversus simul triumphum, simul consulatum petit, quod cum utrumque obtinere non posset (non enim, nisi praesens esset, candidatus esse consulatus potuit, et si urbem privatus ingressus esset, postea ex lege triumphare non licuit), abjicit triumphum, creatusque in annum.

V. C. 695 A. X. 59. *consul conlega M. Bibulo*, legem agrariam per vim perfert, obtinetque a senatu Illyricum, Galliamque citeriorem et ulteriorem proconsule in quinquennium, quo elapso adjutus opera Cn. Pompeji M., et M. Crassi aliud sibi quinquennium extorquet. Ejus per hoc tempus victoriae de Helvetis, Germanis, Gallis, Britannis cognitae.

V. C. 705 A. X. 49. *C. Claudio Marcello II. L. Cornelio Lentulo cos.* bellum civile cum Pompejo coeptum. Transito Rubicone, Pompejoque cum Marcello et Lentulo cos. in Graeciam profugo Romam adit, et aerarium perfringit. Inde in Hispaniam profectus Petreium et Afranium Pompejanarum legionum duces, ut nihil a tergo intutum haberet, ad deditionem cogit die II. Sextilis [f]), expugnataque Massilia in urbem redit, cum adhuc absens dictator comitiorum habendorum causa dictus es-

a) Plut. in Caes. b) Sueton. Plut. c) Plutarch. in Caes. d) Velleius L. II. c. 43. e) Plutarch. f) Kal. marm. Capran.

set, quo tamen se munere post dies XI. abdicat a).

V. C. 706 A. X. 48. *consul II. conlega P. Servilio Vatia Isaurico* ad Dyrrhachium victus primum, mox ad Pharsalum Thessaliae adversas partes atterit V. idus Sext., qui dies in anno proleptico Iuliano cadit in mensem Iunium. Vide dicta ad aeram Caesarianam Vol. IV. p. 400. Ea victoria Romae audita creatur dictator in integrum annum, qui honos singulis deinceps annis est renovatus. Continuo fugientem Pompejum persecutus in Aegypto caesum reperit, ibique amoribus Cleopatrae irretitus temerarium pro amasia Aegypto praeficienda bellum cum ejus fratre Ptolemaeo suscipit.

V. C. 707 A. X. 47. *Q. Fufio Caleno, P. Vatinio cos.* Alexandriam capit die XXVII. Martii b). Caeso Ptolemaeo hujus sorori Cleopatrae Aegyptum tribuit. Militem contra Pharnacem Bospori regem rapit, eumque ad Zielam Cappadociae vincit die II. Sextil c). Reversus in urbem compositis in hac turbis accingit se ad bellum Africanum a Pharsali reliquiis, sed per Iubae Numidiae regis accessionem metuendis conflatum, et circa solstitium brumale, sed ante hoc, in Africam trajicit d).

V. C. 708 A. X. 46. *consul III. conlega M. Aemilio Lepido* Scipionem, Iubam, Petreium ad Thapsum Africae vincit VIII. id April e). Reversus in urbem triumphat quatuor diebus quaternis triumphis de Gallis, Aegypto, Pharnace, Iuba. Correctis anni rationibus bellum Hispaniense adversus Pompeji M. liberos apparat, idque sub ipsam hyemem gerit.

V. C. 709 A. X. 45. *consul IV, sine conlega* hostes veris tempore, et ipsis quidem Liberalibus apud Mundam difficili Marte superat f), victoriae nuncio pridie Parilium Romam perlato g). Reversus de victis civibus, quod nunquam antea, triumphat. Ostentata regni cupiditate, et admissis honoribus plusquam mortalem decceret, omnium invidiam et odium incurrit.

V. C. 710 A. X. 44. *consul V. conlega M. Antonio* bellum in Getas, et Parthos meditans idib. Martiis in senatu XXIII. vulneribus Bruto et Cassio conjurationis auctoribus conficitur.

Vir ad omnes pacis bellique artes, si quis alius, ad miraculum excultus, cui quem preferre posset, non habet antiquitas. Ingenium acre, eloquentia cum nativa, tum literarum studiis expolita, animus tam ad audendum promptus, quam in adversis praesens et intrepidus, sagacitas summa in praevidendo aeque ac explicando, cum maxime constrictus teneretur, par ad aggrediendum impetus, ad perficiendum patientia, felicitas plus quam humana, quae ei praesto semper fuit, etiam cum plurima temere, et inconsulto susciperet. Ad haec comitas singularis, mores faciles, ac praesertim in victos elemen-

a) Caesar de Bell. civ. b) Kal. marm. Maffei. c) Kal. marm. Amitern. d) Cyprian. de idol. vanit. Plut. in Caes. cap. 52. Minucius in Octavio c. 26. Cic. de Divin. L. II. e) Fast. Verrii. f) Auct. belli Hisp. c. 31. g) Dio L. XLIII. §. 42.

tia incredibilis, sic ut sanguinem nisi obsistentis non effunderet. In pugna ad Pharsalum, ut parceretur civibus, praeconis voce edixit, posita simul cum armis odia, cum victis non in gratiam modo rediit, sed opes etiam et honores communicavit. Praeter libidinis infamiam, quae tanta fuit, ut omnium virorum mulier, omnium mulierum vir diceretur, alterum habuit vitium multo pestilentius ambitionem, qua inde a teneris orbis terrarum imperium complexus est. Huic ut litaret, multa, quibus per naturam abstinuisset, agenda fuerunt injuste, faciendi sumptus ingentes, ut populi beneficio honores aut maturarentur, aut prorogarentur, solicitandae gentes etiam pacatae, ut triumphis materiam sufficerent, vexandae urbes sociae et amicae, diripienda fana, et aeraria publica, ac denique in ipsos cives arma vertenda. Sane omnium confessione princeps fuisset eo fastigio dignissimus, et omnibus, quotquot fuere, anteferendus, si imperium hereditatis jure adivisset, et non fuisset armis parandum.

Vxores duxit I. *Cossutiam* adhuc praetextatus, sed quam mox dimisit. II. *Corneliam* Cinnae quater consulis filiam, ea mortua III. *Pompejam* Q. Pompeji filiam Sullae neptem, quam repudiavit suspectam adulterii cum P. Clodio. IV. *Calpurniam* L. Pisonis filiam in consulatu [a]).

Filiam *Juliam* ex Cornelia genuit, quam consul Pompejo M. collocavit, quae obiit V. C. 700 [b]).

Ex Cleopatra *Caesarionem.*

Numi
signati usque ad annum V. C. 706.

Caput Veneris.

CAESAR. *Aeneas gradiens d. Palladium, s. Anchisen gestat.* ÀR. Restitutus etiam a Trajano.

Venus obvius in Caesaris numis typus. Passim creditum, Iuliam gentem ad Iulum Aeneae filium, Veneris nepotem, genus suum referre. Ipse Caesar teste Suetonio [c]) in laudatione funebri amitae Iuliae hoc decus palam jactavit: *Amitae meae Iuliae maternum genus a regibus ortum, paternum cum diis immortalibus conjunctum est. Nam ab Anco Marcio Marcii sunt Reges, quo nomine fuit mater, a Venere Iulii, cujus gentis familia est nostra.* Quare Veneri, genitricis nomine, per omnem vitam maxime fuit devotus, cui ante pugnam Pharsalicam templum vovit, ac postea dedicavit [d]). Aversam obtinet Aeneas Veneris filius gentis Iuliae per Iulum filium auctor. Ovidius [e]):

Hinc videt Aeneam oneratum pondere charo,
Et tot Iuleae nobilitatis avos.

Reliqua innumera testimonia de Iuliorum ex Venere, et Anchise prosapia vide apud Schlegelium in Impp. Morellii Tom. I. p. 36 et 58. Aliam genealogiam struxit auctor epigrammatis, quod Ephesi reperit Pocockius; vulgavitque [f]).

---

a) Sueton. capp. 1, 6, 21. b) Dio L. XXXIX. c. 64. c) Cap. 6. d) Appian. Bell. civ. L. II. e) Fast. L. V. v. 563. f) Inscr. ant. p. 18.

αἱ ΠΟΛΕΙΣ. ΑΙ. ΕΝ. ΤΗΙ. ΑΣΙΑι. ΚΑΙ. Ο - - -
ΚΑΙ. ΤΑ. ΕΘΝΗ. ΓΑΙΟΝ. ΙΟΥΛΙΟΝ. ΓΑΙΟυ υἱοΝ.
ΚΑΙΣΑΡΑ. ΤΟΝ. ΑΡΧΙΕΡΕ. ΚΑΙ. ΑΥτοΚΡΑΤΟΡΑ.
ΤΟ. ΔΕΥΤΕΡΟΝ. ΥΠΑΤΟΝ. ΑΠΟ. ΑΡΕΩΣ. ΚΑΙ.
ΑΦΡΟΔΕιΤΗΣ. ΘΕΟΝ. ΕΠΙΦΑΝΗ. ΚΑΙ. ΚΟΙΝΟΝ.
ΤΟυ. ΑΝΘΡΩΠΙΝΟΥ. ΒΙΟΥ. ΣΩΤΗΡΑ.

Vrbes Asiae, et - - - et gentes C. Iulium C. F. Caesarum pontificem maximum, et imperatorem iterum, consulem, a Marte et Venere oriundum, deum manifestum, et communem humani generis servatorem.

* * *

CAESAR. *Elephas priore pede serpentem calcans.*
Simpulum, aspergillum, secespita, apex. AR. Restitutus etiam a Trajano.

Denarius, ut praecedens, obvius. Variae sunt eruditorum de elephanti typo sententiae, quas fuse enumerat Schlegelius [a]). Alii ad devictos Iubam et Scipionem in Africa, cujus regionis id animal symbolum est, referunt. Alii, quod I. Caesaris avus prodentibus Servio [b]), Spartiano [c]) et novissime Laurentio Lydo [d]) elephantum in Africa, qui Punice *Caesar* dicitur, occiderit, ex quo genti hoc cognomen adhaeserit. Verum jam ante hunc avum apud Livium reperitur Caesaris cognomen. Si verum est, quod refert Constantinus Manasses, Καισαρες γαρ ἐλεφαντες τοις Φοινιξι καλουνται, *Caesares enim elephanti a Phoenicibus vocantur*, quod, ut diximus, confirmant quoque Servius, et Spartianus, hic elephas esset adlusio ad nomen, et cum praeterea serpentem calcet, cum quo animali teste Plinio elephantis perpetua est demicatio, constet etiam ex Artemidoro [e]), elephantum in Italia significare δεσποτην, και βασιλεα, και ἀνδρα μεγιστον, habemus faventem Caesaris ambitioni typum, quo debellatos a se barbaros, et gloriae suae invidos volebat indicari. Quidquid erit, potuit hic typus futurae potentiae omen dideri. Elephas enim apud Romanos extra belli et amphitheatrorum usum certa fuit seu honoris seu arrogantiae significatio. Teste Suetonio [f]) Cn. Domitius Neronis atavus victis in consulatu Allobrogibus elephanto per provinciam vectus est, turba militum, quasi inter solennia triumphi, prosequente. Cornuficius ob servatos in Sicilia milites tantos spiritus sumpsit, ut Romae, quoties foris coenaret, elephanto domum reveheretur [g]). Ipse Caesar noster confectis jam bellis animo elatior abscendit Capitolium ad lumina, XL. elephantis dextra atque sinistra lychnuchos gestantibus [h]). Denique elephantorum nullus publice usus, nisi ad vehendas Caesarum thensas, aut eorum sive triumphantium, sive in consulatu procedentium ducendos currus. Iure igitur

a) L. c. pag. 60. b) ad Aen. I. 286. c) in Aelio. c. 2. d) Περι Μηνων in Iulio c. 1. e) Oirocr. L. II. c. 12. f) in Nerone c. 2. g) Dio L. XLIX. §. 7. h) Sueton. in I. Caes. c. 37.

Iuvenalis hos fervidi solis incolas vocavit a).

Caesaris armentum, nulli servire paratum
Privato.

Idem typus restitutus est in numo Augusti Hadrumeti Africae signato.

* * *

Caput Veneris adhaerente collo Cupidine.
CAESAR. *Tropaeum inter duos captivos barbaros humi sedentes.* AR. obvius.

Caput Veneris.
CAESAR. IMP. *Tropaeum inter struem armorum.* AR. (Morelli.)

IMP. ITER. *Caput Veneris.*
C. CAESAR. C. F. *Tropaeum, juxta quod captivus stans, inde currus falce serrata munitus.* AR. (Morelli.)

IIT. *Caput Veneris*, in aliis: *caput muliebre velatum.*
CAESAR. *Tropaeum, juxta secespita*, in alio: *Captivus humi sedens.* AV. (Mus. Farnes. et Barthelemy ex mus. reg. Gall. B. L. Tom. XXX. p. 374.) AR. obvii.

Typi Caesaris victorias praedicant. In numo II. Caesar nude IMP. dicitur, in III. autem IMP. ITER., de quo vario modo agemus infra sub titulo *Imperator.* Verisimile est, quod observat Vaillantius, tropaeum numi III. referendum ad victoriam Gallicam, et adstantem captivum esse Vercingetorigem regem, qui Alexia capta in Caesaris potestatem venit, a quo ad triumphum reservatus, ac post eum V. C. 708 necatus est b). Literae IIT. numi postremi aenigma offerunt. Eas Vaillantius, aliique interpretantur II. *Tropaeum*, et conjiciunt, notari id, quod narrat Dio, Caesarem victo Pharnace eo loco, quo ante annos plures Triarius a Mithridate victus erat, cum per religionem non auderet regis tropaeum, quippe Marti sacrum, loco movere, alterum Romanorum tropaeum juxta statuisse, quod adeo τῷ IIT. indicaretur. At tum hae literae potius tropaeo, non Veneris capiti fuerant adstituendae. Havercampus in hoc tropaeo arma potius Hispaniensia videt, ac propterea referendos potius hos numos ad victoriam de Hispanis relatam, cujus sententiae accedit quoque Barthelemyus c). Nihil hactenus expeditum. Forte verius significant id, quod in numo praecedente plenius scriptum est; IMP. ITER. Vide plura infra ad titulum *Imperatoris.*

V. C. 707. A. X. 47.
COS. II. DICT. I. II.

C. CAESAR. IMP. COS. ITER.
Caput Veneris.
A. ALLIENVS. PRO. COS. *Vir nudus d. pede prorae navis insistens d. triquetram tenet.* AR. (Mus. Caes.)

De parte aversa egimus in numis Alieni.

* * *

Alios hujus anni certos numos non habemus. Quos Mediobarbus huc vocat, aut Goltziani sunt, aut certum pro hoc anno criterium non suppeditant. Quem Oiselius citat inscriptum DIC. ITER. (Tab. 95 n. 7.) huc pertineret quidem, sed eum nusquam alibi descriptum invenio, et forte sic inique lecta epigraphe pro DICT. TER.

a) Satyra XII. v. 106. b) Plutarch. Dio. c) l. c.

V. C. 708 *A. X.* 46.
COS. III. DICT. II. III.

C. CAESAR. COS. TER. *Caput muliebre velatum.*
A. HIRTIVS. PR. *Instrumenta pontificalia.* AV. obvius.

Caput muliebre partis anticae Pietatis esse videtur. In numis musei Caesarei fingitur varia aetate, in aliis juvenili, in aliis media, in aliis decrepita. De A. Hirtio actum in gente Hirtia.

* * *

COS. TERT. DICT. ITER. *Caput Cereris.*
AVGVR. PONT. MAX. *Instrumenta pontificalia.* AR. obvius.
C. CAES. DIC. TER. *Protome Victoriae.*
L. PLANC. PR. VRB. in aliis: PRAEF. VRB. *Guttus.* AV. obvius.

Caesarem augurem probabimus infra in ejus titulis. De L. Munatio Planco PRAEF*ecto* VRB*is* egimus in gente Cestia. Numus similis, sed inscriptus IMP. QVART. videtur Goltzianus, etsi non repugnet historiae, et rationi temporum.

* * *

CAESAR. DIC. TER. *Protome Victoriae.*
C. CLOVI. PRAE. *Pallas gradiens cum tropaeo, clypeo Medusae, et gaesis Hispanicis.* AE. II. obvius.

De Clovio praefecto egi in numis gentis Cloviae, et Cestiae.

* * *

Consulem III. etiam prodit numus restitutoris Trajani, quem explicabimus infra in numis restitutionum I. Caesaris.

V. C. 709. *A. X.* 45.
Cos. IV. DICT. III. IV.

Caput I. Caesaris laureatum.
L. FLAMINIVS. IIIVIR. *Mulier stans d. caduceum, s. hastam.* AR. (Moreli.)

Iam nunc ejus caput in moneta comparere incipit. Refert Dio [a]: *προς τε τουτοις τοιουτοις ουσι, πατερα τε αυτον της πατριδος επωνομασαν, και ες τα νομισματα ενεχαραξαν, haec cum ita essent, patrem eum patriae appellaverunt, et in numis signaverunt.* Oratio nonnihil ambigua, quam iisdem verbis restituit Zonaras [b]), quo factum, ut ea duplici modo ab eruditis explicaretur. Alii censuere, hac sententia innui, decretum fuisse a senatu, ut I. Caesaris caput monetae inferretur, alii, ut tantum titulus patris patriae numis inscriberetur. Tamen spectatis verbis prior sententia verisimior est, et verbum *αυτον*, *illum*, procul dubio ad alteram quoque sententiae partem pertinet. Ad haec titulum semel a senatu concessum inscribi monetae insolens prorsus non est, verum quod antehac indultum nunquam fuerat, ipsum viventis caput in numis exhiberi, is honos novus exstitit, et dignus adeo, qui ab historico memoraretur. Dio istud decretum inter senatus acta anni 710 refert, at verisimilius mihi videtur eam legem hoc anno latam, nempe

a) L. XLIV. §. 4. b) L. X. c. 12.

post victoriam Mundensem, postquam constat nihil fuisse honorum, quos senatus non impertiret ei cui jam nemo qui resisteret, superfuit. Hanc sententiam nisi malimus, necesse erit statuere, numos omnes Caesaris capite insignes intra binos fere tantum menses, quibus vivere ei per hunc annum licuit, fuisse percussos, quod vix verisimile. Ceterum nullus certus exstat numus cum capite Caesaris, qui ad priorem aliquem annum possit referri. Quos Mediobarbus V. C. 708 signatos censet, aut sunt Goltziani, aut caput Caesaris non offerunt, aut post ejus omnino mortem signati sunt, ut numus cum capite hinc I. Caesaris, illinc M. Antonii, de quo pluribus agemus in numis hujus IIIviri, et alter restitutoris Trajani, de quo infra disseremus.

* * *

CAESAR. IMP. *vel* IMPER. *Caput Caesaris laur.*

M. METTIVS. *Venus Victrix stans d. Victoriolam, s. hastam transversam, et simul clypeo innititur, qui globo impositus est.* AV. AR. (Morelli, Mus. Caes).

Teste Dione [a]) Caesaris annulo insculpta fuit Venus armata, et teste Appiano [b]) Caesar ante pugnam Pharsalicam tesseram dedit *Venerem Victricem*, et iterum Venerem ante praelium Mundense, cum Pompeius Pietatem mallet [c]). Hic Veneris Victricis typus frequens est in numis M. Metii, et L. Munatii Planci IIIvirorum monetalium hujus aetatis, aliorumque.

* * *

CAESAR. DICT. QVART. *Caput I. Caesaris laur.*

M. METTIVS. *Iuno Sospita in bigis.* AR. (Morelli.)

CAES. DIC. QVAR. *Protome Victoriae.*

L. PLANC. PRAEF. VRB. *Guttus.* AV. (Morelli Impp. Tab. III. n. 13.)

Aversas vide explicatas in numis gentium Mettiae, et Munatiae.

V. C. 710. A. X. 44.
COS. V. DICT. IV. deinde PERPETVO. PARENS PATRIAE.

Non adfirmo, numos omnes, quos hoc articulo propono, vivo adhuc Caesare fuisse cusos. Tamen in hunc locum conferre placuit, quia nihil in se continent, quod Caesaris jam mortui tempora respiciat.

CAESAR. DIC. QVAR. *Protome Veneris.*

COS. QVINQ. *intra lauream.* AV. Mus. Caes.)

CAESAR. DICT. PERPETVO. *Caput I. Caesaris laur.*

L. BVCA. *Caduceus, et fasces decussati, in area dexterae junctae, globus, et secespita.* AV. AR. (Morelli.)

CAESAR. *Caput idem.*

L. AEMILIVS. BVCA. IIIVIR. *Duae dexterae junctae.* AR. (Morelli.)

Quamcunque alii hunc typum de concordia Caesaris cum senatu capiant, ego judico referendum eo, quod narrat Appianus [d]), *Templa multa tanquam deo ex S. C. decreta sunt, et in his unum ipsi*

---

a) L. XLIII. §. 43. b) Bell. civ. L. II. c. 76. c) ibid. c. 104. d) Bell. civ. L. II. c. 106.

et Clementiae nomine, in quo simulacra eorum jungerent dexteras.

CAESAR. IMP. P. M. *Caput laureatum, pone lunula.*

L. AEMILIVS. BVCA. *Venus Victrix stans d. Victoriolam, s. hastam.* AR. (Mus. Caes.)

CAESAR. DICT. PERPETVO. *Caput laureatum velatum.*

C. MARIDIANVS. *Venus Victrix stans, ut supra in numo Mettii.* AR. (Mus. Caes.)

In simili, quem ex museo suo protulit Sanclementius [a]), est singularis capitis epigraphe: DICT. IN. PERPETVVM.

* * *

CAESAR. PARENS. PATRIAE. *Caput laur. velatum.*

C. COSSVTIVS. MARIDIANVS. A. A. A. F. F. *sine typo.* AR. (Mus. Caes.)

De titulo *parentis patriae* agemus infra in ejus *honoribus.*

* * *

CAESAR. IMP. *vel* IMPER. *vel* DICT. PERPETVO. *Caput simile.*

P. SEPVLLIVS. MACER. *Venus Victrix stans, ut supra in numis Mettii.* AR. (Mus. Caes.)

CLEMENTIAE. CAESARIS. *Templum 4 columnarum.*

P. SEPVLLIVS. MACER. *Desultor binos equos agens, in area palmae ramus et corona.* AR. (Mus. Caes.)

Ad annum hunc refert Dio [b]), decretum fuisse, ut templum Caesari, et *Clementiae Iuliae* dedicaretur, huicque sacerdotio M. Antonium velut Flaminem Dialem praefectum fuisse. Appiani locum, qui huc pertinet, continuo adduximus. Factum etiam attingit Plutarchus [c]), additque, decretum istud, quod hostibus suis non veniam modo, sed et honores impertivit. Fuisse autem clementem habitum non aequalium adulatione, sed posteritatis etiam praeconio, docet Plinius [d]): *Caesaris proprium et peculiare sit clementiae insigne, qua usque ad poenitentiam omnes superavit.* Vere istud nam statim ab ejus caede palam jactatum, *clementiam illi malo fuisse, qua si usus non esset, nihil ei tale accidere potuisse* [e]). Et M. Aurelius in epistola ad Faustinam uxorem, quam conservavit Vulcatius Gallicanus [f]): *haec* (Clementia) *Caesarem deum fecit.* Elato exemplo laus clementiae celebrata etiam fuit in Caesaribus crudelissimis. Tiberii Clementiam, et Moderationem celebrant numi, et jussit senatus sacrificari Caligulae Clementiae [g]). Ceterum ut factum istud ad annum praesentem pertinet, ita non consequitur, hos quoque Sepullii denarios eodem hoc anno fuisse signatos. Nam Caesaris caput etiam post ejus necem saepe denariis est illatum. Vide gentem Sepulliam.

---

a) De vulg. aera pag. 37. b) L. XLIV. §. 6. c) in Caesare. d) H. N. L. VII. §. 26. e) Cic. ad Attic. L. XIV. ep. 22. f) in vita Avid. Cassii. g) Dio L. LIX. §. 16.

Numi Iulii Caesaris post ejus mortem signati.

C. CAESAR. DICT. PERP. PONT. MAX. *Caput laureatum I. Caesaris.*
C. CAESAR. COS. PONT. AVG. *Caput Octaviani nudum.* AV. (Mus. Caes.)

AVG. partis aversae est AVG*ur*, ut dicetur in numis Octaviani.

* * *

CAESAR. DIC. *Caput laureatum I. Caesaris, pone urceus.*
M. ANTON. IMP. *Caput nudum modice barbatum M. Antonii, pone lituus.* AR. obvius.

Alius, sed epigraphe aversae:
M. ANTON. IMP. R. P. C. *Caput idem.* AV. AR. (Morelli, Mus. Caes.)

Vaillantius et Havercampus binos hos numos signatos censent V. C. 706, sed horum sententiam refellemus proxime in numis M. Antonii ad annum V. C. 711.

* * *

Caput I. Caesaris laureatum.
L. LIVINEIVS. REGVLVS. *Bos cornupeta.* AR. (Mus. Caes.)

Hunc denarium Caesare jam mortuo signatum censeo, nam habemus quoque numos cum capite omnium IIIvirorum, et inscripto Regulo, nisi forte hic diversus ab illo fuit. Idem senti de numis: L. MVSSIDIVS. LONGVS.

CAESAR. IMP. *Caput I. Caesaris laureatum.*
P. CLODIVS. M. F. *Mars nudus stans d. hastam, s. parazonium.* AR. (Morelli.)

Hic quoque numus mortuo Caesare lucem vidisse videtur, nam exstat numus M. Antonii cum eadem omnino aversa, aliique denarii cum capite Octaviani. et inscripto eodem P. Clodio.

Caput I. Caesaris laureatum.
T. SEMPRONIVS. GRACCVS. Q. DESIG. S. C. *Aquila legionaria, signum militare, aratrum, decempeda.* AR. (Mus. Caes.)

Exstant similes numi alii cum capite Octaviani; quare praesens in dictatoris jam mortui memoriam percussus haud dubie est. De typo aversae actum in Sempronia.

CAESAR. DIC. PER. *in aliis:*
C. CAESAR. DICT. PERPET.
EX. S. C. *inscriptum sellae curuli, supra quam laurea.*

CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *in aliis:* CAESAR. DIVI. F. IIIVIR. ITER. R. P. C. *Caput Octaviani nudum.* AR. (Morelli Fam. Iul. tab. 7.)

Typum explicat Dio, narrans [a]), inter alia decretum a senatu, *ut in theatra sella ejus aurea, et corona auro et gemmis insignis, deorumque coronis par inferretur.* Apertius Appianus [b]), paullo post Caesaris necem imminentibus ludis Octavianum *patri sellam auream et coronam parasse, id quod illi ex S. C. in perpetuum ludis omnibus decretum erat.* Istud quidem quo minus perficeret, prohibuit Antonius, ut ibi prosequitur Appianus, et confirmat Dio [c]), at quo minus hos patris honores monetae inferret, ut ex his numis perspicimus, prohibere non potuit. Fuisse sellam hanc aliquod indicium divinitatis, colligo praeterea ex Plinio juniore [d]): *Horum unum si praestitisset alius, illi jam dudum radiatum caput, et media inter*

a) L. XLIV. §. 6. b) Bell. civ. L. III. c. 28. c) L. XLV. §. 6. d) Panegyr. c. 52.

deos sedes auro staret, aut ebore, augustioribusque aris, et grandioribus victimis in vocaretur.

Divus Iulius.

Caesari, cui adhuc vivo teste Suetonio [a]) *thensa et ferculum Circensi pompa, templa, arae, simulacra juxta deos, pulvinar, flamen, Luperci* a senatu decreti fuere, idem veros *divi* honores post violentam ejus mortem constituit; unde Plutarchus [b]): Καισαρα μεν ὡς θεον τιμαν ἐψηφισαντο, *decretum, ut Caesari divini honores haberentur.* Plura testimonia collecta vide a Schlegelio [c]). Obvium igitur apud historicos, in marmoribus et numis *Divi* epitheton Iulio tributum.

DIVOS. IVLIVS. *Caput laur., hinc apex, illinc lituus.*
DIVI. FILIVS. *Caput Octaviani nudum.* AV. (Mus. Caes.) Sunt etiam numi similes obvii Aenei II. formae.

IMP. CAESAR. IIIVIR. ITER. R. P. C. *Caput Octaviani nudum.*
COS. ITER. ET. TER. DESIG. *Templum 4 col., cujus epystilio inscriptum:* DIVO. IVL. *Iulius intus stans, in aliis sedens, augurali habitu, in area luculenta ara.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Templum Iulio fuisse erectum praeter alios, quos a Schlegelio citatos vide [d]), testatur Appianus [e]): *quo loco deinde ara primum exstructa est, nunc templum est ipsius Caesaris, ubi divinis honoribus colitur.*

DIVVS. IVLIVS. *Cometes.*
CAESAR. AVGVSTVS. *Caput Augusti laureatum.* AV. AR. (Morelli.)

Partem adversam explicat Suetonius [f]): *In deorum numerum relatus est non ore modo decernentium, sed et persuasione vulgi. Siquidem ludis, quos primo consecratos ei heres Augustus edebat, stella crinita per septem dies continuos fulsit exoriens circa undecimam horam, creditumque est, animam esse Caesaris in coelum recepti, et hac de causa simulacro ejus in vertice additur stella.* Plura vide apud Schlegelium in Impp. Morellii Tom. I. p. 179.

DIVI. IVLI. *Caput laureatum, cui cometa imminet.*
CAESAR DIVI. F. *Caput Octaviani nudum.* AV. Similis antica est etiam in numis gentis Sanquiniae.

Rationem stellae Caesaris capiti imminentis paullo ante in Suetonio vidimus. Addendus Dio [g]): *Ea re* (nempe cometa exorto) *Octavianus animo confirmato statuam patris aeream cum stella supra caput in Veneris templo posuit.* Ipse Augustus de se testatur apud Plinium [h]): *Iis ipsis ludorum meorum diebus sidus crinitum per septem dies in regione coeli, quae sub septemtrionibus est conspectum. Id oriebatur circa undecimam horam dici, clarumque et omnibus e terris conspicuum fuit. Eo sidere significari vulgus credidit, Caesaris animam inter deorum immortalium numina receptam, quo nomine id insi-*

---

a) Cap. 76. b) in Caesare. c) in Impp. Morellii T. I. pag. 26. d) Morelli Impp. T. I. pag. 181. e) Bell. civ. L. II. c. 148. f) cap. 88. g) L. XLV. c. 7. h) H. N. L. II. §. 23.

gne simulacro capitis ejus, quod mox in foro consecravimus, adjectum est. In eandem sententiam Zonaras a), et Servius ad v. 47 eclogae IX. *Ecce Dionaei processit Caesaris astrum.* Etiam in numo Antiochi II. Syriae regis, nisi quarti est, capiti imminet stella, adludendo nempe ad cognomen *Dei.*

DIVOS. IVLIVS. *intra lauream.*
DIVI. F. *Caput Octaviani nudum.* AE. II. Obvii.

DIVOS. IVLIVS. CAESAR. *Caput radiatum.*
PROVID. S. C. *Ara ignita.* AE. II. (Pellerin Mel. I. p. 196.)

Providentiam fere diis solum tributam constat. Interea falsum, quod ibi adserit Pellerinius, vocem *Providentiae* conjunctam cum ara fuisse ea aetate signum consecrationis; nam utrumque conjunctum videmus etiam in numis Galbae, et Vitellii. Haec aversa in hoc tantum numo hactenus comparuit, sed obvia est in aeneis D. Augusti.

* * *

DIVO. IVLIO monetam quoque consecravere proposito ejus capite M. Antonius, et Lepidus IIIviri, M. Agrippa, Voconius Vitulus, aliique monetales.

* * *

Numi restitutionum.

Hos jam descripsi in Prolegomenis ad numos familiarum capite XVII. Ex his tamen revocandi sunt bini aurei, quia ad alios I. Caesaris numos illustrandos valent.

C. IVLIVS. CAES. IMP. COS. III. *Caput Iulii nudum.* In aliis: DIVVS. IVLIVS. *Caput laureatum, et in nonnullis juxta cometa.*
IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. P. P. REST. *Venus seminuda, et aversa stans sinistro cubito columnae innixa d. galeam, s. hastam transversum, pro pedibus clypeus.* AV. (Morelli Impp. in Caes. tab. III. Mus. Caes., le Beau in B. L. Tom. XXI. Mem. p. 354. 355.)

Varia in his insolita occurrunt. Caput Caesaris, quod in aliis constanter laurea redimitur, in horum aliquibus nudum est, atque, ut re ipsa fuit, recalvastrum; ad haec lineamenta, saltem in exemplari musei Caesarei, nihil habent I. Caesaris. Etiam prior capitis epigraphe citra aliarum morem. Nullum enim certum habemus hujus dictatoris numum, qui eum ante consecrationem *Iulium* diceret. Quid quod hactenus alium numum nacti non sumus, qui doceret, Caesaris caput jam in consulatu III., seu anno V. C. 708 numis fuisse illatum. Typus etiam aversae, qui in Augusti numis obvius est, in moneta I. Caesaris hucusque conspectus non est. Quibus omnibus expensis nescio, an unicus hic numus, isque a Trajano signatus, contra legem supra a me constitutam probare satis queat, jam in consulatu III. permissum, ut Caesaris caput in moneta proponeretur.

* * *

DIVVS. IVLIVS. *Caput laureatum.*
Eadem Trajani epigraphe. Mulier alata gradiens d. vestem a pectore ad os admovet, s. caduceum, pro pedibus serpens. AV. (Mus. Caes.)

a) Ann. T. II. p. 135.

Neque hic aversae typus hactenus in Iulii numis compertus, etsi obvius sit in numis Claudii, unde ejus explicationem pete. Etiam antica quid offert a numis Caesaris omnino alienum, nimirum diadema post ejus caput defluum, quo Iulium nunquam usum infra in ejus *Attributis* monebimus.

Numi commatis peregrini.

Imperatorii.

Thessalonica Macedoniae ejus caput dedit in numis apud Vaillantium, et Morellium a), sed et hi post ejus mortem signati sunt, ut docet additum ΘΕΟΣ. Alterum, quem Pergamenum dixit Vaillantius, alii Nicaeensem, alii Nicomedensem statuunt, ut dixi in Prolegomenis ad numos Bithyniae Vol. II. p. 397. In museo Theupoli proponitur numus apud Mytilenen signatus, in quo etiam ejus capiti additur ΘΕΟΣ.

Coloniarum.

Hujus generis plures suppetunt cum capite I. Caesaris signati Beryti, Corinthi, Copiae seu Lugduni, Sinope, Viennae, quanquam et horum plerosque satis probabile sit in ejus memoriam signatos. Quem Vaillantius Carthaginem vocavit, est Sinopes, quem Valentiae, verius Viennae, ut in harum coloniarum numis dictum.

Numi spurii.

In horum numero, quod ad reliquorum etiam imperatorum numos valeat, eos puto, qui a viris eruditis pro genuinis editi sunt, et propter hanc ipsam eorum auctoritatem imponere minus exercitatis possunt. Eam ob causam non hic recensebo numos illos, quorum ignominiosus partus suapte in oculos incurrit, ut est notus ille Caesaris nostri: VENI. VIDI. VICI, aut eos, quos Patavinos dicimus, qui collecti, et aeri incisi exstant in Museo Genovevae, aut eos, qui a falsariis secundum iconismos Goltzianos effigiati sunt.

DIVI. IVLI. *Caput I. Caesaris nudum, pone lituus.*
S. C. *Caesar paludatus sedens dextera capiti admota, ad quem a milite deducitur captivus manibus retro ligatis.* AV.

Numum edidit Begerus in Thes. Palat. pag. 290, additque, eum electori Palatino Car. Ludovico quatuor millibus thalerorum fuisse aestimatum, qua pecunia tam male collocata, et vel sola, quam facile justum monetae genuinae agmen comparari poterat!

IVLIVS. CAESAR. *Caput laureatum, juxta lituus.*
M. BRVTVS. *Caput M. Bruti nudum, pone pugio.*

Editus a Maffeio in *Verona illustr.* Part. III. p. 235. Hujus numi malam fidem satis jam comprobavit Bimardus b).

MAGISTRATVS ET HONORES.

Consul.

Consul quinquies processit ea lege, quam supra descripsi. Non omnes consulatus toto anno gessit, verum ut plures sibi devinciret, aut gratiam refer-

a) In Impp. b) Ad Iobert. Tom. I. p. 122.

ret, primus contra majorum exempla intra annum aliis hunc magistratum cessit, quod mox imitati sunt IIIviri, ac deinceps Augusti. Illud risu exceptum, quod in locum Q. Fabii Maximi, qui et ipse consul suffectus postremo die anni V. C. 709 mortuus est, in residuas horas suffecit C. Caninium Rebilum. Vnde facete pro more Cicero [a]): *Ita Caninio consule scito neminem prandisse. Nihil tamen eo consule mali factum. Fuit enim mirifica vigilantia, qui suo toto consulatu somnum non viderit.*

Dictator.

Dictaturae, quam testibus historicis et numis perinde ac consulatum iteravit, ratio nonnihil implexa. Auctores veteres videntur innuere, Caesarem eodem tempore, quo consulatus renovavit, renovasse etiam dictaturas. Ita Suetonius [b]): *Tertium et quartum consulatum titulo tenus gessit contentus dictaturae potestate decretae cum sonsulatibus simul.* Et Dio [c]): *Anno insequente* (V. C. 708.) *simul dictator, simul consul fuit, tertium utrumque.* Et alio loco [d]): *Anno sequente* (V. C. 710.) *Caesar et dictator V. fuit, et consul V.* Quin in synopsi quoque praefixa libris XLII. et XLIII. sine restrictione dictaturas II. III. IV. V. conjungit cum consulatibus II. III. IV. V. Verum hanc sententiam evertunt marmora et numi certae fidei. Obvii sunt denarii, quos ad annum V. C. 708 dedi, inscripti: COS. TERT. DICT. ITER., qui adeo docent, serius Caesarem iterasse dictaturam, et non eodem tempore cum consulatu. Quare vel ex his numis refellitur Dio scribens de eodem hoc anno 708: *anno insequente simul dictator, simul consul fuit, tertium utrumque,* si his verbis intelligi vult, Caesarem uno eodemque tempore utrumque magistratum iterasse. Alter insignis aureus anni V. C. 710 haec ait: CAES. DIC. QVAR. COS. QVINQ. Ergo Caesar illo anno, quo consul V. processit, fuit adhuc dictator IV. Cum hoc numo conspirant etiam fragmenta Capitolina [e]), in quibus legitur:

C. IVLIVS. C. F. C. N. CAESAR.
VI. DICT. IIII. OVANS. EX MONTE.
ALBANO. VII. KAL.
FEBR.

Fuit haec obvatio velut triumphus Caesaris VI. post priores quinque de Gallis, Aegypto, Pharnace, Iuba, et Hispanis a senatu; nulla relata victoria, sola adulatione suadente ei decretus, cujus meminit et Dio [f]): *ut ipse feriis Latinis peractis ex Albano in urbem equo inveheretur*, et obiter Suetonius [g]). Hanc ovationem ipse Dio inter acta anni V. C. 710 memorat, et fragmentum diem ipsum prodit, nempe VII. Kal. Febr. Ergo etsi jam tum consul V., tamen fuit adhuc dictator IV. Ergo quod idem ait ad hunc eundem annum: *anno sequente Caesar et dictator V. fuit, et consul V.*, verum esse nequit in hoc sensu, quasi iisdem Kal. Ian., quibus processit consul, iteraverit etiam dictaturam. Horum igitur monumentorum testimonio indubitatum est, Caesarem ab inito

a) Ad Fam. L. VII. ep. 30. b) Cap. 76. c) L. XLIII. c. 1. d) L. XLIII. c. 49.
e) Gruter p. 297. f) L. XLIV. §. 4. g) Cap. 79.

consulatu aliquanto post tempore supremum illud munus iterasse. Quare alter repetitae dictaturae statuendus ordo quem hic proponam, et qui concordat cum numis, neque repugnat historicis, atque commode ex ratione iteratae deinceps tribuniciae potestatis illustratur. Facem praefert ipse Dio, cum narrat ad annum V. C. 706 [a]), decretum fuisse Romae audita pugna Pharsalica, *ut Caesar quinque annis continuis esset consul, et dictator non ad semestre tantum spatium, sed in integrum annum.* Pugna ad Pharsalum commissa fuit circa aestatem, ut probat Norisius [b]), ergo ex S. C. primus dictaturae annus exivit in aestate anni sequentis 707, ac tum coepit annus dictaturae alter, et sic porro. Non repugnare hanc sententiam testimoniis historicorum, ex adnexo infra canone patebit. Illustratur vero haec sententia ex lege iteratae trib. potestatis, juxta quam videmus, binas numero diversas, v. c. tertiam et quartam saepe conjungi cum eodem consulatu. Est ergo iterati hujus magistratus sequens ratio probabilis.

V. C. 705 victis in Hispania Petreio et Afranio Romam reversus iniit dictaturam comitiorum habendorum causa at eo se munere post dies XI. abdicavit [c]). Temporariae hujus dictaturae Caesar in ejus iteratione rationem non habuit.

V. C. 706. DICTATOR. I. COS. II. Romae percepta ad Pharsalum victoria decretum, ut Caesar *quinque annis continuis esset consul, dictator non ad semestre tantum spatium, sed in annum integrum* [d]).

V. C. 707. DICTATOR. I. II. COS. II. Sic Dio de Caesare post victum Pharnacem Romam reverso [e]): *haec a Caesare eo anno gesta sunt, quo re ipsa imperium dictator iterum gessit,* sed intellige, inde ab aestate. Et Plutarchus [f]): victo Pharnace *Romam profectus est circumagente se anno, in quem dictus est dictator iterum, cum hic magistratus nunquam antea annuus esset.*

V. C. 708. DICTATOR. II. III. COS. III. Dio [g]): *sequente anno dictaturam simul, et consulatum, utrumque tertia vice gessit,* sed ursum intellige, inde ab aestate, et mox infra [h]): *Dictator in decennium* victo Iuba *constitutus est.* Cum in Hispaniam contra Pompeji liberos moveret, quod accidit anno hoc inclinante, recte eum auctor incertus [i]) vocat dictatorem III. designatum IV. Ad hunc ergo annum, sed ejus partem priorem pertinent numi: COS. TERT. DICT. ITER.

V. C. 709. DICTATOR. III. IV. COS. IV. suadente istud analogia, etsi numi certi, qui istud confirment, deficiant.

V. C. 710. DICTATOR. IV. deinde PERPETVO. COS. V. Dictatura IV. principio hujus consulatus probatur ex numis: DIC. QVAR. COS. V., et ex fragmento Capitolino supra probavi, fuisse Caesarem dictatorem IV. adhuc VII. Kal. Febr. ejus anni. At necesse est, eum paullo post creatum dictatorem perpetuo, quod quidem tempus ad-

a) L. XLII. c. 20. b) Epoch. Syromac. p. 163. c) Dio, Plut. Appian. d) Dio L. XLII. §. 20. e) L. XLII. §. 55. f) in Caes. p. m. 731. F. g) L. XLIII. §. 1. h) §. 14. i) de bell. Hisp. c. 2.

curate non definiunt scriptores, tamen ex Ciceronis testimonio conficitur eum per proxima sequentis Februarii Lupercalia hunc honorem jam tulisse. Sic enim ille [a]): *At etiam adscribi jussit in fastis ad Lupercalia: C. Caesari dictatori perpetuo M. Antonium consulem populi jussu regnum detulisse, Caesarem uti noluisse.* Peragebantur Lupercalia XV. Kal. Mart. teste Ovidio [b]). Ergo ex Ciceronis verbis Caesar hàc die dictator perpetuo jam fuit. In edicto I. Caesaris apud Iosephum legitur [c]). *Γαιος Καισαρ αὐτοκρατωρ, δικτατωρ το τεταρτον, ὑπατος τε το πεμπτον, δικτατωρ ἀποδεδειγμενος δια βιου. C. Caesar imperator dictator IV. consul V. dictator designatus perpetuo.* Numi igitur hoc honore inscripti inter postremos Caesaris locandi, etsi dubium non sit, eorum complures etiam eo jam e vivis erepto fuisse signatos.

Imperator.

In numis Caesaris et successorum duplex est ratio tituli imperatoris.

I. Natus is est ab acclamatione militari, et repetitus saepius, ut aut militibus libuit, aut duci acceptare placuit.

II. Sumendus eo modo, quo subinde iis, qui summum imperium obtinebant, tanquam nomen aliquod proprium delatum fuit, et quo revera primum huic Caesari fuisse delatum diserte testatur Dio [d]), et Suetonius: qui memorat [e]), eum acceptasse *praenomen imperatoris*, idque inter causas adornatae adversus eum conspirationis refert. Sed de hoc titulo curatius agetur in tractatu peculiari.

Ad primam rationem pertinet numus Allieni inscriptus: C. CAESAR. IMP. COS. ITER., quem dedi ad annum V. C. 707. Caesar consul II. erat annis 706 et 707, quibus Allienus pro consule Siciliam rexit, ut dixi in hujus numis. Quare *το* IMP. notare nequit supremam potestatem altero, ut dixi, modo acceptam, nam hac teste Dione donatus primum fuerat post victoriam Hispaniensem. Alium inscriptum CAESAR. IMP. protuli inter numos signatos usque ad annum 706, et eodem loco alium: IMP. ITER. Ceterum dubitari possit, utrum numi inscripti IMP. ITER. ad istud aevi, quorsum pertinere censui et non posterius aliud pertineant, cum in numo Allieni anno V. C. 706 vel 707 cuso legatur tantum IMP. sine iteratione. De modo et tempore hujus iterationis nihil eruo e veteribus. Solus Plutarchus narrat, eum ex bello, quod V. C. 693 pro consule cum Lusitanis gesserat, acclamatum imperatorem, et eundem illi honorem delatum capta Ategua XI. Kal. Mart. V. C. 709 narrat auctor incertus [f]). Multa in hac causa sunt incerta Marmor Pokockii Graecum, quod supra in numis recitavi, consulatum simplicem cum imperatore iterum conjungit. Sed constat etiam ejus viri epigrammata infinitis mendis scatere, unde parum ab his subsidii.

Alii numi certae fidei non exstant,

---

a) Philipp. II. c. 34. b) Fast. II. v. 267. c) Ant. Iud. L. XIV. c. X. §. 7. d) L. XLIII. §. 44. et L. LII. §. 41. e) Cap. 76. f) de bell. Hisp. c. 19.

qui iteratum saepius hunc honorem proderent. Citantur quidem etiam numi inscripti: IMP. III. IMP. IIII. IMP. QVIN. IMP. SEXT., verum tales non inveni, nisi apud Goltzium, et eos, qui Goltzii scrinia expilarunt, videnturque ab hoc conficti pro numero VI. triumphorum, quos egisse Caesarem continuo supra dixi. Vide, quae huc pertinentia indicavi in praefatione ad praesentes imperatorum, Augustorumque numos.

Ad secundam rationem videntur pertinere numi ab anno V. C. 709 signati cum epigraphe CAESAR. IMP. vel IMPER., etsi *το* IMP. praenominis modo non praeponatur, sed sequatur, de quo lege, quae disputabimus in tractatu de titulo *Imperatoris*, quem in volumine VIII. hujus operis dabimus.

Pontifex Maximus.

De hoc magistratu egi supra in annalibus. Legitur etiam aliquoties in numis, scripto P. M. vel PONT. MAX. deinceps in principum numis obvio.

Augur.

Fuisse Caesarem inter augures unum, probant primum scriptores. Dio [a]): *Pontificibus, AVGVRIBVS, ex quibus et ipse erat, quindecumviris, singulis unum addidit.* Et Cicero [b]): *Sperare tamen videor, Caesari, collegae nostro, fore curae etc.* Fuere autem Cicero, et Servilius, ad quem epistolam scripsit, augures. Deinde etiam denarii ejus obvii inscripti: AVGVR. PONT. MAX. Auguratum etiam probat lituus, qui nonnunquam ejus capiti adstituitur, quin et in consecrationis numis proponitur ipse velatus lituum dextera tenens, quo modo M. Antonius quoque in denariis proponitur.

Parens Patriae.

Honorificum hunc titulum, de cujus significatione olim agemus in tractatu peculiari, I. Caesar sibi delatum vidit post victoriam Hispaniensem testibus Dione [c]), Appiano [d]), Suetonio [e]). Continuatus etiam is fuit post mortem; nam referente Suetonio [f]) *eo caeso populus solidam columnam prope XX. pedum lapidis Numidici in foro statuit, scripsitque: PARENTI. PATRIAE.* Idem factum narrat Cicero, sed causam in Antonium transfert [g]): *Auget tuus amicus* (Antonius) *furorem indies; primum in statua, quam posuit in rostris, inscripsit: PARENTI. OPTIME. MERITO.* Quare et ejus percussores *parricidae* per invidiam passim dicti sunt [h]), et ipsae idus Martiae, quibus caesus est, *parricidium* [i]). Confirmat hunc titulum denarius anni V. C. 710 supra descriptus.

Attributa Iul. Caesaris.

Laurea. Hac fere constanter ejus caput redimitur. Fuit etiam hic honos inter alios in victorem Caesarem prodige collatos. Et vero teste Suetonio [k]) *ex*

a) L. XLII. §. 51. b) Ad Famil. L. XIII. ep. 68. c) L. XLIV. §. 4. d) Bell. civ. L. II. c. 106. e) Cap. 76. f) Cap. 85. g) ad Famil. L. XII. ep. 3. h) Cicero l. c. i) Suet. c. 88. k) Cap. 45.

omnibus non aliud aut recepit, aut usurpavit libentius, quam jus laureae perpetuo gestandae. Nam quod recalvaster erat, ad tegendam calvitiem, cujus eum suppudebat, non aliud praesto esse poterat subsidium opportunius; quae causa fuit, cur olim rex quoque Agathocles coronam gestaret [a]). Idem de Caesare testatur Dio quoque [b]): scilicet, *semper et ubique laurea eum corona fuisse ornatum, objecta causa, quod calvus esset.* Sed animadvertendum, lauream, qua I. Caesar usus est, fuisse diversam ab ea, qua usi sunt ejus successores Augusti; nam horum laurea intexta fuit diademati, cujus extremae fasciae in numis conspiciuntur post occiput ex nodo dependere. At I. Caesaris laurea hoc diademate constanter destituitur, neque id unquam ei a populo permissum fuit, cum diadema regiae potestatis Romanis tantopere exosae esset indicium. Narrat Suetonius [c]), aliquando quemdam e turba statuae Caesaris coronam lauream candida fascia praeligatam imposuisse, at eam continuo Epidii Marulli, et Caesetii Flavi tribunorum jussu detractam fuisse. Idem adfirmant Appianus [d]), et Dio [e]). Refert etiam Plutarchus bis [f]), M. Antonium inter Lupercalia obtulisse Caesari pro rostris sedenti, et spectanti diadema lauri corona exornatum, at rejectum a Caesare, quod graviter istud ferre populum animadvertit. Cujus naturae videatur fuisse diadema laureatum, quo successores Caesares usi sunt, examinabimus infra in numis Augusti ad annum V. C. 726.

Caput *velatum*, signum auguratus, ut dictum supra sub *Augure*, quorsum etiam pertinet *lituus.*

Astrum nonnunquam juxta Caesaris caput ponitur, quod forte indicat astrum Veneris matris Aeneae, aut annum ad solis cursum aptius revocatum. *Lunae*, quae item juxta ejus caput nonnunquam visitur, incerta significatio, nisi forte annum quoque correctum respicit.

PRETIVM.

Cl. Beauvais in opere suo, quod *Histoire abregée des Empereurs* inscribitur, singulis imperatorum vitis ad calcem adjecit suas de numorum uniuscujusque Augusti praetio conjecturas. Vt rem gratam fecisse visus est iis, qui colligendis numis veteribus dant operam, ne iis emendis in fraudem inducantur, dubitant tamen plurimi, utrum universim ejus judicio tuto stari possit. Nam primum generatim loquendo nimium videtur eorum valor exaggeratus; deinde frustra est, cum numorum, quorum per omnia Europae musea unicum, aut forte duo tantum exstant exempla, certum figit pretium; cum e. c. aureum Pescennii numum, qui unicus est, 1200 libris Gallicis aestimat. Poterat eodem jure ejus pretium duplo augere, cum res, quae pecunia parari vulgo non possunt, quantivis sint pretii. Mihi hoc loco aliud propositum non est, quam in genere lectorem raritatis gradum pro

a) Diod. Sic. L. XX. c. 54. b) L. XLIII. §. 43. c) Cap. 79. d) Bell. civ. L. II. c. 108. e) L. XLIV. §. 9. f) in Caes. et M. Anton.

vario metallo edocere, liberum cuivis relinquens, quod singulis pretium, quod plerumque a fortuna pendet, velit constituere. Quod ad singulos numos attinet, quo loco eos describam, monere non negligam, si qui eximia sunt raritate, et typo erudito, neque facile obvio.

Aurei sine capite I. Caesaris - - - - - -	C.
cum ejus capite - - - - - - -	RR.
Argentei sine ejus capite - - - - - - -	C.
cum ejus capite - - - - - - -	R.
Aenei I. et II. formae, in quibus hinc caput I. Caesaris, illinc Augusti, videntur esse commatis peregrini, suntque - - - - - - - -	C.
Aenei III. formae, et maximae - - - - -	O.

De numis Graecis, et coloniarum actum supra.

M. IVNIVS BRVTVS IMP. qui et Q. CAEPIO.

In funesto reip. dissensu Cn. Pompeji M. partes secutus, quod libertatis ille causam obtenderat, post cladem ad Pharsalum non modo venia a Caesare donatus, sed amplissimis etiam honoribus adfectus istud tantis ejus meritis rependit, ut ejus occidendi princeps cum C. Cassio auctor esset. Atque horum recordatio beneficiorum in ipso caedis tumultu magnum advertit Caesaris animum, sic ut Bruto in percussorum turba conspecto in haec verba prorumperet: *tunc etiam inter hos es, fili?* Patrato parricidio in provinciam Macedoniam profectus, cum lege Pedia conjurationis sociis bellum indictum intelligeret, non jam reip. solum, sed suae etiam salutis causa ad vim repellendam conversus, verum ad Philippos Macedoniae ab Antonio et Octaviano victus mortem sibi ipse conscivit annum agens septimum, et tricesimum, integerrimae vir vitae, nullisque aut voluptatis, aut avaritiae corruptelis pervius, quemque unum virtutis, et honesti causa ad interficiendum Caesarem compulsum communis ferebat opinio, cum ceteris omnibus alia fuissent proposita. At enim multum a vera laude detraxit, non tam, quod decreta Caesaris nece pius in patriam esse non poterat, quin sese in parentem alterum comprobaret impium, quam quod obversari animo debuit, inutilem eam fore, inconsultamque pietatem, multis pro uno in ea morum corruptela paratis Caesaribus, et quod eventus docuit, multo superbius atrociusque victoria usuris. Confer insigne Senecae hoc super argumento judicium [a]). At idem aeternam vitae suae inussit maculam, quando concepto vitae abjiciendae proposito illud Herculis palam professus est [b]):

a) De Beuafic. L. II. c. 20. b) Dio L. XLVII. c. 49.

Ω τλημων ἀρετη, λογος αρ᾽ ἠσθ᾽. ἐγω δε σε
Ως ἐργον ἠσκουν. συ δ᾽ ἀρ᾽ ἐδουλευες τυχη.

Ah misera virtus, verbum nempe eras, ego vero te
Tanquam rem colebam; at tu serviebas fortunae.

Ex quo maxime patuit, cum virtutem sequeretur, virtutem ipsam omisisse. Vide Appianum, Florum, Dionem, ac praecipue Plutarchum in ejus vita.

Numi:

BRVTVS. *Caput L. Bruti nudum barbatum.*

AHALA. *Caput Servilii Ahalae nudum barbatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

M. BRVTVS. IMP. COSTA. LEG. *Caput M. Bruti modeste barbatum intra coronam quernam.*

L. BRVTVS. PRIM. COS. *Caput L. Bruti nudum barbatum intra coronam quernam.* AV. (Mus. Caes.)

LIBERTAS. *Caput Libertatis.*

BRVTVS. *Consulis processus inter duos lictores praeeunte accenso.* AR. (Mus. Caes.) Restitutus etiam a Trajano.

Aquila d. crure lauream stringens.

ΚΟΣΩΝ. *Consul procedens inter duos lictores, in nonnullorum area monogramma ex litteris* LB *conflatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Multa ad praeclaros hos numos observanda, et digno operae pretio. Omnes aut caput vetusti illius L. Iunii Bruti, qui reges urbe exegit, primusque in libera civitate consul fuit, aut argumentum offerunt, quod ad eum pertineat. Iure hoc loco quaeritur, utrum a vetere illo L. Bruto noster M. Brutus genus duxerit. Erant inter ipsos veteres, qui adfirmarent, et qui negarent. Inter hos princeps Dionysius Halic. [a]) testatus nobilissimos rerum Rom. scriptores negat ullos Lucio relictos liberos seu mares, seu feminas, caesis nempe ab ipso patre geminis filiis, quod cum Tarquiniis colluserant. Addit argumentum, cui, ut putat, contradici nequeat, Lucium fuisse generis patricii, at Iunios, et Brutos, qui se ab eo profectos gloriantur, omnes fuisse plebeios, et obivisse plebeiorum magistratus. Similia praedicat Dio forte ex Dionysio hausta [b]), additque, a multis de industria in vulgus sparsum, Marcum a Lucio descendere, ut recordatione generis ad evertendum quoque Caesarem tyrannum excitaretur. Ab his diversi abeunt alii. Etenim Plutarchus advocato teste Posidonio duos quidem filios ait a L. Bruto securi percussos, sed relictum tertium adhuc infantem, qui genus propagavit. Nonnullos etiam eorum, qui ex gente Iunia fuerunt, eodem teste repraesentasse facie Bruti statuam [c]). At multo hoc gravior Cicero testis sic in patrum senatu locutus est [d]): *Fuerit ille L. Brutus, qui et ipse regis dominatu remp. liberavit, et ad similem virtutem, et simile factum stirpem in prope quingentesimum annum propagavit.* Luculentius alibi de Decimo, et Marco Brutis conjurationis auctoribus agens [e]): *Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti*

a) L. V. p. m. 292. b) L. XLIV. c. 12. c) in Bruto sub init. d) Philipp. I. c. 6.
e) Philipp. II. c. 11.

imaginem quotidie videret, *alter* (Marcus) *etiam Ahalae?* Plura hujus oratoris testimonia idem probantia videsis in commentariis Havercampi ad Morellii familias pag. 220. Haec veteres, quo in dissidio potius adducor, ut credam, adfictam eam fuisse originem, nota illo aevo hominum vanitate vetustas origines venantium, quorum copiosa exempla ipsi numi ex Calpurniis, Marciis, Pomponiis suppeditant, ut taceam fabulosa Iuliorum, Antoniorum, Mamiliorum, Fabiorum. Quod ipsum conquestus Livius *vitiatam*, ait [a]), *memoriam funebribus laudibus reor*, *falsisque imaginum titulis*, *dum familia ad se quaeque famam rerum gestarum*, *honorumque fallente mendacio trahunt. Inde certe et singulorum gesta, et publica monumenta rerum confusa.* Huc refer, quae dixi in Prolegomenis ad numos familiarium cap. XII. Fecerit vero similitudo nominum, et facti seu desiderati, seu deinde patrati, ut cognationem hanc veram cuperent, quibus tum rerum status non adrisit, quoniam ita sumus a natura comparati, ut, quod volumus, libenter credamus. Auxerit superstitionem, quod *gentiles* non modo vocabantur ii, qui ex eadem gente fuere, sed etiam, qui eodem tantum nomine. Cicero [b]): *Gentiles sunt*, *qui inter se eodem sunt nomine.* Iure adeo idem dixit alibi [c]): *Pherecydes Syrius primum dixit*, *animos hominum esse sempiternos*; *antiquus sane*, *vixit enim meo regnante gentili*, nempe Servio Tullio, cui tamen cum Tullio nostro Cicerone nihil commune praeter nomen fuit. Sed et ad eundem modum Festus [d]): *Gentilis dicitur et ex eodem genere ortus*, *et is*, *qui simili nomine appellatur*, *ut ait Cincius: gentiles mihi sunt*, *qui meo nomine appellantur.* Quare qui gentilis fuit nomine, potuit facile cupientibus videri gentilis sanguine quoque. Qui Dionysii auctoritati conjecturam opponunt, posteriores Iunios a patriciis ad plebeios transivisse, effugium ut quaesitum, sic necessarium nobis narrant. Non injucundum animadvertere, eandem fabulam jam primis reip. temporibus actam a quodam L. Iunio plebeio, ac ignobili, qui ut populi in montem sacrum secedentis adversum patres iras efficacius posset intendere, *Bruti* sibi cognomen indidit, primus subinde tribunus plebis creatus [e]). Haec utcumque erunt, hac fiducia non destitere multi missis in vulgus libellis Brutum ad avita facta hortari. Et vero circa tribunal M. Bruti (nam praeturam ipso caedis anno gerebat) repertae literae hoc argumento: *dormis*, *Brute!* et: *non es Brutus* [f]). Sane tollere reges Brutorum proprium est habitum; unde jocus Persii apud Horatium coram praetore M. Bruto, qui tum post Caesaris necem in Asia versabatur, sic in Rupilium cognomento Regem invecti [g]):

Per magnos, *Brute*, *deos te*
Oro, *qui reges consueris tollere*, *cur non*
Hunc Regem jugulas? Operum hoc mihi crede, *tuorum est.*

---

a) L. VIII. c. 40. b) in Topic. c. 6. c) Tuscul. disp. L. I. c. 16. d) in Gentilis. e) Dionys. Hal. L. VI. c. 70. f) Dio L. XLIV. §. 12. Appian Bell. civ. L. II. c. 112. g) L. I. Sat. 7.

Haec in genere ad descriptos hic numos fuere observanda, descendamus ad singulos.

Numus prior hinc caput L. Bruti, inde Ahalae offert, quae ipsa utriusque capitis societas numos hos huic M. Bruto invicte vindicat. Nam, ut per patrem ad L. Brutum genus suum referre credebatur, ita per matrem Serviliam Servilium Ahalam in certis majoribus habuit, qui et ipse Sp. Melium tyrannidem adfectantem propria manu interfecit. Vide Plutarchum a). Praeclare numum hunc explicat Cicero verbis supra laudatis: *Brutos ego impellerem, quorum uterque L. Bruti imaginem quotidie videret, alter* (Marcus noster) *etiam Ahalae?*

Numus alter imaginem iterum veteris hujus Bruti adscripto: L. BRVTVS. PRIM. COS., et tertius ejusdem processum consularem sistit. Vterque typus ad praesentem reip. statum adludit; namque ut L. Brutus pulsis regibus ipse PRIM*us* CO*n*S*ul* fuit, cumque consulibus libertatem invexit, ita M. Brutus caeso dictatore veterem dignitatem restituit, et una reip. libertatem, quae in II. numo typo coronae quernae, in III. ipso capite Libertatis indicatur. Praeclare numum hunc illustrat Suetonius, qui perhibet b), hanc orationem Caesaris statuae fuisse inscriptam: *Brutus, quia reges ejecit, consul primus factus est; hic consules ejecit, rex postremo factus est.*

Idem numus alter nostri quoque M. Bruti imaginem exhibet, eamque valde macilentam. Et tali fuisse eum corporis habitu, ipsius Caesaris verbis comperimus. Nam cum ad eum deferrentur M. Antonius, et Dolabella, ut qui rebus novis studerent, negabat timere sese obesos illos, et crinitos, sed pallidos hos, et macilentos, Brutum et Cassium notans c). Barbam modicam adpendit, nimirum propter reip. calamitatem sordes, et squalorem professus, de quo more plura disseram in moneta Augusti ad annum V. C. 717. Ceterum mirum videatur, ejus caput illatum monetae, qui libertatis sese vindicem propalam ferebat, quando istud libera rep. nunquam fuit permissum, atque istud demum I. Caesari inter immodicos alios congestos honores. Videri posset, imprudente istud Bruto attentatum ab ejus legatis, quorum plerumque nomina ejus monetae inscripta leguntur. At si fides Dioni, cujus verba infra recitabo, factum istud volente, ac praecipiente Bruto.

IMP*erator* in eodem denario, et frequenter alias inscribitur. Ejus accepti tituli et tempus, et causam prodidit Dio d), nimirum in Thracas Bessos eum profectum, *cum ut eorum maleficia vindicaret, tum ut nomen sibi dignitatemque* imperatoris *pararet, quo facilius contra Caesarem et Antonium bellum gerere posset, et utrumque perfecisse.* Secundum Plutarchum ipse una cum Cassio apud Sardes ab exercitu acclamatus est imperator e).

Restat numus IV., cujus generis magna superest copia, sic tamen, ut ar-

a) In Bruto sub init. b) in Caesare c. 80. c) Plut. in Caes. M. Anton. et Bruto. d) L. XLVII. c. 25. e) in Bruto c. 34.

gentei rariores sunt aureis. Pondere fere conspirant cum aureis imperatorum primi aevi, fabrica satis hiulca. In hos post alios liberalius commentati sunt Liebeus a), serius Havercampus, cujus sententia est in compendium redacta b), signatos videri Cosis Etruriae, cumque haec urbs deducta sit colonia V. C. 480, ut docet Velleius, necesse esse, cusos ante istud tempus, quia Graeca lingua inscripti sunt, qua Etrusci veteres, antequam Romanis subjicerentur, usi sunt; propositos vero in numo lictores cum fascibus, et aquilam, nempe insignia imperii Etruscis pridem cognita, atque ab his Romam volente Romulo traducta. Secutus est Havercampus hac in sententia antesignanos Tristanum, et Patinum c). Molestum tamen fuit viro erudito scriptum in typis Morellianis ΚΩΣΩΝ, cum ΚΟΣΩΝ scribi oporteret, si urbem Cosas epigraphe indicaret, deinde quod temporibus istis moneta aurea nondum signata est in Italia. Quare verisimile quoque visum, vocabulum ΚΩΣΩΝ *nomen magistratus urbis Asiae vel Graeciae esse, quae tempore Cassii et Bruti numum cuderit, literas monogrammatis* AB *initiales esse primi consulis L. Bruti.* Haec Havercampus, qui tamen frustra se turbari passus est Morellii iconismis; nam in archetypis omnibus, quorum magnam copiam vidi, nunquam ΚΩΣΩΝ, semper ΚΟΣΩΝ scriptum legi. At expendendum primum fuerat Havercampo, omnibusque, qui numos hos Cosis tribuerunt, sitne verisimile, urbem exigui nominis, et de cujus opibus non constat, tanta copia aureos feriisse, quanta Graecarum urbium nullam, ne potentissimas quidem Syracusas ex hoc metallo fudisse novimus? an tantos proventus dabimus urbeculae Etruscae, cum alias ejus gentis urbes opibus multo superiores monetam auream nunquam signasse ex ipso ejus defectu jure arguamus? Multo igitur magis probabilis altera sententia, quae cusos eos imperante Bruto in urbe quapiam Graeca, Cosone operi praefecto, conjicit. Praeterquam enim quod typus proxime cum reliquis Bruti numis conspirat, animadvertendum etiam, ipsam fabricam rudiorem opus tumultuarium, et per subitas causas imperatum testari. Deinde non parum sententia haec juvatur oratione Appiani narrantis d), Polemocratiam reguli cujusdam Thracii uxorem caeso ab inimicis marito, cum filio suo metueret, ad Brutum profectam, et filium ei suum commendasse, et mariti thesauros tradidisse, magnam in his repertam auri argentique copiam, unde, addit, signatum a Bruto numisma. Non metuo levis, aut inconsultae conjecturae notam, si numos hos eosdem esse putem, quos hoc loco indicavit Appianus, praecipue cum eam temporis, locique peristases multum adjuvent. Et vero testari ipse possum, frequentes id genus numos nobis ex Dacia, et inferiore Hungaria adferri, quo ipso alveo tot ad nos Philippi, Alexandri, Lysimachi adfluunt, ex quo ipso facile intelligas, signatos in tractu vicino hos

---

a) Goth. num. p. 15. b) ad Famil. Morellii p. 223. c) Num. fam. p. 140. d) Bel. civ. L. IV. c. 75.

numos, dispensatosque, ubi et bellum civile gessit Brutus, frequentiusque propterea nunc ibi reperiri. Signatae quoque Bruti et Cassii nomine monetae ex collatitio auro, et argento alibi meminit Appianus [a]). Denique additum monogramma L B facile L. Brutum primum consulem inter lictores procedentem indicat. Quibus expensis causis jure numos hos Cosis Etruscis ademptos genti Iuniae restituimus. Neumannus eos posse tribui *Cosseae* Thraciae urbeculae, quam memorat, Stephanus, conjecit, sed sic, ut facile pateat, eum ad hanc opinionem necessitate adactum inclinavisse [b]).

* * *

BRVT. IMP. L. PLAET. CEST. *Caput M. Bruti nudum modeste barbatum.*

EID. MAR. *Pileus libertatis inter duos pugiones.* AR. (Mus. Caes).

LIBERTAS. *Caput Libertatis.*

P. R. REST. *in aliis*: RESTITV. *Pileus libertatis inter duos pugiones.* AR. (Mus. Caes.)

En pugiones, funestae caedis instrumenta, in rarissimis his denariis propositos, quos libertatis obtentu non dubitavit Brutus, Caesaris, quod ad se attinebat, de se optime meriti sanguine cruentare *facto pius, et sceleratus eodem.* Denarium priorem jubente ipso Bruto percussum tradidit Dio, cujus verba, quoniam cimelium istud secundum omnes modos graphice describunt, placet utraque lingua proponere: *και ἐς τὰ νομισματα, ἁ ἐκοπτετο, ἐικονα τε ἀυτου, και πιλιον, ξιφιδια τε δυο ἐνετυπου, δηλων ἐκ τε τουτου και δια των γραμματων, ὅτι την πατριδα μετα του Κασσιου ἠλευθερωκως ἐιη*, *etiam numis, quos feriundos curavit, imaginem suam, pileumque, et duos pugiones impressit, typo hoc et inscriptione declarans, sese una cum Cassio patriam liberasse* [c]). Epigraphe EID. MAR. feralem diem *idus Martias* eloquitur, quo triste parricidium perfectum est. In denario altero utriusque faciei epigraphen conjungendam patet, nimirum ut sensus sit: *Libertas populi R. restituta.* Has idus Martias appellatas fuisse *parricidium*, dixi supra in titulis I. Caesaris.

* * *

Q. CAEPIO. BRVTVS. IMP. *vel* PROCOS.

His nominibus M. Iunius Brutus noster frequenter in numis notatur, quae etiam a veteribus confirmantur. Omnium princeps testis esto Cicero, qui eum in fine Philippicae X. repetitis vicibus *Q. Caepionem Brutum proconsulem* appellat. Ex quo certum fit, adoptatum eum fuisse a Q. Servilio Caepione, qui fuit ejus per Serviliam matrem avunculus. At non more consueto, producto nempe gentis nomine, se dixit *Iunianum*, forte quod eodem tempore jam fuit Crassus Iunianus, sed adoptantis cognomen *Caepio* sede motum in nomen vertit, retento suo Bruti cognomine. Advertit etiam istud auctor *de Ratione nominum*, qui Val. Maximo subjici solet [d]), *quin etiam*, inquit, *quaedam cognomina in nomen versa sunt ut Caepio, namque hoc in Bruto nominis locum*

a) Bell. civ. L. V. c. 6. b) Num. pop. P. II. p. 128. c) L. XLVII. §. 25. d) pag. m. 877.

obtinuit. Dioni dicitur ὁ Κασσιων ὁ Βρουτος ὁ Μαρκος a).

Nominis IMP. caussam supra exposui, PROCOS. dicitur, quia Macedoniam provinciam proconsulari potestate rexit.

Numos sic inscriptos latius hoc loco enarrare supervacaneum puto; nam cum plerique a quopiam Bruti legato, vel proquaestore signati sint, in horum ipsorum moneta descripti jam sunt. Sunt autem: M. SERVILIVS. LEG. — L. SESTI. PROQ. — L. PLAET. CEST. — LENTVLVS. SPINT. Corneliae, — COSTA. LEG. Pedaniae — CASCA. LONGVS. Serviliae — C. FLAV. HEMIC. LEG. PROPR.

Typi in his nihil magnopere memorabile offerunt, et qui ad ipsos Bruti legatos pertinent, eos in singulorum denariis explicatos habes. Instrumenta pontificalia saepe Bruto tribuuntur. Et vero fuisse eum pontificem, innuit Cicero in epistola V. et XV. ad hunc Brutum.

PRETIVM.

Aurei cum Bruti capite - - - - - -	RRRR.
Argentei cum eodem - - - - - -	RRR.
Argentei sine hoc - - - - - - -	R.
Aenei - - - - - - - - - - -	O.

C. CASSIVS IMP.

C. Cassius Longinus magni in hujus aevi historia nominis, sed famae ambiguae, notatus praecipue a crudelitate, qua in victos usus est. M. Crassum ad bellum Parthicum pro quaestore secutus rem Romanam ducis temeritate in Oriente perditam praeclare restituit, Syriamque exactis Parthis vindicavit. In bello civili partes Pompeji amplexus, et hoc victo venia donatus a Caesare, et una cum Bruto ad praeturam promotus, auctor ipse huic conjurandi in Caesarem fuit. Hujus caede perpetrata in Syriam sibi pridem decretam contendit, mox a senatu confirmatam addito imperio. Victis in Asia Dolabella, Rhodiisque, et junctis cum Bruto copiis ad Philippos cum M. Antonio, et Octaviano signa confert, victusque caput servo amputandum praebet V. C. 712.

* * *

C. CASSEI. IMP. *Caput muliebre laureatum.*

M. SERVILIVS. LEG. *variis typis, quos explicatos vide in gente Servilia.* AV. AR. (Mus. Caes. Morelli in fam. Cass.)

C. CASSI. IMP. LEIBERTAS. *Caput muliebre nimbo redimitum, in aliis praeterea velatum.*

LENTVLVS. SPINT. *variis typis, quos explicatos vide in Cornelia.*

a) L. XLI. §. 63.

Addita vox IMP. confirmat, quod referunt rei Rom. scriptores, Cassium eum imperio in Syriam missum. Sed et Sardibus una cum Bruto ab exercitu acclamatum imperatorem, narrat Plutarchus [a]). Libertatis caput jure in his numis praefulget, quoniam ejus obtentu arma sumpsit. Facile patimur, scribi LEIBERTAS pro LIBERTAS, at durius est scriptum CASSEI pro CASSI., quanquam et hoc excusavimus in Prolegomenis ad numos Familiarum cap. VII. §. 3.

* * *

M. AQVINVS. LEG. LIBERTAS. *Caput muliebre nimbo redimitum.*

C. CASSI. IMP. *Tripus imposita cortina.* AV. (Mus. CAES.)

Hunc numum jam dedimus in gente Caecilia.

PRETIVM.

Aurei - - - - - - - -	RR.
Argentei - - - - - - - -	R.
Aenei - - - - - - - -	O.

SEX. POMPEIVS IMP.

Pompeii M. filius natu minor victo caesoque patre in Hispanias cum fratre seniore Cnaeo profectus universam eam regionem propter veterem gentis in patrem adfectum facile in armorum societatem pertraxit, sed victus a I. Caesare ad Mundam V. C. 709, caesoque fratre Cnaeo jam unus superstes latebris aliquamdiu salutem texit. Confirmatis interim partibus prodire ausus, et sese Pompeium profiteri, interempto paullo impost Caesare in bona etiam paterna successit, et praefecturam classis, et orae maritimae decernente senatu abstulit, cum repente proscriptum se lege Pedia, tanquam conscius caedis Caesarianae fuisset, intellexit. Tum vero ad vim conversus, Sicilia, quam tenuerat, praesidiis munita, receptisque plurimis, quos fortuna proscriptioni eripuit, usque eo maria classe infesta reddidit, ut urgente urbem fame Antonius, et Octavianus V. C. 715 pacis cum eo conditiones inire cogerentur, qua Sicilia, Sardinia, Corsica, et Achaia ejus imperio subjiciebantur. Anno sequente rupta iterum pax, victoque aliquoties mari Octaviano ducibus Mena, et Menecrate libertis paternis, cum fortuna neque uti sciret, neqae per elatos immodice animos posset, V. C. 718 III. non. Sept. ab Octaviano navali praelio fusus fugatusque, et in Asiam clapsus, jussu M. Antonii apud Midaeum Phrygiae, ut refert Dio, vel secundum Strabonem [b]) et Appianum [c]) apud Miletum occisus est V. C. 719. consulibus L. Cornuficio, et Sex. Pompeio Sex. F., qui

a) In Bruto cap. 34. b) L. III. p. m. 209. c) Bell. civ. L. V. c. 144.

diversus fuit a Sex. Pompeio nostro, ut diserte Dio [a]), nam eodem teste consulatus, qui destinatus illi fuit, orto inter aemulos bello abrogatus est [b]).

Ejus ingenium his verbis descripsit Velleius [c]): *Hic adolescens erat studiis rudis, sermone barbarus, impetu strenuus, manu promptus, cogitatione celer, fide patri dissimillimus, libertorum suorum libertus, servorumque servus, speciosis invidens, ut pareret humillimis.*

Numi:

SEX. MAGN. PIVS. IMP. *Caput Cn. Pompeji patris, infra quod* SAL.

PIETAS. *Mulier stans d. ramum, s. hastam.* AR. (Morelli in fam. Pomp.)

MAGN. *Caput Iani gemini imberbe.*

PIVS. IMP. *Prora navis.* AE. I. obvius.

Frequenter in numis suis patris Magni caput proposuit Sextus. Caput istud ambiguum non est; nam eadem ejus sunt lineamenta in numis Pompejopolis Ciliciae, quae et Solopolis, cujus is conditor est habitus, ut dictum ad hujus urbis numos. Suffragatur etiam oratio Plutarchi, qui, dum ejus formam describit, memorat quoque ἀναςολην της κομης ἀτρεμα, *comam nonnihil sursum projectam* [d]), ipsum vero plenum majestatis, gravitatisque, ac propterea Alexandri M. similem habitum. Adde, quod Lucanus de Pompeji M. crinibus memorat [e]):

illa verenda
Regibus hirta coma, et gene rosa fronte decora.
Caesaries compressa manu est.

Et Silius Italicus [f]):

Ille, hirta cui subrigitur coma fronte, decorum
Et gratum terris Magnus caput.

Adstituitur plerumque lituus signum auguratus, de quo infra.

Epigraphe capiti Pompeji M. addita ad Sextum pertinet, quem morem hic constanter tenuit, saltem in numis, quos haud dubie ab eo signatos constat. Dicitur in denario IMP*erator*, de quo titulo agam in sequentibus. Singulare est το SAL. Pompeji capiti subjectum. Fuere, qui literas has legendas SAL*duba*, quod fuit vetus Caesaraugustae nomen, existimarunt, quos inter fuit Iobertus [g]), sed quam ibi sententiam jure explosit Bimardus, qui ejus loco legendum SA*Lus* conjecit, sed quod ipsum quoque propter multas causas non satis adridet. Ingeniosa est Vaillantii explicatio, qui citat Appianum, cujus verba sunt Latine reddita in editione Henr. Stephani pag. 729. Sextus *tantum Neptuni sacris operabatur et SALATIAE, quorum etiam filium appelari se sustinuit.* De hac Salacia Festus: *Salaciam dicebant deam aquae, quam putabant salum ciere, hoc est, mare movere.* Ejus meminit quoque Varro [h]), *Salacia Neptuni ad salo*, et Cicero [i]) narat creditum aliquibus, *Oceanum, Salaciamque Coeli*

---

a) L. XLIX. §. 18. b) L. XLVIII. §. 54. c) L. II. c. 73. d) in Pompeio sub init. e) Phars. L. VIII. v. 679. f) Punic. L. XIII. v. 861. g) Tom. II. pag. 165. h) de L. L. lib. IV. i) in fragmento Timaei cap. XI.

satu, Terraeque conceptu generatos editosque. Servio fuit cognomen Thetidos [a]), alibi eadem cum Venilia [b]), alibi idem narrat, factum ex Neptuno Tritonis matrem [c]). Appuleius eam in numero deorum marinorum recenset [d]). Denique bis eam prodidit D. Augustinus, dixitque Neptuni sponsam [e]), numen igitur per tot veterum praeconia nobile, et illustris nominis. Existimat ergo Vaillantius, quemadmodum Sextus se in denariis aliis, quos proxime recensebimus, Neptuni filium dixit, ita in hoc se Salaciae filium profiteri. Res dubio non careret, nisi obturbaret textus Graecus Appiani, in quo sic legitur [f]): *ἐλλ' ἔθυε μονον θαλασσῃ και Ποσειδωνι, και ὑιος ἀυτων ὑφιςατο καλεισθαι*, nimirum pro *Σαλατιᾳ* scribitur *θαλασσῃ*, quam difficultatem jam vidit Havercampus in suo ad Morellii familias commentario. At cum interpres Appiani in editione Henr. Stephani tam confidenter verterit *Salatiae* pro *maris*, verisimile est, eum exemplar prae manibus habuisse, in quo revera legebatur *Σαλατιᾳ*, quod librarii parum eruditi, quibus de Salacia dea nihil constiterit, in adfinem vocem *θαλασσῃ*, proniore, ut putaverint, sensu correxerint. Voci *Σαλατιᾳ* suffragatur etiam, quod secus oratio veram tautologiam includeret: *sacrificare mari et Neptuno, esse filium maris, et Neptuni.*

MAGNVS dicitur in numis Sextus, quod nomen a patre hereditarium habuit, deinde PIVS, cum quod in patriam videri pius volebat receptis civibus proscriptis, et ex Philippensi clade elapsis, tum quod patris mortem inter maxima pericula ultum ibat, Pompeiorum item in pugna ad Mundam tessera fuit *Pietas* [g]). Ad cognomen istud etiam typo Pietatis, et fratrum piorum adluditur, ut dicetur.

Ad numum alterum aeneum advertit Havercampus, in similibus capita Iani ad omnia Cnaei patris lineamenta formata esse, quod verum esse, ex similibus musei Caesarei colligo. Typi ex Romanorum assibus cogniti sunt.

* * *

MAG. PIVS. IMP. ITER. *Caput Pompeji patris, prae quo lituus, pone urceus.*

PRAEF. CLAS. ET. ORAE. MARIT. EX. S. C. *Neptunus nudus d. acrostolium dextero pede prorae navis insistit, hinc et illinc fratres pii parentes efferunt.* AR. (Mus. Caes.)

MAG. PIVS. IMP. ITER. *Triremis, supra quam turricula rotunda fenestris patens, cui superne insistit Neptunus d. hastam, s. delphinum, s. pede prorae navis imposito, juxta proram aquila legionaria, pro puppi thyrsus et tridens.*

PRAEF. CLAS. ET. ORAE. MARIT. EX. S. C. *Scylla canibus succincta sublato remo ictum intentat.* AR. (Mus. Caes.)

MAG. PIVS. IMP. ITER. *Caput Neptuni, pone tridens.*

PRAEF. CLAS. ET. ORAE. MARIT.

---

a) Ad Georg. I. 31. b) ad Aen. X. 76. c) ad Aen. I. 144. d) Metam. L. IV. p. m. 81, et Apolog. p. m. 279. e) de Civ. dei L. IV. c. 10, et L. VII. c. 22. f) B. C. L. V. c. 100. g) Appian. Bell. civ. L. II. c. 104.

EX. S. C. *Tropaeum navale Scylae canibus horrens.* AR. (Mus. Caes.)

NEPTVNI. *Caput Pompeji patris prae quo tridens, infra delphinus.*

Q. NASIDIVS. *Navis turgente velo, juxta astrum.* AR. (Mus. Caes.)

In his numis jam se IMP*eratorem* ITER*um* appellat. Imperator *primum* dictus videtur ex rebus adhuc in Hispania praeclare gestis. Nam cum post cladem Mundensem vires iterum collegisset, cum Asinio Pollione congressus, quem L. Caesar ad tuendam Hispaniam miserat, insignem victoriam retulit [a]). Auctus deinde numerus ex aliqua victoria maritima, quarum plures de Octaviani classiariis retulit, de quibus infra. Non omittendus hoc loco numus Morellianus, in cujus antica idem est typus, qui in denario ex citatis III. addito etiam IMP. ITER., in aversa: IMP. TER. Tropaeum. Eum Havercampus refert ad victoriam ad Tauromenium, ex qua, ut illi videtur, IMP. TER. fuerit compellatus. At mirum, Sextum in eodem numo dici IMP. ITER. et IMP. TER. Si reflexisset animum ad numum VIII. tabula V. gentis Antoniae apud Morellium, vidisset, aversam hujus denarii ad M. Antonium pertinere, quem adeo vix dubitem ex subaeratis unum esse. Non ergo ex hoc numo argui potest, Sextum tertio fuisse acclamatum imperatorem.

PRAEF*ectus* CLAS*sis* ETORAE MARIT*imae* EX. S. C. in plerisque suis numis dicitur. Nimirum victo post Caesaris necem Asinio Pollione, ut supra diximus, cum augeretur ejus potentia, perfecit, ut ex S. C. non modo sua sibi bona redderentur, sed etiam classis imperium committeretur, quo etsi subinde agente Octaviano privaretur, classem retinuit tamen, cumque sese paullo post proscriptum intelligeret, occupata continuo Sicilia vim opposuit, suasque fortiter ultus injurias seu interceptis navibus frumentariis, seu multata aliquoties Octaviani classe perfecit denique, ut IIIviri pacis cum eo conditiones inire cogerentur, ut principio dixi. Cum igitur Sextus priore senatus consulto staret, perrexit praefecti classis titulum numis suis inscribere. Vide de his Dionem [b]), et Velleium [c]). Ad hoc maris imperium, tum et victorias mari relatas adludit frequens in Sexti denariis typus Neptuni, aut navis.

NEPTVNI scriptum juxta caput Pompeji M., et legendum NEPTVNI *filius*, quem se esse professus est Sextus. Enimvero teste Dione [d]) et Appiano [e]) ex aliquot secundis mari adversus Octavianum successibus adeo animos extulit, ut Neptuni se filium palam ferret, praecipue quod et pater ejus imperium quondam maritimum habuisset, pro puniceo caeruleum paludamentum sumeret, et equos virosque vivos in mare abjiceret. Ad hanc ejus animi impotentiam adlusit Horatius [f]):

Vt nuper actus cum freto NEPTVNIVS
DVX fugit ustis navibus.

Eadem insania jam olim Clitus, postea-

a) Dio L. XLV. §. 10. b) L. XLV. 10. L. XLVII. 12. L. XLVIII. 17. c) L. II. c. 73.
d) L. XLVIII. §. 19. et 48. e) Bell. civ. L. V. c. 100. f) Epod. IX. 7.

quam apud Amorgum aliquot triremes depressit, Neptunum se appellavit, et tridentem gestavit [a]).

Denarius I. praeter Neptuni typum habet fratres pios Catanenses, qui nempe ad cognomen *Pii* adludunt. Horum unus est etiam in numis gentis Herenniae, uterque in numis Catanae, ex quibus nobilis hujus fratrum paris historiam pete. Denarius II. turriculam triremi imminentem exhibet, quam Vaillantius propugnaculum navi more veterum impositum, Havercampus monumentum in Neptuni honorem in litore erectum existimat. Vtrumque incertum. Ejus aversa Scyllam horrido cultu, et adducto remo obvia pulsantem exhibet, quo Sextus detrimenta, quae Octavianus in freto Siculo eo ipso loco, quo Scyllae cubilia fuere, accepit, proposita ejus monstri imagine ob oculos ponit. Vide hanc Octaviani cladem apud Appianum [b]). Ad eandem pertinet quoque tropaeum navale denarii III. Istud Scylla monstrum marinum jam ex Homero cognitum [c]), sed qui illi pedes XII., et sex colla praelonga totidem capitibus praefixa tribuit dissimulata virginis forma, quam haud dubie Graeci posteriores elegantiae magis studiosi addiderint, ut argumentum gratius variarent. Scyllae imago, quam Virgilio debemus, qui eam non multis post cusos hos numos annis pinxerat, magis cum numis conspirat [d]):

Prima hominis facies, et pulchro pectore virgo
Pube tenus, postrema immani corpore pistrix,
Delphinum caudas utero commissa luporum.

Lupos appellat, quos a canibus una feritas distinguit. Serius Ovidius [e]):

Illa feris atram canibus incingitur alvum,
Virginis ora gerens.

Haec etsi nota, commemoranda tamen videbantur, ut artificum a vetustissimis poetis discrepantia in nonnullis intelligatur, quam in fingenda eadem hac Scylla jam advertit Themistius [f]). Simillimam Scyllae imaginem habet etiam numus Tarsi Ciliciae, ac praecipue numi contorniati, Vlyssis per fretum Siculum iter, sociorumque jacturam graphice exprimentes, et similis perelegans exstat inter picturas Herculanenses [g]). Scyllae effigiem remum alte jactantis artifices cum poetis communem habuere. Sic nempe etiam Syllius Italicus [h]):

Scylla super, fracti contorquens pondera remi,
Instabat, saevosque canum pandebat hiatus.

* * *

S. POMP. *Caput nudum barbatum.*

Sine epigraphe. Navis turgente velo, in area triquetra. AV. Quin. (Mus. M. Ducis.)

MAG. PIVS. IMP. ITER. *Caput nudum modeste barbatum intra coronam quernam.*

PRAEF. CLAS. ET. ORAE. MARIT.

---

a) Plut. de fort. Alex. or. 2. b) Bell. civ. L. V. c. 81. c) Odyss. M. 85. d) Aen. III. 428. e) Metam. XIII. 732. f) Orat. XXII. p. 279. g) Tom. III. tab. 21. h) Punic. V. 155.

EX. S. C. *Caput nudum Pompeji patris, pone lituus, cui adversum est caput alterum nudum modice barbatum, pone tripus.* AV. (Mus. Caes.)

Eadem epigraphe. Caput Pompeji patris nudum.

Eadem epigraphe. Capita duo nuda adversa, quorum dextero adstituitur lituus, sinistro guttus. AV. (Liebe Goth. num. p. 29.)

Numum ex his primum olim edidi, et pictum stiti a), in quo veram exhiberi Sexti effigiem verisimile est, etsi lineamenta multum differant a capitibus numorum sequentium, in quibus probabile item est, ut dicetur, ejus offerri imaginem. Numi II. et III. multum facessunt molestiae. Mitto brevitatis causa, quae eruditi varii ad eos explicandos protulere, et ea, quae verisimilia videntur, solum persequar. Caput anticae numi II. esse ipsius Sexti, omnia persuadent. Barbam modice promittit sueto ejus aetatis cultu; nam eam aluerunt etiam saltem aliquamdiu Octavianus, M. Antonius, Brutus, cujus causa fuere aut luctus privatus ob violentam patris, aut benefactoris mortem, aut publicus ob reip. calamitates, ut in singulorum numis observamus. In Sexto nostro honesta quidem, sed tamen adfectata continuati luctus causa esse potuit bellum cum Octaviano repetitum, quasi nimirum invitus vetera reip. vulnera refricare cogeretur. Eadem etiam de causa Octavianum ultra praefinitum tempus promisisse barbam, in ejus moneta ad annum V. C. 717 verisimile dicam. Sexti caput ambit corona querna, qua quidem jure gloriari poterat, quod ea servatorum civium decus habita est, ipse vero copiosis, qui proscriptionis vim evaserant, perfugium praebuit, eosque, cum primum facultas dabatur, cum IIIviris reconciliavit, patriaeque reddidit b). Pars aversa ad latus dexterum luculentum exhibet Pompeji patris caput, ut praeter exemplar Morellianum docent similes duo integerrimi numi musei Caesarei. Pone adstituitur lituus, quia fuit augur docente ipso Cicerone c). Quod huic opponitur caput, secundum plerosque est Cnaei filii, qui Sexti frater natu major fuit, et in Mundensi praelio occubuit, atque verum ut fatear, cujus alterius esse possit, ignoro. Barbam ut promitteret, impulit luctus patris ulciscendi causa advocatus. De tripode pone ejus caput posito agetur continuo.

Numus III. caput Pompeji patris in anticam trajicit. Quae sint capita aversae, inquirendum. Nemo erit, qui non primo aspectu ea Cnaeo et Sexto filiis esse propria velit, sic ut quod ad dexteram est, sit Cnaei, quod ad sinistram, Sexti. Sed tamen est magni momenti causa, quae sententiam hanc graviter ferit. In numo praecedente vidimus, capiti, quod esse Cnaei putamus, adstitui tripodem, in hoc videmus lituum. Esse hunc auguratus certum indicium, quis nescit? Sed neque auguratui repugnat tripus secundum verba Martiani Capellae d): *Oeonistice tertia est, per quam tripus illa ventura denunciat, atque omnis eminuit nostra cortina etc.* Secundum ergo hos numos habebimus

a) Num. vet. p. 312. b) Dio L. XLVIII. §. 36. c) Philip. XIII. c. 5. d) L. VIII.

Cnaeum augurem. At eum hoc sacerdotio fuisse insignem, non modo veterum nemo prodidit, sed neque ex instituto Romanorum, et per ipsas ejus temporis causas esse potuit. Enimvero aut patre vivo, aut mortuo in augurum conlegium fuisset cooptatus. Non patre vivo, nam ex luculento Dionis testimonio, quod totum in numis Lentuli Spintheris recitavi, lex aperte prohibebat, ne duo ex una gente idem sacerdotium haberent. Vtrum in hac observanda satis semper diligentes fuerint Romani, non inquiro. Istud certum, non occurrere exemplum rep. integra (nam aliud paullo post imperatoribus placuit) sacerdotii duobus, saltem ex eadem familia, simul vivis delati, de quo lege disserentem copiose Norisium [a]). Sequitur ergo, quamdiu in vivis fuit pater, quoniam hic, ut diximus, augur jam fuit, in filium conferri auguratum non potuisse. At videri possit caesi patris honorem ipse adeptus. Quo conferente? certe non I. Caesare, cujus ille inimicus fuit, quique deinceps honores omnes iis, qui de se bene meriti fuere, elargitus est. Ergo si caput illud est Cnaei filii, quid ad eum lituus? sin non est hujus Cnaei, cujus erit? Ardua res, fateor, hunc amoliri lapidem, etsi nihili is labor visus Havercampo. *Sed facile*, inquit, *dispelli potest haec objectio. Patre Cnaeo defuncto honor iste conveniebat Cnaeo ut filio majori, ideoque ad ejus faciem signatus a Sexto; Cnaeo occiso heres paterni honoris erat Sextus.* Eugepae! ergo sacerdotia ut hereditates ad filios transivere, atque ut in nomen Magni, sic et in auguratus honorem utrique filio jus fuit? Sin istud, cur necesse fuit Ciceroni, hortari populum R., ut Sextum in augurum conlegium cooptarent, si per Cnaei fratris mortem auguratum jam adivit [b])? Vtrum haec longius refutanda? Addit continuo: *Sextum non tantum augurem, sed et pontificem fuisse.* Novi, antiquitus quoque utrumque sacerdotium uni eidemque delatum. Sic Q. Fabius Maximus, is, qui Cunctator dictus est, una augur, una pontifex fuit teste Livio [c]). An vero et simile jus delatum Sex. Pompejo? Quid quod Sextus neque augur, neque pontifex unquam fuit, aut augur esse potuit. Mirabitur istud Havercampus, et qui haec inconsultius adseruere, sed facile sententiam tuebimur. Fuisse augurem, probant ex Cicerone [d]): *in primis paternum auguratus locum, in quo eum* (Sextum) *mea nominatione COOPTABO.* An vero etiam tum cooptatus? Sin istud, quae causa fuit, cur ei quadriennio serius, ut mox patebit, auguratus decerneretur? V. C. 715 conventum inter Sextum, et IIIviros, Sextum *ὑπατον τε αἱρεθηναι, και οἰωνιςην ἀποδειχθηναι, consulem creari, et augurem DESIGNARI*, ut narrat Dio [e]), quod idem his verbis Appianus refert [f]): *και της μεγιςης ἱερωσυνης ἐς τους ἱερεας ἐγγραφηναι, et ut inter pontificatus maximi sacerdotes cooptaretur.* Quod vero non statim cooptatus est, in causa fuerit, quod plenus jam esset augurum

a) Cenot. Pis. diss. II. c. 7. b) Philip. XIII. c. 5. c) L. XXX. c. 26. d) l. c. e) L. XLVIII. §. 36. f) Bell. civ. L. V. c. 72.

numerus, quem augere per leges non licuit, ac proinde mors unius exspectanda. Quod vero maxime probat, eum auguratum nunquam consecutum, est alterum Dionis testimonium, quo refert [a]), IIIviros ortis iterum V. C. 717 novis irarum causis *Sex. Pompejo consulatum, et sacerdotium, quae ei DESTINATA fuerant, ademisse*, τον μεν Σεξτον της τε ἱερωσυνης ἁμα, και της ὑπατειας, ἐς ἡν ἀπεδεδεικτο, ἐπαυσαν. Enimvero si auguratum jam suscepisset, qua is ratione etiam ab iratis adimi potuisset, cum sacerdotium illud ex vetere instituto perpetuum fuerit [b])? Plinius junior auguratum vocat *sacerdotium cum priscum et religiosum, tum hoc quoque sacrum plane et insigne, quod non adimitur viventi*, et diserte Plutarchus [c]) nunquam auguri, etsi summorum flagitiorum comperto, abrogari sacerdotium, aliumque in ejus locum fieri testatur, etsi istud contingat alterius ordinis sacerdotibus. Sane si adimi sacer hic magistratus potuisset, et reipsa Sexto tum ademptus fuisset, non dubitasset Octavianus aliquot post annis eundem quoque auferre M. Antonio, quem non dubitavit consulatu designato, ac reliqua potestate omni privare [d]). Eadem de causa Lepido, etsi imperio eum exuisset, in exilium ejecisset, et omnibus modis vexasset, tamen pontificatum maximum, quoad vixit, non ademit, etsi, ut eum susciperet, saepius a populo interpellatus, quia hic quoque perpetuus fuit, et viventi adimi non potuit. Ex quibus et testimoniis, et exemplis certum utique, Sexto nequaquam auguratum, sed jus, quod ad illum per nominationem, et pacta obtinendum habuit, fuisse abrogatum.

Ex his ergo, quae fusius, ac forte non inutiliter disputavi, liquet, quam difficile sit, de utroque aversae capite certi quid constituere, cum certum sit, Pompeji M. liberos nunquam auguratus honorem esse consecutos. Si caput numi postremi ex latere sinistro positum vere est Sex. Pompeji, ut creditur, minus laboro propter adstitutum guttum, quem esse perinde, ac lituum auguratus insigne, docent obvii quinarii M. Antonii, et denarii L. Sullae. Tum enim dici potest, eum προληπτικως gloriatum dignitate, quam quidem nondum adivit, sed quae tamen sibi destinata fuit, ut passim consulatus designatos memorari in numis videmus.

PRETIVM.

Aurei - - - - - - - - - - -	RRR.
Argentei - - - - - - - - - -	R.
Aenei assis forma - - - - - - - -	C.

a) L. XLVIII. §. 54. b) Liv. L. I. c. 18. Dionys. Hal. L. II. c. 21. c) in Quaest. Rom. d) Dio L. L. §. 4.

M. AEMILIVS LEPIDVS IIIVIR.

In dissidio civili partes I. Caesaris secutus, V. C. 708 illius in consulatu conlega, anno sequente magister equitum creatus est, mox vacuum caede Caesaris pontificatum maximum abstulit. Profectus in provinciam Galliam Narbonensem, fervente tum maxime bello Mutinensi in Gallia transalpina tantisper adhaesit, jussus a senatu M. Antonium bello persequi. Verum cum huic apud Mutinam victo, et in Galliam profugo sive perfidia, sive inconsulto metu legiones suas commisisset, hostis primum a senatu judicatus, mox a coeuntibus in amicitiam Antonio, et Octaviano in IIIviratus societatem adscitus est V. C. 711, cujus fine anni Romam ingressus de Hispanis triumphum egit. In provinciarum sortitione nactus Hispaniam, Galliamque Narbonensem, et consul iterum V. C. 712, Antonio et Octaviano ad M. Bruti bellum egressis Italiae interim custodiam habuit. Ceterum propter socordiam contemptui habitus ab Octaviano pro Gallia, Hispaniaque biennio post provinciam Africam accipit. Accitus deinde ad bellum cum Sex. Pompejo gerendum, hoc fuso fugatoque cum animos stolide efferret, ab Octaviano legionibus, provincia, IIIviratu exutus V. C. 718 apud Circejos deinceps privatus vitam exegit, mortuus V. C. 741. Vide haec apud Dionem, Appianum, Velleium, aliosque.

Numi:

M. LEPIDVS. IIIVIR. R. P. C. *Caput Lepidi nudum.*

Caput M. Antonii, vel Octaviani. AR. In aliorum aversa: *varii IIIviri monetales, Mussidius Longus, Livineius Regulus etc.* AV. (Mus. Caes.)

M. LEPID. COS. IMP. *Capeduncula, aspergillum, secespita, apex.* M. ANTON. COS. IMP. *Lituus praefericulum, corvus.* In denariis, et quinariis. (Morelli in fam. Anton. tab. 5.)

IMP*erator* in numo altero inscribitur Lepidus, qui, antequam id genus numi ferirentur, imperator iterum dictus jam fuit teste ipso Cicerone [a]), et binis epistolis, quae sunt inter familiares Ciceronis L. X. 34. 35. Neque vero solum legiones sub se habuit, sed bis triumphavit etiam, etsi ex nulla bellica laude, primum V. C. 708 ex Hispania citeriore favente I. Caesare, cum non haberet, quod in triumpho inferret praeter ademptas sociis pecunias [b]). Triumphus alter ei a senatu V. C. 711 nondum IIIviro R. P. C. decretus, quod reconciliato cum rep. Sex. Pompejo Hispaniam sine sanguine recuperavit [c]). Ipse pontifex maximus instrumenta pontificalia in numo ostentat, ut Antonius augur auguralia.

Numi commatis peregrini.

Vrbis liberae Graecae numi cum capite Lepidi sunt rarissimi. Antipolis Narbonensis habemus unum, quem descri-

a) Philip. XIII. c. 4. b) Dio L. XLIII. §. 1. c) Cic. Phil. XIII.

ptum vide in moneta hujus urbis. Alium urbis ignotae edidit Vaillantius. Alius cum ejus capite a Cois signatus fertur, sed de cujus fide lubet dubitare, ut adverti in horum moneta.

Colonia Cabellio ejusdem Narbonensis ut IIIvirorum omnium, sic et Lepidi nomen aeri suo intulit.

PRETIVM.

Commatis Romani.		
	Aurei - - - - - - - - - -	RRR.
	Argentei - - - - - - - - - -	R.
	Aenei - - - - - - - - - -	O.
Commatis peregrini, ut mox dictum,	- - - - -	RRR.

M. ANTONIVS.

Natus avo M. Antonio oratore insigni, patre M. Antonio Cretico, unde in numis *Marci Filius Marci Nepos* dicitur. Prima stipendia sub Gabinio in Syria meruit, cui V. C. 699 in reducendo in regnum Ptolemaeo praesto fuit a). Ad I. Caesarem in Gallias transgressus, cum se illi prompta fidelique opera commendaret, eo agente V. C. 705 creatus tribunus plebis intercessit senatus consulto, Caesarem legiones dimittere jubenti. Qua de causa cum vim sibi intentari videret, relicta urbe ad Caesarem fugit. V. C. 706 in acie Pharsalica sinistro cornui praefectus rem praeclare gerit. V. C. 707 a Caesare magister equitum adlectus eo in Aegypto Asiaque absente res in urbe procurat. V. C. 710 consul conlega Caesare dictatore. Interfecto idib. Martiis Iulio suae primum vitae metuens percussorum causam suscipit, lataque lege dictaturam in perpetuum abolet, mox in eosdem populum lecto Caesaris testamento, ejusque cadavere palam ostenso concitat, Octavium Caesaris heredem, et ex testamento filium omnibus modis oppugnat, D. Bruto Galliam citeriorem extorturus ex urbe proficiscitur, eumque Mutinae obsidet. V. C. 711 ob apertam vim hostis a senatu judicatur. Caesar Octavianus cum Hirtio et Pansa cos. ex S. C. ad liberandum D. Brutum missi. Cum his aliquoties prospero Marte confligit Antonius, versa fortuna victus ad M. Lepidum in Galliam Narbonensem fugit, qui a propriis legionibus solicitatus contra datam reip. fidem se cum Antonio conjungit. Auctus igitur copiis, plusque quam antea metuendus cum faciliorem jam haberet Octavianum, cum hoc in agro Bononiensi congressus, adjuncto Lepido celebrem IIIviratum causa reip. constituendae init

a) Plut. in Anton.

ex A. D. V. Kal. Decembres, ut probabitur in numis Augusti.

V. C. 711 *A. X.* 43.
IIIVIR. R. P. C. COS. IMP.

In provinciarum divisione Antonius Galliam novam, et Cisalpinam aufert, vetere seu Narbonensi Lepido una cum Hispania tributa. Bellum in Brutum, et Cassium comparat. (Dio, aliique.)

Numi:

M. ANTON. IMP. *in aliis:* M. ANTON. IMP. R. P. C. *Caput Antonii nudum barbatum, pone lituus.*

CAESAR. DIC. *Caput I. Caesaris laureatum, pone urceus.* AR. (Mus. Caes.)

Visum Vaillantio, aliisque, signatos hos numos anno V. C. 706, vel sequente, quando post pugnam Pharsalicam I. Caesar appellatus dictator M. Antonium sibi magistrum equitum adscivit. Quo vero minus mortuo eos Caesare signatos putarent, causae fuere primum, quod in his Caesar simpliciter DIC*tator* dicitur, cum sane *dictator perpetuo* dicendus fuisset, aut etiam *divus*, aut aliqua saltem ejus consecrati nota addenda; deinde, quod in his Antonius dicitur: IMP. R. P. C., at vero si denarii hi cusi fuissent post Caesaris necem in Antonii IIIviratu, scribendum fuerat IIIVIR. R. P. C. more omnium aliorum ejus numorum in IIIviratu percussorum. Haec ergo dignitas cum absit, verisimile existimant, Antonium in suo equitum magisterio sic fuisse dictum imperatorem R. P. C., ut Caesar dictus erat dictator R. P. C. Speciosa haec videri possunt, sed tamen aut falsa sunt, aut parum valida. Etenim, ut supra in Caesare diximus, ne huic ipsi quidem permissum fuit ante annum V. C. 709 imaginem suam monetae inferre; qua ergo fiducia adseri potest, jus istud a Caesare jam V. C. 706 fuisse occupatum, atque ut demus indultum Caesari dictatori, an etiam Antonio magistro equitum? Abest titulus dictatoris perpetui, et consecrationis indicium; verum haec absunt quoque in pluribus aliis numis, quos supra in Divo Iulio recitavi. Quod ad praetensam imperatoris R. P. C. titulum attinet, novimus apud Romanos et dictatores, et IIIviros causa reip. constituendae, at fuisse etiam imperatores R. P. C., in omni antiquitate non novimus. Fuit imperatoris titulus tum adhuc totus militaris, at constituere remp. ad togam pertinuit. Perinde igitur in his numis omissa est dignitas IIIviri, atque in denario gentis Calpurniae, qui inscribitur: PISO. CAEPIO. AD. FRV*mentum* EMV*ndum*, omissa est dignitas IIviri, vel quaestoris. Quod si, ut passim creditur, Antonius barbam aluit ob luctum caesi dictatoris, de quo mox agemus, quoniam in omnibus his denariis Antonius luculentam barbam habet, necesse est, eos esse Antonii demum IIIviri. Denique adversam sententiam evertit, quod in omnibus his denariis Antonius dicitur IMP*erator*, quam illi dignitatem nonnisi V. C. 710 fuisse delatam, ad calcem numorum hujus IIIviri probabimus.

Agendum jam etiam de barba, quae in omnibus numis, quos ad hunc annum recito, Antonii genas vestit. Re-

fert Plutarchus [a]), in Antonio fuisse excellentem quandam formae dignitatem, quam etiam adjuvabat *barba quaedam generosior*, πώγων τις οὐκ ἀγεννής. Verum haec laus fuerit forte Antonii juvenis, nam adolescentes Romani ultra ipsum etiam aetatis annum XX. barbam alere sunt soliti, ut prolixius docebo in numis Augusti ad annum V. C. 717. Eodem teste Plutarcho [b]) Antonius post cladem Mutinensem comam, barbamque promisit. Sed istud factum est praesentis luctus causa, quem mox abstersit inita cum Octaviano, aliisque ducibus concordia. Cum jam pridem apud Romanos mos invaluisset, ut barbam raderent testantibus istud luculente numis, in quibus passim videas imberbes propositos Marcellum quinquies consulem, Coelium Caldum, Sullam, ejusque in consulatu collegam Pompejum Rufum, Pompejum M., I. Caesarem, quaeri jure potest, quae causa sit, cur modo viri Romae illustres, M. Antonius, Sex. Pompejus, M. Brutus, Octavianus, Lepidus, Domitius Ahenobarbus, Labienus, ut numi iterum docent, barbam promiserint. Ejus ego instituti aliam causam non reperio, quam aliis istud suasisse luctum reip. publicum, cujus infra in Augusto copiosa proferam testimonia, aliis vindictae de hostibus sumendae studium, cujus illustre exemplum de I. Caesare refert Suetonius [c]), audita eum clade Tituriana barbam, capillosque summisisse, nec antea dempsisse, quam vindicasset. Eodem et Antonius consilio tamdiu barbam nutriverit, donec de Caesaris sicariis, in quorum perniciem conjuraverat, sumptum fuisset supplicium. Praeclare istud confirmatur eo, quod expleta per Bruti, et Cassii necem, quae anno sequente contigit, vindicta ad cultum priorem redivit, quod testantur numi anno sequente 713 signati, qui ejus genas jam laeves exhibent; neque deinceps barbatum videas Antonium in numis, qui per certa indicia posteriori cuipiam anno debentur. Ad hanc causam cum non satis animum adverterent eruditi, factum, ut saepe numos Antonii barbati annis consequentibus, imberbis anno praesenti inique adfigerent.

* * *

M. ANTONIVS. IIIVIR. R. P. C. *addito in aliis* AVG., *vel ejus vice lituo. Caput Antonii nudum barbatum.*

C. CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput Octaviani nudum barbatum.* AV. (Mus. Caes.)

IIIVIR. R. P. C. *Caput muliebre velatum.*

M. ANTON. — CAESAR. *Duae dexterae caduceum sustinent.* Quin. (Mus. Caes.)

M. ANTON. IMP. *vel:* M. ANTON. COS. IMP. *Lituus, praefericulum, corvus.*

M. LEPID. IMP. *vel:* M. LEPID. COS. IMP. *Capeduncula, aspergillum, secespita, apex.* In denariis, vel quinariis. (Morelli.)

Omitto denarios alios, qui IIIviros sociant, cognito jam argumento. Tribuuntur Antonio instrumenta auguralia quippe auguri. Quae causa corvum au-

a) In Anton. p. 917. C. b) ibid. p. 923. C. c) in I. Caes. c. 67.

gurio subjiciat, explicabitur in numo Vitellii: XVVIR. SAC. FAC. De Antonio augure infra.

* * *

Caput Antonii barbatum velatum, prae quo lituus, pone praefericulum.

P. SEPVLLIVS. MACER. *Desultor binos equos incitans.* AR. (Mus. Caes.)

M. ANTONIVS. IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum barbatum.*

L. Mussidii Longi, vel: *P. Clodii*, vel: *Vibii Vari etc.* quos vide descriptos in singulis familiis.

* * *

M. ANTONI. IMP. *Caput Antonii barbatum.*

IIIVIR. R. P. C. *Protome Solis intra templum distylum.* AR. (Mus. Caes.)

Caput Antonii barbatum, pone lituus.

M. ANTONIVS. IIIVIR. R. P. C. *Caput Solis radiatum.* AV. (Mus. Caes.)

Si Vaillantium, et Mediobarbum audias, fingitur in his numis Sol, quod M. Antonius Osirim, qui Aegyptiis sol est, sé dici voluit. Havercampus typum ad bellum Parthis illatum, et opera Vcntidii confectum revocat, ex quo Orientis, cujus sol symbolum fuit, domitor videri voluit. Verum omnes has conjecturas liquido refellit barba, quae Antonium in hujus solum, et sequentis anni denariis honorat, quo is tempore necdum Osiris videri voluit, necdum de Parthico bello cogitavit. Videtur ergo hunc typum legisse Antonius, quod esset augur, cujus erat de coelo servare, vel quod Apollo augurii praeses est, quod ipsum confirmatur numo, quem dabimus ad annum V. C. 718, in quo hinc Antonius habitu augurali procedens, illinc caput Solis finguntur.

* * *

Protome Victoriae alata.

LVGVDVNI. A. XL. *Leo gradiens.* Quin. (Mus. Caes.)

IIIVIR. R. P. C. *Protome Victoriae alata.*

ANTONI. IMP. A. XLI. *Leo gradiens.* Quin. (Mus. Caes.)

Vtrumque hunc quinarium signatum Lugduni, celebri jam olim Galliae urbe, ipsa epigraphe LVGVDVNI manifestat. Ea hoc ipso anno, in quo sumus, V. C. 711 jussu senatus deducta est colonia a L. Munatio Planco, testibus Dione [a]), Seneca [b]), et marmore Gruteri [c]), et paucis post mensibus M. Antonii imperio subjecta, cui in provinciarum divisione a IIIviris constituta cessit Gallia nova, in qua situm Lugdunum. Ergo nova haec colonia continuo fidem suam commendare satagebat Antonio, cum numos feriret ejus nomine insignes. Alioqui ab ea non Plancum, sed M. Antonium nostrum observantiae causa conditorem agnitum, colligo ex Senecae ludo de morte Claudii Augusti, in quo Febris ad Herculem haec de Claudio: *Lugduni natus est* (ex Antonia M. Antonii filia), *Marci municipem vides*, quo nomine haud sane alius intelligi potest, quam noster *Marcus* Antonius, quod ex sequentibus amplius patebit. Primi ergo sunt hi numi, qui officinam Lugdunensem commen-

a) L. XLVI. §. 50. b) Epist. 91. c) Pag. 439. n. 8.

dant, cujus deinde progressum praedicat Strabo, cum refert, sua ibi aetate a praefectis Romanis monetam cum auream, tum argenteam cudi [a]). Typus in his Victoriae nequaquam necessario, quod plerisque eruditis visum, relatam aliquam victoriam innuit, cum ea sit typus obvius in Romanorum quinariis, cum quibus hi pondere conspirant. Qua ratione leo ad Antonium pertineat, dicetur infra ad annum V. C. 715. Ex hoc in Antonium adfectu Vaillantius leonem, qui hodieque urbis insigne facit, tum et ipsam urbis appellationem *Lion* derivat.

Inscripti anni XL. XLI. uberius merito examen postulant, quod antequam exordior, inquirendum, quibus urbis conditae annis possint respondere. Istud certum, eos intra annos V. C. 711, et initium 714 constringendos. Nam anno demum 711 Lugdunum, ut dixi, deducta colonia, et eo ad finem vergente Antonio permissa Gallia nova, in qua situm Lugdunum, et ipse IIIviratum adivit. Postea initio anni 714 Octavianus in Gallias profectus exercitum, qui ibi sub Fufio Caleno Antonii legato stabat, atque ipsam Antonii provinciam Galliam occupavit [b]), ex quo tempore verisimile non est, Antonii nomine signatam Lugduni pecuniam. Ergo annos XL. retrorsum gradiendo, annus I. pendebit ab annis V. C. 672, 673, 674 tanquam initio epochae, in cujus constitutae causam modo inquirimus.

Eam Vaillantius sic exponit [c]): Gallia Transalpina facta est provincia Romana V. C. 634. Lugdunum tunc esse coepit sub Romanorum potestate. Iam vero M. Antonius IIIviri pater V. C. 674 L. Manilio in Gallia Narbonensi fuit legatus proquaestore, qui Lugdunensibus senatus consultum, quo municipes essent, attulisse videtur. Pro quo adeo beneficio Lugdunenses ab hoc anno 674 aeram numerare coeperunt.

Omnis haec Vaillantii oratio partim aperte falsa, partim ambiguis nixa vel hoc uno refellitur, si negem, Lugdunum aut anno V. C. 634, aut 674 fuisse in Romanorum potestate. Per id tempus Romanis ea tantum Galliae pars paruit, quae serius Narbonensis, at tum Gallia Transalpina dicta fuit, ad quam nullo pacto pertinuere Segusiani, in quibus situm Lugdunum. En ejus luculentum testem Caesarem [d]): *Segusianisque, qui sunt finitimi Provinciae etc.* si finitimi, ergo non in Provincia. Alibi [e]): *Ab Allobrogibus in Segusianos exercitum ducit; hi sunt extra Provinciam trans Rhodanum primi.* Si ergo Caesaris adhuc aetate Lugdunum fuit liberum, multo magis id fuit annis retro XX., et quod sequitur, municipium Lugdunum constitui non potuit ultra imperii fines tum adhuc positum. Neque vero etiam plus valeat, quae ibi de M. Antonio IIIviri patre L. Manilii in Gallia Narbonensi proquaestore ex Livii breviario libri XC. Pighium secutus, ut fere semper, disserit. Pridem eruditi hunc locum luxatum viderunt, et pro *Antonius* reponendum *Domitius*. Parum

a) L. IV. p. 292. b) Appian. Bell. civ. L. V. c. 51. c) Num. fam. p. 91. d) Bell. Gall. L. VII. c. 64. e) ibid. L. I. c. 10.

ergo prospere, ut et hoc perstringam, eodem loco edixit Vaillantius, a Seneca citatis supra verbis: *Marci municipem vides*, non intelligi M. Antonium IIIvirum, sed M. Antonii patrem, praetensum scilicet Manilii proquaestorem, quod eum ea tempestate fuisse in Gallia nulla certa fide constat. Ad haec cum Seneca solo praenomine *Marci* utatur, necesse est, eo intelligi virum aliquem ex illustrissimis unum, quam laudem multis sane causis emeruit Antonius IIIvir, at omnium minime Antonius pater, quem dissolutum, prodigum, ignavum scriptores perhibuere. Eodem modo etiam M. Aurelium Augustum scriptores saepe uno Marci nomine indicavere. Operae pretium putavi huic sententiae refutandae diutius immorari, quod eam ab ipso etiam Havercampo liberaliter collaudatam, erroremque adeo hujus etiam auctoritate propagatum video.

Profligata hac sententia nolim a me quis requirat, ut certiorem aliam de causa constitutae aerae adferam, quando hujus indolis nullam suppeditant veterum monumenta. Quid si A. XL. — A. XLI. aliud essent, quam quod vulgo credimus, epochae argumentum? Enimvero mirum videatur, Lugdunum, oppidum, antequam colonia deduceretur, sic obscurum, ut ejus ne meminerit quidem in commentariis suis Caesar, reperisse in sua egestate dignum aliquid, unde epocham duceret, eamque canore adeo promulgaret. Mirum etiam videatur, novos colonos ex vicina Vienna huc advectos, ut diserte testatur Dio, maluisse epocham ex ignobili aliquo veteris Lugduni eventu, et a se penitus alieno ducere, et non potius, quod ad eos pertinuit, a coloniae suae natali, quod fecere Sinopenses Paphlagoniae, Viminacienses Moesiae, et provinciales Daciae. Verisimile videri possit, cum et epigraphe, et typus ad unum M. Antonium pertineant, ipsi vero Lugdunenses tantum debuerint Antonio, ut etiam *Marci municipes* dicerentur, hos etiam annorum numeros aliquid ad Antonium pertinens indicare. Quod si esset exemplum, ejus, cujus nomen, aut effigiem praefert numus, commemorari etiam aetatem, crederem, his, de quibus agimus, notis indicari Antonii annos vitae. Teste Plutarcho Antonius anno V. C. 724, quo mortem sibi conscivit, ex nonnullorum sententia egit annum LIII. a) ergo is anno V. C. 711, quo fere tempore id genus numos feriri coeptos diximus, annum egit XL. Sed manum a tabula, ne conjectura usque eo, quod libenter fateor, insolens in aegri somniis putetur, tametsi, si quid in ea videatur absurdi, tueri me possim auctoritate Frölichii, similem explicationem ad numos Pythodoridis Ponti reginae tentantis.

V. C. 712. A. X. 42.
IIIVIR. R. P. C. COS. IMP.

Vna cum Octaviano Brutum et Cassium apud Philippos vincit.

Numi:

C. ANTONIVS. M. F. PRO. COS.
Protome muliebris pileo tecta.

a) In Anton. pag. 955.

PONTIFEX. *Securis, et duo simpuvia.* AR. (Mus. Caes.)

Lis est inter antiquarios, utri ex binis Antoniis, quibus in praesentem denarium jus est, denarius hic tribuendus sit. Horum unus est C. Antonius marci frater, de quo Cicero a): *erat ei* (M. Antonio) *spes una in C. Antonio, qui duorum fratrum* (Marci et Lucii) *aetatibus medius interjectus vitiis cum utroque certabat, qui tanquam extruderetur a senatu in Macedoniam, et non contra prohiberetur, ita cucurrit.* V. C. 710 fratre Marco consule, fratre Lucio tribuno pl. ipse praetor fuit b). Caeso dictatore Marcus, quoniam provinciam Galliam D. Bruto praeripere meditabatur, decretam sibi Macedoniam fratri Caio cessit, ad quam is occupandam statim profectus, sed a M. Bruto exclusus captusque, hujus jussu, quo IIIviris in D. Brutum, Ciceronem, aliosque saevientibus vicem rependeret, interfectus est anno hoc, aut praecedentis exitu. Vide rerum R. scriptores.

Alter C. Antonius Hybrida Ciceronis in consulatu collega, et IIIviri patruus. Hic quoque cedente Cicerone sortitus provinciam Macedoniam, eam per annos V. C. 692, 693 pro consule rexit; verum re cum Dardanis aliquoties male gesta, et compertus avaritiae successorem nactus, in exilium missus diu post a IIIviro nepote sublevatus est, de quo vide plura apud Glandorpium c).

Anceps nonnihil controversia, utri denarius hic adjudicandus videatur, cum uterque et proconsul, et uterque in Macedonia fuerit. Tutius tamen videtur inhaerere sententiae communi, quae IIIviri fratri numum largitur; nam hujus aetate major fuit licentia monetae magistratuum nomine cudendae, uti et copiosos alterius fratris Lucii numos habemus, de quibus ad annum sequentem. Neque obest, eum a Bruto exclusum provinciam nunquam tenuisse; nam ad eam, etsi per nefas decretam, jus habuit, ad eamque regendam urbe exivit, et constat ex Cicerone d), hunc C. Antonium semper provinciam Macedoniam in ore habuisse.

Etiam caput muliebre pileatum, quod offert numi antica, in contrarias sententias eruditos distraxit, quas videre potes apud Havercampum ad hunc Morelii numum. Praeplacet judicium Morellii, qui ex numis Hadriani, inscriptis: ADVENTVI. AVG. MACEDONIAE, in quibus genius Macedoniae simili pileo tegitur, feliciter auguratus est, etiam hujus denarii capite exhiberi genium Macedoniae, cujus C. Antonius fuit proconsul. Vide Havercampum ad denarium gentis Planciae. Pileus, quo mulier tegitur, haud dubie est causia familiare Macedonum gestamen, de quo vide plura a me disputata in numis Antigoni I. Macedoniae regis. Dicitur C. Antonius PONTIFEX, quam dignitatem videtur nactus a I. Caesare, cum is sacerdotia augeret.

---

a) Phil. X. c. 5. b) Dio L. XLV. §. 9. c) Onomast. p. 75. d) Phil. III.

V. C. 713. *A. X.* 41.
IIIVIR. R. P. C. COS. IMP.

Antonius ad cogendas promissas militibus pecunias in Asiam proficiscitur, et Cleopatram ad se in Ciliciam evocatam amare occipit. Eo absente frater Lucius cos., et uxor Marci Fulvia bellum, dictum Perusinum, conflant, concitando in Caesarem populos, quorum is ademptos agros veteranis divisit. Obsesso, captoque Perusiae Lucio bellum finitum.

Numi:

M. ANT. IMP. AVG. IIIVIR. R. P. C. M. NERVA. PROQ. P. *in aliis:* M. BARBAT. Q. P. *Caput nudum imberbe M. Antonii.*

L. ANTONIVS. COS. *Caput L. Antonii nudum.* AR. (Morelli.)

ANT. AVG. IMP. IIIVIR. R. P. C. *aut similiter. Caput ejusdem nudum imberbe.*

PIETAS. COS. *Mulier stans d. gubernaculum, s. cornucopiae.* In aliis praeterea *pro pedibus adstat ciconia.* In aliis: *Mulier stans d. arulam accensam, s. cornucopiae.* AV. AR. (Morelli, Mus. Caes.)

M. ANT. IMP. AVG. IIIVIR. R. P. C. M. BARBAT. Q. P. *Caput nudum imberbe.*

CAESAR. IMP. PONT. COS. IIIVIR. R. P. C. *Caput Octaviani nudum barbatum.* AV. (Pembrock Part. I. tab. 12.) AR. (Mus. Caes.)

Denarii primo, et secundo loco descripti praeter caput M. Antonii etiam caput vel epigraphen fratris L. Antonii sistunt. Hic V. C. 710 fratre consule fuit tribunus pl. [a]). Consul anno praesente 713 fratris in Asia absentis res procuravit. Conflato adversus Octavianum bello, ut mox diximus, Perusiae captus, liber tamen dimissus, et ab Octaviano honoris specie Hispaniae praefectus est [b]). Quem deinde habuerit vitae exitum, non constat. Eum Cicero mirmillonem, gladiatorem, crudelem, vinosum, verbo: fratri simillimum appellat [c]), narratque, cum equestri suae statuae inscribendum curasse: *quinque et triginta tribus patrono* [d]). Mitior Appianus in eo patriae, et libertatis adversus ipsum fratrem amorem liberaliter collaudat [e]).

Animadvertenda in numis alterius loci epigraphe: PIETAS. COS. Esse in his vocabulum PIETAS verum cognomen a Lucio adscitum, docebit Dio addita causa [f]): δια γαρ την προς τον ἀδελφον ἐυσεβειαν και ἐπωνυμιαν ἑαυτῳ ΠΙΕΤΑΝ ἐπεθετο, *propter suam enim in fratrem pietatem cognomen sibi PIETAS sumpserat.* Ab eodem Dione in breviario L. XLVIII. ad annum V. C. 713 ponitur consul: Λ. Αντωνιος Μ. ὑιος Πιετας. Quoniam a genio linguae Latinae videtur abhorrere, ut cognomen cuipiam non *Pii*, sed *Pietatis* tribuatur, suspicatur Fabricius ad hunc Dionis locum, Dionem istud inspectis his denariis temere adseruisse. Ad non adver-

a) Dio L. XLV. §. 9. b) Appian. B. C. L. V. c. 54. c) Phil. III. c. 5. d) Phil. VI. c. 5. e) Bell. civ. L. V. c. 54. f) L. XLVIII. §. 5.

tit vir praestans, Vitellium quoque, cum quietem publicam, et concordiam praeferret, *Concordiae* cognomen sumpsisse [a]). Quid quod etiam in fastis Idatio tributis legatur: *Antonio Pietate, et Isaurico.* Typus sub eadem imagine et Fortunam, et Pietatem sociat. Fortunam faciunt gubernaculum, et cornucopiae, Pietatem ciconia, et ara ignita, ut notum ex numis familiarum speciatim in Caecilia Metelli Scipionis, tum et sequentium imperatorum.

In numis I. et III. sedis legitur M. BARBAT. Q. P. Eos jam proposui in gente Valeria, quia sunt, qui credunt, hoc nomine intelligendum Barbatum Messallam. Sed adverti ibi quoque, sub eadem haec tempora ab Appiano memorari Barbatium quemdam Antonii quaestorem, Βαρβατιος δε ὁ Αντωνιου ταμιας [b]), sic, ut verisimile sit, vocem truncam legendam BARBAT*ius*, non BARBAT*us*. Istud si verum, citati hi denarii ultra hunc annum moveri non poterunt; nam addit ibidem Appianus, Barbatium eodem hoc anno ab Antonio descivisse.

V. C. 714. A. X. 40.
IIIVIR. R. P. C. COS. IMP.

Irritatus a Fulvia uxore adversus Octavianum M. Antonius in Italiam revertitur, et bellum res spectabat, cum opportune morte Fulviae restituta pax, qua Oriens Antonio permissus, eique denupta Octavia Caesaris soror. Antonius Ventidium in Parthos praemittit, qui duce Labieno ad eos transfuga Asiam late vastabant.

Numi:

M. ANTON. IMP. AVG. IIIVIR. R. P. C. *Lituus et guttus.*
L. PLANCVS. PRO. COS. *in alio:* IMP. ITER. *Guttus inter fulmen, et caduceum.* AR.

Denarios hos explicatos jam habes in gente Munatia, ex qua fuit Plancus. Hoc anno Asiae proconsul ab Antonio constitutus est Plancus [c]), cum anno praecedente bello Perusino pro L. Antonio interfuisset [d]).

* * *

ANT. IMP. IIIVIR. R. P. C. *Caput Antonii nudum, pone lituus.*
CN. DOMIT. AHENOBARBVS. IMP. *Prora navis, supra quam astrum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Hoc anno Domitius Ahenobarbus ad M. Antonium, suum prius hostem, tradita ei classe transivit. Reliqua ad hunc denarium pertinentia occupavi in numis gentis Domitiae.

V. C. 715. A. X. 39.
IIIVIR. R. P. C. COS. DES. II. ET. III. IMP. II.

Consules in annos VIII. designantur, et Antonius quidem in annos V. C. 720 et 723. Ventidius Labienum, Parthosque in Cilicia internecione caedit.

a) Suet. in Vitell. c. 15. b) B. C. L. V. c. 31. c) Dio L. XLVIII. §. 24. d) Appian. B. C. L. V. c. 50.

Sub anni exitum Antonius cum uxore Octavia Roma proficiscitur, et Athenis hibernat.

Numi:

M. ANTONIVS. M. F. M. N. AVG. IMP. ITE. *Antonius paludatus s. pede prorae navis insistens, d. hastam, s. parazonium.* IIIVIR. R. P. C. COS. DESIG. ITER. ET. TERT. *Leo gradiens d. pede pugionem, superne astrum.* AV. (Morelli.)

Illustrem, ac singularem hunc numum hoc loco sistere placuit, non quod certe sit hujus anni, sed quod propter titulum *consulis designati iterum et tertium* hoc anno maturius signari non potuit. Neque etiam certum, utrum hoc anno imperatoris titulum iteraverit, etsi causam ejus speciosam habuit victoriam de Labieno, et Parthis suis auspiciis partam, de quibus dubiis agam uberius infra in titulis Antonii.

Pars adversa Antonium militari cultu conspicuum sistit. Pedem prorae imponit, quo maritima potentia indicatur. Alibi dixi (Choix de pierr. grav. p. 10.), pedem rei cuipiam impositum indicare ejus ipsius rei possessionem, aut in eam jus, aut testimonium, quempiam ea in re excellere, multumve posse. At magis ad Antonii historiam illustris est partis aversae leo, quem jam in ejus numis vidimus ad V. C. 711 propositis. Pertinuisse aliquo modo leones ad Antonium, certum est praecone ipso Tullio sic ad Atticum scribente [a]): *tu Antonii leones pertimescas cave.* Pertinuit autem ad Antonium ferum istud animal, quod ab Hercule genus ducere credi voluit. Testatur Plutarchus [b]), Antonium barbae decore, frontis amplitudine, naso adunco Herculis simulacris germanum visum, et fuisse veterem famam, Antonios ab Hercule genus ducere, prognatos quippe ab Antone Herculis filio. Apud Appianum Octavianus aperuit Antonio, de eo successore designando deliberasse I. Caesarem, atque illud unum obstitisse, quod dubitaret, aequo eum animo ex Heraclidarum gente ad Aeneadas transiturum [c]). Hoc fretus ausus fuerit, quod a nemine hactenus Romae tentatum, tempore belli Pharsalici junctis currui leonibus in urbe progredi, quod testantur Plinius [d]), et Plutarchus [e]), atque ex eadem causa Herculis cultum praeferens proponitur in numis Alexandrinis, et contorniatis, quos vide suis locis. Quod vero Antonianus hic leo pugionem pede stringit, ut ejus causa in incerto est, sic mirum sane, eandem prorsus imaginem fuisse in annulo Pompeji M., nam teste Plutarcho ei insculptus erat λεων ξιφηρης, *leo ensem tenens* [f]).

V. C. 716. A. X. 38.
IIIVIR. R. P. C. COS. DES. II. ET. III. IMP. II.

Per C. Sosium legatum Antigonum Iudaeae regem superat, et virgis caesum securi percutit Herode M. in regno confirmato. Ventidius victis iterum Parthis, et Pacoro Orodis regis filio in acie

a) L. X. ep. 13. b) in Anton. p. 917. C. c) B. C. L. III. c. 16. d) L. VIII. §. 21. e) in Anton. f) in Pomp. sub. fin.

caeso fine anni de Parthis primus triumphat a).

Numi:

Caput M. Antonii nudum.

C. SOSIVS. IMP. *Tropaeum, ad cujus imum mulier moesta sedens, et vir nudus revinctis manibus.* AE. III.

Numum hunc explicatum vide in gente Sosia.

* * *

M. ANT.---R. P. C. *Caput M. Antonii nudum barbatum.*

P. VENTIDI. PONT. IMP. *Vir nudus stans d. hastam, s. ramum.* AR. (Mus. Caes.)

Hunc item explicavimus in gente Ventidia.

V. C. 717. A. X. 37.
IIIVIR. R. P. C. COS. DES. II. ET. III. IMP. II.

Antonius Romam venit per speciem ferendi Octaviano auxilii contra Sex. Pompejum, revera explorandi causa, renovatoque cum eo foedere obtentu belli Parthici in Syriam meditans, Octaviam in Corcyram appulsus redire Romam jubet, ne periculi, quod causabatur, in bello consors esset, revera in Cleopatre gratiam.

Numi hujus anni certi desunt.

V. C. 718. A. X. 36.
IIIVIR. R. P. C. COS. DES. II. ET. III. IMP. III.

Hujus anni initio per Canidium Crassum legatum Iberos vincit, ipse Mediam ingressus magnis acceptis a Parthiae et Mediae regibus incommodis aegre evadit. Redux in Aegyptum suis ex Cleopatra natis liberis varias urbes distribuit, quo romanos graviter offendit.

Hoc anno, sed quod non satis certum, Antonius videtur imperator III. dictus, de quo vide plura infra in titulo *imperatoris*. Quare numos hoc notatos nunc procedere jubeo.

Numi:

M. ANTONIVS. M. F. M. N. AVGVR. IMP. TER. *Antonius velatus gradiens d. lituum praefert.*

IIIVIR. R. P. C. COS. DESIG. ITER. ET. TERT. *Caput Solis radiatum.* AR. (Mus. Caes.)

Vtraque denarii hujus pars ad Antonii auguratum pertinet, ut jam innui in numis V. C. 711. De ejus auguratu vide infra sub *Augur.*

* * *

ANTONIVS. AVGVR. COS. DES. ITER. ET. TERT. *Caput nudum.*

IIIVIR. R. P. C. IMP. TERTIO. *Tiara Armeniaca cum transverso arcu, et sagitta.* AR. (Mus. Caes.)

Nisi satis constaret, Vaillantium et Havercampum commentarios in familiarum numos scribere constituisse, ut timere viderentur, ne satis cito coronidem operi imponerent, mirarer, quo pacto typum aversae ad captam Armeniam, actumque de ea triumphum

a) Plut. in Anton. p. 931. Fragm. Capitol. apud Gruter. p. 297.

possent referre, quando ipsi patrata haec omnia ad annum V. C. 720, et recte quidem referunt. Verum illo anno Antonius neque fuit, neque adeo dici amplius potuit COS. DES. ITER. sed COS. DES. III. Necesse ergo est, denarium praesentem aut anno, in quo sumus, 718, aut proxime sequente, certe ante 720 malleum expertum. At quoniam tantum aberat, ut hoc anno Antonius victoriam sibi in Armenia partam posset arrogare, ut etiam a Parthiae, Mediaeque regibus undique petitus, atque obsessus velut desperabundus celebratum illud ω μυρίοι saepe cogeretur proferre, ac denique aegre admodum amissis viginti suorum millibus sese explicaret, videtur sane Armeniaco hoc typo sola in Armeniam hoc anno suscepta expeditio indicari.

* * *

ANT. AVGVR. (*vel* AVGV.) IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum.*

IMP. TER. *Tropaeum, humi duo clypei, vel clypeus unus, et prora navis.* AR. (Mus. Caes.)

Incerta victoria, quae tropaeum istud extulit, et ex qua verisimile est, Antonio IMP. TER. titulum partum. Forte propter navis proram intelligenda navalis de Sex. Pompejo victoria, cujus etiam particeps fuit missis ad id bellum navibus. In antica numi similis apud Vrsinum leguntur tituli IMP. ANT. AVGVR. IIIVIR. R. P. C. Epigraphe singularis propter praepositum IMP. instar praenominis, de quo modo insolente agemus infra sub titulo *imperatoris.*

* * *

M. ANTONIVS. M. F. M. N. AVGVR. IMP. TIIRT. *Caput nudum.*

COS. DIISIG. ITIIR. IIT. TIIRT. IIIVIR. R. P. C. *Caput muliebre colligatis retro in nodum crinibus.* AV.

Illustrem hunc numum ex museo Antonii le Froi Angli protulit Philippus de Venutis in opella Liburni edita. Vir eruditus in postica proponi Cleopatram adserit, mallem Octaviam secundum ea, quae infra in numis aeneis praefectorum Antonii disseram. Adverti meretur ad elementum II positum constanter pro E. Venutus hanc ejus formam in pluribus marmoribus observavit, sic: PARIINTIIS pro PARENTES [a]), BIINII. MIIRIINTI pro BENE. MERENTI [b]). Addi possunt plura alia ex indice Gruteri pag. LXXXIX. Addo propius exemplum ex numis, quorum complures, etiam denarios, Morellius in gente Carisia vulgavit, suntque similes in museo Caesareo, qui offerunt scriptum IIMIIRITA pro EMERITA, quae fuit Hispaniae urbs. Addo denique illustre exemplum ex marmore, quod edidit Maffeius [c]):

TII LAPIS OPTIISTOR LIIVITIIR SVPIIR OSSA RIISIDAS.

Atque haec scribendi lex barbara videri possit, et sapere vel Hispanos, vel Aegyptios linguae Romanae rudes. Verum exstant inscriptiones in ipsa urbe exaratae, non quidem auctoritate publica, sed privatis dictantibus, in quibus obvium est II pro E. Sic in copiosis urnis cinerariis prope Romam in via Appia erutis, quas descriptas habes

a) Maffei Mus. Veron. p. 156. b) Reines. Cl. XIIX. n. 30. c) Mus. Veron. p. 258. 3.

in *Saggi di Cortona* Tomo II. p. 151, passim legas IIIDVS, VALIIR. etc. pro EIDVS, VALER., et tamen certa in his adsunt indicia, eas I. Caesaris imperium praevertere. Ex quo apparet, hunc scripturae modum, etsi a claris monumentis extorrem, fuisse tamen florente adhuc rep. vernaculum, et usurpatum a monetariorum grege in provinciis Romanis ad monetae negotium adhibito.

V. C. 719 *A. X.* 35.
IIIVIR. R. P. C. COS. DES. II. ET. III. IMP. III.

Sex. Pompejum anno praecedente ab Octaviano victum, et per Asiam vagum Midaei in Phrygia occidi jubet. Regi Armeniae bellum facturus Aegypto egressus, verum audito, Octaviam ad se venire, Cleopatrae precibus persuasus mittit Athenas, qui eam Romam repetere juberent, ipse mox in Aegyptum rebus infectis in Cleopatrae amplexus redit.

Numi:

ANTONIVS. AVGVR. COS. DES. ITER. ET. TER. *Caput Antonii nudum.*
M. SILANVS. AVG. Q. PRO. COS. *sine typo.* AR. (Morelli.)

Denarium hunc anno praesenti adfigo, quia exstat simillimus alter, sed per Antonii consulatum II. anni sequentis. De M. Silano augure vide in gente Iunia Silanorum.

V. C. 720 *A. X.* 34.
IIIVIR. R. P. C. COS. II. DES. III. IMP. III.

Consul II. procedit Alexandriae, sed continuò in locum suum fecit L. Sempronium Atratinum. Initio veris in Armenia ipse praesens Artavasdem regem dolo captum cum conjuge et liberis in triumphum Alexandriam ducit, et Cleopatrae ejusque cum ex superiore Caesare, tum se liberis pulcherrimas Asiae Africaeque provincias addicit.

Numi:

ANTON. AVG. IMP. III. COS. DES. III. IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum.*
M. SILANVS. AVG. Q. PRO. COS. *sine typo.* AR. (Mus. Caes.)
Eadem adversa.
ANTONIVS. AVG. IMP. III. *sine typo.* AR. (Mus. Caes.)

Similem Silani denarium, alio tantum Antonii consulatu, ad annum praecedentem vidimus.

* * *

ANTONI. ARMENIA. DEVICTA. *Caput Antonii nudum, pone tiara Armeniaca.*
CLEOPATRAE. REGINAE. REGVM. FILIORVM. REGVM. *Caput Cleopatrae diadematum, prae quo prora navis.* AR. (Mus. Caes.)

Vtraque numi hujus superficies res hoc anno gestas commemorat, et a scriptoribus traditas confirmat. Pars adversa *Armeniam*, ut in annalibus diximus, modo *devictam* praedicat, cujus causa et tiara, Armeniae symbolum apponitur, quam Havercampus, nescio quid passus, pharetram appellat. Alterius partis oratio plena fastus, cum Cleopatram appellat *reginam regum*, et *filiorum regum* scilicet matrem, etsi vere ad historiam. Diserte enim Dio ad

hunc annum [a]): Antonium habita ad populum Alexandrinum oratione Cleopatram reginam regum, Ptolemaeum Caesaris superioris ex Cleopatra filium, qui et Caesarion, regem regum appellari jussisse attributa iis Aegypto et Cypro. Tum suis ex Cleopatra natis liberis, Ptolemaeo Syriam, omnesque ad Hellespontum regiones, Cleopatrae Cyrenaicam, Alexandro Armeniam, et quidquid trans Euphratem armis capturus fuerat, elargitum. Vide similia apud Plutarchum [b]). Cum ejus capiti prora navis additur, verisimile est, ea indicari maritimas mulieris vires. Si fides Servio, denarii hi signati videri possunt Anagniae Latii urbe. Ait enim [c]): *Antonius Augusti sorore contempta, postquam Cleopatram duxit uxorem, monetam ejus nomine in Anagnia civitate jussit feriri.* Verum non omnibus ejus grammatici ceterum praeclari narratis subscribendum censeo.

V. C. 721. 722. A. X. 33. 32.
IIIVIR. R. P. C. COS. II. DES. III. IMP. III.

Gliscit bellum civile Antonium inter, et Octavianum, ac demum apertae inter utrumque querelae. Antonius Octaviam repudiat, mittitque Romam, qui eam domo sua exturbarent. Ei Romae abrogatur consulatus designatus in annum sequentem, suffecto in ejus locum Messala Corvino.

Numi horum annorum certi desunt.

V. C. 723. A. X. 31.
IIIVIR. R. P. C. COS. III. IMP. III.

Lege contemta procedit consul III., ut docent numi. IV. Non. Sept. ad Actium navali praelio cum Cleopatra victus in Aegyptum refugit.

Numi:

M. ANTO. COS. III. IMP. IIII.
Caput Iovis Ammonis.
ANTONIO. AVG. SCARPVS. IMP. *Victoria gradiens d. lauream porrigit, s. palmam.* AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.
SCARPVS. IMP. LEG. VIII. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* AR. (Pembrock P. III. tab. 13.)

M. ANTONIVS. AVG. IMP. IIII. COS. TERT. IIIVIR. R. P. C.
Caput nudum Antonii.
D. TVR. *Victoria gradiens d. coronam lemniscatam porrigit, s. palmam, omnia intra lauream.* AR. (Mus. Caes.)

Alius, sed nulla in aversa epigraphe. AR. (Mus. Caes.)

Scarpi denarios explicatos jam habes in gente Pinaria. Is exercitui in Africa ad tuendam Aegyptum excubanti praefectus audito facto Actiaco profugum ad se Antonium non recepit, quod jam sequi Octavianum constituerat. In denario III. legitur D. TVR., quod forte explendum: D. TVR*ullius.* Fuit Turullius quidam unus ex praefectis M. Antonii, inter Caesaris percussores habitus, et ab Antonio rebus suis prostratis Octa-

a) L. XLIX. §. 41. b) in Anton. p. 941. c) ad Aen. L. VII. v. 684.

viano proditus, et mox neci datus, de quo vide Dionem [a]). Verum, cum hic Dioni *Publius* dicatur, non *Decimus*, conjicit Havercampus., hunc fuisse Publii fratrem [b]).

V. C. 724. *A. X.* 30.

Octavianus Antonium in ipsam Aegyptum insequitur, urgetque. Desperata venia, et meliore fortuna violentas ipse sibi manus infert.

Fuit vir et virtutibus, et vitiis summus, sic tamen, ut principio praevalerent virtutes, deinde vitia. Inde a juventute sic indulsit commissationibus, jocis, muliercularum amoribus, ut haec continuo seponeret, cum serio quid agendum esset. Ergo idoneus habitus, cujus fidei, et consiliis rei summam saepe committeret I. Caesar, credito illi sinistro cornu in acie Pharsalica, qua de imperio dimicatum est. Caeso dictatore invasit remp., non tam ambitione, quam ut intempestivis conviviis, et liberalitatibus sumptus ne deessent. Inito IIIviratu victis sua unius virtute ad Philippos Bruto et Cassio propter belli scientiam haud dubie princepe inter collegas loco fuerat, nisi Cleopatrae paullo post amoribus irretitus imperatorias virtutes, et sanitatem ipsam dedidicisset. Quae se duce subinde gesta sunt, infauste omnia cecidere, et si quid insigniter patratum, suorum virtuti legatorum, et incredibili militum in se adfectui, fideique debuit. Extremum alienati animi documentum in praelio ad Actium dedit, quando nullo adhuc graviore incommodo accepto, et si quod mari acceptum foret, tuto ad legionum robur perfugio, facto a Cleopatra fugae initio ipse continuo praelio excessit, imperiumque orbis, pro quo totius Orientis vires excivit, et salutis propriae arbitrium aemulo permisit. Ejus vitam eleganter scripsit Plutarchus, tum varia apud Dionem, Appianum, aliosque historiae R. scriptores, coaevos item auctores reperies, quos inter cave Ciceronem audias, qui in Philippicis sibi denique fatalibus privato odio ductus veras Antonii laudes dissimulavit, vitia aut adfinxit, aut in majus auxit.

Vxores illustriores: FVLVIA, P. Clodii primum, dein Curionis vidua. Ex ea nati M. ANTONIVS, Graecis ANTYLLVS, ab Octaviano caesus non diu patri superfuit. Ejus vitam et numum infra dabimus. IVLVS ANTONIVS a victore non servatus modo, sed honoribus etiam auctus, vitiata Caesaris filia Iulia exitium sibi maturavit.

OCTAVIA Octaviani soror, ex qua natae ANTONIA major, nupta Druso seniori. Ejus numi infra post hunc Drusum describentur. ANTONIA minor L. Domitio Ahenobarbo juncta.

CLEOPATRA Aegypti regina. Ex hac nati: ALEXANDER et CLEOPATRA gemelli, et PTOLEMAEVS. Cleopatra Iubae II. nupta suos habet numos, quos vide in numis regum Mauretaniae. Ejus arbitrio permissi Alexander, et Ptolemaeus fratres [c]). Vterque numis certis caret, ex quorum nu-

a) L. LI. §. 8. b) ad Morelli fam. p. 24. c) Dio.

mero certe non est is, quem Alexandro tribuit Tristanus [a]), inique ademptum Alexandro Syriae regi. Veniam damus veteri, bonoque Tristano, at non aeque Spanhemio ejus judicium adprobanti [b]).

Numi.

Aut nulli jam hoc anno, quippe post perditas res, signati sunt, aut non exstant certi, qui huic anno debeantur.

Numi legionum, et cohortium.

Amplam et illustrem monetae Antonianae partem constituunt numi, qui legionum, cohortiumque, quas sub signis habuit, nomina inscripta offerunt. Eorum ut incredibilis numerus ad nos pervenit, sic legiones aliae rariores, aliae rarissimae, aliae unicae. Est haec classis argentea tota, demptis binis aureis. Nequaquam hoc loco omnia ea persequar, quae de legionibus Romanis ex numorum doctrina disputari, animadvertique possunt, quem ego tractatum in eum locum rejicio, quo numos legionum nomine insignes ex toto regno monetario vetere collectos ob oculos sistam. Hoc loco recitatis omnibus Antonii numis legionariis nonnisi paucas notas adspergam, quas ad eos illustrandos opportunas duxero.

* * *

ANT. AVG. IIIVIR. R. P. C. *Navis praetoria.*

LEG. *addito numero. Aquila legionaria inter duo signa militaria.*

Sunt argentei omnes dempto aureo legionis XIX. Ad typos quod attinet, partis aversae aquila, legionum notum insigne, inter duo signa militaria, explicatione non eget. Hunc quoque typum legit Severus in suis legionum numis, tum et Clodius Macer, aliique. In parte adversa eruditi navim praetoriam ex elato in prora vexillo agnoscunt, de quo lege disserentem cl. Paciaudum [c]). Ejus in hos numos vocatae causa minus certa. Existimat Paciaudus [d]), Antonium hoc typo usum in Cleopatrae gratiam; nam teste Plutarcho usque adeo is mulieri sese addixit, ut, cum valeret plurimum terrestribus copiis, ejus gratia victoriam navalem concupisceret. Verum Plutarchus istud tantum de postremo Antonii bello intelligit, quo is in Cleopatrae gratiam malebat mari, quam terra fortunam experiri; at enim id genus denarios multo jam ante signari coeptos facile quivis sibi persuadebit. Magis sane verisimilis eorum est sententia, qui opinantur, voluisse Antonium utroque typo jactare vires suas tam maritimas, quam terrestres. Quod vero legiones suas numis inscripsit, istud videtur fecisse, ut earum captaret benevolentiam. Cujus quidem in milites suos adfectus cum saepe alias uberes tulit fructus, tum praecipue post fatalem ad Actium pugnam. Etenim XIX. legiones, quae integrae tum in litore excubabant, Antonio etiam comperta ejus fuga tantam praestitere fidem, ut, cum alicunde eum appariturum sperarent, diebus VII. cohaererent, missosque ad

a) Comment. hist. T. I. p. 60. b) Tom. II. p. 316. c) Animadv. phil. p. 23. d) l. c. p. 21.

se a Caesare legatos repudiarent, neque deditionem facerent, quam a Canidio duce ad Caesarem transfuga proditos sese intellexerunt a).

En legiones Antonii secundum legem arithmeticam progredientes:

LEG. I. Numus integerrimus, et sincerus, hactenus ex solo museo Caesareo cognitus, nisi addere velis similem in catalogo musei Lefroyani Liburni edito, et quem ex Gorleo citat Mediobarbus. Alii inscripti LEG. PRI. et LEG. PRIM. ANTIQVAE. solum Goltzium auctorem habent.

LEG. II. — LEG. III. — LEG. IIII. vel IV. — LEG. V.

LEG. VI. numus obvius. Rarior est idem restitutus hoc modo: ANTONIVS. AVGVR. IIIVIR. R. P. C. *Navis praetoria.* X LEG. VI. ANTONIVS. ET. VERVS. AVG. REST. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* AR. (Mus. Caes.) Cur unum legionis VI. numum ex tot aliis restituerit M. Antonius, nemo, quod norim, hactenus adsecutus est. In typo Morelliano signorum unum dexteram arrectam praefigit, sed quem modum numi similes bini musei Caesarei non confirmant.

LEG. VII. — LEG. VIII. — LEG. VIIII. vel IX. LEG. X. — LEG. XI.

LEG. XII. vel: LEG. XII. ANTIQVAE. Legionis sic dictae nusquam alias fit mentio.

LEG. XIII. — LEG. XIIII. vel XIV. (Mus. Caes.) LEG. XV. — LEG. XVI.

Morellius in familia Antonia tab. XI. n. 4. quinarium obtulit: *Caput Augusti nudum.* X LEG. XVI. *Leo currens.* Iam miratus est Havercampus, Augusti numum insertum numis M. Antonii. Videtur Morellius quinarium hunc hausisse ex museo electoris Brandeburgi, nam eundem stitit et Begerus b).

LEC. XVII. vel: LEG. XVII. CLASSICAE. Neque legionis cum hoc cognomine stante rep. alibi mentio occurrit. Dubium non est, eam classi fuisse destinatam, et ab hac appellationem traxisse.

LEG. XVIII. vel LEG. XVIII. LYBICAE, sic dictae, seu quod Libyes fuere, qui eam constituerant, seu quod in Libya excubabat. Revera Antonius in ea Africae parte, quae Marmaricam, et Pentapolin complexa Libya proprie a Romanis dicebatur, exercitum habuit praefecto Pinario Scarpo, ut supra ad annum V. C. 723 diximus. Adverte ad perversam scripturam LYBICAE pro LIBYCAE, cum Latini juxta Graecum ΛΙΒΥΑ semper scripserint LIBYA.

LEG. XIX. denarius obvius in argento, sed aureus unicus in museo regis Galliarum teste Pellerinio c).

LEG. XX. denarius notus, sed robur LEG. XX. HISPANICAE solus Goltzius conscripsit.

LEG. XXI. — LEG. XXII. — LEG. XXIII.

LEG. XXIV. numus rarissimus, neque ante Patinum cognitus. Eum recitat quoque Morellius. Similis exstat etiam in Caesareo, sed certis admoti scalpri indiciis, quae fraus frequenter hos legionum numos corrupit; nam addito, vel

a) Plut. in Ant. p. 947. b) Thes. Brand. T. II. p. 538. c) Mel. I. p. 165.

dempto numero facile est ex denario obvio facere rarum.

LEG. XXV. hactenus uni se Goltzio indulsit.

LEG. XXVI. Vnicum hunc numum, et fraudis suspicione liberum primus vulgavit Khellius ex museo olim comitis Ariosti, nunc Caesareo. (Supplem. ad Vaill. p. 6.)

LEG. XXVII. Hujus fides solo testimonio Goltzii, et cl. Beauvais nititur, qui hanc legionem exstare adserit, sed non indicatis stativis. (Abrégé p. 33.)

LEG. XXVIII. et XXIX. nondum emersere, nisi ex Goltzii officina.

LEG. XXX. numus insignis, et fidei indubitatae, qui multis jam annis in museo com. Ariosti servabatur, nunc in Caesareum translatus. Serius similis in museo comitis Roncalli repertus invitavit cl. Paciaudum, ut elegantem dissertationem conscriberet, quam *Animadversiones philologicas* inscripsit. Alium citat museum Lefroyanum supra laudatum. Ignoravit haec cl. Beauvais, qui denarium similem tanquam unicum exstare in museo Enneryano adfirmavit. (l. c.)

Hac legione XXX. posterior alia reperta nondum est. Atque ex irrefragabili hoc numorum testimonio docemur, Antonio saltem tot legiones paruisse, quod hi denarii praedicant. Quibus nimio auctus hic numerus visus est, nixis potissimum Dionis oratione, Augusti aetate quinque tantum et viginti legiones constitisse adfirmantis [a]), aliorum testimonia auctorum aut non viderunt, aut negligenda duxerunt. Teste Appiano Octavianus biennio post pugnam Philippensem sub signis habuit legiones XL. plures [b]), qua fiducia negabimus Antonio legionum, quas numi memorant, numerum? Legionis XXX, quin et XXXV. meminit Cicero in variis suis epistolis, et Philippicis, quae copiosius enarrata vide apud Paciaudum [c]). Quo tempore ad Actium pugnavit Antonius, teste Plutarcho in litore stetere legiones XIX., in navibus viginti millia peditum, duo sagittariorum. Adde exercitum Africanum Scarpo commissum, et sparsa per tot provincias praesidia, atque tum aude Antonio legiones XXX. negare. Tantum ad explicandos hos Antonii denarios satis esto, nam alias eorum redibit mentio, quo loco totum numorum legionariorum agmen in unum cogam.

* * *

ANT. AVG. IIIVIR. R. P. C. *Navis praetoria.*

CHORTIVM. PRAETORIARVM. *Aquila legionaria monili ornata inter duo signa militaria.* AV. (Pellerin Mel. I. p. 165.) AR. (Mus Caes.)

De cohorte praetoria haec Pomp. Festus [d]). *Praetoria cohors est dicta, quod a praetore non discedebat. Scipio enim Africanus primus fortissimum quemque delegit, qui ab eo in bello non discederent etc.* Idem institutum placuit imperatoribus, qui successere. I. Caesar auctore Dione [e]) decimam legionem cohortem praetoriam sibi delegit, quod confirmat ipse Caesar in suis Commentariis, suorum ignaviam militum his verbis perstrin-

a) L. LV. §. 23. b) Bell. civ. L. V. c. 53. c) l. c. sect. 3. d) in Praetoria.
e) L. XXXVIII. §. 47.

gene [a]): *quod si praeterea nemo sequatur, tamen se cum sola decima legione iturum, de qua non dubitaret, sibique eam praetoriam cohortem futuram.* Atque hoc modo Catilinae quoque cohortem praetoriam tribuit Cicero, sed ex scortis conflatam [b]). De Antonii cohorte praetoria non uno loco mentio apud Appianum. V. C. 710, cum jam bellum civile animo volveret, delegit sibi ex omnibus, qui corpore, aliisque modis praestabant, in cohortem praetoriam optimum quemque, *ἐπιλεξαμενος ἐκ παντων στρατηγιδα σπειραν ἀνδρων, ἀριστων τα τε σωματα, και τον τροπον* [c]), quam deinde *cohortem regiam*, *σπειραν βασιλικην* invidiose appellavit Cicero [d]). Alibi milites emeritos ab Octaviano, et Antonio cohortibus praetoriis adscriptos idem Appianus refert [e]). Octavia, ut Antonium sibi demereretur, ad maritum iter ingressa secum duxit *ἐπιλεκτους στρατιωτας δισχιλιους εἰς στρατηγικας σπειρας κεκοσμημενους ἐκπρεπεσι πανοπλιαις*, *delectorum militum duo millia in praetorias cohortes omni armorum genere insigniter ornata* [f]). Habet Antonii cohors praetoria in denario aquilam legionariam, sed eandem cohortem dictam quoque fuisse *legionem*, mox ex Dione, et Caesare vidimus. Habet denarius *ἀρχαϊκον* CHORTIVM pro COHORTIVM, quo et utitur marmor Gruteri [g]), in quo Marcianus dicitur miles CHORT. XII. Valuit deinceps *chors*, vel *cors* in re rustica ad designanda villarum septa, at in re militari priore obliterato tantum *cohors*. Sic et in numis legionum sub Gallieno percussis: COHH. PRAET. VI. P. VI. F. Monilis, quo harum cohortium aquila in hoc denario ornatur, causam ignoro. Certe ipsarum legionum aquilae illo carent.

* * *

ANT. AVG. IIIVIR. R. P. C. *Navis praetoria.*

CHORTIS. SPECVLATORVM. *Tria signa militaria, aut verius hastae coronis exornatae, et navium proris infixae.* AR. (Mus. Caes.)

De speculatoribus veterum multa praeclare collecta vide in dissertatione Christiani Schwarzii de hoc argumento, ex cujus industria haec tibi in pugnum contracta sisto. Speculatorum varia apud veteres munia, et notio. Speculatores fuere iidem, qui exploratores, Graecis *ὠτακουσται*, *ἐποπται*, eorumque opera valuit non modo in re militari ad deprehendenda hostium consilia, sed et civili, ac tum a delatoribus non differebant. Varro [h]): *Speculator, quem mittimus ante, ut respiciat, quae volumus.* Ex causa simili sic dicebantur etiam homines curiosi, et intima rimantes. Speculatores in re item militari appellabantur etiam, qui ex speculis, seu locis editis hostium motus et incursus explorabant, speculabanturque, et excitato igne procul significabant, dicti Graece *κατασκοποι*, *διοπτηρες*, cumque ad eosdem pertineret etiam, curriculo, quae e re forent, nunciare, dicti et hemerodromi, ingens die uno emetientes cursu spatium teste Livio [i]). Secundum Fe-

a) B. Gall. L. I. c. 40. b) in Catilin. II. c. 10. c) B. C. L. III. c. 45. d) Appian. l. c c. 52. e) L. V. c. 3. f) Plut. in Ant. p. 940. g) pag. 538. 8. h) de L. L. Lib. V. i) L. XXXI. c. 24.

stum [a]) *Speculator ab exploratore hoc distat, quod speculator hostilia silentio perspicit, explorator pacata clamore cognoscit.* Imperatorum aetate fuere speculatores quasi apparitores, et custodes corporis, unde Tacitus conjunxit manum *praetoriarum cohortium, et speculatorum* [b]), et Suidas: Σπεκυλατωρος, τυ δορυφορυ. Quare saepe in marmoribus speculatores cohortibus praetoriis immixtos videas, ut: SPEC. COH. IIII. PR. Speculatores denique dicebantur etiam, quorum erat, capite damnatos supplicio adficere, cujus illustre exemplum suppeditat Seneca [c]). Vnde in glossis Graeco-barbaris speculator idem, quod carnifex, Graece, ὁ δημιος, ἀποκεφαλιςης. Hujus naturae, nisi forte regius fuit apparitor, erat is, quem Marcus evangelista ad amputandum Ioanni caput missum narrat [d]), και ἐυθεως ἀποςειλας ὁ βασιλευς σπεκυλατωρα κ. τ. λ. Latina vulgata vertit *spiculator* quasi ea vox derivanda esset a gestato spiculo. Perperam, nam in vocabulo σπεκυλατωρα nullus hactenus deprehensus codicum dissensus.

At vero chortem speculatorum, quam denarius hic offert, ad rem maritimam pertinuisse, defixae navium prorae abunde indicant. Non eodem studio video praestantem Schwarzium in istud rei navalis munus inquisivisse, contentum fere, Vaillantii in hunc numum commentarium recitare. Iam vero speculatores maritimi idem in mari munus obibant, quod speculatores in terra ex locis editis, exploratores, et quos dixi, hemerodromi. Insigne ejus testimonium exhibet Vegetius [e]): *Scaphae tamen*, inquit, *majoribus Liburnis EXPLORATORIAE sociantur - - - per has et superventus fieri, et commeatus adversariorum navium aliquando intercipi assolet, et SPECVLANDI studio adventus earum, vel consilium deprehendi. Ne tamen exploratoriae naves candore prodantur, colore Veneto, qui marinis est fluctibus similis, vela tinguntur et funes, cera etiam, qua ungere solent naves, inficitur. Nautae quoque, vel milites Venetam vestem induunt, ut non solum per noctem, sed etiam per diem facilius lateant explorantes.* Teste Polybio Scipio in Hispania Poenos aggressurus *praemisit binas Massiliensium celoces speculatorias* προαπεςειλε κατασκεψομενας δυο ναυς ταχυπλουσας Μασσαλιωτικας [f]). Id genus naves etiam Cn. Pompejum ad bellum civile contraxisse, docet Plutarchus [g]): ἠσαν δε πενταχοσιων μεν ὐκ ἐλαττυς ἀι μαχιμοι, Λιβυρνικα δε και ΚΑΤΑΣΚΟΠΙΚΑ και ἀφρακτα παμπληϑη, *erant naves bellicae haud infra quingentas, Liburnicarum, SPECVLATORIARVM, et apertarum immensus numerus.* Huc pertinuit M. Staberius, qui in marmore Muratorii dicitur centurio COH*ortis* VI. SPECVLAT*orum* CLAS*sis* MISEN*ensis* [h]). Igitur quemadmodum Antonius, ut ad numum praecedentem diximus, ex militibus optimum quemque selegerat, ex quibus praetoriam suam cohortem conflaret, ita verisimile est, eum ex optimis quibusque

a) In Explorare. b) Hist. II. c. 33. c) de Ira L. I. c. 16. d) Cap. VI. v. 27.
e) L. IV. c. 37. f) Hist. L. III. c. 96. g) in Catone min. c. 54. h) pag. 855. 3.

classiariis selegisse cohortem, quae sese in navalibus suis expeditionibus stiparet, et esset cohortis instar praetoriae maritimae, in multiplicibus maris periculis propter rei navalis peritiam usui futurae. Cumque utriusque generis cohortes, illae *praetoriae*, et hae *speculatorum* magno essent in honore, quod eorum fidei salutem suam commiserat, factum observantiae causa, ut eorum etiam nomina huic numorum suorum classi inscriberet. Tres navium prorae, quae hastis adfixae in his denariis conspiciuntur, rostris carent, sed quibus naves speculatorias caruisse revera testatur Livius [a]): *Livius una et octoginta rostratis navibus, multis praeterea minoribus, quae aut apertae rostratae, aut sine rostris speculatoriae erant, Delum trajecit.*

NVMI AENEI
Praefectorum M. Antonii.

Copiosa haec quoque monetae Antonianae classis, et quia rite proposita explicataque ejus aevi historiam multum illustrat, placuit hujus argumenti numos in unum conferre subjectis commentariis, quibus majorum nostrorum de iis opiniones aut stabilire, aut refellere adlaborabimus.

* * *

M. Fonteius Capito.

M. ANT. IMP. COS. DES. ITER. ET. TERT. III. - - - *Capita jugata, Antonii nudum, et muliebre.*

C. FONTEIVS. CAPITO. PROPR. - - - *Navis cum velo.* AE. II. III. (Morelli, Vaill.)

De hoc Fonteio Antonii amico actum in gente Fonteia.

M. Oppius Capito.

M. ANT. IMP. COS. DESIG. ITER. ET. TER. IIIVIR. R. P. C. *Duo capita virilia nuda jugata, quorum anterius est Antonii, posterius juvenile, quibus adversum est tertium muliebre nudum.*

M. OPPIVS. CAPITO. PROPR. PRAE. CLASS. *Navis cum velo, infra* Γ, *et triquetra.* AE. m. m. (Mus. Pisani tab. III.)

Alius, sed in quo tertium caput muliebre diademate redimitur. AE. m. m. (Morelli in fam. Oppia.)

Eadem epigraphe. Capita jugata, Antonii nudum, et muliebre.

M. OPPIVS. CAPITO. PROPR. PRAEF. CLASS. F, C. *Navis cum velo, infra* A *et globus.* AE. III. (Morelli, et Vaill. in Oppia.)

Eadem epigraphe. Capita se respicientia, Antonii nudum, et muliebre diadematum.

M. OPPIVS. CAPITO. PRAEF. C - - - *Navis sine velo, infra* B. AE. III. (Morelli in Oppia.)

M. ANT. IMP. IT. COS. DESIG. IT. IIIVIR. R. P. C. *Capita duo se respicientia, Antonii nudum, muliebre alterum, pone quod prora navis.*

M. OPPIVS. CAPITO. PROPR. PRAE. CLASS. F. C. *Navis cum velo, infra* B. AE. II. (Vaill. Morelli.)

a) L. XXXVI. c. 42.

M. ANT. IMP. ITER. COS. DESIG. ITER. ET. TER. IIIVIR. R. P. C. *Capita jugata Antonii nudum et muliebre.*

M. OPPIVS. CAPITO. PROPR. PRAEF. CLASS. *Navis cum velo, in imo* A. AE. III. (Theupoli pag. 7 collata correctione sub fin. Tom. II.)

M. ANT. IMP. TER. COS. DES. ITER. ET. TER. IIIVIR. R. P. C. *Capita duo se respicientia, Antonii nudum, et muliebre nudum.*

M. OPPIVS. CAPITO. PROPR. PRAEF. CLASS. F. C. *Duae figurae, togata una, stolata altera in quadrigis hippocamporum, pone* HS, *in imo* ΔI. *et arula.* AE. m. m. (Morelli in Oppia.)

M. ANT. IMP. COS. DES. IIIVIR. R. P. C. *Capita tria, ut supra in numo hujus Oppii primo.*

M. OPPIVS. CAPITO. PROPR. PRAEF. CLASS. *Navis cum vello infra* Γ, *et triquetra.* AE. I. (Pembrock P. II. tab. 58, et P. III. tab. 46.)

Si hujus inscriptio numi talis est, qualis perhibetur, necesse est, notam III bis accipiendam, sic ut primum efficiat: COS. DES. III., deinde IIIVIR. R. P. C. Etenim Antonius COS. DES. non fuit, nisi anno V. C. 709, sed quo is tempore IIIVIR nondum fuit.

De hoc Oppio Capitone Antonii praefecto nihil suppeditat historia vetus. M. Oppium quendam aetate IIIvirorum memorat Dio [a]). Oppium Statianum Antonii in bello Parthico ducem, sed a Parthis V. C. 718 caesum narrant Dio, aliique.

* * *

L. Sempronius Atratinus.

M. ANT. IMP. TER. COS. DES. ITER. ET. TER. IIIVIR. R. P. C. *Capita duo se respicientia, Antonii nudum, muliebre diadematum.*

L. ANTONIVS. AVGVR. PRAEF. CLASS. F. C. *Duae figurae, togata una, stolata altera in quadrigis hippocamporum, pone* HS, *in imo* Δ *et arula.* AE. I. (Morelli in Anton. et Sempron. Vaill. Hist. Ptolem. p. 195.)

Eadem epigraphe. Capita duo se respicientia, Antonii nudum, muliebre nudum.

L. ATRATINVS. AVGVR. COS. DESIG. *Navis cum velo, supra duo pilei Dioscurorum, infra* B. AE. I. (Mus. Caes.)

M. ANT. IMP. TER. COS. *Capita duo se respicientia, Antonii nudum, et muliebre nudum.*

L. ATRATINVS. AVGVR. COS. DES. *Navis cum velo, infra* B. AE. II. (Morell.)

Eadem epigraphe. Capita duo virilia nuda jugata, quorum anterius est Antonii, posterius juvenile, ex adverso tertium muliebre.

L. ATRATINVS. AVGVR. COS. DESIGN. *Navis cum velo, in imo triquetra, et* Γ. AE. I. (Mus. Theup. p. 8.)

M. ANT. - - - - IIIVIR. R. P. C. *Capita jugata Antonii, et muliebre.*

- - - TINVS. AVGVR. *Navis cum velo, in imo* A. AE. II. (Ibid.)

L. Sempronium Atratinum magna fuisse apud Antonium auctoritate, inde

a) L. XLVIII. §. 53.

liquet, quod Antonius jam inde a quinquennio designatus consul iterum, quem magistratum iniret V. C. 720, eodem die, quo processit, Atratinum pro se consulem suffecit [a]). Quare jam ante ab Antonio designatus jure se in numis vocat *consulem designatum*. Fuisse augurem, ex solis his numis docemur.

* * *

L. Calpurnius Bibulus.

M. ANT. IMP. TER. - - - *Capita duo se respicientia, Antonii nudum, et muliebre nudum.*

L. BIBVLVS. M. F. PR - - - *Duae figurae, togata una, stolata altera, in quadrigis hippocamporum; pone* HS, *in imo* Δ *et arula.* AE. m. m. (Mus. Caes.)

M. ANTONIVS. M. F. COS. ITER. IIIVIR. R. P. C. *Caput Antonii nudum.*

L. BIBVLVS. M. F. PRAE. CL. F. C. *Prora navis.* AE. III. (Morelli.)

M. ANT. IMP. TER. COS. DESIGN. TER. IIIVIR. R. P. C. *Capita duo se respicientia, Antonii nudum, muliebre diadematum.* In alio: *Capita similia, sed jugata.*

L. BIBVLVS. PRAEF. CLASS. *Navis cum velo.* AE. I. (Vaill. Hist. Ptol. p. 197.)

Eadem epigraphe. Capita duo jugata, Antonii nudum, muliebre diadematum.

L. BIBVLVS. M. F. PRO. SIC. *Navis cum velo.* AE. II. (Vaillant in fam. Anton. et in Hist. Ptol. p. 197, at idem in eodem numo in gente Calpurnia legit PROC. SIC. id est: *Proconsul Siciliae*, et quam esse veram lectionem, in ejus numi explicatione tuetur.

- - - AVG. IIIVIR. R. P. C. *Capita tria, ut in numo primo Oppii Capitonis.*

L. BIBVLVS. M. F. PR. DESIG. *Navis cum velo, in imo triquetra et* Γ. AE. I. (Theupoli.)

L. Bibulus, filius haud dubie ejus M. Bibuli, qui primum I. Caesaris in consulatu conlega, deinde in bello civili hostis attritis indefesso labore viribus mortuus est V. C. 706 [b]). De nostro L. Bibulo haec refert Appianus, quibus praeterea praesentes numi praeclare illustrantur [c]), fuisse in proscriptorum numero, sed in gratiam receptum, subinde ab Antonio *praefectum classi*, pacis conditionum inter Antonium, Caesaremque saepe fuisse internuncium, denique Syriae ab Antonio praefectum in hac provincia decessisse. De epigraphe PROC. SIC. agam infra in commentariis.

* * *

L. Pinarius Scarpus.

M. ANTON. IMP. COS. DES. ITER. ET. TER. IIIVIR. R. P. C. *Capita jugata, Antonii nudum, et muliebre.*

L. PINAR. SCARPVS. IMP. *Navis cum velo, infra.* AF. AE. I. (Angelloni Hist. Aug. post p. 19 num. 10. 11.).

---

a) Dio L. XLIX. §. 39. b) Caesar de B. C. L. III. c. 18. Dio L. XLI §. 48. c) B. C. L. IV. c. 38.

De hoc Scarpo Antonii socio, et exercitui Africano praefecto, et ejus denique proditore vide, quae diximus in numis gentis Pinariae.

* * *

Pacuvius, vel Q. Paquius Rufus.

De hoc vide numos gentis Pacuviae.

* * *

Praefectus incertus.

M. ANTON. - - - CLEOPATRA. *Capita jugata Antonii et Cleopatrae.*
- - - PRAEF. CLASS. *Navis cum velo.* AE. I. (Morelli et Vaill. in fam. Anton.)

* * *

In hanc numorum classem copiose commentati sunt Seguinus [a]), Panelius [b]), Vaillantius [c]), Havercampus [d]), aliique pauci. Novissime eam illustrandam suscepit eruditus Abbas Mazzolenus contexta larga dissertatione, quam reperias in ejus Animadversionibus in numos musei Pisani pag. 163. At vero in omnibus his eruditorum tentaminibus plus conatus, quam profectus reperio. In causa est, cum quod aliorum similium subsidio nobis opus adhuc est, tum quod ii, qui ad nos pervenere, male plerumque ab aevi injuriis habiti sunt. Quo factum, ut non modo auctores hi inter se, secumque ipsis saepe dissentirent, sed et eorum decreta in conjecturas denique abeant. Quare consultius puto, ut legentium taedium sublevem, in iis commemorandis, tum et elevandis, stabiliendisve tenere modum, atque istud satagere tantum, ut, quae certa sunt, quaeque adhuc dubia, intelligamus.

Potior controversia in definiendo capite muliebri, quod Antonii capiti sociatur, quod plerique esse Cleopatrae existimant, at Mazzolenus in adserenda Octavia Octaviani sorore, Antonii uxore totus est. Controversum etiam, cujus sit caput juvenile, quod in nonnullis numis, primo Oppii, quarto Atratini, quinto Bibuli cum Antonii capite jugatur, Vaillantio, aliisque in Caesarionem I. Caesaris ex Cleopatra, vel Antyllum Antonii filium inclinantibus, dum Mazzolenus ipsum in eo Octavianum videt, additamque juxta Octaviam, quae Antonium maritum, et Octavianum fratrem respicit. Mazzoleni argumenta praecipua sunt: Ex ipso, inquit, signatae hujus monetae tempore consequi, capita haec Cleopatram referre non posse. Nam cum horum nonnulli signati jam sint inde ab anno V. C. 715, quod ex literis A. B. Γ. Δ colligitur, quibus indicari annos praefecturae in singulis praefectis statuit, verisimile non esse, quo temporo magna constabat amicitia Antonium inter ac Caesarem, agente potissimum Octavia, ausurum fuisse Antonium posthabita legitima uxore pellicis Cleopatrae vultum cum suo in numis sociare, neque eam cum Antonio conjunctam, nisi anno

a) Sel. num. p. 106. b) Num. cist. p. 68. c) Hist. Ptol. et in Num. fam. d) ad Fam. Morell.

demum V. C. 722, quo uterque IIIvir rupta concordia bellicum sonuit. Ad haec cum in nonnullis ex horum genere videatur triquetra, certum, ut ait, Siciliae symbolum, quin et ipse Bibulus dicatur proconsul Siciliae, et constet, pulso Sex. Pompejo Siciliam omnem in potestatem Octaviani venisse, quin ullam ejus partem obtineret Antonius, verisimile rursum non esse, praetores ab Octaviano constitutos, quos inter fuisse Bibulum numus docet, Antonium cum Cleopatra, praeterita Octavia, voluisse in moneta proponere, certa Octaviani offensione. Vultus, inquit, si spectentur, juvenilem cum Antonio conjunctum omnino referre Octavianum, muliebrem autem Octaviae nullo pacto convenire. Quocirca nullum in hos numos jus esse aut Cleopatrae, aut Caesarioni, aut Antyllo. En summa Mazzoleni capita.

Verum in hac viri eruditi doctrina complura video non satis stabilita, nonnulla etiam falsa. Ait I., adversari Cleopatrae tempora, quibus hi signati numi; at haec ille computat ex literis solitariis Α, Β, Γ, Δ, quibus non dubitat indicari annos praefecturae, quo admisso certum utique foret, horum numorum complures anno V. C. 715, constante adeo inter utrumque IIIvirum amicitia, cusos esse. Exemplo esto numus I. Atratini cum litera Δ, sive anno IV. Quoniam in hoc numo Antonius dicitur COS. DES. ITER. ET. TER., signari non potuit posterius anno V. C. 719, nam anno proximo, quo consul II. processit, dici coepit COS. DES. TER. Si ergo Atratini annus Δ coincidit cum anno 719, necesse est, ejusdem annum A, quem habet numus quintus Atratini, incidere in annum 715, quo tempore nupta Antonio recens Octavia Cleopatrae in aere publico vultum merito excludit. At enim facile est, sententiae hujus fallaciam ostendere. In omnibus Atratini, Oppii, Bibuli numis, qui in antica habent tria capita, in aversa triquetram, alia litera non legitur, quam Γ, ergo omnes hi praefecti nonnisi tertio singuli suae praefecturae anno velut certa quadam praefixa regula eundem sibi typum legerunt? Deinde in omnibus eorundem praefectorum numis, qui habent singularem typum duarum figurarum hippocampis vectarum, exstat litera Δ, ergo idem singulis placuit quarto demum praefecturae suae anno? Quid vero literae ΔΙ. in numo VII. Oppii? an et hinc annum XIV. exculpes? Advertit hic nodus Mazzolenum, verum cum solvere facile non posset, effugio usus est parum idoneo [a]). Harum ergo literarum sensum aeque incertum puta, atque earum, quas in aeneis Lollii, tum et urbium Thraciae, Syriae, aliarumque regionum magno numero obvias habemus. Sane numi praesentis argumenti aliud certum natalium suorum tempus non manifestant, quam illud, quod ex Antonii inscripto consulatu petitur, nimirum hos cusos ante aditum consulatum II. V. C. 720, alios deinceps. Vacillat ergo argumentum,

a) Pag. 163.

quod in Octaviae favorem a tempore signatae hujus monetae petitur.

Ait II., praetores in Sicilia post exactum Pompejum ab Octaviano constitutos ausuros non fuisse cum Antonio sociare Cleopatram neglecta Octavia patroni sui sordre. Hos ipsos autem praetores fuisse Siciliae praefectos, arguere triquetram, numumque, in quo Bibulus dicitur PROC*onsul* SIC*iliae*. Omnia in hac oratione male cohaerentia, tum aperte falsa. Trium, ut in praefixo catalogo vidimus, habemus praetorum numos triquetra insignes, Oppii, Atratini, Bibuli, quos omnes si praetores Siciliae statuas, necesse erit statuere etiam, fuisse omnes tres ejus provinciae praetores uno eodemque anno V. C. 719, non prius, nam Sex. Pompejus nonnisi exeunte anno praecedente 718 victus per suos antea homines insulae res procuravit, non postea, nam anno sequente Antonius jam processit consul II.; at in omnium horum trium numis notatur consulatus II. nondum initus, nempe COS. DES. ITER. ET. TER. In unum vero annum tres varios compingi praetores, an non absurdum? At, inquit, triquetra Siciliae praetores haud dubie arguit. En tibi symbolum hocce fatalem illum scopulum, in quo navim adlisere viri summi, Spanhemius, Vaillantius, Havercampus, Mazzolenus, aliique omnes, dum eo duce numis his Siciliam natale solum imputant. Novi, triquetram esse vulgatum Siciliae symborum, at non solius, nisi et numos Suessae Campaniae, Metaponti et Veliae Lucaniae, Aspendi Pamphyliae, Selges Pisidiae, principum Olbensium Ciliciae velis in Sicilia esse signatos, in quorum omnium numis, ut suo loco diximus, luculentam, et Siculae simillimam habemus triquetram. Novi, eam in Siculis notare tria insulae promontoria, at idem symbolum in aliarum regionum numis aliud notare potest, ac debet. Sic monogramma XP. in numis inferioris aevi notare Christum, confessum est, at idem in numis Ptolemaeorum aliud notare debere quis dubitabit? Ex quo apparet, triquetram nimium fallax esse monetae Siculae argumentum. At Bibulus in numo simili dicitur PROC*onsul* SIC*iliae*, magistratum ergo hi in Sicilia obtinebant. Istuc ibam. Mirum, in quae absurda numus hic a Vaillantio promulgatus eruditos averterit. Primum Vaillantius patere ex hoc numo ait, Siciliam fuisse in Antonii potestate, quod ipsum Dionis quoque verbis confirmat. Fuisse ergo Bibulum ab Antonio in Sicilia constitutum proconsulem, et ab hoc praesentem numum in Sicilia cusum [a]). Vaillantium temere secutus est Havercampus [b]). Non immorabor inconsultae huic orationi, quando jam Mazzolenus abunde probavit, nunquam Antonio jus ullum in Siciliam fuisse, et Dionis locum male Vaillantio intellectum. Aliter ergo aenigma explicat Mazzolenus, sed et aliter peccat. Ait, Bibulum pro Caesare fuisse Siciliae proconsulem, signasse tum in ea insula hunc numum juncta cum Antonio, quod aliter fieri non poterat, Octavia. Subinde V. C. 722 Bibulum a Caesare ad An-

a) In Fam. Ant. p. 220. b) ad Morell. fam. p. 25.

tonium transivisse, ejus copias navibus contra Caesarem transvexisse, acceptaque provincia Syria paullo post in ea mortuum, quae omnia testimoniis Dionis et Appiani comprobata putat [a]). At perperam: falsum enim, aut certe nullo auctore probari potest, Bibulum unquam Caesari adhaesisse. Dio, qui V. C. 722 permissum a Caesare suis ad Antonium transitum memorat, nihil de transgresso ad Antonium Bibulo pronunciat, quem tamen Dionis locum citat vir eruditus. Appiani verba pessime intellecta Mazzoleno. Is cum in actis anni V. C. 711 aliquot exempla enarrasset virorum illustrium, qui a IIIviris proscripti insperato salutem reperere, haec de Bibulo item proscripto tradit [b]): *eum una cum Messula in gratiam receptum, et classi praefectum ab Antonio, conditionum pacis inter Antonium, Caesaremque saepe fuisse internuntium, denique Syriae ab Antonio praefectum in hac provincia mortuum.* Nihil hic Appianus de Bibulo Caesari adhaerente, nihil de eo ad Antonium transgresso, nihil de ductis ab eo V. C. 722 contra Caesarem copiis commemorat; quin ut Appiani verba accipienda omnino sunt, patet, Bibulum inde ab anno V. C. 711, quo IIIviris reconciliatus est, constanter Antonio adfixum in ejus fide ad extremum perseverasse. Absurdum praeterea videri possit, si Caesaris fuit Bibulus in Sicilia proconsul, eum proconsulatus sui numis caput non Caesaris, cui paruit, sed Antonii alieni potius intulisse. At, inquies, si Bibulus non fuit praefectus Caesaris, cui paruit Sicilia, fuit autem praefectus Antonii, ad quem Sicilia non pertinuit, quis deinde erit hujus numi explicatus? Opinare, numi epigraphen male a Vaillantio lectam, quod factum saepe alias, sublata est omnis difficultas. Ejus vero opinandi ratio non simplex, I. numus, in quo Bibulus dicitur proconsul Siciliae, a nemine alio editus reperitur. Eum Vaillantius citat ex museo regio [c]), ac tum mirum, cimelium tam rarum fugisse Morellii in perquirendo industriam. II. nullum aliud novi exemplum in numo seu Latine, seu Graece inscripto, proconsulem, seu propraetorem adscripsisse nomen provinciae, in qua magistratum gessit, ut in praesente PROC. SIC. Denique III. videtur numus hic eandem habere inscriptionem, quam praefert Theupolianus, quem in Bibuli numis postremum proposui, in quo is dicitur PR. DESIG., pro quo Vaillantius facile legere poterat PROC. SIC.

Ex his ergo, quae modo disputavi, nequaquam sequitur, agnoscendam id his numis Octaviam propterea, quod non modo temporis ratio, quo signati hi numi, sed et praetores Caesaris, a quibus cusi in Sicilia ferebantur, Cleopatram cogant inficiari. Reliqua ergo disputatio ad vultus lineamenta, et capitis cultum redit. His in consilium vocatis adfirmat Mazzolenus, I., faciem muliebrem in his numis multum abludere ab ea, quam in certis Cleopatrae numis intuemur, II. in omnibus id genus numis, qui sibi ob oculos venere, nunquam sibi caput illud muliebre visum diademate revinctum. Vni ergo in

a) Pag. 173 seq. b) B. C. L. IV. c. 38. c) Hist. Ptol. p. 197.

hos numos Octaviae jus esse. Argumento a lineamentis petito non immorabor, cum quod haec, praecipue in numis externis, sint fallacia, tum quod dempto numo unico, quem in ejus moneta dabo, monumentum aliud non habemus, quod indubitatam nobis Octaviae effigiem offerat, cum qua adeo praesentium numorum vultus possimus conferre. Ad capitis cultum quod attinet, vidimus in praefixo catalogo, ex auctorum indicio saepe caput illud adseri diademate redimitum; quod si verum, quis Cleopatram inficiabitur? Sed Mazzoleno judice temere illud ornamentum a Morellio, aliisque adfictum est, quam quidem ego sententiam calculo meo neque repudiare possum, neque approbare; non hoc, quia tot testes diadema stabiliunt, non illud, quia et ipse experientia doctus cogor profiteri, nonnullos eruditos revera mulieri diadema praeter veritatem adfinxisse, credo, quod mulierem, quam esse Cleopatram citra dubium dixerunt, esse diadematam oporteret. Si istud in Morellio probavero, cujus celebrata est in numorum pictura adcuratio, multo magis suspicio feriet solutiores alios. Video nimirum, in binis Cistophoris, quos Morellius in familia Antonia tab. 2 sistit, additum caput muliebre cinctum diademate, quo tamen illud caret in numis iisdem, atque integerrimis musei Caesarei, musei Albani, et quos exhibet Panelius a). Si sic peccatum in numis, qui per volumen, et metallum minus detrimenti accepere, jure possumus suspicari, in aeneis, qui corruptioni plus patent, et quorum multi exiguo sunt volumine, diadema quoque ab antiquariis de suo, et ex praejudicata opinione fuisse additum.

Atque his perpensis omnibus apparet, quam sit difficile, in hoc dissidio seu Octaviae, seu Cleopatrae partes tueri. Vt tamem meam hac quoque in causa conjecturam proferam, non magnopere alienum me a Mazzoleni sententia profiteor, opinantis, muliebri huic capiti in nullo id genus numo additum diadema. Istud si verum, quoniam Cleopatra vere regina fuit, et in certis ejus numis, in quibus praecipue denarium puto, quem in moneta Antonii ad V. C. 720 descripsi, ejus caput constanter habetur diadematum, videtur etiam consequi, si caput in hujus, de qua agimus, classis numis esset Cleopatrae, non debere regio isto, sibique debito insigni carere. Equidem video, objici mihi posse aeneum Oppii, quem Vaillantius in Antonia tab. XV. n. 47, Morellius tab. XI. n. 2 edidere, in quo pone caput muliebre non diadematum est prora navis, quod attributum certam nobis Cleopatram facit, ut videre est ex eodem denario a me ad annum 720 producto. At enim quemadmodum, ut continuo diximus, peccatum ab antiquariis addendo diadema, quo loco abesse debuit, sic peccari facile potuit omittendo, praecipue cum is, quem Morellius stitit, insignia ab aevo vitia fecerit. Quod si in horum nonnullis vere est caput diadematum, atque adeo Cleopatrae, ejus reginae in his numis propositae duplicem video

a) Num. Cistoph. p. 69.

adferri posse causam. Primam, quod ex Dione video [a]), Antonium jam anno V. C. 718, et quod sequitur, amico adhuc Caesare, sic Cleopatrae amore insanivisse, ut non dubitaret, natis ex se, et Cleopatra liberis multas Arabiae, Phoenices, Palaestinae, Cretae partes, ipsam etiam Cyrenen, et Cyprum, Romanas nempe provincias elargiri, mox V. C. 720, ut ad hunc annum dixi, pulcherrimas iisdem Asiae, Africaeque provincias addicere. Tantum facinus qui ausus erat palam atque in luce attentare, levius certe aliquid ausus est, cum in moneta hac aenea atque ignobili reginam pellicem sibi sociari est passus, neque necesse est cum Mazzoleno statuere, non posse Antonium cum Cleopatra componi ante annum V. C. 722, quo tandem rupta inter utrumque IIIvirum pax, quando multo ante Antonium graviora ausum videmus. Altera causa peti potest a libidine praefectorum. Constat, horum alios, quos reverentia Romani nominis tenuit, graviter tulisse immoderata haec Antonii in Cleopatram studia, et fuisse etiam, qui hac una de causa ad Caesaris partes transirent. At fuere etiam, qui turpis quaestus causa eam insaniam aut ferebant, aut etiam approbabant. Ex horum numero fuisse Canidium Crassum, unum ex praecipuis Antonii ducibus, numi ipsi docent; nam non erubuit homo impurus, numo Aegyptio Cleopatrae solius, quem in hujus reginae moneta descriptum dedimus, nomen suum inscribere, nimirum ut queritur Horatius [b]):

Romanus (eheu posteri negabitis)
Emancipatus feminae
Fert vallum, et arma miles, et spadonibus
Servire rugosis potest.

Atque huc vere pertinet, quod refert Dio [c]), Cleopatram ita sibi Antonium, et ceteros, qui in aliqua apud eum existimatione fuerant, velut incantatione quadam devinxisse, ut sibi imperium in Romanos ipsos auderet polliceri. Horum ergo alii, qui magis sobrii fuere, poterant Antonio Octaviam conjugem legitimam, alii Cleopatram adulteram sociare. Sed haec copiosius illustranda permittamus tempori, quod forte aliquando plures hujus argumenti numos, eosque magis integros spectandos dabit.

Supersunt explicanda aliqua, quae ad inscriptionis, et typos spectant.

In nonnullis post omnes praefecti titulos adduntur literae F. C. Novam sententiam commentus est Panelius, eas explicans: PRAEF*ectus* CL*assi* F*oederatarum* C*opiarum*, quam refutare piget. Eas literas jam habuimus in numis Vticae, et in denariis Eppii, in quorum examine diximus, eos significare: F*landum*, vel F*eriundum* C*uravit*, quam explicationem maluit quoque Bimardus [d]). Literas in his numis solitarias A, B, Γ, Δ, ΔI non posse indicare annos praefecturae, sed notare aliquid incertum, supra in ipsis his commentariis diximus. Ignota etiam significatio literarum HS, quae sunt in nonnullis aeneis majoris formae. Havercampus simili nota in numo Atratini putabat in-

a) L. XLIX. §. 32. b) Epod. Od. IX. v. 11. c) L. L. §. 5. d) ad Iobert. T. II. p. 136.

dicari museum ad socios Iesu spectans a), quod absurdum laboriosus hic, at parum adcuratus scriptor non dixisset, si reflexisset animum ad similem numum Oppii apud eundem Morellium.

Singularis typus in numis Oppii, Atratini, et Bibuli: *figurae duae, togata una, stolata altera in hippocamporum quadrigis vectae.* Vaillantius in his Antonium, et Cleopatram agnoscit, putatque, hoc typo adludi ad triumphum de capta Armenia, ejusque rege Artavasde. Ignoscendus hic error Vaillantio, cujus numus vitiatus fuit, at non perinde Havercampo idem cum Vaillantio sentienti b); nam nactus numum integrum, in quo Antonius dicitur COS. DES. ITER. ET. TER., intelligere debuit, eum signatum, antequam Antonius de Armenia triumpharet. Allegoricus certe est typus, sed cujus ego, parum in obscuris audax, explicationem non tento.

De typo triquetrae egi in ipsis commentariis.

* * *

Inter duces M. Antonii commemorandus hic foret P. CANIDIVS. CRASSVS. LEG. A. P., vel, ut Mediobarbus legit: LEG. AF. c) unde Spanhemius LEG*atum* A*rmeniae* P*rovinciae* conficit d), Mediobarbus LEG*atum* AF*ricae*. Verum cum hic numus certa sit merx Goltziana, negligendum puto, donec a viris idoneis adprobatum videro.

* * *

Numi alii commatis peregrini.

M. ANTONIVS. IMP. COS. DESIG. ITER. ET. TERT. *Caput Antonii hedera redimitum, infra lituus, omnia intra coronam hederaceam.*

IIIVIR. R. P. C. *Cista Bacchi inter duos serpentes, cui imminet caput muliebre nudum.* AR. m. m. (Mus. Caes.)

Eadem epigraphe. Capita jugata, Antonii hedera redimitum, et muliebre nudum.

IIIVIR. R. P. C. *Cista Bacchi inter duos serpentes, cui insistit Bacchus stolatus d. cantharum, s. thyrsum.* AR. m. m. (Mus. Caes.)

Est uterque hic numus ex Cistophororum genere, de quorum natura typisque hic non agimus, contenti, ea solum attingere, quae in his ad Antonium pertinent. Quem in numo anni V. C. 715 Antonium Herculem vidimus, nunc ex corona hederacea agnoscimus Bacchum, copiosis veterum testimoniis hanc ejus apotheosin confirmantibus. Refert Dio e), et Seneca f), Antonium V. C. 715 ex Italia in Graeciam reversum Bacchum se alterum nominasse, hoc quoque statuis nomine subscripto, illudque ab aliis sibi tribui voluisse. Cumque obviam progressi Athenienses Liberum eum salutarent, quem honorem teste Diogene Laertio g) jam antea Alexandro quoque M. detulerant, rogarentque, ne gravaretur,

---

a) Pag. 26. b) ad Morell. p. 26. c) Pag. 18. d) Tom. II. p. 178. e) L. XLVIII. §. 39. f) in Suasor. I. g) L. VI. §. 63.

suam sibi Minervam in matrimonium despondere, probare se istud dixisse, at dotis nomine exegisse IIS. quadragies. Addit Seneca, cum nimis istud durum videretur, Graeculorum quempiam dixisse Antonio: *κυριε, ὁ Ζευς την μητερα σου Σεμελην ἀπροικον ἐιχε, domine! Iuppiter matrem tuam Semelem indotatam duxit*. Teste Socrate Rhodio apud Athenaeum a) Antonius ipse inter pompam Bacchicam se praeconis voce Bacchum proclamari jussit. Quae in eadem caussa refert Plutarchus, biennio ante accidere. Narrat enim b), eum victo Bruto in Asiam profectum, Ephesumque ingressum, exceptum a feminis Baccharum, a viris puerisque Satyrorum, et Panum ornatu, appellatum palam Bacchum benignum, ac blandum, urbemque totam hedera, thyrsis, psalteriis, fistulis, tibiis repletam. Hoc de Epheso testimonium tanto plus valet, quod numi hi, qui Antonium nobis Bacchum exhibent, signati sunt in provincia Asia, in qua Cistophoros omnes lucem vidisse certum est. At constat etiam, non primum fuisse Antonium, cui iidem Asiani Bacchi honores omnes detulere; nam iidem et Mithridatem Ponti regem Bacchum dixere, ut ejus regis moneta docet. Neque vero deinceps etiam Antonii cessavit insania perhibente Velleio c), eum *redimitum hederis coronaque velatum aurea, et thyrsum tenentem, cothurnisque succinctum curru velut Liberum patrem vectum esse Alexandriae*, quem furorem aeterno etiam monumento confirmatum vide in moneta Balaneae Syriae. Ne vero et Cleopatrae suae coelestes deessent honores, sese in Aegypto Osiridem et Liberum patrem, illam Lunam et Isidem professus est. Ex successoribus Romanis habemus etiam Bacchum Caium cognomento Caligulam teste Athenaeo d).

De utriusque hujus numi aetate aliud dici nequit, nisi signatos fuisse ante annum V. C. 720, quod docet inscriptus consulatus. De controverso capite muliebri utriusque numi, sitne Octaviae, an Cleopatrae, proxime disputavimus.

* * *

M. ANTΩNIOC. ATTOKPATΩP. TPITON. TPIΩN. ANΔPΩN. *Caput nudum.*

BACIΛICCA. KΛЄOΠATPA. ΘЄA. NЄΩTЄPA. *Caput Cleopatrae diadematum*. AR. m. m. (Morelli, Vaill. Hist. Ptol.)

ANTΩ.ˋTΠA. Γ. *sine typo.*

BACIΛ. ΘЄA. NЄA. *sine typo*. AE. II. (Haym.)

Addi his possunt: numis urbis incertae cum anno epochae incertae: ЄTOTC. KATOT. KAI. C., quem vide in numis Cleopatrae. Alter Thessalonicae Macedoniae in consortio cum Octaviano, coloniae Corinthi, aliique pauci. Signatum haud dubie Alexandriae inscripto PΩMHΣ vide in numis Alexandrinis. Exstat etiam Antonii caput in numo Polemonis I. Ponti regis cum epigraphe: M. ANTΩNIOC. ATT. TPIΩN. ANΔPΩN.

a) L. IV. p. m. 148. b) in Anton. p. 926. c) L. II. c. 82. d) L. IV. p. m. 148.

Numus spurius.

Copiosi circumferuntur numi tam argentei, quam aenei: M. ANT. ΑΡΜΕΝΙΑΝ. ΚΑΤΑΔΟΤΛΟΣ. *Caput Antonii.* ✗ ΚΛΕΟΠΑΤΡΑ. ΑΡΜΕΝΙ. ΑΙΓΤΠ. ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ. *aut similiter. Caput Cleopatrae.* Primus similem vulgavit Goltzius, atque ab hujus ficto archetypo fluxerunt alii omnes ejusdem farris. Similem vulgavit et Frölichius a), qui nunc est in museo Caesareo, sed hic certe spurius. Malam horum numorum fidem jam comprobavit B. Bimardus b).

TITVLI M. ANTONII.

Augur.

Auguratum agente Caesare obtinuit V. C. 705 teste Plutarcho c), ergo in hoc sacerdotio collega Ciceronis, qui eum in Philippicis augurem saepe appellat, sed et perversa ab eo auguria criminatur. Ejus mentio in Antonii numis fere constans, inscripto AVG. AVGV. AVGVR., et ad auguratum pertinent adstitutus saepe lituus, caput velatum, aut ipse velatus gradiens, et lituum praegestans. Graecum *auguris* nomen ΟΙΩΝΙΣΤΗΣ in solis Goltzianis legitur. Quare jure suspectum puto numum Longostaletorum Laconiae, quem dedit abbas Sestinius, in quo legitur: M. ΑΝΤΩΝΙΟC. ΑΥΤΟΚ. ΟΙΩΝΙCΤ. ΤΡΙΩΝ. ΑΝΔΡ., ut observavi in hujus urbis numis.

Consul, IIIvir R. P. C.

De utroque munere ad ipsos numos egimus. IIIviratus dignitatem ad extrema usque tempora numis sedulo inscripsit, cum eam collega Octavianus satis mature negligeret. At constat etiam ex Plutarcho d), et Dione e), inique tulisse Antonium, Lepido a Caesare IIIviratum per vim fuisse ademptum. In numis Graecis ΤΡΙΩΝ. ΑΝΔΡΩΝ, sed et hoc perrarum demptis Goltzianis, ut vidimus in numis commatis peregrini.

Imperator.

In Antonii numis legitur IMP. solum, IMP. ITER., IMP. III. et IMP. IIII. Quo tempore imperatoris titulum adeptus sit, quove singulos multiplicarit, ardua est quaestio. Parum ad id conferunt historici. Solus Dio, sed indefinite, eum testatur fuisse πολλακις αὐτοκρατορα, *imperatorem saepius* f). Mediobarbus dictum fuisse imperatorem primum ait V. C. 710 allato Catilinae capite g), atque istud parachronismi portentum video placuisse etiam Vaillantio h), et quod magis mirum videatur, uterque Dionem testem advocat, qui tamen eo loco adlatum Catilinae caput non a Marco nostro, sed C. Antonio consule, Ciceronis in consulatu collega, Marci patruo, quod debuerat, recte statuit i). Addit Vaillantius conjecturam aliam: *quum ad exercitum circa Mutinam profectus est*, sed nullo istud argumento probat. Mense Sextili V. C. 710 nondum fuisse imperatorem, patet ex epigraphe literarum, quas ad eum

a) IV. Tent. p. 153. b) ad Iobert T. II. p. 168. c) in Anton. p. 917. d) in Anton. p. 941. e) L. L. §. 1. f) L. L. §. 25. g) pag. 14. h) Hist. Ptol. p. 190. i) L. XXXVII. §. 40.

dedere Brutus et Cassius praetores, in quibus Antonius tantum consul appellatur [a]). At paullo post illi oblata est ex S. C. haec dignitas; nam deceptis artificio patribus, ut testatur Appianus [b]), ἡρεθη της ἐν Μακεδονια δυναμεως ἐιναι ϛρατηγος ἀυτοκρατωρ, *creatus est imperator Macedonici exercitus.* Deinceps certe eum tulisse imperatoris nomen, patet ex Cicerone, qui dum ejus ad Hirtium, et Caesarem literas recitat, quarum exordium fuit: *Antonius Hirtio et Caesari*, haec continuo subjicit [c]): *Neque se imperatorem, neque Hirtium consulem, nec propraetore Caesarem. Satis hoc quidem scite. Deponere alienum nomen ipse maluit, quam illis suum reddere.* En *alienum* vocat imperatoris nomen, quia fraude acquisitum, sed tamen ab Antonio usurpatum.

IMP. ITER. rarius occurrit, et tum jungitur cum COS. DESIG. ITER. ET. TERT., quae formula coepit V. C. 715. Verisimile, Antonium eodem hoc anno dictum imperatorem iterum ex victoria suis auspiciis de Labieno, Parthisque relata.

IMP. III. Quo tempore hoc titulo uti coeperit, justa controversia. Qui putant hunc captum ex victoria Armeniaca, quos inter Vaillantius, Havercampus, aliique passim, non adverterunt, exstare magna copia Antonii numos inscriptos: IMP. III. COS. DES. ITER. ET. TERT., ergo signatos ante consulatum ejus II., et annum V. C. 720. Verum Antonius nonnisi hoc anno initoque jam consulatu II. in vere ingressus est Armeniam, eamque subegit, et quod sequitur, jam ante hanc victoriam fuit imperator III. Idem probatur ex numo II. Atratini supra descripto, in quo hic dicitur COS. DESIG*natus*, et Antonius IMP. III. Atqui Atratinus nonnisi usque ad Kal. Ian. V. C. 720 fuit consul designatus, ergo Antonius jam ante annum hunc ineuntem fuit imperator III. Quapropter necesse est eum sic appellatum ex priore aliqua victoria, forte ea, quam Canidius Crassus V. C. 718 de Iberis retulit, aut qua eodem anno victus est Sex. Pompejus, qui habebatur communis et Octaviani, et Antonii hostis, et contra quem et ipse naves misit.

IMP. IIII. jungitur cum COS. III., sunt adeo hi numi cusi inde ab anno V. C. 723, quo consul III. processit. Quae fuerit ea victoria, ob quam titulum auxit, mihi incompertum, nisi jactatio potius fuit de victoria inani spe occupata, quam spem lepidam revera innuit Dio [d]).

Videor mihi posse conjicere, in Antonii numis imperatoris titulo non semper numerum additum, eumque saepe, praecipue in Cistophoris, et aeneis praefectorum dici tantum IMP., cum IMP. ITER. vel TER dicendus fuerat.

Singularis est numus apud Vrsinum in Antonia tab. VI. n. 5, in quo circum Antonii caput est epigraphe: IMP. ANT. AVGVR. IIIVIR. R. P. C. In hac titulus IMP. ad victorias referri nequit,

---

a) Cic. ad Famil. L. X. ep. 3. b) B. C. L. III. c. 25. c) Phil. XIII. c. 10. d) L. L. §. 7.

quia is jam memoratur in ejusdem numi aversa scripto IMP. TER. An ergo Antonius titulo imperatoris tanquam praenominis usus quoque est aemulatione Octaviani, qui eadem jam aetate scripsit etiam IMP. CAESAR? an vitiose ex numo epigraphen excepit Vrsinus? Sane in alio numo Antonii, si Goltzianos demas, praefixum IMP. non reperi.

PRETIVM.

Commatis Romani.

Aurei	- - - - - - - - -	RR.
Argentei	- - - - - - - - -	C.
Aenei	- - - - - - - - -	O.

Commatis peregrini.

Argentei max. mod.	- - - - - -	RR.
Vrbium liberarum, et coloniarum	- - - -	RR.
Alexandrini	- - - - - - - -	RR.

M. ANTONIVS IIIVIRI FILIVS.

M. Antonii ex Fulvia filius natu major, auctoribus Graecis passim dictus *Antyllus*, nempe ὑποκοριστικῶς. Ei pater a clade Actiaca in Aegyptum reversus continuo togam virilem dedit, ut, si quid sibi accideret, Aegyptiis vir rex ne deesset. Sed id ipsum misero exitium maturavit; nam eum postea Octavianus ad D. Iulii simulacrum profugum jugulari praecepit [a]).

Numus:

M. ANTONIVS. M. F. -- *Caput filii nudum.*
ANTON. AVG. IMP. III. COS. DES. III. IIIV. R. P. C. *Caput patris nudum.* AV.

Hujus numi duo exstant exemplaria, unum est in museo Caesareo, alterum fuit in museo Petri Seguini, et ab hoc vulgatum [b]), postea in museum regis Galliarum translatum. Singulare in utroque, non tam, quod alterum alteri ut gutta guttae simillimum est, quam quod utrumque eodem plane loco in parte antica vitium fecit. An propterea fraudis in ambobus suspicio? Sane exemplar Vindobonense habet nonnulla, quae peritioribus minus possint adridere.

C. ANTONIVS IIIVIRI FRATER.

Ejus denarium vide in fratre IIIviro ad annum V. C. 712.

a) Dio L. LI. §. 6. et 15. Sueton. in Aug. c. 17.

b) Sel. num. p. 112.

Ad pag. 69. Vol. VI.

S T E M M A (

C. Iulius Caesar. *Vxor* **Aurelia.**

C. IVL. CAES. DICT.

Iulia
uxor
M. Atii Balbi

Atia
uxor
C. Octavii

Octavia
uxor **primum**
C. Claudii Marcelli

M. Marcellus.
uxor
Iulia Augusti filia.

uxor **deinde**
M. Antonii IIIviri

Antonia major.
uxor
L. Domit. Ahenobarbi

Cn. Domit. Ahenobarbus.
uxor
Agrippina Germanici F.

NERO AVG.
uxor
Poppaea Sabina.

Claudia Augusta.

Antonia minor.
uxor
Neronis Claud. Drusi.

OC

Cajus.
Caesar.

Ner

ESARVM.

\[...]VS AVGVSTVS
uxor
\[S]cribonia

Iulia
uxor
Agrippae.

M. Agrippa Caesar Postumus.

Agrippina
uxor
Germanici.

uxor altera
Livia
cujus prior maritus
Ti. Nero.

TIBERIVS AVG.
Vxor
Vipsania
Agrippina.

Drusus
Caesar.
uxor
Livia Germa-
nici soror.

Tiberius.

Nero Claud.
Drusus
uxor
Antonia minor.

Germanicus Caes.
uxor
Agrippina
Agrippae F.

CLAVDIVS AVG.
uxor
Val. Messalina

Britannicus

Octavia
uxor
Neronis.

Drusus Caesar.

C. CALIGVLA.

Agrippina
uxor
Cn. Domit. Ahenob.
et
Claudii Aug.

L. ANTONIVS IIIVIRI FRATER.

Ejus denarios vide in fratre IIIviro ad annum V. C. 713.

AVGVSTVS.

Octavia gens, ex qua' is oriundus fuit, Velitris Volscorum floruit, olim patricia, sed ad plebem serius se contulit, restituta in patriciam a I. Caesare. Ea stirps, quae Octavium nostrum protulit, equestri dignitate contenta fuit usque ad C. Octavium ejus patrem, qui egregiis opibus, et indole primus ad remp. accessit, et inter senatores ad lectus pace et bello conspicuus fuit. Duxit is primum Ancharíam, ex qua sibi nata Octavia major, deinde Atiam filiam M. Atii Balbi domo Aricini, et Iuliae I. Caesaris sororis, ex qua natus C. Octavius Caepias noster [a]), et Octavia minor [b]), ut adeo ejus stirpis perbreve schema sit:

M. Atius Balbus, *uxor* Iulia I. Caesaris soror.
|
Atia, *uxor II.* C. Octavii.
|
C. Octavius, subinde Augustus.

Fuit igitur I. Caesar Augusti avunculus major. Haec ex Suetonio [c]).

Quoniam ad intelligendam hujus aevi historiam permagni interest, Caesareae stirpis cognationes, adfinitatesque nosse, adjicere ad hunc locum Caesarum stemma placuit, sed contractius, quod omnium illorum nomina contineat, quorum exstant numi. Porrectius aliud, nimirum historiae causa contextum dedit Gabriel Brotierus, et erudite explicavit in Tacito suo [d]).

Natus est Velitris IX. Kal. Octob. V. C. 691 A. X. 63. *Cicerone, et C. Antonio cos.* Multa istud testimonia confirmant, quae vide collecta a Schlegelio [e]).

V. C. 706 A. X. 48. *C. Iulio Caesare II. P. Servilio Vatia Isaurico cos.* sumit togam virilem [f]), et quidem die XVIII. Octobris [g]).

V. C. 709 A. X. 45. *C. Iulio Caesare IV. cos. sine collega.* I. Caesarem in Hispaniam comitatus victis Pompejis et finitis bellis civilibus omnibus Apolloniam Illyrici studiorum causa abit.

V. C. 710 A. X. 44. *C. Iulio Caesare V. M. Antonio cos.* In hunc annum a I. Caesare dictatore designatus magister equitum, quod munus iniret, cum M.

a) Dio L. XLV. §. 1. b) Suet. in Iulio c. 27 et Aug. c. 4. c) in Aug. c. 1—4. d) T. I. p. 461. e) ad Morellii Impp. p. 115. f) Suet. c. 8. g) Kalend. Antiat.

Lepidus paludatus in Galliam et Hispaniam exisset [a]). Sequentibus idib. Martiis occiditur Caesar. Audita avunculi morte C. Octavius confestim ex Illyrico Romam revertitur, et Caesaris testamento heres ex semisse, et in nomen adoptatus se dixit C. IVLIVM CAESAREM OCTAVIANVM. Tum turbae cum M. Antonio, qui cum alias per vim omnia gereret, ausus est etiam pro decreta sibi a senatu Macedonia provincia D. Bruto Cisalpinam Galliam illi a Caesare dictatore adsignatam et a senatu confirmatam attentare, ipsumque Brutum se adversus vim armantem Mutinae obsidere. Communi Antonii odio prudenter usus Octavianus patris legiones sibi devincit.

V. C. 711 A. X. 43. *A. Hirtio, C. Vibio Pansa cos.* Antonius hostis a senatu judicatur. Adversus eum mittuntur consules Hirtius et Pansa, eisque ut Octavianus pro praetore adesset, decernitur. Sancitum istud VII. idus Ian., et quoniam permissa tum illi ea potestas prospere cessit, factum, ut deinceps *hac die primum imperium orbis terrarum auspicatus* diceretur, ut docet insigne marmor Narbonense [b]), et Fogginius [c]). Ex primo secundo praelio Octavianus Caesar una cum consulibus dicitur IMPERATOR. Altero apud Mutinam praelio XVIII. Kal. Maji [d]) cogitur Antonius in Galiam ad M. Lepidum procos. fugere, sed uterque consul paullo post victoriam ex vulneribus obit. Consulatum in locum Pansae repugnante primum senatu, mox admotis ad urbem legionibus coacto sibi extorquet, eumque adit nondum exacto vigesimo aetatis anno mense Sextili, ut diserte Macrobius [e]), et Dio [f]), et quidem die XIX. Augusti testibus Dione [g]) et Tacito [h]) contra Velleium, qui die XXII. Sept. initum ab eo hunc magistratum tradit [i]). Atque ille jam tum summae rei intentus cum Antonio et Lepido prope Bononiam congressus ac conciliatus concordiam his legibus sancit, ut in quinquennium aequa potestate essent IIIviri reip. constituendae, Caesar Africam, Siciliam, Sardiniam, Lepidus Hispaniam cum Gallia Narbonensi, reliquas Gallias Antonius obtinerent, ad haec Lepidus consul anni sequentis provideret Italiae, Caesar et Antonius Brutum Cassiumque bello persequerentur. Proposita mox infamis proscriptionis tabula. Quo die coeperit hic IIIviratus, et quo tempore exiverit, diserte docet marmor Collotianum [k]):

-- AEMILIVS. M. ANTONIVS.
IMP. CAESAR.
IIIVIR. R. P. C. EX. A. D. V. KAL.
DEC. AD. PR. KAL. IAN.
SEXT.

Ergo designati fuere IIIviri a die V. Kal. Dec. V. C. 711 usque ad diem pridie Kal. Ian. V. C. 716.

V. C. 712 A. X. 42. *M. Aemilio Lepido II. L. Munatio Planco cos.* Antonius, et Caesar Brutum, et Cassium apud Philippos Macedoniae vincunt, quorum uterque mortem sibi consciscit. Po-

a) Pighius. b) Gruter pag. 229. c) Fast. Verrii pag. 5. d) Ovid. Fast. IV. 627. e) Saturn. L. I. c. 12. f) L. LV. §. 6. g) L. LVI. §. 30. h) Ann. L. I. c. 9. i) L. II. c. 65. k) Gruter p. 298.

stea Caesar sibi Hispaniam, et Numidiam, Antonius Galliam, et Africam designant.

V. C. 713 A. X. 41. *L. Antonio*, *P. Servilio Vatia Isaurico cos.* M. Antonio in Asiam ad cogendas pecunias profecto ejus frater L. Antonius Pietas cos. et M. Antonii uxor Fulvia Italos, qui agros suos veteranis cedere jussi fuerant, adversus Caesarem concitavere. Hinc bellum, dictum Perusinum, exortum Caesarem inter et L. Antonium, quod finitum fuit hoc Perusiae obsesso, et ad deditionem coacto. Vide de hoc bello praecipue Dionem [a]), et Appianum [b]).

V. C. 714 A. X. 40. *C. Asinio Pollione*, *Cn. Domitio Calvino cos.* Octavianus sibi a M. Antonio ob vim fratri factam metuens Sex. Pompejum Magni filium natu minorem, qui elapsus e praelio Mundensi mortuo dictatore iterum emersit, et comparata classe, receptisque proscriptis, et occupata Sicilia satis validus Italiae oram vexavit, in partes suas pertrahere conatus est ducta eum in finem Scribonia sorore Scribonii Libonis, patrisque alterius Scriboniae Sex. Pompeio in matrimonium collocatae. Ast irritum cecidit artificium. Revera M. Antonius ex Aegypto in Italiam appulsus Brundusium per vim cepit, cum mortua improviso Fulvia totius belli face in concordiam uterque rediit ea lege, ut Oriens M. Antonio cederet, Lepido Africa, Octaviano Gallia, Hispania, Dalmatia, Sardinia, atque hic bellum Sex. Pompeio, Antonius Parthis faceret. Ea pax magis firmata Octavia Caesaris sorore Antonio in matrimonium data.

V. C. 715 A. X. 39. *L. Marcio Censorino*, *C. Calvisio Sabino cos.* Sex. Pompejo litora omnia Italiae infestante, et crescente in urbe fame Antonius et Caesar ad mitiora compulsi consilia cum Pompejo prope Misenum congressi sunt, quo in colloquio sancitum, ut Pompejus Achaiam, Siciliam, Sardiniam in quinquennium teneret. Designati praeterea in VIII. annos consules, et quidem ut Caesar anno V. C. 721 esset consul II., 723 consul III. [c]) Caesari ex Scribonia nascitur Iulia.

V. C. 716 A. X. 38. *Appio Claudio Pulchro*, *C. Norbano Flacco cos.* Pax Caesarem inter et Pompejum rupta, et pugnae maritimae vario eventu. Exeunte hoc anno IIIviratus quinquennio eundem sibi honorem in aliud quinquennium prorogant IIIviri. Caesar repudiata Scribonia Liviam ducit abductam marito suo Ti. Claudio Neroni, et tum Druso gravidam.

V. C. 717 A. X. 37. *M. Agrippa*, *L. Caninio Gallo cos.* Magni Caesaris ad bellum contra Sex. Pompejum apparatus Agrippa summae rei praefecto. Romae Pompejo sacerdotium designatum, et consulatus designatus abrogantur. (Dio, Appianus.)

V. C. 718 A. X. 36. *L. Gellio Poplicola*, *M. Cocceio Nerva cos.* Sex. Pompejus post varias vices demum navali praelio victus in Asiam profugit. Commissa pugna III. non Sept. docente istud Kalendario Amiternino: FER. ET. SVP-

---

a) L. XLVIII. §. 5 seq. Appian. B. C. L. V. c. 73. b) Bell. civ. L. V. c) Dio L. XLVIII. §. 35 et Lib. L. §. 10.

PLICATIONES. APVD. OMNIA. PVLVINARIA. QVOD. EO. DIE. CAES. DIVI. F. VICIT. IN. SICILIA. CENSORIN. ET. CALVIS. COS. Dubium non est, his verbis intelligendam postremam Octaviani de Sex. Pompejo victoriam; nam et Dio refert [a]), hujus causa victoriae illi decretam fuisse *ἱερομηνιαν ἀΐδιον*, *supplicationem perennem*, nimirum quotannis repetendam, quam illa ob causam in Kalendario quoque notata fuit. Etiam Appianus decretae hujus *ἐτησιυ ἱερομηνιας*, *annuae supplicationis* meminit [b]). Haec opportune. Sed mirum Kalendarii parachronismum excusare non possum, dum hanc victoriam, quae certe fuit anni praesentis, per consules Censorinum, et Calvisium ad annum V. C. 715 retrahit. Caesar tota Sicilia potitur. M. Lepido sibi adversanti exercitum, imperium, et provinciam Africam extorquet, et IIIviratu spoliat. Ex S. C. urbem ovans ingreditur. Vide numos anni V. C. 719.

Numi
ab anno V. C. 711 *A. X.* 43 *usque V. C.* 718 *A. X.* 36.

CAESAR. IIIVIR. R. P. C. PONT. COS. DES. II. III. IMP. I. II. III. IV.

Omnes horum annorum numi, qui caput Octaviani offerunt, illud barbatum exhibent, cujus causam continuo infra expediemus.

* * *

DIVI. IVLI. F. *Caput nudum barbatum.*

TI. SEMPRONIVS. GRACCVS. IIIIVIR. Q. DESIG. *Typos vide in gente Sempronia.* AV. AR. (Mus. Caes.)

DIVI. IVLI. F. *Caput nudum barbatum.*

Q. VOCONIVS. VITVLVS. *Vitulus stans.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Exstant similes denarii alii et Sempronii, et Voconii, sed qui in antica habent caput I. Caesaris, ex quo jure arguimus, hos quoque post hujus mortem signatos honore inter patrem filiumque diviso. Fuit hic Sempronius haud dubie IIIIVIR. A. A. A. F. F. et designatus ad capessendam quaesturam. Idem dici debet de Voconio, nam et hic in denariis, sed cum capite I. Caesaris, addit Q. DESIG. Havercampus Vaillantium secutus hos numos post M. Antonii mortem signatos censet, quia tum demum *divi filius* in denariis dici coepit [c]). Vtrumque falli apparebit mox infra ex numis, in quorum aversa est: M. AGRIPPA. etc. vel COS. ITER. ET. TER. etc. Ad haec in omnibus hujus generis numis mentum Octaviani barbatum est, quae peristasis usque ad eam aetatem non porrigitur.

* * *

C. CAESAR. COS. PONT. AVG. *Caput nudum barbatum.*

C. CAESAR. DICT. PERP. PONT. MAX. *Caput I. Caesaris laureatum.* AV. (Mus. Caes.)

Nunc primum consulatus fit mentio, quem sibi V. C. 711 per vim extorsisse, et inivisse mense Sextili diximus. Quoniam in hoc denario non fit mentio IIIvi-

a) L. XLIX. §. 15. b) B. C. lib. V. c. 130. c) ad Famil. Morell. p. 379.

ratus, existimat Havercampus, eum cursum intra hunc Sextilem, et finem Novembris, quo eum magistratum inivit a). Verum constat ex numis annorum vicinorum, eam dignitatem non fuisse semper monetae inscriptam, et vix existimo, IIIviros, antequam hoc munus sibi extorsere, ausos fuisse, suo nomine et imagine ferire monetam.

PONT*ifex* dicitur in hoc numo, et consentit Cicero, qui in Philippica V., dicta, antequam Caesar cum consulibus contra Antonium Mutinam exiret, eum vocat *pontificem*, *propraetorem* b). Apertius testimonium suggerit Nicolaus Damascenus narrans c), Octavium *annos natum circiter XIV. in locum L. Domitii* (in acie Pharsalica caesi) *in conlegium pontificum adscriptum fuisse.* Ergo honorem hunc abstulit V. C. 706. Erravit tamen Nicolaus annum aetatis XIV. adsignando, cum Octavius tum annum XVI. auspicatus jam sit, quod et observavit Norisius d).

AVG*ur*. Ergo is una pontifex, et augur, ex quo patet, eum serius in augurum quoque conlegium fuisse cooptatum, etsi de hac dignitate apud auctores nihil distincte memorari videam. Paullo infra eum praeferre lituum videbimus, et hunc praefert quoque in insigni gemma musei Caesarei, quam olim vulgavi e).

* * *

CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum barbatum.*

CAESAR. DIC. PER. *inscriptum sellae curuli, supra quam laurea.* AR. (Mus. Caes.)

Explicationem vide in numis I. Caesaris post ejus mortem signatis.

* * *

CAESAR. IMP. PONT. IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum barbatum.*

M. ANTON. IMP. IIIVIR. R. P. C. AVG. *Caput M. Antonii barbatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Alios Caesaris et Antonii denarios vide in numis M. Antonii.

* * *

CAESAR. IMP. IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum barbatum.*

M. LEPIDVS. IIIVIR. R. P. C. *in aliis additur* PONT. MAX. *Caput Lepidi.* AR. (Mus. Caes.)

* * *

C. CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum barbatum.*

POPVL. IVSSV. *Caesar paludatus in equo citato.* AR. (Mus. Caes.)

Censent eruditi, esse hanc illam statuam equestrem, quae Caesari S. C. posita fuit, cum adversus M. Antonium ad bellum Mutinense exiret, de qua loquitur Velleius f).

* * *

C. CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum barbatum.*

L. LIVINEIVS. REGVLVS. *Victoria stans.* AR. (Mus. Caes.) vel: L. REGVLVS. IIIIVIR. A. P. F. *Aeneas Anchisen efferens.* AV. (Pembrock, Khell Suppl. ad Vaill. p. 8.)

---

a) Ad Famil. Morell. p. 216. b) Cap. 17. c) de educat. Aug. d) Cenot. Pis. diss. II. c. 4. e) Choix de pierr. grav. p. 9. f) L. II. c. 61.

Aversa gentem Iuliam respicit, ut in numis I. Caesaris.

* * *

C. CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum barbatum.*

Q. SALVIVS. IMP. COS. DESIG. *Fulmen.* AR.

De incerto hoc Salvio egimus in gente Salvia.

* * *

CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum barbatum.*

S. C. *Caesar paludatus in lento equo d. lituum; infra prora navis.* AV. (Mus. Caes.)

Lituus Caesaris auguratum notat, de quo supra. Ad quod ejus factum maritimum hujus aetatis adludat prora navis, ambiguum. Fors procuratam annonam notat, et statuam eapropter a senatu decretam.

* * *

CAESAR. IMP. *Caput nudum barbatum.*

S. C. *Caesar paludatus in lento equo d. elata.* AR. (Mus. Caes.)

Varii hi Caesaris equitis typi variis eum a grato senatu statuis equestribus honoratum arguunt. Post bellum Philippense Caesarem ovantem urbem ingressum refert Suetonius [a]).

* * *

CAESAR. IIIVIR. R. P. C. *Caput nudum barbatum.*

S. C. *Tropaeum, et aquila legionaria inter duo signa militaria.* AR. (Mus. Caes.)

* * *

IIIVIR. R. P. C. *Caput muliebre velatum.*

C. CAESAR. M. ANTON. *Duae dextrae junctae intermedio caduceo.* Quin. (Mus. Caes.)

Caput anticae esse deae Concordiae, dubium non est, ad quam etiam refertur typus aversae. Vterque IIIvir saepe per hanc aetatem dissidens saepe ad concordiam et foedera rediit, ut notum ex historia, et confirmant numi sequentes:

CAESAR. IIIVIR. *Caput nudum barbatum.*

Eadem aversa. AR. (Morelli in Famil. Anton. tab. VI.)

CAESAR. IMP. *Caput nudum barbatum.*

ANTONIVS. IMP. *Caduceus.* AR. (ibid.)

* * *

IMP. CAESAR. DIVI. IVLI. F. *Caput nudum barbatum.*

M. AGRIPPA. COS. DESIG. *in area numi.* AR. (Mus. Caes.)

Dubium non est, M. Agrippam fuisse ex iis unum, quos supra ad annum V. C. 715. consules in VIII. annos designatos dixi. Istud certum, Agrippam processisse consulem anno V. C. 717, atque adeo numum cudi debuisse ante hunc annum. Certum etiam ex hoc numo, Caesarem non primum post captam Aegyptum se dixisse DIVI. IVLI. F., ut censuisse Vaillantium supra ad numum I. horum annorum dixi, quod et nonnulli ex sequentibus numis comprobabunt. Exstant praeterea numi alii similes aurei et argentei cum capitibus I. Caesaris et Octaviani se respicientibus. De praenomine IMP. jam nunc frequentius occurrente vide quae notabimus infra ad numos anni V. C. 725.

a) Cap. 22.

* * *

IMP. CAESAR. DIVI. F. IIIVIR. R. P. C. *Tripus.*
COS. ITER. ET. TER. DESIG. *intra lauream.* AR. (Morelli Impp. tab. XIII.)

* * *

IMP. CAESAR. DIVI. F. IIIVIR. ITER. R. P. C. *Caput nudum barbatum.*
COS. ITER. ET. TER. DESIG. *Templum 4 columnarum, cujus epistylio inscriptum:* DIVO. IVL. *imminente superne sidere Iulio, intus I. Caesar augurali habitu stans d. lituum, in area ara luculenta.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Typum aversae explicavimus in numis D. Iulii.

Eadem adversa.
Eadem epigraphe. Instrumenta pontificalia. AR. (Mus. Caes.)

Typus ad Caesaris pontificatum adludit.

Numos sic inscriptos pertinere ad annos V. C. 717 et 718, docebimus continuo.

* * *

Animadversio ad numos hactenus descriptos.

Eos omnes intra fines principio praescriptos, nempe ab anno V. C. 711 usque 718 esse coercendos, et quos postremos dedi cum epigraphe in antica: IIIVIR. ITER. R. P. C., in aversa: COS. ITER. ET. TER. DESIG., adhuc arctiores postulare limites, nempe annos V. C. 717 et 718, modo comprobare aggredior.

Dixi in annalibus ad annum V. C. 711, IIIviros primum IIIviratum inivisse V. C. 711 V. Kal. Decembres, eumque vi marmeris Collotiani exspirare debuisse ante diem pridie Kal. Ian. anni 716. Ex quo consequitur, nisi quid deinceps fuit immutatum, ipsis Kal. Ianuariis anni 717 coepisse alterum IIIviratus quinquennium, quod iis fuisse permissum diserte memorant Dio, Appianus, fasti triumphales, et numi. Sed uterque hic scriptor minus adcurate alterius quinquennii initium defigit. Dio in actis anni V. C. 717 narrat obiter a), IIIviros sibi in aliud quinquennium, eum prius illud jam exspirasset, principatum prorogasse, *ἑαυτοις δε την ἡγεμονιαν ἐς ἀλλα ἐτη πεντε, ἐπειδη τα προτερα ἐξεληλυθει, ἐπετρεψαν.* Idem narrat Appianus, cui etiam in tempore cum Dione convenit: *ἐπει δε ὁ χρονος ἀυτοις ἐληγε της ἀρχης, ἡ τοις τρισιν ἐπεψηφιςο ἀνδρασιν, ἑτεραν ἑαυτοις ὡριζον πενταετιαν, posteaquam vero illis tempus principatus effluxit, quod IIIviris decretum fuit, aliud sibi quinquennium definivere* b). Tum narrat uterque, Antonium festinasse in Syriam, Caesarem bellum adversus Sex. Pompejum apparasse, quae omnia contigere V. C. 717. Alio loco sibi ipsi adversatur Appianus, cum narrat, Octavianum exeunte anno V. C. 720 ex Dalmatia Romam profectum, et mox inito Kalendis Ian. 721 consulatu redivisse in Dalmatiam, cum IIIviratum adhuc obtineret. Addit continuo: *δυο γαρ ἐλειπεν ἐτη τῃ δευτερᾳ πενταετιᾳ τησδε της ἀρχης, ἡν ἐπι τῃ προτερᾳ σφισιν ἀυτοις*

a) L. XLVIII. §. 54. b) B. C. L. V. c. 95.

ἐψηφίσαντο, duo enim anni deerant de altero quinquennio hujus imperii, quod sibi ipsis exacto priore decreverant [a]). Iam igitur, si, ut dixi, alterum quinquennium coepit Kalendis Ian. V. C. 717, necessario illud effluxit Kalendis Ian. V. C. 722. At si, ut vult Appianus, Kalendis Ian. V. C. 721 ad explendum alterum quinquennium defuissent adhuc anni duo, illud nonnisi V. C. 723 exivisset. Hanc ipsam discordiam quoad iteratum IIIviratum in scriptoribus jam advertit Pighius [b]).

Ex hac disputatione sequitur I., verisimillimum esse, et ratione etiam comprobari, IIIviros alterum quinquennium inchoasse Kalendis Ian. V. C. 717; non prius, nam, cum ex marmore Collotiano certum sit, illud definitum fuisse a fine Novembris V. C. 711 usque ad finem Decembris V. C. 716, nulla IIIviris fuit ratio alterius quinquennii anticipandi, etsi fuerit ratio senatum permovendi priore nondum exacto, ut ad illud designarentur, quo magistratum diutius usurparent. Non serius; nam cum omnia ex S. C. vellent agere videri, permissum autem illis quinquennium effluxerit die Kalendas Ian. anni 717 praecedente, ex sensu legis inde ab his Kalendis non fuissent amplius IIIviri. Denique cum auctores hanc illis decretam potestatem narrantes constanter *quinquennii* meminerint, seu citius illam, seu serius iterassent, dici vere quinquennium non potuisset.

Sequitur II., non posse numos inscriptos IIIVIR. ITER. R. P. C. collocari ante annum V. C. 717, si, ut verisimile dixi, hoc ineunte ea potestas iterata fuit.

Sequitur III., quoniam in numis sic inscriptis Octavianus luculentam adhuc barbam appendit, eum adhuc anno V. C. 717 barbam aluisse. Adversari istud videtur verbis Dionis perhibentis ad annum V. C. 715: *Sane Caesar tum primum barbam radens et ipse splendide diem cum festum egit, et reliquis simul omnibus publicum epulum dedit. Ab eo autem tempore genas laeves servavit, sicut alii solebant* [c]). At vero numi testes synchroni, qui omnes Caesarem IIIvirum iterum barbartum sistunt, fallere nequeunt, neque etiam temere testimonium Dionis istud factum diserte ad hunc annum referentis repudiandum. Expendenda solum causa, cur barbam a Caesare nutritam, ac quidem testibus numis et Dione in tam longum tempus, credibile sit. Morellius in epistola ad Perizonium, quae est in Electis Woltereckii p. 50, ejusque assecla Schlegelius [d]), aliique ejus causam in luctum ob mortem I. Caesaris referunt. Non repugno, nam apud Romanos barba promissa revera luctus pars exstitit. Ad haec aliam rationem, cur M. Antonii caput in prioribus ejus numis barbatum sit, promere vix possumus, quam quod lugere Iulium e vivis sublatum instituit, quem superesse tantopere ejus intererat, et cujus interempti se vindicem ferebat. At vero lugere parentem sexennio integro, nimirum ab anno V. C. 710, quo Iulius caesus est, usque ad annum

a) Bell. Illyr. c. 28. b) Annal. Rom. ad V. C. 715. c) L. XLVIII. §. 34. d) ad Impp. Morell. T. I. p. 118.

715, quo posuisse barbam scribit Dio, et praeter Romanorum institutum est, et nullo pacto verisimile. Quin idem Dio, cum factum istud describit, eam peristasin propter rei insolentiam non dissimulasset, si mors Iulii ejus squaloris tamdiu retenti causa exstitisset. Atque haec ipsa omissio luculente arguit, causam, cur barbam posuerit, fuisse in vulgus cognitam, et passim receptam, quae adeo memorari non mereretur. Eam facile reperio in juvenum Romanorum consuetudine, qui barbam alere ad certam usque aetatem solebant, nimirum ad annum usque XX., aut etiam ultra. Pagius nimium anxie anno XXII. barbam radi solitam adfirmat [a]), nixus testimonio Macrobii: *ter septenarium numerum requiri ad radendam barbam.* Verum non hoc dicit Macrobius, sed: *Post ter septenos annos flore genas vestit juventa* [b]). Atque hunc morem certum est a juvenibus quoque principibus fuisse observatum. Octaviani exemplum ex Dione dedimus. De Caligula narrat Suetonius [c]), eum aetatis anno XX. sumpsisse togam, et posuisse barbam, et de Nerone [d]), idem ab eo fuisse factum aetate magis provecta, nempe anno XXII., et cum Augustus jam fuisset, quod ipsum numis quoque praeclare confirmatur. Quin et Elagabalum adhuc huic consuetudini obtemperasse, ex Dione discimus [e]). Fuisse eum diem, quo primum resecta barba, laetitiae sacrum, docuit Iuvenalis [f]):

Ille metit barbam, crinem hic deponit amati,
Plena domus libis venalibus.

Quibus vero caerimoniis, et qua publica solennitate hic mos a principibus fuerit celebratus, ab inspectis auctorum locis, quos modo citavi, tum et eo, quod de Nerone narrat Dio [g]), potes erudiri. Similem morem valuisse etiam apud Hieropolitas Syros, perhibet Lucianus [h]). Idem ergo de principum juvenum barbula sentiendum, quod de verbis Ciceronis, cum is dixit: *nostri isti barbatuli juvenes* [i]). At cum videamus ex numis, Octavianum diutius, quam istud vel dicta consuetudo, vel Dionis testimonium permittunt, barbam promisisse, aliam ejus explicandi arcessendam esse causam intelligo. Verisimile enim est, posita semel ex consuetudine prima barba, paullo post eandem revocasse causa luctus publici. Sic et de I. Caesare scribit Suetonius [k]): *audita clade Tituriana barbam capillosque summisit, nec ante dempsit, quam vindicasset.* Et de ipso Octaviano, sed jam Augusto [l]): *adeo namque consternatum ferunt* (clade Variana) *ut per continuos menses barba cappiloque summisso caput interdum foribus illideret.* Etiam M. Antonium post cladem Mutinensem promisisse barbam, tradit Plutarchus [m]), atque idem fecisse Catonem in Africa audita suorum apud Thapsum calamitate [n]). Luctus in Octaviano publici causa esse potuit inimicitia Sex. Pompeji non tam sibi, quam urbi gravis, inter-

a) Crit. Bar. ad ann. Chr. 56. b) Somn. Scip. L. I. c. 6. c) Cap. 10. d) Cap. 12. e) L. LXXIX. §. 14. f) Sat. III. v. 186. g) L. LXI. §. 19. h) de dea Syria in fine. i) ad Attic. L. I. ep. 16. k) Cap. 67. l) Cap. 23. m) in Anton. p. 923. n) in Catone min.

clasis primum commeatibus, et fame late serpente, deinde cum ad arma ventum esset, clades repetitae, ac praeter publica haec detrimenta rei gestae dedecus, quibus tandem malis Pompejo V. C. 718 profligato exstinctis ad solitum cultum rediverit.

Sequitur IV., indubitatum plane esse, quod principio adserui, numos Octaviani inscriptos: COS. ITER. ET. TER. DESIG. addito frequenter in aversa IIIVIR. ITER. R. P. C. et capite ejus semper barbato, ad annos V. C. 717 et 718 pertinere, non ad eum, quem iis artis nostrae periti, quod sciam, omnes hactenus adsignavere, ex quibus nominare satis sit Mediobarbum [a]), Vaillantium [b]), Havercampum [c]). Iuxta hos prior inscriptionis pars COS. ITER. ET. TER. DESIG. hunc sensum facit, quasi Caesar jam processisset consul iterum, et tum tertium esset designatus. Quare cum consul iterum processerit V. C. 721, non dubitavere, omnes numos sic inscriptos ad hunc annum referre. Quis sit verus hujus epigraphes sensus, tum curatius inquirere coepi, cum primum viderem Caesaris vultum magis juvenilem, quam qui dicto anno posset competere, deinde barbam e mento pendulam, cujus ego rationem ad eum annum non potui reperire. Quare sic capienda ejus inscriptionis verba, ut τo DESIG. referatur tam ad ITER. quam ad TER., ac tum plana omnia. Dixi in annalibus ad V. C. 715, ex IIIvirorum arbitrio in VIII. annos designatos fuisse consulatus, et Caesari, qui V. C. 711 jam consul primum fuit, oblatos binos, quorum unum iniret V. C. 721, alterum 723. Ergo jam inde ab eo tempore se vere scribere potui, ac reipsa scripsit *consulem iterum, ac tertium designatum.* Et sane verum esse hunc inscriptionis sensum, probant numi M. Antonii, qui, cum eodem tempore designatus fuerit consul in annos 720, et 723, inde in numis scribere coepit: COS. DESIG. ITER. ET. TER., nullo adeo alio inter utramque epigraphen discrimine, quam quod in Antonii numis τo DESIG. praeponatur, in Caesarianis postponatur. Si inscriptio notaret alterum consulatum jam coeptum, pro more, quem aliorum imperatorum numi sequuntur, scribendum fuerat: COS. INTER. DES. TER. Nequaquam doctrinae meae obstat numus a Morellio citatus, in quo juxta caput barbatum scriptum praetenditur COS. TER. IIIVIR. TER. R. P. C. [d]) nam satis certum, hunc numum captum ex Goltzio, qui eum proponit in Augusto tab. II. n. 23.

Narrat de Octaviano Tacitus [e]): *interfecto Antonio - - - posito IIIviri nomine consulem se ferens, et ad tuendam plebem tribunicio jure contentus.* Periit Antonius V. C. 724. Tamen Octavianus inde ab anno V. C. 718 IIIviratus mentione in numis abstinuit, credo, quod Lepido eodem anno sese abdicare coacto re ipsa IIIviratus amplius non exstitit, orbis imperio inter Caesarem et Antonium diviso, contentus adeo potestate IIIviratui permissa, qua deinceps

a) Ad ann. V. C. 721. b) ad num. 60. Famil. Iuliae. c) ad Famil. Morell. p. 217.
d) in Impp. tab. I. n. 29. e) Ann. L. I. c. 2.

quoque, quoad Antonius vixit, usus est. Aliam viam tenuit Antonius, qui adhuc in consulatu suo III. seu V. C. 723 sese in numis appellat IIIVIR*um* R. P. C., sed hic eo rursum a Caesare differt, quod nunquam sese in moneta apellet IIIVIR*um* ITER*um*, quo titulo Caesarem usum vidimus.

* * *

V. C. 719 A. X. 35. *L. Cornuficio, Sex. Pompeio Sex. F. cos.* Sex. Pompejus in Asia minore M. Antonii jussu occiditur. Antonius Octaviam uxorem Athenis Romam reverti jubet, ipse Cleopatrae amoribus vacat.

V. C. 720 A. X. 34. *M. Antonio II. L. Scribonio Libone cos.* Varias in provinciis seditiones comprimit Caesar, et bellum in Dalmatas, aliosque parat.

V. C. 721 A. X. 33. Consul II. *conlega L. Voloatio Tullo* procedit, sed eodem die abdicat suffecto P. Autronio. Bellum cum Dalmatis gerit, iisque subactis pacem facit. Mauretaniam mortuo Boccho rege in provinciam redigit. Caesaris et Antonii simultates gliscunt.

V. C. 722 A. X. 32. *Cn. Domitio Ahenobarbo, C. Sosio cos.* C. Sosio consule gravi oratione in absentem Caesarem invecto hic redux M. Antonii testamentum apud Vestales repertum populo recitat, vi cujus Cleopatrae liberi provinciarum R. heredes designantur. Ergo Antonio consulatus in annum sequentem abrogatur, Cleopatrae bellum indicitur. Cn. Domitius, et C. Sosius consules Antonii amici urbe excedunt, Antonius Octaviam repudiat, utrinque bellum omni vi apparatur.

V. C. 723 A. X. 31. *Caesar consul III.* procedit *conlega* in Antonii locum *M. Valerio Messala.* IV. non Sept. Antonius et Cleopatra navali praelio ad Actium debellantur. Ex hac victoria dictus imperator VI., ut probabimus alibi.

V. C. 724 A. X. 30. *Consul IV. conlega M. Licinio Crasso* in Aegyptum cum exercitu appellit. Capitur Alexandria Kal. Sextil. [a]) M. Antonius, et Cleopatra deserti a suis, rebus omnibus desperatis nece voluntaria occumbunt. Caesar Aegyptum tributariam facit constituto praeside Cn. Cornelio Gallo equite Romano. IIIviratum ponit [b]).

V. C. 725 A. X. 29. *Consul V.* imperator VII. *conlega Sex Appuleio* Romam redux continuo triduo tres agit triumphos, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum mensis Sextilis die XIV. [c]) cujus causa hic mensis serius dictus fuit Augustus [d]). Iani templum clauditur [e]). Honoribus omnibus privatim, et publice mactatur, dictusque *imperator* titulo summi imperii indice. (Vide infra ad numos IMP. CAESAR.) Moesiam per Crassum subigit, et hinc imparatoris titulum iterat [f]).

V. C. 726. A. X. 28. *Consul VI. conlega M. Agrippa II.* Lustrum facit, plurimas leges perfert, urbem aedificiis ornat, vias munit.

a) Orosius L. VI. c. 19. Kalend. marm. Antiat. b) Tacit. Ann. L. I. c. 2. c) Kalendar. Antiat. d) Macrob. Sat. I. c. 12. e) Sueton. c. 22. f) Vide sub finem ad hunc titulum.

Numi
ab anno V. C. 719. A. X. 35. usque V. C. 726 A. X. 28.

PONT. COS. I. II. III. IV. V. VI. IMP. IV. V. VI. VII.

Desinit in numis IIIVIR. R. P. C.

Ex numis, quos hoc articulo complectimur, pauci certum annum dictant, etsi certum sit, omnes intra annos, quos praescripsi, fuisse signatos.

* * *

CAESAR. IMP. *Caput Octaviani nudum, et, quod deinceps semper, imberbe.*

ANTONIVS. IMP. *Caput Antonii nudum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Alius, sed pro typo aversae Caduceus. AR. (Mus. Caes.)

Hi denarii ultra annum V. C. 722 dimoveri non possunt rupta jam tunc inter utramque IIIvirum concordia.

DIVI. FILIVS. *Caput Octaviani nudum.*

DIVOS. IVLIVS. *Caput I. Caesaris laureatum, hinc apex, illinc lituus.* AE. I. II. (Mus. Caes. Morelli Impp. tab. XXIV. n. 1.)

DIVI. F. *Caput simile, juxta in nonnullis astrum.*

DIVOS. IVLIVS. *intra lauream* AE. I. II. (Mus. Caes. Morelli ibid. n. 2.)

Hos numos circa annum V. C. 718 cusos, eo conjicio, quod in simili, quem Morellius bis produxit a), Caesaris mento barbula adhaeret. Ad haec hujus generis aliquos ante annum V. C. 718, aut saltem non post hunc annum fuisse percussos, manifeste evincit numus recusus, quem Morellius in eadem tabula familiae Pompeiae dedit. In hujus enim aversa est: DIVOS. IVLIVS intra lauream, ac insuper observantur indicia alterius typi serius additi, ex quo distinguuntur epigraphe PIVS, ac summa tabulata navis, (nam totum typum numus non recepit) quae aversa obvia est in numis aeneis Sex. Pompeji. Ergo hic Octaviani numus exstitit jam anno saltem V. C. 718, nam hoc labente victus est Pompejus, et ex Sicilia ejectus, et ejus adeo nomine feriri moneta desivit. Id genus numos aeneos verisimiliter extra urbem fuisse signatos, infra probabo in animadversionibus ad calcem numorum Augusti dilatis. DIVOS pro DIVVS archaismus est. Priscianus grammaticus b): *Romanorum vetustissimi in multis dictionibus loco V posuisse O inveniuntur ---- et maxime digamma antecedente hoc faciebant, ut* servos *pro* servus, Davos *pro* Davus.

* * *

Caput Caesaris nudum.

CAESAR. DIVI. F. *Caesar eques citato cursu d. elata.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Varios Caesaris equitis typos jam in denariis praecedentibus vidimus.

Alius, sed Caesar equo lente gradiente vectus. AV. (Mus. Caes.)

Caesarem confecto bello Siculo ovantem urbem ingressum memorant Suetonius c), Orosius d), Dio e), Fasti Capitolini, Appianus f).

---

a) L. c. et in Famil. Pompeja tab. I. lit. A. b) ap. Putsch p. 554. c) Cap. 22.
d) L. VI. c. 18. e) L. XLIX. §. 15. f) B. C. L. V. c. 130.

Alius, sed Apollo nudus insidens rupi pendente post occiput pileo lyra canit. AR. (Mus. Caes.)

Denarii hi sunt operis eximii. Apollini Octavianum fuisse impense devotum, cujus etiam filius haberi voluit, multa testimonia congessit Erizzus, quae vide in Impp. Morellii T. I. p. 271. Apollini Palatino V. C. 726 templum cum bibliotheca struxit [a]). Quantum se Apollini Actio debere professus sit, infra memorabitur, cui se etiam dedisse in tutelam ridicule fingit Iulianus [b]); quin factum Apollini simulacrum cum ejus cunctis insignibus refert Servius [c]).

Alius, sed Venus aversa et seminuda stans d. galeam, s. hastam transversam, simul columnae innititur, retro clypeus. AR. (Mus. Caes.)

Est haec Venus Victrix in patris Iulii numis passim obvia, quamvis in his raro sit statu averso.

Alius, sed Victoria insistens globo, vel: *Victoria in citis bigis.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Celebrant hi numi Caesaris victorias seu de Sex. Pompejo, seu Dalmatis, seu Antonio. De Victoria globo insistente infra.

Alius, sed quadrigae triumphales, ex quarum loco summo quatuor equi decurrentes. AV. (Morelli.)

Videntur innui triumphi a Caesare V. C. 725 acti.

Alius, sed mulier stans d. ramum, s. cornucopiae. AR. (Mus. Caes.)

Typus symbolicus pacem et abundantiam indicans.

* * *

Protome Victoriae.

CAESAR. DIVI. F. *Neptunus d. pede globo insistens d. aerostolium, s. hastam.* AR. (Mus. Caes.)

Typus victoriarum maritimarum praece.

Caput Veneris.

CAESAR. DIVI. F. *Miles, aut Caesar ipse paludatus stans s. hastam transversam, et ad dexteram respiciens, quorsum et dexteram extendit.* AR. (Mus. Caes.)

Typus hujus aversae incerti explicatus.

Caput muliebre inter cornucopiae, et ramum.

CAESAR. DIVI. F. *Miles gradiens d. elata, s. hastam super humero.* AR. (Mus. Caes.)

Caput anticae esse symbolicum, apparet ex aversa supra citata, in qua fingitur mulier d. gerens ramum, s. cornucopiae. Aversae sensus mihi item ignotus.

* * *

CAESAR. DIVI. F. *Caput Caesaris laureatum.*

S. P. Q. R. *Cupido eques super delphino, utrinque astrum.* AR. (Seguin Sel. num. p. 117.)

Rara laurea in hujus aetatis numis, ut continuo ad numum inscriptum PAX monebo. Incerta etiam ratio typi aversae. An causa astrorum delphinus est sideribus receptus? An insidens puer alatus non Cupido, sed Neptuni genius est, atque hoc typo honos habetur Neptuno de Caesare toties praeclare merito?

---

a) Dio L. LIII. c. 1. b) Spanh. Caes. Iul. p. 32 et 274. c) ad Ecl. IV. v. 10.

Sane deinceps quoque frequenter ejus victorias maritimas in moneta jactari videbimus.

CAESAR. DIVI. F. *Victoria globo insistens.*

AVGVR. PONTIF. *Caput Iovis Ammonis.* AR. (Morelli.)

Denarium hunc a Pinario Scarpo in Africa cusum fuisse, facile intelliges collatis numis, quos in gente Pinaria dedimus, et Scarpi hujus historia. Alium ejusdem Scarpi denarium proferemus infra cum epigraphe: IMP. CAES. DIVI. F.

* * *

CAESAR. IMP. VII. *Caput nudum.*

ASIA. RECEPTA. *Victoria cistae mysticae insistens, hinc et illinc serpens exsurgens.* Quinarius obvius.

Quam fuerint variae, at simul otiosae eruditorum in aversae typo explicando sententiae, enarrat Panelius [a]). Nihil tamen eo planius, ac apertius. Mystica Bacchi cista notum est symbolum *Asiae* proconsularis, quam numus a Caesare *receptam* loquitur. Cistam similem offerunt numi omnes argentei ab ipsa hac causa dicti *Cistophori*, quos satis constat in eadem Asia fuisse signatos, et de quibus egimus in tractatu singulari [b]). Insistit Victoria non alia de causa, quam quod haec in moneta Romana perpetuus fuit quinariorum typus, ut probavimus in Volumine V. p. 20. Recepit vero Asiam Caesar, quando anno V. C. 724 seu profectus in Aegyptum, seu inde redux in Asia substitit, ejusque res ordinavit, hiberna quoque in ea egit, ut narrat Dio [c]). Suetonius etiam refert, eum consulatum IV. iniisse in Asia, V. in Samo. Suadente ergo epigraphe ASIA. RECEPTA, tum et inscripto IMP*eratoris* VII. titulo quinarii hujus aetatem prope tenemus. Diximus Asiam receptam intra annos V. C. 724 et 725, posteriore autem hoc anno, quo Caesarem consulem V. processisse constat, fuisse eum imperatorem VII., docet illustre marmor, quod Romae a se visum vulgavit Pighius [d]):

SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS. IMP. CAESARI. DIVI
IVLI. F. COS. QVINCT. COS. DESIG.
SEX. IMP. SEPT. REPVBLICA
CONSERVATA.

Ex his patet, quinarium hunc ante annum V. C. 724 feriri non potuisse, neque serius anno 726, quia anno hunc consequente Caesar jam Augusti nomine uti coepit.

* * *

Caput Caesaris nudum.

CAESAR. DIVI. F. ARMEN. RECEP. IMP. VII. *Armenius stans cum pileo incurvo, et cetero cultu patrio d. hastam, s. arcum.* AR. (Thes. Brand. T. II. p. 606. Vaill. Morelli.)

Armeniam amissam fuisse a M. Antonio sub annum V. C. 721, refert Dio [e]), at eam V. C. 725, vel 726 fuisse receptam, tacentibus historicis fatetur hic denarius ex causis, quas ad numum praecedentem dedi. Armeniae meminerunt etiam numi V. C. 734 signati, sed hi inscribuntur ARMENIA. CAPTA.

a) Cistoph. p. 76. b) Vol. IV. p. 352. c) L. LI. §. 18. d) Ann. Rom. T. III. p. 50.
e) L. XLIX. §. ult.

Posteriori huic anno praesentem hunc denarium adcommodant quoque Norisius [a]), et Vaillantius [b]), sed perperam, ut ostendam infra in controversia de iteratione tituli imperatoris.

* * *

CAESAR. DIVI. F. COS. VI. *Caput nudum subjecto capricorno.* AEGYPTO. CAPTA. *Crocodilus.* AR. obvius. Restitutus a Trajano in AV. et AR. (Vaill. Morelli.)

Numum hunc signatum fuisse V. C. 726, demonstrat inscriptus consulatus VI. Renovat ergo memoriam Aegypti ante biennium captae, et mense quidem Sextili, quae causa fuit una ex pluribus aliis, cur ei mensi datum fuerit *Augusti* nomen [c]). De capricorno agemus ad annum V. C. 743.

* * *

Numi Octaviani cum praenomine IMPERATORIS.

Anno V. C. 725 Caesarem accepisse nomen *imperatoris* his verbis refert Dio [d]): *Eodem anno etiam IMPERATORIS nomen accepit, non quale propter victoriam tribui more vetusto solebat, --- sed quo summa imperii demonstraretur, quod patri quoque ejus Iulio, et ejus filiis nepotibusque fuerat decretum.* Ergo nomine *imperatoris* hic intelligitur titulus instar *praenominis*, ut eum vocat Suetonius [e]). At vero jam in numis Octaviani ab annis V. C. 715 — 718 signatis istud imperatoris praenomen comparet, scripto nempe IMP. CAESAR. DIVI. F. Ex quo colligo, Octavianum jam tum sat potentem usum sponte eo privilegio, quod patri Iulio, ejusque filiis a senatu decretum modo ex Dione vidimus, omisisse tamen forte subinde, quod invidiosum videretur, et quod revera tum summae rei non praeesset solus, utroque adhuc conlega IIIviro superstite. Sane Caesarem imperatoris praenomen ante hunc annum legitime non habuisse, apparet ex Maecenatis oratione ad Caesarem eodem hoc anno 725 habita, qua ei spem facit, fore ut propediem paterno imperatoris titulo a senatu decoretur [f]). Cum Dionis testimonio praeclare conspirat marmor, anni V. C. 725, quod paullo supra ex Pighio recitavi, in quo legitur: IMP. CAESARI. DIVI. IVLI. F. COS. QVINCT. COS. DESIG. SEX. Natalem hujus tituli statuit Ovidius XVI. Kal. Majas [g]):

Hanc quondam Cytherea diem properantius ire
Iussit, et aetherios praecipitavit equos.
Vt titulum imperii quamprimum luce sequenti
Augusto juveni prospera bella darent.

* * *

IMP. CAESAR. DIVI. F. COS. VI. LIBERTATIS. P. R. VINDEX. *Caput laureatum.*
PAX. *Mulier stans d. caduceum, juxta ara, verius cista mystica, super qua*

a) Cenot. Pis. diss. II. c. 9 et 17. b) Arsac. imp. p. 174. c) Macrob. Sat. I. c. 12. d) L. LII. §. 41. e) in I. Caes. c. 76. f) Dio L. LII. c. 40. g) Fast. IV. 675.

serpens, *omnia intra lauream*. AR. m. m. (Mus. Caes.)

Esse numum hunc signatum V. C. 726, inscriptus consulatus VI. eloquitur. Deinde plura in eo sunt nova, et insolentia. Titulus partis anticae, quem concepit adulatio, neque alius sive hujus Caesaris, sive sequentium Augustorum numus offert. Accedit corona laurea, cujus hactenus unicum exemplum vidimus, et de qua hoc loco adcuratius videtur agendum. Narrat Dio [a]), Caesari nostro V. C. 714 decretum fuisse jus laureae gestandae toties, quoties triumphans aliquis ea uteretur; perpetuum vero ejus usum concessum demum V. C. 718 post victum Sex. Pompejum, idem refert [b]). At vero cur laurea haec in numo praesente, tum et deinceps in numis omnibus non Augusti modo, sed et sequentium imperatorum diademati illigatur, cujus post occiput nodo collecti partes duae in humerum defluunt? Diximus in numis I. Caesaris, lauream huic decretam, et in numis effictam omni prorsus diademate carere, et quod amplius est, cum illi semel iterumque corona laurea diademate praeligata a M. Antonio, aliisque imponeretur, istud tribunos pl. populumque non permisisse, nempe quia regium istud videbatur. Cur ergo laurea sic comparata regium quid visum in Iulio, non item in Octaviano, et Augustis reliquis? Ex quo apparet, diadema lauro vestitum, quo hi usi sunt, non fuisse ejus plane formae, cujus fuit alterum I. Caesari subdole oblatum, quia istud, non illud, regii moris est habitum. Auctores, qui Iulianum illud describunt, alii minus aperte loquuntur. Dio *διαδημα* tantum vocat [c]). Plutarchus uno loco ait fuisse *διαδημα στεφανῳ δαφνης περιπεπλεγμενον*, *diadema coronae laureae innexum* [d]). Alio loco dicitur M. Antonius *διαδημα δαφνης στεφανῳ περιελιξας*, *diadema coronae laureae illigasse* [e]). Alii explicatius loquuntur Suetonius dixit *coronam lauream candida fascia praeligatam* [f]), Appianus: *ἐστεφανωσε δαφναις ἀναπεπλεγμενης ταινιας λευκης*, *coronavit laurea, cui fascia alba obvoluta fuit* [g]). Atqui haec ipsa peristasis, *taenia alba*, regium fuerit, Romanisque adeo exosum; nam Lucianus, quo loco regum diadema memorat, illud vocat *ταινιαν λευκην περι τῳ μετωπῳ*, *fusciam albam*, *quae frontem ambit* [h]). Iam vero diadema, quo nunc uti coepit Octavianus, et reliqui subinde Augusti, alterius fuerit formae, et haud dubie alterius coloris, modo non albi, et commodi tantum causa adhibitum, ut laurea eo constricta firmius adhaereret, quam adhuc opportunitatem neglexerit Caesar dictator. Sane hoc diademate nihil fuisse quaesitum ambitiosius, inde patet, quia simili subinde diademate laureato usi in numis quoque sunt, qui Augusti non fuere, ut Drusus senior, Titus et Domitianus adhuc Caesares, quin et L. Vitellius Auli Augusti pater, et plane privatus. Tali etiam redimitus in moneta sua comparet Caligula, non illo regio, quod eum concupivisse

a) L. XLVIII. §. 16. b) L. XLIX. §. 15. c) L. XLIV. §. 9. d) in Caesare pag. 736. e) in M. Anton. pag. 921. f) in I. Caesare c. 79. g) Bell. civ. L. II. c. 108. h) in Πλοιῳ.

narrat Suetonius [a]): *nec multum abfuit, quin statim diadema sumeret, speciemque principatus in regni formam converteret.* Ceterum quae fuerit coronae laureae viris illustribus a Romanis decretae significatio, aptius disseremus in tractatu de cultu capitis Augustorum.

Denique insolens in hoc quoque numo est metalli volumen, quod illi maximi moduli honorem tribuit, quae quidem causa praecipua est, cur eum extra urbem signatum credam, quia in hac moris hoc aevo non fuit aureos et argenteos majoris formae ferire. Conjecturam auget typus aversae, in cujus area dixi esse aram imminente serpente, sed quam forte rectius Havercampus mysticam Bacchi cistam censet [b]). Id si verum, probabile est, signatum in Asia proconsulari, et esse jure inter Cistophoros referendum, quorum plures eadem fere aetate cum capite M. Antonii, inscriptione item utrinque Latina, eodem volumine, et ex eodem metallo signati sunt. Addo indicium aliud non aspernandum, hunc ipsum numum plus duobus saeculis in museo Caesareo conspicuum, et ex eo jam editum a Wolfgango Lazio, Vindobonam allatum fuisse ex Oriente ab Augerio Busbeckio Ferdinandi I. Aug. apud Turcos oratore, ut notavi in Historia musei Caesarei ejus catalogo praefixa.

* * *

Caput Caesaris nudum.

IMP. CAESAR. *Victoria globo insistens.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Alius, sed aedificium elegans et clausum cancellis, cujus epistylio inscriptum: IMP. CAESAR, *fastigio insistit Victoria super globo.* AR. (Mus. Caes.)

Aedificium istud, quod templi speciem praebet, videtur esse curia Iulia, quam Dio memorat exstructam ab Octaviano in patris Iulii memoriam, et V. C. 725 dedicatam, positamque in ea imaginem Victoriae Tarento olim advectae [c]). Addit, eam statuam sua adhuc aetate exstitisse, cujus etiam mentionem facit Herodianus [d]). Id simulacrum in Augusti funere fuisse praegestatum docet Suetonius [e]), fuitque Victoria hoc cultu velut quoddam imperii insigne, et quamvis sublata ab imperatoribus Christi fidem professis, ut docent Ambrosius, et Prudentius contra Symmachum, tamen eandem ipsam in numis infimi aevi videmus imperatorum dextera praeferri.

* * *

Protome Dianae.

IMP. CAESAR. *inscriptum epistylio templi 4 columnarum, intra templum tropaeum navale, superne triquetra.* AV. (Mus. Caes.) AR. denarii, et max. mod. (Morelli Impp. p. 259.)

Diana, tropaeum navale, triquetra ad postremam Octaviani ad Artemisium Siciliae de Sex. Pompejo victoriam adludunt, de qua vide, quae monebimus ad numos anni V. C. 733, nam is ejus facti memoriam pluribus adhuc deinceps annis in moneta celebravit.

* * *

Caput Caesaris laureatum.

IMP. CAESAR. *Columna navim rostris, et ancoris exornata, super qua simula-*

---

a) In Calig. c. 22. b) Morelli Impp. p. 263. c) L. LI. c. 22. d) in Elagab. e) Cap. 100.

crum Caesaris d. hástam, s. parazonium tenentis. AR. (Mus. Caes.)

Respicit typus id, quod narrat Appianus a), Caesari ex bello Siculo adversus Pompejum V. C. 718 reduci decretum esse inter alia, ut aurea ejus statua habitu triumphali, quo urbem ingressus est, in foro poneretur adfixis columnae navium rostris, inscripto: OB. PACEM. DIV. TVRBATAM. TERRA. MARIQVE. RESTITVTAM. Huc adludit quoque Virgilius, cum inter praeclara Augusti monumenta commemorat quoque *navali surgentes acre columnas* b), addente Servio: *Augustus victor totius Aegypti, quam Caesar pro parte superaverat, multa de navali certamine sustulit rostra, quibus conflatis quatuor effecit columnas, quae postea a Domitiano in Capitolio sunt locatae - - - Rostratas C. Duillius cos. posuit victis Poenis navali certamine etc.* Columnam rostratam imminente statua habes etiam in denariis Vespasiani, et filiorum.

* * *

Victoria prorae navis insistens.
IMP. CAESAR. *Imperator in quadrigis triumphalibus d. ramum lauri.* AR. (Mus. Caes.)

Hic denarius victorias Octaviani maritimas, actosque ob has triumphos testatur. Auctore Suetonio c) *curules triumphos tres egit, Dalmaticum, Actiacum, Alexandrinum.* Ipse in curru sublimis dextera lauri ramum tenet, de quo Plinius d): *Ex ea* (lauri silva) *triumphans postea Caesar laurum in manu tenuit, coronamque capite gessit.*

* * *

Caput Caesaris nudum.
IMP. CAESAR. *Tropaeum navale.* AV. AR. (Mus. Caes.)
IMP. CAESAR. *Navis expanso velo.*
DIVI. F. *Victoria currens d. lauream, s. gubernaculum, ante eam palmae ramus humi defixus.* Quin. (Morelli Famil. Iulia tab. 8.)

Hi adhuc numi victoriarum maritimarum praecones.

* * *

Caput Caesaris nudum.
IMP. CAESAR. *inscriptum epistylio arcus triumphalis, supra quem Caesaris statua in quadrigis triumphalibus.* AR. (Mus. Caes.)
C. CAESAR. *Caput muliebre velatum cum modio.*
IMP. CAESAR. *Idem typus.* AR. (Morelli.)

Existimat Havercampus, anticam numi posterioris pertinere ad C. Caesarem Agrippae F., signatum adeo V. C. 747. Verum cum inscriptio aversae eadem sit, quae in numis aliis hujus aetatis, et typus aversae idem cum typo denarii praecedentis, qui manifeste ad hanc aetatem pertinet, haud dubie hic quoque huic aevo debetur. Sane et nostro Caesari praenomen *Caii* fuit, et Caius dicitur in numo altius descripto, et in alio gentis Caniniae. Quod vero utrinque Caesaris nomen repetitur, nihil obest; nam etiam in numo Morellii e) hinc scribitur: CAESAR. DIVI. F. illinc:

a) B. C. L. V. c. 130. b) Georg. III. 29. c) Cap. 22. d) L. XV. §. 40. e) Tab. XIV. n. 37. 38.

IMP. CAESAR. Fuisse Caesari post victoriam de Sex. Pompeio arcum triumphalem erectum, docet Dio [a]).

* * *

PONT. *Caput Iovis Ammonis.*
IMP. CAES. DIVI. F. *Victoria globo insistens d. coronam, s. palmam.* AR. (Pembrock P. III. tab. 9.)

Insolens in Octaviani numis typus Ammonis. At ne quis subtiles ejus causas advocet, moneo, eum signatum in Africa a Pinario Scarpo, ut collati alii ejus denarii docent, quos vide. Iam alium ejusdem Scarpi numum, sed aliter inscriptum, supra dedimus.

* * *

Caput Apollinis laureatum.
IMP. CAESAR. *Colonus agens boves.* AR. (Mus. Caes.)

Colonias varias intra hos annos deduxit Caesar. Verum quae causa sit, cur, quod aliqui existimant, exclusis aliis indicetur colonia Carthago, non satis video. Sane caput Apollinis ad Carthaginem non facit.

* * *

Caput Caesaris laureatum secto brachio instar hermae, pono fulmen.
IMP. CAESAR. *Ipse togatus sellae curuli insidet, d. Victoriolam.* AR. (Mus. Caes.)

Pacem, quam indicant toga, et sella curulis, victoria partam respicit denarius. Pro parte antica vide numum sequentem.

Caput Caesaris nudum.
IMP. CAESAR. *Caput Caesaris laureatum hermae impositum, infra fulmen.* AR. (Mus. Caes.)

Havercampus, aliique hunc aversae hermen dixere Solis, ipso autem hermae pondere, et fulmine indicari Caesaris adagium ex Suetonio notum: σπεῦδε βραδέως, *festina lente* [b]), tanquam nimirum herma notaret tarditatem, fulmen celeritatem. Iidem in alio quoque numo idem Augusti symbolum viderunt, de quo vide numos gentis Durmiae. At enim certum est, in hujus numi aversa proponi idem, quod in antica denarii praecedentis; si ergo in hac conspirantibus omnibus est caput Caesaris, erit etiam in aversa denarii praesentis, quod numi ipsi collati invicte demonstrant. Ostentant ergo aliquam Caesaris statuam hac forma positam, et quidem palmari adulatione addito Iovis attributo. Decepti sunt viri eruditi a prominentibus laureae foliis, quae esse radios Solis, perperam credidere. Alias de hoc typo conjecturas vide apud Oiselium [c]), quas referre piget.

* * *

Caput Caesaris nudum.
IMP. CAESAR. DIVI. F. *Clypeus.* AR. (Mus. Caes.)

IMP. *Caput Martis modeste barbatum.*
CAESAR. *Clypeus, in cujus medio astrum hinc et illinc hastae promicantes.* AR. (Mus. Caes.)

Caput anticae in posteriore denario a variis pro ipsius Caesaris capite est habitum, cum sit luculentum Martis, cujus sunt etiam attributa aversae.

---

a) L. XLIX. §. 15. b) in Aug. c. 25. c) Num. sel. p. 203.

* * *

Descripsimus denarios, in quibus Octavianus dicitur CAESAR. DIVI. F., vel IMP. CAES., et quos propter hanc ipsam etiam causam intra hos annos compegimus, quorum postremus est V. C. 726, post quem nomen *Augusti* inferri numis coepit. Non tamen sic abolitus vetus modus, ut non, etsi raro, tamen aliquoties recurrat. Exstant denarii gentis Caniniae, et Petroniae, qui, quia *Armeniam captam* eloquuntur, certe serius signati sunt, tamen omisso Augusti nomine solum CAESAR. DIVI. F. offerunt.

Notandum praeterea, denarios hujus periodi tam perfecti esse operis, et elegantiae vere Graece, ut omnes hujus principis numos, qui seu ante, seu post signati sunt, hoc merito longe superent.

V. C. 727 A. X. 27.
COS. VII. DES. VIII. PONT. IMP. VII.
Augusto VII. M. Agrippa III. cos.
Incipit AVGVSTVS.

Anni principio cum abdicare Caesar simulata ad senatum oratione praeferret, atque hic, partim quod fraudem subesse sensit, partim quod utilius visum, remp. ab uno regi, ejus proposito adversaretur, imperium in decennium suscepit, ac paullo post, fluctuantibus patribus, quod nomen novum principi de se optime merito imponerent, cum nonnulli Romulum vocandum censerent, ex Munatii Planci sententia dictus est AVGVSTVS. Cum in hoc unanimes sint Suetonius a), Dio b), Velleius c), et Censorinus d), tamen in die dissensus est inter auctores. Factum istud idibus Ian. adfigit Ovidius e), Censorinus XVI. Kal. Febr., Orosius VIII. idus Ian., at Fasti Verrii Flacci XVII. Kal. Febr., seu diei XVI. Ianuarii, quibus, tanquam monumento synchrono, prae Censorino major habenda fides. Vide cl. Fogginum ad Fastos Verrii p. 13, et quae ad conciliandas aliorum variantes sententias adfert Fabricius f).

Augustus hoc adhuc anno Flaminiam munit, et in Hispaniam proficiscitur adversum Cantabros et Astures apertis Iani portis g).

* * *

CAESAR. COS. VII. CIVIBVS. SERVATEIS. *Caput nudum.* AVGVSTVS. S. C. *Aquila expansis alis coronae quernae insistens, pone duo lauri rami.* AV. (Mus. Caes.)

Egregie numum explicat Dio h), decretum hoc anno, ut ante Augusti domum in palatio lauri ponerentur, ac in fastigio domus corona querna suspenderetur, quasi *perpetuus hostium victor*, ac *civium servator* esset. Vide numos gentis Caniniae, quorum unus, etsi pluribus serius annis signatus, idem argumentum offert. Additum in numo praesente S. C. indicat, et Caesarem ex S. C. dictum Augustum, et eadem lege decretam quernam, et lauros. Praeclara vox Plinii i): Augustum profligatis bellis civilibus coronam civicam a genere humano ipsum accepisse.

a) Cap. VII. b) L. LIII. §. 16. c) L. II. c. 91. d) de die nat. c. 21. e) Fast. L. I. 590. f) in nota ad Dionis l. c. g) Dio, Eutropius. h) L. LIII. c. 16. i) L. XVI. §. 3.

* * *

AVGVSTVS. DIVI. F. *Victoria globo insistens.*

IMP. CAESARI. SCARPVS. IMP. *Vola manus.* AR. (Morelli.)

Binos Scarpi denarios jam in numis periodi praecedentis dedimus, ex quo verisimile fit, praesentem paullo post acceptum Augusti titulum fuisse signatum. Explicationem hujus denarii pete ex gente Pinaria, ex qua fuit Scarpus.

V. C. 728 *A. X.* 26.

COS. VIII. DES. IX. PONT. IMP. VII.

Augusto VIII. T. Statilio Tauro cos.

Consulatum VIII. Tarracone init a). Bellum in Cantabros parat, Agrippa interim urbis negotia procurante, eamque aedificiis ornante.

Antica incerta.

COS. OCTAVO. DESIG. IX. *Victoria gradiens.* AE. III. (Morelli.)

Vnicus hic est numus, qui anno huic certe debeatur, atque etiam hic commatis Romani non est, sed alicubi extra urbem signatus. Hoc adhuc anno numos Augusti aeneos in urbe cusos non novi, omnium autem minime III. formae, ut monebimus sub finem monetae Augusti.

V. C. 729 *A. X.* 25.

COS. IX. DES. X. PONT. IMP. VIII.

Augusto IX. M. Iunio Silano cos.

Hunc quoque consulatum iniit Tarracone b). Bellum in Cantabros ipse gerit, sed tentatus valetudine Tarraconem redit, ibique decumbit. Interea P. Carisius Astures, C. Antistius Vetus Cantabros vincunt. Cum Iuba regiones permutat. Amynta rege mortuo Gallatiam et Lycaoniam in provinciam redigit. Victis per M. Vinicium Germanis imperator appellatur. Emeritam in Lusitania condit. Iuliam filiam Marcello Octaviae sororis filio matrimonio jungit. Iani templum iterum clauditur c).

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

IAN. CLV. *Templum Iani.* AR.

Binos similes proponit Morellius d), quorum unum non dubitem a Goltzio haustum. Iani templum inde ab ejus conditore Numa non fuisse clausum, nisi post primum bellum Punicum M. Atilio, et T. Manilio cos., deinde imperante Augusto post bellum Actiacum, diserte tradunt Livius e), Plutarchus f), et Velleius g). Si horum auctorum verba spectes, illud semel tantum clausit Augustus. Sed iteratum fuisse hunc honorem, docuere alii. Dio, qui jam ante dixit h), clausum fuisse V. C. 725 finito bello Actiaco, omnibusque ejus reliquiis, repetitum istud decus narrat V. C. 729 post victos Cantabros i). Vt tertium imperante Augusto clauderetur, decretum quidem fuisse V. C. 744 idem perhibet, sed caruisse eventu, Dacis Istrum transgressis impressionem in Pannoniam facientibus k). Ergo teste Dione bis sub Augusto ad Ianum aditus fuit impeditus.

---

a) Suet. c. 26. b) l. c. c) Dio. d) in Aug. tab. XVIII. e) L. I. c. 19. f) in Numa p. 73. g) L. II. c. 38. h) L. LI. §. 20. i) L. LIII. §. 26. k) L. LIV. §. 36.

At sunt auctores, qui ter istud factum adserunt. Suetonius [a]): *Ianum Quirinum semel atque iterum a condita urbe memoriam ante suam clausum in multo breviore temporis spatio, terra marique pace parta, ter clusit.* Orosius [b]): *Itaque anno ab V. C. 752 Caesar Augustus ab Oriente in Occidentem, a septemtrione in meridiem, ac per totum Oceani circulum cunctis gentibus una pace compositis, Iani portas tertio ipse tunc clausit.* Verum utroque hoc testimonio non omnes acquiescunt eruditi, et ad Suetonium quidem quod attinet, sunt codices, in quibus pro *ter* scriptum legitur *tertio.* Sin istud, Suetonius verbis *semel atque iterum memoriam ante suam* intelligit templum primum a Numa, deinde post bellum Punicum clausum, ac tertio post bellum Actiacum. Orosii narrata jure impugnat Norisius [c]). Nam eodem anno V. C. 752, qui nobis Varronem secutis est annus V. C. 753, erupit grave bellum Parthicum, ad quod componendum missus eodem anno est Caius Caesar, atque etiam hoc composito per annos XII. consequentes perpetua fuere bellorum turbida. Cum tamen ex unanimi sanctorum patrum consensu Christus orbe quaquaversum pacato natus dicatur, conjicit vel ob ipsam hanc caussam, non eum anno V. C. 753, sed 749, quae nunc potior est chronologorum sententia, in lucem fuisse editum, cum revera ab anno 748 usque 751 nulla a scriptoribus bella gesta memorentur, quo adeo intervallo et clausum fuerit Iani templum, et natus Christus. Ex his ergo docemur, in clauso post bellum Actiacum Iani templo auctores omnes consentire, aut certe non repugnare; repetitum idem fuisse V. C. 729, uno niti Dionis testimonio, idem tertio factum, a viris eruditis controverti. Vide de hoc plura in commentariis eruditorum ad dictum Suetonii locum, apud Chishull Antiq. Asiat. p. 187, et in dissertatione Massonii de Iano reserato. Idem Orosius, cum paullo infra iterum docuisset, clausum fuisse Ianum V. C. 752, eodemque anno natum Christum, addit, sene jam Augusto apertum rursum fuisse, et patuisse usque ad Vespasiani imperium, idque testimonio Taciti tuetur [d]). Sed huic sententiae repugnant numi Neronis, quos vide. Massonus certum putat, Iani portas anno V. C. 744, neque alio, ab Augusto tertium fuisse obseratas [e]). Ceterum numus hic noster aut indicat Ianum V. C. 729 clausum, si vera sunt verba Dionis, aut renovat memoriam ejus V. C. 725 clausi. Certe propter additum Augusti nomen ante annum 727 signari non potuit.

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVST. COS. IX. *Caput Augusti nudum, quod ab adstante Victoria coronatur.*

M. ACILIVS. GLABRIO. PROCOS. *Capita se respicientia virile nudum, et muliebre.* AE. I.

Numum hunc bis vulgavit Morellius [f]). Similem edidit Patinus [g]), sed is epigraphen anticae facit: D. IVLIVS. CAESAR., aversae: M. ACILIVS.

a) Cap. 22. b) L. VI. c. 22. c) Cenot. Pis. diss. II. c. 10. d) L. VII. c. 3. e) l. c Sect. III. c. 8. f) in Fam. Acil. et in Impp. sub Aug. g) Famil. p. 308.

GLABRIO. PROPR. Patinum corrigit Gallandus ex simili integerrimo numo Foucaultiano a), quo teste in antica scribitur: IMP. CAESAR. AVGVSTVS, in aversa superne: M. ACILIVS, inferne: TI. CLAVDIVM. CAESAR. COR., ex quo res duas colligit, primam, numum esse Corinthi signatum, alteram, capita se respicientia, non esse Augusti et Liviae, ut visum Gallando, sed Claudii Aug. et Agrippinae uxoris. Havercampus in parte aversa numi Morelliani dixit exhiberi Tiberium, et Liviam b). Ex variis his sententiis quam adoptare oporteat, pronunciare nequeo, quia, quae vera sit epigraphe, ignoro. Quod unum eruo, si vera est Morellii lectio, cujus forte numus diversus est a Gallandiano, numus is propter mentionem consulatus IX. ad hunc annum pertinet. Necesse non est, ut doceam, eum sine dubio extra urbem fuisse signatum.

* * *

Ab hoc anno usque ad annum V. C. 732 signati sunt in Hispania denarii P. Carisii, quos infra ad ipsum hunc annum sistam.

V. C. 730 A. X. 24.
COS. X. DES. XI. PONT. IMP. VIII.
Augusto X. C. Norbano Flacco cos.

Anni principio Romam revertitur Augustus. Cantabri post ejus discessum iterum rebelles compescuntur.

Desunt certi hujus anni numi.

V. C. 731 A. X. 23.
COS. XI. PONT. IMP. VIII.
Augusto XI. A. Terentio Varrone cos. incipit

TRIBVNICIA POTESTAS.

Augustus in gravem hoc anno morbum incidens Pisoni conlegae rationes, Agrippae annulum tradit. Convalescit opera Antonii Musae liberti. Natis Marcellum inter, et Agrippam simultatibus, quod huic potius annulus commissus erat, hunc Augustus in Orientem mittit. Marcellus eodem anno moritur.

TRIBVNICIA POTESTAS, imperii quoddam velut fundamentum huic anno natales suos debet. Nam etsi eam jam anno V. C. 718 post victum Sex. Pompejum fuisse Augusto collatam doceat Appianus c), idemque concessum V. C. 724, et quidem per omnem vitam referat Dio d), tamen singulari modo illi hoc anno fuit decreta, sic ut ab hoc ejus iteratae numeri procedant. Additum etiam proconsulare imperium ampliata potestate. Constituta haec fuisse ante diem V. Kal. Iul., conficiunt eruditi. Vide haec latius exposita apud Norisium e). De tribuniciae potestatis natura, et ejus numerandae modo vide tractatum singularem. Istud unum hoc loco observatum velim, me ab Augusto usque ad Antoninum Pium singulis annis Iulianis binas trib. potestates includere, inde ab hoc singulas tantum, cujus rationem in eodem tractatu cumulate dabimus.

---

a) Elect. Woltereck p. 70. b) ad Morellii Fam. Acil. c) B. C. L. V. c. 132. d) L. LI. c. 19. e) Cenot. Diss. II. c. 15.

* * *

AVGVSTVS. COS. XI. *Caput laureatum.*

M. AGRIPPA. COS. TERT. COSSVS. LENTVLVS. *Caput Agrippae corona murali, et rostrata cinctum.* AV. AR. (Morelli, Mus. Caes.)

Numum hunc isthic propono, non quod certo signatus sit hoc anno, sed quia non ante hunc signari potuit. Consulatum autem XI. deinceps absque iteratione per multos annos gessit. Aversa explicabitur in moneta Agrippae.

AVGVSTVS. COS. XI. *Caput laureatum.*

PACI. PERP. *Templum 6 columnarum, in cujus medio ara.* AR. (Vaill.)

Typus huic anno rite respondet.

* * *

AVGVSTVS. TR. POT. *Caput nudum.*

P. STOLO. IIIVIR. *Apex inter ancilia.* AR. (Mus. Caes.)

AVGVSTVS. *Caput Augusti.*

L. CANINIVS. GALLVS. IIIVIR, *juxta* AVGVSTVS. *Sedile humilius, et porrectum adstituta hasta, superne* TR. POT. AR. (Morelli in Famil. Canin.)

Iam nunc trib. potestas monetae inscribi incipit. Non tamen hi denarii necessario sunt anni praesentis, quia non semper suus tribunatui numerus additus fuit. Quin ex aliis Caninii denariis manifeste colligitur, eum aliquot serius annis fuisse IIIvirum monetalem. Typi utriusque hujus denarii in suis familiis sunt explicati.

V. C. 732 A. X. 22.

TR. P. I. II. COS. XI. PONT. IMP. VIII.

M. Claudio Marcello, L. Arruntio cos.

Dictaturam vi oblatam non admittit. Aedes Iovis Tonantis dedicat. Cantabri et Astures a C. Furnio, et Carisio vincuntur. Augustus in Siciliam trajicit. (Dio.)

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

IOV. TON. vel IOVIS. TON. *Iuppiter in templo 6 columnarum d. fulmen, s. hastam.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Narrat Suetonius [a]), Augustum Iovi Tonanti consecrasse aedem, memorem periculi, cum in expeditione Cantabrica lecticam ejus fulgur perstrinxisset, servumque praelucentem exanimasset. Eam hoc anno dedicatam prodit Dio. Hoc casu factum timidiorem adversum fulgura, et tonitrua, quam ut virum deceret, alibi perhibet Suetonius [b]), sic ut ubique pellem vituli marini circumferret, et ad majoris tempestatis suspicionem in abditum locum se reciperet. Denarii hi etiam post hunc annum feriri potuere.

* * *

Obiter hoc loco commemorandi numi P. Carisii, quia eos jam plene recitavimus in gente Carisia. Fuit is pro Augusto legatus propraetore in Lusitania, et qui jam V. C. 729 vicisse Astures proditur, hoc demum anno teste Dione nactus successorem C. Furnium. Per horum ergo annorum intervallum signati denarii, quinarii, aeneique, in

---

a) Cap. 29. b) Cap. 29 et 90.

quibus hinc caput Augusti cum solita epigraphe, illinc typi ad Hispaniam pertinentes, epigraphe aut: P. CARISIVS. LEG., aut P. CARISIVS. LEG. PROPR. Ex diversa hac epigraphe colligit Havercampus [a]), numos, in quibus tantum LEG. exstat, signatos V. C. 729, quo tempore Augustus ipse bello in Hispania interfuit, usus que est Carisio legato, at eos, in quibus LEG. PROPR. legitur, percussos anno V. C. 731, quo, ut conjicit, ab Augusto legatus propraetore in Hispaniam missus est. Istud ut mere arbitrarium est, ac nullo fundamento nixum, ita ex ipsis numis falsi convincitur. Nam ex hac lege sequeretur, numum aeneum ea ipsa tabula Carisii apud Morellium citatum, in cujus antica est: CAESAR. AVGVS. TRIBVN. POTEST., in aversa: P. CARISIVS. LEG. AVGVSTI, aliosque similes a Florezio editos [b]) signatos fuisse V. C. 729; at constat, eo nondum anno Augustum trib. potestatem numis inscripsisse, quae ei biennio serius plenae collata est. Ergo docente hoc numo ratio potius inversa valeret. At nolumus nimium esse perspicaces, ac cum malimus sectari, quod verisimile, quam quod speciosum, censebimus, in utrisque eandem notari dignitatem, et fuisse ex arbitrio monetarii, *το* PROPR. vel addere, vel omittere. Revera magistratus, qui Caesaris provincias administrabant, jam fuisse dictos simpliciter *legatos*, jam *legatos Augusti*, jam *legatos propraetore*, alibi adcurate docuimus [c]). Quae alia ad explicandos hos Carisii numos pertinent, jam praecepimus in numis hujus gentis.

V. C. 733 *A. X.* 21.
TR. P. II. III. COS. XI. PONT.
IMP. VIII.
Q. Aemilio Lepido, *M. Lollio cos.*

Augusto sub anni superioris exitum in Sicilia absente ingentes Romae tumultus orti sunt ob consulum electionem. Ergo Augustus cum neque soli Romae vacare posset, neque eam sine moderatore relinquere, Agrippam ex Oriente accivit, jussoque repudiare Marcellam, quanquam ea sororis suae Octaviae minoris, et C. Marcelli filia esset, filiam Iuliam uxorem dedit. Ejus praesentia compositae turbae. Ex Sicilia in Graeciam, inde in Samum navigat, ibique hiemem transigit [d]).

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput nudum.*

SICIL. IMP. VIII. *Diana stolata gradiens d. telum ex pharetra promit*, *s. arcum.* AV. (Vaill. Morelli.)

Viri eruditi numum hunc praesenti anno adfigunt, quoniam Augustus eo labente revera in Sicilia commoratus est, ejusque res ordinavit. Similes numos complures, sed alio ad IMP. addito numero in sequentium annorum moneta contemplari licebit, et eodem modo alios inscriptos ACT. IMP. cum variis numeris, et typo Apollinis Actii. Hi Dianae Siculae, et Apollinis Actii typi non sine causa per plures etiam annos sunt repetiti; nam utrique nu-

a) In Famil. Carisia pag. 74. 75. b) in numis Emeritae. c) Vol. IV. pag. 239.
d) Dio.

mini suam Augustus fortunam debuit, victo nimirum apud Artemisium, seu Dianium Siciliae prope Mylas Sex. Pompejo [a]), et apud Actium Apollini sacrum M. Antonio. Eodem exemplo jam olim Athenienses victa apud Artemisium Xerxis classe ejus loci Dianae tropaeum navale constituerunt, ut refert Plutarchus [b]). Atque huc credo pertinere sacerdotium DIAN. VICTR. ET. APOLLINIS. PALAT. memoratum in marmore Muratorii [c]), constitutum haud dubie ab ipso Augusto, quando deorum fratrum ope victor de hostibus evasit, quod tanto verisimile magis, quoniam Apollinis Palatini habitus idem omnino fuit, qui Actii, ut patebit ex numis Commodi anni V. C. 944. Constat vero etiam ex Suetonio [d]), et Dione [e]), ab Augusto fuisse aedificatum templum Apollinis, quod in palatio stetit, a quo is *Palatinus* dictus est. Inanes aliorum plus aequo sagacium de numis similibus conjecturas vide infra ad annum V. C. 759.

V. C. 734 *A. X.* 20.
TR. P. III. IV. COS. XI. PONT. IMP. IX.
M. Appuleio, P. Silio Nerva cos.

Samo in Asiam transmittit, eaque constituta Syriam invisit. A Phraate Partho recipit signa militaria, et captivos a Crassi clade superstites. Misso Tiberio Tigranem Armeniis praeficit. Varios per eum tractum regulos constituit. Samum redit, ibique iterum hiberna agit. Absens viis per Italiam muniendis intentus Romae milliarium aureum facit. Agrippae nascitur Cajus [f]).

Opportune hoc loco recensebuntur numi signorum restitutionem praedicantes, aut ad idem argumentum spectantes, quorum magnus est numerus. Nam donum istud magnae sibi laudi duxit, tanquam incruente recepisset, quod tanta clade amissum fuit, ut ait Dio [g]). Hi tamen numi omnes hoc anno signati non sunt; nam videbimus, factum istud honorificum in numis quoque, qui per certa criteria ad sequiorum annum pertinent, memorari. Quin facti hujus memoriam conservat etiam numus mortuo Augusto signatus, quem vide in numis D. Augusti. Historicorum, et poetarum testimonia de restitutis his signis vide collecta a Schlegelio [h]). Narrat Velleius, praeter signa de Crasso capta etiam tum fuisse remissa illa, quae de M. Antonio victo Phraates Orodis F. ceperat [i]).

AVGVSTVS. *Caput nudum.*
SIGNIS. RECEPTIS. *Capricornus.* AV. (Morelli, Liebe.)

Capricornus ad haec signa non pertinet, nam jungitur etiam, ut videbimus, cum ARMENIA CAPTA. Fuit Augusti signum genethliacum, de quo agetur infra ad annum V. C. 743.

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*
SIGNIS. RECEPTIS. *Mars seminudus*

a) Dio L. XLIX. §. 8. Appian. B. C. L. V. c. 116. b) in Theseo cap. 8. c) pag. 1119. 1. d) in Aug. c. 29. e) L. XLIX. §. 15. f) Dio. g) L. LIV. §. 8. h) ad Morellii Impp. T. I. p. 223. seq. i) L. II. c. 91.

stans d. aquilam legionariam, s. signum militare. AR. (Mus. Caes.)

Est hic Mars Vltor, cujus infra et epigraphen, et templum dabimus. Ei Augustus fertur bina templa aedificasse, primum, quod *bello Philippensi pro ultione paterna suscepto voverat* [a]), quodque stetisse in foro Augusti prodit Ovidius [b]). Marmor item Ancyranum memorat *Vltoris templum forumque Augustum*, et Suetonius [c]). Alterum stetisse in Capitolio, perhibet Dio his verbis [d]): *itaque et sacrificia ejus rei causa* (signorum receptorum) *et templum Martis Vltoris in Capitolio ad imitationem Iovis Feretrii, ubi signa ea militaria suspenderentur, decerni jussit, ac deinde perfecit.* Atque ob duplicem hanc aedem existimant aliqui Martem ab Ovidio dictum *bis ultorem* [e]), qua in sententia nuper fuit etiam Sanclementius [f]). At aliis eruditis visum, unicum tantum fuisse Martis Vltoris templum, nempe quod in foro Augusti stetit, Dionemque lapsum fuisse memoria, aut locum interpolatum, de quo vide notam Fabricii ad hunc Dionis locum [g]). Vnicum fuisse ejus dei templum, non obscure quoque colligitur ex Suetonio [h]). Dedicatum fuisse V. C. 752, in hujus anni rebus gestis notabimus, quo labente, et deinceps haud dubie plures ex his, qui Martis Vltoris meminerunt, fuerint signati, sed quos propter argumenti adfinitatem hoc omnes loco describam, nisi cum certum annum dictant, quales dabimus ad annos proxime sequentes.

Adversa variis typis, et inscriptionis modis.

SIGN. RECE. *Parthus genuflexus signum militare offert.* AR.

Hic typus obvius est in denariis Aquillii, Caninii, Durmii, Petronii, qui adeo per hos annos fuere IIIviri monetales. Typum explicat Ovidius coaevus [i]):

Parthe refers aquilas, victos quoque porrigis arcus,
Pignora jam nostri nulla pudoris habes.

Et Horatius [k]):

Claudi virtute Neronis
Armenius cecidit. Ius imperiumque Phraates
Caesaris accepit genibus minor.

Adverte in his denariis Parthi feminalia ad talos usque descendentia, quae braccae dicebantur, a populis, quorum aer inclementior, qualis fuit Parthorum, gestari solitae. De Gallis, Sarmatis, aliisque res nota. Sed et Propertius celebrans Augusti in Parthos expeditionem sic de milite Partho [l]):

Tela fugacis equi, et braccati *militis arcus,*

cujus adeo vocabuli in hoc versu sensus, qui nonnullorum criticorum judicia exercuit, conspectis his denariis continuo clarescit.

* * *

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

SIGNIS. RECEPTIS. S. P. Q. R. *Cly-*

---

a) Sueton. c. 29. b) Fast. L. V. v. 552. c) l. c. d) L. LIV. §. 8. e) Fast. L. V. v. 595. f) de vulg. aera p. 328. g) pag. 736. h) l. c. i) Fast. v. 593. k) L. I. epist. XII. v. 26. l) L. III. eleg. IV. v. 17.

peus votivus, cui inscriptum: CL. V., *hinc signum militare, illinc aquila legionaria.* AR. (Mus. Caes.)

De similibus clypeis agemus infra in numis vagis Augusti.

* * *

CAESARI. AVGVSTO. *Caput laureatum.*

S. P. Q. R. *Aquila legionaria in quadrigis triumphalibus, ex curru superne quatuor equi exsiliunt.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

S. P. Q. R. *Templum rotundum 4 columnarum, in quo aquila legionaria currui triumphali imposita, quem 4 equi ex summo subsilientes exornant.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Est hoc templum Martis Vltoris, cujus ipsam epigraphen denarii sequentes offerunt.

Eadem adversa.

MAR. VLT. *Templum rotundum sex columnarum, intra quod aquila legionaria inter duo signa militaria.* AR. (Mus. Caes.)

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

MART. VLT. *Templum simile, intra quod Mars stans d. aquilam legionariam, s. hastam transversam.* AR. (Mus. Caes.)

MARS. VLTOR. *Caput Martis galeatum.*

CAESAR. AVGVSTVS. SIGN. RECEPT. *Parthus genuflexus signum militare offert.* AR. (Morelli in fam. incert. Tab. II. lit. O.)

His jungendi denarii sequentes, qui quidem Augusti, aut familiae Romanae nomen non sistunt, sed certe hanc aetatem, aut saltem idem cum prioribus argumentum contingunt. Plerique sunt in incertis familiis Morellii tab. II., et in Catalogo d'Ennery p. 164.

MARS. VLTOR. *(abest in aliis epigraphe.) Caput galeatum barbatum.*

SIGNA. P. R. *Aquila legionaria inter duo signa militaria, intermedia ara ignita.* AV. AR.

VOLKANVS. VLTOR. *Caput pileo tectum.*

Eadem aversa. AR. (Mus. Caes. Pellerin Additions p. 9.)

Vterque numus alio non differt, nisi quod in illo sit caput Martis, in hoc Vulcani. Pellerinius in suis ad alterum hunc numum commentariis existimat, in his denariis exhiberi castra praetoria, eosque conjicit signatos post eversas Carthaginem, et Corinthum Marte et Vulcano ultoribus. Si enim, prosequitur. Augusti essent aetate signati, ut censuit Havercampus, compareret in iis caput Augusti, aut ejus epigraphe. Haec Pellerinius, sed cui adsentiri nullo pacto possum; nam probandum primo foret, Martem jam stante rep. *Vltoris* nomine fuisse cognitum, quod nonnisi post bellum Philippense invaluit, ut supra diximus. Deinde hic typus tam remotum reip. Romanae aevum, quale fuit eversae utriusque urbis, non sapit. Constat de typorum, et inscriptionum hujus aetatis simplicitate. Denique satis constat, etiam Augustorum aetate signatos numos absque eorum capite aut inscriptione, cujus deinceps exempla plura videbimus. Ergo cum videamus, in uno eodemque numo esse caput Martis Vltoris, et signa, et constet, ejus dei honori conditum ab Augusto templum, eique signa a Parthis

recepta fuisse illata, dubitari credo amplius nequit, eos vere ad Augusti aetatem pertinere.

Quod de Marte dixi, ad Vulcanum quoque applicandum; nam in utriusque numis eadem est ratio. Cum scriptorum nemo doceat, Vulcanum Romae *Vltoris* nomine fuisse cultum, istud nos citatus denarius edocet. Ejus quoque ratio prona; nam quemadmodum Mars fingitur Romanorum opprobrium ultus compulsis ad restituenda signa Parthis, sic etiam Vulcanus, tanquam passus non fuisse, arma Romana, quae suis quasi auspiciis essent fabricata, in barbarorum solo detineri. Sane ad eum quodam jure pertinuisse arma, patet inde, quod ejus velut victima fuere. Ait Servius [a]): *Tarquinius Priscus victis Sabinis in honorem Vulcani eorum arma succendit, quem secuti sunt ceteri.* Secutus autem praeter alios est Ti. Sempronius, qui victis Sardis *arma lecta conjici in acervum jussit, sacrumque id Vulcano cremavit* [b]). Hinc credo factum, ut Romani *Volkanum militarem* colerent, quo is nomine compellatur in marmore Gruteri [c]). Ex alio lapide Gruteri [d]) docemur, Augustum anno V. C. 745 ex stipe sibi a populo in strenam oblata VOLCANO statuam dedicasse. Occurrit etiam, numos hos, quoniam Augusti nomen non produnt, signatos et distributos occasione festorum. Certe Martis Vltoris honores per ludos Circenses obitos ipse docet Ovidius de eodem hoc deo loquens [e]):

Solennes ludos Circo celebrate Quirites.

Et in vetere Kalendario ad IV. id. Majas additur: LVDI. MART. IN. CIRC. Sic et Vulcanalia Romae fuisse acta, et quidem X. Kal. Sept., docet marmor Gruteri [f]), et Varro [g]), eosque ludos fuisse Circenses, diserte tradit Dio [h]), et Kalendarium Capranicorum, in quo ad diem XXIII. Augusti notatur: *Volcano in Circo Flaminio.* Morellius in suis incertis familiarum alios quoque numos recenset, qui ratione typi certo ad Augusti aevum pertinent, etsi aliud indicium non suppeditent, quosque verisimile est etiam, festorum quapiam occasione fuisse in vulgus missos.

* * *

Conjungo hic alios ejusdem argumenti, qui sunt apud Morellium in incertis, et in museo Caesareo.

GENIVS. P. R. *Caput barbatum diadematum prominente, retro sceptro.*

SIGNA. P. R. *Aquila legionaria inter duo signa militaria intermedia ara.* AR. *Eadem adversa.*

MARS. VLTOR. *Mars nudus gradiens d. telum intentat, s. clypeum praetendit.* AR.

Caput simile adscripto G. P. R. comparet etiam in gente Cornelia Lentulorum, et constat ex Dione [i]), fuisse Romae templum Genii P. R. Ejus caput apposite cum signis receptis jungitur,

a) Ad Aen. VIII. 562. b) Liv. L. XLI. c. 12. c) Pag. 1069. 5. d) pag. LXI. 12. e) Fast. V. v. 597. f) pag. LXI. 3. g) de L. L. h) L. LXXVIII. §. 25. i) L. XLVII. §. 2.

nam Genii erat honori imperii sui consulere.

GENIO. P. R. *Caput juvenile imberbe, juxta cornucopiae.*
MARTI. VLTORI. *Mars gradiens, ut supra.* AR.

Havercampus in hoc caput Augusti agnoscit, qui repraesentaretur specie Genii P. R. Et sane lineamenta omnia Augustum prodant. Simili cultu Genii, et cum eadem inscriptione videbimus etiam effictum in numis Galbam.

SALVS. GENERIS. HVMANI. *Victoria globo insistens.*
SIGNA. P. R. *Eadem signa cum ara, ut in prioribus.* AR.

Eadem antica in certis Augusti numis aversam facit, ut patebit ex numis anni V. C. 742. Quare de aetate hujus numi, et sensu aversae contra Pellerinium dubitari nequit, et, ut monui, docemur, Augustorum aetatae etiam numos absque horum aut capite, aut epigraphe, et si ita loqui fas est, autonomos signatos fuisse. Horum similes plures dabimus in moneta Galbae, et Vitellii.

* * *

Sequuntur numi captae eodem tempore Armeniae testes.

AVGVSTVS. *Caput nudum.*
ARMENIA. CAPTA. *Sphinx.* (Morelli.)

Eadem adversa.
ARMENIA. CAPTA. *Tiara Armeniaca, binae pharetrae, et arcus.* AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.
ARMENIA. CAPTA. *Victoria stans cultrum in tauri jacentis jugulum demittit.* AV. (Mus. Caes.)

L. AQVILLIVS. FLORVS. III-VIR. *Caput muliebre galeatum.*
CAESAR. DIVI. F. ARME. CAPT. *Armenia genuflexa porrectis suppliciter manibus.* AR. (Mus. Caes.)

Alii similes, sed cum mentione Petronii Turpiliani IIIviri.

Tiberii in Armeniam hoc anno ex Syria ab Augusto missi expeditionem, ut pulso Artavasde eam fratri Tigrani adsereret, obiter attingit Dio [a]), et Tacitus [b]). Aptius ad hos numos Velleius [c]): Tiberius *cum legionibus ingressus Armeniam redacta ea in potestatem P. R. regnum ejus Artavasdi* (legendum *Tigrani*) *dedit*, et Suetonius [d]), etsi tempus non addat: *Parthi quoque et Armeniam vindicanti facile cesserunt.*

Rationem certam non habemus, quo modo Sphinx, typus numi primi, cum Armenia connectatur, et tamen numum hunc revera existere, dubitari vix potest, cum Morellius addita lilii nota moneat, eum existere in museo regis Galliarum, etsi ambigi nonnihil possit de numis aliis, quos sibi proponit cum eadem epigraphe ARMENIA CAPTA, et typo capricorni, sed apud quos musei mentionem omittit, neque alio eos loco, praeterquam apud Goltzium, et qui eum exscripsere, me videre memini. Quidquid erit, utrumque animal poeticum Augusto fuisse in deliciis constat, capricornum, quod hic ejus esset signum genethliacum, Sphingem, incertum cur, at tradidere Plinius, Suetonius, Dio,

a) L. LIV. §. 9. b) Ann. II. 3. c) L. II. c. 94. d) Cap. 21.

Augustum inter initia Sphinge signasse epistolas.

Tiara numi II. proxime ad Armeniam refertur, quod probant numi Tigranis Armeniae regis, et M. Antonii IIIviri.

Victoria taurum subigens numi III. aenigmati propior. Ingeniosa, et verisimilis est sententia eorum, qui tauro subacto montem Taurum, et quod hic in Armeniam ipsam porrigitur [a]), Armeniam indicari existimant, qui lusus in numis veteribus frequens est, quin et aliquando tauro aeneo adumbratum montem hunc cognominem refert Libanius [b]), ut jam ex Rubenio advertit Schlegelius in suo ad hunc numum commentario. Huc etiam facit, quod refert Stephanus [c]): *Taurus mons mediam Asiam pervadens, nam veteres omnia, quae magna sunt, et violenta, tauros appellabant, vel quod partes ejus ad mare sitae taurinae protomes speciem referebant.* Eadem de causa Tyanenses Cappadociae Tauro monti adsiti taurum in numis signavere. Sed et ἀλληγορικως de hoc monte dixit Nonnus Panopolites [d]): μυκησατο Ταυρος, *immugiit Taurus*, nempe Iovi victoriam de Typhoeo gratulatus. Et Tibullus [e]):

Quantus et aethereo contingens vertice nubes
Frigidus intonsos Taurus arat Cilicas.

Hic ergo numus Armeniam tauri imagine propositam a Victoria subactam praedicat.

In postremis denariis IIIvirorum monetalium supplice Armenia rite exprimitur, quod canit Ovidius, sed multo serius de Ponto scriptum [f]):

Nunc petit Armenius pacem, nunc porrigit arcum
Parthus eques, timida captaque signa manu.

Singulare istud in numis cum Aquillii, tum Turpiliani, quod non modo typo, sed etiam inscriptione CAESAR. DIVI. F. conspirent, quae adhiberi solita fuit, antequam Caesar Augusti nomen obtineret, et quod magis singulare, eam tantum in his *Armeniae captae* numis adhibent; nam in aliis omnibus, quos complures diversis typis emisere, Augusti titulus nunquam omittitur.

* * *

Ad hunc etiam annum eruditi referunt denarios gentis Aquilliae, Durmiae, et Petroniae Augusti nomine inscriptos, in quibus fingitur *vir elephantorum bigis vectus, et dextera oleae ramum protendens*, quo indicari censent Indorum oratorem, quem ad jungendam cum Caesare amicitiam hoc anno peregre advenisse narrat Dio. Sic et *Scorpius*, qui in Aquilliae denario comparet, cum is Commagenes obvium sit symbolum, notare posset, quod indicat Dio [g]), Augustum hoc anno Commagenen Mithridati cuidam cessisse. Alios similes explicatos vide in numis gentis Durmiae, et Caniniae.

---

a) Tacit. Ann. XV. 7. 8. b) in Antiochico. c) in Ταυρος. d) Dionys. L. II. v. 644.
e) L. I. eleg. VIII. v. 15. f) Trist. L. II. v. 227. g) L. LIV. §. 9.

V. C. 735 A. X. 19.
TR. P. IV. V. COS. XI. PONT. IMP. IX.
C. Sentio Saturnino, Q. Lucretio Vespillone cos.

Ex Asia redux Romam ingreditur IV. idus Octobres, ob quod Augustalia constituta. Agrippa Gallorum, Germanorum, Cantabrorum seditiones coercet.

Caput Augusti laureatum, in aliis cum corona querna.

FORT. RED. CAES. AVG. S. P. Q. R. *inscriptum arae.* AV. AR. (Mus. Caes.) etiam AR. max. mod. (Vaill. Morelli.)

Dio a): decretorum sibi honorum *nihil accepit, nisi quod Fortunae Reduci aram consecrari, diemque sui reditus inter ferias referri, et Augustalia dici passus est.* Numum, et Dionem eximie illustrat Kalendarium, in quo legitur ad diem XII. Octobris: FER. EX. S. C. Q. E. D. IMP. CAES. AVG. EX. TRANSMARIN. PROVINC. VRBEM. INTRAVIT. ARAQ. FORT. REDVCI. CONSTIT.

* * *

Q. RVSTIVS. FORTVNAE. ANTIAT. *Protomae binae Fortunae.*

CAESARI. AVGVSTO. EX. S. C. *Ara, cui inscriptum:* FOR. RE. AR. (Mus. Caes.)

Hic denarius ipsum insuper senatus consultum exprimit. De Fortunis Antiatibus actum in gente Rustia. In marmore Gruteriano, quod Augusto dicatum est, legitur etiam FORTVNA inter deos conservatores domus Augustae b).

* * *

AVGVSTVS. COS. XI. *In aliis:* IMP. IX. TR. PO. V. *Caput laureatum, vel nudum.*

S. P. Q. R. (in aliis: S. P. R.) SIGNIS. RECEPTIS. *scriptum intra arcum triumphalem, in cujus summo quadrigae; epistylio inscriptum:* IMP. IX. TR. POT. V. AV. AR. item AR. max. mod. (Mus. Albani, et com. Vitzai.)

Augustus referente Dione c) propter recepta a Parthis signa equo ovans in urbem invectus, et arcu triumphali honoratus est.

* * *

IMP. IX. TR. PO. V. *Caput Augusti nudum.*

MART. VLTO. *Templum rotundum 4 columnarum, intra quod signum militare.* AR. max. mod. (Mus. Caes. et com. Vitzai.)

Similem typum, sed in numo aeneo, et Graece inscripto, dabimus infra inter numos Augusti regionis incertae. Quo confirmatur, quod sub finem numorum hujus principis copiosius explicabo, argenteos maximi moduli omnes etsi Latine inscriptos, extra urbem signatos fuisse.

* * *

IMP. IX. TR. PO. V. *Caput Augusti nudum.*

COM. ASIAE. *Templum 6 columnarum, cujus epistylio inscriptum:* ROM. ET. AVGVST. AR. max. mod. (Mus. Caes. et com. Vitzai.)

Templa, ait Suetonius d), *quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere,*

---

a) L. LIV. §. 10. b) pag. XVIII. n. 3. c) L. LIV. §. 8. d) Cap. 52.

in nulla tamen provincia, nisi communi SVO ROMAEQVE nomine recepit. Nam in urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore. Parum feliciter conjectat Schlegelius, templum hujus numi esse Iovis Olympici, quod Athenis stetit, et communi regum Asiae sumptu perficiendum locatum est [a]). Habemus certissima alia indicia, fuisse templum illud Pergami provinciae Asiae. Testatur istud primum Tacitus [b]): *cum divus Augustus SIBI atque urbi ROMAE templum apud Pergamum sisti non prohibuisset.* Addicunt etiam numi Pergami Graeci, in quibus, non mortuo modo Augusto, sed etiam vivo signatis, ipse proponitur stans in templo hastatus scripto juxta: ΘΕΟΝ. ΣΕΒΑΣΤΟΝ. Tum etiam in aliis Augusti quoque aevo apud eandem Pergamum cusis videre est caput Romae turritum cum epigraphe ΘΕΑΝ. ΡΩΜΗΝ. Quin et in numo Pergameno musei Caesarei sub Trajano signato legitur: ΡΩΜΗ. ΚΑΙ. ΣΕΒΑΣΤΩ typo *templi, intra quod Augustus stans et d. hastam tenens coronatur ab adstante Roma, s. cornucopiae tenente,* cum quo si conferantur argentei max. mod. cum capite Claudii, Nervae, et Trajani inscripti: COM. ASI. ROM. ET. AVG. et typo simillimo, satis apparet, numos, qui sic et inscriptione, et typo conspirant, etsi una lingua differant, in una eademque urbe, nempe Pergami, fuisse signatos. Propius ad praesentem numum Dio, qui cum narrasset [c]), permisisse Caesarem Ephesi et Nicaeae erigi templum Romae et patri Iulio, addit: *extraneis autem hominibus, quos Graecos ipse appellabat, concessit, ut SIBI quoque templa facerent, ASIANIS quidem Pergami, Bithynis vero Nicomediae.* Idem ergo hi Asiani sunt, qui se in numo COM*munitatem* ASIAE vocant, indicantque, propositum ROM*ae* ET. AVGVST*i* templum suis impensis surrexisse. Confer item, quae magis infra dicentur in numis Augusti commatis peregrini sub ROM. ET. AVG.

* * *

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput nudum.*

SICIL. IMP. IX. *Diana gradiens,* ut supra ad V. C. 733. AV. AR. (Vaill. Morelli.)

V. C. 736 *A. X.* 18.

TR. P. V. VI. COS. XI. PONT. IMP. IX.

P. Corn. Lentulo, Cn. Corn. Lent. Augure cos.

Agrippae trib. potestatem in quinquennium confert. Ferendis legibus vacat.

S. P. Q. R. IMP. CAESARI. AVG. COS. XI. TR. POT. VI. *Caput nudum.*

CIVIB. ET. SIGN. MILIT. A. PARTH. RECVP. *Arcus triumphalis, super quo Augustus in quadrigis triumphalibus, hinc et illinc Parthus stans, hic signum militare, ille aquilam legionariam offerens.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Numi argumentum ex praecedentibus cognitum, et typus ex Dione ad annum V. C. 735 citato.

---

a) Ad Morelli Impp. T. I. p. 259. b) Annal. VI. 37. c) L. LI. c. 20.

V. C. 737 A. X. 17.
TR. P. VI. VII. COS. XI. PONT.
IMP. IX.
C. Furnio, C. Iunio Silano cos.

Agrippae nascitur filius alter Lucius, quem Augustus mox cum hujus fratre Caio adoptat. Ludi saeculares.

AVGVSTVS. TR. POT. VII. *Caput laureatum.*
IMP. CAES. AVG. LVD. SAEC. *inscriptum cippo, juxta:* XV. S. F., *in orbem:* L. MESCINIVS. RVFVS. IIIVIR. AR. (Mus. Caes.)

M. SANQVINIVS. IIIVIR. *Caput I. Caesaris laureatum imminente superne cometa.*
AVGVST. DIVI. F. LVDOS. SAE. *Praeco capite galeato stans d. caduceum, s. clypeum rotundum.* AR. (Mus. Caes.)

Diserte ad hunc annum Dio: *Saeculares ludos quinto perfecit*, tum Censorinus [a]): *Quintos ludos C. Furnio, C. Iunio Silano cos. anno DCCXXXVII. Caesar Augustus, et Agrippa fecerunt.* Suetonius quoque eorum meminit [b]), etsi tempus pro more non definiat. Quae alia ad ludorum saecularium typos attinent, disputata jam sunt in numis gentis Sanquiniae, et dicentur in Domitiano ad V. C. 841. In numo Mescinii adduntur XV*viri* S*acris* F*aciundis*, quia horum erat curare ludos saeculares docente Tacito [c]): *collegio XVvirorum antiquitus ea cura*, et Horatio, qui eosdem ludos carmine celebravit: *Quindecim Diana preces virorum curet.* At existimat cl. Chishull [d]), inscripto XV. S. F. indicari ipsum Augustum tanquam XVvirum sacris faciundis, idque colligit cum ex verbis marmoris Ancyrani, quae ita supplet: *in collegio XVvirorum magister adlecto in collegium M. Agrippa per quindecim viros C. Furnio, C. Silano cos. quintos feci ludos saeculares*, tum ex marmore Gruteriano de iisdem Augusti saecularibus agente [e]), in quo additum: MAG. XV. VIR., quae is verba ad Augustum ipsum refert, tanquam is MAG*ister* XV. VIR*orum* exstitisset. Sed vereor, ut haec ejus sententia undequaque eruditorum suffragia ferat.

* * *

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput nudum intra coronam quernam.*
C. MARIVS. TRO. IIIVIR. *Caput Iuliae Augusti F. inter capita Caji et Lucii filiorum, superne corona.* AR. (Mus. Caes.)

Diximus, hoc anno Cajum et Lucium adoptatos ab Augusto. Numus hic, uti ante annum praesentem signari non potuit, ita proxime sequentes non fastidit, non tamen ultra annum 742 moveri potest, quo mortuus est Agrippa. Hoc enim adhuc vivo C. Marius Trogus huic denario inscriptus videtur fuisse IIIvir, cum in alio ejus numo Agrippa haud obscure signatus noscatur. Quin cum in aliis ejusdem Trogi denariis fingatur Augustus in habitu pontificali, aut cum pontificis attributis, verisimile fit, hos numos signatos inde ab anno V. C. 741, quo pontificatum maximum abstulit.

---

a) De die nat. c. 17. b) Cap. 31. c) Ann. XI. 11. d) Ant. Asiat. pag. 196. e) pag. 295.

V. C. 738 *A. X.* 16.

TR. P. VII. VIII. COS. XI. PONT. IMP. IX.

L. Domitio Ahenobarbo, P. Corn. Scipione cos.

Germanis bellum minantibus Augustus in Galliam proficiscitur. Agrippa circa autumnum in Orientem abit.

S. P. Q. R. CAESARI. AVGVSTO. *Caput nudum.*

VOT. P. SVSC. PRO. SAL. ET. RED. I. O. M. SACR. *Mars galeatus, et nudus stans d. vexillum, s. parazonium.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Caput Augusti nudum.

IOVI. VOT. SVSC. PRO. SAL. CAESARIS. AVG. S. P. Q. R. *intra coronam quernam.* AR. (Morelli tab. XVII.)

Caput Augusti laureatum.

S. P. Q. R. V. P. RED. CAES. *inscriptum basi, cui insistit Mars nudus galeatus d. hastam, s. parazonium, in orbem:* L. MESCINIVS. RVFVS. AR.

CAES. AVG. CONS. S. C. OB. R. P. CONS. *Clypeus laurea circumdatus, in quo caput nudum adversum Augusti.*

S. P. Q. R. V. S. PRO. S. ET. RED. AVG. *inscriptum basi, cui insistit Mars eodem cultu, in orbem:* L. MESCINIVS. RVFVS. IIIVIR. AR. (Morelli.)

C. ANTISTIVS. VETVS. IIIVIR. *Protome Victoriae.*

PRO. VALETVDINE. CAESARIS. S. P. Q. R. *Sacerdos velatus stans ante aram ignitam d. pateram, hinc victimarius taurum adducens.* AV. (Mus. Caes.)

Descriptorum hic numorum aetas ambigua videri possit, nam ex quo Caesar Augusti titulum abstulit, aliquoties pro ejus reditu vota concepta sunt. I. anno V. C. 730, cum Tarracone aeger decumberet, reditumque pararet, quod disertis etiam verbis Dio ad hunc annum factum confirmat, nimirum: Augusto Romam reduci *alia fuisse facta pro SALVTE ET REDITV ejus.* II. V. C. 735, cum ex Oriente Romam rediret, in hujus anni numis dictum. III. anno praesente 738, nam, ut narrat Dio, *Augusto Roma profecto* (tendebat autem in Gallias) *aedes Iuventutis insequenti nocte conflagravit, cujus causa vota sunt pro reditu Augusti concepta*, sed soluta V. C. 941, ut docet lapis Gruteri [a]). IV. V. C. 747, cum ea vota Cajus Caesar pro absente Tiberio persolveret, ut refert Dio, et marmor Gruteri [b]). V. demum V. C. 761, cum bello Illyrico intentus Arimini subsisteret [c]).

Priores duos numos Havercampus, aliique passim ad annum V. C. 730 revocant, quoniam eorum epigraphe praeclare cum periculo Tarraconensi, et verbis Dionis conspirat. Quo minus etiam sequentes duos, etsi cum typo, tum inscriptione conspirent, eodem adigat, terruit IIIvir Mescinius iis inscriptus, qui, ut ex numis constat, munus illud obivit anno V. C. 737. Ergo eos occasione alterius reditus V. C. 735 signatos contendit. Sed necdum plana omnia, cum reditus contigerit V. C. 735, Mescinius IIIviri munere functus sit anno primum 737, IIIvirorum vero monetalium munus, ut ipse intrepide adserit [d]), annuum tantum fuerit. Vt ergo hanc dif-

a) Pag. XI. n. 2. b) pag. XI. n. 1. c) Dio. d) in Famil. Mescinia p. 279.

ficultatem ameliatur, suspicatur cum Vaillantio, biennio post Augusti reditum V. C. 737, nempe quo Mescinius IIIvir, Martis statuam, quae in his numis sistitur, perfectam demum, et dedicatam fuisse.

Multa sunt, quae in universo hoc ratiocinio displicent. Primum, quod numos, quos propter inscriptionem, et typum verisimile est eodem anno signatos, variis annis tribuat. Si eum absterruit Mescinius, quo minus hujus numos ad annum 730 referret, praestabat, numos etiam priores eodem, quo Mescinii numos, anno signatos adserere, illorumque aetatem per hos explicare. Mira deinde conjectura, numos, qui vota anni 735 continent, biennio post a Mescinio fuisse signatos, quia Martis statua tum primum fuerit dedicata. Non meminit vir eruditus, se numum primo loco positum, in quo similis Martis statua conspicitur, ad annum 730 retulisse; ergo ea jam hoc anno perfecta, et dedicata fuit. Non placet etiam, quod numos cum statua Martis, quam esse Vltoris ipse profitetur, jam ad annum 730 adfigat, cum tamen hic Mars in numis certis primum ab anno V. C. 734 comparere incipiat.

Omnes hae difficultates ultro evanescunt, si statuatur, omnes hos numos signatos anno, in quo nunc sunt, nempe V. C. 738. Certum est, ut probavi ex Dione, hoc anno Romae facta vota pro Augusti reditu. Nihil impedit Mescinius etsi certus anni prioris IIIvir, nam etsi demus, quod quidem Havercampus et Vaillantius saepe adsertum, nunquam tamen idoneis argumentis stabilivere, annuum fuisse tantum IIIvirorum munus, poterat ejus annus occupare partem anni prioris 737, et partem praesentis, nisi velint etiam evincere, eos cum consulibus Kalendis Ian. magistratum inchoasse. Sententiam meam praeclare juvat numus insignis aureus, ac forte unius musei Caesarei, quem postremum descripsi. Eum anno praesente fuisse signatum, dubium non est; nam prodi IIIvirum C. Antistium Veterem, cujus plures habemus numos cum inscripta Augusti trib. potestate VIII, quae in hunc annum cadit. Khellius, qui numum hunc edidit a), putat, numi inscriptione respici morbum Tarraconensem anni V. C. 729. At ejus adserendi nulla sane est ratio. Pro salute, seu, quod idem est, pro VALETVDINE Caesaris, etiam cum rectissime valeret, quotannis vota concipi sunt solita. Ita Dio jam ad annum V. C. 725 refert, decretum fuisse a senatu, ut in votis non solum publicis, sed etiam privatis pro Caesaris salute litaretur, et universim quotannis III. non. Ian. pro Augustorum salute vota facta sunt, de quibus agemus in tractatu de numis Votorum. Taurus hostia, etsi alias quoque diis, tamen cumprimis Iovi mactata fuit. Iovi vero sacra fuisse haec vota, numi duo priores diserte loquuntur. Ergo si numus hic ad praesentem annum pertinet, rationem non video, cur non quatuor denarii praecedentes ejusdem sint anni partus putandi, praecipue cum viderimus ex Dione, quam anxie Romani ejus e Galliis reditum cu-

a) Supplem. ad Vaill. p. 7.

piverint, ipso etiam Horatio longiorem hanc ejus absentiam elegante carmine conquesto [a]).

Commode his numis jungemus alium Mescinii denarium, quoniam his annis IIIvir monetalis fuit:

IMP. CAES. AVGV. COMM.*uni* CONS.*ensu*, *inscriptum cippo*, *extra quem:* S. C., *in orbem:* L. MESCINIVS. RVFVS. IIIVIR.

I.*ovi* O.*ptimo* M.*aximo* S. P. Q. R. *Votum Susceptum* PR*o* S*alute* IMP. CAE. QVOD. PER. EV.*m* R.*es* P.*ublica* IN. AMP.*liore* ATQ.*ue* TRAN.*quilliore* S.*tatu* E.*st scriptum intra coronam quernam.* AR. (Mus. Caes.)

Sensus epigraphes planus, et constat ex Suetonio [b]), pluribus annis serius post cladem Vari votos ab Augusto ludos magnos Iovi O. M., *si remp. in meliorem statum vertisset.*

* * *

IMP. CAESAR. AVGVS. TR. POT. IIX. *in aliis:* VIII. *Caput nudum.*

APOLLINI. ACTIO. *vel:* FOEDVS. P. R. CVM. GABINIS., *in orbem:* C. ANTISTIVS. VETVS. IIIVIR. *Duo viri togati, et velati stantes porcam super ara ignita simul attinent.* AR. (Morelli.)

C. ANTISTIVS. VETVS. III-VIR. *Protome muliebris.*

IMP. CAESAR. AVGVS. COS. XI. *Instrumenta pontificalia.* AR. (Mus. Caes.)

Hos, aliosque hujus Antistii denarios explicatos vide in numis hujus gentis.

* * *

AVGVSTVS. TR. POT. VIII. *Caput nudum.*

Cippus, cui inscriptum: S. P. Q. R. IMP. CAE.*sari*, QVOD. V.*iae* M.*unitae* S.*unt* EX. EA. P.*ecunia*, Q.*uam* IS. AD. A.*erarium* DE.*tulit*, *in orbem:* L. VINICIVS. L. F. IIIVIR. AR. (Mus. Caes.)

Statua equestris Augusti super cippo, pone porta civitatis.

Eadem aversa. AR. (Morelli in Vinicia.)

Statua equestris Augusti super cippo, cui inscriptum: S. P. Q. R. IMP. CAES., *retro porta civitatis.*

QVOD. VIAE. MVN. SVNT. *pons opere arcuato, cui alii duo fornices insistunt, super his imperator in bigis elephantorum stante retro Victoria.* AR. (Mus. Caes.)

S. P. Q. R. IMP. CAESARI. *vel:* S. P. Q. R. CAESARI. AVGVSTO. *Caput nudum.*

Eadem aversa. AV. AR. (Mus. Caes.)

Alios nonnihil varios vide apud Morellium tab. XVII.

Egregie ad hos numos Dio [c]): *Augustus Flaminiam, quod ea ducturus erat exercitum, ipse procuravit, estque ea statim instaurata, ac ob id statuae Augusto in arcubus cum in ponte Tiberis, tum Arimini sunt positae.* Refert istud Dio ad V. C. 727, at numi descripti hoc demum anno, etsi antiquarii alii, inter quos praecipue Mediobarbus, discrepent. Certe numus I. ad hunc annum pertinet, quoniam trib. potestatem VIII. memorat, sed etiam numus II., nam

a) L. IV. ode 5. b) Cap. 23. c) L. LIII. c. 22.

habet eandem cum primo aversam, et eundem L. Vinicium auctorem. Etiam numus III., nam habet anticam fere eandem cum secundo. Etiam numus IV., nam ejus aversa eadem est cum aversa tertii. Ratio prona. Anno V. C. 727 coeptae muniri viae; at arduus hic labor est, et tempus, sumptusque postulat, et saepe intermittitur; hoc demum anno statui potest absolutus, ac eapropter positae, ac dedicatae statuae, quas memorat Dio, et proponunt numi. Addit sane eodem loco etiam Dio: *reliquae viae posteriore tempore refectae.* Sunt tamen etiam testimonia propiora. Narrat Suetonius [a]). *Quo autem facilius undique urbs adiretur, desumpta sibi via Flaminia Arimino tenus munienda reliquas triumphalibus viris ex manubiali pecunia sternendas distribuit.* Quod hic Suetonius non indicato tempore prodit, id factum Dio ad annum superiorem refert: *iis, qui triumphaverant, mandavit, ut in rerum a se gestarum memoriam aliquod monumentum ex manubiis exstruerent.*

Literae solitariae numorum I. et II. recte explentur ex Livio [b]): *Senatus consultum factum est, ut, quos ludos inter seditionem militarem in Hispania vovisset, ex ea pecunia, quam ipse in aerarium detulisset, faceret.* Quo minus literae IS, quod aliqui opinati sunt, I*ussu* S.*uo* notare possint, obstat, quod post I in numis etiam optime conservatis punctum non appareat.

Alius adhuc L. Vinicii numus connectendus:

Caput Augusti nudum.

S. P. Q. R. IMP. CAE. *inscriptum epistylio arcus triumphalis, supra quem imperator in quadrigis, hinc et illinc Parthus stans, infra arcum:* L. VINICIVS. AR. (Morelli in Vinicia, Mus. Caes.)

Typum similem jam vidimus ad annum V. C. 736. Ergo hac adhuc aetare honores Parthici memorantur.

V. C. 739 A. X. 15.
TR. P. VIII. IX. COS. XI. PONT. IMP. IX.
M. Livio Druso Libone, L. Calpurnio Pisone cos.

Adhuc in Galliis agit, in quas, ut etiam in Hispaniam, colonias ducit. Tiberius, et Drusus fratres Rhaetos compescunt.

Certos hujus anni numos non reperio.

V. C. 740 A. X. 14.
TR. P. IX. X. COS. XI. PONT. IMP. IX.
M. Licinio Crasso, Cn. Corn. Lentulo cos.

Pergit res Galliae, Germaniae, Hispaniae componere. Asandro mortuo Agrippa bellum in tumultuantes Bosporanos movet, eosque victos Polemoni subjicit, et Dynamin Asandri viduam uxorem dat.

Neque hujus anni numi exstant certi.

V. C. 741 A. X. 13.
TR. P. X. XI. COS. XI. PONT. IMP. IX. et forte X.
Ti. Claud. Nerone, P. Quintilio Varo cos.

Romam revertitur. Moritur M. Lepidus pontifex max., et olim IIIvir R.

a) Cap. 30. b) L. XXVIII. c. 38.

P. C. Agrippa ex Oriente redit, eique in aliud quinquennium trib. potestas decernitur. Ara Pacis constituitur [a]).

Desunt hujus anni numi certi, nisi forte huc quoque pertinent inscripti IPM. X., qui ad annum sequentem describentur.

V. C. 742 A. X. 12.
TR. P. XI. XII. COS. XI. IMP. X. XI.

M. Valerio Messalla Barbato, P. Sulp. Quirino cos.

Incipit
PONTIFEX MAXIMVS.

Agrippa repressis Pannoniis redux in Campania exstinguitur. Augustus privigno Tiberio, prius Vipsaniam Agrippinam Agrippae et Pomponiae filiam repudiare jusso, Iuliam filiam Agrippae viduam despondet, et anno sequente matrimonio jungit [b]). Tiberius Pannonios, Drusus Sicambros et Frisios domat. Augustus in locum mortui anno praecedente Lepidi pontificatum maximum suscipit saepe eo adhuc vivo oblatum, semper recusatum, quoniam ex lege nonnisi per alterius mortem vacabat. Hactenus initus hic honos anno superiore credebatur, verum insignes Fasti Verrii praesentem constituunt [c]). Factum istud pridie non. Mart. docentibus iisdem fastis, Ovidio [d]), et vetere Kalendario. Non audienda ergo mora, quae hanc dignitatem anticipant, inter quae praecipuum est illud, quod dedit Gruterus [e]), et etiam post tentatas correctiones Norisii [f]), et Chishulli [g]) in notis chronologicis adhuc peccat.

* * *

Ad hunc annum ab eruditis collocantur numi, qui Augustum IMP*eratorem* X. dicunt, ut et ii, in quibus est IMP. XI. Neque historia, neque monumenta repugnant, ut dicetur in fine sub titulo *Imperator.*

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput nudum.*

IMP. X. ACT. *Apollo Actius stolatus stans d. plectrum, s. lyram.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Quantum Apollini Actio debuerit Augustus, inutile repetere. Qui pro Apolline Musam in hoc numo exhiberi propter cultum muliebrem putant, patienter ferant, se numo gentis Antistiae plenisime redargui, in quo juxta similem figuram stolatam legitur: APOLLINI. ACTIO. Nota est citharoedorum, et Apollinis citharoedi stola, sive palla cum ex monumentis, tum scriptoribus. Vide infra numos Neronis inscriptos PONT. MAX., tum et insignem numum Hierapolis Phrygiae apud Pellerinium [h]). Et Tibullus loquens de Apolline citharoedo [i]):

Ima videbatur talis illudere palla,
Namque haec in nitido corpore vestis erat.

---

a) Kalend. Amitern. b) Dio L. LIV. §. 31. et 35. c) Foggini p. 23. d) Fast. III. 420. e) pag. 149. n. 104. f) Cen. Pis. diss. II. c. 10. g) Ant. Asiat. p. 187. h) Suppl. II. tab. IV. n. 10. i) L. III. eleg. IV. v. 35.

Propertius, quo loco templum Apollinis, et porticum, et constituta ibi artefacta recenset a), his verbis ejus dei signum describit:

Deinde inter matrem deus ipse, interque sororem,
Pythius in longa carmina veste sonat.

Ceterum Augustum jam ante aleam Actiacam Apollini fuisse eximie devotum, docent auctore Suetonio b) M. Antonii literae, in quibus hic secretiorem ejus coenam traducit, quae vulgo δωδεκαθεος vocabatur, in qua deorum dearumque habitu discubuere convivae, ipse vero Octavianus pro Apolline ornatus.

* * *

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput nudum.*

IMP. X. SICIL. *Diana succincta stans d. hastam, s. arcum, comite cane, etiam sine hoc.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Hanc aversam jam explicavimus ad V. C. 733.

* * *

Eadem adversa.

IMP. X. *Bos cornupeta.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Erizzi mens est, hos denarios cusos esse a Statilio Tauro IIIviro monetali, iisque taurum cum adlusione ad nomen insertum. Prolixam ejus super hoc argumento dissertationem commentariis suis inseruit Havercampus c), eamque sententiam, cum in contrarium nihil adferat, calculo suo confirmat utique. At qua ratione componi istud cum Havercampi verbis potest, quae saepius in suis ad familiarum numos commentariis inculcat, IIIvirorum munus circumacto anno exivisse? videmus autem, eundem tauri typum, si Morellii numis fides, quibus certe omnem habuit Havercampus, proponi cum variis repetiti imperii numeris inde a IX. usque XII., qui certe ad plures annos pertinent. Ceterum quis sit hujus typi explicatus, quin conjecturis indulgeam, adfirmare vereor. Sane adsentire nequeo iis, qui in hoc typo Thessalorum equitum tauros in Circo agitantium spectaculum vident, de quo vide Schlegelium d). Typus hic obvius item est in numis Vespasiani aureis inscriptis COS. vel IMP. variis numeris.

* * *

Eadem adversa.

IMP. X. *Augustus togatus in suggestu sellae curuli insidens acceptat oleae ramos, quos ei duae figure viriles offerunt.* In aliis: *una tantum figura ramum offerens.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Typus ad barbaros a Tiberio et Druso domitos, pacemque petentes spectat.

* * *

AVG. DIVI. F. IMP. X. *Luna inter septem triones.*

SALVS. GENERIS. HVMANI. *Victoria s. pede globo insistens in clypeo scribit.* AR. (Morelli, Thes. Brand. T. II. p. 606.)

Censet Begerus, denarium hunc signatum fuisse a Lucretio Trione IIIviro, quia in hujus gentis numis similis typus observatur, aut eo respici res a Druso versus septem triones prospere gestas. Res incerta. Quod ad aversam

a) L. II. eleg. 31. b) in Aug. c. 70. c) Morelli Impp. T. I. 289. d) ad Morellii Impp. T. I. p. 206.

attinet, exstant numi non pauci cum typo simili et epigraphe absque tamen Augusti mentione, quos propterea hic describo, quoniam ad eundem, aut vicinum certe annum pertinent:

S. P. Q. R. *intra coronam quernam.*

SALVS. GENERIS. HVMANI. *Victoria globo insistens.* AV. AR. (Morelli in Impp. et incertis famil.)

Aversam similem jam dedimus supra ad annum 734, in cujus numi altera superficie exhibentur signa a Parthis recepta. Quanquam a vero forte quis non magnopere aberraverit, qui numum praesentem sub Galbae imperio signatum volet arbitrari; nam et antica, et aversa numi hujus pars in ejus moneta observantur.

V. C. 743. *A. X.* 11.

TR. P. XII. XIII. COS. XI. P. M. IMP. XI.

Paullo Fabio Maximo, Q. Aelio Tuberone cos.

Drusus Cheruscos infestat, Tiberius Dalmatas et Pannonios, L. Piso Bessos superat. Augustus ipse in Galliis propter belli in vicinia turbida agit. Moritur Octavia secundum Dionem, at Suetonio anno sequente [a]). Iulia Augusti filia Tiberio nubit.

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput nudum.*

IMP. XI. *Capricornus globum pedibus stringens.* AR. (Mus. Caes.)

De capricorni typo, quoniam hic in Augusti numis cum Latinis, tum Graecis toties occurrit, hoc loco agere lubet. Hunc eximie illustrat Suetonius [b]), cum narrat, Theogenem Apolloniae mathematicum, cum ei Augustus tum adolescens genituram suam ederet, ea audita exiluisse, eumque adorasse. Addit: *tantam mox fiduciam fati Augustus habuit, ut thema suum vulgaverit, numumque argenteum nota sideris capricorni, quo natus est, percusserit.* Profert Schlegelius alia etiam poetarum Augusti sub capricorno nati testimonia [c]), quo loco pariter verbosas eruditorum super hoc Caesaris horoscopo altercationes recoquit, quas, quibus tantae eae videbuntur, adeant. Ceterum secundum Hyginum [d]) hic capricornus reipsa Pan est; nam hunc refert metu Typhonis sese in flumen abjecisse, et parte anteriore hirci, posteriore piscis formam induisse, cujus ingenium admiratus Iupiter eum sideribus inseruit. Illum Aratus propterea *Aegipana* appellat [e]). Capricorno in his numis saepe additur cornucopiae, et gubernaculum explicante istud Lactantio [f]): *nam simulacrum ejus* (Fortunae) *cum copia et gubernaculo fingunt, tanquam haec et opes tribuat, et humanarum rerum regimen obtineat.* Globus orbis terrarum symbolum nunc etiam comparere in moneta incipit. De hoc Isidorus [g]): *Pilam in signo constituisse fertur Augustus propter nationes sibi in cuncto orbe subjectas, ut magis figuram orbis ostenderet.* Eadem significatione is deinceps saepe ab Augustis manu praefertur. Saepe illi

a) Cap. 61. b) Cap. 94. c) ad Morelli Impp. T. I. p. 194. d) L. II. sign. coel. e) in Phoenom. f) Instit. L. III. c. 29. g) Orig. L. XVIII. c. 3.

insistit Victoria, sed pro hac infimo aevo defixum fuit crucis signum.

V. C. 744 *A. X.* 10.
TR. P. XIII. XIV. COS. XI. P. M.
IMP. XII.
Iul. Antonio Africano, Q. Fabio Maximo cos.

Pacata Germania, Dalmatia, Pannonia Augustus cum Tiberio et Druso Romam redit.

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput nudum, vel laureatum.*
IMP. XII. *Bos cornupeta.* AV. AR. (Mus. Caes.)
Eadem adversa.
IMP. XII. ACT. *Apollo Actius vel stans, vel gradiens.* AV. AR. (Mus. Caes.)
Eadem adversa.
IMP. XII. SICIL. *Diana gradiens.* AV. AR. (Mus. Caes.)

De his typis actum ad annum V. C. 742.

V. C. 745 *A. X.* 9.
TR. P. XIV. XV. COS. XI. P. M.
IMP. XIII.
Claudio Nerone Druso, T. Quinctio Crispino cos.

Drusus ad Albim fl. usque, et Oceanum penetrans, quo minus ultro signa promoveret, spectri monitu inhibitus est a). Ad Rhenum regressus lethali morbo corripitur, ad quem jussu Augusti, qui tum Ticini agebat b), advolans Tiberius fratrem animam agentem offendit. Ara Pacis dedicatur die XXX. Ianuarii c).

Certi hujus anni numi desiderantur.

V. C. 746 *A. X.* 8.
TR. P. XV. XVI. COS. XI. P. M.
IMP. XIV.
C. Marcio Censorino, C. Asinio Gallo cos.

Motis Germanis Tiberius Rhenum transit, ipse Augustus in Gallia subsistit. Sextilem eligit, qui *Augusti* nomen ferret, quod hoc mense primum consul, et multis victoriis potitus esset, cum alii Septembrem mallent, quo natus est. Maecenas moritur.

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput laureatum.*
IMP. XIIII. *Imperator in suggestu sedens puellum sibi a viro chlamyde induto oblatum acceptat.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Variant in hoc typo explicando eruditi. Censent alii, exhiberi Augustum accitos Germanici liberos ad se recipientem, quod fecit tum, cum legem de maritandis ordinibus perferret vellet, ut refert Suetonius d). Quae sententia certo falsa; nam quo tempore Augustus fuit IMP. XIV., nondum nati fuere Germanico liberi saltem sextus virilis. Vaillantius putat, indicari Tiridatem, qui Augusto in Hispaniis tum degenti subreptum astu Phraatis filium obtulit. At cum Augustus tum nondum imperator XIIII. esset, conjicit, numum percussum serius ad renovandam ejus facti memoriam e). Alii putant proponi

a) Dio. b) Tacit. Val. Maximus. c) Kalend. Praenest. d) Cap. 34. e) Arsac. imper. p. 172.

Phraatem Parthiae regem, qui filios, nepotesque suos obsides Romam misit, et Augusti fidei credidit, at quo definite anno, non constat. Vide Iosephum [a]), Strabonem [b]), Tacitum [c]). Id certum, habitum offerentis in his denariis peregrinum esse, ac, ut mihi videtur, hominis Germani.

* * *

Eadem adversa.

TR. POT. XVI. *Victoria globo insidens coronam aptat.* Quin. AV. (Mus. Farnes.)

Incipiunt hoc anno quinarii aurei, qui deinceps, ac praecipue sub Tiberio saepius recurrent.

V. C. 747 *A. X.* 7.

TR. P. XVI. XVII. COS. XI. P. M. IMP. XIV.

Ti. Claudio Nerone II. Cn. Calpurnio Pisone cos.

Tiberius iterum ad bellum Germanicum mittitur. Cajus Caesar vice Tiberii absentis ludos votivos pro reditu Augusti facit [d]).

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput laureatum.*

TR. POT. XVII. *Victoria sphaerae coelesti insidens coronam aptat.* Quin. AV. (Morelli ex mus. reg. Gal.)

V. C. 748 *A. X.* 6.

TR. P. XVII. XVIII. COS. XI. DES. XII. P. M. IMP. XIV.

D. Laelio Balbo, C. Antistio Vetere cos.

Augustus, quo Caium et Lucium ferocientes compesceret, Tiberio trib. potestatem in quinquennium confert. Verum hic sibi ab illis male metuens, literarum studiis obtentui sumptis Rhodum secedit, et vitam ibi privatam agit. Sacerdotium tamen Caio concedit Augustus, et consulem designari patitur, quem magistratum post quinquennium iniret. Vide Norisium Cenot. Pis. diss. II. c. 2., nam inde ab hoc anno tristis in Dione plurium annorum lacuna incipit.

Non fert hic annus numos certos.

V. C. 749 *A. X.* 5.

TR. P. XVIII. XIX. COS. XII. P. M. IMP. XIV.

Augusto XII. L. Corn. Sulla cos.

Augustus anno sequente consul XII. (verba sunt Zonarae ex Dione deperdito) Caio virilem togam dat, eum in curiam inducit, et principem juventutis designat.

Numi hujus anni incerti.

V. C. 750 *A. X.* 4.

TR. P. XIX. XX. COS. XII. P. M. IMP. XIV.

C. Calvisio Sabino, L. Passieno Rufo cos.

Anno post (prosequitur continuo Zonaras) Lucius Caesar eosdem honores, qui Caio fratri delati fuerunt, abstulit. At quae hoc loco Zonaras de Lucio narrat, Norisius in annum V. C. 752 differt [e]) dissimulato hoc Zonarae testimonio aliud docentis. Marmora magis fa-

---

a) Ant. L. XVIII. c. 2. b) L. VI. in fine. c) Ann. L. II. c. 1. d) Dio. e) Cenot. Pis. diss. II. c. 7.

vent Norisio, ut dicetur in numis Caii et Lucii Caess.

Numi certi desunt.

V. C. 751 *A. X.* 3.
TR. P. XX. XXI. COS. XII. DES. XIII.
P. M. IMP. XIV.
L. Corn. Lentulo, M. Valerio Messalino cos.

Nihil ad hunc annum memoria dignum suppeditat historia, aut numos certos res monetaria.

V. C. 752 *A. X.* 2.
TR. P. XXI. XXII. COS. XIII. P. M.
IMP. XIV.
Augusto XIII. M. Plautio Silvano cos.
Incipit
PATER PATRIAE.

Petiit consulatum hunc XIII. et postremum, ut Caium et Lucium filios amplissimo praeditus magistratu suo quemque tirocinio deduceret in forum [a]). Lucium Caesarem consulem designat post annos V. processurum. Naumachiam, aliosque ludos splendidissimos edit. Pater patriae appellatur. Templum Martis Vltoris dedicat. Iuliam filiam frequentium adulteriorum convictam in Pandatariam relegat.

CAESAR. AVGVSTVS. DIVI. F. PATER. PATRIAE. *Caput laureatum.*

PONTIF. MAXIM. *Mulier sedens d. hastam, s. ramum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Patrem patriae fuisse dictum Augustum, diserte docet Suetonius [b]), nimirum *per Valerium Messalam mandantibus cunctis, et senatu consentiente cum populo R.* Tempus non definit. In anno indicando eruditi in varias abiere sententias. Alii aliquot serius annis hunc titulum collatum censuere, sed quos refutant monumenta, quae mox dabuntur. Alii in multos annos retro gressi sunt auctoritate cum marmorum, sed vitiose descriptorum, tum numorum, sed Goltzianorum, in quibus Augusto jam in consulatu V. seu V. C. 725 patris patriae titulus adfingitur. Cui sententiae et si monumenta alia sincera adversarentur, malebant tamen eruditi nimio indulgentes speciosam aliquam causam delati jam tum ejus honoris reperire, quos inter fuit Perizonius [c]), quam obtrusos sinistre hos numos inter adulterinos amoliri. At Norisius hoc demum anno eum Augusto accessisse contendit, usus praecipue fragmento Kalendarii veteris Praeneste reperti [d]), in quo legitur:

NON. N. CONCORDIAE. IN. ARCE
FERIAE. EX. S. C. QVOD. EO
DIE. IMPERATOR. CAESAR. AVGV
STVS. PONTIFEX. MAXI
MVS. TRIB. POTEST. XXI. COS. XIII.
A. SENATV. POPVLO
QVE. ROMANO. PATER. PATRIAE
APPELLATVS

Legi possunt argumenta alia a Norisio eodem loco memorata, atque una conferri, quae de hoc fragmento erudite disserit Fogginius [e]).

Inscriptus illustri huic monumento

a) Suet. c. 26. b) Cap. 58. c) Animadv. hist. cap. 7. d) Cenot. Pis. diss. II. c. 8.
e) Fasti Verrii in praef. p. XII.

consulatus XIII. efficit, Augustum hunc titulum non abstulisse ante Kal. Ian. V. C. 752, et trib. potestas XXI., non potuisse conferri post diem V. Kalendas Iul. ejusdem anni, quia hoc ipso die jam coepit numerari trib. potestas XXII. Intra hos ergo terminos istud Romanorum obsequium est coercendum. Ad diem quod attinet, NON*as* quidem nobis indicat fragmentum, at mensem, cujus essent hae nonae, reticet. Verum quod illud dissimulat, liberaliter edocet Ovidius, nonas Februarias tenerrimis his versiculis celebrans [a]):

Dum canimus sacras alterno pectine NONAS,
Maximus hinc fastis adcumulatur honos - -
Sancte PATER PATRIAE, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen eques.
Res tamen ante dedit, sero quoque vera tulisti
Nomina, jam pridem tu pater orbis eras.
Hoc tu per terras, quod in aethere Iuppiter alto
Nomen habes, hominum tu pater, ille deum.

At vero eruditus quidam Gallus ex his ipsis Ovidii versibus probare contendit, hunc Augusto titulum maturius anno V. C. 752 fuisse delatum; nam ipso hoc, ait, anno Nasonem in exilium pulsum, fastos autem suos ante exilium in lucem misisse [b]). At vero satis constat, eum decennio serius, aut saltem novennio solum mutasse. Vide Massonum [c]). Quae alia ex numis adfert argumenta, satis ex iis, quae dixi, refutantur. Invicte ergo demonstravimus, Augustum V. C. 752 nonis Febr. patrem patriae fuisse appellatum.

Propter titulum patris patriae certum quidem est, numum praesentem non potuisse signari ante annum, in quo sumus, tamen nulla suppetit ratio, cur eum hoc potius anno, quam sequentibus Augusti reliquis cusum statuamus. Quin verisimile est, eum extremis ejus annis signatum, quia eadem aversa obvia est in Tiberii Augusti denariis.

* * *

CAESAR. DIVI. F. PAT. PA. *Caput Augusti.*

VOTA. PVBLICA. *Augustus togatus stans d. pateram super ara sacrificat, adstantibus camillo, tibicinibus, et victimario taurum feriente.* AV. (Vaill. Morelli.)

Quae vota depraedicet hic numus, incertum. Et hic pluribus deinceps annis potest competere.

* * *

CAESARI. AVG. *vel* AVGVSTO. *Quadrigae triumphales exsilientibus ex summo curru quadrigis equorum.*

S. P. Q. R. PARENT*i* CONS*ervatori* SVO. *Sceptrum cum aquila, togae pictae pars superior, laurea.* AR. (Mus. Caes.)

Pars aversa nota ornamenta triumphalia offert. Livius [d]): *Ibi Masinissam - - - aurea corona, aurea patera, sella curuli, et scipione eburneo, toga*

a) Fast. L. II. 121. b) B. L. Tom. XXIII. hist. p. 166. c) in vita Ovid. ad annum V. C. 762. d) L. XXX. c. 15.

picta, et palmata tunica donat. Addit verbis honorem, neque magnificentius quidquam triumpho apud Romanos, neque triumphantibus ampliorem eo ornatu esse etc. Horum origo ab Etruscis haud dubie petenda. Refert Dionysius Halicarnass [a]). Tarquinium Priscum in observantiae signum ab Etruscis accepisse principatus insignia, quibus reges suos ornare consueverant, videlicet *ϛεφανον τε χρυσεον και θρονον ἐλεφαντινον, και σκηπτρον ἀετον ἐχον ἐπι της κεφαλης, χιτωνα τε πορφυρουν χρυσοσημον, και περιβολαιον πορφυρουν ποικιλον κ. τ. λ. coronam auream et sellam eburneam, et scipionem habentem in summitate aquilam, tunicam purpuream auro distinctam, et togam purpuream pictam.* Vide similia apud Florum [b]). Addit idem Dionysius, Tarquinium continuo in regiae potestatis signum his ornamentis usum, subinde successores reges, atque his pulsis annuos consules, excepta corona et toga picta, quibus tamen, si decretus iis fuit triumphus, ornati incessere. Tamen sub imperatoribus, sub quibus nemo jam privatus triumphavit, nisi quod triumphalia ornamenta virtutis ergo decreta fuere, omnia haec insignia consulibus quoque permissa videntur. Sane ad unum consulem spectare videntur versus Iuvenalis, si eorum sensum, et veteris grammatici explicationem sequare [c]):

Quid si vidisset praetorem curribus altis
Exstantem, et medio sublimem in pulvere Circi
In tunica Iovis, et pictae Serrana ferentem
Ex humeris aulaea togae, magnaeque coronae
Tantum orbem, quanto cervix non sufficit ulla?
Quippe tenet sudans hanc publicus, et sibi consul
Ne placeat, curru servus portatur eodem.
Da nunc et volucrem, sceptro quae surgit eburno etc.

Ausonius de se consule [d]):

Vt trabeam, pictamque togam, mea praemia, consul
Induerer, fastisque meis praelatus haberer.

Denique de scipione cum aquila Prudentius [e]):

Cum consulatum initis, ut vernae solent,
Pudet fateri, farre pullos pascitis,
Aquila ex eburna sumit arrogantiam
Gestator, ejus ac superbit belluae
Inflatus osse, cui figura est alitis.

Ex quibus adeo testimoniis patet, insignia haec olim triumphantibus tantum decreta, deinde ad consules etiam derivata. Appianus, quo loco triumphum Africani senioris describit [f]), ait, triumphantem gestare solere *σκηπτρον ἐξ ἐλεφαντος, και δαφνην, ἡν ἀει* Ρωμαιοι *νομιζουσι νικης συμβολον, scipionem eburneum, et ramum laureum, quem semper Romani pro victoriae symbolo habent.* At videmus ex numis, Augustos etiam in processu consulari utrumque istud signum praeferre. Quare nisi aliae causae prae-

a) L. III. pag. 195. b) L. I. c. 5. c) Sat. X. 35. d) Idyll. IV. v. 92. e) περι ϛεφανων Hymn. X. v. 146. f) de reb. Punic. c. 65.

sto sint, difficile nonnunquam est definire in numis, in quibus imperator in quadrigis vectus d. scipionem cum aquila praefert, sitne is typus triumphi, an processus consularis. Vide de his plura in tractatu de Consulibus Caesaribus.

In praesente denario scipionem aquiliferum, togam pictam, coronam lauream indicare ornamenta triumphalia, dubitari non potest. Neque enim, si omnia haec insignia jam tum fuissent consulibus propria, ea Senatus P. Q. R. decrevisset Augusto. At constat, honores ei triumphales decretos. Nam cum V. C. 729 propter victos a M. Vinicio Germanos triumphus illi esset oblatus, isque eum recusasset, data illi continuo fuit potestas, singulis Kalendis Ian. *coronae et vestis triumphalis gestandae*, τῳ τε ςεφανῳ και τῃ ἐσθητι τῃ νικητηρια ἀει χρησθαι a). Ceterum sitne hic numus eodem etiam anno V. C. 729 signatus, decidere non ausim. Eum praesenti anno adfixi, quia Augustum *parentem* appellat, quo nomine non quidem ex decreto, sed affectu etiam maturius potuit compellari, quo modo in eodem hoc numo *conservator* dicitur, etsi non constet, hoc illi nomen ex S. C. datum.

* * *

Numos cum Martis Vltoris nomine vel typis aliqui ad hunc annum referunt, quoniam isto ejus templum dedicatum est, qua occasione verisimile est eorum aliquos fuisse signatos. At nos propter argumenti concordiam omnes ad annum V. C. 734 recensuimus.

Numos Augusti, in quorum aversa sunt Cajus et Lucius Caesares, quique omnes hoc, aut vicinis proxime annis signati sunt, dabimus in utriusque moneta.

V. C. 753.

TR. P. XXII. XXIII. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XIV.

Cosso Corn. Lentulo, C. Calpurnio Pisone cos.

Anni fine secundum calculum Dionysii Exigui nascitur Christus. M. Vinicius Germanos in festat. C. Caesar cum procos. imperio paludatus in Parthos et Arabes proficiscitur b).

Desunt numi certi.

V. C. 754 P. X. 1.

TR. P. XXIII. XXIV. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XIV.

C. Caesare Aug. F. L. Aemilio Paullo cos.

C. Caesar hujus anni consul bellum cum Parthis Armeniam sibi vindicantibus molitur.

De numis hujus anni certis nihil constat.

V. C. 755 P. X. 2.

TR. P. XXIV. XXV. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XIV.

P. Vinucio, P. Alpheno Varo cos.

Pace cum Parthis composita ea lege, ne hi sese Armeniae rebus miscerent,

a) Dio L. LIII. §. 26. b) Zonaras ex Dione.

C. Caesar et Phraates Parthiae rex in Euphratis insula colloquuntur. Tiberio permissum ab Augusto, Rhodo, in qua inde ab anno V. C. 748 privatus agebat, Romam reverti. Lucius Caesar in Hispaniam meditans Massiliae repentina morte exstinguitur mense Augusto.

Desunt numi certi.

V. C. 756 P. X. 3.

TR. P. XXV. XXVI. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XIV.

L. Aelio Lamia, M. Servilio cos.

Cajus Caesar Ariobarzanem Medum Armeniae regem praeficit, subinde in Artagerae obsidione insidiis in colloquio petitus graviter vulneratur.

Desunt numi certi.

V. C. 757 P. X. 4.

TR. P. XXVI. XXVII. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XIV.

Sex. Aelio Cato, C. Sentio Saturnino cos.

Cajus ex vulnere languidus Romam redux per iter Lymirae in Lycia moritur die XXI. Februarii. Augustus V. Cal. Iulias Tiberium et M. Agrippam Postumum Agrippae et Iuliae filium adoptat. Tiberio trib. potestatem in decennium confert. Iussus praeterea Tiberius Germanicum fratris Drusi filium adoptare, subinde ad bellum Germanicum proficiscitur.

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput laureatum.*

TR. POT. XXVII. *Victoria globo insidens manibus lauream aptat.* Quin. AV. (Mus. Caes.)

V. C. 758 P. X. 5.

TR. P. XXVII. XXVIII. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XIV.

L. Valer. Messalla Voleso, Cn. Corn. Cina Magno cos.

Agrippae Postumo datur toga virilis absque tamen aliis honoribus [a]).

Numi certi desunt.

V. C. 759 P. X. 6.

TR. P. XXVIII. XXIX. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XV.

M. Aemilio Lepido, L. Arruntio cos.

Tiberius in Germania, et Dalmatia bellum continuat.

CAESAR. AVGVSTVS. DIVI. F. PATER. PATRIAE. *Caput laureatum.*

SICIL. IMP. XV. *Diana stolata gradiens d. telum ex pharetra promit, s. arcum praetendit.* AV. max. mod.

Numus hic volumine suo conspicuus, cui similis, qui esset hujus, aut vicini aevi, conspectus non est, repertus est inter ruinas Herculani, editusque ad calcem praefationis Tomi II. Picturarum Herculanensium. Eum subinde Khellius prolixa dissertatione illustravit, in qua quam felix fuerit, argumento esto, quod vocabulum SICIL. dividit, legendumque docet: *Sextus* ICIL*ius*, qui nimirum aedilis Dianae signum dedicasset. Digna Harduino sententia. Magis ferenda esset, etsi haec

a) Dio.

quoque falsa, et a Khellio impugnata academici Herculanensis conjectura, qua autumat, fieri potuisse, ut IIIviri monetales poema Augusti celebrarent, de quo Suetonius [a]): *Vnus liber exstat scriptus ab eo hexametris versibus, cujus et argumentum, et titulus est SICILIA.* Permittantur haec iis, qui ingenii ludicris delectantur. Sententiam de his numis planam, ac vel ideo veriorem supra ad annum V. C. 733 proposui.

* * *

Antica incerta.

TR. POT. XXIX. *Victoria sphaerae coelesti insidens lauream aptat.* Quin. AV. (Morelli tab. XII. n. 12.)

Antica incerta.

PONTIF. MAX. TRIBVN. POTEST. XXIX. *in medio:* S. C. AE. II. (Morelli tab. XXVIII. n. 23.)

V. C. 760 P. X. 7.

TR. P. XXIX. XXX. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XV.

A. Licinio Nerva Siliano, Q. Caecilio Metello Cretico cos.

Grave bellum in Illyrico, ad quod gerendum missi Tiberius et Germanicus. M. Agrippa Postumus, quod ira esset praecipiti, et in Liviam, ipsumque Augustum contumeliosus, abdicatur, et primo Surrentum, dein in Planasiam insulam relegatur [b]).

Antica incerta.

PONTIF. MAXIM. TRIBVN. POTEST. XXX. *in medio:* S. C. AE. II. (Morelli tab. XXVIII. n. 24.)

V. C. 761 P. X. 8.

TR. P. XXX. XXXI. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XV.

M. Furio Camillo, Sex. Nonio Quinctiliano cos.

Tiberius et Germanicus hoc demum anno bello Illyrico finem imponunt, Augusto interea cum senatu Arimini subsistente, ut rebus ex vicino melius consuleret.

Antica incerta.

PONTIF. MAXIM. TRIBVN. POTEST. XXXI. *in medio:* S. C. AE. II. (Morelli tab. XXVIII. n. 25.)

V. C. 762 P. X. 9.

TR. P. XXXI. XXXII. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XVI. - -

C. Poppaeo Sabino, Q. Sulpicio Camerino cos.

Bellum Germanici cum Dalmatis, cui deinde propter molem etiam accedit Tiberius.

Desunt numi certi.

V. C. 763 P. X. 10.

TR. P. XXXII. XXXIII. COS. XIII. P. M. P. P. IMP. XIX.

Cn. Corn. Dolabella, C. Iunio Silano cos.

Dalmatae aegre tandem a Tiberio, et Germanico expugnantur. Tiberii triumphus dilatus ob acceptum caesi ab Arminio cum tribus legionibus Quinctilii Vari nuncium [c]). Luctus hinc Romae, atque ipsius Augusti ingens. Ti-

a) Cap. 85. b) Dio, Sueton. cap. 65. c) Suet. in Tiber. c. 17.

berius, ut malo subveniretur, cum lecto milite destinatur.

Numi certi desunt.

V. C. 764 *P. X.* 11.

TR. P. XXXIII. XXXIV. COS. XIII.

P. M. P. P. IMP. XX.

M. Aemilio Lepido, T. Statilio Tauro cos.

Tiberius et Germanicus ad expiandam Vari cladem in Germaniam impressionem faciunt, eodemque anno Romam revertuntur [a]).

IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. IMP. XX. *Caput nudum.*

PONTIF. MAXIM. TRIBVN. POT. XXXIIII. *in medio:* S. C. AE. II. (Mus. Caes.)

Habemus in hoc numo Augustum imperatorem XX., quem titulum fors anno sequente cepit, cum trib. potestas XXXIIII. sese in sequentem quoque annum porrigat. Numi hi sunt obvii, sed Gabriel Brotier ad Taciti sui Annal. L. I. c. 9 numum cetera simillimum, sed inscriptum IMP. XXI. citat, ex quo sequeretur, eum hoc, vel sequente anno dictum IMP. XXI., sed vereor, ut sincera sit lectio; nam cum hoc numero imperator non fuit ante trib. potestatem XXXVII.

V. C. 765 *P. X.* 12.

TR. P. XXXIV. XXXV. COS. XIII.

P. M. P. P. IMP. XX.

Germanico Caes. C. Fonteio Capitone cos.

Augustus senio gravis Germanicum senatui, senatum Tiberio commendat. Tiberius de Pannoniis, et Dalmatis triumphat.

Numi hujus anni certi non proditi.

V. C. 766 *P. X.* 13.

TR. P. XXXV. XXXVI. COS. XIII.

P. M. P. P. IMP. XX.

C. Silio, L. Munatio Planco cos.

Augustus Tiberio trib. potestatem, quae collata V. C. 757 in decennium sequente anno exspiratura erat, prorogat, lataque lex a consulibus, uti provincias Tiberius communiter cum Augusto administraret.

CAESAR. AVGVSTVS. DIVI. F. PATER. PATRIAE. *Caput laureatum.*

TI. CAESAR. AVG. F. TR. POT. XV. *Caput Tiberii nudum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

TI. CAESAR. AVG. F. TR. POT. XV. *Tiberius in quadrigis triumphalibus d. ramum, s. sceptrum cum aquila.* AV. AR. (Mus. Caes.)

De hoc Tiberii triumpho agetur in ejus numis ad hunc annum.

V. C. 767 *P. X.* 14.

TR. P. XXXVI. XXXVII. COS. XIII.

P. M. P. P. IMP. XXI.

Sex. Pompejo, Sex. Appulleio cos.

Augustus in Campaniam profectus in lethalem morbum incidit, ex quo obiit Nolae in eodem, quo pater Octavius cubiculo die XIX. Augusti, quo ipso

a) Dio.

olim consulatum inivit. Vixit annos LXXV. menses X. dies XXVI. [a]).

Vir fuit magnis virtutibus spectabilis, et quae habuit vitia, sic fuerunt temperata, ut feri possent. Occiso Iulio cum principatum adire statim non posset, aemulos tantisper passus, tandem tolerantia, moderatione, armis superior omnibus evasit, iisque aut victis, aut abdicare coactis remp. vario nomine, aucta quotannis, ac magis firmata potentia ab anno V. C. 723 ipsis quadraginta quatuor annis solus tenuit, et monarchiam, quam I. Caesar inchoavit, ipse denique constituit, ea saltem causa imperio R. salutarem, quod isto sibi, libertatique suae relicto fieri non poterat, quin omnia propter privatorum potentiam, opes, contemptum legum, ac ambitionem, fatale reip. malum, pessum irent, quae corrigi omnia, nisi uno imperante, non possunt. Iam vero quod exigua primum spe, deinde inter inpedimenta gravissima unus rerum potitus est, istud unius fortunae fuisse opus, viderunt alii, et ipse fortunae acceptum tulit. Ejus sane causa, inquit vir summus Plutarchus [b]), etsi aliud vellent, Cicero primum remp. consiliis suis rexit, Lepidus exercitum tenuit, Pansa vicit, Hirtius in acie cecidit, et Antonius amori vacavit. Quin et Cleopatram, inquit, in Caesaris fortuna pono, in quam velut scopulum impegit summus imperator, ut denique solus restaret Caesar. Quare cum nepotem Caium ad bellum Orientis mitteret, ei fortitudinem Scipionis, gratiam Pompeji, suam vero ipsius fortunam precatus est. Principatum primo per vim partum, mox a volentibus delatum egregie administravit, sic ut securitati publicae stabilitis legibus, coercitis seditionibus, repressis, aut servire coactis externis hostibus optime consuleret, essetque ejus imperium remotissimis etiam gentibus formidatum aeque ac venerabile. Ad bella gerenda habilis, eorum tamen felicem exitum alienae magis virtuti plerumque debuit. Victoriae Philippensis laus penes unum M. Antonium, victi praeliis navalibus Sex. Pompeji, et ad Actium Antonii penes unum fere M. Agrippam stetit. In Dalmatas victo Pompejo ipse duxit, ac serius in Cantabros, quae ei expeditio postrema fuit, nam quas deinceps suscepit, M. Agrippae, aut viris ex familia sua commisit, sic tamen, ut ipse relicta Roma praeclaro consilio ex propinquo rei gerendae curam intenderet. Bella, nisi cum necesse fuit, non coepit, atque etiam coepta, cum sibi ultro ab hostibus satisfieret, omisit. Adolescens a saevitia non alienus, quod post bellum Philippense, et Perusinum compertum fuit, tamen facilis fuit ad ignoscendum, et facile se aliorum sanis consiliis, praecipue Maecenatis, ad mansuetudinem revocari passus est. Sumptus in edendis spectaculis, congiariis, muniendis viis, aedificiis publicis ingentes fecit, etsi cultus domi simplex esset, et vita frugalis. Animo in adversis non semper, ut virum decuerat, forti fuit, quod patuit post Vari in Germania cladem, variasque domus suae ignominias. Valetudine etsi minus fir-

a) Dio. b) de Fort. Rom. L. II. p. 318.

ma, et per vices graviter affecta uteretur, ad ferenda tamen imperii onera ad vitae finem duravit. Imperii ab Augusto graviter, moderate, et cum multa prioris libertatis specie administrati tum primum Roma purum, ac sincerum testimonium praestitit, cum serio subinde edoceretur, quantum inter hujus virtutes, ac successorum abnormia vitia, vitamque nefandis quibusque sceleribus coopertam interesset.

Vxores:

I. SERVILIA, P. Servilii Isaurici filia, sed quam sponsam tantum habuit ad nuptias cum sequente coactus.

II. CLAVDIA, P. Clodii a Milone interfecti ex Fulvia filia, quam M. Antonio post bellum Mutinense conciliatus militum hortatu duxit, ut arctiore uterque vinculo conjungeretur. Nam fuit haec Claudia Antonii privigna per Fulviam, quae caeso Clodio deinde Antonio nupta fuit. Verum orta haud multo post cum Fulvia simultate Clodiam intactam, ut jurabat, matri remisit.

III. SCRIBONIA, quam duxit V. C. 714, ut Sex. Pompejum, quem in suas adversus Antonium partes trahere tum studebat, sibi conciliaret. Habuit enim Pompejus uxorem Scriboniam prioris Scriboniae neptem. Eam post biennium repudiavit, seu quod ejus mores pertaesus esset, ut ipse ferebat, seu verius, quod desperata cum Pompejo pace, sublataque connubii causa deinceps uni suo adfectui indulsit. Filiam ex hac IVLIAM habuit, de qua infra in ejus numis.

IV. LIVIA, quae marito diu superfuit. De hac plura infra in ejus numis.

* * *

Numi certi postremi hujus anni desunt.

NVMI AVGVSTI VAGI.

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput vario cultu.*

DIVVS. IVLIVS. *Stella crinita.* AV. AR. (Morelli, Mus. Caes.)

Aversam explicatam vide in numis D. Iulii.

Caput vario cultu.

AVGVSTVS. *Capricornus globum pedibus stringit, juxta gubernaculum, superne cornucopiae.* AV. AR. (Mus. Caes.) AR. max. mod. (Morelli).

De capricorno Augusti genethliaco vide dicta ad annum 743. In numis similibus ad principem capricorni typum adduntur varia alia attributa, quae videsis apud Morellium tab. XVI.

CAESAR. *Caput nudum.*

AVGVSTVS. *Bos gradiens, in alii stans.* AV. AR. (Mus. Caes.)

AVGVSTVS. *Caput nudum.*

Sphinx sedens. AV. (Mus. Caes.) AR. max. mod. (Mus. Caes.)

Schlegelius Sphinge Aegyptum, cujus illud animal esse symbolum videtur, post alios indicari existimat [a]). At si istud, cur eadem Sphinx visitur etiam in numis inscriptis ARMENIA. CAPTA? Latius igitur ejus animalis significatio patet, de qua supra ad annum 734 aliqua memoravi.

a) Morelli Impp. p. 232.

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

OB. CIVIS. SERVATOS. *intra coronam quernam.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Frequens in Augusti numis praeconium, praecipue postquam cives Romanos in Parthia detentos V. C. 734 in libertatem vindicavit, ut videre est in numis Aquillii, Caninii, Durmii, Petronii, qui circum eam aetatem IIIviri monetales fuere. De epigraphe hac, et typo vide, quae plura ad numos gentis Caniniae notavi. Inscriptio etiam saepe absolvitur solis literis OB. C. S. vel O. C. S. Vide numos gentium Aquilliae, et Petroniae. Exortam hanc sub Augusto aversam saepe revocarunt successores Caesares, parum saepe soliciti, utrum ea laus vere de se possit praedicari.

* * *

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

S. P. Q. R. *Victoria volans s. clypeum tenet, cui inscriptum:* CL. V., *d. ramum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

OB. CIVIS. SERVATOS. *Clypeus, cui inscriptum.* S. P. Q. R. CL. V. *cinctus corona querna.* AV. AR. (Mus. Caes.)

CL*ypeus* hic V*otivus* (nam sic legenda sunt vocabula decurtata) variis modis proponitur, quos videre potes vel apud Morellium, vel in Catalogo musei Caesarei P. II. p. 86. Dedicandi clypeos mos est pervetustus. Ita jam Virgilius fingit Aeneam Apollini Actio dedicasse clypeum cum epigraphe: *Aeneas haec de Danais victoribus arma* a). Vetera ejus exempla in ipsa urbe commemorat Plinius, additque, solitos fuisse Trojanos veteres, atque etiam Poenos imagines suas clypeis insculpere b), Poenorum morem confirmat Livius narrans c), in parta praeda fuisse clypeum argenteum pondo CXXXVIII. cum imagine Barcini Hasdrubalis. Eodem modo senatus quoque Claudio Gothico clypeum aureum in curia dedicavit, in quo *expressa thorace vultus ejus imago*, ut refert Trebellius Pollio, et sic supra ad annum V. C. 738 in Mescinii numo vidimus Augusti caput inclusum clypeo, et in simili exhibentur capita *Clementiae*, et *Moderationis* in Tiberii moneta. Notus ex Macrobio jocus Ciceronis, qui, cum in Asia proconsulari vidisset clypeatam imaginem Quinti fratris ingentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam, (erat autem Quintus staturae parvae) ait, frater meus dimidius major est, quam totus d). Serius comperi, pleraque haec testimonia jam collecta fuisse a Biagio, cum erudite comprobare intenderet, verba της γραπτης ἐικονος ἐν ὁπλῳ, quae leguntur in decreto Atheniensium, interpretanda esse: *pictae imaginis in clypeo* e). Atqui simili modo jam antea Belleyus explicavit verba marmoris Cymaei. ΕΙΚΟΝΑ. ΓΡΑΠΤΑΝ. ΕΝ. ΟΠΛΩ. ΕΝ. ΧΡΥΣΩ, *imaginem pictam in clypeo aureo* f). Servierunt igitur hi clypei, ut appensi in locis publicis, privatisve sive ejus,

a) Aen. V. 286. b) L. XXXV. c. 3. c) L. XXV. c. 39. d) Sat. L. II. c. 3. e) de Decret. Athen. c. 26. f) Caylus Rec. d'Ant. Tom. II. p. 188.

quem libuit, repraesentarent imaginem, eamque aut pictam, aut opere exstante, cujus generis fuere clypei Homeri et Virgilii, opus Vulcani, et qualium meminit Plinius a), sive ut insertae epigraphes ope illustris cujusdam facti memoria ad posteros duraret. Alter hic modus perfrequens est in moneta imperatorum, Victoria plerumque clypeo inscribente. Vtriusque hujus modi uno loco meminit Philo Iudaeus b), quo teste Pilatus Iudaeae praefectus *ἀνατιθησιν ἐν τοις κατα την Ἱεροπολιν* Ηρωδου *βασιλειοις ἐπιχρυσης ἀσπιδας, μητε μορφην ἐχουσας, μητε ἀλλο τι των ἀπηγορευμενων, ἐξω τινος ἐπιγραφης ἀναγκαιας, ἡ δυο ταυτα ἐμηνυε, τον δε ἀναθεντα, και ὑπερ ου ἡ ἀναθεσις, in regiis aedibus Herodis, quae sunt in urbe sacra, dedicavit inauratos clypeos, nullam quidem offerentes effigiem, aut aliud, quod lege vetitum esset, sed tantum inscriptionem necessariam, qua duo haec intelligerentur, is, qui dedicavit, et in cujus gratiam facta dedicatio.* Clypei Domitiani, quos senatus audita hujus caede in curia detrahi, et solo adfligi jussit, ut narrat Suetonius c), haud dubie ejus tyranni vel imagine, vel nominibus fuerunt insignes. His adde, quae nuper eruditi interpretes Antiquitatum Herculanensium de his clypeis collegere d).

Caput Augusti laureatum.

CAESAR. AVGVSTVS. *Duo lauri rami* AV. AR. (Mus. Caes.)

Lauri ratio perinde, ac coronae quernae petenda ex iis, quae ad numos gentis Caniniae disserui.

CAESAR. *Caput nudum intra quernam.*

AVGVST. *intra coronam ex pateris, et victimarum craniis contextam, quam gubernaculum in perpendiculum secat.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Typus symbolicus, qui videtur felicitatem per pietatem in deos immortales partam indicare.

AVGVSTVS. *Caput nudum.*

Corona laurea insertis sex navium rostris. AR. (Mus. Caes.)

Typus navalium victoriarum.

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

IOVI. OLYM. *Templum 6 columnarum acrostoliis ornatum.* AR. (Mus. Caes.)

Eleganter Pedrusius numum hunc Suetonii verbis illustrat e): *Reges amici atque socii --- aedem Iovis Olympici Athenis antiquitus inchoatam perficere communi sumptu destinaverunt, Genioque ejus* (Augusti) *dedicare.*

AVGVSTVS. *Caput nudum.*

L. CANINIVS. GALLVS. IIIVIR. *Cippus, cui inscriptum:* C. C. AVGVSTI. AR. (Morelli in fam. Canin.)

Numum descripsi propterea, quoniam rarum est in hujus Caesaris numis, ex quo Augusti nomen adoptavit, legere praenomen Caji. Explenda enim videtur epigraphe: *Caji Caesaris* AVGVSTI, etsi varios eruditi attulerint ejus explicatus, quos recitat Morellius f), et Fabricius g), sed quorum nullus satisfacit.

---

a) H. N. L. XXXV. c. 2 seq. b) de Legat. ad Cajum p. 589. c) in Domit. c. 23. d) Lucerne pag. 20. e) Cap. 60. f) Specim. p. 94. g) ad Bandurii Bibl. num. p. 208.

* * *

Exstant adhuc denarii alii cum Augusti capite, et magistratus Romani mentione, qui in familiarum numis descripti jam sunt, neque hic describendi videntur, cum ad Augusti historiam nihil conferant, suntque sequentes:

COSSVS. CN. F. LENTVLVS, in gente Cornelia.

LENTVLVS. SPINT. ibidem.

L. LENTVLVS. FLAMEN. MARTIALIS, ibidem.

* * *

Numi IIIvirorum monetalium cum capite, vel inscriptione Augusti.

Horum complures, cum chronologicam notam obtulere, in annis, ad quos pertinere videbantur, descripsimus. Alios, qui hac carent, dedimus in numis familiarum; ut adeo eos iterum proponere, superfluum sit. Nuda igitur eorum nomina, et in aeneis praeterea numorum ipsorum modos dabimus. In hac autem classe eos tantum IIIviros monetales exhibebo, qui IIIviri ipsum titulum addunt, quosque adeo certo constat, fuisse hoc munere praeditos, quorum sane catalogum nimio auxerunt Vaillantius, et Havercampus, ut jam in prolegomenis ad numos familiarum monui.

IIIviri in denariis cum aureis, tum argenteis.

C. Antistius Reginus.

C. Antistius Vetus. Hujus aliquot numos vide ad annum 738.

L. Aquillius Florus. Vide annum V. C. 734.

L. Caninius Gallus. Vide annum V. C. 734.

M. Durmius. Vide annum V. C. 734.

C. Marius Trogus. Vide annum V. C. 737.

L. Mescinius Rufus. Vide annos V. C. 737, 738.

P. Petronius Turpilianus. Vide annum V. C. 734.

M. Sanquinius. Vide annum V. C. 737.

C. Sulpicius Platorinus. Ejus denarii signati usque ad V. C. 742, nam habent caput Agrippae, qui hoc anno obiit.

L. Vinicius. Vide annum V. C. 738.

IIIviri in aeneis I. formae.

OB. CIVIS. SERVATOS. *Corona querna inter duos lauri ramos.*
(*Nomen IIIviri*) IIIVIR. A. A. A. F. F. *in medio:* S. C.

Q. Aelius Lamia.
C. Asinius Gallus.
C. Cassius Celer.
C. Gallius Lupercus.
P. Licinius Stolo.
C. Marcius Censorinus.
P. Naevius Surdinus.
C. Plotius Rufus.
T. Quinctius Crispinus Sulpicianus.
M. Sanquinius.
Ti. Sempronius Gracchus.

IIIviri in aeneis, formam I. nonnihil excedentibus.

CAESAR. AVGVST. PONT. MAX. TRIBVNIC. POT. *Caput Augusti, cui Victoria retro stans lauream alligat.*

(*Nomen IIIviri.*) IIIVIR. A. A. A. F. F.
in medio: S. C.

P. Lurius Agrippa.
M. Maecilius Tullus.
M. Salvius Otho.

IIIviri in aeneis II. formae.

CAESAR. AVGVSTVS. TRIBV-NIC. POTEST. *addito in aliis:* PONT. MAX. *Caput nudum.*
(*Nomen IIIviri.*) IIIVIR. A. A. A. F. F.
in medio: S. C.

Q. Aelius Lamia.
C. Asinius Gallus.
Cn. Calpurnius Piso.
C. Cassius Celer.
C. Gallius Lupercus.
A. Licinius Nerva.
P. Licinius Stolo.
P. Lurius Agrippa.
M. Maecilius Tullus.
L. Naevius Surdinus.
Sex. Nonius Quinctilianus.
C. Plotius Rufus.
M. Salvius Otho.
M. Sanquinius.
Volusus Valerius Messalla.

IIIviri in aeneis aliis II. formae.

AVGVSTVS. TRIBVNIC. POTEST. *intra coronam quernam.*
(*Nomen IIIviri.*) IIIVIR. A. A. A. F. F.
in medio: S. C.

Q. Aelius Lamia.
C. Asinius Gallus.
Cn. Calpurnius Piso.
C. Cassius Celer.
C. Gallius Lupercus.
P. Licinius Stolo.
C. Marcius Censorinus.
L. Naevius Surdinus.
C. Plotius Rufus.
T. Quinctius Crispinus Sulpicianus.
M. Sanquinius.
Ti. Sempronius Gracchus.

IIIviri in aeneis III. formae.

Typi: *Incus.* — *Duae dexterae junctae caduceum sustinent.* — *Simpulum et lituus, addito in singulis:* S. C.

Lamia *Aeliae.* — Annius — Apronius — P. Betilienus Bassus — Pulcher *Claudiae* — Sisena *Corneliae* — Regulus *Livineiae* — C. Naevius Capella — C. Rubellius Blandus — Silius — Taurus *Statiliae* — L. Valerius Catullus.

Divus Augustus.

Augustum adhuc vivum numinis vice habitum, certa fide constat, atque istud ei vulgo exprobratum, refert Tacitus [a]): *nihil deorum honoribus relictum, cum se templis, et effigie numinum per Flamines, et sacerdotes coli vellet.* Quin et Appianus narrat [b]), eum victo Sex. Pompeio, et abdicato Lepido *oppidatim inter deos tutelares fuisse consecratum.* Habuisse eum adhuc vivum super aras ac templa suum etiam Flaminem et sacerdotes, quod jam memorasse vidimus Tacitum, demonstrat Cenotaphium Pisanum a Norisio illustratum, et vivo adhuc Augusto positum, in quo proditur *T. Statulenus Iuncus Flamen Augusta-*

a) Ann. I. 10. b) B. C. L. V. c. 132.

lis. In marmore quodam Praenestino legitur *Cn. Pontius Rusticus Flamen Caesaris Augusti* a). Reliqua monumenta, quae Augusto vivo honores divinos adstruunt, proferam infra, cum de patria numorum ROM. ET. AVG. inscriptorum agam. At non minus verum, Augustum honores divinos, quos decerni sibi in provinciis passus est, in urbe non admisisse, cujus rei auctor locuples est Suetonius b): *Templa quamvis sciret etiam proconsulibus decerni solere, in nulla tamen provincia, nisi communi suo Romaeque nomine recepit; nam in urbe quidem pertinacissime abstinuit hoc honore.* Dio item refert, istud in provinciis quidem, at neque Romae, neque per Italiam tentatum c). De Roma istud verum, quod confirmatur etiam numis, qui honores divinos vivo delatos nullos offerunt, at non perinde de Italia, aliud docentibus monumentis, quae adduximus. Ex quo apparet, omnium maxime aberrarare Aur. Victorem, qui non in provinciis modo, sed etiam *Romae vivo mortuoque templa, sacerdotes, et collegia sacrata perhibet.*

Augustum mortuum consecrari demum a senatu ipso necesse fuit, cum eam vesaniam jam instituerit in patre Iulio, ejusque pro se, et successoribus exemplum fundaverit, quamobrem eum Silenus salse χοροπλαϛην, *pupparum effictorem*, appellat d), nimirum qui tot novos, ac ridiculos coeli incolas finxisset. Augustum inter immortales deos receptum, affirmat Dio e), constitutis ei Flaminibus cum sacris, et sacerdote Livia. Et Tacitus f): *Idem annus* (V. C. 767.) *novas caerimonias accepit addito sodalium Augustalium sacerdotio - - - sorte ducti e primoribus civitatis unus et viginti. Tiberius, Drususque, et Claudius, et Germanicus adjiciuntur.* Decretum hunc honorem die XVII. Septembris, probatur ex Kalendario Amiternino, in quo ad hunc diem: *Fer. ex S. C., quod eo die divo Augusto honores coelestes a senatu decreti Sex. Apuleio, Sex. Pompeio cos.*

In numis Romanis constanter valuit DIVVS, at extra Romam in consecrationis numis etiam DEVS. Sic in numis Tarraconis: DEO. AVGVSTO, pro quo apud Graecos positum ΘΕΟΣ, quanquam et hi ne vivis quidem hanc appellationem saepe negavere, quod argumentum latius persequemur in tractatu de numis consecrationum. In unico Gallieni numo commatis Romani, quem mox infra dabimus, Augustus dicitur DEVS. Ad Augusti consecrationem pertinent etiam *luci* ei per provincias dicati, de quibus egi ad numum Iubae II. Mauretaniae regis inscriptum: LVCV. AVG. Nimirum teste Servio g). *Vbicunque Virgilius lucum ponit, sequitur etiam consecratio.*

Augusti consecrationem comprobant numi frequentes, non modo a successore Tiberio, sed per plura deinceps imperia signati, quos modo pro temporis ordine describemus:

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. *Caput radiatum.*

---

a) Foggini Fasti Verrii p. XIV. b) Cap. 52. c) L. LI. §. 20. d) Caess. Iulian ap. Spanh. p. 248. e) L. LVI. §. 46. f) Ann. I. 54. g) ad Aen. I. 441.

PAX. *Mulier stans d. ramum oleae, s. cornucopiae.* AV. (Morelli.)

Alium argenteum cum *Concordia sedente* idem recitat.

DIVVS. AVGVSTVS. PATER. *Caput radiatum.*

S. C. *intra coronam quernam.* AE. II. (Mus. Caes.)

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. PATER. *Caput radiatum, prae quo fulmen, supra caput astrum.*

S. C. *Mulier velata sedens d. pateram, s. hastam.* AE. II. (Mus. Caes.)

Hunc credo numum respexerit Lucanus, quando prognatos ex bellis civilibus hujus naturae deos sic perstringit [a]):

Bella pares superis facient civilia divos,
FVLMINIBVS manes, RADIISQVE ornabit, et ASTRIS,
Inque deum templis jurabit Roma per umbras.

In aversa hujus numi proponi Iuliam Augusti uxorem, patebit ex numis hujus Augustae.

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. S. C. *Caput radiatum.*

CONSENSV. SENAT. ET. EQ. ORDIN. P. Q. R. *Signum Augusti sedentis d. ramum, s. globum, vel pateram tenentis.* AE. II. (Mus. Caes.)

Numus D. Augusti statuam omnium ordinum consensu decretam proponit, quales plures erectas ejus mortui honori refert Dio [b]). Inscribuntur tres Romanorum ordines secundum dignitatis legem, *Senatus, eques, Populus.* Alium ordinem statuit Plinius [c]): *Ab illo tempore* (Ciceronis consulatu) *plane hoc tertium corpus* (equitum) *in rep. factum est, coepitque adjici senatui populoque Romano et equester ordo. Qua de causa et nunc post populum scribitur, quia novissime coeptus est adjici.* Apud poetas ordinem aut invertit, aut turbavit metri necessitas, ut apud Martialem [d]):

Dat populus, dat gratus eques, dat tura senatus.

Et apud Ovidium [e]):

Sancte pater patriae, tibi plebs, tibi curia nomen
Hoc dedit, hoc dedimus nos tibi nomen eques.

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. P. P. *Caput Augusti laureatum.*

Sine epigraphe. Templum multis columnis, et statuis conspicuum, intra quod figura sedens d. pateram, s. cornucopiae, epistylio inscriptum: S. P. Q. R. AE. max. mod. (Beger Thes. Br. Tom. III. p. 87.)

Narrat Dio [f]), *Augusto a senatu decretum heroum, quod subinde exaedificavere Livia et Tiberius.* Sed erunt forte, quibus hoc numisma suspectum videbitur, partim quia haec aetas numos maximae formae commatis R. nondum tulit, partim quia nimis multi numi haud dubie spurii cum simili typo templi circumferuntur. Eadem aversa est etiam in numo Tiberii, quem describam ad annum V. C. 763, sed qui non minus

a) L. VII. v. 457. b) L. LVI. §. 34. c) L. XXXIII. §. 8. d) L. VIII. ep. 15.
e) Fast. II. 123. f) L. LVI. §. 46.

spurius videtur. Vide, quae ibi notabimus.

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. PATER.
Caput radiatum.

S. C. *Templum rotundum*, *hinc et illinc basis*, *quarum singulis quadrupes insistit.* AE. II. (Mus. Caes.)

Sacrarium Romae D. Augusto aedificatum a Tiberio, domumque Nolae, in qua decessit, in templum mutatam refert Dio [a]). Plinius [b]): *In Palatii templo*, *quod fecerat D. Augusto conjux Augusta.* Proponitur illud in numis Caligulae, serius in numis Antonini Pii inscriptis: TEMPLVM. DIVI. AVG. REST. Bina animalia, quae hinc et illinc comparent, et ab aliquibus pro bove et ariete habentur, eleganter a Patino explicantur, citatis versibus Prudentii [c]):

Hunc morem veterum docili jam aetate secuta
Posteritas mensa atque adytis, *et Flamine et aris*
Augustum coluit, *VITVLO placavit*, *et AGNO*,
Strata ad pulvinar jacuit, *responsa poposcit*,
Testantur tituli, *produnt consulta senatus*
CAESAREVM Iovis ad speciem statuentia TEMPLVM.

Vituli ad Augusti aram mactati meminit quoque marmor Gruterianum [d]).

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. PATER.
Caput radiatum.

S. C. *Fulmen.* AE. II. (Mus. Caes.)

Paullo supra fulmen juxta Augusti caput vidimus. Iovis igitur attributum cum Augusto suo communicavere Romani. Minus istud in Augusto mortuo mirum, si verum est, quod refert Dio [e]), Romanos eo adolationis provectos, ut Caesari dictatori adhuc vivo *Iovis Iulii* cognomen impertirent. In numo Turiasonis Hispaniae D. Augustus fulmen, ut Iupiter, manu tenet.

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. PATER.
Caput radiatum.

IOVI. DEO. S. C. *Templum 4 columnarum.* AE. II. (Patin Impp.)

Conjectura, inscriptione aversae indigitari ipsum Augustum, ex praecedentibus verisimilis fit.

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. PATER.
Caput radiatum.

S. C. *Aquila alis expansis globo insistit.* AE. (Mus. Caes.)

Aquila vel solitum est consecrationis symbolum, perhibente nimirum Dione [f]), ex succenso Augusti rogo emissam aquilam sursum evolasse, quo de ritu alibi ex proposito agetur, vel tanquam Iovis attributum, perinde ac fulmen, Augusto tribuitur.

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. PATER.
Caput radiatum.

S. C. *Victoria stans clypeum tenet*, *cui inscriptum:* S. P. Q. R. AE. II. (Morelli.)

Hic typus frequentius occurrit in numis Augusti a gente Flavia restitutis.

---

a) L. LVI. §. 46. b) L. XII. §. 42. c) Contr. Symmach. L. I. d) pag. 228. n. 8.
e) L. XLIV. §. 6. f) L. LVI. §. 42.

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. PATER. *Caput radiatum.*

PROVIDENT. S. C. *Ara.* AE. II. (Mus. Caes.)

Veteribus artis nostrae magistris creditum, numos hos vivo adhuc Augusto fuisse signatos, et typo aversae exhiberi Iani templum, quo nimirum Caesar sua PROVIDENTIA clauso pacem ubique terrarum peperisset. Essent igitur numi hi cusi V. C. 725, ut opinatur Pighius in Annalibus ad annum sibi 724. At enim signatos eos mortuo Augusto, abunde loquitur antica, non esse vero Iani templum, satis comprobat numus singularis, atque unicus I. Caesaris, quem supra in numis D. Iulii ex Pellerinio descripsi, qui huic numo simillimus est, nisi quod in antica legitur: DIVOS. IVLIVS. CAESAR. At constat, hunc dictatorem Iani templum nunquam clausisse. Est ergo ara, non modo ejus forma istud docente, verum etiam quod in dicto Iulii numo ignita est. Numos simillimi argumenti dedere etiam Emeritenses Lusitaniae.

* * *

DIVVS. AVGVSTVS. S. C. *Caput radiatum.*

SIGNIS. RECEPTIS. S. P. Q. R. *Clypeus votivus, cui inscriptum:* CL. V., *hinc aquila legionaria, illinc signum militare.* AE. II. (Mus. Farnes. Tom. VIII.)

Novere Romani, quanta Augustum laetitia adfecerint signa militaria a Parthis incruente recepta. Quare et ab ejus obitu facti hujus memoriam hoc signato numo renovavere. Numos hujus argumenti socios vide ad annum V. C. 734.

* * *

Qui sequuntur, imperatorem praeterea, a quo signati sunt, nobis indicant.

TIBERIVS.

DIVOS. AVGVST. DIVI. F. *Caput laureatum, in aliis nudum, imminente superne astro.*

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. *Caput Tiberii laureatum.* AV. (Mus. Caes.)

Astrum hic consecrationis nota est, quale etiam supra in aeneo vidimus, estque sidus Iulium Augusto a patre hereditarium; quare ei illud adhuc vivo applicat Virgilius a):

Stans celsa in puppi, geminas cui tempora flammas
Laeta vomunt, patriumque aperitur vertice sidus.

* * *

DIVO. AVGVSTO. S. P. Q. R. *Augustus capite radiato d. extensa ramum, s. hastam sedens in thensa a 4 elephantis tracta, quibus singulis suus rector insidet.*

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVST. P. M. TR. POT. (*adduntur varii numeri:* XX. XXIII. XXXVI. XXXVII. XXXIIX.) *in medio:* S. C. AE. I.

His quadrigis fuisse Augustum post mortem honoratum, adfirmat Suetonius b): *Aviae Liviae divinos honores, et Circensi pompa currum elephantorum Augustino similem decernendum curavit.* Etiam Dio meminit elephantorum, qui Augusti currum agebant c).

a) Aen. L. VIII. 680. b) in Claud. c. 11. c) L. LXI. §. 17.

* * *
DIVVS. AVGVSTVS. PATER. *Augustus sedens eodem cultu, sed sine thensa, juxta ara, vel mensa.*
Eadem aversa, sed TR. POT. XXIIII. AE. I. (Mus. Caes.)

Hunc numum explicatum vide in Tiberio ad annum V. C. 775.

* * *
DIVO. AVGVSTO. S. P. Q. R. *Clypeus, quem ambit corona, cui inscriptum:* OB. CIVIS. SER., *inferne duo capricorni, et globus.*
Eadem aversa, sed TR. POT. XXXVIII. *vel* XXXIIX. AE. I. (Mus. Caes.)

DRVSVS IVNIOR.

Numum vide in hujus moneta.

GERMANICVS.

Argenteum et aeneum vide in hujus numis.

CALIGVLA.

Ejus numi aurei sistunt caput Augusti radiatum adstituto in nonnullis hinc et illinc astro. Aeneos cum templo Augusti addito DIVO. AVG. in ejus numis describam.

CLAVDIVS.

DIVVS. AVGVSTVS. S. C. *Caput radiatum.*
DIVA. AVGVSTA. *D. Iulia sedens d. spicam, et florem papaveris, s. facem.* AE. II. (Mus. Caes.)

Hic numus ante Claudium signatus non est; nam ab hoc primum consecratam constat Liviam, seu Iuliam.

NERO.

Exstat ejus numus aureus, in quo AVGVSTVS et AVGVSTA stantes exhibentur, de quo vide ejus numos.

GALBA.

DIVVS. AVGVSTVS. *Caput radiatum.*
HISPANIA. *Mulier stans d. spicas, s. clypeum Hispanicum cum binis hastis.* AV. (Morelli.)

Hunc numum ad Galbae aetatem pertinere contra Schlegelium in Galbae numis docebo, consentiente etiam Florezio [a]). Eadem aversa est etiam in aureo Vespasiani, quem vide in hujus numis vagis.

GALLIENVS.

DEO AVGVSTO. *Caput laureatum.*
GALLIENVS. AVG. *Caput laureatum.* AV. (Morelli Specim. p. 75.)

IMPERATOR. INCERTVS.

DIVO. AVGVSTO. *Caput radiatum.*
CONSECRATIO. *Aquila.* AR. (Mus. Caes.)

Alius, sed: *Ara ignita.* AR. (Mus. Caes.)

Vterque hic numus, quod multum vilioris metalli admixtum habet, et despectae est fabricae, multo serius signatus est. Habentur id genus numi ple-

a) Tom. I. p. 111.

rerumque consecratorum imperatorum usque ad Alexandrum Severum. Variant eruditorum sententiae, sintne signati imperante Philippo, an Treboniano, an Gallieno, cujus rationes dissensus adcurate exponam in tractatu de numis Consecrationum.

Numi restitutionum.

CAESAR. AVGVSTVS. DIVI. F. PATER. PATRIAE. *Caput laureatum.*

IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. P. P. REST. *Crocodilus.* AV. (Morelli.)

Hanc anticam cum aversa conjungit Schlegelius [a]), et ex indicio Harduini cl. le Beau in sua dissertatione de numis restitutis. Morellius ipse more suo unam aversam stitit. Quod si numus revera talis est, necesse est, eorum archetypa signata fuisse inde ab anno V. C. 752, quo *patris patriae* titulum abstulit Augustus. Verum haec ipsa archetypa nondum sunt conspecta, neque habemus numum ullum cum capite Octaviani jam Augusti, qui *Aegypti captae* memoriam renovaret. Plus fidei meretur Havercampus, in cujus numo aureo epigraphe anticae est: CAESAR. DIVI. F. Restituisse Trajanum argenteos inscriptos AEGYPTO. CAPTA, typo crocodili, alibi diximus.

DIVVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GERM. DAC. P. P. REST. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* AV. (Morelli, Mus. Farnes.)

Hujus quoque numi archetypon desideratur. Typus aversae restituta a Parthis signa recoquit.

* * *

Numos Augusti argenteos, aeneosque, in quibus produntur restitutores Titus, Domitianus, Nerva, Trajanus, jam descripsimus in tractatu de numis restitutionum, quem dedimus in Prolegomenis ad numos familiarum capite XVII.

Tesserae.

Exstant numi aenei III. formae, qui hinc caput Augusti, illinc varios numeros offerunt, quos eruditi passim tesseras, aut his aliquid adfine putant. De his ex proposito agetur in tractatu de pseudomoneta.

Numi commatis peregrini.

Horum insignis est copia a variis urbibus Graecis, tum regibus Thraciae, Ponti, Bospori, Iudaeae, et variis in coloniis signatorum, qui suis locis descripti exstant. Hoc tamen loco commemorandi ii, qui, quia patriam suam reticent, vel, quorsum pertineant, non satis manifestant, nusquam aptius consistunt.

Nomina Augusti sunt in numis Graecis: ΚΑΙΣΑΡ, vel ΣΕΒΑΣΤΟΣ. Haec cum solitarie ponuntur, fere semper Augustum nostrum indicant, nam sequentes imperatores aliud sibi proprium addidere, ut: ΝΕΡΩΝ. ΚΑΙΣΑΡ, vel ΤΙΒΕΡΙΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ, conjuncto saepe etiam utroque nomine ΚΑΙΣΑΡΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΥ. In unis numis

a) Ad Impp. Morellii T. I. p. 94.

Ascalonis, et Gazae Iudaeae urbium observo, solum nomen ΣΕΒΑΣΤΟΥ dari aliis etiam imperatoribus, idque usque ad Hadrianum. Pro Graeco ΣΕΒΑΣΤΟΣ non raro ponitur ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ, praecipue in numis inclinantis imperii.

Numos Alexandrinos vide in moneta Aegypti.

Numi Graeci urbis, vel regionis incertae.

ΚΑΙΣΑΡΟΣ *intra lauream.*
ΣΕΒΑΣΤΟΥ. *Ara inter duos lauri ramos.* AE. III. (Mus. Caes. Morelli tab. XLVII.)

Qui Havercampi auctoritate niti volet, numum hunc Antiochiae Syriae tribuet [a]).

ΚΑΙΣΑΡ *intra quernam.*
ΣΕΒΑΣ. *Navis prora, supra quam* K. AE. III. (Morelli l. c.)

Havercampo indubitatum videtur, numum hunc in Corcyra signatum [b]). Facile in ejus descenderem sententiam, si prora non esset obvius aliarum urbium typus, et litera K non posset perinde aliud significare, et si haberemus hujus aetatis alios certos Corcyrae numos. Interea viri eruditi judicium non plane repudiandum videtur.

ΚΑΙΣΑΡ. *Caput laureatum.*
ΣΕΒΑΣΤΟΣ. *Luna, et astrum.* (Mus. Caes. Morelli l. c.)

Havercampo hic numus propter typum similem Byzantium referendus videtur [c]), quae sententia minus tuta.

ΣΕΒΑΣΤΟΣ. *Caput nudum.*
ΚΑΙΣΑΡ. *Simpulum, urceus, securis.* AE. III. (Mus. Caes.)

Antica incerta.
CЄBACTOC. *Capricornus.* AE. II. III. (Morelli tab. XLII. et XLVII.)

Nimium vagi sunt utriusque numi typi, quia ad unum Caesarem pertinent.

ΚΑΙΣΑΡ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ. *Caput nudum.*
ΠΛΑΤΩΝ. *Caput Platonis philosophi.* AE. II.

Est apud Morellium tab. XLI. n. 25, in Miscellaneis Sponii p. 140, in Spanhemii Caess. Iuliani p. 6. Eum etiam Patinus singulari dissertatione illustravit, quae exstat in Gronovii Antiq. Graec. Tomo IX., si modo illustrare est, Platonis vitam, instituta, praecepta recoquere, nulla facta mentione eorum, quae ad numum ipsum, ejusque verisimilem patriam pertinent.

Antica incerta.
ΚΑΙΣΑΡ. *Templum rotundum quatuor columnarum, intra quod aquila legionaria.* AE. II. (Morelli tab. XLII. n. 7.)

Templum est Martis Vltoris. Satis vel ex hoc numo apparet, urbes Graecas etiam typis Romanis in moneta sua usas.

Numi coloniarum incertarum.

Caput Augusti nudum.
M. EGN. Q. OCT. IIVIR. S. P. S. C. *intra coronam.* AE. II. (Morelli tab. XXXIII.)

Exstant etiam numi Tiberii cum lite-

a) Ad Morell. Impp. T. I. p. 437. b) l. c. c) l. c.

ris P. S. S. C. Varios hos numos descripsi adcurate in moneta Carthaginis, quam vide, etsi certum non sit, eos huc pertinere.

IMP. CAESAR. *Caput nudum.*
I. S. P. D. V. S. P. IIVIR. C. I. C. P. *in medio:* P. P. D. D. AE. II. (Morelli ibid.)

Similes numos complures recitavi item in moneta Carthaginis, in qua conjecturas meas proposui.

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput nudum.*
Q. TERENTIO. CVLLEONE. PROCOS. *Caput Apollinis laureatum.* AE. II.

Vide, quae de hoc numo disputavi in familia Terentia.

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput laureatum.*
C. VAR. RVF. SEX. IVL. POL. IIVIR. Q. *Instrumenta pontificalia.* AE. II. (Morelli tab. XXXIII.)

Conjicit Florezius, hunc numum Carthagini Novae tribuendum a).

AVG. *Caput Augusti nudum.*
Colonus arans. AE. III. (Mus. Caes.)

IMP. CAESAR. AVGVTSVS. *Caput nudum.*
COL. IVL. *in aliis addito* AVG. *Colonus arans.* AE. III. (Mus. Caes.)

Hos numos videri tribuendos Beryto Phoenices, dixi in moneta hujus coloniae.

Numi incerti alii.

Numos inscriptos: S. CATO. PR. vel PALIK. PR., ac similes descripsi in numis Cyrenaicae, quorsum videntur pertinere.

Numos, in quorum aversa est C. A. intra lauream, ante Pellerinium Caesaraugustae Hispaniae tributos, recitatos vide in Caesarea Paniade Trachonitidis.

Iudicium
de variis Augusti numis, sintne commatis Romani, an peregrini.

Videmus passim ab antiquariis numos plerosque omnis metalli, qui imperatoris caput exhibent, modo Latine inscripti sint, aut coloniae indicium, proconsulisve mentionem non offerant, Romanam monetam, seu in urbe percussam existimari. Alia mihi mens, cui plane persuasum est, magnam eorum partem provinciis exteris deberi. Cum de horum compluribus istud certum sit, cur non idem quoque judicium ferri possit de aliis tum, cum fabrica, metallum, volumen, aliaeque peristases ejus fidem faciunt? Rem uno tantum ut exemplo confirmem, quae causa suasit antiquariis, ut numos Augusti, aliorumque, in quorum aversa comparet S. C. coronae quernae, vel laureae inclusum, esse in Syria cusos statuerent? Sane nota S. C. suadebat potius, eos Romanam monetam profiteri. Tamen quod fabrica essent a Romana multum diversa, compertum est, eos exterae regioni tribuendos. Quod ad ferendum de his numis judicium valuit, valere etiam ad alios debere nemo negaverit, quando in iis eadem, aut similis ratio deprehenditur. Nequaquam vereor, ne ea, quae hic disseram,

a) Medall. de Esp. T. II. 652.

saltem potiore sui parte minus probentur iis, qui longo usu didicere, de numorum patria ex eorum modo, ac cultu arbitrari, quod judicium nullis praeceptis acquiri potest, sed tractandis componendisque varii generis numis denique obtinetur. Quo in examine ut ordine procedam, controversos Augusti numos secundum metallum, et varias magnitudines in judicium vocabo, sic tamen, ut nolim eorum pertinacius impugnare sententiam, quibus justae in nonnullis aliter sentiendi causae praesto erunt. Atque ut principio ambiguum omne tollatur, ajo, me nomine *commatis Romani* intelligere monetam illam, quae seu a principibus Romanis in urbe, vel extra eam ab eorum praefectis, seu in urbe senatus R. auctoritate signata est; nomine *commatis peregrini* eam, quam provinciarum urbes auctoritate propria, vel secundum concessa sibi a Romanis jura quacunque de causa cuderunt.

* * *

Numi aurei: sunt hi omnes in moneta Romana solito volumine, pondere, ac modo, dempto uno maximi moduli, quem supra ad annum V. C. 759 exhibui, qui, cum unicus sit, materiam justam praesenti disputationi non sufficit.

* * *

Numi argentei monetae Romanae denariorum, aut quinariorum modum habent. Sunt tamen etiam ex hoc metallo non pauci Augustei maximae formae, quos utrum credi possit in urbe signatos, jure potest dubitari. Nam primum juxta vetus institutum experientia insuper comprobatum Romanorum moneta argentea denariis, quinariis, sestertiis constabat; per Graeciam autem, et Asiam non paucos argenteos majoris formae cum imperatorum capite lingua in aliis Graeca, in aliis Latina fuisse signatos, probant numi urbium Cretensium, Cistophori Asiatici, numi Antiochiae Syriae, Alexandriae Aegypti etc. Deinde suppetunt indicia alia non aspernanda, numos similes in urbibus Graecis fuisse signatos. Placet inquirere in numos hujus generis, quos Morellius in una eademque Augusti tabula XIII. confertos proposuit. Ex his numus V. inscriptus: COM. ASIAE. typo templi hexastyli in Asia certo cusus est, ut pluribus docui supra ad annum V. C. 735. Postremum numero XI. et inscriptum: PAX esse verisimiliter partum Asiae proconsularis, supra pagina 83 ostendi. Ara cum duobus cervis in numo III. non obscure Dianam Ephesiam arguit. Fasciculus sex spicarum in numo IV. typus est in Romanorum moneta insuetus; at eum passim offerunt numi Aegyptii, et aliarum Graeciae Asiaticae urbium, et revera Vaillantius in numis Trajani tetradrachmum citat cum eodem typo, et inscriptum Graece a). Eundem typum videbimus infra in numo medii aeris Latine quidem inscripto, sed cum nota S. C. absit, jure arguo, eum extra Romam prognatum. Exstant etiam similia tetradrachma cum capite Nervae, quae ipse Vaillantius praece pronunciare audet signata Alexandriae Aegypti

a) Num. praest. T. II. p. 128 edit. Rom.

Numi I. et II. typo Sphingis, et capricorni Augustum proxime contingunt. Lectus igitur est ab urbibus Graecis ad captandam principis benevolentiam, quam ob causam ab ejus quoque aetatis Thraciae, Commagenes, et Parthiae regibus capricornus monetae illatus est. Eodem fine Augusti praeclara facta, quae in reliquis numis proponuntur, urbes Graecae signavere, ac praecipue famigeratam illam signorum Parthicorum restitutionem, quod nolim per conjecturam tantum adsertum credi, nam supra inter numos Graecos incertarum urbium pag. 131 numum similis argumenti protuli.

Iure ergo hanc mihi videor posse stabilire legem, argenteos maximi moduli in urbe signatos non esse, argento solis denariis, et quinariis contento, sic ut si qui justum denarii pondus excedunt, non verear, in peregrina illos moneta putare, atque istud non modo observatum superiore imperatorum aevo (nam aevo inferiore alia monetae Romanae ratio valuit) sed etiam stante republica, ut monui in tractatu de numis consularibus capite VI. Et vero tetradrachmum semper tum exteram monetam fuisse habitum, docet Volusius Maecianus: *Victoriatus nunc tantundem valet, quantum quinarius olim, et peregrinus numus loco mercis, ut nunc TETRADRACHMVM* et *DRACHMA, habebatur.*

* * *

Numi aenei. De moneta aenea hujus aetatis haec ex numis ipsis comperimus. Imperante I. Caesare cum hujus capite, aut epigraphe moneta aenea in urbe signata non est, ut in hujus numis diximus. Habemus deinde numos cum capite, et inscriptione Octaviani nondum Augusti, quos descripsi supra pag. 80, verum de his dubitare liceat, sintne revera commatis Romani, ut mox infra disputabo. Videtur ergo mos aeneam monetam imperatoris capite insigniendi primum sub Octaviano tandem Augusto invectus; nam cum hujus capite, vel saltem epigraphe copiosos habemus aeneos I. et II. formae, ex quibus ii, qui certe in urbe cusi sunt, notam S. C. non omittunt. Nam tum, ut numi aperte loquuntur, transactum est inter Augustum, et senatum, ut jus feriundi auri et argenti penes principem, et aeris penes senatum esset, quod constante lege usque ad Gallienum deinceps est retentum, de quo instituto alibi egimus [a]). Quicunque ergo aenei notam S. C. inde ab hoc tempore omittunt, omnes illi, demptis paucissimis, officinae exterae partus sunt habendi. Et sane oculus tractandis numis eruditus deprehendet in singulis aliquid a monetae R. fabrica, volumine, metalli vel colore, vel crassitie, typis, inscriptionis modo abludens. Primum igitur in judicium veniant.

Aenei maximi moduli. Hac aetate numi hujus formae, etiam commatis peregrini, perrari sunt. Quinque solum ejus generis demptis Contorniatis reperit Morellius, eosque delineatos stitit tabula XXIII. Ex his secundus, in quo S. C. intra quernam, est Antiochiae Syriae, vel vicini tractus, ter-

a) Vol. I. Proleg. gen. cap. XIII.

tius, in quo C. A. intra lauream, verisimiliter Caesareae Augustae Trachonitidis, quartus et quintus Caesaraugustae, et Patriciae coloniarum Hispaniae. De primo forte dubitabunt aliqui, quem propterea hic describam subjectis observationibus, ut spero, non inutilibus.

CAESAR. PONT. MAX. *in aliis:* CAESAR. AVGVSTVS. DIVI. F. PATER. PATRIAE. *Caput laureatum.*

ROM. ET. AVG. *Ara inter duas Victorias basi insistentes.* AE. max. mod. vel I. II. III. formae.

Antiquarii disserentes de numis his, qui omnibus in museis obvii sunt, et cujus generis postremus cum capite Neronis est in museo Caesareo, in varias abiere sententias. Ne incassum longior sim, satis esto eorum, qui nostram aetatem propius contingunt, Schlegelii, et Havercampi judicia referre [a]). Vtrique indubitatum est, omnes hos numos signatos Romae, at discrepant in designanda eorum publice signatorum causa.

Schlegelius censet, ex his numis satis probari, vivo etiam Augusto in urbe dedicatam aram, et templum, et factum istud circa annum V. C. 741, cum in numo Augustus jam PONT. MAX. dicatur, quin ex Sex. Rufo regionem quoque nominat, in qua sacrae illae aedes stetere. At enim Augusto, quamdiu in vivis erat, nullos honores divinos habitos in urbe, procul dubio est, cujus argumenta, jam supra ad numos DIVI Augusti proposita, hic repetere non vacat. Ergo vivo Augusto numi hi in ipsa urbe feriri non potuere. Haec ipsa argumenta cum invicta viderentur Havercampo, cumque ex Suetonio, aliisque constet, Augusto in provinciis passim aras et templa fuisse constituta, censuit, senatum R. hoc typo servientium populorum in principem studium voluisse testari, non tamen indicari cultum divinum principi in urbe decretum.

At vero si modo statuamus, omnes hos numos extra urbem in provincia quapiam fuisse cusos, necesse non erit, aut cum Schlegelio contra dignissimorum fide historicorum auctoritatem temere adserere, Augustum jam vivum Romae consecratum, aut cum Havercampo dictum effugium comminisci. Argumenta autem cusae foris hujus monetae habeo non pauca, eaque validissima, I. Augustus divinum sui cultum, quem in urbe fieri vetuit, extra eam liberaliter admisit. Ex innumeris testimoniis, quae proferre longum foret, nonnulla, quae in promptu habeo, proferam. Suetonius [b]): *Provinciarum pleraeque super templa, et aras ludos quoque quinquennales paene oppidatim constituerunt.* Adde testimonia Taciti, et Appiani supra ad DIVI Augusti numos recitata, ex quibus partim apparet, ei hos honores profligato Sex. Pompejo, atque adeo satis mature habitos. Aram Augusto apud Tarraconem erectam, ejusque super ea salsum dictum jam memoravimus in moneta hujus urbis. De Lugduno audiendus Strabo [c]). *Templum ab omnibus communi nomine Gallis decretum Cae-*

a) Ad Morellii Impp. T. I. p. 335 et 341. b) Cap. 59. c) L. IV. p. m. 292.

sari Augusto ad hanc urbem ad concursum fluviorum est positum. Illud aram habet memorabilem cum inscriptione gentium LX. numero, et imagine singularum, item aliam magnam. Aram hanc dedicatam fuisse V. C. 744, tradit Suetonius [a]), sed Dio jam biennio ante Lugduni ad aram Augusti festum diem celebratum docet [h]). Livius insuper creatum sacerdotem C. Iulium Vercondaridubium Aeduum memorat [c]). Arae Narbone Martio erectae meminit etiam epigraphe Gruteriana [d]). Quapropter licuit Ovidio canere [e]):

Templa Quirinus
Liber, et Alcides, et modo Caesar habent.

Sed quod numos praesentes propius contingit, jam supra ad annum V. C. 735 plura attuli testimonia, per provincias *Romae* simul *et Augusto* passim templa fuisse dedicata. His addo inscriptionem, quae hodieque legitur Polae in Istria fronti aedium inscripta: ROMAE. ET. AVGVSTO. CAESARI. DIVI. F. PATRI. PATRIAE [f]). Herodem M. Caesareae Palaestinae ἀγαλματα το μεν Ρωμης, το δε Καισαρος constituisse, perhibet Fl. Iosephus [g]). Insigne illud templum, quod Mylasenses Cariae exstruxere, et cujus epistylio in hunc diem inscriptum legitur: Ο. ΔΗΜΟΣ. ΑΤΤΟΚΡΑΤΟΡΙ. ΚΑΙΣΑΡΙ. ΘΕΟΤ. ΤΙΩΙ. ΣΕΒΑΣΤΩΙ. ΑΡΧΙΕΡΕΙ. ΜΕΓΙΣΤΩ. ΚΑΙ. ΘΕΑΙ. ΡΩΜΗΙ. [h]), viventi utique adhuc Augusto, eique sociato Romae cultu est dedicatum. In marmore Cymes Aeolidis, quod edidit comes Caylus [i]), dicitur Polemon sacerdos ΤΑΣ. ΡΩΜΑΣ. ΚΑΙ. ΑΤΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ. ΚΑΙΣΑΡΟΣ. ΘΕΩ. ΤΙΩ. ΘΕΩ. ΣΕΒΑΣΤΩ. Ergo et Cymaei habuere templum Romae, et Augusti adhuc vivi, et in hoc marmore insuper ΘΕΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ, ut in numis Pergamenis, appellatur. II. Praestita haec utrique numini veneratio ipsis etiam numis extra urbem haud dubie cusis est consignata. Supra ad annum V. C. 735 descripsi numum, qui exhibet templum a COM*muni* ASIAE. ROM*ae* ET. AVGVST*o* erectum. Nemo credo inficiari volet, perinde ac templum in ipsa Asia constitutum indicatur, ita et numum ipsum in Asia signatum. Ergo et his, de quibus agimus, numis diversa ab Roma ipsa patria inquirenda: III. Si numi hi essent in urbe signati, non abesset nota S. C., quae in numis aeneis certi commatis Romani sub Augusto cusis abesse nunquam solet. IV. Sunt ex numis hujus argumenti complures maximae formae, at hujus aevi numi Romae signati tanti voluminis non sunt, quantum tamen non pauci in Hispanicis, aliisque coloniis percussi praeferunt. V. Paucissimos habemus numos aeneos I. formae commatis R., in quorum antica sculptum esset Augusti adhuc vivi caput, de quo mox agetur infra. Nullo ergo pacto verisimile, monetarios in feriundis id genus numis voluisse ejus aetatis morem quacunque ex causa placitum infringere. Denique VI. si consulatur eorum fabrica ipsa, facile perspiciet

a) In Claud. c. 2. b) L. LIV. §. 32. c) in Epitom. L. 137. d) pag. 229. e) Amor. L. III. el. VIII. v. 51. f) Pocock descript. Orient. T. III. §. 425. g) Antiq. L. XV. c. 13. h) Chishull Ant. Asiat. p. 207. i) Rec. d' Ant. T. II. p. 189.

oculus tractandis numis adsuetus; eam nimio differre ab illa, quae opus Romanum continuo solet distinguere. Sane in museo Caesareo exstat id genus numus cum capite Neronis fabricae tam barbarae, et literis aversae tam hiulcis, ut nullo pacto verisimile videri possit, eum in urbe lucem vidisse.

Esse igitur numos hos omnes ex urbe amoliendos, nemo credo jam ambiget. At minus tutum urbem statuere, quae hanc mercem parturivit; nam Augusti cultus, ut hactenus videre licuit, ad omnes orbis R. provincias valuit. Expensis omnibus liceat demum conjicere, eos Lugduno Galliae natales suos debere. Suadet istud ejus oppidi hoc aevo celebritas summa, in qua Augustus ipse complures annos substitit, ut turbis Germanicis ex propinquo invigilaret, saepe etiam Tiberius, ac Drusus, ut taceam Claudium Aug. in hac urbe natum. At vero praecipua causa hos Lugduno numos tribuendi est conspicua in his numis ipsa Augusti ara, peculiari cum religione, et secundum Strabonem totius Galliae nomine consecrata, sic ut dies, quo haec solennia peragebantur, in perpetuum festus esset, qui mos Dionis adhuc aevo obtinuit. Ad eam vivo adhuc Augusto convenisse quotannis eodem die festo Galliae primores ad concipienda vota, eodem loco narrat Dio [a]). Neque deerat urbi officina monetaria; nam teste Strabone [b]) a praefectis Romanis aurea ibi, et argentea moneta excudebatur. Admodum igitur verisimile, occasione diei ejus festae signatos tum hos numos, atque in vulgus missos. Ad idem Lugdunum verisimile est pertinere inscriptionem apud Muratorium [c]), in qua C. Iulius dicitur SACERDOS. ROMAE. ET. AVGVSTO. AD. ARAM. QVAE. EST. AD. CONFLVENTEM, nempe Rhodani, et Araris, juxta quem hanc aram stetisse ex Strabone vidimus, ut et consentit Mahudelius, qui in citatam inscriptionem ponti apud Santones insertam commentatus est [d]).

* * *

Aenei I. formae. Sunt obvii cum nomine IIIviri monetalis, sic ut in una parte sit: OB. CIVIS. SERVATOS intra quernam, in altera S. C. in medio numi. In solis numis P. Lurii Agrippae, M. Maecilii Tulli, et M. Salvii Othonis est caput Augusti, cui Victoria retro stans lauream alligat, qui numi spectato volumine nonnihil ad maximum modulum accedunt. Quo loco non inutile videtur animadvertere, demptis trium horum IIIvirorum numis non exstare numos alios primae formae commatis indubitate Romani, quibus Augusti vivi caput insertum esset, quamvis illud in numis II. formae sit obvium; ajebam, Augusti vivi; nam in numis I. formae cum epigraphe DIVVS. AVGVSTVS a Nerva restitutis, cujus tamen archetypon desideratur, Augusti caput est obvium. Non hic moror numos illos, in quorum antica est: CAESAR. DIVI. F. *Caput nudum Octaviani*, in aversa: DI-

a) L. LIV. §. 32. b) l. c. c) pag. 222. n. 5. d) B. L. Tom. III. hist. pag. 216.

VOS. IVLIVS. et vel: *Caput I. Caesaris laureatum*, vel: *eadem epigraphe intra lauream.* (Morelli tab. XXIIII.) Nam induci ego non possum, ut credam, numos hos in urbe esse signatos; habent enim spectata fabrica, et metallo nescio quid monetae Gallicae, quam dederunt coloniae Copia, Vienna, Nemausus, in quarum praeterea numis obvium esse solet utriusque Caesaris caput. Praeterea in numo simili musei Caesarei literae, vocabula DIVOS. IVLIVS constituentes, adeo sunt inter se confusae, ut credibile non sit, matricem tot sphalmatis scatentem in urbis luce curantibus IIIviris monetalibus confectam. Accedit, hos numos pondere et volumine deficere a numis commatis Romani primae formae, et superare numos II. formae, sic ut cum neutra ejus aetatis classe probe conveniant. Eadem lex, quae sub Augusto obtinuit, valuit etiam sub Tiberio, cujus quoque numis primae formae caput illatum non est, etsi illud in numis II. formae perpetuum sit, perinde ac in numis M. Agrippae. De moneta I. Caesaris hic non ago, cujus alioqui vivi numos aeneos commatis R. vix habemus, ut suo loco monuimus.

Ex his exemplis satis apparet, Augusto et Tiberio imperantibus neque horum, neque aliorum, quibus monetae jus permissum fuit, capita in aere I. formae signari solita fuisse, addo etiam, de quo infra, III. formae, in quem usum solum II. formae aes, aurumque praeterea, et argentum valuit, in quo Augusti, Agrippae, Tiberii, Drusi junioris, et Germanici capita sunt obvia. Has propter causas amplianda est lex a Ioberto lata: *spurios esse numos omnes I. formae, qui caput solum I. Caesaris sistunt* [a]). Adcuratius haec sic ferenda videtur: *Numi omnes aenei I. formae I. Caesaris, Augusti, Tiberii, aut ex horum familia his imperantibus signati, qui horum capita, ac praeterea commatis Romani indicia praeferunt, in adulterinorum numero censentor.* Ex quorum tamen numero, ut dixi, eximendi aenei I. formae IIIvirorum Lurii, Maecilii, Salvii, in quibus obvium est Augusti caput, sed a victoria coronatum, ac praeterea illud singulare, quod fabrica, ac volumine magnopere ab aliis Augusti aeneis I. formae abludunt. Quare videntur hi ejusdem anni fuisse IIIviri, et fuerit aliqua causa nobis ignota, cur a solita lege discesserint proponendo Augusti caput in magno aere, ac praecipue cum Victoria retro stante, quae peristasis in aliis Augusti numis non observatur. Varii hujus instituti causas curiosius rimari taedet, et nolo inanes conjecturas texere, contentus per observationes adcuratius institutas proposuisse, quid Romanis ea aetate in monetae cudendae negotio constitutum fuerit. Qui in numos offenderint doctrinae a me propositae adversantes, viderint quaeso, an non aut νοθειας, aut commatis peregrini notam praeferant. Primus Caligula suum, ac aliorum etiam capita in aere magno exstare voluit, ut suo loco patebit.

* * *

Aenei II. formae. Hi plerumque

a) Sc. des méd. T. II. p. 24.

caput Augusti, alii solam ejus epigraphen offerunt. Ex his ii, qui reliquae inscriptioni, vel typo notam S. C. addunt, (demptis iis, qui Antiochiae cusi censentur, sed quos satis distinguit fabrica) certe Romae sunt signati. Reliqui, qui hac nota carent, et exstant vulgati apud Morellium tab. XXVIII., judicium subeant.

Qui in aversa caput I. Caesaris, vel DIVOS. IVLIVS intra coronam, vel ROM. ET. AVG. cum ara exhibent, eorum censura jam in praecedentibus peracta est. Supersunt:

IMP. CAESAR. *Caput Augusti nudum.*
AVGVSTVS. *Capricornus imminente cornucopiae intra lauream.*

Supra in argenteis monui, hunc typum saepe ab exteris fuisse usurpatum ad observandum Augustum, cumque absit nota S. C., possumus numum peregrini commatis suspicari. Addo opportune, typum capricorni ab urbibus Graecis revera adhibitum, quod arguit additum CEBACTOC in numis, quos dedit Morellius tab. XLVII. n. 39. 40.

IMP. CAESAR. *Caput Augusti, prae quo lituus.*
AVGVSTVS. *Sex spicae colligatae.* (Mus. Caes.)

De peregrino hoc typo egi item supra in argenteis.

CAESAR. *Caput nudum.*
AVGVSTVS. *intra lauream.* (Mus. Caes)

Hi numi fabricam peregrinam non dissimulant. Non dubitem esse Syros, vel vicini tractus, cum quibus belle conspirant.

* * *

Aenei III. formae. Iudicium de his minus impeditum, atque ex praecedentibus facile colligere est. Eadem de causa numi citati apud Morellium tab. XLIII., qui S. C. non addunt, externa moneta habendi sunt; item qui Augusti caput sistunt; nam primus fuit Nero, cujus caput aeneis commatis R. numis III. formae insertum est. Non hic loquor de numis hujus formae, qui tesserae potius sunt, aut quidvis aliud, quam numi, de quibus agemus olim in pseudomoneta. Numos Romanos hujus generis, ac aetatis alios non novi, praeterquam eos, qui incudem, lituum etc. additis S. C. et nominibus IIIvirorum monetalium exhibent, de quibus egi supra pag. 124, qui tamen omnes neque epigraphen, neque caput Augusti sistunt.

MAGISTRATVS ET HONORES.

Omitto, quae ad titulos IIIviri, Augusti, trib. potestatis, aliosque seu honores, seu obitos magistratus pertinent, quae omnia videri possunt in Annalibus, aut explicata in numis. Restant aliqua dicenda de principis nostri consulatibus, et titulo imperatoris.

Consul.

Augustum consulatus XIII. obivisse, jam plane certum, exploratumque eruditis habetur, et satis jam constat, male secundis avibus consulatum XIV. fuisse intrusum. Errori ansam olim dedit catalogus consulum Dionis libro LV. praefixus, in quo ad annum V. C. 754

notatus credebatur Γ. Καισαρ Σεβαςος ιδ, *C. Caesar Augustus XIV.* id est: consul. At compertum subinde est, pro hoc legendum: Γ. Καισαρ Σεβαςυ υἱος, *C. Caesar Augusti F.*, nimirum filius naturalis M. Agrippae, qui fuit certus ejus anni consul. Vide hanc litem copiose disputatam, sed et confectam apud Pagium [a]). Eundem errorem resuscitavit Morellius promulgando numum Augusti Antiochenum cum inscripto consulatu XIV., quin et alium cum consulatu XV., sed quas maculas jam abstersi in commentariis ad numos Antiochiae Vol. III. p. 273. seq.

Imperator.

Augustum titulo imperatoris tanquam praenomine, seu quo imperium orbis significabatur, inde ab anno V. C. 725 ex S. C., quin jam ante hoc tempus fuisse usum, diximus supra pag. 83. Restat controversia de eodem titulo, sed qui ex victoriis partus est, iterato.

Augustum ex victoriis hunc titulum multiplicasse, certum est ex numis, marmoribus, historicis. Quoties eum auxerit, diserte tradit Tacitus [b]): *nomen imperatoris semel atque vicies partum*, quod testimonium ex monumentis mox infra adversus Norisium confirmare conabor, qui ejus veritatem in suspicionem adduxit. De iterationis numero cum constet, certi tamen non sumus, in quos annos singuli repetiti imperii numeri incidant. Mediobarbus ad singulos annos imperatoris numeros ita locat, ut satis appareat, hunc ordinem partim ex Goltzii aliorumque suspectis numis, partim temere fuisse constitutum. Videri posset, hujus iterationis modum ex victoriarum numero posse colligi. At frustra. Nam primum non omnes nobis victorias scripto prodidere historici, quod patebit ex iis; quae infra ad Imperatoris XXI. titulum notabo. Deinde fuere victoriae quaedam insignes, ob quas certum est, ab Augusto hunc titulum non fuisse iteratum. Ita constat, victos V. C. 739 Rhaetos, et anno sequente Bosporanos, quin propterea titulus augeretur. Ex victoria Caji Caesaris de Armeniis circa annum V. C. 756 etsi *devictis, aut in fidem receptis bellicosissimis ac maximis gentibus*, ut cenotaphium Pisanum loquitur, novum decus non additum. Dubitatur etiam jure de victoriis Cantabricis, licet eas suo ductu retulit V. C. 729. Contra accidit, ut titulum iteraret etiam ex causa leviore. Refert Dio ad V. C. 759, tam Augustum, quam Tiberium imperatoris nomen de Germanis accepisse, quamvis nihil memorabile eo bello gestum sit, barbaris mox ad pacem petendam conversis. Quaecunque igitur causa fuit, cur Augustus novos imperatoris titulos aut admiserit, aut neglexerit, istud certum, sola esse monumenta, quae instruere nos possint, quibus annis singulae iterationes competant.

Repudiato igitur ordine illo, quem nimio fallacem hactenus antiquarii proposuere, alium hic ex testimoniorum veterum fide proponam. At cum etiam haec non raro in vado destituant, eum tamen ex hac disquisitione fructum fe-

a) Critica Baron. ad ann. V. C. 754. b) Annal. I. 9.

remus, quod inde, quae certa sunt, quaeque incerta, abunde licebit colligere. Tenenda igitur illa, et quae incerta sunt, historiae R. studiosi deinceps ex monumentis, quae lucem postea videbunt, stabilire satagant.

IMP., nempe imperatoris primo titulum ei fuisse decretum, cum contra Antonium Mutinam tenderet, et quidem suadente Cicerone, quoniam istud exercitum habenti necessarium esset, ipse hic oratorum princeps testatur [a]). Eundem ei titulum fuisse oblatum V. C. 711 victo ad Mutinam Antonio, narrat Dio [b]).

IMP. II. III. IV. V. De hac iteratione altum apud omnes silentium, neque Caesar ea in numis suis usus est, simplice constanter IMP. contentus, etsi in synchronis M. Antonii numis legatur IMP. ITER. IMP. TER. IMP. IIII. Ex Mediobarbi sententia fuit IMP. II. anno V. C. 716, quo tamen ipso anno fatetur Caesaris classem a Menecrate Sex. Pompeji duce fuisse profligatam. IMP. III. V. C. 718 de superato Pompejo. IMP. IV. ex victoria Actiaca V. C. 723, demum IMP. V. de capta Aegypto V. C. 724. Cum Mediobarbo fere conspirat Schlegelius in suis ad numos Morellianos commentariis, nisi quod adserat, Caesarem dictum IMP. II. ex bello Perusino, quod anno V. C. 717 confectum miro anachronismo memorat [c]). Sequitur ex horum doctrina, Caesarem tam fuisse animo impotente, ut ex victoriis per bella civilia partis imperatoris honores sibi vindicaret, at non de victis V. C. 721 Dalmatis, nimirum barbaris, et hostibus externis, ex qua tamen victoria justum triumphum egit. Verum necesse fuit, viros eruditos in haec absurda praecipites agi, cum numos Goltzianos, infaustos scilicet partus civitate donassent. Alius igitur verisimilior constituendus ordo. Cum constet ex Orosio, quem mox citabo, Caesarem ex victoria ad Actium dictum IMP. VI., necesse est, imperatoris II. III. IV. V. titulos totidem intra lauream Mutinensem, et Actiacam relatis victoriis tribuere, actum erit IMP. II. ex victória Philippensi, IMP. III. ex capta Perusia, IMP. IV. ex victo Sex. Pompejo, IMP. V. ex victis Dalmatis. Quod si cui minus adrideant tituli ex bello Philippensi et Perusino capti, praecipue cum satis verisimile videatur, neque M. Antonium ex victoria apud Philippos iterasse imperatoris titulum, et bellum Perusinum non tam bellum reip., quam privatum Caesaris fuerit, et brevi tempore, nulla ad acquirendum imperatoris decus justa victoria, finitum, praesto sunt decora alia bellica Caesari ante victoriam Actiacam parta, quae memoriae prodidit Dio [d]), nimirum C. Carinatem devictis Morinis, Suevisque triumphasse. Addit, de iis triumphum etiam egisse Caesarem, *quoniam victoria ad summae rei praefectum imperatorem referri solebat.* Partas etiam fuisse victorias in Africa, et Hispania, indubitatum; nam in Fastis triumphalibus ad annum V. C. 719 Capitolinum legitur triumphasse Statilius-

a) Philipp. XIV. ad Brut. epist. 15. b) L. XLVI. §. 38. c) Tom. I. p. 127. d) L. LI. §. 21.

Taurus ex Africa, Norbanus Flaccus ex Hispania. Sed haec decidi non poterunt, nisi inscriptionum ope tenebris his lux aliquando adfundatur.

IMP. VI. Diserte Orosius [a]): *Caesar sextum imperator appellatus*, nempe ex victis ad Actium Antonio, et Cleopatra V. C. 723.

IMP. VII. Hoc titulo usus est Caesar V. C. 725, ut invicte docet marmor, quod supra pag. 82 descripsi, in quo cum COS. QVINCT. jungitur IMP. SEPT. Causa iterati honoris esse potest vel Cleopatra anno praecedente in Aegypto victa, vel capta Aegyptus, vel Moesia anno hoc 725 per Crassum subacta, ut refert Dio. Mallem posterius, nam I. ex eodem bello, etsi plures relatae essent victoriae, semel tantum imperatoris titulus sumebatur, ut diserte tradit Dio [b]). At Caesar ex victoria Actiaca, quae utique belli cum Cleopatra pars fuit, titulum imperatoris, ut vidimus, jam multiplicavit, tametsi verum sit, hanc legem non semper religiose fuisse observatam. II. Quia revera Dio hanc Crassi in Moesiam expeditionem enarrans addit, Caesarem ob eam imperatoris titulum sumpsisse.

IMP. VIII. Vnicum monumentum se mihi obtulit, cujus ope fluctuans haec dignitas nonnihil circumscribatur. Lego in marmore Muratorii [c]): IMP. CAESARI. DIVI. F. AVGVSTO. COS. XI. IMP. VIII. TRIBVNIC. POTEST. III. Coepit Augusti trib. potestas III. anno V. C. 733 die XXVII. Iunii, et eodem die anni sequentis exspiravit. Ergo intra hoc tempus fuit imperator VIII., et cum proxime viderimus, eum V. C. 725 fuisse imperatorem VII., ab hoc anno iterationis causa indaganda. Eam facile suppeditat seu bellum Cantabricum ab ipso Augusto gestum, et feliciter sopitum V. C. 729, seu bellum Germanicum, cui praefuit M. Vinicius, a quo eodem anno 729 partum per victorias Augusto titulum imperatoris narrat Dio [d]). Adserit Norisius, numos Augusti inscriptos: ARMEN. RECEP. IMP. VII. signatos anno V. C. 734 occasione Armeniae revera ab Augusto per Tiberium receptae, atque hinc refert, Augustum eo anno fuisse imperatorem VII [e]). At vero Augusti trib. potestas III., in qua is secundum citatum marmor fuit imperator VIII., jam in Iunio ejusdem anni 734 exivit, ac tum coepit trib. potestas IV., quae vero in Armenia per Tiberium gesta sunt, ante adultam aestatem fieri non potuere, ut patebit Dionis ejus anni historiam persequenti. Ex his, quae modo compendio disputavi, non pauca in historiae, et rei numismaticae commodum eruuntur. Nam I. docemur, Augustum jam habuisse imperatoris VIII. titulum saltem ante exactum Iunium V. C. 734. II. Numos inscriptos: ARMEN. RECEP. IMP. VII. referri non posse ad Tiberii in Armeniam anno V. C. 734 expeditionem, cum is Armeniam intraverit tempore, quo Augustus jam fuit IMP. VIII., ex quo sequitur, citatos numos ante hunc annum fuisse cusos, ut revera eos ad annum V. C. 725

a) L. VI. c. 19. b) L. LX. §. 21. c) pag. 220. n. 3. d) L. LIII. §. 26. e) Cenot. Pis. diss. II. c. 9 et 17.

descripsi, quem consule. III. Augustum hunc titulum adoptasse verisimiliter jam V. C. 729, ut ex Dione probavi.

IMP. IX. Reperitur in numis cum trib. pot. V. Coepit haec in Iunio V. C. 735. Vidimus eum in tribunatu III. imperatorem VIII. Intra hoc tempus Augustus signa militaria a Parthis recuperavit, quod is victoriae instar habuit, et per Tiberium Armeniam cepit, cujus causa signati numi: ARMENIA. CAPTA, quae etiam verisimilis videtur iterati imperii causa.

IMP. X. Occurrit saepe in numis, sed omissa trib. potestate. Hic titulus Augusto V. C. 741, vel sequente accesserit, forte cum Agrippa Pannonios repressit.

IMP. XI. jungitur cum trib. potestate XI. in marmore Muratorii a). Cadit haec in annos V. C. 741 et 742. Posteriore hoc anno captus hic titulus, ut revera Dio narrat b), illo Augustum ob relatas a Tiberio de Pannoniis victorias imperatoris nomen iterasse.

IMP. XII. notatur in insigni inscriptione mirabilis obelisci Solis, in qua Augustus dicitur praeterea COS. XI. TRIB. POT. XIV. Coepit haec potestas sub finem Iunii V. C. 744. Verisimile est, hunc numerum confectum anno praecedente 743, ad quem narrat Dio, Augustum propter Drusi in Germania victorias imperatoris sibi nomen peperisse.

IMP. XIII. dicitur Augustus in marmore Gruteri c): PONTIFEX. MAXIMVS. IMP. XIII. COS. XI. TRIB. POTEST. XV. NERONE. CLAVDIO. DRVSO. T. QVINCTIO. CRISPINO. COS. Iniverunt hi consulatum Kal. Ian. V. C. 745, at Augusti trib. potestas XV. incepit primum in fine Iunii ejusdem anni. Altero igitur hujus anni dimidio Augustus certo fuit imperator XIII. Drusus hoc anno ad ipsum Oceanum penetravit.

IMP. XIV. Teste Harduino d) arcui triumphali, cujus rudera supersunt Segusione, seu Suzae Pedemontii, inscriptum legitur: IMP. CAESARI. AVGVSTO. DIVI. F. P. M. TRIBVNIC. POTESTATIS. XV. IMP. XIIII. Coepit Augusti trib. potestas XV. in Iunio anni V. C. 745. At cum ex articulo praecedente noverimus, Augustum sub initium hujus tribunatus XV. fuisse imperatorem XIII., et hic adhuc primum sequentis anni 746 dimidium complectatur, ad haec ex Dione constet, Augustum et Tiberium hoc anno 746 ex hujus adversum Germanos rebus gestis imperatoris titulum accepisse, jure argui potest, Augusto imperatoris XIV. titulum posteriore hoc anno accessisse. Non hic dissimulandum, alios in hujus arcus inscriptione pro IMP. XIIII. legere IMP. XIII., de quo vide Muratorium e). Si Gruterum audimus f), qui epigraphen recitat, quam exstitisse in tropaeo Alpium refert Plinius, Augustus etiam in trib. potestate XVII. fuit IMP. XIIII. Nimium faciles Grutero istud adserenti aures praebuit Norisius g). Nam teste Harduino in omnibus MSS. codicibus Plinii sibi notis legitur: IMP.

a) Pag. 442. n. 6. b) L. LIV. §. 33. c) pag. LXI. n. 1. d) ad Plin. L. III. c. 20. e) pag. 1095. tab. II. et III. f) pag. 226. n. 7. g) Cenot. Pis. diss. II. c. 17.

XIIII. TRIBVNICIAE. POTESTATIS, nullo ad hanc addito numero [a]). Certum tamen ex inscriptionibus, eum numerum per plures deinceps annos non fuisse auctum. Sic apud Gruterum Augustus dicitur TR. POT. XVII. IMP. XIV [b]). Trib. potestas XVII. cadit in annos V. C. 747. 748. Romae supra portam S. Laurentii legitur: IMP. CAESAR. DIVI. IVLI. F. AVGVSTVS. P. M. COS. XII. TRIBVNIC. POTESTAT. XIX. IMP. XIV. RIVOS. AQVARVM. OMNIVM. REFECIT. Consulatum XII. inivit V. C. 749, et eodem anno vergente ad finem Iunio trib. potestatem XIX. Apud Muratorium [c]) legitur: IMP. CAESAR. DIVI. F. AVG. PONTIF. MAXIMVS. COS. XII. COS. DESIGNAT. XIII. IMP. XIV. TRIBVNICIA. POTESTATE. XX. Indicatur annus V. C. 751, cujus desinente Iunio exivit trib. potestas XX., et quo designatus fuit COS. XIII. processurus ad sequentes Kalendas Ian. Duravit hic numerus verisimiliter usque ad annum V. C. 759, ut mox videbimus.

IMP. XV. Pighius ex fide Panvinii marmor recitat, in quo Augustus compellatur: PONT. MAX. TRIB. POTEST. XXVIII. COS. XIII. P. P. IMP. XV. Coepit trib. potestas XXVIII. in Iunio V. C. 758, et eodem sequentis anni 759 exspiravit, quo posteriore eum hoc decus iterasse censeo; nam revera Dio ad hunc annum narrat, Augustum et Tiberium ob res adversum Germanos prospere gestas accepisse nomen imperatoris. Apud Gruterum est idem numerus XV. junctus cum TR. POT. XXVIIII. COS. XIII [d]). Aliud marmor idem Pighius, et Gruterus ex Panvinio citant, in quo Augustus dicitur PONT. MAX. TRIB. POT. XXX. IMP. XV. COS. XIII. PATER. PATR. Coepit Augusti tribunatus XXX. in Iunio V. C. 760.

IMP. XVI. habetur in marmore Muratorii [e]), et jungitur cum titulis COS. XIII. TR. POT. XXXII. P. P., qui congruunt annis V. C. 762 et 763.

IMP. XVII. XVIII. XIX. Hos titulos reticent monumenta, constituendos vero esse intra trib. potestates XXXII. et XXXIV., ex marmore Muratorii mox citato, et numis sequentibus docemur, atque adeo intra annos V. C. 762 et 764. Intra hos annos perpetua fuere cum Pannoniis, Dalmatis, et Illyriis bella, et narrat Dio ad annum V. C. 763, Augusto et Tiberio ob victos Dalmatas imperatoris titulum partum.

IMP. XX. Exstant numi certi aenei, inscripti: IMP. XX. TRIBVN. POT. XXXIIII. Hanc potestatem auspicatus est in Iunio V. C. 764. Idem numerus etiam comparet in epigrammate pontis Ariminensis Augusto anno 767, nempe extremo ejus vitae, dedicato, quod mendose a Grutero descriptum, a Norisio, qui illud persaepe ipse legit, sic restitutum est [f]): IMP. CAESAR. DIVI. F. AVGVSTVS. PONTIF. MAXIM. COS. XIII. IMP. XX. TRIBVNIC. POTEST. XXXVII. P. P. Inivit haec potestas vergente ad finem Iunio V. C. 767.

---

a) L. c. b) pag. 187. 10. c) pag. 220. 10. et 442. 2. d) pag. 1082. 2. e) pag. 441. 1. f) Cenot. Pis. diss. II. c. 17.

IMP. XXI. Toties Augustum fuisse adclamatum imperatorem, docet Tacitus sub examinis hujus principium citatus. At Norisius eum vicies tantum fuisse imperatorem existimat ex citato epigrammate pontis Ariminensis [a]). Nam cum hoc praecone dicatur IMP. XX. in tribunatu XXXVII., qui coepit die XXVII. Iunii V. C. 767, ipse vero diem obiverit necdum exactis II. mensibus, nimirum die XIX. Augusti, et non constet, ob quam victoriam sub exitum vitae imperator fuerit salutatus, quia hac tempestate legiones in Germania in castris aestivis fuerant locatae, suspicatur leviter, forte vicies tantum ab Augusto imperatoriam dignitatem fuisse repetitam. Verum non solus Tacitus hunc numerum Augusto largitur, sed et Dio [b]): *ὥςε και ἐν ἱικοσιν ὀνομα ἀυτοκρατορος σχειν*, *sic ut semel vicies imperator diceretur*, qui locus etsi aperte in mendo cubet, ut jam adverterunt eruditi, tamen rei sensus, quantum satis est, tralucet. Item in monumento Ancyrano, quod illustris Chishull prioribus castigatius edidit, tabulae I. versu 19 legitur: ET. APPELLA - - - - MEL. IMPERATOR, quod alio modo suppleri commode nequit, quam legendo: *et appellatus sum vicies et semel imperator.* Neque obest, non constare de victoria intra binos hos menses relata; non enim ab historicis omnia memoriae prodita sunt. Sic, ut alia praeteream, testibus fastis Capitolinis V. C. 715 triumphavit Marcius Censorinus ex Macedonia, V. C. 720 Statilius Taurus de Africa, Norbanus Flaccus de Hispania, quin de gestis eorum bellis, et reportatis victoriis quidquam adnotatum a scriptoribus reperiamus.

PRETIVM.

Aurei - - - - - - - - - - -	C.
Aureus max. mod., quem vide ad annum V. C. 759. -	Vnicus.
Argentei - - - - - - - - - -	C.
Argentei max. mod., sed commatis peregrini - -	RR.
Aenei max. mod. commatis Rom. - - - -	O.
Aenei max. mod. commatis peregrini - - - -	R.
Aenei I. et II. formae - - - - - - -	C.
Aenei III. formae commatis Rom. - - - -	R.
Aenei III. formae commatis peregrini - - - -	C.
Numi Graeci et coloniarum in genere - - -	C.
Alexandrini - - - - - - - - - -	RR.

a) Cenot. Pis. diss. II. c. 17. b) L. LV. §. 41.

LIVIA.

Livia Drusilla nata V. C. 697 patre Livio Druso, qui, quod ex gente Claudia in Liviam adoptatus est, *Claudianus* dictus fuit [a]). Nupta Ti. Claudio Neroni haud multo post grave adivit salutis ac fortunarum discrimen. Nam maritus, quod eorum, qui in Campania agros perdiderant, patrocinium profiteretur, seseque ducem palam ferret, post oppressas ab Octaviano per Perusiae deditionem L. Antonii partes cum uxore, et vix bimo filio Tiberio praecipite per avia fuga in Siciliam evasit V. C. 713 [b]). Permisso in urbem reditu Caesar Liviae illecebris captus eam sibi a marito impetravit, et licet Druso gravidam repudiata prius Scribonia duxit V. C. 716 [c]). Eam Caesar, quoad vixit, retinuit, dilexitque, ac probavit unice, ac perseveranter [d]). Fuit marito annis fere XV. superstes, obiitque aetate extrema annos nata LXXXVI. *) V. C. 782 [e]). Mulier fuit magnae mentis, ac consilii, at simul regnandi avida, quem in finem cavit solicite, ut Augusti benevolentiam perpetuo conservaret, quod consecuta est sanctitate domus priscum ad morem, et exquisita pudicitia, comitate, viri mandata exsequendo lubenter, ejusque vagos amores, tanquam nesciret, dissimulando [f]). Nihil non egit, ut filium Tiberium imperii heredem designaret; at obstabant Marcellus, Cajus, Lucius, Agrippa Postumus, quorum propiora per Augusti sororem et filiam fuere jura, quorum omnium mortis praematurae invidiam Livia non obscure tulit [g]). Quare eam *gravem in remp. matrem*, *graviorem domui Caesarum novercam* dixit Tacitus [h]). Credebatur etiam ipsius Augusti mortem medicatis ficubus maturasse, quod suspicio fuit, eum cum Agrippa exule in gratiam rediturum [i]). Ergo propter has artes merito *Vlyssis stolati* nomen abstulit, quod ei a Caligula inditum refert Suetonius [k]). Ab Augusto supremis tabulis in gentem Iuliam adoptata post ejus mortem *Augusta*, et *Iulia* dicta est, de quo infra plura disputabuntur. Sub filii principatu multa ambitiose ac arroganter egit, rebusque se publicis propalam miscuit reluctante licet filio, sed ad vim tardiore, quoniam imperium matri debuit. Ausa aliquando, cum effigiem D. Augusti dedicaret, Tiberii nomen suo postscribere [l]). Sane ejus taedio

a) Velleius L. II. c. 75. Sueton. in Tib. c. 3. b) Velleius l. c. Dio. c) Tacit. Ann. V. c. 1. d) Sueton. in Aug. c. 62. e) Tacit. l. c. Dio L. LVIII. §. 2. f) Tacitus, Dio II. cc. g) Tacitus, Dio. h) Ann. I. 10. i) Tacit. Ann. I. 5. Dio L. LVI. §. 30. k) in Calig. c. 23. l) Tacit. Ann. III. c. 64.

*) Plinius Liviae annos tribuit duntaxat LXXXII. (L. XIV. c. 6.) at cum ex Suetonio fere certum sit, eam Tiberium enixam mense Novembri V. C. 712, sequeretur, anno illam aetatis XI. vix completo nupsisse Tiberio, quod Romanorum moribus adversatur. Verior igitur Dionis sententia, quam citavi.

victum ex urbe discessisse Capreas plerisque creditum. Istud satis compertum, eum neque matri decumbenti, neque ejus funeri adfuisse, et ne coelestis ei religio decerneretur, palam obstitisse, quam tamen serius Claudius constituit.

Proles habuit ex Ti. Nerone TIBERIVM subinde Augustum et DRVSVM dictum a nobis *seniorem*. Augusti thorus sterilis. *Ex Livia*, inquit Suetonius a), *nihil liberorum tulit, cum maxime cuperet. Infans, qui conceptus erat, immaturus est editus.*

* * *

Antequam Liviae numos explicare adgredior, monendum, hanc Augusti uxorem, cui Liviae Drusillae nomen fuit, mortuo marito dictam *Iuliam Augustam*, nimirum in gentem Iuliam ex mariti testamento adoptatam. Copiosa istud veterum testimonia credere jubent. Tacitus agens de Augusti supremis tabulis b), *Livia*, inquit, *in familiam IVLIAM, nomenque AVGVSTAE adsumebatur*, atque idem sibi constans refert infra c), prohibuisse Tiberium, quo minus matri decerneretur *ara adoptionis*, nempe in gentem Iuliam. Suetonius d): *heredes instituit Tiberium, et Liviam, quos et ferre nomen suum jussit.* Et Dio commemorans res ab Augusti obitu constitutas ait e): *Liviam, quae jam IVLIA et AVGVSTA appellabatur.* Plinius f): *IVLIA AVGVSTA prima sua juventa Tiberio Caesare ex Nerone gravida etc.* Harduinus hoc loco praefert lectionem *Livia Augusta*, sed quod in causa propria judicium solide impugnat Bimardus g). Verum audiamus et testimonia coaeva. Legimus in lapide Muratorii h). CERERI. IVLIAE. AVGVSTAE. DIVI. AVGVSTI. (uxori) MATRI. TI. CAESARIS. AVGVSTI. etc. Adde Velleium i): *Livia ---- quam postea conjugem Augusti vidimus, quam transgressi ad deos sacerdotem, ac FILIAM.* Denique Ovidius k):

Sic AVGVSTA novum IVLIA numen erit.

Quem versum ab Ovidio exsule fastis post Augusti mortem insertum jure arguunt Spanhemius l), et Massonus in ejus vita ad annum V. C. 767. Et confirmantur haec numis, qui eam, quoad maritus vixit, constanter *Liviam*, at hoc mortuo constanter *Iuliam Augustam* vocant, ut patebit. Fl. Iosephus eam per prolepsin etiam vivo Augusto semper appellat Iuliam.

At vero gravissimis his veterum scriptorum oraculis more suo insultat insanientis sapientiae magister Harduinus, dejeratque, Liviam nostram nunquam mutasse nomen, et memoratam frequenter in numis *Iuliam Augustam* non esse Liviam, sed Iuliam Augusti ex Scribonia filiam, nam et hanc a Tiberio sub imperii aditum caesam inter aniles fabulas refert, ut dicetur in hujus numis. Adserit item, Liviam vivo adhuc marito dictam fuisse *Augustam*. Ergo, concludit, Livia semper est Livia, ea-

a) In Aug. c. 63. b) Ann. I. 8. c) ibid. c. 14. d) in Aug. c. 101. e) L. LVI. §. 64. f) L. X. c. 55. g) ad Iobert. T. II. p. 275. h) pag. 222. n. 3. i) L. II. c. 75. k) Fast I. 536. l) Tom. II. p. 274.

dem Iulia ne semel quidem. Livia ubique est Livia, in urbe, Aegypto, Iudaea, et Gallia; eadem nusquam est Iulia. Haec late in Operib. sel. p. 704, quibus in commentis fideles nactus est asseclas Iobertum, sed praeclare a Bimardo refutatum a), et Panelium b). Vtut jam nemo sanus Harduini insanias serio refutaverit, mearum tamen istud esse partium existimo, quod numis praeterea rem agit, quorum adeo aut exploranda fides, aut vera statuenda explicatio, sed quae judicia ex sequentibus catalogis collige.

Numi nomine LIVIAE, et vivo Augusto signati.

Commatis Romani numus vivo marito signatus non exstat.

In numis Graecis:

ΛΙΟΥΙΑ vel ΛΙΒΙΑ, in numis Alabandae Cariae, et Aezanis Phrygiae. (Morelli, Arigoni.)

ΘΕΑ. ΛΙΒΙΑ, in numis Methymnae Lesbi, (Morelli, Pellerin.) Clazomenarum Ioniae. (Pellerin.)

ΛΙΒΙΑΝ. ΗΡΑΝ. *Caput Liviae.* ΙΟΥΛΙΑΝ. ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ. ΧΑΡΙΝΟΣ. *Caput Iuliae Augusti* F. AE. III. (Vaill. num. Graec. p. 7. Haym. T. II. p. m. 222. Theupoli.)

Nimirum seduli Graeci consecrationem maturavere. Sic et in numis Ilici Tarraconensis eadem Livia appellatur IVNO. In marmore Aluntii Siciliae, quod ex Gualterio recitat princeps Turris Muciae c), legitur: LIVIAE. AVGVSTI. DEAE. MVNICIPIVM.

ΚΑΙΣΑΡΑ. ΣΕΒΑΣΤΟΝ. — ΤΙβεριον ΣΕΒαςν ΤΙΟΝ. *Capita adversa, Augusti laureatum, Tiberii nudum.*

ΛΙΒΙΑΝ. ΣΜΥΡΝΑΙΩΝ. ΚΟΡΩΝΟΣ. *Caput Liviae.* AE. III. (Vaill. num. Graec. p. 6.)

* * *

Procedant jam numi ab Harduino citati:

ΛΙΟΥΙΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. *Caput Liviae.*

ΠΑΤΡΟΣ. ΠΑΤΡΙΔΟΣ. *Geminum cornucopiae.* AE. II. (ex mus. Foucault.)

Ergo, inquit Harduinus, Livia cum hoc nomine conjunxit Augustae titulum. At vero dubitare liceat, utrum in hoc numo vere legatur ΣΕΒΑΣΤΗ, et non potius ΣΕΒΑΣΤΟΥ. Sic enim revera inscriptum alium loco proximo citat ipse Harduinus. Atque istud sic habere palam comprobat epigraphe aversae ΠΑΤΡΟΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ, quae certe non alia de causa in gignendi casu posita est, quam ut conjungatur cum ΣΕΒΑΣΤΟΥ partis anticae.

ΣΕΒΑΣΤΟΝ. ΣΕΒΑΣΤΗΝ. *Capita duo jugata Augusti et Liviae.*

Templum. (ex mus. Foucault.)

Ergò, infert Harduinus, Livia jam vivo Augusto fuit Augusta. At enim an usque adeo certum, in hoc numo esse caput Augusti, et non verius Tiberii? Quoties quaeso a numorum praeconibus hoc in judicio fuit peccatum? praecipue cum numi similes esse soleant mi-

a) Sc. des méd. T. II. p. 274. b) de num. Tarrac. p. 138. c) Iscriz. di Palermo pag. 193.

nuti, aevo extriſſi, et, quod aeri fatale, exesi.

Numos alios ad hanc causam pertinentes vide in numis proximis cum nomine Iuliae Augustae.

* * *

In numo Cypri, quem descripsi in moneta hujus insulae, est: LIVIA. IMPeratoris CAESaris.

Coloniae numum cum nomine Liviae nondum videre licuit.

Numi
nomine IVLIAE et AVGVSTAE
mortuo Augusto signati.

Numi commatis Romani.

S. P. Q. R. IVLIAE. AVGVST. *Carpentum a binis mulis tractum.* TI. CAESAR. DIVI. F. AVGVST. P. M. TR. POT. XXIIII. *in medio:* S. C. AE. I. (Mus. Caes.)

Ex addita trib. potestate XXIIII., quam Tiberius numeravit annis V. C. 775 et 776, patet, numum signatum viva adhuc Iulia, quam demum mortuam V. C. 782 supra diximus. Carpentum partis anticae habiti honoris divini indicium videri posset, ut revera visum Nonnio, quia in numis consecrationis Iuliae Titi quoque visitur, verum constat, etiam vivis hunc honorem fuisse permissum, aut sibi adrogatum, quin et decretum mortuis, etsi non consecratis, ut pluribus disputabitur infra in numis Domitillae. De Agrippina Claudii Tacitus a): *Suum quoque fastigium Agrippina extollere altius, carpento Capitolium ingredi, qui mos sacerdotibus, et sacris antiquitus concessus.* Veterem legem recitat Livius b): *ne qua mulier juncto vehiculo in urbe, nisi sacrorum publicorum causa veheretur.* At Dio narrat c), Agrippinae carpenti honorem, quo in ludis veheretur, a senatu fuisse decretum. De Messalina Claudii Suetonius d): *currum ejus Messalina uxor carpento secuta est.* Et Dio e): *Senatus Messalinae primum in consessu locum, quem et Livia habuit, et ut carpento uteretur, decrevit.* Iam vero Liviae fuisse indultum carpenti honorem, praeterquam quod istud reticent scriptores, etiam eo nomine potest ambigi, quod nolebat Tiberius immodicis ornamentis matrem impotentem efferi, neque istud in Messalina, et Agrippina arrogantiae fuisset argumentum, et propter novitatem culpandum, si jam Iuliae fuisset permissum. Planiorem explicandi carpenti viam suppeditat Tacitus f). Refert hic ad V. C. 775, Iuliam Augustam atroce valetudine fuisse tentatam, atque tum *supplicia diis, ludosque magnos a senatu decretos.* Revera in eundem annum, ut dixi, scripta in numo trib. potestas XXIIII. incidit. At quis ignorat, tam in supplicationibus, quam ludis carpenta procedere solita? Numi igitur tam inscriptio, quam typus declarant illud, quod factum revera adserit Tacitus. Ceterum difficile est admodum, veram semper carpentorum, quae feminarum numi exhibent, rationem adferre, cum eorum, ut hactenus vidimus, varias

a) Ann. XII. 42. b) L. XXXIV. c. 1. c) L. LX. §. 33. d) in Claud. c. 17. e) L. LX. §. 22. f) Ann. III. 64.

fuerint causae, ac fines, jam insignia sacerdotii, jam decretus a senatu honos, jam arrogantia, jam indicium pompae Circensis, et supplicationum, jam memoria vita functae, ut patebit ex numis Agrippinae senioris, et Domitillae. Signum praeterea fuisse luxus, et impotentiae muliebris, testimoniis veterum comprobavit Spanhemius a). Similia carpenta occurrunt etiam in numis Sabinae, et Faustinae junioris adhuc vivae. Connectenda cum his sunt, quae ad numum sequentem continuo disseram.

* * *

PIETAS. *Caput muliebre velatum.* VESTA. S. C. *Dea sedens d. Palladium, s. hastam.* AE. II.

Numum hunc forte unicum Morellius ex museo Schwarzburgico citat. Ad explicandum ejus sensum, et aetatem proponenda sunt sequentia monumenta, et testimonia:

I. Exstat inscriptio, quae secundum Gruteri emendationem sic legenda est b):

PIETATI. AVGVSTAE
EX. S. C. QVOD. FACTVM. EST. D.
HATERIO. AGRIPPA. C. SVLPICIO.
GALBA. COS.
TIB. CL. CAES. AVG. GERM. PONT.
MAX. TRIBVN. POT.
XXIIII. COS. IIII. IMP. VIII. P. P.
DEDICAVIT.

Per consules Haterium, et Sulpicium certum est, senatusconsultum istud latum V. C. 775. Adde numos Caesaraugustanos cum epigraphe PIETATIS. AVGVSTAE, quos dabimus infra in numis commatis peregrini.

II. Exstant numi Drusi junioris, in quorum antica idem est typus, nimirum: PIETAS. *Caput Pietatis velatum*, in aversa reliquis ejus titulis additur: TR. POT. ITER., ex quo numus tribuendus anno V. C. 776.

III. Refert Tacitus ad eundem annum 776, decretum fuisse a senatu, ut, *quotiens Augusta theatrum introisset, ut sedes inter Vestalium consideret* c).

Ex omnibus his apparet, Tiberium in hoc matris periculo, quod ad numum praecedentem indicavi, ut PIVS in eam videretur, PIETATI AVGVSTAE vovisse, et dedicasse illud, cujus causa proposita est citata inscriptio. Et erat tum adhuc, nisi simulata fuit, inter matrem, filiumque concordia, ut advertit Tacitus d). Haec igitur filii in matrem pietas, quam marmor praedicat, in monetam quoque migravit, eamque Drusus officii in aviam causa in suis pariter numis exstare voluit. Verisimile tamen fit ex eo, quod ad numerum III. monui, numum, in quo sumus, a senatu V. C. 776 in Iuliae honorem signatum, sic ut in antica typo Pietatis Tiberii in matrem studium, in postica typo Vestae senatus in Augustam observantia commendetur, qua honorificum ei in theatro locum decrevit. Forte hic honos tum a senatu delatus causa fuit, cur deinde Claudius, cum coelestes honores Iuliae decerneret, sacrum hunc ritum a Vestalibus obeundum curaverit, ut refert Dio e). De aede etiam Vestae praeclare est merita,

a) Tom. II. p. 278. b) pag. 101. n. 1. c) Ann. L. IV. c. 16. d) Ann. III. 64.
e) L. LX. §. 5.

cum orto juxta eam incendio intervenit ipsa, populumque hortata est quo enixius opem ferret [a]).

Quaeri opportune hic potest, sitne revera in hoc numo caput Liviae sub deae Pietatis habitu propositum, ut existimavit Havercampus commentator? Forte istud negari non possit. Nam etsi hac aetate permissum nondum fuit, mulieris vivae, etsi Augustae, effigiem numis commatis Romani inferre, licuerit tamen, eam deae nomine velatam proponere. Sunt etiam, qui existiment, capite muliebri, quod exstat in obviis Tiberii aeneis II. formae, juxta quod scriptum: PIETAS. AVG. vel: SALVS. AVG., vel IVSTITIA, ejusdem sisti Liviae imaginem. Istud certum, eadem esse in his capitibus oris lineamenta, sic, ut aut in omnibus necesse sit referri Liviam, aut in nullo. Obstat tamen huic judicio, quod caput in his numis nonnisi mulierem mediae aetatis arguit, omnium minime octogenariam, quam illa aetatem circa istud tempus tulit, quo hi numi signati sunt. Litem facile decideret gemma vetus, quae vulgata exstat in Museo Florentino [b]), in qua juxta caput simillimum legitur: LIB. AVG., id est: *Livia Augusta*, nisi in commentario adderet Gorius, epigraphen hanc parum sibi antiquam videri. Rectius fecisset vir eruditus, si plane antiquam negasset. Nam haec mulier cum nomine Liviae nunquam titulum Augustae conjunxit. Liviae effigiem nuspiam habemus magis veram, magisque explicatam, quam in numo coloniae Romulae, quem dabimus infra, cum quo licebit numos hujus argumenti contendere.

Cum numo, in quo nunc explicando occupatus fui hoc loco jungendi alii similis argumenti, sed a metallo illustres, quos quia palam spurios judico, libenter fuissem aspernatus, nisi a viris non vulgaris famae pro genuinis editos viderem.

PIETAS. *Caput muliebre velatum.*

VESTA. S. C. *Dea sedens d. Palladium, s. hastam.* AV. m. m.

Hujus generis bini sunt in museo Caesareo, et quod singulare, diversae matricis uterque. In his non metallum modo, sed et pondus spectabile, nam aureos nostrates X. etiam excedunt. Horum complures in museis nostris vidi, et a multis genuinos agnitos, quos inter unum Gorium nominasse sufficiat, qui similem inter conspicuos ex auro maximi meduli numos in museo Florentino proposuit. Sunt hi numi affabre omnino, atque ad veterem modum scite facti, sic ut primo aspectu etiam expertum in fraudem possint inducere, utraque autem numi superficies tam anxie ad numi aenei, in quo nunc sum, prototypon efficta est, ut ne quidem desideretur S. C. a moneta aurea Augustorum constanter extorre. Iuvat hoc loco commemorare eruditi Apostoli Zeno de his judicium, quod ipse anno hujus saeculi XLVI. ad abbatem Olivierum scripserat, et exstat inter ejus epistolas Venetiis editas Tom. III. p. 420. *Hic numus*, ait, *artis est modernae, et in multorum manibus versatur. Vidi ejus similes plures*

a) Suet. in Tib. c. 50. b) Tom. I. tab. II. n. 3.

viginti non in Italia solum, sed etiam Germania; cusi autem sunt ante annos LX. vel LXX. Monachii in aula electoris, quo loco exculptae pariter sunt plures matrices variorum imperatorum, Augusti, Pertinacis, Vespasiani, et in auro ejusdem ponderis expressae, quos numos vidi ipse, sed ab iis emundis, quoniam novae artis erant, abstinui. Vtrum veros eorum natales edixerit vir illustris, mihi ignotum. Certe aliorsum factum istud non comperi. Satis tamen puto ad causam meam, eos a viro magni in scientia nostra nominis spurios quoque esse agnitos, in quorum agmen tuto transscribentur. Ad hoc confirmandum judicium valebit etiam numus sequens:

IVLIA. IMP. T. AVG. F. AVGVSTA. *Caput Iuliae Titi.*

VESTA. S. C. *Dea sedens d. Palladium, s. hastam.* AV. m. m. AE. II.

Haud ita pridem hunc numum museo Caesareo cupide intuli, ut tanto facilius praecedentium malam fidem possem comprobare. Aureus ejusdem est cum illis elegantiae, ac fere etiam ponderis. Nemo non videt, cum matrice aversae, quam illi offerunt, conjunctam aliam, quae Iuliae Titi caput insculptum habuit.

Addo aliam ejusdem farris:

ΙΓΗΝΑΙΟΣ. ΚΩΙΩΝ. *Caput Iovis laureatum.*

VESTA. S. C. *Dea sedens d. Palladium, s. hastam.* AV. m. m. (Mus. Caes.) AR. m. m. (Mus. Neumann.)

Hunc numum adpendentem aureos nostrates V. et grana X. Frölichius sibi conspectum videtur genuinum agnovisse, nam, ubi eum recenset, nullam injicit fraudis suspicionem a). Videtur hic numus idem esse cum eo, qui nunc est in museo Caesareo, nam in examen vocatus deprehensus est idem habere pondus, quod indicavit Frölichius. Pars aversa ejusdem est cum prioribus elegantiae, et haud dubie ejusdem matricis. Minus scite fabricatum caput anticae modernam manum continuo prodit. Alioqui antica ex Coorum numo, aversa ex numis Romanis capta numum hybridam facile condemnat.

Neque ab horum conlegio separandus sequens:

ΙΓΗΝΑΙΟΣ. ΚΩΙΩΝ. *Caput Iovis laureatum.*

ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΛΥΣΙΜΑΧΟΥ. *Pallas sedens d. Victoriolam, s. hastam.* AR. m. m.

Numum prodidit Scipio Maffeius b). Dubium continuo legenti oritur, quid Lysimacho communionis cum Co insula intercesserit. At qui praecedentium turpes natales agnoscit, non dubitabit, hunc quoque numum prioribus sociare. Eundem serius ipse vidi in museo Neumanni, sed haud dubie manus recentis. Facem impostori praetulerit numus Goltzii c), in quo juxta caput simile, seu Iovis sit, seu Aesculapii, legitur: ΙΓΗΜΑΝΟΣ. ΚΩΙΩΝ.

* * *

Numi commatis peregrini.

In numis Graecis: ΙΟΥΛΙΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ, vel: ΙΟΥ. ΘΕΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. In numo apud Morellium, qui Ephesi videtur, juxta ejus caput legitur: ΑΡΤεμις ΣΕΒΑστη. Sunt etiam non pauci

a) Not. elem. p. 150. b) Veron. ill. P. III. p. 238. c) in Ins. tab. XXI.

inscripti ΙΟΥΛΙΑ additis imperantis Tiberii annis, quos in numis Tiberii in Iudaea signatis recitavi. (Vol. III. p. 497.) In numo urbis ignotae, quem infra in numis Iuliae Augusti ex Scribonia filiae describam, sed qui nostrae huic Iuliae certo debetur, dicitur ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ, *frugifera*, velut altera Ceres.

Memorandi adhuc numi aliqui propter litem ab Harduino intentatam, de qua egi supra in numis cum nomine *Liviae.*

ΙΟΥΛΙΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. ΜΗΤΗΡ. *Caput Liviae.*

ΚΑΙΣΑΡΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΥ. *Caput nudum* AE. III.

Vaillantius hujus numi index caput aversae dixit esse Augusti, obtulitque hoc pacto ridendi Harduino ansam, quod, quam veteres fuisse Augusti adoptione filiam dejerant, jam et mater statuatur, qui adeo, ut judicium istud corrigeret, nomine *Iuliae* in hoc numo adserit intelligendam Agrippinam, nomine *Caesaris* Caligulam [a]). Quam multa huic obstent sententiae, piget referre. Praestabit dicere, nomen ΚΑΙΣΑΡΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΥ pertinere ad Tiberium, qui et Caesar fuit, et Augustus, literis ΤΙ. aut omnino suppressis, aut forte ex numo aeris minuti profugis.

* * *

ΣΕΒΑΣΤΟΙ. ΜΑΓΝΗΤΩΝ. ΣΙΠΥΛΟΥ. *Capita jugata Augusti et Liviae.*

ΥΙΟΙ. ΣΕΒΑΣΤΩΝ. *etc. Capita Caji et Lucii se respicientia.* AE. III. Vide numos Magnesiae Lydiae.

ΣΕΒΑΣΤΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΗ, *in alio:* ΣΕΒΑΣΤΟΙ. *Capita Augusti, et Liviae vel jugata, vel adversa,* in numis Pergami. AE. III.

ΣΜΥΡΝΑΙΟΙ. ΣΕΒΑΣΤΟΙΣ. *Capita jugata Augusti, et Liviae.*

ΔΙΟΝΥΣΙΟΣ. ΚΟΛΥΒΑΣΙΟΥ. *Vesta stans etc.* Vide numos Smyrnae. AE. III.

Nescio, qui factum, ut numi hi fugerent oculatum Harduinum, quorum ope comprobare utique facile poterat, Liviam vivo adhuc marito dictam fuisse Augustam, quia vocabulum ΣΕΒΑΣΤΟΙ multitudinis numero ipsam etiam Liviam aperte complectitur. At enim parum me judice ex his numis est subsidii. Sunt omnes voluminis perexigui, literae minutissimae, et pleraeque adeo evanidae, ut in iis alius illud, alius aliud legat. Confer lectionem Vaillantii cum lectione Morellii, qui numos hos plerosque in numis Liviae aeri incisos stitit. Equidem lectionis in his aut suspectae, aut inique experimentum ipse feci. Vaillantius in antica numi I. adserit inscriptum ΣΕΒΑΣΤΟΙ, et in aversa ΥΙΟΙ. ΣΕΒΑΣΤΩΝ. Verum in simili musei Caesarei non ΣΕΒΑΣΤΩΝ, sed ΣΕΒΑΣΤΟΥ sine dubio legitur. Quare jure arguo, etiam in antica legendum ΣΕΒΑΣΤΟΣ. Nam si in hac Augustus et Livia poterant dici ΣΕΒΑΣΤΟΙ, nescio, cur in aversa Cajus, et Lucius non potuissent dici ΥΙΟΙ. ΣΕΒΑΣΤΩΝ; si enim hi adoptione fuere filii Augusti, fuerunt etiam Liviae. At scripsit monetarius ΣΕΒΑΣΤΟΥ, cur?

---

a) Opp. sel. p. 706.

non aliam certe ob causam, quam quia tum Livia Augustae titulum nondum habuit. In numo ex citatis tertio non legendum ΣΕΒΑΣΤΟΙΣ, sed ΣΕΒΑΣΤΩΙ, invicte comprobavi in numis Smyrnae. Sed ne in molesta causa diutius frustra verser, ajo iterum, hos numulos sic vitiatos male in testimonium arcessi, et videtur verisimile, quando juxta capita duo jugata vere legitur scriptum ΣΕΒΑΣΤΟΙ, tum semper intelligendos Tiberium, et Liviam, non Augustum et Liviam. Atque etiam, si forte nonnunquam nomine ΣΕΒΑΣΤΟΙ in numo quopiam non possent intelligi, nisi Augustus et Livia, tanti tamen puto gravissimorum virorum, quae principio protuli, testimonia, Liviam Augusto vivo nunquam dictam Augustam, ut contrariis provincialium, et quidem Graeculorum adplantium exemplis non possint everti, sed vocabuli sensus potius explicatione videatur molliendus. Poterat enim Livia *συλληπτικως*, sive per consortium Augusti dici Augusta eodem modo, quo serius frequenter videbimus, Caesares quoque per consortium cum patribus Augustis Augusteum titulum participare. Ad haec cum hactenus viderimus, et visuri simus deinceps quoque, Liviam in numis, et marmoribus dici propalam *deam*, *Iunonem*, *Cererem*, multo utique levius putandum, si Graeci eam jure suo dixere *Σεβαςην*, quod vocabulum in eorum lingua aliud non significat, quam *venerabilis*. Sed haec necessarii tantum effugii causa adjeci. Nam cum, ut vidimus, jam saepius malam antiquariorum fidem in legendis his numulis sim expertus, possum jure conjicere, etiam in aliorum lectione ab iis fuisse peccatum.

Numos binos Liviae alios, sed quos Iuliae Augusti filiae perperam tribuit Pellerinius, vide infra in hujus numis.

* * *

Coloniae, atque inprimis Hispaniae et Africae, cumulate observavere Liviam. Earum turpis adulatio hic notanda, quoniam ad ejus Augustae historiam pertinet.

IVLIA. AVGVSTA. GENETRIX. ORBIS. *Caput Iuliae laureatum globo impositum, superne lunula.*

PERM. DIVI. AVG. COL. ROM. *Caput Augusti radiatum imminente astro solis.* AE. I. (Mus. Caes.) Est coloniae Romulae Baeticae.

Narrat Dio [a]), repertos fuisse, qui Iuliam *matrem patriae, ac genitricem* appellandam censerent. Ea sententia contemptim Romae habita a provinciis tamen, ut ex hoc numo perspicimus, cum plausu accepta fuit, eoque fuere liberaliores, quod totum terrarum orbem ejus utero inclusere. *Genitrix orbis* dicitur etiam in marmore Antiquariae Hispaniae reperto, quod est apud Muratorium [b]). Laurea Iuliae addita insolitus sane in femina capitis cultus est. Solis, et Lunae symbola saepius Augustorum, Augustarumque capiti addita videmus, quibus notari Aeternitatem dicetur in numis Trajani.

a) L. LVII. §. 12. b) pag. 222.

* * *

AVGVSTA. MATER. PATRIAE. *Iulia velata sedens d. pateram, s. hastam.*

IMP. CAESAR. AVG. *Caput Augusti laureatum.* AE. I. (Mus. Caes. Vaill. num. praest. T. I. p. 2, ubi et delineatus exstat, Morelli in Augusto tab. XXVII. n. 12.)

Male Vaillantius hunc numum inter aereos ex S. C. percussos recitat, cum tamen notam S. C. non offerat, certo fere constanter commatis peregrini indicio, etsi coloniae nomen abest, quod non raro in numis coloniarum Hispaniae, Galliae, et Africae abesse solet. Opus vero esse peregrinum, is, qui est in museo Caesareo, liquido comprobat. Accedit, in numis aeneis I. formae adhuc Tiberio imperante, et quidem Romae signatis nondum solita fuisse signari Augustorum capita, de qua lege plura supra memoravi in numis Augusti. Dicitur Iulia in hoc numo AVGVSTA. MATER PATRIAE. Dio, et Tacitus ex aliquorum sententia Iuliae *matris patriae* titulum decretum perhibent. Illius verba paullo ante citavi; hic [a]): *alii parentem, alii matrem patriae appellandam censebant*, at uterque addit etiam, hunc honorem a Tiberio matri obnixe negatum, quod confirmat quoque Suetonius [b]). Qui titulus in urbe negatus fuit, admiserunt provinciae, perinde ac supra in Augusto vidimus, vetuisse hunc, templa sibi in urbe poni, quae tamen foris statui permisit. Dubitari possit, sitne numus hic signatus Augusto vivo, an mortuo. Vivum adserere videtur pars aversa, in qua nulla ejus consecrati comparent indicia, at omnia vivi. Tamen quoniam in numo dicitur AVGVSTA, et MATER PATRIAE, quos titulos certum est ex citatis auctoribus ei vivo marito aut non fuisse decretos, aut non oblatos, dubitari nequit, eo vita functo esse signatum.

Typus etiam anticae observatu dignus, nam occurrit frequenter in numis in urbe, et extra eam cusis, nempe: *mulier velata sedens d. pateram, s. hastam,* quo habitu persaepe Vesta in numis commatis R. sistitur. Eadem mulier comparet primum in numis aeneis II. formae Romae sub Tiberii trib. potestate XVII. signatis, deinde in numo D. Augusti in hujus moneta descripto, extra urbem vero in copiosis numis urbium Hispaniae, et in Africa Vticae, et Hipponis. Dubium non videtur, hac effigie etiam in numis Romanis exhiberi Iuliam, cum ea plene referat effigies illas, quae sunt in numis dictarum urbium, et in praesente, non raro etiam additur ipsius Augustae nomen. Praeterea cum tot urbes, atque inter se longe dissitae eadem omnino forma ac cultu Iuliam effinxerint, necesse est, eas certum aliquod, et late conspicuum, et fors auctoritate publica decretum exemplar prae oculis habuisse, secundum quod ejus imaginem in moneta sua conformavere. Non desunt ejus exemplaris in ipsa urbe aliqua indicia. Teste Dione [c]) Livia ex filii Drusi morte languida solatii causa statuis donata fuit.

a) Ann. I. 14. b) in Tib. c. 50. c) L. LVI. §. 2.

Videntur eae aliquam numinis speciem prae se tulisse, ut supra Iuliam deae Pietatis specie propositam vidimus, atque verisimiliter Vestae, quoniam ejus sedentis habitu toties, ac tam diversis ab urbibus expressam habemus. Et cum Vesta quidem Iuliae aliquid intercessisse communionis, citatus supra numus non obscure indicat, in cujus antica verisimile dixi esse propositum caput Iuliae sub Pietatis habitu, et in aversa est Vesta sedens. Sane et Ovidio dictam Vestam videmus a):

Esse pudicarum te Vestam, Livia, matrum.

Novi, quid opponi possit. Verisimile nempe non videri, Tiberium, qui matris suae cupiditati eo restitit, ut *non ullum insignem honorem eam recipere publice pateretur* b), permisisse matris effigiem deae Vestae attributis palam in urbe decorari, et qui divinos honores mortuae negasset, eos adhuc vivae deferri non adversatum. At videmus, Tiberium quoque in numis aeneis I. formae, qui inscribuntur: *civitatibus Asiae restitutis*, omni numinis cultu palam propositum. Sedet nimirum ipse, d. pateram praefert, s. hastam, supposito pedibus scabello, quae omnia unita praesentem deum arguunt. Ex quo colligere licet, Tiberium, etsi publice praeferret, se divinos honores aspernari, tamen non adversatum iis, qui ejus simulacro divini cultus speciem addidere. Quare neque adversatus videtur iis, qui simili honore matrem adfecere, et quidem mox ab adito imperio, quo tempore propter recentem impetrati imperii memoriam plus adhuc matrem observaverat. Qua in re operae pretium animadvertere, hanc Iuliae effigiem Vestae ritu sedentis primum reperiri in numis Tiberii cum ejus trib. potestate XVII., quam ille inchoavit V. C. 768, nempe anno Augusti mortem consequente. Ergo ea statua paullo post Augusti mortem ab adulante senatu fuerit posita, et ab ea exemplum in provincias datum. Quin multo adhuc serius, nimirum V. C. 776 permisit Tiberius Asianis petentibus, ut sibi, et matri templum apud Smyrnam statueretur c). Videtur igitur honores aliquos interdum matri non invidisse, modo non essent ejus generis, qui principatus in rep. administranda speciem praeferrent.

* * *

AVGVSTA. MATER. PATRIAE. VIBII. *Mulier velata sedens d. pateram, s. hastam.*

IMP. TI. CAES. AVG. COS. III. *Caput Tiberii laureatum.* AE. I. (Theupoli p. 664.)

En alterum numum, a priore solo principis capite diversum. Eum auctor ejus catalogi Vticae vindicat. Opportune istud, sed tamen de lectione Vibii dubito.

* * *

SALVS. AVGVSTA. PERM. AVGVSTI. *Caput muliebre nudum.*

IVLIA. AVGVSTA. C. A. E. *Iulia sedens d. spicas, s. hastam.* AE. I. (Florez in numis Emeritae.)

---

a) De Ponto L. IV. ep. XIII. v. 29. b) Suet. in Tib. c. 50. c) Tacit. Ann. IV. c. 15.

Pars antica haud dubie deprompta est ex Romanis Tiberii numis, ut universim observo, Hispaniae urbes typos ex ejus imperatoris numis frequentes mutuatos. In aversa videmus Iuliam, quam jam sub Vestae, Pietatis, Iunonis, Dianae persona conspeximus, nunc etiam Cereris specie sisti. Non ab Hispaniae tantum urbibus Cereris ritu culta est Iulia, nam repertum est in insula Gaulo marmor, quod servavit Muratorius [a]), in quo legitur:

CERERI. IVLIAE. AVGVSTAE
DIVI. AVGVSTI. MATRI
TI. CAESARIS. AVGVSTI. etc.

Etiam in numis Hipponis Africae sedet instar Cereris, quin et eundem typum mox dabimus in ejus consecratae numo Romano. Nomen ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΥ, quod ei tribuitur in numo, qui infra in moneta Iuliae Augusti filiae describetur, ex Cereris quoque natura est. ΠΡΟΝΟΙΑ, *Providentia*, dicitur in basi marmorea, quae exstat Athenis, cujus epigraphe incipit: ΙΟΥΛΙΑΝ. ΘΕΑΝ. ΣΕΒΑΣΤΗΝ. ΠΡΟΝΟΙΑΝ [b]):

* * *

PIETATIS. AVGVSTAE. C. C. A. *Caput muliebre velatum.*
IVNIANO. LVPO. PR. C. CAESAR. C. POMPON. PARRA. IIVIR. *Templum 4 columnarum.*

PIETATIS. AVGVSTAE. C. C. A. *Templum 6 columnarum.*
TI. CAESAR. *etc.* TR. POT. XXX. *Tiberius togatus sedens d. pateram, s. hastam.*

Vterque numus est coloniae Caesaraugustae. Prior certe signatus est imperante Tiberio, nam offert in aversa Iunianum Lupum praefectum, tum C. Caesarem, subinde Augustum, et C. Pompónium Parram IIviros, qui omnes memorantur etiam in numo Tiberii [c]). Numus alter indicio tribunatus XXX. cusus est intra annos V. C. 781 et 782, quorum hic fuit Liviae postremus. Existimat Florezius, in his numis exhiberi templum, quod Caesaraugustani honori Tiberii, et matris Iuliae posuerint. Revera, inquit, teste Tacito [d]) venisse legatos Hispanos, orantes, ut exemplo Asiae delubrum Tiberio, matrique ejus exstrueretur. Verum is venisse legatos non ex Hispania citeriore, in qua sita Caesaraugusta, sed ulteriore narrat, et Tiberius huic eorum voluntati potius restitit. Accedit, templa in his numis proposita diversae esse structurae, non unum idemque utriusque honori dicatum. Verior igitur videtur sententia, Caesaraugustanos cognita Tiberii in matrem pietate PIETATI. AVGVSTAE in templis suis sacrificasse secundum ea, quae supra ad numum inscriptum PIETAS observavi.

DIVA IVLIA.

Iulia non continuo post excessum coelestes honores nacta est, Tiberio, cui invisa pridem mater fuit, id palam prohibente, quasi, ut ferebat, istud ipsa noluisset [e]). Nepos Claudius magis in aviam propensus, quam in matrem filius,

a) Pag. 222. n. 3. b) Antiquit. of Athens. p. 6. c) Florez. tab. IX. n. 3. d) L. IV. c. 37. e) Tacit. Ann. V. 20. Suet. in Tib. c. 51. Dio L. LVIII. §. 2.

ei *divinos honores, et Circensi pompa currum, elephantorum Augustino similem decernendum curavit* a). Et Seneca b): *Divam Augustam aviam suam, quam ipse deam esse jussit.* Omnes ergo numi, in quibus Iulia divae nomine decoratur, inde a Claudio signati sunt.

DIVA. AVGVSTA. *Iulia sedens d. spicas, et florem papaveris, s. facem.*

DIVVS. AVGVSTVS. S. C. *Caput Augusti radiatum.* AE. II. (Mus. Caes.)

Claudii singularem in Augustum, et Iuliam pietatem commemorat Suetonius c): *Conversus hinc ad officia pietatis jusjurandum neque sanctius, neque crebrius instituit, quam per Augustum,* agitque continuo de honoribus Iuliae supra recitatis. Et Dio d): *Aviam Liviam non modo certaminibus equestribus honoravit, sed consecravit etiam, ejusque effigiem dedicavit in templo Augusti, ac rem sacram ei fieri a Vestalibus mandavit, mulieresque per nomen ejus jurare jussit.*

AVGVSTVS. AVGVSTA, in numis Neronis aureis, et argenteis, quos vide.

DIVA. AVGVSTA. *Iulia stans d. pateram, s. hastam.*

IMP. SER. GALBA. CAESAR. AVG. *Caput Galbae laureatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Quae fuerint Galbae causae observandi Liviam, in ejus numis dicetur.

DIVA. IVLIA. AVGVSTA. *Caput Iuliae spicis coronatum.*

Sine epigraphe. Ipsa sedens in bigis elephantorum d. hastam, s. ramum praetendit. AR. (Harduin in Plinii Tom. I. tab. VI. ad pag. 401.)

Numus hic, si modo genuinus, de quo dubitem, ad hanc Iuliam certe pertinet, suadente etiam curru elephantorum, de quo mox egi. Harduinus eum Iuliae Augusti filiae adjudicat, quam istud inique, dicetur in hujus numis.

DIVAE. IVLIAE. AVGVSTI. FILIAE.

DIVVS. AVGVSTVS. PATER.

Numum sic obiter citat Spanhemius, eumque haud ignotum vocat e). Qualiscunque est fidei, contra historiam non peccat, ut ex dictis patet.

Numi spurii.

DIVA. LIVIA. DIVI. AVG. *Caput Liviae velatum.*

CONSECRATIO. S. C. *Pavo.* AE. I. (Morelli.)

De numi hujus fide magnopere dubitat commentator Haverçampus f), cum quod *Livia* pro *Iulia* legitur, tum quod eum ex Octavio Strada haustum testatur. Tamen Erizzus visum sibi eundem numum ait, sed spectata fabrica multo serius percussum g). Crederem verius, numum inter adulterinos ablegandum. Alioqui quis ignorat, in priscorum antiquariorum indiciis ἀκρίβειαν passim desiderari? Ad haec verbum CONSECRATIO ante Trajani imperium numis inscriptum non fuit. Grata tamen fuit Harduino ejus mentio, quod confirmare sententiam suam videbatur, Liviam scilicet nunquam dictam fuisse Iuliam. Mecum si sensisset praeclarus Bi-

a) Suet. in Claud. c. 11. b) in Apocoloc. c) in Claud. c. 11. d) L. LX. §. 5. e) Tom. II. p. 273. f) pag. 477. g) Discors. p. 102.

mardus, necesse non fuisset, in ejus numi explicatu ad tuendam historicorum fidem uti effugio, parum, ut videtur, ad persuadendum idoneo.

De spuriis Liviae aureis, in quibus hinc PIETAS, illinc VESTA. S. C., actum supra.

PRETIVM.

Aurei, et argentei Liviae vivae - - - - -	O.
Signati sub Nerone, et Galba - - - - - -	C.
Aenei I. formae comm. R. cum ejus solum epigraphe sub Tiberio - - - - - - - - -	C.
Aenei II. formae comm. R. cum nomine DIVAE -	C.
— — In numis Tiberii sub capite Pietatis, Salutis, Iustitiae - - - - - - - -	C.
Aenei III. formae comm. R. - - - - - -	O.
Aenei omnis formae urbium Graecarum, vel coloniarum	R.
Alexandrini - - - - - - - - - -	R.

OCTAVIA.

C. Octavio, et Atia progenita, soror Augusti, Suetonio dicta Octavia minor a). Iam ante, quam bellum civile cum Pompejo erumperet, nupta fuit C. Claudio Marcello, qui etsi hoc pacto I. Caesaris esset adfinis, (nam fuit Octavia Iuliae sororis suae neptis) tamen in consulatu suo, quem V. C. 704 gessit, Caesaris consiliis acerrime restitit b). Fertur etiam a Iul. Caesare Pompejo fuisse destinata ad retinendum inter se, et Pompejum necessitudinem c) *). Mortuo V. C. 714 marito Marcello, et circa idem tempus Fulvia M. Antonii uxore

a) In Aug. c. 4. b) Dio L. LX. §. 59. Suet. in Iulio c. 27. c) Suet. l. c.

*) His omnibus palam contradicit Plutarchus, cujus verba sunt: (in M. Anton. p. 929 E.) *Erat Caesari soror Octavia major, at non ex eadem matre. Nata enim est ex Ancharia, at ipse serius ex Atia.* Pergit deinde narrare, eam primum Marcello, deinde M. Antonio nuptam fuisse. Certum sane, Augusto binas fuisse sorores Octaviae nomine, quarum una fuit filia Octavii et Anchariae, altera ejusdem Octavii, et Atiae, eodem ergo patre et matre genita, ut dixi in Augusto sub initium. At vero non Octaviam Anchariae, quod vult Plutarchus, sed Octaviam Atiae fuisse Marcelli, deinde Antonii uxorem, manifeste colligitur ex Suetonio narrante, (in Iulio c. 27.) Iul. Caesarem ad retinendam Pompeji necessitudinem desponsare ei voluisse Octaviam sororis suae Iuliae neptem, quae C. Marcello nupta erat. At Octavia Anchariae dici non potuit Iuliae neptis. Deinde idem

frater Octavianus eam adhuc praegnantem cum M. Antonio copulavit postulantibus istud bonis omnibus, quo firmius esset inter utrumque IIIvirum saepe dissidentem pacis vinculum [a]). Revera ortas triennio post lites feliciter composuit, maritumque in Orientem comitata est, qui tamen in Corcyram appulsus in Italiam redire illam jussit, per causam, ne periculorum belli Parthici consors esset [b]). Subinde V. C. 719 iter ad maritum ingressa, sed ab Antonio accepto ejus propositi nuncio subsistere Athenis jussa est, Cleopatra nihil non agente, ut eam ab Antonii conspectu arceret [c]). Nam Octaviam sic amaverat Antonius, ut tamen Cleopatram praeferret. Quare Romam regressa habitavit in mariti domo educandis suis cum ex Marcello, tum Antonio liberis sedulo intenta, donec V. C. 722 aperto jam inter utrumque IIIvirum bello inde per vim extrusa, ac repudiata esset. Deinceps a fratre Augusto, cui propter prudentiam ac morum integritatem chara comprimis fuit, liberaliter habita mortem demum oppetiit secundum Dionem V. C. 743, secundum Suetonium, ut ex ejus verbis colligitur [d]), anno sequente. Ejus insignes virtutes luculente praedicat Plutarchus in vita Antonii variis locis, praecipue cum eam χρημα θαυμαςον γυναικος, *mulierem admirabilem* appellat [e]), et Seneca [f]).

Proles ex Marcello.

I. *M. Marcellus*, de quo mox.

II. *Marcella major*, cujus res incertae.

III. *Marcella minor*. Ea primum Agrippae nupsit, verum mortuo Marcello Augustus consentiente Octavia jussit Agrippam repudiare Marcellam, filiamque suam Iuliam Marcelli viduam sibi sociare. Marcella subinde Iulo Antonio nuptui data est [g]).

Ex M. Antonio.

I. *Antonia major*, nupta L. Domitio Ahenobarbo Neronis avo.

II. *Antonia minor*, nupta Druso Liviae filio. Quam minorem alii vocant, Tacito dicitur major, ut dicetur infra in numis Antoniae Drusi.

---

a) Appian. B. C. L. V. c. 64. Dio L. XLVIII. §. 31. Plut. in Ant. p. 929. b) Dio L. XLVIII. §. 54. Appian. B. C. L. V. c. 95. c) Plut. l. c. p. 940. d) in Aug. c. 61. e) in Anton. p. 929. f) Consol. ad Marciam c. 2. et ad Polybium c. 34. g) Plut. in Ant. p. 956. Velleius L. II. c. 93. Suet. in Aug. c. 63.

hic Marcellus a Dione dicitur Iul. Caesaris *per nuptias adfinis*, ἐξ ἐπιγαμιας προσηκων, (L. XL. §. 59.) qui tamen eam adfinitatem obtinere non poterat ducta Octavia Anchariae, quae ad Caesaris domum non pertinuit, sed altera Atiae. Consentit denique Tacitus quoque, qui Domitium Ahenobarbum Agrippinae Jun. maritum *propinquum Caesaribus sanguinem* vocat, *nam is aviam Octaviam praeferebat*. (Annal. IV. 75.) Atqui Octavia Octavii, et Anchariae filia Caesarum sanguis dici non potuit.

Numi:

Desunt numi commatis Romani. Ex peregrinis insignis praestantiae est sequens:

DIVVS. AVG. IMP. OCTAVIA. *Capita adversa Augusti, cui superne imminet astrum solis, et Octaviae, supra quam lunula.*

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. IMP. VII. P. M. *Caput Tiberii nudum.* AR. max. mod. (Mus. Caes.)

Cui provinciae numus hic natales suos debeat, incertum. Videtur eo fine signatus hic numus, ut intelligatur, Tiberium ad Augusti familiam, in quam adoptatus tantum fuit, pleno jure pertinere. Praeclari hujus cimelii jam olim meminit Frölichius [a]).

* * *

Caput Octaviae a multis creditur sisti jugatum cum capite mariti Antonii in numis cistophoris, variisque aeneis praefectorum classis ejus IIIviri. Verum sunt eruditi alii, qui muliebre illud caput esse Cleopatrae existimant, de qua lite multa disputavi in numis aeneis M. Antonii. Rursum alii Octaviae caput jugatum cum capite M. Antonii viderunt in numo Sinopes Paphlagoniae, sed eos fuisse deceptos, demonstravi in numis ejus coloniae.

Alium etiam Corcyrae protulerunt eruditi, in quo comparent Antonii et Octaviae capita jugata adjecta insuper utriusque epigraphe, sed hanc a falsario scite fuisse intrusam, dixi in moneta hujus insulae.

Certum igitur illustris hujus feminae caput habemus in numo unico musei Caesarei, quem recitavi.

MARCELLVS.

M. Claudius Marcellus natus patre C. Claudio Marcello, et Octavia Augusti sorore, ac verisimiliter circa annum V. C. 710, nam fuit senior Tiberio, nato V. C. 712. Vt pax inter Octavianum, et Sex. Pompejum firmaretur, ei anno V. C. 715 desponsa est Pompeja ejusdem Pompeji filia [b]). Res tamen eventu caruit. V. C. 729 duxit Iuliam Augusti filiam, ac cum haud dubius esset patrui in imperio successor, is honores ejus maturavit, sic ut admodum adolescens pontificatu, et aedilitate, aliisque honoribus extraordinariis ornaretur [c]), verum spes omnes mors praematura incidit V. C. 731 suspectis de ea Liviae consiliis Tiberio suo intentae [d]). Praeclarae ejus juvenis indolis praecones locupletes fuere Seneca [e]), et Virgilius [f]).

Numi spurii aut suspecti.

Caput juvenile nudum.

---

a) Animadv. in num. urb. p. 123 edit. Flor. b) Dio L. XLVIII. §. 38. Appian. B. C. L. V. c. 73. c) Tacit. Ann. L. I. c. 3. Dio L. LIII. §. 28. d) Dio L. LIII. §. 30, 33. e) Consol. ad Marciam c. 2. f) Aen. VI. sub fin.

P. LICINIVS. STOLO. PRAEF. VRB. IIIVIR. A. A. A. F. F. *Clypeus*, *pars navis*, *pharetra*, *apex pontificalis*. AE. max. mod. praegrandis voluminis. (Mus. Caes.)

Caput puerile nudum.

P. LICINIVS. STOLO. IIIVIR. A. A. A. F. F. *in medio:* S. C. AE. I. (Morelli in Aug. tab. XXV. n. 19. ex mus. reg. Gall. Spanheim ex Mus. Medic. Tom. II. p. 316.)

Numus prior ex Romano Carthusianorum museo in Caesareum migravit, et caput anticae pro Marcello venditatum fuit, quo nomine, etsi ex aliorum potius sententia, editus est a Frölichio in Cimelio Vindobonensi parte II. Eundem delineatum stitit Havercampus in edito a se Orosio ad L. VI. c. 20, at in eo caput Augusti agnoscit. Vtrique tamen erudito viro numisma suspectum videtur. At me judice non inter suspecta, sed palam adulterina ablegabitur, quod mihi illud adcurate contemplanti ex fabrica, aliisque modis facile patuit. Et ridiculum sane, *praefectum urbis*, quod munus nonnisi viris summis, et ab aliis honeribus conspicuis delatum fuit, eodem tempore fuisse etiam IIIvirum monetalem, quae dignitas prima fuit iis, qui ad remp. accesserunt.

Numum alterum Havercampus Caji Caesaris esse putat [a]), Spanhemius Marcelli. Alii juvenem Augustum praetulere. Mihi hi quoque numi adulterini videntur cum ob alias causas, tum quod sub Augusti imperio rarissime in aeneis I. formae capita signari sint solita.

M. AGRIPPA.

M. Vipsanius Agrippa tam obscuris natalibus ortus fuit, ut ipse Vipsanii nomen quasi argumentum paternae humilitatis tolleret, et se tantum M. Agrippam dici vellet [b]), nolletque Caligula ob ignobilitatem ejus se vel nepotem credi, vel dici [c]). Cum Plinius eum dicat mortuum quinquagesimo primo aetatis anno, et Nicolaus Damascenus Augusto majorem natu adserat, eruit ex his testimoniis Norisius, Agrippam natum ineunte anno V. C. 691 [d]). A puero simul cum Octavio educatus, ac singulari amicitia conjunctissimus fuit [e]). Apolloniae etiam cum eo versabatur, cum nuncius de caede I. Caesaris adlatus est [f]). Arduum deinde suum ac plenum periculis propositum urgens Octavianus nihil egit, nisi conscio, duce, ac adprobante Agrippa. Hujus virtuti debuit summotum Sex. Pompejum, exutum imperio M. Antonium, victos Cantabros, et Astures, Bosporanos ad obsequium revocatos, et pacatam postrema expeditione Pannoniam, quae bella omnia supra in Augusto per annales digesta reperies. Meritorum praemia fuere consulatus terni, quorum pri-

a) Ad Morellii Impp. p. 351. b) Seneca L. II. controvers. XII. sub. fin. c) Suet. in Calig. c. 23. d) Cenot. Pis. diss. II. c. 2. e) Nicol. Damasc. de educ. Tug. f) Suet. in Aug. c. 94.

mum gessit V. C. 717., alterum 726, tertium 727. Quin et anno V. C. 733 generum sibi Augustus adscivit data ei in matrimonium filia Iulia inde ab anno 731 M. Marcelli vidua, suadente istud Maecenate his verbis: *tantum jam Agrippam fecisti, ut vel gener tuus fiat, vel occidatur necesse sit* [a]). V. C. 736 tribuniciam ei potestatem contulit [b]) subinde V. C. 741 in aliud quinquennium prorogatam [c]). Anno demum V. C. 742 redux e bello adversum Pannonios in Campania morbo exstinctus est mense Martio Augusto Romae quinquatrus peragente [d]). Vir fuit inter summos, quos orbis unquam tulit, numerandus, quam laudem jure sibi vindicat cum propter res bello ac pace praeclarissime gestas, tum quod cum hac laude incredibilem moderationem, raro in homine tantae fortunae exemplo, conjunxit, et, si Agrippa minus est in ore hominum, quam tanta virtus videbatur promereri, in causa est, quod rerum gestarum gloriam magis virtuti Augusti, quam suae tribuendam credi voluit. Ad honores non accessit, nisi ad eos vocatus, multosque ultro oblatos, ut triumphos ac titulos, tanquam non sibi, sed uni Augusto debitos, recusavit. Atque ea quidem modestia non solum versus principem, sed ejus etiam domum fuit. Sane cum Augustus V. C. 731 gravi valetudine ad extrema deductus suum Agrippae annulum tradidisset, eumque honorem tanquam sibi debitum Marcellus invideret, ipse recreato mox Augusto, ut omnem juveni affectati imperii suspicionem adimeret, in Asiam concessit [e]). Nihil vero magis admirere, quam aequabilem ejus, ac perpetuo sibi constantem propositi rationem. Nam cum a tenero instituisset, omne suum ingenium ac vires ad unum ornandum Augustum conferre, in eo consilio usque ad vitae finem perseveravit, et si quando hic ejus consiliis non obtemperaret, tantum abfuit, ut animum obstinaret, ut etiam Augustum multo alia volentem egregie, ac fideliter adjuvaret. Sic cum is V. C. 725 bellis civilibus penitus profligatis auctor principi restituendae reip. esset, sed hic Maecenatis consilium secutus principatum retinere pergeret, non modo inique non tulit suam fastidiri sententiam, verum etiam converso consilio, quidquid in se erat opis, ad stabiliendum Augusto, et administrandum sancte et integre imperium contulit, effecitque, ut aut non sentiret populus conversum reip. statum, aut libertatem veterem non magnopere desideraret. Quo praeclaro instituto consecutus est, ut non haberet antiquitas perfectius aliud eorum exemplar, quos ministros regios, aut consiliarios appellamus, atque ipse a fastu omni, ac ambitione alienus major esset invidia, quae vulgo inconsultos principum amicos solet evertere. Cum bellica gloria, pacis etiam artes egregie conjunxit. Cum seditionem res spectabat seu in urbe, seu provinciis, praesto continuo fuit Agrippa ab Augusto missus, cujus praesentis

a) Dio L. LIV. §. 6. b) Dio L. LIV. §. 12. c) ibid. §. 28. d) Dio l. c. e) Dio L. LIII. §. 30 seq.

auctoritate dissidia mox conquievere. Neque minus in reliqua ejus vita eluxere magnificentia, liberalitas, artium honestarum studium, animi excelsi certa argumenta, quas ille naturae dotes edendis spectaculis, exstruendis aedibus publicis, aquis in urbem deducendis, quorum operum pars hodieque Romae perdurat, abunde vulgavit. Mortuus summus hic vir ad maximos elatus honores, non virtute bellica magis, quam sapientia vitae acquisitos, gener Augusti, eique per tribuniciam potestatem paene aequatus, viditque ante obitum filios Cajum et Lucium in Caesaris familiam adoptatos. Mortuum non populus magis, quam Augustus ipse luxit, ejusque ossa illata sunt ipsius Augusti mausoleo a). Ejus historiam praeclare conscriptam a Blondio vide in Memoriis Paris. Inscript. Tom. XL. p. 37.

Vxor I. *Pomponia* T. Pomponii Attici Ciceroni perfamiliaris filia, nuptiarum conciliatore M. Antonio IIIviro. Ex his nata *Vipsania Agrippina* prima Tiberii uxor, de qua in Tiberio. Vide Corn. Nepotem b), et Senecam c).

Vxor II. *Marcella minor* Octaviae filia, ex qua habuisse liberos, testatur Suetonius d).

Vxor III. *Iulia* Augusti filia. Hanc repudiata priore duxit V. C. 733, quo ex matrimonio nati sibi *Cajus*, *Lucius*, *Agrippa* postumus, et proles feminae *Agrippina* nupta Germanico, et *Iulia* nupta L. Aemilio Paulo e), sed deprehensa in D. Silani adulterio ab Augusto in Trimetum maris Adriatici insulam ejecta tolerato XX. annorum exilio mortua est V. C. 781 f).

Numi:

M. AGRIPPA. COS. DESIG. *scriptum in area numi.* *Caput Octaviani vel solum, vel addito capite I. Caesaris.* AV. AR. (Morelli in fam. Vipsan.)

Numos hos signatos fuisse ante annum V. C. 717, supra in numis Augusti docui.

M. AGRIPPA. PLATORINVS. IIIVIR. *Caput Agrippae corona murali mixtis navium rostris redimitum.*

CAESAR. AVGVSTVS. *Caput laureatum.* AV. (Mus. Caes.)

Alii, sed caput Agrippae nudum. AR. (Mus. Caes.)

Notanda primum in hoc numo corona ex navium rostris contexta, quam *navalem*, *classicam*, *rostratam* vocant veteres. Hanc ei impertivit Octavianus victo pugna maritima Sex. Pompejo, quo honore nullum unquam Romanorum ornatum passim adserunt scriptores, et quidem Velleius g), Livius h), Seneca i), Dio, qui eam coronam praeterea auream vocat k). Sed Plinius coronam rostratam etiam M. Varroni a Pompejo M. ex piraticis bellis datam dixit l). Hanc Maro eleganti carmine celebrat m):

a) Pedo Albinov. de morte Drusi. b) in vita Attici. c) Epist. XXI. d) in Aug. c. 63. e) Suet. in Aug. c. 64. f) Tacit. Ann. III. c. 24 et IV. c. 71. g) L. II. c. 81. h) in epitome L. CXXIX. i) de benefic. c. 32. k) L. XLIX. §. 14. l) L. XVI. §. 3. m) Aen. VIII. v. 682.

Parte alia ventis, et dis Agrippa secundis
Arduus, agmen agens, cui belli insigne superbum
Tempora navali fulgent rostrata corona.

Et Ovidius loquens de Agrippa [a]):

Navalique gener cinctus honore caput.

Observanda deinde corona muralis, seu turrita. Quo eam tempore promeritus fuerit, ex veteribus non eruo. Platorinus ad familiam Sulpiciam pertinet.

* * *

M. AGRIPPA. COS. TER. COSSVS. LENTVLVS. *Caput Agrippae corona murali et rostrata decorum.*

AVGVSTVS. COS. XI. *Caput laureatum.* AV. AR. Restitutus in AR. a Trajano. (Morelli, Mus. Caes.)

* * *

M. AGRIPPA. L. F. COS. III. *Caput cum corona rostrata.*

S. C. *Neptunus stans d. delphinum, s. tridentem.* AE. II. Restitutus a Tito et Domitiano.

Numus hic, si quis alter, obvius. Neptunus ad Agrippam jure pertinet, qui maxima bella, Siculum, et Actiacum mari confecit, quique Sex. Pompejum, qui Neptuni se filium palam ferebat, maris dominatu exuit. Corona rostrata Agrippam ab Octaviano post victoriam Siculam honoratum supra diximus. Post Actiacam dono accepit caeruleum vexillum [b]), nempe ex undae marinae colore, ut et Sex. Pompejus, quo se certius Neptuni filium faceret, paludamento caeruleo usus est teste Appiano.

* * *

M. AGRIPPA. L. F. COS. III. *Caput Agrippae laureatum.*

TI. CAES. DIVI. AVG. F. AVGVST. P. M. TR. POT. XXIIII. *in medio numi* S. C. AE. II.

Numi hujus duplex exemplar reperit Panelius, quorum unum fuit in museo Foucault, nunc Farnesiano, eoque praeeunte docuit, nequaquam Augusto imperante mortuum Agrippam, quod prodidit scriptorum grex, sed vixisse adhuc sub Tiberio, et quidem in ejus trib. potestate XXIIII. id est, anno V. C. 775, adhibitumque ad bella gerenda pro rostrata lauream sibi coronam emeritum [c]). Huic prodigio aut nemo habeat fidem, aut aeque credat Liviana illa: bovem in Aventino locutam, et similia. Qui sobrie judicabunt, horrebunt turbare pios Agrippae manes, sed potius statuent, restitutam memoriam ejus viri, cujus Tiberius per filiam Vipsaniam Agrippinam fuit gener, quamque a marito eximie fuisse dilectam constat. Istud plane persuadet numus alius praesenti simillimus, et in eodem Tiberii tribunatu cusus, nisi quod pro imagine Agrippae habet imaginem Augusti eum epigraphe: DIVVS. AVGVSTVS. PATER, quem vide in numis Tiberii ad annum V. C. 775. Ergo quo tempore Tiberius renovavit memoriam patris Augusti, eundem etiam honorem habuit Agrippae, cujus virtuti Augustus, et quod sequitur, Tiberius quoque summum fastigium debuere.

---

a) In Arte L. III. v. 392. b) Dio L. LI. §. 21. c) de Numo Tarracon. p. 76.

Numi restitutionum.

Eos supra descriptos vide in tractatu de numis restitutionum.

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum.

Numum Graecum cum Agrippae capite satis certum non habemus. Vaillantius in numo Alabandae hujus effigiem vidit, sed jam ad hanc Cariae urbem monui, propter variantes editorum descriptiones judicium istud non satis firmum videri. Goltzianus, quem Morellius in Agrippae numis postremum edidit, tuto potest contemni. Sestinius nuper Ephesium cum Agrippae, et Iuliae capite vulgavit [a]), sed quem vix genuinum puto, ut dixi in moneta Ephesi. Miror, ab his urbibus Agrippae honores numismaticos negatos, cum tamen satis diu Orienti cum imperio praefuerit, et de earum in Agrippam affectu, aut verius adulatione ex antiquo marmore constet: O. ΔΑΜΟΣ. ΘΕΟΝ. ΣΩΤΗΡΑ. ΤΑΣ. ΠΟΛΙΟΣ. ΜΑΡΚΟΝ. ΑΓΡΙΠΠΑΝ. ΤΟΝ. ΕΥΕΡΓΕΤΑΝ. ΚΑΙ. ΚΤΙΣΤΑΝ. Repertum istud fuisse in Lesbo testatur Chishull [b]), et sane diutius in Lesbo moratum Agrippam, testatur Dio [c]).

Achullae Byzacenes Africae numum insignem suo loco descriptum vide, cujus epigraphe est Latina, etsi colonia non fuerit, nimirum more Africae urbium magis in occidentem vergentium.

Etiam in numo Sex. Catonis procos., haud dubie Cyrenaico, ejus habetur effigies [d]). Item in numo oppidi incerti cum mentione P. QVINCTILI. VARI, quem dedimus in familia Quinctilia.

* * *

Coloniarum.

Ei monetam dedicavere Caesaraugusta, cujus numi signati sunt imperante Caligula, Gades, Nemausus.

Colonia incerta cum epigraphe C. C. I. P., de quo numo vide monetam Carthaginis.

PRETIVM.

Commatis Romani:

Aurei	- - - - - - - - - -	RRRR.
Argentei	- - - - - - - - - -	RR.
Aenei I. et III. formae	- - - - - - - -	O.
II. formae	- - - - - - - -	C.

Commatis peregrini.

Vrbium liberarum	- - - - - - - -	RRR.
Coloniarum	- - - - - - - -	R.

a) Lettere T. IV. p. 112. b) Ant. Asiat. p. 186. c) L. LIII. §. 32. d) Pellerin. Rec. I. p. XXIII.

IVLIA AVGVSTI F.

Nata ex Augusto et Scribonia V. C. 715. Biennio post desponsata Antyllo M. Antonii filio [a]), et si verum est, quod ex M. Antonii scriptis narrat Suetonius [b]), etiam Cotisoni Getarum regi. Sed haec eventu caruere: nam matrimonio tandem juncta fuit Marcello Octaviae filio V. C. 729, hoc praemature vita functo M. Agrippae V. C. 733, et post hujus mortem Tiberio V. C. 743. Mulier fuit libidinis extremae, quae corpus suum obvio cuique vulgaret, atque ea propter adsequi pronum est, quam illa gravis fuerit Agrippae, severo, ac priscorum morum viro, et erat rumor ea aetate constans, et quem neque ipse Tiberius inficiabatur, hunc non alia magis de causa secessisse Rhodum, quam ne uxoris infamiam pati coram cogeretur [c]). Filiae scelera Augusto diu incomperta, tandem cum atrociora essent, quam ut celari possent, tam graviter perculere patrem, ut non dubitaret, haec domus suae opprobria indicare senatui, diuque abstineret congressu hominum, quin de ea etiam morte punienda cogitaret [d]). Tandem detectis omnibus ejus impudicitiae exemplis, iis, qui cum ea consuevere, aut supplicio adfectis, quos inter fuit Iulus Antonius M. Antonii IIIviri filius, aut in exilium pulsis ipsa in Pandatariam relegatur V. C. 752 comitante eam ultro matre Scribonia [e]), tamque Augustus fuit obstinato adversus omnem clementiam animo, ut cum serius exilium deprecaretur populus, responderet, citius aquam igni mixtum iri, quam eam in patriam revocatum; cumque populus ad infirmandam ejus sententiae rigorem copiosum ignem in Tiberim dejiceret, eousque perseveravit in proposito, ut tamen redire in continentem ex insula, in qua quinquennium latuit, et habitare Rhegii addita severa custodia permitteret [f]). Contra vetuit testamento, eam, ejusque ex Agrippa filiam Iuliam maternae impudicitiae aemulam in suomet sepulcro humari [g]). Iram patris intenderint etiam consilia parricidae, quae in ea palam facta refert Plinius [h]). Tiberius imperium adeptus eam continuo sic clausit, ut prae aerumna et fame interire misere cogeretur eodem adhuc anno V. C. 767 [i]). Ceterum Macrobius in ea literarum amorem, multamque eruditionem, ac praeterea mitem humanitatem commendat, quae ingentem feminae gratiam ab ipsa fortuna auctam conciliavere, ac nonnulla ibi ejus argute dicta commemorat [k]).

Proles ex uno Agrippa enixa est, quas supra in Agrippa recensui.

---

a) Dio L. XLVIII. §. 54. b) in Aug. c. 63. c) Tacit. Ann. I. 53. Dio L. LV. §. 9. d) Suet. in Aug. c. 65. e) Dio L. LV. §. 10. f) Suet. c. 65. Dio l. c. §. 13. g) Suet. Dio L. LVI. §. 32. h) L. VII. §. 46. i) Tacit. Ann. I. c. 53. Zonaras. k) Saturn. L. II. c. V.

Numi:

Commatis Romani.

Horum nullus hactenus cognitus. Exstat tamen probabile ejus caput in denario C. Marii Trogi, quem in numis Augusti ad annum V. C. 737 descripsi, et quidem in consortio filiorum Caji et Lucii Caesarum.

Commatis peregrini.

ΙΟΥΛΙΑΝ. ΑΦΡΟΔΙΤΗΝ. *Caput Iuliae.*

ΛΙΒΙΑΝ. ΗΡΑΝ. ΧΑΡΙΝΟϹ. *Caput Liviae.* AE. (Haym. Tom. II. p. 222. Vaillant.)

Numus patriam dissimulat, suspicari tamen Smyrnam, vel Pergamum facit. Signatum vivo Augusto praeter alia arguit nomen *Liviae*, quo Augusti uxor vivo marito praedita fuit. ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ, *Veneris*, nomen a Graecis per adulationem inditum cum ejus vitae infamia egregie componitur.

ΙΟΥΛΙΑ. *Caput muliebre velatum*, in numo Tripolis Cariae, quo exhiberi nostram hanc Iuliam, in ejus urbis moneta verisimile dixi.

Numum Ephesi: Μ. ΑΓΡΙΠΠΑ. ΙΟΥΛΙΑ. *Capita Agrippae, et Iuliae*, quem vulgavit Sestinius a), valde suspectum existimo.

Ejus etiam mentio fit in numo filii Agrippae Postumi.

Soli sunt hi numi, quos sibi Iulia nostra possit vindicare. Si arbitrum Harduinum audias, cumulatas habebis ejus opes; nam ei decernendos putavit numos omnes, qui *Iuliae Augustae* epigraphen offerunt, de quo ejus perverso judicio satis disputavi in moneta Liviae, cui ii haud dubie sunt tribuendi. Nollem ad lapidem eundem offendisse insignem Pellerinium, qui sequentes binos huic Iuliae tribuit b):

ΣΕΒΑΣΤΗ. ΕΔΕΣΣΑΙΩΝ. *Caput Iuliae.*

ΤΙ. ΚΑΙΣΑΡ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ. *Caput Tiberii nudum.* AE. II.

Cum Tiberius in hoc numo dicatur *Augustus*, numus hic eo imperante signatus est, qui tamen in primis curis habuit, uxorem e medio tollere. Imperium is adivit exeunte Augusto V. C. 767, et eodem adhuc anno Iuliam ad mortem adegit. Praeterea an verisimile est, Edessenos Macedoniae voluisse uxorem spretam, in Italiae angulo exulem, ipsi Tiberio propalam invisam cum marito in eadem moneta sociare, eique titulum *Augustae* addere, quem eam unquam tulisse nullo monumento probari potest? Est ergo numus hic Iuliae Tiberii matris.

ΙΟΥΛΙΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. *Caput Iuliae.*

ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ. L. ΛΔ. *Manus tres spicas tenens.* AE. III.

Annus XXXIV. numo inscriptus annum imperii Augusti notare non potest. Nam etsi ejus initium figamus ad autumnum anni V. C. 723, a quo Antiochenses quoque aeram deduxere, numus hic, quoniam in hac sententia signatus esset ab autumno V. C. 756, neque Liviae, neque ejus privignae Iuliae poterit competere; non Liviae, quoniam ea hoc anno et Iuliae, et Augustae nomine adhuc caruit; non Iuliae, quia jam inde

a) Lettere T. IV. p. 112. b) Mel. II. p. 18.

a IV. annis cum ignominia in insulam ejecta fuit, neque Augusta unquam vocata est. Annus ergo hic ad propriam urbis cujuspiam epocham certo pertinet, et caput anticae certo est Iuliae matris Tiberii. Hoc cum indubitatum sit, epocha in numo notata non potuit incipere ante autumnum anni V. C. 734; nam si huic addatur annus numi 34, is signatus esset ab autumno V. C. 767, at hoc demum anno circa autumnum Livia per Augusti testamentum coepit vocari Iulia, et Augusta. Pellerinius ex fabrica conjicit, numum in aliqua Phoenices urbe signatum. Constat Augustum anno 734 in Syria moratum, et plures ejus tractus urbes ab eo anno initium tempora sua computandi sumpsisse. Teste ipso Pellerinio tam epigraphe ΚΑΡΠΟΦΟΡΟΣ, quam typus spicarum ad Cererem pleno jure pertinent; at supra, in numis Liviae abunde comprobavimus, eam passim per provincias Cereris ritu cultam fuisse, novo argumento, numum hunc Liviae vindicandum.

Nullum ergo alium hujus Iuliae certum numum habemus praeter eos, quos supra indicavi, Graecos. Pellerinius vero nimium fisus est lineamentis, juvenilioribus, quam ut senem jam Liviam decere possent. At lineamenta in numis exteris certa criteria non adferunt.

CAIVS ET LVCIVS CAESARES.

Cajus natus patre M. Agrippa, matre Iulia Augusti filia anno V. C. 734, et anno 737 statim post natales fratris Lucii ab Augusto adoptatus C. Caesar dici coepit, cumque uterque frater ex patris mente haud dubius esset imperii successor, coeperunt etiam maturari honores. Praeter minores illos, qui in numorum explicatione memorabuntur, Cajus V. C. 748 in proximum annum V. designatus consul, 749 dictus princeps juventutis. V. C. 753 in Asiam proficiscitur cum proconsulari imperio [a]), 754 hujus anni consul bellum in Parthos, qui sese Armeniae rebus miscuere, parat, idque anno sequente pace cum barbaris transacta feliciter componit. Propempticon vere aureum, quo ad hoc bellum exeuntem prosecutus est Ovidius, vide in ejus Arte [b]). V. C. 756 dum Artageram Armeniae urbem obsidet, et incautius in colloquium cum hoste procedit, per insidias grave vulnus accipit. Exin animo aeger, et jubente Augusto Romam reversus Limyrae Lyciae exstinguitur V. C. 757 die XXI. Februarii, ut praeclare ex Cenotaphio Pisano eruit Norisius [c]). Livia mortis praematurae suspicione non caruit testibus Tacito [d]), et Dione apud Zonaram.

Vxorem habuit *Liviam* Drusi et An-

a) Zonaras ex Dione. b) L. I. v. 177. seq. c) Diss. II. c. 17. d) Ann. L. I. et IV. sub fin.

toniae filiam a), nuptam subinde Druso juniori. Suetonius b), et Dio c) eam *Livillam* vocant. Proles ex ea non reliquit.

* * *

Lucius Caji frater natus V. C. 737 paullo post natales ab Augusto una cum fratre adoptatur. V. C. 750 secundum Zonaram, at ex mente Norisii V. C. 752 dictus princeps juventutis, et designatus consul post quinquennium processurus, magistratum tamen non inivit; nam V. C. 755, cum ad exercitus Hispanienses tenderet, Massiliae Galliae inopinato morbo ereptus mense Augusto, ut erudite colligit Norisius d). Detectum serius Kalendarium Antiatinum ejus inferias diei XX. Augusti adfigit.

Vxor destinata fuit *Aemilia Lepida*, ut tradit Tacitus e).

Quae ad utriusque Caesaris historiam pertinent, multo labore, et insigni adcuratione ex monumentis sibi cognitis explicavit cardinalis Norisius in opere, quod *Cenotaphia Pisana* inscripsit.

Numi CAII solius.

Commatis Romani:

AVGVSTVS. DIVI. F. *Caput laureatum, vel corona querna redimitum.*

C. CAES. AVGVS. F. *C. Caesar in equo currente s. hastam, et clypeum, retro aquila legionaria inter duo signa militaria.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Havercampus propter adstituta signa militaria credidit exhiberi Caji adversus Parthos profectionem. Verum ad militarem eamque adeo longinquam expeditionem non ibatur effreni cursu. Verisimilius est, Cajum proponi ludum Trojam obeuntem, quem eum jam septennem egisse testatur Dio ad annum V. C. 741 f). *Augustus theatrum Marcelli dedicavit, ludisque ejus rei gratia factis Trojam inter alios patricios pueros nepos Augusti Cajus lusit.* Ergo Cajus jam tum obibat munus, quod deinceps principibus juventutis proprium fuisse nonnulli existimant, et quem honorem Cajo et Lucio jam tum animo destinabat Augustus. Non turbent Havercampum signa militaria, nam hic ludus revera militaris fuit, atque ut eum Virgilius, haud dubie Cajum sub Ascanii imagine innuens, describit g):

Vade age, et Ascanio, si jam puerile paratum
Agmen habet secum, cursusque instruxit equorum,
Ducat avo turmas, et sese ostendat in armis.

Quin videmus etiam, in numis sequentium Caesarum, qui inscribuntur PRINCEPS IVVENTVTIS, saepe juxta ipsum Caesarem defixa signa militaria. Sed de hoc argumento disseremus plura in tractatu de *Principe juventutis.*

* * *

Commatis peregrini.

C. CAESAR. PONT. COS. *Caput nudum.*

AVGVSTVS. PONT. MAX. *Caput Augusti laureatum.* AE. II. (Vaill. num. praest. T. I. p. 7. Morelli Impp.)

---

a) Tacit. Ann. IV. c. 40. b) in Claud. c. 1. c) L. LVIII. §. 11. d) Cenot. Pis. diss. II. c. 15. e) Ann. III. c. 23. f) L. LIV. §. 26. g) Aen. L. V. 548.

Numum hunc inter eos refert Vaillantius, qui senatusconsulto signati sunt; verum cum nota S. C. absit, quae in certis commatis R. hujus aetatis nunquam abesse solet, dubium non est, eum in colonia quapiam signatum, nam coloniae non raro nomen suum reticuere. De pontificatu, et consulatu Caesaris infra recurret mentio.

* * *

Colonia Traducta numos frequentes in utriusque Caesaris honorem signavit. In numo coloniae incertae ejus caput corona radiata circumdatur adposito fulmine, ut et in alio Smyrnae percusso. Vtrumque numum vide in Morellii Impp. Videntur ergo coloni Cajo et Iovis et Apollinis honores largiti, quod tribuendum provinciarum licentiae. Alterius coloniae certae numus cum capite solo Caji vix exstat.

* * *

Numos Graecos ejus nomine signavere Byzantium, Smyrna, Magnesia Ioniae, Thessalonica, aliaeque, quos vide apud Morellium, Gessnerum etc. Tripolis Cariae insignem, et integerrimum edidi ex museo Vitzaiano. (Num. vet. p. 215.)

Epigraphe in his numis est: ΓΑΙΟΣ, vel ΓΑΙΟΝ, vel ΓΑΙΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ, vel ΓΑΙΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΥ. ΥΙΟΣ.

Numi LVCII solius.

Commatis Romani.

Hujus classis non exstant Lucii numi.

Commatis peregrini.

L. CAES. AVG. F. PRINC. IVVENT. *Caput nudum.*

AVGVST. TRIB. POT. PONT. MAX. *Caput laureatum.* AE. II. (Vaill. num. praest. T. I. p. 8. Morelli Impp.)

Perperam hic quoque numus a Vaillantio monetae Romanae inseritur, ut supra ad similem Caji numum monui. Est igitur coloniae incertae.

Coloniarum certarum numos habemus Iuliae Traductae, et Laeliae.

Vrbium Graecarum numi exstant Caesareae Bithyniae, et Elaeae Aeolidis apud Vaillantium, et Pellerinium. (Mel. II. p. 19.) Epigraphe in his: ΛΕΥΚΙΟΣ, vel ΛΕΥΚΙΟΝ. In numo Elaeae: ΛΟΥΚΙΟC. ΚΑΙCΑΡ.

Numi cum CAII et LVCII effigie.

Commatis Romani.

C. L. CAESARES. AVGVSTI. F. COS. DESIG. PRINC. IVVENT. *Cajus et Lucius velati et togati stantes d. hastam cum clypeo humi attinent, superne capeduncula, et lituus.*

CAESAR. AVGVSTVS. DIVI. F. PATER. PATRIAE. *Caput laureatum.* Obvii in AV. et AR.

C. L. CAESARES. PRINC. IVVENTVTIS. *Vterque eques citato gradu dexteram attollit.*

CAESAR. DIVI. F. PAT. PA. *Caput nudum.* AR. (Pellerin Mel. I. pag. 192.)

Egregii sunt hi numi ad illustrandam utriusque Caesaris historiam, dignique, qui per singulas partes adcuratius explicentur.

CO*nS*u*les* DESIG*nati*. Audiendus Tacitus [a]): *Nam genitos Agrippa Cajum ac Lucium in familiam Caesarum induxerat necdum posita puerili praetexta, principes juventutis appellari, destinarique consules specie recusantis flagrantissime cupiverat.* Et Suetonius [b]): *tenerosque adhuc ad curam reip. admovit, et consules designatos circum provincias exercitusque dimisit.* Quo anno consules designati fuerint, definit marmor Ancyranum: *Honoris mei causa senatus populusque R. annum quintum et decimum agentis* (Cajum et Lucium) *consules designavit, ut eum magistratum inirent post quinquennium.* Secundum haec verba Cajus natus V. C. 734 anno demum 748 agebat annum XV., ac tum designatus est consul. In marmore, quod ex Panvinio citat Norisius [c]), legitur de eodem Cajo: *quem cos. populus creavit ann. nat. XIV.*, ergo in hoc lapide annorum tantum completorum habetur ratio. Revera Cajus post quinquennium, ut ait Ancyranum, excluso nimirum anno 748 processit consul V. C. 754. Cum secundum verba ejusdem marmoris eodem modo actum fuerit cum fratre Lucio, isque natus sit V. C. 737, necesse est eum designatum consulem V. C. 751, vel ex mente Norisii 752, utque ex eadem lege magistratum iniret V. C. 757, at quo minus id fieret, morte praeventus est.

PRINC*ipes* IVVENT*utis*. Hunc iis honorem tributum, historici, numi, marmora affatim testantur. In Cajo tempus definit Zonaras, factum nimirum istud V. C. 749, cumque idem referat, anno sequente Lucium eosdem consecutum honores, quos superiore Cajum, apparet, hunc titulum cum Lucio communicatum V. C. 750.

Stat uterque velatus, et togatus, habitu nimirum sacro, superne hinc lituus, inde capeduncula, quorum situs in numis variat teste Pedrusio [d]), sic ut in aliis sit lituus ex parte dextera, in aliis sinistra. Capeduncula certo ad Cajum pertinet, nam teste Dione sacerdotium abstulit V. C. 748. Caji pontificatus comprobatur etiam ex numismate supra in ejus solius moneta citato, in quo is dicitur PONT. COS., et inscriptione Gruteri [e]):

C. CAESARI. AVGVSTI. F.
PONTIFICI. COS.
DESIGNATO.
PRINCIPI. IVVENTVTIS.

Lituus refertur ad Lucium Caes., utpote auguratus indicium. Fuisse eum augurem, probat marmor Gruteri eodem loco vulgatum:

L. CAESARI. AVGVSTI. F.
AVGVRI. COS.
DESIGNATO.
PRINCIPI. IVVENTVTIS.

quibus adde marmora alia ibidem proposita cum iisdem titulis.

Hastam et clypeum uterque Caesar tenet. Vtrumque armorum genus ab ordine equestri accepere, cum principes juventutis appellati sunt. Narrat Dio [f]): Caji et Lucii vita functorum *parmas et hastas, quas aureas ab equitibus, cum virilem togam sumerent, accepere,*

---

a) Ann. L. I. c. 3. b) in Aug. c. 64. c) Cen. Piss. dis. II. c. 3. d) Mus. Farnes. e) pag. 234. 4. f) L. LV. §. 12.

in curia suspensas. At hae in monumento Ancyrano majoris fidei argenteae dicuntur: *Equites autem Romani universi principem juventutis utrumque eorum parmis et hastis argenteis donatum appellaverunt* a). Simili clypeo Neronem principem juventutis ab equestri ordine donatum ejus numus docet.

Hi numi signati sunt intra annos V. C. 752 et 753, non prius, nam Augustus, qui in illis *pater patriae* nuncupatur, anno primum 752 hunc titulum abstulit; non serius, nam anno 754 Cajus non amplius erat *consul designatus*, sed reipsa consul. Ex imperatorum numis non alios magis prae his barbarae monetariorum officinae imitari amabant; tantus eorum numerus operis plane inculti, aut verius ridendi superat.

Numus alter insignis est, primum quia rarissimus, ex uno nempe Pellerinio cognitus, deinde quia eundem hunc typum serius imitatus est Caligula in Drusi et Neronis Caesarum numis.

* * *

Commatis peregrini.

In paucis numis urbium *non coloniarum* utriusque simul exhibentur capita. Sistuntur in numis Alabandae Cariae, Achullae Byzacenes, Pergami Mysiae, (Pellerin. Mel. II. pag. 19.) Smyrnae. (Vaill.)

* * *

In numis coloniarum, ac praecipue Hispaniae saepius occurrunt. Singulares sunt, quos hic descriptum eo, signatos Caesaraugustae, non quales Vaillantius, aliique male ad archetyporum fidem edidere, sed quales Florezius:

IMP. AVG. *Statua Augusti velata togata basi imposita d. simpulum.* — C. CAES. COS. DES. *Statua C. Caesaris togata basi imposita.* — L. CAESAR. *Statua L. Caesaris togata basi imposita.*

CAESARAVGVSTA. IIVIR. CN. DOM. AMPIAN. C. VET. LANCIA. *Tria signa militaria.* AE. I.

IMP. AVGVSTVS. TRIB. POTES. XX. *Caput laureatum.*

CAESARAVGVS. CN. DOM. AMP. C. VET. LANC. IIVIR. *Sacerdos arans.* AE. II.

Alterum hunc numum causa inscripti tribunatus XX. certum est signatum a Iunio exeunte V. C. 750 usque ad idem tempus anni 751, intra quod IIviri Caesaraugustae fuerunt Cn. Domitius Ampianus, et C. Vettius Lancianus, cumque in numo priore iidem legantur IIviri, dubitari non potest, uno eodemque anno utrumque numum signatum. In priore C. Caesar dicitur *consul designatus*, atque talis fuit inde ab anno V. C. 748, at omittitur hic titulus in Lucio, qui nonnisi V. C. 751, vel 752 fuit consul designatus, ut altius diximus. Hic ergo numus offert tria signa Augusto, ejusque filiis a rep. Caesaraugustana erecta. Iudice Florezio Cajus et Lucius proponuntur praetextati, quod quidem, saltem in Cajo, falsum est; nam is jam anno V. C. 749 togam virilem induit. Quin et auctor est Zonaras, etiam Lucium ea V. C. 750 fuisse donatum, ut in numis Augusti ad utrumque hunc annum observavimus.

a) Chishull Ant. Asiat. p. 173.

CAESARES. GEMINI vocantur in numo Tarraconis, stantque togati jungentes dexteras, vel parmam humi attinentes, ut in denariis Romanis. (Florez tab. XLIV. n. 7 et 8.)

AGRIPPA POSTVMVS CAESAR.

M. Agrippa mortuus V. C. 742 uxorem Iuliam Augusti filiam reliquit gravidam, quae mox filium enixa est, quem Augustus in memoriam chari sibi Agrippae, ac doloris levamen Agrippam vocari voluit [a]), dictusque est *postumus*, quoniam patre jam e vivis sublato in lucem prodivit. Eum Augustus V. C. 757 audita C. Caesaris morte una cum Tiberio adoptavit [b]), eique anno proxime sequente togam virilem decrevit absque tamen honoribus iis, quos eadem occasione Cajo et Lucio fratribus impertivit [c]), crediderim, quod ejus ingenium veritus erat. Tacitus eum rudem bonarum artium, et robore corporis stolide ferocem vocat, nullius tamen flagitii compertum [d]). Atrocius alii, ingenio fuisse sordido, et feroce, et servilibus moribus criminantur, solitum exercere piscatum, ex quo Neptuni ipse sibi nomen sumpserat, ira insuper praecipite, qui Liviam tanquam novercam, et ipsum Augustum, quod Agrippae patris bona sibi retinuerat, conviciis proscindere ausus est [e]). Haec pueri vitia, haud dubie in majus aucta a Livia, saeva in Augusti domum matre, ut Tiberium suum propius admoveret, permovere Augustum, ut eum abdicaret, et primum Surrentum, mox Planasiam vicinam Corsicae insulam summoveret anno V. C. 760 [f]). Habuit tamen Augustum exsulis Agrippae desiderium [g]), et incesserat rumor, paucos ante menses, antequam vita excederet, clam Planasiam ad videndum nepotem, profectum, ubi inter lacrimas, et caritatis signa spes facta juveni, fore ut avi penatibus restitueretur [h]). Quod ne fieret verita Livia, medicatis ficubus mariti supremum diem accelerasse refert Dio [i]). Eo mortuo Agrippam Tiberius nondum vulgata patris morte, ut tanto magis securum opprimeret, per adpositum custodiae centurionem interfici jussit V. C. 767 anno aetatis XXVI. [k]).

Numi:

Commatis Romani non exstant.

Commatis peregrini duo cogniti.

AGRIPPA. CAESAR. CORINTHI. *Caput Agrippae nudum.* C. HEIO. POLLIONE. ITER. C. MVSSIDIO. PRISCO. IIVIR. *intra coronam ex apio.* (Morelli, Vaill. Mus. Theupoli.)

Agrippa in hoc numo appellatur Caesar, quod revera in Caesaris familiam

a) Dio L. LIV. §. 29. b) Velleius L. II. c. 102. 103. Suet. in Aug. c. 65. c) Dio. d) Ann. I. 3. e) Suet. in Aug. c. 65. Dio L. LV. §. 32. f) Suet. l. c. Dio l. c. Tacit. Ann. I. 3. g) Plin. L. VII. §. 46. h) Tacit. Ann. I. c. 5. i) L. LVI. §. 30. k) Suet. in Tib. c. 22. Tacit. Ann. I. c. 6.

adoptatus erat. Id cùm factum fuerit V. C. 757, ac mox V. C. 760 abdicatus ab Augusto, et in insulam deportatus, necesse est, numum hunc intra hoc triennium fuisse signatum.

ΑΓΡΙΠΠΑΣ. ΑΓΡΙΠΠΟΥ. ΚΑΙ. ΤΗΣ. ΙΟΥΛΙΑΣ. ΥΙΟΥ. *Agrippa togatus stans.*

ϹЄΒΑϹΤΩ. ΘЄΩ. *Caput Augusti nudum.* AE. III. (Ex mus. reg. Gall. Harduin Chron. vet. test. p. 573, Morelli Impp. Sestini lettere T. IV.)

Egregius hic numus, cujus tamen ignoratur patria, Agrippae nostri praeterea parentes M. Agrippam, et Iuliam manifestat. Havercampo, cum in parte numi aversa Augustum *dei* titulo ornatum videret, atque ideo numum eo mortuo cusum opinaretur, mirum omnino videtur, quoniam vix sublato e vivis Augusto Agrippa violenta morte periverat, qua ratione invisum Tiberio caput ab urbe Graeca inferri monetae potuerit. His laqueis quo se expediret, fingit, numum imperante Claudio cusum ad servandum domus Augustae memoriam. Inanes me arbitro curae, cum constet, Augustum etiam vivum a Graeciae urbibus instar dei cultum, et hoc etiam nomine compellatum, cujus exempla in numis vel sola Pergamus suppeditat. Gravius in numi hujus explicatione deliquit Frölichius, qui Harduinum antesignanum secutus numum hunc Agrippae II. Iudaeae regi Agrippae I. filio tribuit, (Not. elem. p. 228.) cumque hujus mater a Iosepho *Cypros* appelletur, existimat, eam sibi honoris causa *Iuliae* nomen adposuisse. Reddatur numus Agrippae Romano, et nulla erit molesti effugii causa.

NERO CLAVDIVS DRVSVS GERMANICVS vulgo DRVSVS SENIOR.

Natus V. C. 716 patre Ti. Claudio Nerone, matre Livia, non tamen in domo paterna, sed Octaviani, tertio mense, ex quo hic Liviam Druso gravidam permittente marito uxorem duxit, vulgato propterea versu: *beatis trimestres liberos nasci* a). Praenomen ei primum *Decimi*, deinde *Neronis* fuit b), quo constanter in numis inscribitur, nimirum: NERO. CLAVDIVS. DRVSVS, sic ut nominibus *Neronis et Claudii* paternam stirpem, Drusi maternam ex gente Livia indicet. Nam teste Suetonio c) *insertus est et Liviorum familiae adoptato in eam materno avo*, et Pedo Albinovanus in consolatione ad Liviam d): *Materni celeber nomine Drusus avi.* Ad honores citius, quam per leges liceret, procurante Augusto admotus e) inde ab anno V. C. 739 per sexennium usque ad vitae exitum bellis Germanicis vacavit, Suevos, Sicam-

a) Suet. in Claud. c. 1. b) Suet. ibid. c) in Tib. c. 3. d) vers. 146. e) Dio L. LIV. §. 10. 19.

bros, Cheruscos, Frisios partim coercuit, partim servire Romanis coegit. Trans Rhenum fossam immensi operis ad eum frenandum perfecit, quae Suetonii adhuc aetate *Drusina* dicta est, et hodieque cum admiratione conspicitur [a]). V. C. 745 inito consulatu iterum in Germaniam profectus ad Albim usque primus Romanorum penetravit, atque etiam ultra hunc arma promovisset, nisi obvia ei species barbarae mulieris humana major ultra proferre signa Latino sermone prohibuisset [b]). Recessit igitur, contractoque per iter morbo, antequam ad Rhenum perveniret, exstinctus est in complexu Tiberii audito fratris periculo tempestive advecti [c]). Livius mortuum scribit equo supra crus collapso [d]). Ejus mors in Kalendario Antiatino figitur ad diem XIV. Septembris. Funus Romam perlatum, et laudantibus publice Tiberio et Augusto reliquiae in Augusti sepulcro conditae sunt inter collatos liberaliter honores postumos, quos in ejus numis commemorabo [e]). Fuit Augusto ob virtutem, ac mores integros eximie probatus, sic ut in concione ejus funebri deos precaretur, *similes ei Caesares suos facerent, sibique tam honestum quandoque exitum darent, quam illi dedissent* [f]). Valerius Maximus ejus continentiam, et in conjugem fidem cumulate commendat [g]). Erat etiam populo jucunda ejus recordatio, nam credebatur, si rerum potitus foret, libertatem redditurus [h]). Fuere, qui Drusum hunc ex numorum testimonio dictum Caesarem adsererent, quod refutabimus in numis Drusi junioris.

Vxor: *Antonia minor*, de qua infra.

Liberi *Germanicus Caesar*, *Claudius* subinde Augustus, *Livia*, seu *Livilla*, quam supra nuptam C. Caesari vidimus, et nuptam infra Druso Caesari Ti. filio videbimus.

Numi:

NERO. CLAVDIVS. DRVSVS. GERMANICVS. IMP. *Caput Drusi laureatum, in aliis nudum.*

DE. GERMANIS. *Arma Germanica decussatim posita.* AV. AR.

De *Neronis* praenomine in synopsi vitae egimus. *Germanici* cognomen ipsi post mortem, ad ipsos etiam filios, posterosque propagandum, inditum fuit [i]), et confirmat Pedo [k]):

Gaudebuntque suae merito cognomine gentis.

Et Ovidius [l]):

Et mortem, et nomen Druso Germania fecit.

Adjicitur titulus IMP*eratoris*, testante Tacito, ab Augusto Drusum privignum imperatoris nomine ornatum [m]). Atque hoc forte titulo ejus caput corona laurea cingitur, ut notabimus in tractatu de cultu capitis Augustorum. Pars aversa ejus de Germanis victorias, ut sequentes alii typi omnes, depraedicat.

* * *

Eadem adversa.

DE. GERM. *vel:* DE. GERMANIS, *in-*

a) Suet. ibid. Tacit. Hist. L. XIII. c. 53. b) Suet. l. c. Dio L. LV. c. 1. c) Dio l. c. Pedo Albinov. de morte Drusi v. 89. d) Epit. L. CXL. e) Dio L. LV. §. 1. 2. f) Suet. l. c. g) L. IV. c. 3. h) Suet. l. c. Tacit. Ann. I. c. 33. i) Suet. in Claud. c. 1. Dio l. c. §. 2. k) de morte Drusi v. 337. l) Fast. I. 597. m) Ann. I. 3.

scriptum arcui triumphali, *super quo Drusi statua equestris inter duo tropaea.* AV. AR.

Referente Dione a) Druso post mortem ob res adversum Germanos prospere gestas decreti sunt honores statuarum, et arcus triumphales, et Suetonius marmoreum arcum cum tropaeis in via Appia decretum memorat b).

Dubium non videtur, omnes hos Drusi numos signatos fuisse imperante Claudio, qui patris memoriam commemorandis ejus praeclare gestis renovari voluit. Id tametsi ex citatis hic aureis et argenteis probari non possit, tamen verisimile fit ex aeneis, qui continuo describentur.

* * *

NERO. CLAVDIVS. DRVSVS. GERMANICVS. IMP. *Caput Drusi nudum.*

TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. IMP. P. P. S. C. *Vir togatus d. ramum tenens*, *sedensque inter congeriem armorum.* AE. I.

NERO. CLAVDIVS. DRVSVS. GERMAN. IMP. S. C. *arcus triumphalis*, *ut supra in aureis*, *sed sine* DE. GERM.

Eadem epigraphe sine S. C. *Caput Claudii laureatum.* AE. I. (Morelli Impp.)

Aenei omnes, nisi qui restituti sunt, se a Claudio Drusi filio percussos testantur. Typus aversae in numo priore haud dubie effictus est ad exemplar statuarum, quas supra Druso decretas diximus. Erant hae pars ornamentorum triumphalium, quae viris mortuis, et de rep. bene meritis conferri solebant. Ejus generis erant, quae Trajanus imperium auspicatus naturali suo patri constituit, ut dicetur. Eodem modo Macrinus Caracallae *duas statuas equestres*, *pedestres duas habitu militari*, *sedentes civili habitu duas*, *item divo Severo duas triumphales* dicari voluit c).

* * *

DRVSVS. *Caput nudum.* AR.

Hunc denarium edidere Vaillantius, et Morellius dissimulata altera numi superficie inter numos Caligulae, qui adeo avi sui restituit memoriam, ut aviae Antoniae numos signavit.

* * *

NERO. CLAVDIVS. DRVSVS. GERMANICVS. IMP. *Caput nudum.*

S. C. *Spes gradiens* AE. I. (Morelli.)

NERO. CL - - - MANICV. IMP. *Caput nudum.*

SPES. *Spes gradiens.* AE. I. (Mus. Caes.) Fabricae rudioris.

Aversa haec obvia in numis Claudii, a quo verisimile dixi omnes Drusi numos cusos, atque etiam *Spem* ex certa causa impensius a Claudio observatam, dicam in hujus moneta. Numus alter rudioris operis signatum se in provincia quapiam profitetur sumpto a moneta urbis exemplo, quod et omissum S. C. comprobat.

Numi restitutionum.

Hos descriptos vide altius in tractatu de hac numorum classe.

---

a) L. LV. c. 2. b) in Claud. c. 1. c) Capitolin. in Macrino.

* * *

Numi commatis peregrini.

ΔΡΟΥΣ. ΚΛΑΥΔΙΟΣ. ΑΝΤΩΝΙΑ. *Capita Drusi nudum, et Antoniae velatum se respicientia.*

Caput Claudii. AE. (Mus. Christinae tab. L. Mus. Caes. in Claudio, Morelli in Claud. tab. VIII.)

Alium video ab eruditis huic Druso tribui, in cujus aversa sunt capita TIBerii et ΓΕΡ*manici*, sed hunc aliorsum pertinere, in numis Drusi junioris probare conabor.

* * *

Coloniae unicum, eumque incertae, vulgatum reperio apud Morellium:

NERO. CLAVD. DRVSVS. GERMANICVS. *Caput nudum.*

Caput nudum, et epigraphe Claudii. AE. II.

Havercampus numum hunc Romae signatum autumat, at deest S. C. certa nota commatis R. Colonia nomen suum reticuit, ut factum saepe. Museum non citat Morellius, in quo numum vidit.

PRETIVM.

Aurei, et argentei	- - - - - -	R.
Aenei I. formae -	- - - - - -	C.
II. et III. -	- - - - - -	O.
Graeci et coloniarum	- - - - - -	RRRR.

ANTONIA.

Nata M. Antonio IIIviro, et Octavia Augusti sorore, dicta minor a Suetonio [a]), et Plutarcho [b]), nam major nupta fuit Domitio Ahenobarbo. Sed Tacitus hanc Drusi uxorem constanter majorem vocat [c]). Nupta Neroni Claudio Druso Tiberii fratri plurium liberorum mater exstitit [d]), ex quibus patri, quem mors praematura V. C. 745 abstulit, superstites fuere *Germanicus* maternae virtutis aemulus, sed quem ipsa tumulo inferri vidit, *Livia*, seu *Livilla*, uxor primum Caji Caesaris, hoc mortuo Drusi Caesaris conjux et subinde carnifex, quia Sejano jungi cupiverat, atque hoc caeso fertur ab ipsa matre inedia interempta, quam filiae scelerum pudebat [e]), denique *Claudius*, quem imperantem videre amplius non licuit. Marito carissimo e vivis erepto, etsi florens forma et aetate, alteras nuptias aversata est, egregia fide mariti amorem pensando [f]). Cajum Caesarem, dictum Caligulam, suum ex filio Germanico nepotem, post mortem Liviae in domum suam recepit, eum-

a) In Claud. c. 1. b) in M. Anton. sub. fin. c) Ann. IV. 44 et XII. 64. d) Suet. in Claud. c. 1. e) Dio L. LVIII. §. 11. f) Val. Max. L. IV. §. 3.

que omnibus officiis fovit a). Neque hic, cum primum imperium auspicaretur, ingratus in aviam exstitit collatis in eam summis honoribus, quos in explicandis numis recensebo. At eandem serius, quod ab ea aliquando objurgaretur, taediis ad mortem adegit, dato etiam, ut quidam putant, veneno b), quae ab omnibus propter formae excellentiam, et conjunctum raro ea aetate exemplo pudorem communes laudes, atque amorem promerita est, sic ut Val. Maximus adserere non dubitaverit, eam laudibus virilem familiae suae claritatem supergressam c). Honores postumos, quos ei filius Claudius decrevit, continuo proferemus.

Proles continuo dedimus.

Numi:

ANTONIA. AVGVSTA. *Caput Antoniae spicis coronatum.*
SACERDOS. DIVI. AVGVSTI. *Duae taedae cum corollis.* AV. AR.

Proponitur Antonia capite spicis coronato instar Cereris, quo cultu jam vidimus propositam Liviam, et videbimus Agrippinam juniorem. Dicitur AVGVSTA, et SACERDOS. DIVI. AVGVSTI, quos honores praeclare confirmat Dio, cum narrat d), Antoniam a Caligula *Augustam* et *sacerdotem Augusti* factam omnesque Vestalis honores ei tributos. Refert etiam Suetonius e), Caligulam in Antoniam aviam, quidquid unquam Livia Augusta honorum cepisset, uno S. C. congessisse. At novimus, Liviam ab excessu Augusti non modo dictam Augustam, sed etiam Augusti sacerdotem f). Typus aversae ad ritum hujus sacerdotii videtur pertinere, sed Vaillantius ad sacra Cereris vocat. Vt certum est ab ipsis his titulis, numum hunc ante Caligulae imperium signari non potuisse, sic plane verisimile est, imperante Claudio lucem vidisse. Nam tota haec aversa in ejus quoque numis reperitur, atque is multus fuit in restituenda majorum memoria.

* * *

Eadem adversa, in aliis caput absque corona spicea.
CONSTANTIAE. AVGVSTI. *Mulier stans d. oblongam facem, s. cornucopiae.* AV. AR.

Cum in priore numo viderimus, taedas ad ritum sacerdotii Augusti referendas, taeda numi praesentis simulacro mulieris, haud dubie Antoniae, addita idem videtur sacerdotium indicare. At labor est epigraphen cum typo componere. Havercampus constantiam Antoniae indicari putat, qua illa in toro viduo perseveravit, et filiam Livillam ad mortem adegit. Verum si haec constantia ad Antoniam pertinet, cur ea virtus secundum epigraphes sensum tribuitur Augusto? Nam tum scribendum fuerat AVGVSTAE, non AVGVSTI. Accedit, obviam hanc esse epigraphen in numis filii Claudii, eamque adeo ejus videri propriam, ut videbimus in ejus moneta. Ceterum si epigraphe ad

a) Suet. in Calig. c. 10. b) Suet. in Calig. c. 23. Dio L. LIX. §. 3. c) l. c. d) L. LIX. §. 3. e) in Calig. c. 15. f) Dio L. LVI. §. 46.

Claudium, typus ad Antoniam pertinet, difficile est, hujus dissidii causam exponere.

* * *

ANTONIA. AVGVSTA. *Caput nudum.*

TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. IMP. (*in aliis additur* P. P.) S. C. *Mulier velata stans d. simpulum.* AE. II.

Obvii sunt hi numi. Havercampus, aliique typo aversae Claudium Aug. pontificis habitu exhiberi putant. In numis integerrimis musei Caesarei instituto novo examine sigillum illud certam video exhibere mulierem, nullo autem pacto Claudium, cujus lineamenta etiam in exigua pictura non fallunt. Proponitur ergo ipsa Antonia sub Vestalis habitu, nimirum a Caligula omnibus Vestalium honoribus ornata, ut ad numum primum ex Dione docuimus. Mirum scilicet visum eruditis, cum epigraphe sit Claudii, non etiam typum ad eum pertinere. Sed eundem dissensum jam etiam in numo praecedente observavimus.

Hos ergo honores Antoniae a Caligula et Claudio decretos numi descripti confirmant. Addunt Dio [a]), et Suetonius [b]), Claudium parentibus Druso et Antoniae ludos equestres in eorum natalibus constituisse, et matri insuper carpentum, quod per Circum duceretur. Quo magis laudanda Claudii in matrem pietas, quae toties filio stuporem, socordiamque exprobraverat, ut in hoc docebimus. Templi Antoniae meminit Plinius [c]). Hunc grati filii adfectum edocti Aegyptii Antoniae vultum in aversa numorum Claudii signavere.

Numi spurii.

ANTONIA. AVGVSTA. *Caput nudum.*

TI. CLAV. CA. AVG. P. M. TR. P., *in medio* S. C. *omnia intra lauream.*

Vaillantius in prima editione numorum praestantiorum praesentem numum inter aeneos Antoniae recensuit. Baldinus in editione Romana ejusdem operis Tom. I. p. 14 Vaillantium corrigit, adserendo, numum hunc esse argenteum, et servari in gaza Medica. Istud si verum, an praetereundum sine animadversione fuerat, impressam illi notam S. C. nullo alio hactenus exemplo? Odi molestam multorum loquacitatem, verum ad rem novam, et omnino insolentem non subsistere, antiquarium arguit, ea quae ad se maxime pertinent, parum curantem. Haec ejus notae peristasis fidem facit, aut numum esse aeneum, aut si argenteus est, haud dubie spurium, quo modo certe spurius est similis argenteus II. formae, et crassiusculus, quem haud ita pridem nactus sum. Idem numus aeneus, sed maximi moduli, exstat in museo Caesareo huc illatus ex Carthusianorum museo Romano, sed eum jam Frölichius suspectum dixit [d]), neque ego dubitem, esse plane adulterinum. In museo reginae Christinae ab Havercampo edito inter numos II. formae recensetur.

---

a) L. LIX. §. 5. b) in Claud. c. 11. c) L. XXXV. pag. 697. d) Cimel. Vindob. Part. II. pag. III.

* * *

Commatis peregrini.

ANTONIA. ΣΕΒΑΣΤΗ. *Caput muliebre velatum.*

Γ. ΚΑΙΣΑΡ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ. ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΕΩΝ. *Caput Calligulae laureatum.* AE. II. (Pellerin Mel. II. p. 21.)

Ex hoc numo alter fere similis Morellii corrigendus est, qui pro Γ. ΚΑΙΣΑΡ. legit Τ. ΚΑΙΣΑΡ, quo in numo Havercampus το Τ legit Τιβεριος; cum vero hoc imperante Antonia Augustae titulo gavisa nondum fuerit, censet, numum signatum sub Claudio, et a Thessalonicensibus tam Tiberii, quam Antoniae memoriam renovatam. Sed raro Τ solum ad notandum Tiberium pro TI. ponitur, et ex numo Pelleriniano plus quam verisimile est, a Morellio lectum Τ pro Γ, in quibus literis saepe ab antiquariis peccatum novimus. Ergo literä Γ. intelligendus Γαῖος Caligula.

Alterius urbis Graecae numi non memorantur, dempto, quem supra citavi, una cum capite Drusi.

* * *

Coloniae Corinthi numos cum Antoniae capite habemus:

ANTONIA. AVGVSTA. *Hujus caput.*

M. BELLIO. PROCVLO. IIVIR. COR. *duplex cornucopiae.* (Pellerin Rec. II. p. V. Phil. Venuti duoden. num. exposit.)

Alius similis, sed: P. VIPSANIO. AGRIPPA. IIVIR. (Theup.)

Hi numi, ut per se propter raritatem insignes sunt, sic etiam eo commendandi, quod alios Corinthi numos egregie illustrant, et quidem, quos ea propter hic descriptum eo:

C. CAESAR. AVGVS. *Caput nudum.*

M. BELLIO. PROCVLO. IIVIR. COR. *Pegasus volans.* (Vaill. Mus. Caes.)

Eadem adversa.

P. VIPSANIO. AGRIPPA. IIVIR. COR. *Pegasus volans.* (Vaill. Mus. Caes.)

Patinus, Vaillantius, Harduinus, auctor musei Theupoli, aliique in binis hic descriptis numis caput Augusti viderunt. Cum catalogum musei Caesarei contexerem, non tam horum auctoritatem secutus, quam quod signati in utroque musei Caesarei numo vultus Augustum non diffiteantur, eos Augusto tribuere non dubitavi, cum tamen eosdem Caligulae tribuerent Morellius [a]), et Pellerinius [b]). Obfirmatus eram in mea sententia, quod in his numis appellatio *Germanici* desit, quae in numis Caligulae cum commatis R. saltem primorum annorum, tum coloniarum abesse vix unquam solet. Argumentum Havercampi hos numos Caligulae vindicantis, quod praeter vultus lineamenta, ut praetendit, etiam praeponatur praenomen Caji Augusto Caligulae proprium, minus firmum est propterea, quod ipse Augustus in numis tam Romanis, quam coloniarum Caji quoque praenomen usurpet; sic numo gentis Caniniae inscribitur: C. C. AVGVSTI, et idem in numo Caesaraugustae dicitur: C. CAESAR. AVGVST. [c]) in quo tum Havercampus ipse, tum Florezius caput Augusti agnoscunt. Aliter sensis-

a) In num. Calig. b) Mel. I. p. 262. c) Morelli in gente Caninia, Florez.

sem, si tum, cum catalogum adornaveram, ad praesentes Antoniae numos reflexissem animum. Hi, quoniam Antoniam *Augustam* dicunt, ex praeceptis hactenus datis ante Caligulam feriri non potuere, et quoniam ea honorificum hunc titulum ab nepote Caligula demum abstulit, indubitatum est, hos numos sub Caligula lucem vidisse. Ergo cum in numis Antoniae M. Bellius Proculus, et P. Vipsanius Agrippa IIviri memorentur, necesse est, numos inscriptos: C. CAESAR. AVGVSTVS eodem tempore signatos, atque adeo numos hac inscriptione insignes esse Caligulae, non Augusti. Corrigendum igitur est horum antiquariorum, ac meum, qui hos tum secutus sum, judicium, et numi omnes, qui Vipsanium Agrippam, et Proculum IIviros exhibent, Caligulae aetati restituendi. Novum igitur argumentum habemus, quam parum fidei habere liceat lineamentis, quae offerunt numi commatis peregrini.

Alexandrini item sub Claudio signati exstant.

PRETIVM.

Aurei, et argentei - - - - - - -	RR.
Aenei I. et III. formae - - - - - -	O.
Aenei II. formae - - - - - - - -	C.
Numi Graeci - - - - - - - -	RRR.
Coloniarum - - - - - - - - -	RRRR.
Alexandrini - - - - - - - - -	RRR.

TIBERIVS NERO.

Ti. Claudius Nero natus ex patricia Claudiorum familia cum ex patre Ti. Claudio Nerone, tum ex matre Livia Drusilla, cujus gens naturalis Claudia item fuit, verum ejus patre in Liviorum familiam adoptato huic ex adoptionis lege adnumerata fuit [a]). Natus est Aemilio Lepido, et Munatio Planco cos. V. C. 712, ut ex actis, fastisque collegit Suetonius [b]), et colligitur ex Tacito, qui eum V. C. 790 mortuum octavum, et septuagesimum aetatis annum egisse tradit [c]), et Dione [d]). Dies nativitatis fuit XVI. Novembris [e]). Infantiam habuit graviter exercitam. Nam cum se pater L. Antonio applicuisset, atque hujus turbis capta Perusia finis esset impositus V. C. 713, reliquis a factione discedentibus dissidere ipse ab Octaviano perrexit, bellumque novum in Campania conflavit. Sed hanc quoque procellam Octaviani for-

a) Suet. Tib. c. 3. Tacit. Ann. V. 1. b) Cap. 5. c) Ann. VI. 50. d) L. LVIII. §. 28. e) Suet. l. c. Dio L. LVII. §. 18.

tuna dissipante primum in Siciliam ad Sex. Pompejum, inde ad M. Antonium cum uxore Livia, et Tiberio necdum bimo profugit. Restituta mox Antonium inter, et Octavianum pace pater Tiberius venia facta Romam rediit, ac paullo post V. C. 716 Liviam Tiberii nostri matrem petenti Octaviano cessit. Sumpta virili toga, quod factum V. C. 727 die XXIV. Aprilis definiunt fasti Verii, quae deinde ejus per adolescentiam fuerint res geste, compendio enarrat Suetonius [a]), ducta intra istud tempus Vipsania Agrippina M. Agrippae filia. Majora mox mandante Augusto aggressus, quae nunc per annales compendio enarrabimus.

V. C. 734. Armeniam cum exercitu ingressus regnum Tigrani restituit, ac pro tribunali diadema imposuit, ex quo coepit summum imperium agitare animo. Recepit etiam signa M. Crasso a Parthis adempta [b]).

V. C. 738. Praetor, simulque in Galliam cum Augusto proficiscitur. (Dio.)

V. C. 739. Rhaetos una cum fratre Druso subigit. (Dio.)

V. C. 741. Consul collega Quinctilio Varo.

V. C. 742. Pannonios ad obsequium revocat, et negato triumpho honoribus triumphalibus ornatur. (Dio).

V. C. 743. Iubetur repudiare Vipsaniam Agrippinam, et Iuliam Augusti filiam, et M. Agrippae viduam ducere. Dalmatas ac Pamonios denuo infestat. (Dio.)

V. C. 745. Fratris Drusi in Germania exstincti corpus Romam refert. Ob victos Dalmatas, ac Pannonios ovans urbem intrat. (Dio.)

V. C. 746. In Germanos movet ducto secum C. Caesare. Rebus compositis imperator dicitur, et triumphus decernitur, consulque iterum designatur. (Dio.)

V. C. 747. Consul II. de Germanis triumphat. Denuo ad bellum Germanicum exit. (Dio.)

V. C. 748. Augustus, quo Caji et Lucii Caess. insolentiam reprimeret, Tiberio trib. potestatem in quinquennium confert [c]). Rhodum recedit praetenta laborum requie, et studiorum amore. Alii istud consilii captum taedio uxoris, alii, ne praesens Cajo et Lucio obstare videretur, credidere. Posteriorem causam ipse serius confessus est [d]). Vitam in insula popularem ac civilem egit, semel tantum trib. potestatis jure exercito, quod factum narrat Suetonius [e]).

V. C. 753. Exeunte trib. potestatis quinquennio reditum Romam desiderat, sed quia reluctante Augusto discessit, non impetrat. Substitit igitur Rhodi quasi legatus ab Augusto, sed abditus in agris mediterraneis, et deposito patrio habitu ad pallium, et crepidas redactus, atque indies contemptior, praecipue cum Cajus Caesar tum in Orientem profectus, cui apud Samum occurrerat, sibi alienior esset compertus [f]).

V. C. 755. Post octennii secessum deprecante Livia, et permittente Cajo Caes. restituitur patriae, ea tamen lege, ne quam partem reip. attingeret [g]). Per-

a) Cap. 7. b) Dio, Sueton. c. 9. c) Dio, Suet. c. 9. d) Suet. c. 10. 11. e) cap. 11. f) Suet. c. 12. 13. g) Suet. c. 14. 15.

peram scribit Dio, Tiberium Romam redivisse nonnisi mortuis Cajo et Lucio Caess. a).

V. C. 757. Ad hunc usque annum Tiberii tituli fuere: TI. CLAVDIVS. NERO. Ergo ad annum aliquem priorem pertinet numus Gadibus Baeticae signatus:

NERO. *Caput Tiberii nudum.*
TI. CLAVDIVS. *Simpulum.* (Florez. tab. XXVII. n. 2.)

Verum eodem hoc anno mortuo Cajo Caesare Augustus V. Kal. Iul. Tiberium, et una Agrippam postumum adoptavit, jusso tamen antea Tiberio adoptare Germanicum fratris Drusi filium b). Translatus ergo in familiam Iuliam deinceps dictus est TIBERIVS CAESAR, et quoniam ex familia Claudia exsertus fuit, more recepto CLAVDIANVS vocabatur, quo titulo usus est in dedicatione aedium Castorum c).

Eodem tempore data Tiberio trib. potestas in decennium. Fuit ergo anno

V. C. 757 P. X. 4.
TR. P. VI. COS. II. PONT. IMP.

Addendi enim quinque trib. potestatis anni, quam eum obivisse diximus ab anno V. C. 748 usque 753. Nam a posteriore hoc anno usque ad praesentem 757 cum Rhodi, tum Romae vitam omnino privatam egit. Profectus subinde ad bellum Germanicum d) ineunte hyeme Romam revertitur e).

Numi hujus anni inscripti: TI. CAESAR. AVGVSTI. F. COS. II. TR. POT. VI. AVGVR. PONT. IMP. III. unius Goltzii fidê nituntur, ex quo has quisquilias hausere Mediobarbus, et Morellius.

V. C. 758 P. X. 5.
TR. P. VI. VII. COS. II. PONT. IMP.

Tiberius bellum adversus Germanos resumit.

Numus, qui a Mediobarbo ad hunc annum citatur, est Goltzianus.

V. C. 759 P. X. 6.
TR. P. VII. VIII. COS. II. PONT. IMP.

Ad Visurgim, et Albim penetrat, atque inde *imperator* dicitur f). Avocatur ad bellum Pannonicum, et Illyricum, quod gravissimum omnium externorum bellorum post Punica, et triennio gestum refert Suetonius g).

V. C. 760 P. X. 7.
TR. P. VIII. IX. COS. II. PONT. IMP.

Tiberio Germanicus cum novo exercitu auxilio mittitur. (Dio.)

V. C. 761 P. X. 8.
TR. P. IX. X. COS. II. PONT. IMP.

Bellum Illyricum a Tiberio et Germanico finitur. (Dio.)

a) L. LV. c. 11. b) Suet. c. 15. Velleius L. II. c. 102. 103. c) Dio L. LV. §. 27. d) Dio. e) Velleius L. II. c. 104. 105. f) Dio. g) Cap. 16.

V. C. 762 P. X. 9.
TR. P. X. XI. COS. II. PONT. IMP.

Exeunte hyeme revertitur Tiberius, et magnis honoribus accipitur, quorum partem a senatu decretam Augustus inhibet [a]). Germanicus apud exercitum relictus novo bello cum Dalmatis implicatur. (Dio.)

V. C. 763 P. X. 10.
TR. P. XI. XII. COS. II. PONT. IMP. V.

Bellum Dalmaticum una cum Germanico aegre conficit. Ex eo uterque dictus *imperator*. (Dio.) Ad expiandam Vari cladem in Germaniam mittitur. Ex hoc casu decretus illi triumphus differtur.

Hoc demum anno incipiunt certi Tiberii numi:

TI. CAESAR. AVGVSTI. F. IMPERAT. V. *Caput nudum.*
PONTIFEX. TRIBVN. POTESTATE. XII. *in medio:* S. C. AE. II. (Mus. Caes.)

Eadem epigraphe. Caput laureatum, ut ait Vaillantius.
CERES. S. C. *Dea sedens d. spicas, s. facem.* AE. I. (Morelli. Vaill.)

TI. CAESAR. AVGVSTI. F. IMPERATOR. V. *Caput Tiberii nudum.*
Sine epigraphe. Templum multis columnis ac statuis conspicuum, inter quod figura sedens d. pateram, s. cornucopiae, epistylio inscriptum: S. P. Q. R. AE. max. mod. (Morelli Impp. de Camps numi max. mod. Beger Thes. Br. T. III. p. 87.)

Magna, ut vides, nomina hunc numum adprobavere, verum sunt non pauca, quae eum mihi suspectum reddunt, et quidem forma maximi moduli ab hac aetate saltem in numis Romanis aliena, tum et caput hujus formae numo insertum, quod ante Caligulam rarissimum, ut dixeram in numis Augusti. Sane nullum novi Tiberii numum sincerum, nisi II. formae, qui commatis R. sit, et ejus Augusti caput offerret, ac novi praeterea, quoniam numi majoris formae cum capite Tiberii avide expetuntur, multos fraudis ignaros obtrusis numis similibus turpiter fuisse deceptos. Est idem numus in museo Caesareo, sed haud dubie falsus, ex quo patet, impostorum artem in fingendis id genus numis sese exercuisse. Supra in numis D. Augusti pag. 126 numum protuli cum eadem plane aversa, sed quem ipsum quoque spurium suspicabar. Verisimile videtur, falsarios formam templi cepisse ex numo Tiberii, quem dabimus ad annum V. C. 787.

V. C. 764 P. X. 11.
TR. P. XII. XIII. COS. PONT. IMP.

Tiberius et Germanicus constitutis in Germania rebus Romam redeunt. (Dio.)

a) Dio, Suet. c. 17.

V. C. 765 *P. X.* 12.
TR. P. XIII XIV. COS II. PONT. IMP.

Tiberius de Pannoniis Dalmatisque triumphat die XVI. Ianuarii [a]). Augustus Germanicum senatui, senatum Tiberio commendat. (Dio.)

V. C. 766 *P. X.* 13.
TR. P. XIV. XV. COS. II. PONT. IMP.

Lex lata a consulibus, uti Tiberius provincias communiter cum Augusto administraret. Augustus Tiberio iterum trib. potestatem confert [b]).

TI. CAESAR. AVG. F. TR. POT. XV. *Caput nudum.*
CAESAR. AVGVSTVS. DIVI. F. PATER. PATRIAE. *Caput Augusti laureatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Eadem epigraphe. Tiberius in quadrigis triumphalibus d. ramum, s. sceptrum cum aquila.
Eadem aversa. AV. AR. (Mus. Caes.)

Exhibet hic numus triumphum Tiberii de Pannoniis, ac Dalmatis, quem ei decretum ad annum V. C. 763 diximus. De eo Velleius [c]): *In urbem reversus jam pridem debitum, sed continuatione bellorum dilatum ex Pannoniis Dalmatisque triumphum egit.* Idem narrat Suetonius [d]). Auctores veteres definite non edisserunt, sitne triumphus hic actus anno hoc, vel praecedente. Recentiores praecedentem malunt, numi praesentem, nam trib. potestatem XV. numis his inscriptam Tiberius nonnisi mense Iulio anni praesentis auspicatus est. Ceterum potuit hujus triumphi memoria in numis serius signatis renovari, ut certe in numis anni sequentis renovata est.

V. C. 767 *P. X.* 14.
TR. P. XV. XVI. COS. II. PONT. IMP.

Tiberius ab Augusto in Illyricum ad res ibi constituendas missus, mox a Livia propter Augusti gravem valetudinem revocatus apud Nolam Campaniae patrem adhuc spirantem reperit. (Velleius L. II. c. 123. Suet. c. 21.) Is paullo post die XIX. Augusti moritur. (Dio.)

Eodem anno ex a. d. XIV. Kal. Sept.
AVGVSTVS.
TR. P. XVI. COS. II. PONT. IMP. VII.
Sex. Pompeio, Sex. Appuleio cos.

Augusto vita functo, necdum vulgata ejus morte Agrippam Postumum in Planasia exulem rerum novarum metu interimi jubet [e]), ac mox Iuliam Augusti filiam Rhegio a patre inclusam, suamque uxorem inedia conficit [f]). Patrem publice sepelit, et inter divos refert. Exercitus fiducia mortis in seditionem versos ad pacem revocat, Germanicos per Germanicum, Pannonium misso filio Druso.

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. *Caput laur.*

---

a) Fasti Verrii p. 14. b) Dio, Suet. in Tib. c. 21. c) L. II. c. 121. d) Cap. 20.
e) Tacit. Ann. L. I. c. 6. Suet. c. 22. f) Tacit. Ann. I. c. 53.

IMP. VII. TR. POT. XVI. *Imperator in quadrigis triumphalibus s. sceptrum cum aquila, d. ramum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Renovatur hoc typo memoria triumphi ante biennium a Tiberio acti.

* * *

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. IMP. VII. *Caput nudum.*

CLEMENTIAE. S. C. *Clypeus, cui insculptum adversum caput Clementiae.* AE. II. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

MODERATIONI. S. C. *Clypeus, cui insculptum adversum caput Moderationis.* AE. II. (Mus. Caes.)

Bini hi numi intra quinque primos Tiberii Aug. annos signati sunt docente titulo IMP. VII., nam certo ex numis constat, Tiberium saltem V. C. 772 se scripsisse IMP. VIII. Affectabat autem principio imperii *Clementiam* et *Moderationem* nondum certo rerum suarum statu, ac causa Germanici anxius, quem propter res gestas, et populi summum studium et idoneum principatui, et paratum successorem metuebat [a]). Igitur exemplo I. Caesaris, quem Suetonius scribit [b]), *MODERATIONEM, CLEMENTIAMque tum in administratione, tum in victoria belli civilis admirabilem exhibuisse*, necesse duxit, principio imperii ad stabiliendas res suas arcessere virtutes ab animo suo, quod exitus docuit, nimio alienas. Sane multo adhuc serius Tiberii gratia ara *Clementiae* S. C. decreta fuit [c]). Similes numi etiam serius signati sunt, quod ex addito IMP. VIII. patet. Adversa numi prioris nova non est. Exstat enim eadem, seu inscriptionem spectes, seu typum, in denario Paulli Lepidi gentis Aemiliae.

V. C. 768 P. X. 15.

TR. P. XVI. XVII. COS. II.

IMP. VII.

Druso Caes. C. Norbano Flacco cos.

Incipit

PONTIFEX MAXIMVS.

Germanicus Cattos impetit, et *imperator* a Tiberio dicitur [d]). Arminium persequitur, et caesis Vari militibus inferias mittit [e]).

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

IMP. VII. TR. POT. XVII. *Imperator in quadrigis triumphalibus d. lauri ramum, s. sceptrum cum aquila.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Postremus hic numus est, qui Tiberii de Pannoniis triumphum ante tres annos actum jactat, estque rarus cum hac trib. potestate.

* * *

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

PONTIF. MAXIM. *Mulier sedens d. hastam, s. ramum.* AV. AR.

Pontificatum maximum Tiberius non statim ab adito imperio suscepit, sed anno sequente VI. idus Martias. Docet istud insigne marmor Gruterianum, cujus postrema verba sunt [f]): VI. IDVS.

a) Dio L. LVII. §. 13. b) in Iul. cap. 75. c) Tacit. Ann. IV. 74. d) Tacit. Ann. I. 58. e) Tacit. f) pag. 228. n. 8.

MARTIAS. QVIA. HAC. TI. CAES. PONT. MAX. FELICISSIME. CREATVS. EST. Fasti Verrii ipsos etiam consules Drusum et Norbanum, qui fuerunt hujus anni, addunt a).

Hos numos hoc loco recenseo, non quod praesente tantum anno signati sunt, sed quoniam primi pontificatum maximum memorant. Quin jure inter numos Tiberii vagos collocandi sunt; nam inde ab hoc anno usque ad ejus mortem denarii aurei, et argentei (de quinariis aureis non loquor) praeter hos cum capite Tiberii signati non sunt, si nonnullos consecrati Augusti demas. Vnde rationem in promptu habemus, cur numi cum hoc typo tanta hodiedum copia suppetant. In solo Florentino M. Ducis museo duos et triginta ejusdem exempli aureos reperi. Magnus etiam eorum numerus fuit in Caesareo. Excluso omni alio typo debebat horum numerus annorum XXII. spatio immensum augeri. Quare inde ab hoc anno potes denarios Tiberii aureos vel argenteos perinde raros, ac obvios dicere; istud, quia cum hac epigraphe, et typo ingens eorum vis supereat, illud, quia cum alio typo vix alii exstant. Immota haec monetae Tiberianae lex plane ex Tiberii ingenio fuit nihil immutare cupientis, nimirum, ut ait Tacitus b) *causae variae traduntur* (imperiorum in provinciis continuatorum) *alii taedio novae curae, semel placita pro aeternis servavisse.* Eadem constantia observatur in quinariis aureis typo perpetuo Victoriae sedentis. Major in aeneis varietas, sed novimus etiam, monetam auream, et argenteam ad imperatorem, aeneam ad senatum pertinuisse.

Mulierem sedentem partis aversae sunt, qui Iuliam matrem existiment. Non credo, Tiberium, qui publicis matris honoribus palam semper est adversatus, voluisse sibi matrem in moneta sua sociari. Ad haec quid addita *pontificis maximi* epigraphe ad Iuliam? Verius igitur est symbolica pontificatus ejus imago, quae ramum lustralem ejus muneris attributum manu praefert.

Numum hunc restituit Trajanus.

* * *

TI. DIVI. F. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

TR. POT. XVII. *Victoria globo insidens lauream aptat.* Quin. AV.

Haec quinariorum aureorum ratio jam coepit sub Augusto, et per totum Tiberii imperium porrigitur.

* * *

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVST. IMP. VII. *Caput nudum.*

PONTIF. MAXIM. TRIBVN. POTEST. XVII. S. C. *Mulier capite velato sedens d. pateram, s. hastam.* AE. II. (Mus. Caes.)

De signo aversae, quo haud dubie Iulia mater proponitur, actum supra in ejus numis.

* * *

Commemorandus hic numus aliis insignis, etsi commatis peregrini.

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. IMP. VII. P. M. *Caput nudum.*

DIVVS. AVG. IMPER. OCTAVIA. *Ca-*

---

a) Foggini p. 28. b) Ann. I. 80.

pita adversa, *Augusti*, *cui superne imminet astrum solis*, *et Octaviae*, *supra quam lunula*. AR. max. mod. (Mus. Caes.)

Egregium hoc numisma jam supra in numis Octaviae sororis Augusti descripsi, et explicavi. Cum in eo Tiberius dicatur P. M. et IMP. VII., pontificatum autem maximum susceperit anno praesente, et V. C. 775 desiverit titulus IMP. VII., necesse est, eum intra hos annos signatum.

V. C. 769 P. X. 16.

TR. P. XVII. XVIII. COS. II. P. M. IMP. VII.

T. Statilio Tauro, *L. Scribonio Libone cos.*

Germanicus in Cheruscos profectus Arminium gravi praelio superat [a]). Aquilam, et signa a Varo amissa recuperat [b]).

Vnicum numum, qui hujus sit anni, eumque aeneum II. formae profert Morellius inscriptum: PONTIF. MAXIM. TRIBVN. POTEST. XVIII. S. C. sine mentione musei.

V. C. 770 P. X. 17.

TR. P. XVIII. XIX. COS. II. DES. III. P. M. IMP. VII.

C. Caelio Rufo, *L. Pomponio Flacco cos.*

Tiberius consul III. designatur [c]). Germanicus per speciem honoris ab exercitu avocatur, et VII. Kal. Iun. de Cheruscis, Cattis, Angrivariis triumphat [d]). Exeunte anno Tiberii jussu ad componendas Orientis res in Syriam proficiscitur. Archelaus Cappadociae rex, quod Tiberium Rhodi agentem neglexerat, Romam evocatur, et praesens in senatu fictorum criminum accusatur; at is longa aetate invalidus ante sententiam seu naturali, seu advocata morte obit. Ejus regnum in provinciam redigitur [e]). Duodecim Asiae urbes nocturno terrae motu collabuntur, et Tiberii liberalitate recreantur [f]). Tacfarinas Numida bellum in Africa suscitat, vinciturque a Furio Camillo [g]).

Numum aeneum II. formae a Morellio descriptum reperio, qui ad annum praesentem est vocandus, in cujus aversa: PONTIF. MAXIM. TRIB. POT. XVIII. COS. DES. S. C., sed museum rursus non citat, neque hunc numum alibi reperi.

V. C. 771 P. X. 18.

TR. P. XIX. XX. COS. III. P. M. IMP. VII.

Tiberio Aug. III. Germanico Caes. II. cos.

Germanicus Zenonem Polemonis filium populari Artaxiae nomine Armeniae regem nominat. Cappadociae, et Commagene in provinciam per Germanicum redactis magistratus Romanos praeficit [h]).

TI. DIVI. F. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

TR. POT. XX. *Victoria globo insidens lauream aptat.* Quin. AV. (Morelli.)

---

a) Tacit. Ann. II. 17. b) ibid. c. 25. 41. c) Tac. Ann. II. 42. d) ibid. c. 41. e) ibid. c. 42. f) ibid. c. 47. Dio. g) Tac. Ann. II. 52. h) Tac. Ann. II. 56. Suet. in Calig. c. 1.

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. IMP. VII. *Caput nudum.*

PONTIF. MAXIM. TRIBVN. POTEST. XX. *in medio* S. C. AE. II. (Morelli.)

V. C. 772 *P. X.* 19.

TR. P. XX. XXI. COS. III. P. M. IMP. VII.

M. Iunio Silano, L. Norbano Flacco cos.

Germanico et Druso ob constitutas in Oriente, et Germania res ovatio decernitur [a]). Tiberius Rhascuporidem Thraciae regem caesi Cotyos ex fratre nepotis reum fraude aggressus Romam allicit, mox Alexandriae necandum curat. Germanicus apud Epidaphnen juxta Antiochiam artibus Cn. Pisonis Syriae praefecti, ejusque uxoris Plancinae exstinguitur [b]).

Aeneum II. formae Morellius ex museo regis Galliarum recitat, in cujus parte aversa: PONT. MAXIM. COS. III. IMP. VIII. TR. POT. XXI. *Caduceus intra duplex cornucopiae.* (Tab. VIII. n. 3.) In hujus numi praeconio repugnat titulus IMP. VIII. pro VII., ut mox patebit ex numis anni 774.

V. C. 773 *P. X.* 20.

TR. P. XXI. XXII. COS. III. DES. IV. P. M. IMP. VII.

M. Valerio Messala, M. Aurelio Cotta cos.

Agrippina cum mariti Germanici cineribus urbem intrat. Cn. Piso ejus mortis reus actus sententiam voluntaria morte praevertit. Tacfarinas bellum in Africa renovat, geritque varia fortuna [c]).

TI. DIVI. F. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

TR. POT. XXII. *Victoria globo insidens lauream aptat.* Quin. AV. (Morelli.)

TI. CAESAR. DIVI. AVGVSTI. F. AVGVSTVS. *Caput laur.*

PONT. MAXIM. COS. III. IMP. VII. TR. POT. XXII. *Caduceus inter duplex cornucopiae.* AE. II.

Numus hic est integerrimus in museo Caesareo, cujus adserti rationem mox dabimus ad annum sequentem.

V. C. 774 *P. X.* 21.

TR. P. XXII. XXIII. COS. IV. P. M. IMP. VIII.

Tiberio Aug. IV. Druso Caes. II. cos.

Tiberius consul IV. cum filio Druso consule II. Per hunc annum absens ipse in Campania fuit. Iulius Florus, qui Treviros, Iulius Sacrovir, qui Aeduos solicitaverant, immisso exercitu opprimuntur [d]). Iunio Blaeso proconsulatus Africae, et bellum adversus Tacfarinatem mandatur [e]).

Aeneum II. formae exhibet Morellius in cujus parte aversa legitur: PONT. MAXIM. COS. IIII. IMP. VIII. TR. POT. XXIII. *Caduceus inter duplex cornucopiae.* (Tab. VIII. n. 5.)

Quo anno Tiberius IMP*eratoris* VIII. titulum sumpserit, inter scriptores modernos controversum, cujus dissensus

a) Tac. Ann. II. 64. b) Tac. Ann. II. Dio. c) Tac. Ann. III. d) Tacit. Ann. III. 40. e) Tacit. Ann. III. c. 35.

causa ab iniqua numorum lectione petenda. Mediobarbus ejus tituli exordium jam ad annum V. C. 769 refert. Et juvabat hanc sententiam causa verisimilis; nam eodem anno Tiberium a milite in loco praelii adversus Arminium duce Germanico commissi salutatum imperatorem docuit Tacitus a). At non usum Tiberium delato hoc honore, et haud dubie per invidiam Germanici, probant numi annorum proxime sequentium, in quibus adhuc IMP. VII. compellatur, et a Mediobarbo ipso citati, quo magis ejus viri negligentia reprehensionem meretur.

Morellius in numis Tiberii Tab. VIII. n. 2. numum ex museo regis Galliarum cum hac epigraphe sistit:

PONT. MAX. COS. III. IMP. VIII. TR. POT. XX., vi cujus testimonii Tiberius fuisset IMP. VIII. jam V. C. 771, vel saltem 772, in quos annos cadit Tiberii consulatus III., et ejus trib. potestas XX.

Idem hic numus sic temere descriptus aliis duobus eadem tabula continuo sequentibus pestifer exstitit, quorum haec proponitur epigraphe:

Num. 3. PONT. MAXIM. COS. III. IMP. VIII. TR. POT. XXI.

Num. 4. PONT. MAXIM. COS. III. IMP. VIII. TR. POT. XXII.

Non sine certa ratione adsero, errorem numi I. fluxisse in duos proxime sequentes. Nam facile ex ipsis iconismis apparet, antea in iis pro IMP. VIII. sculptum fuisse, ut oportuit, IMP. VII., sed subinde numerum VII. in VIII. perperam correctum, quod ex nigriore harum notarum in tabula aenea colore manifeste deprehenditur. Nimirum sive ipse Morellius, sive, qui in hanc tabulam commentatus est, Havercampus, cum in numo I. viderent conjunctum IMP. VIII. cum TR. POT. XX., tanto magis VIII. imperatorii honoris numerum ad sequentes trib. potestates valere censuerunt, atque adeo re non satis mature discussa nimium seduli ex numi primi scabie, quae tolenda potius fuit, reliquos contaminavere.

Eundem numum, flagitiosum nempe ducem, secutus ipse, cum catalogum musei Caesarei conficerem, quoniam Morellio tot ab adcuratione praeconiis celebrato, qui numum ipse vidit, et delineavit, omnem fidem habebam, quam hodie in hoc ejus Impp. opere non raro ambiguam, et falacem reperio, IMP. VIII. titulum pariter ad trib. potestatem XX. adfixi, et mox in numis binis ejusdem musei non satis integris secundum exemplar Morellianum num. 3 propositum legendum censui IMP. VIII. TR. POT. XXI. b). Serius numum ejus generis integerrimum, quem ad annum V. C. 773 proposui, nactus sum, qui horum numorum epigraphen tam ambigue saepe propositam plene stabilit inscriptus:

PONT. MAXIM. COS. III. IMP. VII. TR. POT. XXII.

atque hoc modo idem quoque describitur a Goltzio c), in museo C. de Pfau, et Theupoli.

At hoc demum anno Tiberium dictum IMP. VIII, evincit epigramma pontis Ariminensis, in quo is dicitur TRIB.

a) Ann. II. 18. b) Part. II. p. 95. c) Num. Tiberii tab. VIII. n. 1.

POTEST. XXII. COS. III. IMP. VIII. [a]) quae quidem notae omnes ad anni hujus partem priorem pertinent.

Ad numos Tiberii aeneos, quos hoc anno, et praecedentibus proximis descripsi, quique pro typo habent duplex cornucopiae cum caduceo, observandum merito, notam S. C. praeter monetae aeneae morem perpetuo abesse, atque idem observo etiam in aeneis cum eodem typo numis Vespasiani ad annum V. C. 827, et Domitiani ad V. C. 826, ut adeo, quoniam soli id genus numi ea carent, necesse sit, certam aliquam causam subesse. Eam ab ipso typo petendam existimo, nimirum quod cornucopiae, et caduceus, utpote senatus populique symbola, senatus mentionem supplent. Illa autem insignia utrique huic ordini esse propria, docet vetus gemma, quam proposuit Wildius [b]), in qua expressum cornucopiae, et caduceus, scripto juxta: SEN. POP. QVE. ROM. Ex simili causa in obviis Caligulae numis eum epigraphe: S. P. Q. R. P. P. OB. CIVES. SERVATOS, suppressum est S. C., quia senatus auctoritas jam in inscriptione indicatur.

V. C. 775 P. X. 22.

TR. P. XXIII. XXIV. COS. IV. P. M. IMP. VIII.

D. Haterio Agrippa, C. Sulpicio Galba cos.

Druso filio trib. potestatem confert [c]). Asylorum per Asiam licentiam coercet [d]). Iunio Blaeso re adversus Taefarinatem bene gesta insignia triumphi, et quod postremo tunc factum, *imperatoris* titulum confert [e]).

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVST. IMP. VIII. *Caput nudum.*

PONTIF. MAXIM. TRIBVN. POTEST. XXIIII. *in medio* S. C. AE. II. (Mus. Caes.)

* * *

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVST. P. M. TR. POT. XXIIII. *in medio* S. C.

CIVITATIBVS. ASIAE. RESTITVTIS. *Imperator togatus capite laureato sedens pedibus scabello fultis d. pateram, s. hastam.* AE. I. (Mus. Caes.) Restitutus etiam a Tito.

Numus tam fabrica, quam argumento insignis. Ad annum V. C. 770 ex Tacito docuimus, XII. Asiae urbes terrae motu ingente adflictas Tiberii liberalitate surrexisse. Id beneficium copiosi auctores alii depraedicant, quorum verba citat Schlegelius hujus numi interpres [f]). Quod ad urbium numerum attinet, cum Tacito consentit Plinius [g]). Enumerat ille Sardianos, Magnetes a Sipylo, Temnios, Philadelphenos, Aegeatas, Apollonienses, Mostenos, Hyrcanos, Hierocaesaream, Myrinam, Cymen, Tmolum, alii XIII. XIV. XV. enumerant, complexi nimirum urbes, quae aliis subinde annis eodem fato procumbentes beneficam Tiberii manum sensere, quod accidisse Cibyrae Phrygiae, et Aegis Achaiae ad annum V. C. 776 refert Tacitus. Revera praecla-

a) Grut. p. 160. 2. b) Gemm. sel. num. 92. c) Tac. Ann. III. 56. d) ibid. c. 60. e) ibid. c. 72. 74. f) Morelli Impp. T. I. p. 578. g) L. II. §. 86.

rum illud marmor, quod exeunte saeculo superiore apud Puteolos effossum est, Caesari Tiberio dicatum, XIV. figuras muliebres exhibet cum subscriptis urbium totidem Asiaticarum nominibus, quae eadem sunt cum iis, quae memorat Tacitus, additis praeterea Epheso, et Cibyra.

Ad explicandam aversae imaginem commemorandum omnino Phlegontis Tralliani testimonium [a]), qui ex Apollonio refert, Tiberii aetate complures, et illustres urbes terraemotu eversas, quas subinde imperator propriis sumptibus refecit, pro quo beneficio colossus ei dedicatus Romae in foro juxta aedem Veneris, adstitutis urbium singularum simulacris. Quod disertis verbis enarrat Phlegon, illud ipsum in citato marmore Puteolano, oculis videmus, quod haud dubie secundum exemplar Romanum scalptum fuerit, et ad depraedicandam Tiberii liberalitatem Puteolis dedicatum. Colosseum autem illud memoratum Phlegonti simulacrum haud dubium videtur fuisse eodem cultu, quo in praesente numo Tiberius proponitur. Nihil huc confert marmor Puteolanum, cujus tantum basis superest, signo, quod ei imminuisse verisimile est, temporum injuria deperdito. De hujus monumenti Puteolani forma, et erudito argumento qui plura nosse cupiet, adeat prolixam de eo Laurentii Gronovii dissertationem insertam Tomo VII. Thesauri antiquitatum Gronovii, et Belleyum [b]).

Simulacro ipsi, ut illud offert numus, nihil pro praesente, et manifesto numine deest. Adsunt patera, hasta, scabellum. Ergo cum ajunt Tacitus, ac Suetonius, Tiberium honores divinos aversatum, id forte sub ejus principatus initio, et necdum satis firmo imperio verum fuerit, serius magnificentius de se senserit, aut saltem, ut nunquam cultum coelestem a suis exegerit, ita non obstiterit, si habebatur, perinde atque idem ille Augusti nomen non usurpabat, audiens tamen, aut scriptum legens ferebat [c]). Sane anno sequente permisit sibi, ac matri templum apud Smyrnam dedicari, matrem vero omni deae cultu propositam videmus supra in ejus Augustae numis.

Videtur colossus hic Tiberianus hoc demum anno finitus, et dedicatus, ac subinde numis insertus. Video tamen apud Belleyum [d]), Mediobarbum, et in aliis catalogis memorari trib. potestatem XXI. numis similis argumenti inscriptam, unde sequeretur, monumentum illud biennio post eam calamitatem dedicatum. In catalogo musei Caesarei typographi lapsu scriptum legitur TR. POT. XXIII.

* * *

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVST. P. M. TR. POT. XXIIII., *in medio:* S. C.

DIVVS. AVGVSTVS. PATER. *Augustus capite radiato sedens d. extenta ramum, s. hastam, juxta ara, vel mensa.* AE. I. (Mus. Caes.)

---

a) De reb. mirab. c. 13. b) B. L. T. XXIV. p. 128. c) Dio L. LVII. §. 8. d) l. c. p. 129.

Tacitus in actis hujus anni [a]): *Sub idem tempus Iuliae Augustae valetudo atrox necessitudinem principi fecit festinati in urbem reditus, sincera adhuc inter matrem filiumque concordia, sive occultis odiis; neque enim multo ante, cum haud procul theatro Marcelli effigiem D. Augusto Iulia dicaret, Tiberii nomen suo postscripserat.* En annum numi per tribunatum XXIIII. praeclare cum anno Taciti conspirantem, quo dubitari nequit, effigiem numi esse eandem cum illa, quam Tacitus memorat. At exstat testimonium aliud priore praestantius. Legitur in Fastis Verrii ad diem XXIV. Aprilis: SIG. DIVO. AVGVSTO. PATRI. AD. THEATRVM. MAR - - - IVLIA. AVGVSTA. ET. TI. AVGVSTVS. DEDICARVNT. Ex numo, et Tacito habemus annum, quo dedicatio haec peracta, epigramma ipsum mensis diem, nempe XXIIII. Aprilis adsignat, praeterea eandem offert in verbis formulam, quam numus, et confirmat, quod refert Tacitus, Iuliam Tiberii nomen suo postscribere ausam, denique gravem Iuliae valetudinem nonnisi post hunc diem potuisse ingruere.

Huic numo sociandus alter cum capite Agrippae eodem hoc anno cusus, quem dedimus supra in ejus numis.

* * *

Succedunt numi in Iuliae Aug. honorem signati:

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVST. P. M. TR. POT. XXIIII., *in medio:* S. C.

S. P. Q. R. IVLIAE. AVGVST. *Carpentum a binis mulis tractum.* AE. I. (Mus. Caes.)

Similis adversa.

IVSTITIA. *Caput muliebre.* AE. II. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

SALVS. AVGVSTA. *Caput muliebre crinibus retro in nodum ligatis.* AE. II. (Mus. Caes.)

Tres hos numos jam explicavimus in numis Liviae.

V. C 776 P. X. 23.

TR. P. XXIV. XXV. COS. IV. P. M. IMP. VIII.

C. Asinio Pollione, C. Antistio Vetere cos.

Drusus Ti. filius uxoris Liviae, et Sejani conspiratione veneno e medio tollitur [b]). Tiberius Neronem et Drusum Germanici liberos senatui commendat [c]).

TI. DIVI. F. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

TR. POT. XXV. *Victoria globo insidens lauream aptat.* Quin. AV. (Mus. Caes.)

V. C. 777 P. X. 24.

TR. P. XXV. XXVI. COS. IV. P. M. IMP. VIII.

Ser. Corn. Cethego, L. Visellio Varrone cos.

Taefarinate in acie caeso diuturnum in Africa bellum duce P. Dolabella procos. finitur [d]).

Similis priori cum TR. POT. XXVI. Quin. AV. (Morelli.)

a) Ann. III. 64. b) Tacit. Ann. IV. sub init. c) ibid. cap. 8. d) Tacit. Ann. IV. 25.

V. C. 778 *P. X.* 25.
TR. P. XXVI. XXVII. COS. IV. P. M. IMP. VIII.
M. Asinio Agrippa, Cosso Corn. Lentulo cos.

Cremutius Cordus accusatus, quod Brutum et Cassium Romanorum ultimos dixerat, mortem, quam certam praevidit, inedia ultro arcessit a).

Hic annus ut factorum publicorum, ita numorum sterilis.

V. C. 779 *P. X.* 26.
TR. P. XXVII. XXVIII. COS. IV. P. M. IMP. VIII.
C. Calvisio Sabino, Cn. Corn. Lentulo Getulico cos.

Tiberius specie dedicandi templa apud Capuam Iovi, apud Nolam Augusto in Campaniam abit, urbem nunquam posthac revisurus. Alii ferebant extrusum matris impotentia, alii, discessisse, ut reconderet voluptates, alii suasu Sejani, ad quem absente principe cuncta devolvi necesse erat b).

TI. DIVI. F. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*
TR. POT. XXVIII. *Victoria sedens lauream aptat.* Quin. AV. (Morelli.)

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. IMP. VIII. *Caput laureatum.*
PONT. MAX. TR. POT. XXIIX. S. C. *Orbis cum gubernaculo.* AE. II. (Morelli.)

Haec aversa frequenter subinde redibit mutato solum trib. potestatis numero. Typus est symbolicus, indicans *gubernatum* Tiberii auspiciis terrarum *orbem.*

V. C. 780 *P. X.* 27.
TR. P. XXVIII. XXIX. COS. IV. P. M. IMP. VIII.
M. Licinio Crasso, L. Calpurnio Pisone cos.

Apud Fidenas conlapsum amphitheatrum strage L. millium seu obrutorum, seu graviter sauciorum c), ad quem feralem nuncium Tiberius, qui jam Capreis se clauserat, in continentem transit, potestatemque omnibus sui adeundi facit.

Desunt certi hujus anni numi.

V. C. 781 *P. X.* 28.
TR. P. XXIX. XXX. COS. IV. P. M. IMP. VIII.
App. Iunio Silano, Silio Nerva cos.

Frisii commoventur. In urbe caedes insidiae, calamitates suetae d).

TR. P. XXX. *typo victoriae solito.* Quin. AV. (Morelli.)

V. C. 782 *P. X.* 29.
TR. P. XXX. XXXI. COS. IV. P. M. IMP. VIII.
L. Rubellio Gemino, C. Fufio Gemino cos.

Iulia Augusta moritur. Matre remota magis furunt Tiberius et Sejanus e).

a) Tacit. Ann. IV. 34. b) Tac. Ann. IV. 57. c) Tacit. Ann. IV. 62. Suet. c. 49. d) Tac. Ann. IV. e) Tacit. Suet. Dio.

TR. POT. XXXI. *in similibus* Quinariis. AV. (Morelli.)

V. C. 783 *P. X.* 30.
TR. P. XXXI. XXXII. COS. IV. DES. V. P. M. IMP. VIII.
L. Cassio Longino, M. Vinicio Quartino cos.

Agrippina Germanici in Pandatariam, ejus filius Nero in Pontiam insulam per vim ejicitur [a]). Alter filius Drusus in palatio arcte custoditur [b]).

TR. POT. XXXII. *typo obvio Victoriae.* Quin. AV. vel: *Orbis cum gubernaculo.* AE. II.

V. C. 784 *P. X.* 31.
TR. P. XXXII. XXXIII. COS. V. P. M. IMP. VIII.
Tiberio Aug. V. L. Aelio Sejano cos.

Nero fame necatur [c]). Sejanus hoc anno Tiberii in consulatu conlega affectati non obscure imperii reus principis artibus irretitur, caeditur, et in scalas Gemonias abjicitur. Livia olim Drusi jun. uxor, comperto, ejus et Sejani insidiis peremptum Drusum, morte ipsa quoque adficitur.

Defectum numorum commatis R. suppleant peregrini.

Epigraphe et caput Tiberii. MVN. AVGVSTA. BILBILIS. TI. CAESARE. V. L. AELIO. SEIANO. *Corona querna, intra quam:* COS. AE. I. (Florez aliique.)

Vix alius exstat numus peregrinus, in quo par consulum signatum habeatur. Eadem Bilbilis cum ante annos XIII. tertium Tiberio consulatum gratularetur, conlegam tamen omisit, etsi is esset ipse Germanicus Tiberii filius, scripto tantum in numis: TI. CAESARE. III. COS. (Florez.) Causa igitur fuit adulatio in Sejanum, qui potestate aequatus ipsi Tiberio ejus etiam futurus successor passim ferebatur. Idem Florezius alium numum nactus est priori plane similem, sed in quo verba AELIO. SEIANO extrita sunt, non fortuito, sed de industria, quod reliquae literae omnes integerrimae persuadent. Nimirum ut ex fastis ejus erasum fuit nomen, ita idem tentavit in hoc numo manus infensa memoriae spurcissimi hominis. Idem suo Bilbilitano numo accidisse narrat Havercampus [d]), atque idem multo ante Montfauconus [e]), ex quo repetito actu orbis in projectum hominem odium intelligas.

Etiam in binis Caesaraugustae numis memoratur TR. POT. XXXIII., in quibus typus est: *Imperator togatus sedens d. pateram, s. hastam,* nimirum ut in numis *civitates Asiae restitutas* praedicantibus supra ad annum V. C. 775 descriptis, ex quibus adeo Caesaraugustani typum mutuati sunt.

V. C. 785 *P. X.* 32.
TR. P. XXXIII. XXXIV. COS. V. P. M. IMP. VIII.
Cn. Domitio Ahenobarbo, M. Furio Camillo cos.

In urbe caedes, et maleficia solita.

---

a) Suet. c. 54. b) Tac. Ann. VI. 23. c) Suet. in Tib. c. 54. in Calig. c. 7. Dio L. LVIII. d) ad famil. Morelli in praef. p. 16. e) Diar. Ital. p. 443.

Quinarii AV. et AE. II., ut supra ad V. C. 779. (Morelli.)

V. C. 786 P. X. 33.

TR. P. XXXIV. XXXV. COS. V. P. M. IMP. VIII.

Ser. Sulpicio Galba, L. Corn. Sulla cos.

Drusus Germanici F. fame in palatio exstinguitur [a]), mater item Agrippina seu morte voluntaria, seu subtractis alimentis [b]).

Quinarii AV. soliti, et AE. II. typo *caducei* (Morelli.)

V. C. 787. P. X. 34.

TR. P. XXXV. XXXVI. COS. V. P. M. IMP. VIII.

Paullo Fabio Persico, L. Vitellio cos.

Vetera in urbe malorum argumenta [c]).

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVST. P. M. TR. POT. XXXVI. *in medio:* S. C. In aliis: TR. POT. XXXVII. *vel* XXXIIX.
Sine epigraphe. Templum multis columnis ac statuis conspicuum, intra quod figura sedens d. pateram, s. cornucopiae. AE. I. (Mus. Caes.)

Dubium non videtur, templum partis aversae esse Augusti; nam ait Tacitus [d]), Tiberium templum parentis sui *a se perfectum contemptu ambitionis, an per senectutem, non dedicavisse.* Perfecit ergo Tiberius hoc templum jam senio gravis, qualis revera jam fuit in trib. potestate XXXVI. agens nimirum aetatis annum LXXV., et videntur monetarii templum illud dedicationi proximum hoc et sequentibus annis in numis proposuisse. Accedit, similis architecturae templum conspici in numo D. Augusti, quem proposui in hujus moneta pag. 170.

* * *

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVST. P. M. TR. POT. XXXVI. (*in aliis* XXXVII. *vel* XXXIIX.) *in medio:* S. C.
Sine epigraphe. Quadrigae triumphales nullo insistente. AE. I. (Liebe Gotha p. 276. Mus. Caes.)

Conjecit Schlegelius [e]), typo currus triumphalis rectore vacui notari triumphum Tiberio decretum quidem, sed non actum. Istud cum contigerit anno V. C. 763, quo Tiberius maesta ob cladem Varianam civitate meritum ex victa Dalmatia triumphum in aliud tempus conjecit, non dubitavit vir eruditus, praesentium numorum typo destinatum illum, sed in praesens omissum triumphum demonstrari. En numi explicatum inde ab annis XXIV. petitum. Haec si tenenda sententia, licebit etiam de numis Augusti cum simili typo vacui rectore currus ab Aquillio, et Durmio IIIviris circa annum V. C. 734 signatis adfirmare, iis quadrigis triumphalibus innui Augusti triumphum ex victa V. C. 721 Dalmatia promeritum, sed quem propter turbidas M. Antonii res tum omisit, ut taceam typum similem minime rarum in familiarum numis.

a) Tac. Ann. VI. 23. b) ibid. c. 25. c) Tacit. Dio. d) Ann. VI. 45. e) ad Morelli Impp. p. 577.

Quod si revera hac imagine intelligendus triumphus decretus, sed emissus, malim ejus delati honoris causam a tempore praesenti petere, quod bellorum turbidis vacuum non fuit, ejus vero neglecti causam verisimilem suppeditat Tacitus ad V. C. 789, cum ait a): et pro ingenio cujusque quaesiti decretique in principem honores; quos omiserit, receperitve, in incerto fuit, ob propinquum vitae finem.

* * *

Sunt etiam cum trib. potestate XXXVI. aenei II. formae cum obviis typis *orbis*, et *caducei*, et I. formae *Augusti consecrati*.

V. C. 788 *P. X.* 35.

TR. P. XXXVI. XXXVII. COS. V. P. M. IMP. VIII.

C. Cestio Gallo, M. Servilio Noniano cos.

Tiridates Parthiae, Mithridates Armeniae agente Tiberio praeficiuntur.

Exstant hujus anni Aenei I. formae typis *Augusti consecrati*, vel *templi*, vel *currus triumphalis*, item Aenei II. formae typis *caducei*, et *orbis*, quos annis proximis dedimus.

V. C. 789 *P. X.* 36.

TR. P. XXXVII. XXXVIII. COS. V. P. M. IMP. VIII.

Sex. Papinio, Q. Plautio cos.

Clitae Tauri accolae rebelles a L. Vitellio Syriae praeside vincuntur b).

TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVSTVS. *Caput laureatum.* TR. POT. XXXVIII. *Victoria globo insidens lauream aptat.* Quin. AV. (Mus. Caes.)

Adde iterum Aeneos I. formae typis *Augusti consecrati*, vel *templi*, vel *quadrigarum triumphalium*, et Aeneos II. typis *orbis* vel *caducei*.

V. C. 790 *P. X.* 37.

TR. P. XXXVIII. COS. V. P. M. IMP. VIII.

Cn. Acerronio Proculo, C. Pontio Nigrino cos.

Tiberius defectus viribus et semianimis a C. Caesare multae vestis injectu praefocatur XVII. Kal. Apriles aetatis anno LXXVIII. apud Misenum c).

Ejus viri variam indolem, ac mores, copiose descripsere Suetonius, Tacitus, Dio, sic compendio, et graphice proponit Tacitus d): *Morum quoque tempora illi diversa; egregium vita famaque, quoad privatus, vel in imperiis sub Augusto fuit; occultum ac subdolum fingendis virtutibus, donec Germanicus, ac Drusus superfuere. Idem inter bona, malaque mixtus incolumi matre; intestabilis saevitia, sed obtectis libidinibus, dum Sejanum dilexit, timuitve; postremo in scelera simul, ac dedecora prorupit, postquam remoto pudore, ac metu suo tantum ingenio utebatur.*

Inter divos relatus non est. Nam cum Caligula primum a senatu petiisset,

a) Ann. VI. 45. b) Tacit. Ann. VI. 41. c) Tac. Ann. VI. 50. d) Ann. VI. 51.

ut ei omnes Augusto tributi honores decernerentur, cum hi non essent statim decreti, non alia mortuum re, quam publica sepultura decoravit [a]). Quare etiam in numo Alexandrino, qui imperante Nerone signatus est, dicitur tantum ΤΙΒΕΡΙΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ, estque ejus caput laureatum, cum tamen Augustus et Claudius in ejusdem aevi numis dicantur ΘΕΟΙ, et caput radiatum offerant.

Vxor I. *Vipsania Agrippina*, M. Agrippae filia, quam eximie dilexit [b]), verum repudiare jussus est ab Augusto V. C. 742, ut Iuliam Augusti F. duceret. Data subinde in matrimonium Asinio Gallo sola omnium Agrippae liberorum miti obitu excessit V. C. 773 [c]). Filium habuit *Drusum*, de quo mox. Numis ipsa caret.

Vxor II. *Iulia* Augusti ex Scribonia filia, cum qua primo concorditer vixit, mox dissedit, a patre propter libidines in exilium ejecta, quo tempore maritus Rhodi vixit [d]). De ea vide plura supra in ejus numis. Ex hoc matrimonio natus Aquileiae filius, sed mortuus infans [e]).

* * *

Numi hujus partis anni non exstant certi, quanquam et huc pertineant numi trib. potestate XXXVIII. inscripti, quos descripsimus inde ab anno V. C. 787.

* * *

Numi restitutionum.

Hos dedi in tractatu de numis restitutionum.

Numi commatis peregrini.

Graecae urbes liberae non paucae numos cum Tiberii capite signarunt, qui patriae mentionem vix omittunt.

Coloniarum numi plus difficultatis pariunt, de quorum patria in compluribus jure dubitatur, ut qui inscribuntur C. C. I. P. vel, C. I. PA. vel: P. P. D. D. vel: P. S. S. C. quos descriptos vide inter numos Carthaginis.

Adde aeneos variae formae cum epigraphe: ROM. ET. AVG., qui sunt perfrequentes, et de quibus, quorsum pertineant, judicavi in numis Augusti commatis peregrini.

NOMINA AC TITVLI.

Claudianus, *Germanicus*.

De nomine *Claudiani* egimus in Annalibus ad V. C. 757. *Germanicus* dictus est propter res a Germanico praeclare gestas [f]). Claudiani nomen et numi, et marmora hactenus nota ignorant, ut et Germanici nomen numi, sed habet istud marmor apud Gruterum [g]).

Augustus.

Augusti nomen ad Tiberium hereditario jure pertinuit, illud tamen non ap-

---

a) Dio L. LIX. §. 3. b) Suet. in Tib. c. 7. c) Tacit. Ann. I. 12, et Ann. III. 19.
d) Suet. in Tib. c. 7. e) Suet. l. c. f) Dio L. LVII. §. 8. g) pag. 101. 1.

petiit, ut diserte Suetonius [a]): *ac ne Augusti quidem nomen, quamvis hereditarium, ullis nisi ad reges et dynastas epistolis addidit.* Dio, qui primum obiter scribit, eum Augusti nomen non accepisse [b]), paullo post apertius in haec verba [c]): *Augusti nomen non quidem usurpabat, audiens tamen, aut scriptum legens ferebat.* Quare etiam ferebat, se in numis omnibus, et publicis epigrammatis continuo, ex quo imperium adivit, dici Augustum.

Pater patriae.

Hoc honoris vocabulo eum perpetuo abstinuisse unanimis est scriptorum omnium sententia. Suetonius ait [d]): *cognomen patris patriae, et civicam in vestibulo coronam recusavit*, idque alibi copiosius confirmat [e]). Idem adserit Dio binis locis [f]), et Tacitus [g]): *Nomen patris patriae a populo saepius ingestum repudiavit*, idque alibi iterato inculcat [h]). Historicorum oraculum confirmant numi omnes, ac marmora, si qua sunt certae fidei. Quare satis mirari non possum Mediobarbum, qui nullo auctore Tiberium statim mortuo Augusto *patrem patriae* dictum temere adserit, idque tanto magis, quod ipse nullum profert numum eo titulo inscriptum. Eodem errore Patinus, fors ducem Mediobarbum secutus Tiberio numum tribuit inscriptum ΠΑΤΗΡ. ΠΑΤΡΙΔΟΣ [i]), qui per hanc ipsam epigraphen est Augusti, aut alterius, modo non Tiberii.

Pontifex maximus.

Vide, quae de hoc dicta sunt ad annum V. C. 768.

Imperator.

Imperatoris titulo tanquam praenominis abstinuit quoque, ut testatur Suetonius [k]): *Praenomen imperatoris - - - recusavit*, et Dio in eadem verba [l]), qui et alibi tradit, imperatorem se nisi a militibus vocari passum non esse [m]). Consentiunt numi, et marmora, in quibus ejus tituli non scribuntur: IMP. TI. CAESAR, sed simpliciter: TI. CAESAR. Valeant ergo numi uni Goltzio comperti cum epigraphe ATTO. TIBEPIOT. etc.

Imperatorem tamen a victoriis se dici sustinuit. Vidimus in annalibus ex numis, Tiberium in trib. potestate XII. fuisse imperatorem V., atque sub ipsum imperii aditum imperatorem VII. Reliqui igitur numeri inter victorias praecedentes dispertiendi, quarum quidem meminere historici, quin tamen semper adderent, ex quibus acclamatus sit imperator. Tres victorias refert Dio, quas ea acclamatio consecuta est, nimirum ad V. C. 746, 759, 763, reliquas dissimulat. Velleius Tiberii res bello gestas, antequam imperio solus potiretur, enarrans, ait, eum *septem triumphos meritum, tribus fuisse contentum* [n]). Ex quo apparet, eum septies dictum imperatorem ex rebus gestis, ex quibus septenos triumphos est promeritus. At quae fuerint hae victoriae ac

a) Cap. 26. b) L. LVII. §. 2. c) ibid. §. 8. d) Cap. 26. e) Cap. 67. f) L. LVII. §. 8. L. LVIII. §. 12. g) Ann. I. 72. h) Ann. II. 87. i) Numi Impp. p. 58. k) Cap. 26. l) L. LVII. §. 2. m) ibid. §. 8. n) L. II. c. 122.

triumphi hujus tituli feraces, difficile est decidere; nam neque ex omnibus victoriis Augustus Tiberio triumphum, aut imperatoris titulum decerni est passus, atque hunc indulsit etiam tum, cum bellum nulla memorabili re patrata finiebatur, ut supra ad imperatoris Augusti titulos observavimus. Mediobarbus quidem septemplicem hunc titulum certis annis adfigit, at monumenta, quibus nititur, Goltziana sunt, atque alia dubiae fidei.

Fuisse Tiberium V. C. 747 imperatorem II., colligitur ex marmore Gruteri [a]), quo is dicitur COS. ITERVM. IMP. ITERVM. *ludos votivos pro reditu Augusti fecisse.* Hos ludos Dio peractos docet dicto anno 747, additque, Tiberii tunc in Germania absentis nomine eos obitos a C. Caesare. Imperatoris VII. titulum obtinuit Tiberius usque ad annum V. C. 774, quo diei coepit IMP. VIII., ut supra ad eundem annum demonstravi, etsi interea nobiles aliae victoriae intercederent, neque, quoad vixit, eum deinceps iteravit, ut adeo ejus mortui tituli fuerint, quos enarrat marmor Gruteri [b]):

OSSA
TI. CAESARIS. DIVI. AVG. F.
AVG. PONT. MAX.
TR. POT. XXXIIX.
IMP. VIII. COS. V.

PRETIVM.

Aurei, et argentei - - - - - - -	C.
Argentei signati in variis Cretae urbibus, et Caesareae Cappadociae vario modulo - - - -	RRR.
Aenei max. mod. commatis R. - - - - -	O.
I. formae - - - - - - - - -	R.
II. formae - - - - - - - - -	C.
III. formae - - - - - - - - -	O.
Aenei max. mod. commatis peregrini, praecipue coloniarum - - - - - - -	RR.
I. II. III. formae - - - - - - -	R.
Alexandrini - - - - - - - - -	RR.

a) Pag. XI. 1. b) pag. 236. 1.

DRVSVS TI. F.

Natus Tiberio, et Vipsania Agrippina non satis certo V. C. anno, maturatisque honoribus V. C. 764 quaestor [a]), 767 consul designatus, ac tum missus a Tiberio patre in Pannoniam ejus exercitum regionis excessu Augusti novis rebus studentem ad obsequium revocavit [b]). V. C. 768 consul, 773 ob res Germaniae compositas, et Vannium regem Suevis impositum ovans urbem intrat [c]). V. C. 774 consul iterum, 775 trib. potestatem a patre accipit [d]). Neque diu post haec superfuit aetate media exstinctus. Nam Sejani potentiae adversus ejus etiam os in jurgio verberaverat [e]), qui vindictae cupidus, ac jam pridem ejus caedem animo volvens consilio cum Livia Drusi uxore communicato, quam antea sibi adulterio obstrinxerat, V. C. 776 sui securum veneno e medio tollit [f]). Scelus tum propter Sejani metum coopertum, hoc tandem V. C. 784 caeso vulgatum est faciente indicium Apicata Sejani uxore, quae cum suos quoque ex hoc liberos paternae calamitati involutos videret, dolore amens misso ad Tiberium libello auctores prodidit, seque mox ipsam iteremit [g]). Fuit hic Drusus bello habitus idoneus, at animi fluxioris, et remissioris vitae [h]). Vili etiam sanguine gaudebat [i]), usque adeo ejus fama vulgata, ut acutissimi quique gladii *Drusiani* vocarentur [k]). Temulentia, et potandi libidine patrem aequavit, reliquis omnibus rebus inferior habitus [l]). Eum publice funeratum dixit Cassiodorus [m]).

In numis tantum dicitur *Drusus Caesar*, at omnia ejus nomina complectitur marmor apud Chandlerum [n]), quod eum vocat ΝΕΡΩΝΑ ΚΛΑΥΔΙΟΝ ΤΙΒΕΡΙΟΥ ΥΙΟΝ ΔΡΟΥΣΟΝ.

Vxor *Livia*, et promiscue a veteribus dicta *Livilla*, Caji Caesaris vidua, filia Drusi senioris, et Antoniae, soror Germanici, et Claudii, mulier libidinis extremae, et Sejani adulteriis patens. Particeps caedis mariti re patefacta aliis Tiberii jussu necata, aliis tradita matri Antoniae, et ab hac inedia ad mortem adacta proditur [o]). In marmore apud Sponium ejus fit mentio: CYRVS. LIVIAE. DRVSI. CAES. MEDICVS, quo nomine Sponius parum consulte intelligi Liviam Augusti uxorem credidit [p])

Liberi: *Tiberius*, et N. gemelli, de quibus infra. *Iulia* desponsata primum Sejano teste Zonara, sed eventu caruit propositum. Nupta dein V. C. 773 Neroni Germanici filio [q]), hoc caeso maritum nacta est Rubellium Blandum eque-

a) Dio L. LVI. §. 25. b) Tac. Ann. I. 14. 24. c) Tac. Ann. III. 19. et XII. 29. d) Tac. Ann. III. 56. e) Tac. Ann. IV. 3. f) Tac. Ann. IV. 3. 8. Dio L. LVII. §. 22. Suet. in Tib. c. 62. g) Dio L. LVIII. §. 11. h) Suet. in Tib. c. 52. i) Tac. Ann. I. 76. k) Dio L. LVII. §. 13. l) Dio ibid. §. 14. Plin. H. N. L. XIV. m) in Chron. ad ann. 776. n) Inscr. ant. p. 52. n. XV. o) Dio L. LVIII. §. 11. p) Misc. p. 142. q) Tacit. Ann. III. 29.

stris familiae V. C. 786 [a]). Imperante Claudio occisa fuit V. C. 796 urgente per aemulationem Messalina [b]).

Numi:

DRVSVS. CAESAR. TI. F. TR. P. *Caput nudum.*
TI. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. XXV. *Caput Tiberii laur.* AR. (Vaill.)

Ex inscripta utriusque Caesaris trib. potestate apparet, numum signatum V. C. 776. Ceterum dubitare liceat, an revera in hujus numi aversa notetur tribunatus XXV. Nam etsi sic legatur in nova Romana Vaillantii editione, in vetere tamen legitur XXXV. Tanto major suspicandi causa, quod idem Vaillantius, cum eundem ipsum numum in Tiberii moneta describit, revera legi TR. P. XXXV. adserit. Quanquam et alium sic delineatum sistit Morellius:

DRVSVS. CAES. TI. AVG. COS. II. P. TR. P. (*sic omnia.*) *Caput nudum.*
TI. CAES. AVG. P. M. T. P. XXV. *Caput Tiberii laur.* AR. (Morelli tab. IX. n. 1.)

Editor Morellius museum, in quo numus lateat, non citat.

DRVSVS. - - - COS. II. TR. P. IT. *Caput nudum.*
TI. CAES. - - - TR. P. XXXIV. *Caput Tiberii laur.* AR. (Mus. Caes.)

DRVSVS. C. - - AVC. COC. II. R. P. (*omnia sic*) *Caput nudum.*
TI. CAES. AVC. P - - - RT. XXXV. *Caput Tiberii laur.* AR. (Mus. Caes.)

DRVSVS. CAESAR. TI. AVG. F. COS. II. TR. POT. *Caput Drusi.*
TI. CAES. AVG. P. M. TR. P. XXXV. *Caput Tiberii.* AV. (Mediobarb.)

DRVSVS. COS. II. R. P. *Caput nudum.*
TI. CAES. AVG. P. M. R. P. XXXV. (*sic*) *Caput Tiberii laur.* AR. (Morelli tab. IX. n. 3.)

DRVSVS. AVC. COC. II. Q. T. (*sic*) *Caput nudum.*
TI. CAES. AVG. P. P. TR. P. XXXV. *Caput laureatum.* AR. (Morelli l. c. n. 5.)

Numos hos studiosius descripsi propterea, ut tanto luculentius appareat, eos omnes extra urbem signatos. Nam primum Tiberius in argentea sua moneta nunquam hac capitis epigraphe est usus, quae in praesentibus numis legitur. Deinde non modo desunt integra vocabula, aut saltem eorum primae notae ad efficiendum verum sensum, sed etiam elementa ipsa aut sunt disjecta, aut minus Latina, aut alia aliis temere substituta. Ad haec *Patris Patriae* mentio in numo postremo quam parum conveniat Tiberio, satis ex iis apparet, quae supra ad hujus Caesaris titulos notavimus, nisi forte Morellius ex hoc numo P. P. pro P. M. inique excepit. Verisimile videtur, numos hos omnes Caesareae, quae Cappadociae regno paullo ante in provinciam redacto denarios plurimos cum Augustorum capite etiam Latine inscriptos signavit, et aliquoties aureos quoque, cusos fuisse.

a) Tac. Ann. VI. 27. b) Dio L. LX. §. 18. Seneca in Octavia v. 944.

Quod si in hac inscriptionum perversitate stari potest notata in his numis trib. potestate XXXIV. XXXV. Tiberii, eorum aetas perquam vicina est iis temporibus, quibus detecto Sejani et Livillae crimine pater Tiberius filii Drusi caedem gravissimis poenis ultum ivit, qua Caesaris perspecta voluntate quaecunque ea urbs hinc patris, illinc filii ante novennium mortui imaginem in numis proposuerit. Atqui et Harduinus fabricam in iis prorsus a Romana abludentem agnovit, dum horum binos *fabricae Hispanicae*, *ac rudis* dicit [a]). Pellerinio id genus plures ex Epiro adlatos testatur Belleyus [b]).

* * *

DRVSVS. CAESAR. TI. AVG.
F. *Caput nudum.*
TI. CAESAR. AVG. F. AVGVSTVS.
Caput laur. AE. I. vel II.

Hunc numum vix credam in urbe signatum, quia nota S. C. in eo desideratur, et quoniam medius est inter aeneam primae, et secundae formae monetam commatis R., quod ex eruditorum variis judiciis apparet. Nam Vaillantius eum aeneis I. formae accenset [c]), Morellius II. [d]). Alibi hic numus non exstat, et videtur ipse Morellius picturam ex Vaillantii imagine mutuatus, qui forte, ut saepe alias ab eo erratum, coloniae nomen in numo scriptum non viderit.

* * *

DRVSVS. CAESAR. TI. AVG.
F. DIVI. AVG. N. *Caput nudum.*
TI. CAESAR. DIVI. AVG. F. AVGVST.
P. M. TR. POT. XXIII. *in medio* S. C.
AE. II. (Pembrock Part. III. tab. 47.)

* * *

DRVSVS. CAESAR. TI. AVG.
F. DIVI. AVG. N. PONT. TR.
POT. II. *in medio:* S. C.
Sine epigraphe. Caduceus inter duplex cornucopiae, quorum singulis insertum caput puerile. AE. (Mus. Caes.)

Sunt haec capita Tiberii, et N. gemellorum Drusi filiorum, de quibus infra. Numus hic certo signatus est V. C. 776, nam tum Drusus trib. potestatem II. est auspicatus, et mox ipse, ac N. gemellus vivendi finem fecere. Typus ipse symbolicus eleganter fecunditatem, et felicitatem imperii notat.

* * *

DRVSVS. CAESAR. TI. AVG.
F. DIVI. AVG. N. *Caput nudum.*
PONTIF. TRIBVN. POTEST. ITER.
in medio: S. C. AE. II. (Mus. Caes.)

Fuisse Drusum pontificem, numi docent, ac mormora. Haec insuper eum flaminem Augustalem produnt, ut docet inscriptio Gruteri, quae omnes ejus titulos complectitur [e]):

DRVSO. CAESARI. TI. AVG. F.
DIVI. AVGVSTI. N. DIVI. IVLI.
PRO. N.
PONTIF. FLAM. AVG. TR. POT. II.
COS. II.

Sodalem Augustalem eum prodit quoque Tacitus [f]), et marmor apud Fa-

a) Hist. Aug. p. 710. b) B. L. T. XXXIII. hist. p. 195. c) Num. praest. T. I. p. 11.
d) Num. Drus. n. 17. e) pag. 236. f) Ann. I. 54.

brettum eum *pontificem*, *augurem*, *sodatem Augustalem* vocat [a]).

* * *

DRVSVS. CAESAR. TI. AVGVSTI. F. TR. POT. ITER. *in medio:* S. C.

PIETAS. *Caput muliebre velatum.* AE. II. (Mus. Caes.)

Supra in numis Liviae verisimile dixi, capite aversae proponi Liviam Drusi aviam, quo loco vide et reliqua, quae ad praesentis numi explicatum pertinent.

Numi restitutionum.

De his egimus Vol. V. in tractatu singulari.

Numi commatis peregrini.

Numi Graeci:

Exstant aenei II. formae absque mentione urbis, fabricae barbarae, in cujus describenda aversa conspirant omnes, nempe:

ΤΙΒ. ΓΕΡ. ΚΑΙΣΑΡΕΣ. *Duo capita nuda se respicientia.*

Verum pars adversa misere ab antiquariis torquetur, quorum varias sententias audire opere pretium.

ΔΡΟΤΣΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. ΑΤΓΟΤΣΤΟΤ. ΤΙΟΣ. *Caput laureatum, hinc lituus, illinc simpulum.*

Ita numum hunc descripsit Morellius [b]), censuitque, exhiberi Drusum seniorem, et in aversa Tiberium fratrem, et Germanicum Drusi filium. Delineavit numum ex museo regis Galliarum. Serius eundem restituit ex museo Schwarzburgico [c]). Eandem lectionem Belleyus ex numo Pelleriniano promulgavit [d]).

Harduinus epigraphen anticae ex numo regis Galliarum eodem modo describit, at in capite anticae Drusum juniorem, in postica ejusdem Drusi gemellos Tiberium, et, ut ipse alterum anonymum appellat, Germanicum videt [e]).

ΔΡΟΤΣΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. ΑΤΓΟΤΣΤΟΣ. *Typus idem.*

Vaillantius his verbis eundem numum describit, et caput anticae esse Drusi junioris, posticae capita Tiberii Drusi filii, et Germanici adserit [f]). Eodem modo numi similis epigraphen effert Petrus Fundi auctor musei Theupoli [g]), ut et Arigonius [h]), sed certum videtur, ambos nullo adhibito criterio Vaillantii praeconium secutos.

Tam Morellii, quam Vaillantii lectio jure suspecta visa est magno Spanhemio, sic ut, ad utrum Drusum referendus sit numus, decidere vereretur, etsi nonnihil in seniorem inclinaret [i]), eumque fere sequitur Liebeus ejusdem numi index [k]).

Meam qui de hoc numo requiret sententiam, sic habeto, quanquam quae dicturus sum, jam fere praeceperint Spanhemius, et Liebeus. Epigraphe numi I., si de Druso seniore capiatur, repugnat fidei omnium tam monumentorum, quam historicorum; nam pri-

a) De Col. Traj. p. 90. b) Specim. p. 155. c) Impp. domus August. Tab. VII. p. 22. d) B. L. T. XXXVIII. hist. p. 190. e) ad Plin. T. I. p. 729. f) Num. Graec. p. 9. g) p. 839. h) Num. Graec. Sect. II. tab. 3. i) de praest. num. Tom. II. p. 320. k) Goth. num. p. 302.

mum Drusus senior Caesaris titulum nunquam habuit testibus numis, neque historicorum unus quispiam meminit, hunc Drusum fuisse adoptatum. Perperam, credo, eruditus Beauvais ad numum Pellerinianum in colonia signatum provocat, in quo Druso *Caesaris* titulus additur [a]). Is in universo Pellerinii opere nusquam memoratur, quem certe insignis is vir propter rei insolentiam describere non neglexisset, si revera Drusi senioris is numus esset. Sane cl. Beauvais eum videtur numum intelligere, quem Pellerinius in quapiam Africae colonia cusum commemorat, sed quem ipsum vir eruditus non seniori, sed juniori Druso largitur [b]). Alium numum citat auctor musei Theupoli, in quo juxta capita Antoniae, et Drusi senioris praetenditur epigraphe: ANTΩNI - - - ΔΡΟΥ. ΚΑΙΣ. ΓΕΡ. [c]) at vix fidem merebitur monumentum aevo adrosum, quod addita puncta satis ostendunt, cujus veram epigraphen sistit numus integerrimus musei Caesarei: ΔΡΟΥ. ΚΛΑΥ. ΓΕΡ. ΑΝΤΩΝΙΑ. Enimvero si Caesar unquam fuisset hic Drusus, eum titulum in gentis suae decus non omisisset filius Claudius, qui ad imperium evectus copiosis in omni metallo numis patris memoriam restauravit. Deinde non video, qua ratione dici possit *Augusti filius* is, qui in Caesarum familiam per adoptionem non transivit. Dubium item auget additus lituus, et simpuvium, nam etsi non repugnet, eum fuisse augurem, tamen istud monumento quopiam probari nequit.

Verisimilior quidem esset Harduini sententia, eam epigraphen ad Drusum jun. pertinere adserentis. Verum cur contra receptum, ac constantem morem hic Drusus dicitur ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ. ΥΙΟΣ pro ΤΙ. ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ. ΥΙΟΣ? Deinde, quod idem ait, aversam sistere gemellos hujus Drusi, merum est commentum; nam veterum nemo prodidit, alteri anonymo fuisse nomen Germanici, neque constat, quae causa fuerit inditi infanti hujus nominis, quo neque pater, neque avus in moneta usi sunt.

Vaillantii lectionem, secundum quam Drusus jun. dicitur ΚΑΙΣΑΡ. ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ, non moror, nam sphalma offert canorum, et quod vix cadere posse videatur in virum, qui vitam in explicandis numis tanta cum laude exegit. Mirum etiam, in aversa cum Tiberio Drusi jun. filio conjungi Germanicum, qui illo nondum nato mortem jam obivit in Syria, etsi illius nativitas, et hujus obitus in eundem annum V. C. 772 incidant.

Ergo tutissimum, omni de his numis judicio abstinere, dum de certa anticae inscriptione denique constet. Hactenus editos labe non carere, satis inde colligitur, quod iis legendis eruditorum judicia variant, et hos etiam aliquid dedisse conjecturae, et supplevisse literas mancas, saltem in Morellio certum, qui in numo Schwarzburgico confidenter legit ΔΡΟΥΣΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. ΑΥΓΟΥΣΤΟΥ. ΥΙΟΣ [d]), in quo tamen eodem numo Liebeus praeter - - - ΚΑΙΣΑΡ. ΑΥΓΟΥ - - - nihil certi vi-

a) Hist. abreg. T. I. p. 86. b) Mel. I. p. 260. c) pag. 839. d) Impp. num. dom. Aug. tab. VII. n. 22.

dit. Etiam in numo simili musei Caesarei praeter ΚΑΙΣΑΡ perspicuum nihil est. Tempori igitur expediendum dubium relinquatur.

* * *

In Cypro cum epigraphe Latina signati Drusi numi, quod persuadet propositum in iis templum Veneris Paphiae, etsi insulae, aut sitae in ea urbis omnis mentio absit. Vaillantius eos inter urbes colonias, aut quae Latii jure donatae sunt, propter unam epigraphen Latinam recenset, sinistro sane instituto, ut diximus in tractatu de numis coloniarum.

In numis Sardium fingitur sedens cum Germanico, de quibus agemus in numis Germanici.

In coloniarum, ac praecipue Hispaniae numis recurrit frequentius, et quidem solus in numis Italicae, in consortio cum Iulia avia, aut Germanico in numis Romulae, et Tarraconis.

Insignem alium in incerta Africae colonia signatum edidit Pellerinius a), quem descripsi in numis Carthaginis.

PRETIVM.

Aureus apud unum Mediobarbum.		
Argentei	- - - - - - - -	RRR.
Aenei I. formae	- - - - - - - -	R.
II.	- - - - - - -	C.
III.	- - - - - - -	O.
Numi Graeci	- - - - - - -	RRR.
Coloniarum	- - - - - - -	R.
Alexandrini	- - - - - - -	RRRR.

TIBERIVS et N. GEMELLI.

Anno V. C. 772 Druso juniori ex Livia sua duo virilis sexus una nati sunt magna Tiberii voluptate, et immodica jactatione, ut qui cuncta etiam fortuita ad gloriam vertebat b). Horum uni fuisse nomen Tiberio constat. Alterius appellatio ignota. *Drusum* vocat Tristanus c), *Germanicum* Harduinus d), sed neuter ullo auctore rem probat. Alterius hujus nulla habenda ratio, quoniam infans adhuc quadriennio post V. C. 776 mortuus est e). Infelicior alter vitam aliquamdiu protraxit, spretus a Tiberio, velut conceptus esset ex adulterio cognita matris Liviae libidine f). Heres tamen ex testamento ae-

a) Mel. I. p. 260. b) Tac. Ann. II. 84. c) Comm. hist. T. I. p. 171. d) in nota ad Plinii Tom. I. p. 729. e) Tac. Ann. IV. 15. f) Suet. in Tib. c. 62. Dio L. LVIII. §. 23.

quis cum Cajo Caligula partibus est relictus [a]), et consors imperii constitutus [b]). Verum hanc Tiberii voluntatem Caligula imperium adeptus mox senatusconsulto evertit fratre imperio exuto, adoptavit eum tamen, ac principem juventutis dixit [c]), sed mox quaesita causa interfecit V. C. 790 [d]). Lege Philonem Iudaeum infelicem juvenis exitum tragice describentem [e]). Lapis prope portam Flaminiam nuper effossus infelicem hunc adolescentem eo loco fuisse sepultum testatur hoc epigrammate: *Tib. Caesar Drusi Caesaris F. hic situs est* [f]).

Numi:

Capita Tiberii, et N. Amaltheae cornui imposita, absque tamen inscriptione, comparent in numis aeneis I. formae Drusi Caesaris patris, quos supra in hujus moneta descripsi.

Vtriusque etiam caput in numo Graeco videre sibi visus est Harduinus, sed quam sententiam supra in ejusdem Drusi numis confutavi.

GERMANICVS.

Natus Druso seniore, et Antonia minore V. C. 739, nam V. C. 772, quo mortuus est, agebat annum aetatis XXXII. [g]). Germanici nomen traxit a patre Druso, ut supra in hujus numis dictum. V. C. 757 adoptatus a Tiberio Augusti jussu, Caesar Tiberii filius, Augusti nepos appellari coepit. V. C. 760 quaesturam obiit, et Tiberio ad bellum Dalmaticum subsidio missus est [h]). Ex rebus hoc bello praeclare gestis insignia triumphalia, et praetorios honores meruit V. C. 763 [i]). Anno sequente una cum Tiberio proconsulari imperio in Germaniam ad expiandam Vari caedem impressionem facit [k]). V. C. 765 consul, 767 sub Augusti exitum legionibus apud Rhenum impositus utriusque exercitus seditionem Tiberium aversantis, atque ipsummet imperio admovere volentis, sopivit, minatus, ni absisteret, se in sui caedem paratum, atque effecit constantia, ut haud multo post in Tiberii verba juraret. Quae subinde continuato Germaniae bello praeclare gesserit, quosque inde honores abstulerit, in Tiberii annalibus digesta sunt. V. C. 771 consul iterum apud Nicopolin Achaiae procedit [l]), et quidem conlega Tiberio, missusque in Orientem Artaxiam Armeniae praeficit, Cappadociam et Commagenem in provinciam redigit, V. C. 772 profectus in Aegyptum cognoscendae antiquitatis causa, ex hac in Syriam, Pisonis Syriae praefecti, ejusque uxoris Plancinae injurias, contumelias, malas artes perpessus, neque quacunque moderatione declinare valens in morbum incidit, cujus vim augebat persuasio veneni a

a) Suet. in Tib. cap. ult. b) Dio L. LIX. §. 1. Philo de legat. ad Cajum. c) Suet. in Calig. c. 15. Dio L. LIX. §. 8. d) Suet. in Cal. c. 23. Dio l. c. e) Legat. ad Cajum p. 549 seq. f) Foggini Fasti Verrii p. 152. g) Suet. in Cal. c. 1. h) Dio L. LV. §. 31. i) Dio L. LVI. §. 17. k) Dio l. c. §. 25. l) Tac. Ann. II. 53.

Pisone propinati, mortuusque est Epidaphne juxta Antiochiam die IX. Octobris [a]). Ejus vulgata mors incredibile, quanto dolore, luctu, consternatione per imperium, atque in ipsa urbe palam accepta sit, nemine sibi ab apertis in Tiberium contumeliis moderante, quem communis vox, occulto jussu Pisonis veneficiis objectum Germanicum, arguebat. Neque deerat orationi fides. Nam an ausuros Pisonem, et Plancinam palam obtrectare Caesari cum summa potestate in Orientem misso, nisi id sibi per Tiberium et Iuliam licere novissent? Et constabat satis, invisum Tiberio Germanicum, quem propter communem populi adfectum, et hujus inflammatum adversum se odium paratum successorem metuebat. Non tenuit modum populi indignatio; nam subversae deorum arae, tanquam imperii pignus male custodivissent, lapidata templa, lares in publicum abjecti. Ipsos etiam barbaros tenuit miseratio, et erat quoddam velut justitium non per imperium modo R., sed per totum terrarum orbem indictum. Sane non habet omnis aetatis memoria inde ab Alexandro M. alium, cujus mors tam acerbe, ac dolore magis sincero accepta sit, neque id solum concepto ex tempore luctu, verum in multos annos continuato, sic ut in ejus liberorum rebus laetis propter parentem gauderent una Romani, et dolerent in adversis. Nactus est virtutis suae praecones omnes, quicunque res Romanas literis consignavere, ejusque cum corporis, tum animi decora, fortitudinem, ingenium, eloquentiam, doctrinamque praecellentem, comitatem in socios, mansuetudinem in hostes amplissimis laudibus extulere [b]). Ejus cineres ab Agrippina uxore ex Syria Romam delati in Augusti sepulcro conditi sunt.

Vxor *Agrippina*, de qua infra.

Liberi. Novem ex Agrippina tulit, sex reliquit superstites, *Neronem*, et *Drusum* Caesares, de quibus infra, *Cajum* dictum *Caligulam*. Duorum filiorum, sed qui infantes mortui sunt, nomina conservant lapides duo ante annos non multos in urbe versus portam Flaminiam eruti. In horum uno: *Tiberius Caesar Germanici Caesaris F. hic crematus est.* In alio: *C. Caesar Germanici Caesaris F. hic crematus est.* In tertio Caesaris nomen extritum vetat, quo minus omnium sex liberorum marium nomina teneamus [c]). Tres sexus feminini, *Agrippinam*, de qua, cum fuerit nupta Claudio, agetur post hujus Augusti numos, *Drusillam*, et *Iuliam Livillam* [d]). De utraque agam infra post Caligulam in hujus sororibus.

Numi Germanici eo vivo signati.

GERMANICVS. CAESAR. *Germanicus in quadrigis triumphalibus, s. scipionem cum aquila.*

SIGNIS. RECEPT. DEVICTIS. GERM. S. C. *Germanicus paludatus stans d. extenta, s. aquilam legionariam.* AE. II.

a) Kalend. marm. Antiat. b) Suet. in Cal. c. 1 seq. Dio, Tacitus. c) Foggini Fasti Verrii p. 131. d) Suet. in Calig. c. 7.

Illustris hic numus, etsi obvius, signatus est V. C. 770, quo ex A. D. VII. Kal. Iun. de variis Germaniae victis gentibus celebrem triumphum egit, ut supra in Tiberio ad eundem annum notavi. Eum triumphum pars adversa testatur. Aversa per inscriptionem DEVICTIS. GERM. hanc de iisdem gentibus victoriam, et triumphi caussam eloquitur; altera epigraphes pars SIGNIS. RECEPT. is insigne illud factum continet, quo egregius hic princeps amissas Variana clade aquilas, et in luco a barbaris defossas investigavit, ac repertas revexit, de quo prolixe agit Tacitus [a]). Aquilam, quae sola ex ea clade apud Chaucos supererat, his victis recuperavit P. Gabinius V. C. 794 [b]).

Numi Germanici ab ejus obitu signati.

A. Caligula filio.

GERMANICVS. CAES. *Pater* C. CAES. AVG. GERM. *Caput nudum.*

C. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. POT. *Caput Caligulae aut nudum, aut laureatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Quam fuerit Caligula sub imperii principium in majores suos pius, dicetur in ejus vita. In patris memoriam Septembrem *Germanicum* dici voluisse, testatur Suetonius [c]).

* * *

GERMANICVS. CAESAR. TI. AVG. F. DIVI. AVG. N. *Caput nudum.*

Epigraphe solita Caligulae addito vario trib. potestatis numero, in medio: S. C. AE. II. (Mus. Caes.)

* * *

A Claudio fratre.

Aeneum I. formae a Claudio in Germanici honorem signatum prodidere ex museo regis Galliarum Vaillantius [d]), et Morellius, sed de hujus fide dubitat ipse Vaillantius, cum aliis. Ast est genuinus sequens:

GERMANICVS. CAESAR. TI. AVG. F. DIVI. AVG. N. *Caput nudum.*

Epigraphe Claudii Aug., in medio: S. C. AE. II. (Mus. Caes.)

Numi restitutionum.

Eos vide Vol. V. in singulari de iis tractatu.

Numi commatis peregrini.

Graecae urbes variae Germanici caput, et epigraphen in numis signavere, sed qui ad ejus historiam nihil conferunt praeter sequentes illustres, quos ei Sardiani in consortio cum Druso juniore Ti. filio dedicavere. Eccos:

ΔΡΟΥΣΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. ΑΔΕΛΦΟΙ. *Vterque Caesar togatus sedens, quorum unus lituum, alter simpulum tenet.*

ΕΠΙ. ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΥ. ΚΛΕΩΝΟΣ. ΣΑΡΔΙΑΝΩΝ. *Corona querna, intra quam:* ΚΟΙΝΟΥ. ΑΣΙΑΣ. AE. II. (Morelli Impp.)

a) Ann. L. II. 25. et 41. b) Dio L. LX. §. 8. c) in Calig. c. 15. d) Num. praest. T. I. p. 15.

* * *

DRVSVS Germanici filiorum alter natus circa annum V. C. 761 togam virilem sumpsit V. C. 776 [a]), commendatusque a Tiberio senatui una cum fratre eodem anno, praefectus urbis Tacito ad annum V. C. 778 memoratur [b]). Fuit juvenis atroce ingenio, qui propter cupidinem potentiae contra ipsum fratrem Neronem cum Sejano conspiravit [c]). At luit mature poenas; nam paullo post eversum fratrem cum ipse proximus esset, qui Sejano obstaret, iisdem petitus artibus in ima palatii parte arcte custoditur. Dilata mors fuit non propter miserationem, sed ut haberet Tiberius, quem Sejano ad necem tum destinato, si vim pararet, posset opponere, populi studiis facile in Germanici filium inclinantibus. Illo necato Tiberius sui securus alimenta Druso subtraxit, ex quo tempore mandendo ex culcita tomento miserabili escae genere nonum in diem vitam toleravit V. C. 786 [d]). Cineres dispergi jussit Tiberius, ne unquam sepulturae honos haberi posset [e]). Desponsatam ei fuisse sororem Othonis, qui subinde imperium degustavit, refert Suetonius [f]).

Numi Neronis, et Drusi.

Sub Tiberio numis commatis Romani honorati non sunt. At habemus numos Caesaraugustae, in quibus hinc caput Tiberii, illinc: NERO. CAESAR. DRVSVS. CAESAR. IIVIR. *Caput utriusque nudum*, vel *togati sedentes, et jungentes dexteras.* (Florez.) Eodem modo vocantur *Quinquennales* in numis Novae Carthaginis. (Ibid.) In numis Vticae legitur: NERone CAES. Q. PR. in aliis: DRVso CAES. Q. PR. Functi ergo in provincia Africa sunt munere provinciali, etsi non satis constet, utrum decurtata haec vocabula legenda sint *Quaestore* PR*ovinciae*, an *Quaestore* PR*opraetore*, quod posterius esse magis probabile, latius olim disputavi [g]).

* * *

Sub Caligula.

NERO. ET. DRVSVS. CAESARES. *Vterque equo decurrens.*
C. CAESAR. DIVI. AVG. PRON. AVG. P. M. TR. P. (*vario numero*) P. P. *in medio:* S. C. AE. II.

Obvii et elegantes sunt hi numi, quos Caligula, cum sub imperii aditum amorem in suos a Tiberio peremptos ad conciliandam populi benevolentiam adfectasset, in fratrum honorem feriri jussit. De ejus in Neronem adfectu tum vulgato egi supra in Neronis vita. Equestri hoc typo usi jam sunt Cajus et Lucius Agrippae filii.

---

a) Tac. Ann. IV. 4. b) Ann. IV. 36. c) Tac. Ann. IV. 6. d) Suet. in Tib. c. 54. Tac. Ann. VI. 23. Dio L. LVIII. §. 13. e) Suet. Dio l. c. f) in Othone c. 1. g) Vol. IV. p. 248.

PRETIVM.

Aurei, et argentei - - - - - - -	RR.
Aenei I. et III. formae commatis R. - - -	O.
Aenei II. formae - - - - - - -	C.
Aenei urbium liberarum, et coloniarum - -	R.

AGRIPPINA GERMANICI.

Nata M. Agrippa, et Iulia Augusti filia, nupta subinde Germanico, eique propter fidem, pudicitiam, atque animum plus quam in femina intrepidum insigniter probata fuit. Labem tantis virtutibus aspersere aemulatio muliebris, atque ingenium ferox, nisi excusent feminam eo loco natam, et consciam vitae caste, et integre actae, quod adversum impurissimas Tiberii, et Liviae criminationes, et Plancinae mulieris impudentissimae injurias sumpsit superbiam quaesitam meritis. Rebellantem sub Augusti mortem exercitum Germanicum sua quoque auctoritate, ac precibus coercuit. V. C. 770 maritum in Orientem consectata testis fuit atrocissimarum injuriarum, quas Germanico suo Cn. Piso Syriae praeses, sibi vero hujus uxor Plancina, uterque haud dubie ab Augustis subornatus, intulerunt, viditque biennio post propinato, ut credebatur, ab hoc veneno maritum suum exstinctum. Collectis Germanici cineribus Romam cum liberis properat, iisque Augusti tumulo illatis sola educandis liberis vacat. At vero Tiberium alioqui ab se alienum propter suspicionem veneni, quod ab eo sibi porrectum iri palam metuebat, magis adversum se irritat, qui illam aliis praeterea illatis causis vinciri et excusso a centurione oculo (usque adeo contra vim obnixa erat) in Pandatariam ejici jussit V. C. 783. Ea in insula triennio post V. C. 786 seu voluntate, seu negatis alimentis diem obit XV. Kal. Novembres, eodem die, quo ante biennium Sejanus. Ejus audita morte Tiberius jactavit clementiam suam, *quod non laqueo strangulata, neque in Gemonias abjecta foret* [a]). Tam acerbe praeter omne fas habitae memoriam filius Caligula imperio admotus continuo restituit, ut mox videbimus.

Numi:

Hi omnes post ejus mortem a proximis Tiberii successoribus signati sunt.

AGRIPPINA. MAT. C. CAES. AVG. GERM. *Caput Agrippinae.*

C. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. POT. *in aliis:* C. CAESAR. AVG. PON. M. TR. POT. III. COS. III. *Caput Ca-*

a) Tacit. L. VI. 25.

ligulae, vel nudum, vel laureatum. AV. AR. (Mus. Caes.)

AGRIPPINA. M. F. MAT. C. CAESARIS. AVGVSTI. *in aliis:* AGRIPPINA. M. F. GERMANICI. CAESARIS. *Caput Agrippinae.*

S. P. Q. R. MEMORIAE. AGRIPPINAE. *Thensa a binis mulis tracta.* AE. I. (Mus. Caes.) Etiam max. mod. citatur a Morellio.

Vterque numus Caligulae pietatem in matrem docet, quam testantur quoque scriptores, quos inter luculentius Suetonius [a]): eum justis Tiberio solutis confestim Pandatariam ad transferendos matris cineres advolasse, tempestate turbida, quo magis pietas emineret, et per Tiberim Romam subvectos intulisse Mausoleo. Addit, inferias matri annua religione institutas, et eo amplius Circenses, carpentumque, quo in pompa traduceretur. Vide etiam Dionem [b]). Carpentum istud in numis aeneis altero loco descriptis comparet, quos tamen vix credam sub Caligula, sed a Claudio demum signatos, ut ex sequentibus patebit.

Nomine MEMORIAE intelligitur pietas, qua mortuum sanguine juncti prosecuti sunt solutis pro dignitate justis funebribus, collaudatis publice virtutibus, posito monumento, aut illatis in monumentum patrium cineribus. Vnde questus est palam Iulianus Imperator [c]), quod Constantius caesum per nefas Gallum Caesarem *ὐδε των πατρῴων μεταλαχειν ἐιασε τάφων, ὐδε της ἐυαγης ἠξιωσε* ΜΝΗΜΗΣ, *ne paterno quidem inferui sepulcro, neque pia memoria dignatus est.* Hoc vocabulum inde a Claudio Gothico frequenter consecrationis numis inscriptum legitur. Vide, quae de eo praeterea monebimus in tractatu de numis consecrationum.

* * *

AGRIPPINA. M. F. MAT. C. CAESARIS. AVGVSTI, *vel:* AGRIPPINA. M. F. GERMANICI. CAESARIS. *Ejus caput.*

TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. P. IMP. P. P., *in medio:* S. C. AE. I. (Mus. Caes.)

Ex his numis patet, Claudio quoque charam fuisse memoriam Agrippinae fratris Germanici uxoris. Dicitur in his numis Agrippina M*arci* A*grippae* F*ilia*, atque existimo, numos omnes sic inscriptos, etiam qui Claudii nomen non praeferunt, sub hoc signatos. Non enim credo, monetarios sub Caligula ausuros fuisse facere mentionem M. Agrippae, a quo, tanquam ignobilis prosapiae, is nolebat credi sese ortum ducere [d]), quod saltem mihi concedent antiquarii illi, qui ademptum universae Hispaniae a Caligula signandae monetae jus ideo existimant, quoniam eo imperante ausi essent numos Agrippae imagine insignes cudere, tanquam eo obscurum Caesaris genus voluissent in publicum efferre. Adde, in numis aureis supra descriptis, qui certe sub Caligula signati sunt, literas M. F. revera non exstare.

---

a) In Calig. c. 15. b) L. LIX. §. 3. c) ad S. P. Q. Athen. pag. 271. d) Suet. c. 23.

* * *

Epigraphe, et caput, ut in praecedentibus.

S. P. Q. R. P. P. OB. CIVES. SERVATOS. *intra coronam quernam.* AE. max. mod.

Numum hunc edidit Vaillantius ex museo de Camps, et restituit Morellius, qui, si genuinus est, et omni fraudis suspicione vacuus, videtur monetarii errore pars aversa, quae ad Claudium, nullo autem pacto ad Agrippinam pertinet, cum hujus antica temere sociata.

Numus restitutus.

Agrippinae imaginem in aeneo I. formae restituit Titus additis in aversa ejus titulis, quem vide descriptum in numis restitutionum.

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum.

Harum nonnullae numos dedicavere Agrippinae seu soli, seu in consortio cum Germanico, vel Caligula. Male huic Morellius largitur numum Aezanitarum Phrygiae inscriptum: ΑΓΡΙΠΠΙΝΑΝ. ΣΕΒΑΣΤΗΝ. Haec Agrippina nunquam Augustae titulum tulit. Est ergo Agrippinae Claudii, etsi verum sit, ΘΕΑΝ non raro inscribi, uti ejus maritum ΘΕΟΝ, ut legitur in numo eximio, qui propter alias praeterea causas meretur adcuratius describi, explicarique.

ΘΕΟΝ. ΓΕΡΜ. - - - ΜΥΤΙ. *Caput Germanici nudum.*

ΘΕΑΝ. ΑΙΟΛΙΝ. ΑΓΡΙΠΠΙΝΑΝ. ΜΥΤΙ. *Caput Agrippinae.* AE. II. (Pellerin Rec. III. pag. 229.)

In hoc numo praeter nomina ΘΕΟΥ et ΘΕΑΣ observari quoque meretur vocabulum ΑΙΟΛΙΝ, quod esse integerrimum adfirmat Pellerinius, sed a variis antiquariis ex numis similibus male hactenus lectum, ut ipse pagina ultima ejusdem voluminis inter additiones latius enarrat. Quod ad ejus explicationem attinet, sic de eo judicat editor: *Existimamus, vocem* ΑΙΟΛΙΝ *monetarii lapsu exortam, cum pro ea scribendum fuerit* ΙΟΥΛΙΑΝ. *Revera Agrippina IVLIAE nomen habuit, quod ei fuisse praenomen, ex historicis constat, etsi illud dissimulent numi hactenus cogniti.*

Non satis argumentum expendit Pellerinius, cum haec scriberet. Huic Agrippinae IVLIAE nomen nunquam fuit; nam nata est ex M. Agrippa, et ipsa, quod constet, in gentem Iuliam nunquam adoptata, etsi in eam cooptatus fuisset maritus Germanicus. Non quidem ajo repugnare nomen *Iuliae*, nam habuit matrem Iuliam, et quod amplius est, sororem Iuliae nomine, ex matris utique nomine indito. At neque numi, neque marmora Agrippinam nostram *Iuliam* appellant. Fecerintne istud historici, ut ait Pellerinius, ignoro. Nullum certe hoc loco, quod plerumque more suo facit, testem advocat. At Iuliae nomen habuisse alteram Agrippinam hujus filiam, et uxorem Claudii, prodidere numi marmora, historici, idque jure, nam fuit filia Germanici genti Iuliae inserti. Errasset ergo monetarius scribendo ex Pellerinii mente ΙΟΥΛΙΑΝ, et nomen impertiendo, quod eam tulisse nullo monumento probari potest.

Sed neque erravit monetarius vocando Agrippinam ΑΙΟΛΙΝ, quod ei nomen honoris causa inditum confirmant primum historia, deinde monumenta certa alia. Numum diximus percussum apud Mytilenen Lesbi insulae urbem. Fuit Lesbus non modo Aeolidi adsita proxime, verum ea ipsa ab Aeolibus habitata. Quare Scylaci dicitur *νησος Αιολις*, et Eustathio *μητροπολις των Αιολικων πολεως* a), et Stephanus b): *Λεγονται και οἱ τον Λεσβον οικουντες Αιολεις*, *et Aeoles vocantur ii, qui Lesbum incolunt.* Ipsa etiam lingua fuit Aeolum, quod praeter alia demonstrant carmina Alcaei, et Sapphus indigenarum. Constat vero ex Tacito c), Germanicum Tiberii jussu V. C. 771 in Orientem profectum subsistere longius in hac insula coactum propter Agrippinam uxorem, quae mox Iuliam Livillam partu enixa est. Huic Germanici in insula morae, et quod nata illi apud se filia, tribuendus Lesbiorum in eum principem, ejusque familiam adfectus, quem et copiosi numi in hujus honorem signati produnt. Satis igitur causae, cur ii universam Germanici familiam honoris causa civitate donarent, qui honos frequens fuit in urbibus Graecis, neque oblatum aspernati sunt reges, ac principes. At cum Lesbii origine essent Aeolos, Agrippinae inditum nomen ΑΙΟΛΙΣ, quod est gentile femineum ductum a masculino *Αιολιος*, cujusque accusandi casus flectitur in *Αιολιδα*, vel *Αιολιν*, ut habet numus. Denique sententiam hanc invicte stabilit marmor eximium vulgatum a Muratorio d), et quod plurimum huc facit, in ipsa Aeolia repertum:

Ο. ΔΗΜΟΣ.
ΝΕΡΩΝΑ. ΙΟΤΛΙΟΝ.
ΚΑΙΣΑΡΑ. ΠΑΙΔΑ.
ΘΕΟΤ. ΝΕΟΤ. ΓΕΡΜΑ
ΝΙΚΟΤ. ΚΑΙΣΑΡΟΣ
ΚΑΙ. ΘΕΑΣ. ΑΙΟΛΙ
ΔΟΣ. ΚΑΡΠΟΦΟ
ΡΑΣ. ΑΓΡΙΠΠΕΙΝΑΣ.

Marmor dedicatum est Neroni Caesari, de quo mox, filio Germanici, et Agrippinae, quam item marmor numi exemplo ΑΙΟΛΙΝ vocat. Marmor aliud, Mytilenaeum item, perhibet ΜΑΡΚΟΝ. ΓΡΑΝΙΟΝ. ΓΑΙΩ. ΤΙΟΝ - - - ΓΤΜΝΑΣΙΑΡΧΗΣΑΝΤΑ. ΘΕΑΣ. ΣΕΒΑΣΤΑΣ. ΑΙΟΛΙΔΟΣ. ΚΑΡΠΟΦΟΡΩ. ΑΓΡΙΠΠΕΙΝΑΣ. *κ. τ. λ.* e). Est haec Agrippina prioris filia, Claudii uxor, et ipsa quoque, ut dixi, Lesbiorum civitate donata, ac propterea dicta ΑΙΟΛΙΣ.

His Lesbiorum numis adde numum Graece inscriptum, cusum a Leptitanis Africae, quos adi.

* * *

Coloniarum.

Hujus generis numos cum capite Agrippinae nostrae habemus signatos Caesaraugustae, et Apameae Bithyniae. Male posterioris hujus coloniae numos Vaillantius, et Havercampus tribuunt Carthagini Africae, cum legerent C. I. C. pro C. I. C. A. Male item Morellius, et Havercampus hujus Agrippinae monetae inserunt numum, in cujus antica: AGRIPPINA. AVGVSTA in X GEN.

a) Ad Dionys. Perieg. v. 536. b) in *Αιολια*. c) Ann. II. 54. d) Nov. thes. p. 228. 1.
e) Pocock Inscr. ant. p. 46. 9.

Vestae cultus Caligulae ex praecipuis unus fuisse videtur. Nam cum aviam Antoniam, sororesque suas ornare intenderet, eis Vestalium honores largitus est [a]). Hic typus saepe in numis Tiberii aetate cusis comparet, quo verisimiliter adumbratam fuisse Liviam, in hujus moneta diximus.

* * *

Eadem epigraphe. Caput nudum.
S. C. *Neptunus stans d. delphinum, s. tridentem.* AE. II. (Morelli, Theupoli.)

Typus obvius in numis M. Agrippae, quem tamen typum non selegerit senatus ad restituendam Agrippae memoriam, quam invisam fuisse Caligulae noverat. Forte quia faventem pietati suae habuit hunc deum, cum ad transferendos circa hoc tempus matris, fratrumque cineres mare ingressus est tempestate adeo turbida, ut ne quidem Silanus socer committere se discrimini auderet, quod ipsum illi fatale fuit [b]).

* * *

C. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. POT. *Caput nudum.*
S.P.Q.R. OB. C. S. *intra coronam quernam.* AR. (Mus. Pfau.) Exstat etiam aeneus I. cum hac aversa. (Morelli.)

De hoc aversae typo vide annum sequentem.

* * *

C. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. POT. COS. *Caput nudum.*
Sine epigraphe. Caput Augusti radiatum inter duo astra. AV. AR. (Mus. Caes.)

In hoc numo primus se Caji consulatus offert, quem ingressus est Kalendis Iul., ut supra dictum. Astra Augustum sideribus receptum notant. Liberaliores Graeci ejus capiti septem sive triones, sive planetas circumdedere, ut videbimus infra in numis commatis peregrini.

V. C. 791 P. X. 38.

TR. P. I. II. COS. DES. ITER. P. M. GERM.

M. Aquila Iuliano, P. Nonio Asprenate cos.

Incipit P. P.

Soaemo regnum Arabum Ituraeorum, Cotyi Armeniam minorem, Rhoemetalci Cotyos ditionem, Polemoni Polemonis filio paternum regnum permittit [c]).

Verba Dionis sunt [d]): *Mox ita regios mores sumpsit, ut omnia, quae tanto imperii sui tempore Augustus, et ea quidem singillatim sibi decreta vix accepit, quorum etiam nonnulla Tiberius omnino recusavit, hic uno die arripuerit, tantum* Patris Patriae *nomine, neque eodem quidem in longum tempus dilato.* Commode cum Dione conspirant numi, quorum non pauci, quos continuo recensebimus, Caligulam jam in prima trib. potestate Patrem Patriae appellant, ex quorum adeo testimonio is honorem hunc abstulit aut exeunte anno praecedente, aut initio praesentis. Sed dabimus etiam ex Morellio quinarium aureum, qui hunc titulum adhuc in TR. POT. ITER. omittit, ex quo sequeretur, Caligulam initio tribunatus II. illo praeditum nondum fuisse. Quam numorum discordiam

a) Dio L. LIX. §. 3. b) Suet. c. 15 et 23. c) Dio L. LIX. §. 12. d) L. LIX. §. 3.

ut amoliamur, statuendum necessario, aut Morellium in numo suo literas P. P. forte evanidas non observasse, quod in volumine ejus minuto accidere facile poterat, aut, sed quod minus verisimile, in Caligulae numis non semper numerum trib. potestatis fuisse additum, scriptumque nonnunquam TR. POT. pro TR. POT. II. III. etc. secundum quam legem is ineunte II. tribunatu Pater Patriae nondum fuisset.

C. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. POT. *In aliis:* TR. POT. III. COS. III. *vel* TR. POT. IIII. COS. IIII. *Caput laureatum.*

S. P. Q. R. P. P. OB. C. S. *intra coronam quernam.* AV. AR. (Mus. Caes.)

C. CAESAR. AVG. GERMANICVS. PON. M. TR. POT. *In aliis:* TR. POT. III. *vel* IIII. *Caput laureatum.*

S. P. Q. R. P. P. OB. CIVES. SERVATOS. *intra coronam quernam.* AE. I. (Mus. Caes.)

Diximus paullo ante ex Dione, Caligulam acceptasse honores, quorum nonnullos Tiberius omnino recusavit. En tibi in hoc numo praeter titulum patris patriae civicam quoque coronam, quod utrumque in Tiberii moneta non reperitur, et jure, nam secundum Suetonium [a]) Tiberius *cognomen patris patriae, et civicam in vestibulo coronam recusavit.* His ergo numis compertum nobis est, istud decus Augusto ex merito partum, etiam decretum Tiberio, sed recusatum, a Caligula satis mature arreptum, et deinceps in moneta obtrusum, eoque indignius, quo minus servatorum civium praemia merebatur is, qui civitati universae unicum esse collum optaverat, quod unico ictu demeteret.

* * *

C. CAESAR. AVG. GERMANICVS. *Caput laureatum.*

P. M. TR. POT. ITER. *Victoria globo insidens lauream aptat.* Quin. AV. (Morelli.)

Hujus numi propter omissum titulum P. P. paullo ante memini. Istud quinariorum aureorum genus coeptum sub Augusto, et per totum Tiberii imperium continuatum etiam in Caligula durasse, hoc, et alio anni V. C. 793 quinario docemur.

V. C. 792 P. X. 39.

TR. P. II. III. COS. II. DES. III. P. M. P. P.

Cajo Aug. II. L. Apronio Caesiano cos. Desinit GERMANICVS.

Kalendis Ian. procedit consul iterum et post dies XXX. abdicat [b]). Exhausto per insanos apparatus et spectacula aerario locupletum civium strage pecuniam corradit, subinde in Gallias abit, has quoque expilaturus [c]).

Germanici nomen in hujus anni numis non legitur, neque deinceps amplius. Succedit saltem in aeneis anni praesentis epigraphe:

C. CAESAR. DIVI. AVG. PRON. AVG. P. M. TR. P. III. P. P.

Typos jam in numis annorum praeteritorum vidimus dempto numo uno insignis argumenti, quem hic describo:

a) In Tib. c. 26. b) Suet. c. 17. Dio L. LIX. §. 13. c) Dio L. LIX. §. 21.

C. CAESAR. DIVI. AVG. PRON. AVG. S. C. *Pileus libertatis.*
COS. DES. III. PON. M. TR. P. III. P. P., *in medio:* RCC. AE. III.

℞. Exhausto per bella civilia aerario Augustus constituit vectigal centesimae auctionum, seu rerum venalium, verum onus istud anno V. C. 768 *deprecante populo edixit Tiberius, militare aerarium eo subsidio niti* a). V. C. 770 redacta in provinciam exstincto Archelao Cappadocia professus est Tiberius, *ejus fructibus levari posse centesimae vectigal, et ducentesimam in posterum statuit* b). V. C. 784 ad pecuniam jam multo attentior Tiberius rursum pro ducentesimae vectigali centesimam instituit c). V. C. 791 *Caligula comitia populo reddidit, quae ei Tiberius ademit, et vectigal centesimae sustulit* d). Restituta igitur fuit Tiberii vetus ducentesima. Hoc demum anno ipsam etiam *ducentesimam* fuisse a Caligula remissam, aperte loquuntur hi numi inscripto: R*emissa* CC., atque istud confirmat Suetonius e): *ducentesimam auctionum Italiae remisit*, etsi tempus non definiat. Et constantem fuisse hanc liberalitatem, probant sequentium annorum Caligulae numi, in quibus beneficium istud a grato senatu recolitur. *Remissam quadragensumam* videbimus infra in numis Galbae inscriptum: R. XL. De his vectigalibus vide plura apud Brotier in notis ad Taciti Annal. L. XIII. c. 31. Tamen veterem hanc sententiam in conjecturis habet cl. Sanclementius f), persuasus marmore Muratorii, in quo legitur g):

CAIVS. CAESAR. DIVI. AVGVSTI
PRONEPOS. AVGVSTVS
S. C.
CONSVL. TERTIO
PONTIFEX. MAXIMVS
TRIBVNICIAE. POTESTATIS
QVARTO. PATER. PATRIAE
REI. CENSITAE. CONSERVATOR.

Ex quo apparet, virum cel. explicationem literarum RCC. ex postremo titulo R*ei Censitae Conservator* peti velle. Vtinam aut Muratorius, aut Sanclementius nos aliqua de singulari hoc elogio Caligulae dato edocuissent. Enimvero cum has siglas jubente senatu monetae illatas videamus, necesse est, istud marmoris elogium, siquidem illud his siglis RCC. expressum esse intelligere velimus, imperatori publice, atque in urbe fuisse delatum, ac tum mirum profecto, ejus nobis memoriam non a scriptoribus, aut monumentis urbis, sed lapide Adriano conservari. Optandum foret, ut eum vir quidam eruditus secundis curis inspiceret. Sed haec quoque nos spes destituit, cum eum jam ex oculis evanuisse testetur Muratorius. Praestat igitur, veterem sententiam, ac tam praeclaris, quas dedi, auctoritatibus confirmatam retinere.

Pars adversa pileo libertatis aliud Caligulae in populum beneficium commemorat, nempe libertatem, dum ei comitia a Tiberio olim adempta restituit, ut mox ex Dione vidimus, et consentiente Suetonio h): *tentavit et comitiorum more revocato suffragia populo reddere.*

a) Tacit. Ann. I. c. 78. b) Tac. Ann. II. c. 42. c) Dio L. LVIII. §. 16. d) Dio L. LIX. §. 9. e) cap. 16. f) de vulg. aera p. 86. g) pag. 1992. 5. h) cap. 16.

V. C. 793 P. X. 40.

TR. P. III. COS. III. DES. IV. P. M. P. P.

Cajo Aug. cos. III. sine conlega.

Consulatum III. init solus Lugduni Galliae, et ad idus Ian. abdicat [a]). Ptolemaeum Iubae F. ad se evocatum propter magnificentiae ostentationem enecat [b]). Profectus ad Oceanum tanquam Britannis facturus bellum jussit milites legere conchylia, regressusque est velut victor Oceani spoliis onustus [c]). L. Vitellius Syriae praefectus Artabanum Parthum Armeniae imminentem ita perculit, ut omisso consilio statuis Augusti, et Caji sacrificaret [d]).

C. CAESAR. AVG. PON. M. TR. POT. III. COS. III. *Caput laureatum.*

S. P. Q. R. P. P. OB. C. S. *intra coronam quernam.* AV. AR. (Mus. Caes.)

C. CAESAR. DIVI. AVG. PRON. AVG. S. C. *Pileus libertatis.*

COS. TERT. PON. M. TR. P. III. P. P., *in medio* RCC. AE. III. (Mus. Caes.)

Exstant plures alii numi cum TR. P. III. sed spectatis typis nihil novi adferunt.

Eodem anno.

TR. P. IIII. manentibus reliquis.

In aeneis I. et II. formae epigraphe:

C. CAESAR. DIVI. AVG. PRON. AVG. P. M. TR. P. IIII. P. P.

In aeneis III. cum nota RCC. additur praeterea:

COS. TERT. PON. M. TR. P. IIII. P. P.

Typi sunt annorum priorum.

* * *

Antica non proditur.

P. M. TR. POT. IIII. *Victoria insidens globo lauream aptat.* Quin AV. (Baldin. ad Vaill. ex mus. Palatii.)

V. C. 794 P. X. 41.

TR. P. IV. COS. IV. P. M. P. P.

Cajo Aug. IV. Cn. Sentio Saturnino cos.

Consulatum IV. abdicat VII. idus Ian [e]). Paullo post non. Kal. Febr. a conjuratis Cassio Chaerea, et Cornelio Sabino occiditur [f]).

Imperium adiit magno populi R. gaudio, nulla tamen certa ratione, sed propter inveteratum in patrem Germanicum adfectum. Et visus erat respondere orbis votis per multa pietatis specimina, justitiam, et moderationem. Sed patuit continuo, has ipsi virtutes non fuisse insitas, sed ex Tiberii ingenio fluxisse, ut principatum simulatione consolidaret. Nam nihil est crudelitatis, insaniae, sordium, et extremae infamiae, quod non cum voluptate perpetrasset. Equum suum, nomine *Incitatum*, ad coenam adhibuit adposito inaurato hordeo, et propinato in poculis aureis vino, creaturus et consulem, si vita superfuisset. Deos, deas-

---

a) Suet. c. 17. b) Dio L. LIX. 25. c) Dio l. c. Suet. c. 46. d) Dio l. c. §. 27. e) Suet. c. 17. f) Dio, Sueton. Seneca de const. sap. c. 18, copiose Ioseph. Ant. Iud. L. XIX. cap. 1.

que omnes cultu est imitatus, factus jam Iuppiter, Bacchus, Hercules, jam Iuno, Diana, Venus. Neque defuere sibi consecrationis causae. Nam sicut, inquiebat, aliorum gregum magistri, bubulci, opiliones, non ipsi aut boves sunt, aut arietes, sic et se generis humani custodem hominibus praestare [a]). Pontem navibus junctis a Puteolis ad Baulos stravit, eumque cum militibus ingressus Puteolos hostiliter invasit, regressusque per eundem est triumphantis more Alexander M. dici gestiens. Insanis his moliminibus non toto vertente anno relictum a Tiberio vicies ac septies millies IIS. absumpsit. Reliqua incredibilis saevitiae, ac libidinis exempla qui volet, ex Suetonio, Philone, et Dione petat, et infra ex sororum ejus, ac uxorum serie poterunt colligi.

C. CAESAR. AVG. PON. M. TR. POT. IIII. COS. IIII. in AR. vetere typo *Coronae quernae*, vel: *capitis Augusti radiati.* (Mus. Caes.)

C. CAESAR. DIVI. AVG. PRON. AVG. S. C. *Pileus libertatis.*
COS. QVAT. (*sic*) PON. M. TR. P. IIII. P. P., *in medio:* RCC. AE. III. (Mus. Caes.)

Numus Caligulae post ejus mortem signatus.

C. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. POT. *Caput laureatum.*
TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. POT. IMP. VI. *Caput Claudii laureatum.* AR. (Mus. Apost. Zeno, nunc S. Floriani.)

Numum hunc edidit Khellius, qui adfirmat, non esse subaeratum. Tamen dubium non videtur, intercessisse fraudem aliquam seu novam, seu veterem. Nimio enim certum est, Claudium Caji memoriae fuisse, et esse debuisse infensum, neque ullus hactenus editus est numus Claudii cum titulo IMP. VI., ut jam observavit Khellius [b]). Ad haec tantum abfuit, ut Claudio imperante numi cum Caligulae capite signarentur, ut etiam omnes numi aenei, qui ejus imaginem praeferrent, conflari juberentur [c]), quod factum idem ad abolendam ejus memoriam testatur.

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum.

Harum numos non infrequentes cum Caligulae capite in catalogis descriptos reperias. Insignes sunt, sed quorum patriam minus certo tenemus:

ΓΑΙΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. ΣΕΒ. ΓΕΡΜ. ΑΡΧ. ΜΕΓ. ΔΗΜ. ΕΞΟΥΣ. ΤΠΑ. *Caput nudum transverso sceptro.*
Sine epigraphe. Signum Augusti d. pateram, s. hastam sellae insidentis in quadrigis elephantorum inter septem astra. In aliis desunt solae quadrigae. AR. m. m. (Mus. Caes. Morelli.)

Alius, sed caput Augusti radiatum inter septem astra. AR. III. (Mus. Caes. Morelli.)

Omnes hi typi exiguo discrimine sumpti sunt ex numis Romanis a Tiberio, et Caligula in Augusti honorem percussis. Verisimile videtur, eos signatos in Cretensium urbibus; nam Tiberii aeta-

a) Philo Legat. ad Caj. p. 556. b) Suppl. ad Vaill. p. 18. c) Dio L. LX. §. 22.

te cusos argenteos maximi moduli numos cum mentione Cretensium, aut etiam urbis Creticae habemus, et in quibus constans typus est Augustus, et Iuppiter Cretagenes, quos recensui in Cretae numis, quo loco proposui etiam numum *Iovis Cretagenis* inscriptione insignem, qui septem astris ambitur. Forte iidem Cretenses, quibus constabat de Tiberii, et Caligulae in Augustum adfectu, mortuum hunc Caesarem per adulationem Iovi suo Cretageni, ejus illi attributa largiendo, adsimilavere. Similes etiam exstant cum capite Claudii.

* * *

Vrbium coloniarum.

Imperante Caligula dempta Corintho et Sinope coloniae numos sola Hispania sufficit, sed haec ipsa hoc imperante jus monetarium penitus amisit, sic ut ejus regionis universae numi ultimi sint cum capite Caligulae, cujus causam in numis Hispaniae rimati sumus. Videtur istud accidisse saltem altero ejus imperii anno; nam in omnibus id genus numis titulis Caligulae additur GERMANICVS, quo epitheto in numis commatis Romani postea usus amplius non est, ad quod potissimum urbes exterae monetae suae inscriptionem conformavere.

Corinthi numi ad Caligulae imperium pertinent, qui IIviros M. Bellium Proculum, aut P. Vipsanium Agrippam inscribunt, quos recitavi supra in numis Antoniae Drusi, et qui a variis antiquariis Augusto perperam tributi fuere.

His addendi numi coloniae incertae:

C. CAESAR. AVG. GERMANICVS. *Caput Caligulae.*
GERMANICVS. CAESAR. PVLCHRO. IIVIR. *Caput Germanici nudum.* AE. III. (Mus. Caes.)

In alio:
GERMANICVS. CAESAR. PVLCHRO. III. VARIO. IIVIR. (Mus. Caes.)

In alio:
GERM. CAESAR. DOSSENO. PVLCHRO. IIVIR (Morelli.)

Nomina ac tituli.

Claudius.

En tibi numum vulgatum a cl. Sestino [a]), qui est Iliensium Troadis:

ΤΙΒΕΡΙΟϹ. ΚΛΑΤΔΙΟϹ. ϹΕΒΑϹΤΟϹ. *Caput Claudii nudum.*
ΓΑΙΟϹ. ΚΛΑΤΔΙΟϹ. ϹΕΒΑϹΤΟϹ. ΙΛΙ. *Caput Caligulae nudum.* AE. III.

Bina reperio in hoc numo, quae fidei historicae non leviter adversantur, ac primum quidem, renovatam ab Iliensibus in monumento publico Caligulae memoriam, quam obliterari orbis universus praeoptavit. Paullo supra in eadem causa numum commatis R. perstrinximus. Levius istud. Fortius repugnat nomen gentile *Claudii* inique Caligulae tributum. Negari nequit, eum per avum Drusum ex gente Claudia genus duxisse; verum ex quo pater Germanicus a Tiberio Caesare adoptatus fuit, is cum progenie ex gente Claudia in Iuliam transivit, neque amplius *Claudius*, sed *Claudianus* dici potuit, quo ipso nomine revera usum fuisse Tibe-

a) Lettere Tom. IV. p. 110.

rium, in hujus numis ad annum V. C. 757 diximus. Atqui secundum hanc ipsam legem Rhescuporis Bospori rex, qui sibi Tiberii nomina addidit, sese in numis non dixit *Tiberium Claudium*, sed *Tiberium Iulium*. Denique nimium incaute egissent Ilienses, si Claudii nomen dedissent Caligulae, quem jam Tiberius observavit Claudianae domui infensum, et soli materno generi addictum [a]). Oportebit ergo hunc numum aut dicere confictum, aut epigraphen male lectam, aut certe Ilienses moris Romani ignaros.

Caligula.

Dixi principio, hunc Germanici filium ore vulgi Caligulam fuisse appellatum adjecta ejus nominis causa. At vero plebeium istud nomen ausum non est inferre pedem in monumenta publica, tam parum, quam serius nomina Caracallae, et Elagabali, illud per ignominiam datum Severi filio, hoc Soaemiadis filio. Non tamen hic praetereundum, quod refert Pagius [b]), testatum Toinardum, se numum Graecum vidisse, in quo *Caligulae* nomen legebatur. Non nego vidisse, sed numum fuisse antiquum, nego atque pernego.

Imperator.

Hoc titulo tanquam praenomine in numis Romanis usus non est. Eum tamen illi tribuit numus Mileti [c]), et nonnulla marmora. In numis coloniarum Hispaniae saepe dicitur IMP. instar cognominis. De hoc titulo latius egi supra in numis ad annum V. C. 790.

Pater Patriae.

Quando hunc titulum sibi addiderit, diximus ad anum V. C. 791.

Augur.

Legitur in numo, quem ad annum V. C. 790 proposui, et explicavi.

Germanicus.

Hunc titulum hereditarium habuit a patre et avo. Eo in numis inde ab anno V. C. 792 signatis usus amplius non est, ut dictum ad hunc annum.

Tituli alii.

Teste Suetonio [d]) dictus fuit *Pius, Filius castrorum*, *Pater exercitus*, *Optimus*, *Maximus*, et teste Ioanne Antiocheno etiam *Britannicus* ex vitiatis Britannorum scortis, ut diximus ad annum V. C. 790. *Bacchum* etiam vocatum, et Bacchicam vestem indutum prodivisse in publicum, narrat Athenaeus [e]). Verum hos titulos seu ab adulatione, seu intemperantia, seu malevolentia conceptos reticent numi, et marmora.

PRETIVM.

Aurei	RR.
Argentei	R.

---

a) Philo Legat. ad Cajum p. 551. b) Crit. Baron ad ann. Ch. 137. num. 8. c) Patin Num. Impp. d) Cap. 22. e) Dipnos. L. IV. p. 148.

Aenei I. et III. formae - - - - - -	R.
Aenei II. formae - - - - - -	C.
Commatis peregrini:	
Argentei forma max. moduli, et denariorum urbis incertae - - - - - - - -	RR.
Aenei urbium liberarum - - - - - -	R.
Coloniarum Hispaniae - - - - -	C.
Aliarum - - - - - - - - - -	RRR.
Alexandrini - - - - - - - -	O.

VXORES CALIGVLAE.

Omnium ejus uxorum, quas plures per intervalla habuit, exstant numi, sed commatis absque dubio adulterini, dempto Caesoniae numo, sed hoc ei falso adficto, ut mox patebit. Hos describere necesse non videtur, cum eorum mala fides etiam minus expertos mox advertat, et a nullo alicujus nominis antiquario memorentur.

Vxor I. CLAVDIA, dicta Suetonio *Iunia Claudilla*, filia M. Silani, quam duxit V. C. 786 a). Ea mortua est exeunte anno V C. 789 b). Suetonius amissam ex partu adfirmat c), Dio repudiatam V. C. 790 d).

Vxor II. LIVIA ORESTILLA. (*Cornelia Orestina* Dioni e), Xiphilino, Zonarae). Eam duxit V. C. 790 abductam sponso Pisoni, cujus nuptiis intererat, et necdum exacto altero mense repudiavit f).

Vxor III. LOLLIA. PAVLINA, quam ademit Memmio Regulo, duxitque V. C. 791, mox ejecit g). Eam se adhuc vidisse vivam, narrat Plinius, ejusque incredibiles opes commemorat, quas non ex liberalitate principis prodigi habuit, sed avitas; nam avus fuit M. Lollius rector juventutis Caji Caesaris Agrippae F., cujus per Orientem rapinae satis ex Tacito, aliisque cognitae. Occisa fuit ab Agrippina V. C. 802, quod spem nuptiarum Claudii habuisset h).

Vxor IV.

CAESONIA.

Pulsa Paullina Miloniam Caesoniam prius adulterio sibi cognitam duxit V. C. 792 i). Ea Caligulae neque per faciem insignem, neque aetatem amoribus aptam, sed per lasciviam perditam probata, et ardentius, constantiusque amata fuit k), ac tanto etiam subinde furore, ut jactaret, exquisiturum se vel fidiculis de Caesonia sua, cur eam tanto opere diligeret l). Et credebatur, propinatum ei a Caesonia amatorium poculum, sed quod in furorem verterit m).

a) Tac. Ann. VI. 20. b) l. c. 45. c) Cap. 12. d) L. LIX. 8. e) L. LIX. §. 8. f) Dio l. c. Sueton. c. 25. g) Suet. c. 25. Dio L. LIX. §. 12. h) Dio L. LX. §. 32. Tac. Ann. XII. 22. i) Dio L. LIX. §. 23. k) Suet. c. 25. l) Suet. c. 33. m) Suet. c. 50. Ioseph. Ant. L. XIX. c. 2. §. 4.

Natam ex ea filiam, dictamque *Iuliam Drusillam* per omnium dearum templa circumferens Minervae gremio imposuit, se autem indubitatum ejus esse patrem nullo certiore indicio agnovit, quam feritatis; nam infestis digitis in infantium una ludentium os solita est involare a). Caeso Caligula periere quoque uxor, et filia Drusilla haec parieti illisa, illa a centurione confossa b).

Numi Caesoniae tributi.

C. CAESAR. AVG. GERMANIC. IMP. P. M. TR. P. COS. *Caput laureatum.*

CN. ATEL. FLAC. CN. POM. FLAC. IIVIR. Q. V. I. N. C. *Caput muliebre nudum, juxta quod:* SAL. AVG. AE. II. (Florez tab. XVII. n. 7.)

Vaillantius, Begerus, Schlegelius, aliique capite aversae exhiberi Caesoniam credidere *Salutis Augusti* nomine velatam, ut olim Liviam. Eorum sententiam jam impugnavit Florezius, quoniam tituli trib. potestatis, et consulatus simplicis in primum Caligulae annum cadunt. At is Caesoniam nonnisi V. C. 792 duxit, quin uxoris eam nomine dignatus primum est, posteaquam Drusillam enixa est, etsi istud contigit tricesimo post eam ductam die c). Addo, in numis Caligulae V. C. 792 signatis non amplius legi titulum *Germanici*, et tum jam constanter titulum *Patris patriae.* Vnde patet, numum signatum primo imperii anno, Caligula tum aliis amoribus implicato. Dubium igitur non videtur, eo typo indicari vota a colonis Novae Carthaginis, cujus est hic numus, pro Augusti salute concepta, in cujus fidem conjungo inscriptionem ex Muratorio depromptam d):

C. CAESAR. AVG. GERMANIC. IMP.
P. M. TR. P. COS.
CN. ATEI. FLAC. CN. POMP. FLAC.
IIVIR. Q. V. I. N. C.
SAL. AVG.

Testatur Muratorius, hoc epigramma exstare Cordubae in quodam vase. Si verum est hoc indicium, (nam mira sane videatur tam religiosa concordia inscriptionum tam in numo, quam vase) docemur, revera pro principis salute apud Carthaginem publice sacrificatum, et excluditur omnis de Caligulae qualicunque uxore suspicio. Male Muratorius postremas secundi versus literas conjungit; et legendum opinatur QVINQuennales, cum legendum sit *Quinquennales Victricis Iuliae Novae Carthaginis*, ut in hujus numis diximus.

Panelius in catalogo musei le Bret numum aureum dedit, in quo hinc caput Caesoniae, illinc Caligulae, additque, pluribus eum antiquariis probari e). Interim liceat de ejus fide dubitare, praecipue cum narret cl. Beauvais, compertum serius, esse numum Agrippinae senioris, et per artem in Caesoniam mutatum f).

DRVSILLA. Caesoniae F.

De numis huic tributis, sed haud

a) Suet. c. 25. b) Suet. c. 59. Dio L. LIX. § 29. Ioseph. I. c. c) Suet. c. 25. Dio l c. § 23. d) pag. 225. e) Mem. Trevoux. Octob. 1737. f) Abrégé Tom. III. pag. 400.

dubie spuriis vide mox infra in numis Drusillae Caligulae sororis.

Sorores Caligulae.

AGRIPPINA.

De ejus numis agetur post numos Claudii Aug., cujus ea uxor fuit.

DRVSILLA.

Germanico et Agrippina nata V. C. 770, et quidem apud Treviros, ut colligo ex Suetonio [a]), a Tiberio denupta L. Cassio Longino, ut diserte Tacitus [b]), et Suetonius [c]). Quare minor fides Dionis, M. Lepidum ejus maritum statuentis [d]). Caligula ad imperium evectus, cum sorores omnes constuprasset, insano in hac Drusilla amore furebat. Nam abductam Cassio in modum justae uxoris propalam habuit, aeger heredem imperii instituit. Ea V. C. 791 e vivis erepta adeo intendit dolorem, ut justitium indiceret, luctu in ipsas etiam provincias propagato [e]), et ridere tum, ac lavare capitale esset. Neque defuit, qui jurejurando adfirmaret, se ejus animam in coelum euntem vidisse, Livius Geminius senator [f]). Quapropter jure consecrata a fratre addito *Pantheae* nomine, omnesque in eam honores congesti, qui Liviae obtigere, nec unquam postea Caligula pro concione, nisi per nomen Drusillae dejeravit. Honores alios vide apud Suetonium [g]), et Dionem [h]).

Numi.

Commatis Romani.

Ejus nomen DRVSILLA numo aeneo I. formae inscriptum vidimus in numis Caligulae ad annum V. C. 790, in quo duae sorores Iulia, et Agrippina sociantur.

In alio aureo, quem eodem loco continuo subjeci, quidam antiquarii ejus caput cum Caligulae capite jugatum vident.

Numi falsi, aut suspecti.

DIVA. DRVSILLA. SOROR. C. CAESARIS. AVG. *Caput insolente diademate redimitum.*

IVLIA. DRVSILLA. F. C. CAESARIS. AVGVSTI. *Caput infantis cornucopiae impositum.* AE. I.

Hunc numum edidere Pedrusius [i]), et Baldinus ex praeconio Franc. Ficoroni ab hoc repertum in museo Barbarini [k]). Ab aliis ignoratur, neque adulterinum dubitem. Pedrusius Drusillam partis aversae putat puellam hujus nominis Caligulae ex Caesonia natam, cujus fortunam supra in Caesonia enarravi. Quid si esset Drusillae ex Caligula filia, ejusdemque cum matre nominis? nam lego apud Eutropium [l]): *stupra sororibus intulit, ex una etiam natam filiam agnovit.* Sed in numo suspecto longius esse curiosum piget.

---

a) In Calig. c. 8. b) Ann. VI. 15. c) Cap. 24. d) L. LIX. §. 11. et 22. e) Philo adv. Flaccum p. m. 525. f) Dio L. LIX. §. 11. Seneca in Apocol. g) Cap. 24. h) L. LIX. c. 11 et 13. i) Mus. Farn. Tom. VI. k) Vaill. Num. praest. edit. Rom. T. I. p. 17. l) Brev. L. VI.

* * *

DIVA. DRVSILLA. SOROR. CAESARIS. AVG. *Caput muliebre nudum.*

IVLIA. DRVSILLA. F. C. CAESARIS. AVGVSTI. *Cupido muliebris expansis alis.* AE.

Numus exstat in Patini Suetonio pag. 218, atque haud dubie ejusdem est cum priore fermenti; nam universim in hoc opere spurii cum genuinis temere sunt permixti, etsi hunc ibi genuinum agnoscat auctor. Aversae typum ingeniosus impostor effinxerit secundum id, quod de Germanici quopiam filio, qui infans adhuc mortuus est, narrat Suetonius a), et qui fuit *insigni festivitate, cujus effigiem habitu Cupidinis in aede Capitolinae Veneris Livia dedicavit. Augustus in cubiculo suo positam, quotiescunque introiret, exosculabatur.* Videmus ergo in priore numo typum captum ex numis Neronis et Drusi Caesarum, in altero ex hac Suetonii narratione.

* * *

Commatis peregrini.

Ejus saepe mentio fit in numis urbium Graecarum liberarum, in quorum antica plerumque reperitur caput fratris Caligulae.

In numis *Smyrnae* et *Pergami* ejus nomen absque epitheto scribitur, ipsa vero proponitur sedens d. spicas, s. hastam tenens, de quibus vide, quae in numis Smyrnae adnotavi.

ΘΕΑ. ΔΡΟΤΣΙΛΛΑ, in numo Mileti. (Vaill.)

ΔΡΟΤΣΙΛΛΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ, in numo Mytilenes. (Vaill. Morelli in Caligula tab. VI. n. 33.) *Augusta* dici potuit Drusilla, quoniam ei, ut in ejus vita vidimus, omnes, qui Liviae, honores tributi fuere.

ΔΡΟΤΣ. ΑΦΡΟΔΙΤΗΣ, in numo Byzantiorum. (Panel ex le Bret Mem. Trevoux.)

IVLIA LIVILLA.

Haec postrema Germanici et Agrippinae filia a scriptoribus, et quidem iisdem, jam *Iulia*, jam *Livilla* dicitur. Nata est in insula Lesbo V. C. 771 b) a Tiberio V. C. 786 elocata M. Vinicio c). M. Minucianum ejus maritum vocat Iosephus d). A Caligula fratre honorata primum, mox sororum exemplo vitiata, denique ab eodem libidinis apud senatum accusata una cum Agrippina sorore in Pontias insulas ejicitur V. C. 792 e). Eo caeso reducta utraque a Claudio, bonaque restituta V. C. 794 f). At eodem adhuc anno artibus Val. Messalinae propter aemulationem formae praetextu adulterii cum Seneca extorris acta, ac paullo post occisa est g). Sepultam fuisse Romae prope portam Flaminiam testatur lapis ante annos non multos una cum lapidibus fratrum Caesarum erutus, in quo: LIVILLA. GERMANICI. C. - - - HIC SITA. EST h). Maritus Vinicius ob hanc caedem suspectus Messalinae ab hac item serius veneno necatur V. C. 799 i).

---

a) In Calig. c. 7. b) Tac. Ann. II. 54. c) Tac. Ann. VI. 15. d) Ant. L. XIX. c. 1. §. 14 et c. 4. §. 3. e) Dio L. LIX. §. 3 et 22. f) Dio L. LX. §. 4. g) Dio l. c. §. 8. Suet. in Claud. c. 29. h) Foggini Fasti Verrii p. 132. i) Dio l. c. §. 27.

Numi.

Commatis Romani:

In aeneo I. formae in numis fratris Caligulae supra ad annum V. C. 790 descripto exstat in consortio sororum adscripto IVLIA.

Item in aureo continuo ibi subjecto juncta cum sorore Agrippina.

Commatis peregrini.

ΙΟΥΛΙΑΝ. ΝΕΑΝ. ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ. ΜΥΤΙ. *Caput Iuliae.*

Γ. ΚΑΙΣΑΡΑ. ΣΕΒΑΣΤΟΝ. ΜΥΤΙ. *Caligula velatus stans d. pateram.* AE. III. (Seguin Num. sel. p. 128. Vaill.)

Dicitur in hoc numo *Iulia junior*, nam superfuit tum adhuc Iulia senior Drusi jun. filia, utraque subinde a Claudio caesa. Fuit Lesbi urbibus ratio dedicandi huic Iuliae monetam, cum nata fuerit in hac insula, ut diximus.

TI. CLAVDIVS.

Natus Lugduni Galliae V. C. 744 Kalendis Augusti patre Druso seniore, matre Antonia, dictusque *Ti. Claudius Drusus* [a]). A puero inter sinistram valetudinem, metum, mulieres Liviam, et Antoniam, et viles paedagogos educatus stuporem, ac socordiam praetulit, sic ut mater eum portentum hominis, et a natura inchoatum tantum, ac si quem vellet socordiae arguere, stultiorem filio suo Claudio dicere soleret [b]). Quare neglectus ab ipso Augusto nihil praeter auguratus honorem abstulit, et heres nonnisi inter tertios, ac paene extraneos relictus [c]). Mortuo Augusto sodalis Augustalis nominatus [b]), ceterum a patruo Tiberio ab omnibus, quae petierat, reip. muniis exclusus abjecta spe dignitatis otio, ebrietati, contubernio sordidissimorum hominum se dedit [e]). Caligula, qui primo imperii anno tam mortuis ex familia sua, quam vivis honores omnes detulit, patruum quoque Claudium extulit, et V. C. 790 in consulatu suffecto conlegam a Kalendis Iul. in binos menses adscivit, et consulem iterum in annum IV. designavit [f]). V. C. 793 Caligula sese Iovem Latialem appellans Claudium sacerdotem suum dixit [g]). Tamen sub Caligula quoque vulgo despectus propter stuporem fuit, sed quae opinio ei saluti fuit. Nam caesis ex familia sua sexus virilis fere omnibus, etsi ipse quoque vitae discrimen adivit, propter socordiae opinionem evasit, quoniam nonnisi in ludibrium reservatus fuit [h]). Caeso non. Kal. Febr. V. C. 794 Caligula, eoque territus in palatio sese abdidit, verum deprehensus a praetereunte gregario, agni-

a) Suet. c. 2. Dio L. LX. §. 5. b) Suet. c. 3. Dio l. c. §. 3. c) Suet. c. 4. d) Tac. Ann. I. 54. e) Suet. c. 5. f) Suet. c. 7. g) Dio L. LIX. §. 28. h) Suet. in Calig. c. 23. in Claud. c. 9. Ioseph. Ant. L. XIX. c. 1. §. 2.

tusque imperator salutatur, deductusque in castra inter militum excubias proximam noctem egit. Consules, ac patres in Capitolio collecti dum de restituenda rep. deliberant, ipsique inter se parum concordant, postridie milites in Claudii nomen juravere, parendumque fuit armis ad vim paratis [a]).

V. C. 794 P. X. 41.

TR. P. COS. DES. ITER. P. M. P. P. IMP. II.

Caio Aug. IV. Cn. Sentio Saturnino cos.

Ad imperium evectus omnes statim decretos honores recipit dempto praenomine *imperatoris*, et titulo *patris patriae*, sed et hunc paullo post admittit [b]). Cassium Chaeream occidi jubet non dolore caesi Caji, sed principis, metu propriarum insidiarum [c]). Antiocho Commagenen a Cajo ademptam restituit, Iberis Mithridatem a Cajo in vinculis detentum remittit, alteri Mithridati Bosporum largitur data Polemoni Ciliciae parte. Agrippae tum Romae praesenti, et quo ad capessendum imperium consiliario est usus, Iudaeae regnum auget, fratri Herodi Chalcidenen adjudicat. Sulpicius Galba Chattos, P. Gabinius Chaucos vincunt [d]).

* * *

Observandum ad numos, quos continuo ad annum praesentem describam, eos omnes hoc anno signatos non fuisse, etsi simplex TR. P. nullo addito numero praeferant. Nam in numis hujus imperatoris aeneis I. et II. formae nullus unquam additur numerus. Additur quidem in aureis, et argenteis sed etiam omittitur in iis, qui absque dubio multo serius percussi sunt. Ita numi Claudii cum capite Agrippinae, vel Neronis ante annum V. C. 803 signari non potuere, tamen solum TR. P. absque augmento offerunt. Nihilominus numos omnes sic inscriptos etsi vagos, quando rationi temporum non repugnabunt, hoc loco proponam, quia hoc anno signari poterant, etsi reipsa signati forte non fuerint.

* * *

Deinceps, cum diversae in ejusdem anni numis occurrent inscriptiones capitis, eas compendii causa praemittam majoribus alphabeti literis distinctas quae deinde ad singulos numos adjicientur. Propositum istud perquam utile. Nam praeterquam quod inscriptionum varietatem ob oculos ponit, docet etiam, qua inscriptionis lege imperatores annis singulis usi sint, tum quae inscriptio in moneta aurea, et argentea, quae in aenea usurpata fuerit. Nam certum est, persaepe secundum statam legem epigraphen, quae in auro, et argento legitur, non reperiri in aere, et vicissim, ad quod cum non satis adverterent falsarii, alienas saepe numis suis inscripsere, quo ipso fraus ceterum scite ocultata patescit. Ad hoc vero institutum uno fere museo Caesareo usus sum, atque opportune quidem nam Romanae monetae opibus abundat, et de ejus sinceritate spondere ipse possum,

a) Dio, Suetonius, et prolixe Iosephus Ant. L. XIX. c. 3. b) Dio L. LX. §. 3. Suet. c. 12. c) Dio l. c. d) Dio l. c. §. 8. Ios. Ant. Iud. L. XIX. c. 3.

qua in causa multo inferior est catalogus Mediobarbi temere, et arbitrarie consarcinatus, in quo legas inscriptiones capitum, quibus Augusti iis, ad quos monetam refert, annis usi non sunt. Si aliorum eruditorum scriptis rarius uti possum, ipsi in causa sunt, cum plerumque, praeeunte malo exemplo Vaillantio posticas solum descripserint, capitis epigraphe dissimulata.

* * *

A. TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. *in AE. III.*
B. TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. *in AV. AR.*
C. TI. CLAVD. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. P. *in Au. AR.*
D. TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. IMP. *in AE. I. II.*
E. TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. IMP. P. P. *in AE. I. II.*
F. TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. P. IMP. P. P. *in AE. I. II.*

Vt lit. B. Caput laureatum.

IMPER. RECEPT. *inscriptum castris praetoriis, prae quorum porta miles stans d. hastam, juxta aquila legionaria.* AV. (Morelli Impp.)

Eadem adversa.

PRAETOR. RECEPT. *Imperator togatus stans dexteram jungit cum adstante figura militari s. aquilam legionariam tenente.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Illustres hi numi confirmant, quae supra de mira in consequendo imperio fortuna ex historicis docui. Numus primus inscriptus IMPER*atore*, RECEPT*o* typo castrorum praetoriorum exhibet id, quod narrat Suetonius [a]), *receptus intra vallum inter excubias militum pernoctavit*, ubi postridie ex testimonio Dionis [b]), *omnium consensu militum ei, velut ex imperatorio genere orto, ac viro bono imperium est delatum.* Numus alter: PRAETOR*ianis* RECEPT*is*, nempe *in fidem*, innuit sacramentum militare, cum eodem die praetorianos *armatos pro concione jurare in nomen suum passus est* [c]). In singularis hujus facti memoriam hi typi sequentibus quoque annis repetiti sunt.

* * *

Vt lit. B. Caput laureatum.

SACERDOS. DIVI. AVGVSTI. *Duae faces cum corollis.* AR. (Morelli, Mus. Caes.)

Quoniam tota haec aversa in matris quoque Antoniae numis comparet, suspicatur Havercampus, per monetarii incuriam matrices fuisse permutatas [d]). Verum ejus adserendi rationem non video. Nam aeque Claudius, atque Antonia, *sacerdos D. Augusti* fuit constitutus, et quidem ille jam a Tiberio, ut docet Tacitus [e]). Et videtur fuisse alia lectae hujus a Claudio aversae ratio. Nam praeterquam quod Augustum

a) Cap. 10. b) L. LX. §. 1. c) Suet. c. 10. d) ad Impp. Morelli T. II. p. 19.
e) Ann. I. 54.

usque eo observavit, ut sanctius nullum haberet jusjurandum, quam *per Augustum* a), videtur hoc typo usus ad abolendam alterius sacerdotii infamiam, ad quod suscipiendum ipse a Caligula adactus est, quando is se Iovem Latialem dixit b), aut alterius novi sacerdotii, quod innuit Suetonius c), pro cujus introitu coactus est ab eodem, impendere IIS. octogies, sic ut ad summas rei familiaris angustias decideret.

* * *

Vt lit. C. Caput laureatum.

CONSTANTIAE. AVGVSTI. *Mulier sedens dexteram ori admovet.* AV. AR. (Mus. Caes).

Vt lit. D. addito in aliis P. P. *Caput nudum.*

CONSTANTIAE. AVGVSTI. S. C. *Iuvenis galeatus tenui indumento usque ad genua, et pallio post tergum defluo amictus elata dextera digitum indicem vultui admovet, s. hastam.* AE. II. Obvius.

Typum numi alterius ab antiquariis varie descriptum reperio. Quem coram proposui, captus est ex quinque integerrimis musei Caesarei. Eadem epigraphe est etiam in numis Antoniae matris Claudio nostro imperante signatis, at in his variat typus, quem facit mulier stans d. facem oblongam, s. cornucopiae tenens. Quo loco hos numos recensui, dixi, difficulter posse epigraphen cum imagine componi, ipsam autem epigraphen haud dubie ad Claudium referendam, quod praesentes numi confirmant. Sed etiam in his difficile, imagines cum inscriptione componere, etsi dubium non videatur, respexisse monetarios ad Claudii vitam ab ipsa infantia inter contemptus, ludibria, timores toleratam, quibus omnibus malis invicta *constantia* superior evasit. Confirmat istud utriusque figurae tam muliebris, quam virilis gestus silentium sibi imperantis, in quo ipso magna constantiae pars est reposita. Binas mulieres silentii praesides suppeditat mytologia Romana, Angeronam, et Tacitam, de quibus olim copiosius egi d). Vtrum eadem suppeditet quoque similis naturae marem, qualis in Aegypto praedicabatur Harpocrates, mihi ignotum.

* * *

Vt lit. B. additis variis trib. potestatis numeris. Caput laureatum.

PACI. AVGVSTAE. *Mulier alata gradiens d. vestis sinum a pectore ad faciem adducit, s. caduceum tenet, humi praecedit serpens.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Pro commodiore hujus typi explicatu conjungo numos sequentes:

1. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. III. *Caput Vespasiani laureatum.*

PACI. AVGVSTI. *Typus idem.* AV. (Mus. Caes.)

2. DIVVS. IVLIVS. *Caput I. Caesaris laureatum.*

IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. P. P. REST. *Typus idem.* AV. (Mus. Caes.)

3. ΤΙ. ΚΛΑΥΔΙΟΝ. ΣΕΒΑΣΤΟΝ. ΑΓΡΙΠΠΙΝΑΝ. ΣΕΒΑΣΤΗΝ. *Capita adversa Claudii et Agrippinae.*

Α. ΓΕΣΣΙΟΣ. ΦΙΛΟΠΑΤΡΙΣ, *in area* ΖΜΤ. *Typus idem.* AE. III (Morelli in

a) Suet. c. 11. b) Dio L. LIX. §. 28. c) Cap. 9. in Claud. d) Sylloge I. p. 71.

fam. Gessia, et in numis Agrippinae jun.)

Typus hic antiquariorum ingenia fatigavit prolato vario ejus explicatu. Dissensere etiam eo, quod nonnulli, ut Occoni, Tristano, Vaillantio visum, mulierem hanc admotam ori bullam deosculari dixere, cujus revera haec ejus imago speciem praebet. Verum plures ejus generis numi musei Caesarei curatius a me inspecti, ut et his non absimilis gemma, quae proditur in museo Odeschalcho [a]), manifeste docent, mulierem vestis partem, qua pectus tegitur, sursum adducere, quod Nemesis in veterum monumentis saepe peragit. Quod ad ipsius mulieris appellationem attinet, alii Victoriam, alii Pantheam, alii signum ex pluribus symbolis conflatum dixere. Istud certum per inscriptionem, hunc typum ad notandam *Pacem Augustam* adhibitum, et si epithetorum omnium vis ac significatio iis tributa rite perpendatur, ea perquam commode Paci, ejusque peristasibus omnibus poterunt subjici. Ita alae, et gradientis habitus indicant Victoriam, qua pax paritur, caduceus foedera, quibus pax coalescit, serpens pacem ope Minervae tam Victricis, quam Paciferae constitutam; nam serpens ejus deae frequens est comes, ut revera Minerva non multum absimili cultu, nimirum d. palmae ramum, s. Victoriolam tenens adstituto ad pedes serpente gradiens proponitur in numo Vespasiani, quem in hujus numis vagis describam, quique praesentes numos multum illustrat. Vestis sursum adducta, et quae in utramvis partem accommodari possunt, alae certam Nemesin faciunt, nimirum pacis sumpto de hostibus supplicio auctorem. Ita I. Caesarem caeso Pompejo M. velut de pace proxime imminente Nemesi dicasse delubrum, mox videbimus. Hanc Victoriam Nemesin exhibet denarius Hadriani musei Caesarei, in cujus aversa: VICTORIA. AVG. *Mulier alata gradiens d. vestem a pectore diducit, s. ramum.* Quare Nemesis Rhamnusia jure de se jactat in epigrammate Theaeteti [b]):

Αντιταλαντευω τας ἐλπιδας. ἐιμι δε και νυν
ΝΙΚΗ Ερεχθειδαις, Ασσυρεοις ΝΕΜΕΣΙΣ.

Spei momenta moderor; sum vero nunc quoque
VICTORIA Atheniensibus, Persis NEMESIS.

Cum signum istud videamus numis illatum non tantum Romanis, sed etiam exteris, et propagatum per plures imperatores, apparet, fuisse famae in vulgus cognitae, imaginemque ex celebri quodam prototypo, quod alicubi PACIS inscripto nomine steterit, petitam. In Claudii praecipue numis, atque iis per varios annos signatis persaepe redit, quae etiam causa videtur, cur hunc typum Smyrnenses, ut docet numus III. inscriptus ZMT., eumque Claudio tantopere charum elegerint, atque istud tanto lubentius, quoniam Nemesis princeps fuit Smyrnensium numen. Eandem Nemesin offert etiam aureus singularis Vibii Vari, quem vide in numis gentis Vibiae.

a) Tom. II. num. 15. b) Anal. Brunck. T. II. p. 516.

Non videtur hoc loco alienum, ad illustrandos hos numos, ac praecipue numum ex propositis II. adducere testimonium Appiani [a]): *Adlatum sibi Pompeji caput videre non sustinuit I. Caesar, sed sepeliri jussit, et exiguum quoddam ibi delubrum ante urbem positum Nemesis delubrum vocavit, quod nostra aetate imperante Romanis Trajano et Iudaeorum in Aegypto genus exterminante ab his in belli usus eversum est.* Ergo Caesar Pompeji casum nam tam virtuti suae, quam Nemesi, seu divinae ultioni acceptum tulit, atque haud dubie ejus signum in illo delubro dedicavit, neque minus verisimile est, illud ab Iudaeis eversum turbis finitis a Trajano restitutum, et in ejus memoriam forte signatum ab hoc numum, in cujus una superficie caput I. Caesaris, in altera signum Nemesis cum attributo Pacis fingitur, quod is secundum vetus exemplar restituerit.

* * *

TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. *Dextera bilancem tenens, intra cujus lances* PNR.

COS. DES. IT. PON. M. TR. P. IMP. *in medio:* S. C. AE. III. (Mus. Caes.)

Eadem epigraphe. Modius.

Eadem aversa. AE. III. (Mus. Caes.)

Bini hi numuli soli sunt, qui certos characteres praesentis anni offerunt; nam hoc tantum anno fuit COS. DES*ignatus* IT*erum*. In reliquis numis ad hunc annum descriptis desideratur mentio consulatus, et, ut dixi, raro in ejus numis repetitae trib. potestatis numerus additur.

Literas PNR Havercampus cum aliis explicat: P*ondus* N*umi* R*omani.* (ad Morellii Impp. T. II. p. 41.) Forte melius: P*ondus* N*umi* R*estitutum.*

Alter numulus typo modii ad frumenti procurationem, cui praecipuam Claudius per imperium suum operam impendit, est referendus.

Vterque numus anno quoque sequente in consulatu II. est restitutus.

* * *

Vt lit. B. Caput laureatum.

VICTORIA. AVGVST. *Victoria d. pede globo imposito, clypeo inscribit.* Quin. AV. (Vaill. Morelli.)

Ad victoriam Britannicam typum refert Vaillantius. Verum in quinariis constans typus fuit Victoria, etiam cum nulla parta fuit.

* * *

Vt lit. E. Caput laureatum.

SPES. AVGVSTA. S. C. *Spes gradiens d. florem: s. pone vestem attollit.* AE. I. Obvius.

Hic Spei typus nunc primum comparet, deinceps in Augustorum moneta obvius. Sed exhibet museum Farnesianum binos Claudii aeneos I. formae, in quibus differt typus manente eadem epigraphe. Nam in horum uno est mulier eodem cultu gradiens, sed quae dexteram cum tribus militibus jungit, quod symbolum explicatum facilem praebet. At in altero clava Herculis solum typum facit, qui cum hac inscriptione omnino insolens est, et aenigmati propior. In Kalendario marmoreo Antiatino ad Kalendas Augusti legitur: TI. CLAV - - SPEI, et in Kalendario Capranicorum ad eundem diem: SPEI.

a) Bell. civ. L. II. c. 90.

AD. FORVM. HOLITORIVM. Constat item, eodem die natum Claudium. Tenemus igitur causam, cur tantopere Spem coluerit Claudius, quoniam eo die natus est, quo in Spei honorem concipi vota solita sunt.

* * *

Obvii sunt cum typis suis:

EX. S. C. OB. CIVES. SERVATOS *intra coronam quernam.* AV. AR. AE. I.

CERES. AVGVSTA. S. C. *Dea sedens d. spicas, s. facem.* AE. II.

LIBERTAS. AVGVSTA. S. C. *Libertas stans d. pileum, s. extenta.* AE. II.

S. C. *Pallas gradiens.* AE. II.

Numi majorum Claudii.

Pius in majores signavit numos frequentes cum imagine Drusi patris, Antoniae matris, Germanici fratris, et ejus uxoris Agrippinae, quos in singulorum numis descriptos vide. Commemorandi hic tamen sunt numi aurei, argentei, aenei I. formae, in quorum aversa:

DE. GERM. vel: DE GERMANIS. *Clypei Germanici decussati*, vel: *Arcus triumphalis posito superne equite.*

Etsi Claudius, et quidem hoc etiam anno, Germanos fregerit, ut dictum in annalibus, sic ut hi typi ad has ipsas Claudii victorias possint referri, tamen eum iidem reperiantur in numis Drusi perpetui Germanorum victoris, verisimilius est, eos adludere ad patris Drusi res de Germanis prospere gestas, quae in ejus moneta frequenter celebrantur.

V. C. 795 *P. X.* 42.
TR. P. I. II. COS. II. P. M. P. P.
IMP. III.
Ti. Claudio Aug. II. C. Caecina Largo cos.

Mauros, et Numidas variis praeliis coercet. Mauretaniam in Tingitanam, et Caesariensem provincias dispescit. Portum Ostiensem magnis sumptibus molitur. Furius Camillus Scribonianus Dalmatiae praefectus adversus Claudium seditionem movet, quae brevi sopitur auctore in insula Issa caeso [a]).

TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. *Dextera bilancem tenens, intra cujus lances* PNR. Pro quo typo in aliis: *Modius.*

COS. II. PON. M. TR. P. IMP. P. P. *in medio:* S. C. AE. III. (Mus. Caes.)

De his typis egimus ad annum priorem.

Praeter hos nullum alium certum hujus anni reperi.

V. C. 796 *P. X.* 43.
TR. P. II. III. COS. III. P. M. P. P.
IMP. III. IV. V.
Ti. Claudio Aug. III. L. Vitellio II. cos.

Consulatum III. novo circa principem exemplo init, in locum demortui suffectus [b]). A. Plautius praemissus in Britanniam rem strenue gerit, at coorto graviore tumultu succedit ipse Claudius. Victis barbaris dictus aliquoties *imperator*, nec plus sedecim diebus in insula actis in continentem redit. Absenti a senatu decretus triumphus, ar-

a) Dio L. LIX. b) Suet. c. 14.

cus, ipsique ac filio *Britannici* nomen [a]).

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. III. *addito in aliis* IMP. V. *Caput laureatum.*

PACI. AVGVSTAE. *Typus, ut ad annum* 794. AV. AR. (Mus. Caes.)

TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. *Modius.*

PON. M. TR. P. IMP. P. P. COS. III. *in medio:* S. C. AE. III. (Mus. Caes.)

V. C. 797 *P. X.* 44.

TR. P. III. IV. COS. III. P. M. P. P. IMP. V - - -

L. Quinctio Crispino II. M. Statilio Tauro cos.

Romam redux de Britannis triumphat. M. Iulio Cottio paternum principatum, quem, ad Alpes cognomines habuit, auget, et regem nominat [b]).

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. IIII. *Caput laureatum.*

IMPER. RECEPT. *vel:* PACI. AVGVSTAE. *ut ad annum* 794. AV. AR. (Mus. Caes.)

V. C. 798 *P. X.* 45.

TR. P. IV. V. COS. III. P. M. P. P. IMP. V - -

M. Vinicio II. Tauro Statilio Corvino cos.

Statuis ponendis modum praescribit [c])

Desunt certi hujus anni numi.

V. C. 799 *P. X.* 46.

TR. P. V. VI. COS. III. DES. IV. P. M. P. P. IMP. X. XI.

Valerio Asiatico II. M. Iunio Silano cos.

Nihil hoc anno ad posteros memorabile praeter solitas Messalinae et libertorum artes.

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. VI. IMP. XI. *Caput laureatum.*

DE. BRITANN. *vel:* BRITANNI. *vel:* BRITANNIS, *insrciptum arcui triumphali, supra quem statua equestris inter duo tropaea.* AV. AR.

Claudio ex victa Britannia jam V. C. 796 decreti a senatu honores fuere, et anno sequente triumphavit maximo apparatu, non tamen hactenus annorum praecedentium numi ejus victoriae testes reperti sunt. Numi hi exhibent arcum triumphalem, Dioni ἁψίδα τροπαιοφόρον, quem idem praeter alios honores duplicem decretum memorat [d]). Addit Suetonius [e]), navalem quoque coronam fastigio Palatinae domus juxta civicam fixam trajecti, et quasi domiti Oceani insigne. Circa istud aevi Britannia simplice T scribi consuevit, et sic scribitur adhuc in numis Hadriani, et Antonini Pii. Et notum illud Maronis [f]).

Et penitus toto divisos orbe Britannos.

At sub Severo ea litera geminari coepit. Ergo Eustathius ad verba Dionysii Periegetae versu 284: ἔνθα Βρεττανοὶ nonnisi pro suae aetatis scribendi lege

a) Dio L. LX. b) l. c. c) l. c. d) l. c. §. 22. e) Cap. 17. f) Ecl. I. 67.

dicere poterat, poetam metri causa alterum T ejecisse.

* * *

Eadem adversa.

P. M. AVGVR. COS. III. *Imperator in quadrigis triumphalibus s. incertum quid tenet.* AR. (Mus. Caes.)

Rarissimus hic numus testis rursum est triumphi de Britannia acti. Ad pontificatus max. titulum addit alium *Auguris*, quod jam in Caligula vidimus, et videbimus in Vespasiano. Narrat Tacitus ad annum sequentem, Claudium Etruscae haruspicum disciplinae conservandae, et restituendae multum invigilasse [a]).

* * *

Eadem adversa.

IMPER. RECEPT. vel: CONSTANTIAE. AVGVSTI, vel: PACI. AVGVSTAE, vel: S. P. Q. R. P. P. OB. C. S., quos typos jam ad V. C. 794 contemplati sumus.

V. C. 803 *P. X.* 47.

TR. P. VI. VII. COS. IV. P. M. P. P. IMP. XI - - XV.

Ti. Claud. Aug. IV. L. Vitellio III. cos.

Annum V. C. octingentesimum actis ludis saecularibus celebrat, post Augusti editionem quarto, et sexagesimo, sed quos perperam ab Augusto anticipatos dixit, et irrisa fuit praeconis vox invitantis more solenni ad ludos, quos nec spectasset quisquam, nec spectaturus esset, cum superessent adhuc, qui spectaverant, et quidam histrionum producti olim tunc quoque producerentur [b]), ex quibus Stephanionem prodit Plinius utrisque saecularibus saltantem [c]). Cheruscis petentibus Italicum, Flavii, Arminii fratris filium hactenus apud urbem habitum regem praeficit [d]). Corbulo Germanos, Vespasianus cum filio Tito Britannos infestant [e]).

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. VII. IMP. XIIII. *Caput laureatum.*

PACI. AVGVSTAE. *solito typo* AR. Citatur a Mediobarbo.

* * *

Numum Mediobarbi, in cujus aversa: SAECVLARIA. SACRA, confictum nullus dubito.

V. C. 801 *P. X.* 48.

TR. P. VII. VIII. COS. IV. P. M. P. P. IMP. XV - -

A. Vitellio, Q. Vipsanio Peplicola cos.

Censor conlega L. Vitellio Auli Aug. patre senatum supplet aliis senatoribus inde motis. Gallis transalpinis senatorum in urbe jus impertit, lustrumque hoc anno condit [f]). De tempore hujus censurae vide plura in numis Vitellii. Claudio Ostiae absente Messalina uxor C. Silio propalam in urbe nubit. Redux re comperta Claudius impotentem feminam uno cum adultero necari jubet [g]).

Desunt certi anni hujus numi, nisi quis approbare velit sequentem:

---

a) Ann. XI. 15. b) Tac. Ann. XI. 11. Suet. c. 21. c) H. N. L. VII. §. 49. d) Tac. Ann. XI. 16. e) Tacit. Dio. f) Tac. Ann. XI. 25. g) Tac. Ann. XI.

Antica non proditur.

CENSOR. *Imperator censor sellae curuli insidens considerat equum, quem eques adducit.* AV.

Numi hujus typum dedit Spanhemius [a]), et forte ex hoc restituit Morellius in numis Claudii; non enim musei indicium adjecit. Sed vereor, ne confictus sit secundum ea, quae Suetonius, et Tacitus de Claudii censura post multos annos restituta prodidere. Quae ad equitum probationem, et transvectionem pertinent, vide explicata a Spanhemio [b]), et cl. le Beau [c]).

V. C. 802 P. X. 49.

TR. P. VIII. IX. COS. IV. P. M. P. P. IMP. XVI.

C. Pompejo Longino Gallo, Q. Veranio cos.

Anni principio Agrippinam neptem ducit [d]). Parthis petentibus Meherdatem Arsacidam Romae obsidem detentum ad capessendum regnum remittit [e]). Mithridates Bosporanus nova adversus Cotyn moliens captus Romam perducitur [f]). Ituraei et Iudaei mortuis regibus Sohemo et Agrippa provinciae Syriae additi [g]).

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. VIIII. IMP. XVI. *vel* XVII. *vel* XVIII. *Caput laureatum.*

DE. BRITANN. *vel* CONSTANTIAE. AVGVSTI, *vel:* PACI. AVGVSTAE, *vel:* S. P. Q. R. P. P. OB. C. S. *typis solitis.* AV. AR. (Mus. Caes.)

V. C. 803 P. X. 50.

TR. P. IX. X. COS. IV. DES. V. P. M. P. P. IMP. - - XVIII.

C. Antistio Vetere, M. Suillio Nerulino cos.

L. Domitius adoptatur, inque familiam Claudiam, et nomen Neronis transit. Agrippina *Augusta* dicitur [h]). In oppidum Vbiorum colonia ducitur imposito ab Agrippina nomine [i]). L. Pomponius Cattos domat [k]). Caractacus Britanniae rex post IX. annorum bellum expugnatur, capiturque [l]).

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. X. IMP. P. P. *Caput laureatum.*

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. X. P. P. IMP. XVIII. *Caput laureatum.*

PACI. AVGVSTAE. *vel:* S. P. Q. R. P. P. OB C. S. *typis solitis.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Numos Agrippinae, qui jam ab hoc anno procedunt, vide infra in ejus moneta.

V. C. 804 P. X. 51.

TR. P. X. XI. COS. V. P. M. P. P. IMP. XVIII. - - XXIV.

Ti. Claudio Aug. V. Ser. Cornelio Orfito cos.

Neroni virilis toga maturatur non-

---

a) Tom. II. p. 101. b) l. c. c) B. L. T. XXVIII. p. 23. d) Tac. Ann. XII. 5. seq. e) l. c. 10. f) l. c. 15. g) l. c. 23. h) Tac. Ann. XII. 25. 26. Marmor ap. Pighium T. III. p. 583 et Gruterum p. 113. i) Tac. l. c. 27. k) ibid. l) ibid. c. 31. seq.

dum expleto XIV. aetatis anno, designatur consul, quem magistratum iniret annum ingressus XX., imperium proconsulare extra urbem decernitur, et princeps juventutis dicitur [a]).

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. XI. IMP. P. P. COS. V. *Caput laureatum.*

PACI. AVGVSTAE. *vel:* S. P. Q. R. P. P. OB. C. S. *typis solitis* AV. AR. (Mus. Caes.)

Ab hoc etiam anno praecedunt numi Neronis Caesaris, quos vide in ejus moneta.

V. C. 805 *P. X.* 52.

TR. P. XI. XII. COS. V. P. M. P. P. IMP. - XXVII.

P. Corn. Sulla Fausto, L. Salvio Othone Titiano cos.

Clitae, agrestis Ciliciae natio, rebelles perdomiti. Celebris in lacu Fucino naumachia [b]). Aquaeductus duos aquae Claudiae, et novae Anienis magnifice consummat, dedicatque [c]).

Certi hujus anni numi desiderantur.

V. C. 806 *P. X.* 53.

TR. P. XII. XIII. COS. V. P. M. P. P. IMP. XXVII.

D. Iunio Silano, Q. Haterio Antonino cos.

Nero Caesar annos natus XVI. Octaviam ducit [d]).

Ignoti numi hujus anni.

V. C. 807 *P. X.* 54.

TR. P. XIII. XIV. COS. V. P. M. P. P. IMP. XXVII.

M. Asinio Marcello, M. Acilio Aviola cos.

Claudium ex morbo decumbentem Agrippina medicato per Locustam veneficam boleto conficit III. idus. Octob. [e]).

Hoc fato obiit Claudius, casu, si quis alius, fortuito admotus imperio, quod neque speraverat, neque concupiverat. Susceptum principatum non tam suo, quam uxorum, et libertorum arbitrio administravit, talis plerumque, qualem esse eum aut expediret illis, aut liberet [f]). Quare lepide Seneca toto eum anno dixit celebrasse Saturni mensem, nimirum quo heris servi imperitabant [g]). Insigniora libertorum nomina Narcissus ab epistolis, Pallas fisci praefectus, Callistus supplicum libellorum magister, Felix spado, postea Iudaeae procurator, Mnester pantomimus Messalinae percharus, Polybius, Posides, Harpocras [h]), atque hi ad permovendum, quo vellent, principem non tam ejus stupore, quam nativo metu, quo levissima quaevis portenta facile admiserat, abusi sunt. Ita metu inductus fuit, ut ipsas dotis tabellas, quibus nuptiae Messalinae uxoris cum Silio instruebantur, consignaret [i]), et oblato alio metu impetratum, ut utrum-

a) Tac. Ann. XII. 41. b) Tac. Ann. XII. 55. 56. d) Frontin. de Aquaed. art. 13. Pighius ad hunc annum. d) Tac. Ann. XII. 58. e) Tac. Ann. XII. 66. Sueton. Seneca in Apocoloc. f) Suet. c. 25. g) in Apocol. h) Sueton. Dio, Seneca. i) Sueton. c. 29.

que trucidari juberet. Inde factum, ut omnes ii, qui eo imperante aliorum cupiditati obstitere, facile objecta ab uxoribus, aut libertis suspicione insidiarum e medio tollerentur. Stuporis, ac socordiae copiosa edidit specimina, praecipue cum in censura leges ferret ineptissimas, aut eos quos, necari jusserat, priorum oblitus postridie ad coenam vocaret. Innatam tamen quoque habuit saevitiem; nam nullum gratius illi spectaculum, quam videre gladiatores mutuis ictibus, vel a bestiis laniari, eorumque morientium miserabiles vultus videre a). Verum ea libido ad gladiatores tantum, et abjectos homines valuit. Revera non destituebatur animi bonis, erat non indoctus, historiarum ipse scriptor non inelegans, sed et hac in parte ineptivit alphabeti literas seu novas comminiscendo, seu antiquatas reducendo, et usui adeo publico adversando b). Mentis erectioris, ac perseverantis indicia fuere adita ab ipso Britannia, bellumque gestum, ingentes portus Ostiensis substructiones, lacus Fucini emissarium, aquaeductus in urbem perfecti, ex quo patuit futurum fuisse magnarum rerum non incapacem, si digna principe, sed ad quod fastigium destinatus nunquam fuerat, institutio accessisset.

De uxoribus, et liberis agetur infra.

Postremi hujus anni numi certi mihi ignoti.

Divus Claudius.

DIVVS. CLAVDIVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

EX. S. C. (*etiam sine epigraphe.*) *Thensa a quadrigis equorum tracta.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Auctoribus Tacito c), Dione d), et Plinio e) coelestes Claudio honores mox ab ejus obitu decreti sunt. At Suetonius f): *Funeratus est solenni principum pompa, et in numerum deorum relatus, quem honorem a Nerone destitutum, abolitumque recepit mox per Vespasianum.* Quod mirum videatur; nam non modo Nero in inscriptionibus, et numis passim dicitur *Divi Claudii filius*, sed ipse Suetonius in Nerone g) ait, ab hoc Claudium apparatissimo funere fuisse elatum, laudatum, CONSECRATVM. Intelligere ergo videtur honores reliquos decretos, intermissosque, ac praecipue templum D. Claudii coeptum ab Agrippina, sed a Nerone funditus destructum, quod subinde aedificatum a Vespasiano idem Suetonius narrat h). Non alia magis consecratio majore ab ipsis coaevis ludibrio excepta fuit. Nero lethales Claudio boletos *deorum escam* solebat appellare i), et Iuvenalis k):

> *Minus ergo nocens erit Agrippinae*
> *Boletus, siquidem unius praecordia pressit*
> *Ille senis, tremulumque caput descendere jussit*

a) Suet. c. 34. Dio L. LX. 13. b) Suet. c. 41. Tacit. Ann. XI. 13, et veteres grammatici. c) Ann. XII. 69. d) L. LX. §. 35. e) Paneg. c. 11. f) Cap. 45. g) Cap. 9. h) in Vesp. c. 9. i) Dio. l. c. k) Sat. VI. 619.

In coelum, et longa manantia labra saliva.

Ejus tremorem capitis, manantem salivam, et incessum turpem, parumque firmum commemoraverunt etiam Suetonius ac Dio. Acerrime denique Claudium in coelum euntem insectatus est Seneca singulari libello, Dioni quoque memorato [a]), quem Ἀποκολοκυντωσιν, quasi *cucurbitae consecrationem* inscripsit, refertum multo quidem sale, sed supra modum amaro, et mixtis ex trivio jocis, qui philosophi gravitatem dedecent, turpiter infectum, nimirum aperta sui in exilium acti ultione, et Agrippinae adsentatione.

* * *

DIVVS. CLAVD. AVGVST. GERMANIC. PATER. *Caput Claudii laureatum.*

NERO. CLAVD. DIVI. CLAVD. F. CAESAR. AVG. GERM. *Caput Neronis juvenile.* AR. m. m. (Morelli Impp. T. II. p. 76.)

Numum hunc esse extra urbem signatum, dubium non est.

* * *

ΚΑΙΣΑΡ. ΘΕΟΣ. ΘΕΟΥ. ΥΙΟΣ. *Caput Claudii laur.*

ΝΕΡΩΝ. ΑΓΡΙΠ. *Capita adversa Neronis et Agrippinae.* AR. m. m. (Morelli ibid.)

Numus hic aut spurius est, aut epigraphe partis adversae male excepta; neque enim Claudius aut per natales, aut adoptionem dici potuit DIVI. FILIVS. Verior est numus sequens urbis item incertae:

ΘΕΟΣ. ΚΛΑΥΔΙΟΣ. *Caput radiatum.*

ΝΕΡΩΝ. ΚΑΙΣ. ΣΕΒΑΣΤ. ΑΓΡΙΠΠΕΙΝΗ. ΣΕΒΑΣΤΗ. *Capita adversa Neronis, et Agrippinae.* AR. m. m. (Morelli ibid.)

* * *

Alium consecrationis numum vide in tractatu de *Numis restitutionum.*

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum.

TI. CLAVD. CAES. AVG. *Caput nudum.*

COM. ASI. *Templum distylum, in quo mulier stans, et cornucopiae tenens imperatorem paludatum, et hastatum adstantem coronat; peristylio inscriptum:* ROM. ET. AVG. AR. m. m. (Vaill. Morelli, Mus. Theup.)

Hos numos signatos fuisse Pergami Mysiae, probare conati sumus in numis Augusti ad annum V. C. 735.

TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. IMP. *Caput nudum.*

ROM. ET. AVG. *Ara intra duas Victorias.* AE. II. et IV. (Morelli, Theup.)

De his numis copiose egi supra in numis Augusti incertis.

TI. CLAVD. CAES. AVG. AGRIPP. AVGVSTA. *Capita jugata Claudii laureatum, et Agrippinae.*

DIANA. EPHESIA. *Signum Dianae Ephesiae.* AR. m. m. (Mus. Caes. Morelli.)

Similes argentei maximae formae cum aliorum quoque imperatorum ca-

a) l. c.

pite exstant, quos dubium non videtur Ephesi cusos. Vaillantius plures similes recenset.

TI. ΚΛΑΤΔΙΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. ΣΕ. ΓΕΡΜ. ΑΡΧ. ΜΕΓ. ΔΗΜ. ΕΞΟΥ. *Caput nudum.*

Sine epigraphe. Augustus capite radiato sedens d. pateram, s. hastam, et ambitur septem astris. In alio: *Simile Augusti signum, sed in quadrigis elephantorum.* AR. m. m. (Morelli.)

Alius, sed: Caput Augusti radiatum inter septem astra. AR. (Morelli.)

Numos similes produxi supra in numis Caligulae, unde explicatio petenda.

ΤΙΒΕΡΙΟΣ. ΚΛΑΤΔΙΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. ΣΕΒΑΣΤΟΣ. *Caput nudum.*
ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΣ. ΑΤΤΟΚΡΑΤΩΡ. ΠΑΤΗΡ. ΠΑΤΡΙΔΟΣ. *Libertas stans d. pileum, s. extenta.* AE. II.

Numus integerrimus, et anecdotus musei Caesarei, urbisque incertae, quia praeter principis nomina, eaque, quod rarum, plene perscripta, nihil amplius enunciat. Typus aversaę captus est ex numis Romanis, quos indicavimus.

* * *

Aeneos Graecos in consortio cum parentibus Druso, et Antonia vide in numis Drusi senioris.

* * *

Vrbium coloniarum.

Insignis ad domesticam Claudii historiam est numus coloniae Patrensis Achaiae:

TI. CLAVDIVS CAESAR. AVG. GERM. *Caput nudum.*
LIBERIS. AVG. COL. A. A. P. *Caput Britannici nudum inter capita sororum Antoniae, et Octaviae cornucopiae imposita.* AE. II. (Vaill.)

Similis typus est etiam in numo Claudii Alexandrino. De hac Claudii progenie infra singillatim agetur.

Illustrior alter, in quo ipsa horum liberorum nomina adduntur, sed coloniae incertae:

IMP. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GERM. *Caput nudum.*
ANTONIA. BRITANNICVS. OCTAVIA - - - *Britannicus togatus stans inter sorores Antoniam, et Octaviam cornucopiae gerentes.* AE. II. (Morelli, Liebe p. 451.)

Captus est hic typus ex numo Caligulae, in cujus aversa tres ejus sorores exhibentur. An vera sit capitis epigraphe propter praenomen IMP., viderint Gothani, quamvis dari similis insolentia possit coloniae.

Numi restitutionum.

Hos vide in tractatu singulari.

Numi falsi, aut suspecti.

Aeneus I. formae, in cujus aversa: S. P. Q. R. AQVAS. CLAVDIAM. EX. FONTIBVS. etc. jam ab Occone obtrusus, subinde a variis probae notae antiquariis restitutus est. Sed ejus malam fidem post alios indicavere Havercampus [a]), et cl. Beauvais [b]).

* * *

CENSOR. *Imperator censor sellae curuli insidens etc.*

---

a) Morelli Impp. T. II. p. 24. b) Hist. abreg. T. III. p. 404.

Suspectum hunc numum jam dedi supra ad annum V. C. 801.

Nomina ac tituli Claudii.

Germanicus.

Narrat Suetonius a), Claudium fratre majore in Iuliam familiam adoptato *Germanici* cognomen adsumpsisse. At enim cognomen istud Claudio per Drusum patrem hereditarium ex S. C. fuit, ut istud idem Suetonius capite praecedente adfirmat. In ejus numis, quos per certos characteres constat signatos inde ab altero ejus imperii anno, vocabulum GERM. perpetuo abest, etsi dubium non videatur, numos hoc titulo insignes sequioribus quoque annis prodivisse; nam multi Claudii numi temporis notionem reticent, ut alias monui. In marmoribus Germanici nomen constanter additur.

Britannicus.

Istud cognomen Claudio, ejusque filio propter victorias Britannicas decretum diserte tradit Dio b), quod confirmare videtur numus aeneus citatus a Morellio c) et Patino d):

ΤΙ. ΚΛΑΥΔΙΟΣ. ΚΑΙΣ. ΣΕΒ. ΒΡΙΤ. *Caput nudum.*

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ. ΚΛΑΥΔΙΟΥ. ΓΥΝΗ. *Caput Agrippinae.*

At vereor, ut sincere excepta sit epigraphe: nam in numo simillimo apud Vaillantium e), et Theupoli f) *το* ΒΡΙΤ. deest, neque istud aut in aliis numis, aut marmoribus reperitur. Videtur honoris istud vocabulum filio suo tanquam proprium reservasse. Iam ergo et Britannos, quos Virgilius *penitus toto divisos orbe* g), ac propterea lepide Pacatus *exules orbis* vocat h), suum coepit urgere fatum quos deinceps saepius materiam victoriarum, causamque dati principibus nominis intuebimur.

Pater patriae.

Claudium hunc titulum non statim ab adito imperio, sed tamen paullo post adoptasse, scribit Dio i), de quo tempore cum definite non constet, nihil ab hoc titulo in numis seu addito, seu omisso juvatur chronologia, eumque etiam tum saepe videmus neglectum, cum jam pridem illo honoratus fuit, ut docent numi.

Censor.

Hoc titulo revera usus est ob exercitam annis V. C. 800, et 801 censuram, additur etiam non raro in marmoribus, ut videre est apud Gruterum, et Muratorium, at in numis reticetur dempto uno, sed suspecto, quem supra ad V. C. 801 produxi.

Imperator.

Praenomen.

Hoc in perpetuum abstinuit teste Suetonio k), et confirmant numi et marmora, dempto numo unico, sed coloniae, quem supra produxi.

---

a) Cap. 2. b) L. LX. §. 22. c) in Claud. tab. XII. n. 10. d) ad Suet. c. 26. e) Num. Graec. p. 15. f) pag. 844. g) Eclog. I. v. 67. h) Panegyr. Theodos. c. 23. i) L. LX. §. 3. k) Cap. 12.

Cognomen.

Isto perfrequenter, et saepe iterando est usus, sic ut postremus ejus numerus inveniatur IMP. XXVII., quem bellicosissimi imperatores, et a victoriarum frequentia maxime spectati non aequavere. At Claudio non tantum suorum ducum virtus, sed etiam vana ostentatio, qua receptum hactenus morem infregit, toties hunc titulum peperit. Nam teste Dione a) *libertorum suasu propter res in Mauretania gestas, etsi nulla parta victoria, et re adhuc sub Cajo confecta triumphales honores accepit.* Et crediderim, tum etiam imperatoris titulum sibi adscivisse. Aliud memorabile testimonium, quo imperii a Claudio toties absque bellorum materia iterati causam tenemus, idem Dio suppeditat b). *Ob victorias*, ait, *Britannicas aliquoties dictus imperator contra morem Romanorum, neque enim saepius, quam semel licet uno de bello hoc nomen assumere.* Ceterum difficile est definire, in quos annos singuli repetiti imperii numeri incidant, destituentibus nos hac parte monumentis. Quae ex numis, et marmoribus certa tenemus, hic proponere libet, exclusis tamen hic inscriptionibus iis, de quarum lectione, utrum sincere excepta sit, est ambigendi locus. Occo, et Mediobarbus, qui hos imperii numeros pro libitu nulla proposita auctoritate dispescunt, se ipsi tueantur.

IMP. II. TR. P. COS. DESIG. II c). Certi sunt characteres anni V. C. 794. Captus fuerit hic titulus ex victis hoc anno Germanis.

IMP. III. jungitur cum TR. P. II. COS. DES. III. in marmore Ravennate apud Gruterum d). Sunt hi characteres anni V. C. 795, tametsi mirum videatur, Claudium dici *consulem designatum III.*, cum ad hunc consulatum designatus non fuerit, sed eum susceperit in locum demortui suffectus, ut diserte Suetonius e). Aut igitur hic fallit, aut marmor, aut, qui illud descripsit. Repetiti tituli causa fuerit finitum bellum Mauretanicum, de quo mox supra egi, et Germani a Galba et Gabinio victi, quae acta sunt annis 794, 795, et de quibus revera narrat Dio, Claudio imperatoris nomen fuisse partum f).

IMP. III. TR. P. III. COS. III. in marmore Muratorii g). Sunt annorum 796, 797. Sed IMP. III. potius anno priori competit; nam eodem adhuc anno ex victoriis Britannicis imperatoris titulum multiplicavit, ut diximus in annalibus.

IMP. V. TR. P. III. in numis. Hic tribunatus cadit in annos V. C. 796, 797.

IMP. VII. TR. P. IIII. COS. III. apud Muratorium h). Sunt anni V. C. 797, 798.

IMP. VIII. TR. P. IIII. COS. III. apud Gruterum i). Hi tituli eosdem annos admittunt.

IMP. X. TR. P. V. COS. DES. IIII. apud Gruterum k). Eosdem characteres

a) L. LX. §. 8. b) l. c. §. 21. c) Gruter. p. 288. 3. Muratori p. 445. 1, Reinesius T. I. p. 250. d) pag. 237. 5. e) Cap. 14. f) L. LX. 8. g) pag. 225. 9. h) pag. 445. 3. i) p. 176. 4. k) pag. 238.

exhibet epistola Claudii ad Iudaeos, quae est apud Iosephum [a]), in qua is dicitur: δημαρχικης ἐξουσιας το πεμπτον, ὑπατος ἀποδεδειγμενος το τεταρτον, αὐτοκρατωρ το δεκατον, id est: TR. P. V. COS. DES. IIII. IMP. X., et legitur in fine: ἐγραφη προ τεσσαρων καλανδων Ιουλιου ἐπι ὑπατων Ρουφου και Πομπηιου Σιλουανου. *Data IV. Kal. Iul. Rufo et Pompejo Silvano cos.* Hae notae certum efficiunt annum V. C. 798, et docemur, jam hoc anno Claudium se designasse consulem in annum V. C. 800, haud dubie causa ludorum saecularium, quorum solennia ad hunc annum animo praeceperat. Ergo Claudius inde a biennio septies imperatoris titulum auxit. Intra hoc tempus bellum nullum praeter Britannicum proditur. Verum igitur est, quod refert Dio supra citatus, eum ob victorias Britannicas aliquoties dictum imperatorem.

IMP. XI. TR. POT. V. COS. DESIG. IIII. apud Gruterum [b]), et Muratorium [c]). Conveniunt hae notae annis V. C. 798, 799. In numis legitur: IMP. XI. TR. P. VI, qui tribunatus annos 799, et 800 admittit. Vulgavit Gruterus marmor, quod exstat in Castro Polliniaco Galliae [d]), in quo Claudius dicitur: TRI. POTEST. V. IMP. XI. COS. IIII. Lectionis veritatem confirmavit cl. Lebeuf αὐτοπτης [e]). Verum ut conveniant tempora, in hoc marmore scribendum fuerat aut TR. P. VI., aut COS. DES. IIII.

IMP. XII. TR. P. VII. COS. IIII. in marmore apud Seb. Donatum [f]), et Reinesium [g]).

IMP. XIIII. TR. P. VII. ex numis.

IMP. XV. TR. P. VII. COS. IIII. CENSOR, apud Gruterum [h]). Tribunatus VII. et censura incidunt in annos 800, et 801, igitur hac currente quater iteravit imperium. Bellum interea fuit cum Germanis, et Britannis.

IMP. XVI. TR. P. VIII. ex marmore Sponii [i]).

IMP. XVI. TR. P. IX. ex numis, et marmore Gruteri [k]). Hic tribunatus occupat partem annorum V. C. 802, 803. Horum priore Mithridates Bosporanus victus, captusque est.

IMP. XVII. vel XVIII. TR. P. IX. ex numis.

IMP. XVIII. TR. P. X. ex numis. Certiora docet marmor Gruteri [l]), in quo junguntur: TR. P. X. COS. IV. DES. V. IMP. XIIX., quae notae unum annum 803 designant. Bella hoc anno memorantur Germanica, et Britannica.

IMP. XXIIII. TR. P. XI. COS. V. apud Gruterum [m]). Sunt hi characteres annorum 804, et 805.

IMP. XXVII. TR. P. XII. in inscriptione ad portam Esquilinam in hunc diem exstante, et aquaeductus causa posita [n]), tum in tabula honestae missionis, quae insuper addit: III. idus Decembr. cum omnibus notis anni V. C. 805 [o]).

a) Ant. Iud. L. XX. c. 1. b) pag. 176. 5. c) pag. 2007. 2. d) pag. 39. e) B. L. T. XXV. Hist. p. 143. f) p. 211. 8. g) Tom. I. p. 250. h) pag. 113. 1. i) Misc. p. 200. k) pag. 196. 4. l) pag. 113. 3. m) pag. 188. 6. n) Frontin. de Aquaed. art. 13. o) in praef. Tom. V. Ant. Hercul.

IMP. XXVII. TR. P. XIII. apud Muratorium [a]).

Vterque tribunatus XII. et XIII. incidit in annos V. C. 805, 806, 807, qui fuere postremi Claudii. Post bella anni 803, quo se scripsit imperatorem XVIII., nullum aliud usque ad Claudii finem memoratur, et tamen ab eo tempore novies imperatoris titulum auxit. Ex quo apparet, aut non omnia bella a scriptoribus fuisse enarrata, aut fuisse expeditiones leves nullo historiae detrimento praeteritas, tamen ab iis titulum per vanitatem captum.

PRETIVM.

Commatis Romani.

Aurei, et argentei. - - - - - - -	R.
Aenei I. et II. formae - - - - - - -	C.
Aenei III. formae - - - - - - - -	R.

Commatis peregrini.

Argentei forma maximi moduli, et denariorum urbium incertarum - - - - - - -	RRR.
Aenei urbium liberarum - - - - - -	RR.
Coloniarum - - - - - - - - -	RR.
Alexandrini - - - - - - - - -	C.

VXORES CLAVDII.

Sponsas, antequam matrimonio jungeretur, binas habuit, *Aemiliam Lepidam* Augusti proneptem, sed quam virginem repudiavit, quod parentes ejus Augustum offenderant [b]), et *Liviam Medullinam Camillam*, de qua haec scripsit Suetonius [c]): Sponsam habuit *item Liviam Medullinam, cui cognomen et Camillae erat, e genere antiquo dictatoris Camilli.* - - Eam *ipso die, qui erat nuptiis destinatus, ex valetudine amisit.* Historici dictata eximie confirmat repertus haud ita pridem lapis, quem ex illustri museo Borgiano vulgavit cl. Cajetanus Marinus [d]):

MEDVLLINAE. CAMILLI
TI. CLAVDII. NERONIS
GERMANICI. SPONSAE
ACRATVS. L. PAIDAGOGVS.

Vxor I. PLAVTIA VRGVLANILLA. Cum hac divortium fecit ob libidinum probra, et homicidii suspicionem [e]). Liberi inde nati miserabilis fati:

Drusus, cui Sejani filiam desponderat quidem Claudius, at paucos post dies Pompejis mortuus impuber, piro per lusum in sublime jactato, et hiatu oris excepto strangulatus [f]).

a) Pag. 225. 7. b) Suet. c. 26. c) in Claud. c. 26. d) Iscriz. ant. Alban. p. 88. e) Suet. c. 26. f) Tacit. Ann. III. 29. Sueton. c. 27.

Claudia ex libertorum uno concepta reddita, ac propterea ad matris repudiatae limen nuda abjecta [a]).

Vxor II. AELIA PETINA, quam item repudiavit ex levibus offensis [b]). Hinc nata

ANTONIA.

Nupta primum Cn. Pompejo M., et postquam hic a Claudio caesus est, Fausto Sullae [c]). Eam Nero post Poppaeae mortem nuptias suas recusantem, quasi insidiarum suspectam interemit [d]).

Numi:

Hos descriptos vide in numis coloniarum patris Claudii.

Vxor III.

VALERIA MESSALINA.

Filia M. Valerii Messalae Barbati, Octaviae Augusti sororis abneptis, per libidines, saevitiam, aemulationem muliebrem infame in Claudii historia nomen. Ejus potissimum suasu Roma tot funera vidit virorum praestantium, quorum fortunis inhiabat, aut qui ejus effreni cupiditati obsequi nolebant. Inter caesas feminas memorandae Iulia Drusi junioris filia, et Iulia Livilla Caligulae soror, quarum illa cum illustres natales, tum formam non ferendam putavit. In Mnesterem histrionem tam insano amore ferebatur, ut statuas ei per vicos ponendas curaret aere ex Caligulae numis, qui per hujus odium conflati sunt, comparato, ac cum consentire hic ejus libidini propter Claudii metum non auderet, impetravit haec per artes muliebres ab uxorio marito, ut is omnibus in rebus Messalinae morem gerere juberetur [e]). Denique facilitate adulterorum in fastidium versa eo progressa est, ut marito Ostiae absente C. Silio consuli designato uxor principis, publice adhibitis, qui obsignarent, inter auspicum verba, sacrificia, et convivia nuberet [f]). Scelus in urbis luce patratum, atque uni principi ignotum (nam novissimi domus infamias discimus) deferre tandem ad Claudium ausus est libertus Narcissus, qui mox non tam pudore, quam proposito amittendi imperii periculo commotus in urbem advolavit, uxoremque cum adultero lictori necandam dedit V. C. 801.

Liberos ex hac, et Claudio natos vide mox infra.

Numi:

Messalinae numi commatis Romani non exstant, habentur tamen, etsi hi quoque plerumque rari, signati in urbibus Graecis, coloniarum, et Aegypti. Iungitur in his fere constanter cum marito Claudio, ex quo satis tutum discrimen inter Messalinam Claudii, et alteram Neronis, cujus alioqui vix unus alterve numus est proditus. Sunt vero numi:

ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. ΚΑΙΣαρος ΣΕΒΑΣτȣ. *Messalina Cereris specie stans d. extenta duos infantes, s. spicas, et simul columnae innixa.*

---

a) Suet. c. 27. b) Suet. c. 26. c) Suet. c. 27. 29. d) Suet. in Nerone c. 35. e) Dio. L. LX. §. 22. f) Suet. c. 26. Tacit. Ann. XI. 26. 27.

ΤΙ. ΚΛΑΤΔΙ. ΚΑΙΣ. ΣΕΒΑ. ΓΕΡΜΑΝΙ. ΑΤΤΟΚΡ. L. Α. Β. Γ. Δ. Ε. ς. *Caput Claudii laureatum.* AR. mixti I. (Beger, Mus. Caes. Stosch, Theupoli.)

In omnibus his numis, qui ad sextum usque Claudii annum Alexandriae signati sunt, Messalinae Σεβαςης, *Augustae* titulus negatur. Praeclare hoc confirmatur sententia Dionis, qui ad alterum Claudii annum perhibet, non passum fuisse Claudium, Messalinae honorem *Augustae* deferri [a]). Numi praesentes eam tantum *Caesaris Augusti* uxorem appellant. Sed in Augustae titulum Messalinam serius involasse ex numis, quos continuo recitabimus, palam fiet, quod tamen reticet Dio, etsi serius tradat [b]), ei primum in consessu locum, ut Liviae quondam, utque carpento veheretur, decretum. At enim multis partibus mancus hic Dionis liber ad nos pervenit. Est numis testibus haec prima Caesarum uxor, cui Augustae titulus vivo marito fuit appositus.

Ad typum quod attinet, infantes duos, quos Messalina manu in ostentationem porrigit, plerique statuunt ejus liberos Britannicum natu majorem, et Octaviam. Sed huic sententiae repugnabit numus inscriptus L. A., quem edidit Begerus [c]). Claudii annus I. secundum Alexandrinorum calculum exivit die XXIX. Augusti V. C. 794, quo ipso anno secundum verisimiliorem sententiam natus est Britannicus mense Februario, ut infra in hujus vita docebo. Ergo cum nata tum nondum fuerit Octavia, neque potuit sisti in numo. Quod si, ut existimant aliqui, Britannicus natus est uno anno serius, nempe 795 patet, neque etiam Britannicum potuisse in numo anni I. proponi. Si ergo bini hi infantes vere sunt Messalinae liberi, necesse est, horum uno aut intelligendam aliam Messalinae prolem prius natam, et subinde mortuam, aut a Begero sinistre annum ex numo exceptum legendo forte L. A. pro L. Δ, ut sane Begerianum hunc annum in nullo alio Messalinae numo a quopiam recitatum reperi.

* * *

ΘΕΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ, *vel* ΟΤΑΛΕΡΙΑ. ΜΕΣΣΑΛΙΝΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. *Hujus caput.*

Epigraphe, et caput Claudii. AE. II. *vel* III. (Vaill. Morelli.)

Sunt hi numi urbium Graeciae incertarum.

ΜΕΣΣΑΛΕΙΝΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. ΝΕΑ: ΗΡΑ. *Hujus caput, ad cujus pectus duae spicae.*

Γ. ΚΑΔΙΟΣ. ΡΟΤΦΟΣ. ΑΝΘΤΠΑΤΟΣ. ΝΕΙΚΑΕΩΝ. *Porticus* AE. I. (Vaillant; correctius Pellerin Rec. III. p. 227.)

Esse hunc numum hujus Messalinae, argumento est, quod Pellerinius eodem loco alium, solo Claudii capite diversum proponit. De magistratu Cadio egimus in numis Nicaeae. Titulus ΝΕΑ. ΗΡΑ, *nova Iuno*, non novum est adulationis argumentum.

* * *

VALERIA. MESSALINA. AVG. CYTHERONTE. IIVIR. *Hujus caput.*

a) L. LX. §. 12. b) l. c. §. 22. c) Thes. Br. T. II. p. 619.

Epigraphe, *et caput Claudii.* AE. III. (Vaill. Morelli.)

Coloniae nomen reticetur. Ex nomine Cytherontis IIviri, quod etiam in numo Augusti apud Corinthum signato occurrit, probabile fit, hunc quoque apud eandem coloniam natales suos reperisse.

Gemmas Messalinae nomine scalptas, et testes infamis ejus libidinis, et in vulgus cognitae videre potes in Catalogo musei Stoschiani a Winckelmanno conscripti pag. 443. 444.

PRETIVM.

Demptis laudatis Alexandrinis, qui sunt *Rari*, reliqui, praecipue cum integri sunt, RRR. calculum promerentur.

Liberi Claudii, *et Messalinae.*

OCTAVIA.

De hac, ejusque numis agetur post Neronem, cujus ea uxor fuit.

BRITANNICVS.

Natus parentibus Claudio et Messalina V. C. 795 Claudio II. consule, ut testatur Dio a) *). Nomina indita fuere TI. CLAVDIVS GERMANICVS, mox anno V. C. 796, cum patri Claudio ob res in Britannia prospere gestas *Britannici* titulus ex S. C. decerneretur, idem nomen communicatum etiam cum filio, sic ut quasi proprio suo nomine BRITANNICVS diceretur b). Ejus res laetae fuere, quoad vixit mater Messalina, verum hac V. C. 801 supplicio adfecta, et Agrippina in Claudii domum inducta retro versa omnis fortuna, et imperii, ad quod per natales destinatus fuerat, adipiscendi spes. Nam ejus artibus effectum, ut filius Cn. Domitius in Caesarum domum adoptatus filius Augusti, et desponsata Claudii filia Octavia gener una diceretur. Ex hoc spretus indies magis Britannicus triste habuit futurae fortunae praesagium, nihilque profuit versus parentis amor, quo Agrippinae impotentiam pertaesus collapsum denuo filium respexit c); nam id ipsum Claudio quoque fatale fuit, Agrippina, quae istud praesensit, ne successionis spe excluderetur Nero, mariti mortem accelerante. Alteris Agrippinae artibus imperio potitus Nero fratrem, quem unum verso populi amore

a) L. LX. §. 12. b) Dio l. c. §. 22. c) Suet. in Claud. c. 43, Dio l. c. §. 34.

*) Natum in consulatu Claudii II., confirmat etiam Suetonius (in Claud. c. 27.), verum quod ibi addit, *vigesimo imperii die*, istud fastis omnino repugnat; nam XX. imperii dies incidit in Februarium V. C. 794, et alter ejus consulatus initus est Kal. Ian. 795. Quod si ejus sententiae pars altera vera est, natusque Britannicus XX. imperii die, necesse est eum natum V. C. 794 pridie id. Febr., ac tum magis Suetonio cum Tacito conveniet, qui principio anni 808 scribit, propinquum fuisse diem, quo Britannicus annum aetatis XIV. explebat (Ann. XI. 15.), quod verum esse nequit, si natus est V. C. 795. Consule etiam infra notam ad synopsin vitae Neronis, et Octaviae.

paratum vidit successorem, mox altero imperii anno V. C. 808 ignara, atque invita ipsa Agrippina interfecit propinato per veneficam Locustam veneno, cumque eo Claudiam gentem tumulo intulit. Scelus etsi minime occultum, tamen etiam in vulgus cognitum fuit. Nam gypsum, quo ejus recumbentis vultum imbui Nero jussit, per ingentes imbres, quibus funus efferebatur, defluum maculas una veneni certos indices nudavit [a]). Honoratus subinde statuis fuit a Tito, qui cum eo in aula educabatur [b]). Desponsatam illi fuisse filiam Sejani, tradidit Dio [c]).

Numi:

Commatis Romani.

TI. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. F. BRITANNICVS. *Caput nudum.*

S. C. *Mars, aut miles vultu barbato gradiens d. hastam, s. clypeum.* AE. I.

Hic numus anno 1773 repente in conspectum Romae prodiit, magnaeque omnibus fuit admirationi. Nam commatis Romani numus hujus Caesaris alter conspectus nondum est. Eum subinde Ioannes Baptista Vicecomes Romanis antiquitatibus praefectus magno D. scutatorum pretio in museum suum intulit. Peritis, qui numum videre, genuinus habetur, penes quos esto fides. Delineatus is exstat in Magnani Miscellaneis numismaticis Tomo III. tab. 18, tum et in Winckelmanni a cl. Fea editi fronte voluminis III., et explicatus infra pag. 464. Non dissimulandum, simillimum huic, et affabre factum, sed haud dubie spurium exstitisse olim apud nos Vindobonae in museo cl. Neumann.

Alium, eumque aeneum II. formae depictum stitit Morellius in numis Britannici, sed eum ipse Havercampus existimat exceptum e Goltzii schedis. Certe alibi conspectus hactenus non est.

* * *

Commatis peregrini. Vrbium liberarum.

Epigraphe in his: ΒΡΕΤΑΝΝΙΚΟΣ, addito in aliis ΚΑΙΣΑΡ. In numis Alabandae Cariae, sed cujus generis copiosos vidi confictos, ΚΛΑΥΔΙΟΣ. ΒΡΕΤΑΝΝΙΚΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. (Seguin.) Plenius in numo Nicomediae: ΤΙ. ΚΛΑΥΔΙΟΣ. ΚΑΙΣΑΡ. ΒΡΕΤΑΝΝΙΚΟΣ. (Pellerin Mel. II. p. 28.) Reliqui numi sunt Caesareae Bithyniae, Ilii, Thessalonicae. In numis Iudaeae: ΒΡΙΤ. ΚΑΙ. L. ΙΑ. *Palma.* Ж ΝΕΡΩΝ. ΚΛΑΥ. ΚΑΙϹΑΡ. *Duo clypei decussati.*

Coloniarum.

BRITANNICVS. AVG. *Caput puerile nudum.*

Corona quarna, intra quam epigraphe extrita. AE. III. (Pellerin Rec. II. p. VI.)

BRITANNICVS. AVGV - - *Caput nudum.*

TI. CLAVD. - - TR. POT. P. P. *Caput laureatum.* AE. III. (Sestini Lett. IV. p. 26.)

Singulare est in utroque hoc numo *Augusti* titulus Britannico datus. Hunc per monetariorum sive oscitantiam, si-

a) Tacit. Ann. XIII. 14 seq. Suet. in Nerone c. 33. Dio L. LXI. §. 7. b) Suet. in Tito c. 2. c) L. LVIII. §. 11.

ve ignorantiam, non raro in municipiis exemplo irrepsisse certum videri possit. Est tamen quod culpam minuere possit. Etenim narrat Dio ad annum V. C. 795, Claudium, cum sibi natus esset filius, qui subinde Britannicus est dictus, ea usum moderatione, ut propterea nihil splendide ageret, ac neque ei AVGVSTI, neque Messalinae *Augustae* nomen dari pateretur a). Cum nullus Augusti cujuspiam filius seu naturalis, seu adoptivus ante Claudium vivo patre unquam dictus fuerit *Augustus*, ejusque multis post annis primum exemplum dederit M. Aurelius, qui imperio suo ad finem vergente Commodum filium *Augustum* dixit, idque non fugerit Dionem eruditum rerum Romanorum scriptorem, credibile est, ne otiosum istud ejus dictum habeatur, ausam Messalinam Augustae sibi nomen efflagitare, ac ne istud propter novitatem in Augusti uxore invidiosum esset, voluisse mollire invidiam idem decus pro filio expetendo, decretumque istud jam fuerit a senatu, et per provincias diditum, cui rumori cum intempestive fidem haberet colonia, *Augusti* titulum Britannico addiderit, antequam de moderatioris Claudii voluntate constaret, praecoces hos honores tum non permittentis. Satis constat, repudiatum ab eodem *patris senatus* titulum hactenus inauditum, quem ei plus aequo assentans consul Vipsanius decrevit b).

* * *

Exstat etiam Britannicus in numis coloniarum incertarum, et Alexandrino Claudii, quos supra in numis Claudii commatis peregrini descripsi, in consortio sororum Antoniae, et Octaviae.

* * *

Vxor IV.

IVLIA AGRIPPINA.

Parentibus Germanico, et Agrippina nata in oppido Vbiorum, quod ab ipsa subinde deducta eo colonia *Agrippinae* nomen accepit c). Annum V. C. 769, quo ea nata est, eruo ex Suetonio d). Nam cum is prodat, Germanico natas fuisse tres sexus feminini Agrippinam, Drusillam, Livillam continuo triennio, constet autem ex Tacito, Iuliam Livillam natam V. C. 771 e), palam fit, Agrippinam laudato a me anno in lucem editam. Natalem Kalendarium Antiatinum statuit diem VI. Novembris. V. C. 781 a Tiberio elocata fuit Cn. Domitio Ahenobarbo f), ex quo L. Domitium, subinde Neronem concepit. Imperante Caligula commune cum sororibus fatum habuit; nam perinde vitiata a fratre fuit; at cum argueretur, Lepido, aliisque, atque ipsi etiam Senecae corpus vulgasse, relegata est in insulas Pontias, coacta insuper, caesi Lepidi ossa urnae inclusa in sinu per omnem viam Romam usque deferre g). Caeso Caligula a patruo Claudio revocata Romam, mortuo inter haec priore marito, nupsit Crispo Passieno h). Post Messalinae interitum adeo illecebris Claudium in sui amorem traxit, ut

a) L. LX. §. 12. b) Tacit. Ann. XI. 25. c) Tacit. Ann. XII. 27. d) in Calig. c. 7. e) Ann. II. 54. f) Tac. Ann. IV. 75. g) Dio L. LIX. §. 22. h) Suet. in Nerone c. 6.

is non dubitaret, eam sibi V. C. 802 in matrimonium adsciscere, cumque Romae ad id tempus conjugium patrui cum nepte incestum haberetur nemine istud adhuc attentare auso, decretum, ut justae deinceps inter patruos, fratrumque filias nuptiae essent [a]). Decretum etiam a senatu, ut carpento in ludis veheretur [b]). Additus anno sequente *Augustae* titulus [c]). Ad id fastigium evecta Agrippina altiora coepit moliri, induxitque maritum, ut L. Domitium suum ex primo marito filium, adoptaret, neque postea desiit, Britannicum Claudii filium, qui unus Neroni suo per ipsos natales obstitit, omni atrocitate vexare. Huc accessit aemulatio muliebris, qua exilio, aut morte multavit illustres feminas, quas aut laetior forma, aut natalium claritas commendabant, atque arrogantia plus quam mulierem deceret. Nam quod inauditum hactenus, ipsa in suggestu conspicua solita est praesidere signis Romanis, et audire legatos regum [d]). Advertit ea mulieris impotentia ipsum etiam socordem Claudii animum, proruptque aliquando temulentus in querelam, fatale sibi, ut conjugum flagitia ferret, dein puniret. Excepit eam vocem Agrippina, cumque timeret Neroni suo, ne per iratum Claudium imperii spe excideret (nam tum maxime Claudius taedio uxoris paterni in Britannicum adfectus indicia manifestavit) observato tempore, quo aeger decuberat, ejus mortem medicato boleto maturavit, eaque tamdiu celata, dum coeptis suis satis provisum esset, Neronem suum imperatorem populo ostendit V. C. 807. Non ingratum principio experta est filium; nam summae omnium rerum publicarum, privatarumque palam praefuit, et mansisset diutius in eo fastigio, si moderari sibi, et dissimulare juvenilem filii impotentiam valuisset. At enim cum anno proxime sequente severius illi amores libertae Actes exprobraret, neque objurgare pro materno jure desineret, ejus a se animum plane avertit. Tum vero territa, nam longius se, quam volebat, progressam vidit, et quod maxime dolebat, potentiam imminutam, coepit converso studio omnibus in rebus obsequi filio adeo omni pudore abjecto, ut aliquoties meretricis cultu ejus turpem libidinem reclamante natura solicitaret [e]). Hae artes cum incassum caderent, exuere tum omnem moderationem, et transferre adfectum palam in Britannicum, adjectis non obscure minis, ituram in castra, et imperium filio extorturam. His commotus Nero Britannicum veneno e medio tolit [f]). Qua caede magis jam efferata Agrippina, magisque indies verbis minax videbatur perniciosa in filium moliri consilia. Quod cum metueret Nero, primum matri militares excubias adimit, subinde ex palatio aliorsum translatam ad privatam vitam redigit. Tandem cum Nero amore Poppaeae Sabinae insaniret, atque haec omnibus modis Agrippinae necem suaderet, anno V. C. 812

a) Tac. Ann. XII. 5. seq. Sueton. in Claud. c. 26. b) Dio L. LX. §. 33. c) Tac. Ann. XII. 26. d) Tac. Ann. XII. 37. e) Tac. Ann. XIII. 13. et XIV. 2. Dio L. LXI. §. 11. Victor in Caess. f) Tac. XIII. 12 seq.

filii blanditiis illecta, iisque male credula imposita est navi, cujus compages laxatae subito vectores in mare effunderent. Ea male officio functa spatium dedit miserae in litus enatandi. Quo audito Nero tribunum misit, qui praeter spem elapsam confoderet. Hunc coram cum videret, *feri*, ajebat, *ventrem*, nimirum qui tale monstrum edidit [a]), corpusque in ictus obtulit, triste illud supplicium non modo, quantum in se erat, per continua, ac meditata facinora promerita, verum etiam, quod pridem, cum a Chaldaeis moneretur, fore ut Domitius suus imperet, et matrem occidat, respondisse fertur: *occidat*, *dum imperet* [b]). Cremata inter viles exsequias, mortuo demum Nerone domesticorum cura levem tumulum accepit juxta Misenum [c]). Mulier nullo alio retro, ac post exemplo, nimirum Caesare genita, tam imperatorum se mutuo consequentium soror, conjux, mater, quae ipsam Plinii Lampidonem a similibus fortunae casis cognitam post se reliquit [d]).

Numi:

Exstat in consortio cum sororibus Drusilla, et Iulia, scripto juxta AGRIPPINA, quos numos feriundos curavit Caligula frater, quosque in hujus Augusti numis ad annum V. C. 790 descriptos vide.

* * *

AGRIPPINAE. AVGVSTAE. *Caput spicis coronatum.*

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TRIB. POT. P. P. *Caput Claudii laureatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Fuit Agrippina ex Augustorum uxoribus prima, cujus imaginem perinde, atque suam in numis signari indulsit maritus; quo ipso palam fit, quantum ea sibi in publicis imperii rebus adrogaverit. Corona spicea instar Cereris redimitas etiam vidimus Liviam, et Antoniam.

* * *

AGRIPPINA. AVGVSTA. CAESARIS. AVG. *Caput sine spicis.*

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. X. IMP. XIIX. *Caput Claudii laureatum.* AR. max. mod. (Haym. Tom. II. p. m. 232. Theupoli.)

Hunc numum, quia maximae formae, more meo non dubitem extra urbem signatum.

* * *

AGRIPPINAE. AVGVSTAE. *Caput spicis coronatum.*

NERO. CLAVD. CAES. DRVSVS. GERM. PRINC. IVVENT. *Caput Neronis Caesaris nudum.*

AGRIPP. AVG. DIVI. CLAVD. NERONIS. CAES. MATER. *Capita adversa Neronis nudum, et Agrippinae.*

NERONI. CLAVD. DIVI. F. CAES. AVG. GERM. IMP. TR. P. *Corona querna, intra quam* EX. S. C. AV. AR. (Mus. Caes.)

---

a) Tac. Ann. XIV. 9. Dio L. LXI. §. 13. Seneca in Octavia v. 309 seq. b) Tacit. l. c. Dio l. c. §. 2. c) Tac. l. c. Suet. in Ner. c. 34. d) L. VII. §. 42.

Eadem epigraphe addito EX. S. C. *Duae figurae, quarum dexterior velata aquilam legionariam, altera capite radiato d. pateram, s. hastam tenet, sedentes in quadrigis elephantorum.*

NERO. CLAVD. DIVI. F. CAES. AVG. GERM. IMP. TR. P. COS. *Capita jugata Neronis nudum, et Agrippinae.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Numi hi non ferendam Agrippinae arrogantiam vulgant, qua non modo sociatam se potestate filio, sed quoniam imperium suis praestigiis ei partum novit, superiorem etiam haberi voluit. Sunt, qui existiment, in numo ex his postremo fingi Neronem una cum matre vectum, et sunt, quae possint conjecturam firmare; nam teste Suetonio [a]) saepe simul in eadem lectica per publicum vecti sunt. Item quod mulier velata est, is habitus Agrippinam non dedeceret; nam decretum ei flaminium Claudiale adserit Tacitus [b]), et quod aquilam legionariam manu tenet, probaret cognitam mulieris impotentiam, quae ausa est signis quoque Romanis praesidere [c]). Tutius tamen est sentire cum Vaillantio [d]), exhiberi Augustum, et Liviam una vectos; nam utrique decretum fuisse currum elephantorum, diserte tradunt Suetonius [e]), et Dio [f]); ad haec uterque in aliis numis Neronis, inscriptis: AVGVSTVS. AVGVSTA, quos inter vagos Neronis numos commemorabo, eodem paene cultu, etsi stans, fingitur, ut adeo aliud non spectaverit his numis Nero, quam utriusque renovare memoriam. Omnium vero minime audiendus Pagius, qui hoc typo intelligendos honores triumphales Neroni ob victorias de Parthis decretos edixit [g]).

* * *

AGRIPPINA. AVG. GERMANIC. F. CAESARIS. AVG. M. *Caput nudum.*

S. C. *Ceres sedens d. spicas, s. facem.* AE. I.

In alio:

S. C. *Arcus triumphalis.* AE. I.

Vtrumque numum recitat Vaillantius in numis praest. T. I. p. 60. Tamen horum alterum dubiae fidei a quibusdam haberi ipse profitetur, sed priorem *raritate, et integritate praestantissimum* vocat. An ergo exstant Agrippinae hujus numi aenei commatis Romani? Negat istud ipse Vaillantius in eodem opere, sed alio loco, nempe Tomo II. p. 59. *Agrippina,* ait, *in numis argenteis et aureis tantum occurrit, non autem in aeneis S. C. percussis. Senatus sui juris adhuc nimis studiosus feminis principibus sub Domitiano tantum numos cudere coepit.* Altera hujus orationis pars falsa cognoscitur ex contrariis hactenus adductis exemplis numorum Liviae, Antoniae, Agrippinae etc. De priore in aperta hac Vaillantii antilogia arbitrentur ii, qui *praestantissimum* hunc ab eo collaudatum numum inspicere ipsi possunt. Mihi certe sincerum Agrippinae aeneum videre nunquam licuit, qui sit commatis Romani.

---

a) In Nerone c. 9. b) Ann. XIII. 2. c) Tacit. XII. 37. d) Num. praest. T. II. p. 60. e) in Claud. c. 11. f) L. LXI. §. 17. g) Crit. Bar. ad ann. V. C. 985. n. 3.

* * *

Commatis peregrini non pauci proditi urbium liberarum, et coloniarum, tum signati in Aegypto, Iudaea, a Polemone II. Ponti, et Cotye I. Bospori regibus, proponiturque vel sola, vel juncta cum Claudio, aut Nerone, quorum eos, qui memorabile quid offerunt, in singulorum moneta quaere. Agrippinae historiam illustrant sequentes:

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ. ΚΛΑΥΔΙΟΥ. ΓΥΝΗ. *Caput Agrippinae.*

Caput Claudii absque mentione urbis. AE. (Morelli Impp. T. II. p. 52. Patin ad Suet. in Claud. c. 26. Vaill. Num. Graec. p. 15. Theup. p. 844.)

Vocabulum ΓΥΝΗ, *uxor*, singulares hos numos facit; nam in numis uxorum aliis, seu Latinis, seu Graecis, supprimi consuevit. Videbar tamen mihi illud videre in numo Cleopatrae Antonii, quem edidi in meis Numis vet. p. 292.

* * *

ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ. ΘΕΟΜΗΤΩΡ. *Caput Agrippinae.*

ΣΑΜΙΩΝ. *Pavo.* AE. III. (Mus. Caes.)

Praeclarum hunc numum vulgavi in mea Sylloge I. p. 39. Illustrem facit nomen ΘΕΟΜΗΤΩΡ, *dei mater*, ab adulantibus Samiis Agrippinae datum, nimirum quia mater fuit Neronis, quem a dei nomine non abhorruisse, et diis saepe a Graecis aequiparatum, in hujus moneta intelligemus. Nomen Θεου Μητηρ saepe occurrit in numis imperatorum Orientis infimi aevi juxta iconem virginis dei matris, propagatum deinde in ejus tabulis pictis, quas hodieque oculis usurpamus. Ipsum vero vocabulum θεομητωρ eodem sensu reperit Ducangius in auctoribus Christianis ejusdem aetatis. Verum in hoc sensu ignotum fuit superiori, medioque, et adeo meliori Graecorum aevo, sic ut illud in lexicographis probioris Graecitatis frustra quaeras. At nunc ex praesente Neronis numo cognitum melioris se aetatis vocabulis misceri postulat. Serius vidi commonstrante locum amicissimo Barone Locella, a Dorvillio ex Manethone recitari verba θεομητωρ κοσμος, quod ait recte verti: *divinus mundus* a). Sed in hoc vocabulo το μητωρ ducitur a μηδομαι, *delibero*, *meditor*, atque hinc apud Hesychium est θεομητεω, apud Nonnum θεομητις. Ceterum reperio in Samiorum sensu Tyrum urbem a Meleagro Gadareno dici θεοπαις, seu *dei filia* b), nempe Herculis, a quo condita.

ΙΟΥΛΙΑ. ΑΓΡΙΠΠΙΝΑ. *intra lauream.*

ΤΙ. ΚΛΑΥΔΙΟϹ. ΚΑΙϹΑΡ. ΓΕΡΜ. L. ΙΔ. *Duae spicae decussatae.* AE. III. (Mus. Caes.)

Numus Iudaicus, qui *Iuliae* gentis nomen sistit.

Numi Alexandrini Agrippinae partim imperante Claudio, partim Nerone signati sunt, quos suo loco dedimus.

---

a) Ad Charit. p. 564. b) Brunck Anal. Vol. I. p. 33.

NERO.

Natus Antii XVIII. Kal. Ian. V. C. 790 *). Matrem habuit Agrippinam Germanici filiam, patrem Cn. Domitium Ahenobarbum ex illustri patricia Domitiorum gente. Hujus proavus fuit Cn. Domitius is, qui damnatus lege Pedia inter conscios caedis Caesarianae ad Brutum se contulit, hoc victo classem ipse retinuit, tum sponte M. Antonio junctus, sed hujus postea desertor Octaviani partes secutus est. Avus L. Domitius uxorem habuit Antoniam majorem M. Antonii, et Octaviae filiam. Quare Nero noster per matrem cum Caesarum domo conjunctus fuit, confirmante istud Tacito quoque [a]). Nimirum cum Tiberius neptem Agrippinam elocare vellet, *in Domitio super vetustatem generis propinquum Caesaribus sanguinem delegerat; nam is aviam Octaviam, et per eam Augustum avunculum praeferebat*. Pater omni parte vitae detestabilis mortuus est Pyrgis L. Domitio Nerone, suo ex Agrippina filio, trimulo relicto [b]). Caesa Messalina, et Agrippina V. C. 702 in Claudii connubium adlecta spes pueri Domitii fundari coepta. Et vero effectum artibus matris, ut anno V. C. 703 adoptaretur a Claudio, etsi filius ei esset Britannicus, sed contemptus deinceps per novercae injurias, et aulae ludibriis impune expositus. Adoptato nomina imposita fuere teste Zonara *Tiberii Claudii Neronis Drusi Caesaris*, quae etiam dempto Tiberii praenomine firmantur numis.

V. C. 804. P. X. 51.
CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. DES.

Maturata toga virili necdum expleto XIV. vitae anno designatur consul processurus anno aetatis XX., additur imperium proconsulare extra urbem, et *principis juventutis* titulus [c]). Male ex numis adserit Bimardus, eum Claudio sociatum *imperatoris* titulum tulisse. Vide infra titulum *Imperatoris*.

NERO. CLAVD. CAES. DRVSVS. PRINC. IVVENT. *Caput nudum*.

---

a) Annal. IV. 75. b) Suet. in Ner. c. 1 — 6. c) Tac. Ann. XII. 41.

*) Suetonii locum de anno nati Neronis solicitant eruditi, quia secundum Tacitum Nero biennio tantum major natu Britannico fuit (Ann. XII. 25.), quem constat natum V. C. 794, aut ad summum 795, ut in ejus vita diximus. Sed hallucinatum hoc loco Tacitum facile conficimus, qui initio anni V. C. 806 Neronem XVI. annos natum ait (Ann. XII. 58.), et fine anni 807 vix XVII. annos egressum (Ann. XIII. 6.), quod verum esse nequit, nisi Nero natus est anno V. C. 790. Idem principio anni 808 ait propinquum fuisse diem, quo Britannicus XIV. aetatis annum explebat (Ann. XIII. 15.), ergo hic nasci debuit V. C. 794. Ergo inter utriusque exortum intercessere anni solidi tres, et menses fere duo.

TI. CLAVD. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TRIB. POT. P. P. *Caput Claudii laureatum.* In aliorum aversa: AGRIPPINA. AVGVSTA. *Caput Agrippinae.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

SACERD. COOPT. IN. OMN. CONL. SVPRA. NVM. EX. S. C. *Simpulum, tripus, lituus, patera.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Iam inde ab Augusto delata fuere Caesaribus sacerdotia, ac quidem etiam multiplicia. Quod autem puer Nero cooptatus est sacerdos in *omnia* conlegia supra numerum, id effectum Agrippinae machinis, novas etiam honorum accessiones filio suo a senatu decerni volentis. In hunc numum copiose commentatus est magnus Spanhemius [a]). Haec varia conlegia, in quae cooptatus tum Nero fuit, recensentur in lapide, quem prodidit Pighius [b]): NERONI. CLAVDIO. AVG. F. CAESARI. DRVSO. GERMANICO. PONTIF. AVGVRI. XVvIR. EPVLON. COS - - - PRINCIPI. IVVENTVTIS. Tempus vero egregie definit marmor Gruterianum [c]): ADLECTVS. AD. NVMERVM. EX. S. C. *Nero Claudius* CAES. AVG*usti filius* GERMANICVS - - CLAVDIO. CAESARE. AVG. GERMAN. v. - - CORNELIO. ORFITO. COS. P. R. C. ANN. DCCCIIII; Quatuor haec conlegia ipso etiam typo indicantur. Nam simpulum est signum pontificatus, ut patet ex numis Caji Agrippae F., lituus auguratus, ut notum, tripus XVviratus teste numo Vitellii, patera VIIviratus, ad quem pertinuit ludorum epulare sacrificium facere teste Cicerone [d]).

* * *

NERONI. CLAVDIO. DRVSO. GERM. COS. DESIGN. *Caput nudum.*

EQVESTER. ORDO. PRINCIPI. IVVENT. *inscriptum clypeo.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Qua ratione equester ordo cum principe juventutis connectatur, dicetur, ubi de principis juventutis titulo olim agemus. Numus ipse docet, Neronem, quod princeps juventutis esset, ab equestri ordine clypeo donatum, de quo more dixi plura in numis Caji, et Lucii Agrippae filiorum. Cum hoc numo plane conspirat marmor Gruteri [e]): NERONI. CLAVDIO. DRVSO. GER. COS. DESIG. EQVESTER. ORDO. PRINCIPI. IVVENT., qui tituli omnes cum huic Neroni, atque uni quidem competant, satis mirari non possum, quo pacto cl. Mercellus epigramma istud fuisse positum Druso Tiberii fratri potuerit adfirmare [f]), qui neque principis juventutis nomen unquam tulit, neque Germanicus nisi post mortem dictus est.

V. C. 807 P. X. 54.

AVGVSTVS. TR. P. COS. DES. P. M. IMP.

M. Asinio Marcello, M. Acilio Aviola cos.

Evecto ad Caesaris honores Nerone, et neglecto palam Britannico nihil jam

a) Tom. II. p. 365. b) Annal. T. III. p. 585. c) pag. 300. 1. d) de Oratore L. III. c 19. e) pag. 536. 11. f) de stilo inscr. p. 60.

praeter Claudii vitam summas spes distulit. Verum Agrippina etiam huic metam constituit advocata per venenum morte. Paullo post rebus omnibus praeparatis, et vulgata Claudii morte Nero imperator, et Augustus salutatur III. Id. Octob. Turbatae per Parthorum motus Armeniae Domitius Corbulo praeficitur [a]).

AGRIPP. AVG. DIVI. CLAVD. NERONIS. CAES. MATER. *Capita adversa Neronis nudum, et Agrippinae.*

NERONI. CLAVD. DIVI. F. CAES. AVG. GERM. IMP. TR. P. *Corona querna, intra quam* EX. S. C. AV. AR. (Mus. Caes.)

In parte adversa post DIVI. CLAVD. subaudi: *uxor*. Hi numi secundum omnia indicia ad hunc annum pertinent, quo tener adhuc adfectus matrem inter, ac filium constitit, de quo plura protuli argumenta ad eundem hunc numum in moneta Agrippinae.

* * *

NERO. CAESAR. AVG. IMP. *Caput nudum.*

PONTIF. MAX. TR. P. *Corona querna, intra quam* EX. S. C. AV. (Morelli.)

Hic aversae typus in numis annorum sequentium obvius est. At cum in praesente et numerus amplior trib. potestatis, et patris patriae titulus omittantur, verisimile omnino, eum hoc, in quo versamur, anno signatum. Idem aversae typus reperitur frequenter in numis Caligulae, et Claudii.

* * *

Numos alios, qui hoc adhuc anno signati fuerint, sed nullum certum characterem suppeditant, ad calcem inter numos vagos conjeci, quod hic etiam pro annis sequentibus universim monitum velim.

V. C. 808 *P. X.* 55.

TR. P. I. II. COS. P. M. IMP.

Nerone Aug. L. Antistio Vetere cos.

Ortis inter matrem filiumque dissidiis hic Britannicum e medio tollit [b]).

NERO. CLAVD. DIVI. F. CAES. AVG. GERM. IMP. TR. P. COS. *Capita jugata Neronis nudum, et Agrippinae.*

AGRIPP. AVG. DIVI. CLAVD. NERONIS. CAES. MATER. EX. S. C. *Duae figurae, quarum dexterior aquilam legionariam, altera hastam, et pateram tenet, sedentes in quadrigis elephantorum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

De hoc item numo pluribus egi supra in numis Agrippinae. Numus ob indicatum consulatum huic anno certe competit, atque etiam haud dubie est postremus honoribus Agrippinae dicatus; nam anni principio, ut colligitur ex Tacito [c]), collisus cum matre filius, auctisque per Britannici mortem dissidiis ab rep. penitus summovit Agrippinam.

V. C. 809 *P. X.* 56.

TR. P. II. III. COS. DES. II. P. M. IMP.

Q. Volusio Saturnino, P. Corn. Scipione cos.

Incipit. P. P.

Otium foris, foeda domi Neronis lascivia [d]).

---

a) Tac. Ann. XIII. 8. b) l. c. 12 seq. c) l. c. 15. d) l. c. 25.

NERO. CAESAR. AVG. IMP.
Caput nudum.
PONTIF. MAX. TR. P. II. P. P. *Corona querna, intra quam* EX. S. C. in aliis: TR. P. III. P. P. AV. (Mus. Caes.)

Patris patriae titulum Neronem aliquamdiu deprecatum propter aetatem adserit Suetonius [a]), videturque hoc demum anno, aut saltem exeunte priore adscivisse; nam certi numi annorum priorum eo abstinent. Ait Spanhemius, patere ex numis, arreptum hunc a Nerone titulum jam primo imperii anno [b]), sed nixus fuerit intutis Occonis numis.

V. C. 810 *P. X.* 57.
TR. P. III. IV. COS. II. M. P. P. IMP.
Nerone Aug. II. L. Calpurnio Pisone cos.

Nihil hoc anno ad annales memorabile actum.

NERO. CAESAR. AVG. IMP.
Caput nudum.
PONTIF. MAX. TR. P. III. COS. II. *Corona querna, intra quam* EX. S. C. AV. (Morelli.)

Eadem adversa.
PONTIF. MAX. TR. P. IIII. P. P. *Idem typus.* AV. AR. (Mus. Caes.)

V. C. 811 *P. X.* 58.
TR. P. IV. V. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
Nerone Aug. III. Valerio Messala cos.

Corbulo bellum in Tiridatem Armeniae a Parthis impositum movet. Artaxata expugnat [c]).

NERO. CAESAR. AVG. IMP.
Caput nudum.
PONTIF. MAX. TR. P. V. P. P. *Corona querna, intra quam* EX. S. C. AV. (Mus. Caes.)

NERO. CLAVD. DIVI. CLAVD. F. - - *Caput laureatum.*
ARMENIA. *Victoria gradiens.* Quin. (Mus. Caes.)

Apud Vaillantium, et Patinum [d]), alia est capitis epigraphe, et inscriptio aversae: ARMENIAC, quamvis fatear, in laudato musei Caesarei numo aversae epigraphen non adeo esse integram, ut plane certum sit, ultimam literam C. abesse. Dubium non videtur, numum hunc signatum anno praesente; nam ad hunc narrat Tacitus, Neronem ob res in Armenia praeclare gestas dictum *imperatorem*, statuas et arcus positos etc. [e]). At non perinde tutum decidere, an *το* ARMENIAC. notet ARMENIAC*i* titulum Neroni decretum forte, et temporarie usurpatum, an victoriam ARMENIAC*am*. Priori sententiae favent numi simillimi Severi, in quorum aversa: ARAB. ADIABENIC. typo victoriae gradientis, quae vocabula certo explenda ARAB*icus* ADIABENI*Cus*, cum constet, Severo revera hos titulos fuisse delatos.

V. C. 812 *P. X.* 59.
TR. P. V. VI. COS. III. DES. IV. P. M. P. P. IMP. III.
L. Vipsanio Aproniano, L. Fonteio Capitone cos.

Nero matrem Agrippinam interficit [f]).

---

a) Cap. 8. b) Tom. II. p. 447. c) Tac. Ann. XIII. d) ad Sueton. e) Ann. XIII. 41. f) Tacit. L. XIV. Dio L. LXI.

Barbam ponit, atque propterea Iuvenalia celebrat [a]).

NERO. CAESAR. AVG. IMP. *Caput nudum.*

PONTIF. MAX. TR. P. VI. P. P. *Corona querna, intra quam.* EX. S. C. AV. (Morelli.)

V. C. 813. *P. X.* 60.

TR. P. VI. VII. COS. IV. P. M. P. P. IMP. - -

Nerone Aug. IV. Cosso Corn. Lentulo cos.

Corbulo Tigranocerta capit. Tigranes Archelai Cappadociae regis nepos a Nerone Armeniae rex deligitur [b]). Certamen quinquennale Romae constituitur [c]).

NERO. CAESAR. AVG. IMP. *Caput nudum.*

PONTIF. MAX. TR. P. VI. COS. IIII. P. P. *Corona querna, intra quam.* EX. S. C. AV. et AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

PONTIF. MAX. TR. P. VII. COS. IIII. P. P. EX. S. C. *Ceres stans d. spicas, s. taedam.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

Eadem epigraphe. Figura militaris stans d. parazonium, s. hastam, d. pede capiti humano, aut galeae insistit. AV. (Mus. Caes.)

Havercampus id, quod haec figura pede premit, dicit esse galeam, et scutum; at in nonnullis musei Caesarei videtur esse caput humanum, typusque indicat Virtutem calcato hostis capite valentem, quo modo ea saepe in numis inferioris aevi fingitur.

* * *

NERO. CAES. AVG. IMP. *Caput laureatum.*

CER. (CERTA. CERTAM.) QVINQ. ROM. CO. (CON.) S. C. *Mensa, supra quam urna, et corona, intra mensam discus, et gryphi clypeum attinentes, in nonnullorum area* S. AE. III. (Mus. Caes.)

Certamen quinquennale Romae constitutum anno praesente, de quo scriptores non pauca adnotarunt. De eo Suetonius [d]): *Instituit et quinquennale certamen primus omnium Romae more Graeco triplex, musicum, gymnicum, equestre, quod appellavit NERONIA.* Certabatur etiam, ut ibidem addit, oratione, et carmine antiquo. In eandem sententiam quoque Tacitus [e]). Ejus instituti finem prodit Dio [f]), nimirum *pro salute et diuturnitate imperii sui*, additque, Neronem in eo abstulisse coronam citharoedorum, ceteris omnibus victoria indignis judicatis. Repetitum certamen hoc fuisse post quinquennium, narrat Tacitus [g]), tulisse vero aevum, docet Victor Schotti haec de Gordiano perhibens: *eoque anno lustri certamine, quod Nero Romam invexerat, aucto firmatoque in Persas profectus est*, quin et durasse in Constantini aevum, verisimile fiet ex iis, quae olim dicemus in tractatu de Contorniatis.

a) Dio L. LXI. §. 19. b) Tac. Ann. XIV. 24 seq. c) Tac. l. c. 20. d) Cap. 12. e) Ann. XIV. 20. f) L. LXI. 21. g) Ann. XVI. 2. 4.

V. C. 814 *P. X.* 61.
TR. P. VII. VIII. COS. IV. P. M. P. P. IMP. - -
C. Caesonio Paeto, C. Petronio Turpiliano cos.

Britanniam auctore Boudicea regina deficientem Paullinus Suetonius parta insigni victoria ad obsequium revocat [a]).

NERO. CAESAR. AVG. IMP. *Caput nudum.*
PONTIF. MAX. TR. P. VIII. COS. IIII. P. P. EX. S. C. *Figura militaris stans etc. ut ad annum priorem.* In aliis: *Figura militaris stans s. manu clypeum tenens, s. pede caput humanum, aut galeam calcat, humi pharetra, arcus, clypeus.* In aliis: *Ceres stans, ut ad annum priorem.* AV. AR. (Mus. Caes.)

* * *

NERO. CAESAR. *Caput laureatum.*
PAVLLIN. *Mars nudus stans d. ramum, s. hastam.* Plumb.

Numum hunc, cuicunque demum usui servierit, nam plumbeus est, aut stanneus, edidit Morellius in Miscellaneis, quos familiarum numis ad calcem addidit [b]). Commentator Havercampus paucis rem absolvit, edicto: *non videri, numum hunc ad historiam facere* [c]). Sed enim dubitari nequit, exaratum in hoc monumento PAVLLIN*um* esse Suetonium Paullinum saepe a scriptoribus, ac praecipue Tacito, cum laude memoratum. Praetor Mauros fortiter repressit [d]), ac tum primus Romanorum ducum Atlantem montem exploravit [e]). Aliquo post caesum Caligulam anno rem frumentariam Romae procuravit, ut colligo ex Seneca [f]), qui Paullino elegantem suum de Brevitate vitae libellum inscripsit. Imperante Nerone rebelles Britannos ingenti clade profligavit, de qua Tacitus [g]): *Clara, et antiquis victoriis par ea die laus parta; quippe sunt, qui paullo minus, quam octoginta millia Britannorum cecidisse tradant.* Lege etiam Dionem [h]). Consul denique processit V. C. 819 [i]). Fingitur ergo in hoc numo, etsi metalli ignobilis, at illustris argumenti, Mars, seu hoc auspice praeclare res gesta, seu quod Paullinus ipse re bellica tanta cum laude gesta Marti aequiparatur. Vidi serius hunc ipsum numum binis locis ab ipso Seguino laudari [k]), eumque mecum sentire cum voluptate perspexi.

V. C. 815 *P. X.* 62.
TR. P. VIII. IX. COS. IV. P. M. P. P. IMP. - -
C. Mario Celso, L. Asinio Gallo cos.

Corbulo Armeniam adversus Vologesem Parthum tuetur, qui eo reducere fratrem Tiridatem parabat. Subinde Caesennius Paetus magnis a Parthis in ea incommodis adficitur [l]). Nero Poppaeam Sabinam ducit exturbata Octavia, hancque paullo post morte adficit [m]).

NERO. CAESAR. AVG. IMP. *Caput nudum.*

---

a) Tac. Ann. L. XIV. 29 seq. Dio L. LXII. b) Tab. V. n. 20. c) pag. 473. d) Dio L. LX. §. 9. e) Plin. L. V. p. 242. f) de brevit. vitae c. 18. g) Ann. XIV. 37. h) L. LXII. initio. i) Dio L. LXIII. §. 1. k) Num. sel. p. 139 et 200. l) Tac. Ann. XV. m) Tac. Ann. XIV. 60 seq.

PONTIF. MAX. TR. P. VIIII. COS. IIII. P. P. EX. S. C. *Figura militaris stans, ut ad annos duos superiores.* AV. (Mus. Caes.)

V. C. 816 *P. X.* 63.
TR. P. IX. X. COS. IV. P. M. P. P. IMP. - -

C. Memmio Regulo, L. Verginio Rufo cos.

Corbulo Tiridatem Armeniae regem cogit diadema ante Neronis effigiem deponere, et se Neronis arbitrio permittere. Nata Neroni filia Claudia [a]). Pompeji, et Herculanum Campaniae urbes terraemotu prolabuntur [b]). Secundum Tacitum factum istud anno superiore [c]).

NERO. CAESAR. AVG. IMP. *Caput nudum.*
PONTIF. MAX. TR. P. X. COS. IIII. P. P. EX. S. C. *Figura militaris stans, ut ad annos priores.* AV. (Mus. Caes.)

V. C. 817 *P. X.* 64.
TR. P. X. XI. COS. IV. P. M. P. P. IMP. - -

C. Lecanio Basso, M. Licinio Crasso cos.

Nero Neapoli in theatro canit [d]). Horribile Romae incendium Neronis dolo, ut multi suspicati sunt, exortum; nam videbatur condendae urbis novae, et cognomento suo appellandae gloriam quaerere. Abolendo rumori in Christianos culpam transfert, eosque quaesitissimis poenis insectatur [e]).

Desunt certi hujus anni numi.

V. C. 818 *P. X.* 65.
TR. P. XI. XII. COS. IV. P. M. P. P. IMP. - -

A. Licinio Nerva Siliano, M. Vestino Attico cos.

Gravem conjurationem evadit Nero, qua detecta illustrium virorum caedibus urbs completur, cui succumbunt Seneca, Lucanus, et innumeri alii. Repetitum certamen quinquennale [f]). Poppaea Sabina moritur [g]).

Hujus quoque anni numi certi deficiunt.

V. C. 819 *P. X.* 66.
TR. P. XII. XIII. COS. IV. P. M. P. P. IMP. XI.

C. Lucio Telesino, C. Suetonio Paullino cos.

Thraseas Paetus, et Soranus Bareas, quos *virtutem ipsam* vocat Tacitus [h]), mortem subeunt. Tiridates Parthus cum ingente comitatu Romam venit, eumque Nero inter maxima solennia Armeniae regem renunciat [i]). Nero in Achaiam proficiscitur cantus experimenta Graeciae daturus [k]).

IMP. NERO. CLAVD. CAESAR. AVG. GERM. IM. TR. P. XIII. P. P. *Caput radiatum.*
ROMA. S. C. *Roma sedens d. hastam, s. clypeum.* AE. II. (Mus. Caes.)

---

a) Tac. Ann. XV. b) Seneca Quaest. nat. VI. c) Ann. XV. 22. d) Tac. Ann. XV. 33. e) Tac. Ann. XV. 38—44. Suet. c. 38. Dio L. LXII. f) Tac. Ann. XVI. 2. g) Tacit. Dio. h) Ann. XVI. 21. i) Dio L. LXIII. §. 1. Suet. c. 13. k) Dio l. c. §. 8.

Typus aversae perfrequens est in aeneis Neronis numis, ut videbimus infra in numis vagis. Singularis est hic numus, cum quod trib. potestatis numerum addit, cujus exemplum in alio Neronis numo aeneo nondum observare contigit, tum quod in eadem numi parte utrumque *imperatoris* titulum offert.

V. C. 820 *P. X.* 67.
TR. P. XIII. XIV. COS. IV. P. M. P. P. IMP. --
L. Fonteio Capitone, C. Iulio Rufo cos.

Per theatra Graeca canit, aurigatur, histrioniam facit, urbes expilat. Isthmum perfodere tentat. Corbulonem accitum apud Cenchreas interimit [a]). Fine anni Romam revertitur inter scenicum triumphum de victis histrionibus, aurigis, cantoribus.

Anni praesentis numi certi desiderantur.

V. C. 821 *P. X.* 68.
TR. P. XIV. COS. V. P. M. P. P. IMP. --
C. Silio Italico, M. Galerio Trachalo cos.

Nero audito, Iulium Vindicem in Galliis adversum se conspirasse, non magnopere hactenus commotus est. Post cum certis nunciis comperisset, Galbam in Hispania acclamatum imperatorem, et deficere per provincias exercitus, praetorianos ad bellum, et sui vindicta segnes, atque hos quoque mox a corporis custodia dilapsos, vagus primum palansque in hortis latuit, denique conspectis equitibus, qui a senatu ad se comprehendendum missi adfuere, desperata facinorum venia pugionem in corpus defixit mense Iunio, ejusque secundum probabilem eruditorum sententiam die IX.

Ejus intellecta morte plebes pileata velut reddita libertate per urbis itinera discurrit. Nam nihil usquam securum omnium ordinum, atque aetatis Nerone vivo, neque vero eo more saevus fuit, quo Tiberium aliosque tyrannos saeviisse in suos constat, exercita solo imperio crudelitate; sed ipse urbis compita, et lupanaria pererrabat comitantibus, qui obviis vulnera inferrent, sic ut ipse quoque exciperet ictus, eosque ore praeferret. Implacabili autem odio ferebatur in senatum, eosque omnes, qui seu virtute, seu genere, seu illustribus factis eminuere. Horribilis incendii, quod V. C. 817 magnam urbis partem in cinerem vertit, ipse unus auctor ferebatur, ac cum maxime per tecta saeviret ignis, iniisse eum domesticam scenam, et cecinisse Trojanum excidium [b]). Quanto furore gestiverit superare cantu, histrionia, aurigandi arte mortales omnes, ad sequentes numos animadvertemus. Ad insaniae cumulum accessit, quod sumpto flammeo, ceu femina denupsit Pythagorae liberto praesentibus auspicibus, et consignata dote, quas nuptias ipse populus Romanus,

a) Dio L. LXIII. b) Tac. Ann. XV. 39. Dio L. LXII. 18.

dein ceterae gentes publice celebravere, mox factus iterum vir Sporum puerum libertum, quod facie Poppaeam proxime referret, uxorem duceret [a]). Cum mortem sibi consciscere pararet, *proh!* ingeminabat, *qualis artifex pereo!* Monstrum tot viciis infame funeratum tamen magnifice est a Galba, reliquiasque concubina Acte in Domitiorum monumento condidit. Haec sparsa reperies apud Tacitum, Suetonium, Dionem.

Postremi hujus anni numi certi desunt.

Numi vagi.

Hi plerique aenei notis quidem chronologicis destituuntur, tamen non pauca ad Neronis historiam continent, quos hic ordine alphabetico partium aversarum additis animadversionibus subjicio neglectis nonnullis typis, et inscriptionibus ignobilioribus.

A. NERO. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. P. IMP. P. P. *Caput laureatum*, vel:

B. NERO. CLAVD. CAESAR. AVG. GER. P. M. TR. P. IMP. P. P. *Caput laureatum.*

ADLOCVT. COH. S. C. (*in aliis sine* S. C.) *Imperator togatus in suggestu stans alia retro figura stante tres milites cum signis militaribus adstantes adloquitur.* In aliis *praeterea aedificium columnis fultum.* AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. A *vel* B, *vel:*

C. IMP. NERO. CAESAR. AVG. PONTIF. MAX. TRIB. POT. P. P. *Caput laureatum*, vel;

D. IMP. NERO. CAESAR. AVG. PONT. MAX. TR. POT. P. P. *Caput laureatum.*

ANNONA. AVGVSTI. CERES. S. C. (*sine* S. C. *in numo max. mod. musei Caes.*) *Ceres velata sedens d. spicas, s. facem, inde adstat Abundantia s. cornucopiae, in illarum medio ara, vel cippus, cui modius insistit, retro navis.* AE. max. mod. et I. II. (Mus. Caes.)

Nero liberalitatem suam profusis largitionibus plebi saepe commendavit, cujus testes sunt numi congiarii nomine percussi, quos mox citabimus. Quod ut bene vertit Neroni, ita illud postremum pessime, cum in publica fame nunciabatur Alexandrina navis in locum frumenti advexisse pulverem luctatoribus aulicis. Quo tempore cum comperta jam esset Vindicis defectio, omnibus tum primum contumeliis propalam peti coepit [b]).

Vt lit. B. Caput nudum.

ARA. PACIS. S. C. *Ara.* AE. II. (Mus. Caes.)

Constat, Neronem praeoptasse pacem prae belli turbidis non amore ejus boni, quod ea praestat, sed ut securius vacaret Circensibus, aurumque committen-

---

a) Tac. Ann. XV. 37. Dio L. LXII. §. 28 et LXIII. 13. b) Suet. c. 45.

dis maribus, effodiendis montibus, insanis substructionum moliminibus reservaret. Satis compertum, instante jam Vindice, quo maxime tempore conscribendus esset miles, et in rebelles ducendus, advocatos quosdam ex patribus, transacta raptim consulatione reliquam diei partem per organa hydraulica novi, et ignoti generis, quorum formam in numis Neronis contorniatis intuebimur, circumduxisse, prolaturumque se haec omnia in theatrum adfirmavisse, *si per Vindicem liceret* [a]). *Arae Pacis* imperante Augusto ex S. C. primum constitutae, et post quadriennium dedicatae meminerunt Kalendarium Amiternuum, et Praenestinum, et Ovidius [b]).

D. NERO. CAESAR. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

AVGVSTVS. AVGVSTA. *Augustus togatus capite radiato stans d. pateram, s. hastam, cui adstat Livia Augusta capite velato d. pateram, s. duplex cornucopiae.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Augustus et Livia in aliis quoque Neronis et Agrippinae numis non multum absimili cultu sed sedentes in elephantorum quadrigis proponuntur, de quibus egi supra in moneta Agrippinae.

F. NERO. CAESAR. *Caput laureatum.*

AVGVSTVS. GERMANICVS. *Imperator togatus stans capite radiato d. ramum, s. Victoriolam super globo.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vtriusque superficiei epigraphe connectenda. Typus indicat, hac forma statuam fuisse Neroni positam. Primum istud est exemplum coronae radiatae vivi imperatoris capiti impositae, quae deinde perfrequens est in antica numorum Neronis II. formae. Tristanus, qui numum hunc copiose illustravit [c]), censet, additam Neroni coronam radiatam, quod ipse Apollini aequiparari voluit, et revera huic similis tam forma velut solis exorientis, quam cantu dictus est a Seneca [d]). Ad haec quinque millia militum, quos Augustanos vocabat, constituit, qui ei in theatro canenti adclamabant: *o pulcrum Caesarem! o Apollinem! o unum veluti Phythium!* [e]) At non existimo, Neroni hoc decus seu a formae opinione, seu theatrorum licentia petitum. Cur enim in numis, in quibus ille omni Apollinis citharoedi cultu incedit, hujus formae corona abstinet? An vero etiam Vespasianus, Antonius Pius, M. Aurelius volebant videri pulcri, aut citharoedi, quoniam et hi capite radiato comparent? aut praeclaros hos, probosque Augustos voluisse sibi decus, Neroni, cujus detestabantur memoriam, a vilissima causa partum addere? Tenendum igitur, placuisse Neroni hominum vanissimo, se quemdam velut deum a populis haberi, cujus honoris, aut saltem divinae prosapiae, certum indicium corona radiata apud Romanos perinde, ac Graecos fuit. Sic veterem Latinum finxit Virgilius [f]):

---

a) Suet. c. 41. b) Fast. I. 709. c) Comment. T. I. p. 211. d) in Apocoloc. e) Dio L. LXI. §. 20. f) Aen. XII. 162.

cui tempora circum
Aurati bis sex radii fulgentia cingunt,
Solis avi specimen.

Nempe quod Solem in majoribus numerabat. Sic et Phaethon, cum fatali suae aurigationi praeluderet,

Ψευδομεναις ἀκτισιν ἑον μιμειτο τοκηα,
Ementitis radiis suum imitabatur parentem,

ut fingit Nonnus a). Iulio Caesari post victos in Hispania Pompejos inter honores alios plane divinos decretam fuisse in theatro distinctam radiis coronam, refert Florus b). Augustus in numis plurimis ab ejus morte signatis radiato capite est, atque hoc cultu multo ante effictus est Antiochus IV. Syriae rex, qui instar dei sese inscripto etiam numis ΘΕΟΥ coli voluit. Qui Neronem secuti sunt imperatores non tam cultum divinum adfectabant, quam non adversabantur, si iis honos humano major habitus est, quo reverentiam, ac religiosum quemdam metum populis inspirarent. Ejus argumentum certum, quod Augustorum capita in moneta aurea, et argentea, quae ad imperatores pertinuit, corona radiata constanter abstinent usque ad Caracallam, qui primus eam frequentius, ac promiscue numis argenteis intulit; at obvia ea est in numis aeneis praecipue II. formae, sed horum cudendorum cura, ut constat, ad senatum pertinuit, cujus perspecta fuit in principes suos adulatio, et ab his tolerata. Praeclare haec, quae de tributa Neroni divinitate dixi, illustrat Tacitus c): *Cerialem Anicium consulem designatum pro sententia dixisse, ut templum DIVO NERONI quam maturrime publica pecunia poneretur*, etsi, quod mox addit, *deum honor principi non ante habetur, quam agere inter homines desierit.* In numis Severi ad annum V. C. 955 docebimus, typo capitis radiati in Augustis, et capitis lunae impositi in eorum uxoribus exhiberi solem et lunam, et hac imagine adumbrari aeternitatem principibus secundum veteres tributam, apposite ad ea, quae dixi, nam et aeternitas fuit res diis propria. Ceterum coronam radiatam verum fuisse imperatorum gestamen, saltem eorum, quos inferius aevum tulit, patet ex Mamertini Panegyrico ad Maximianum Aug. cap. III., a quo praeter *trabeas triumphales, fasces consulares, sellas curules, obsequiorum stipationem, et fulgorem*, quae ait esse solita imperatorum ornamenta, memoratur etiam *illa lux divinum verticem claro orbe complectens*, quo nomine coronam radiatam intelligi, copiosius dicetur in Constantino M.

* * *

Vt lit. D.

CONG. DAT. POP. S. C. *Imperator sedens in suggestu, juxta statua Palladis dextera extenta noctuam, s. hastam tenens, et stans liberalitas d. tesseram; ante imperatorem sedet figura togata, quae civi per gradus ascendenti, quem figura minor pone consequitur, aliquid offert.* AE. I. (Morelli in Nerone Tab. IX. n. 10, eumque ipsum in suo quoque mu-

a) Dionys. L. XXXVIII. v. 182. b) L. IV. c. 2. n. 91. c) Ann. XV. 74.

seo exstare ad eundem numum Morellianum observat Havercampus.)

Vt lit. A et B.

CONG. II. DAT. POP. S. C. *Idem typus.* AE. I. (Mus. Caes.)

Alius, sed.

CONG. II. DAT. POP. R. S. C. *Idem typus.* AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. A et B.

CONG. II. DAT. POP. S. C. *Imperator sedens in suggestu, juxta statua Palladis cultu, ut in priore, et insuper stans alia figura, infra stans vir tesseram porrigens civi vel mulieri adstanti, quae munus diducto sinu excipit, pone aedificium columnis fultum.* AE. I. (Mus. Caes.)

Tria a Nerone data congiaria perhibent antiquarii ex numis. Primum produnt laudati supra auctores; secundum in numis obvium, tertium citat solus Vaillantius, sed obiter, nulla vel epigraphes, vel typi facta mentione, illudque rarissimum vocat [a]). Non satisfaciunt antiquarii, qui congiaria haec certis annis adfigunt. Congiarium datum fuisse a Nerone ludis, quos *pro aeternitate imperii* suscepit, narrat Suetonius [b]), quibus fuere *sparsa populo missilia omnium rerum per omnes dies singula quotidie millia. Avium cujusque generis multiplex penus, tesserae frumentariae, vestis, aurum, argentum, gemmae, margaritae, tabulae pictae, mancipia, jumenta, atque etiam mansuetae ferae, novissime naves, insulae, agri.* Fuere hi ludi iidem, qui certamen quinquennale dicti sunt, ut patet ex iis, quae supra ad annum V. C. 813 attuli. Tacitus alterius congiarii meminit ad annum V. C. 810, *plebique congiarium quadringenti numi viritim dati* [c]). Verum ab his auctoribus congiarii numerus non additur, et largitiones aliae, quas a Nerone factas memorant, ad praetorianos, non populum, pertinuere, ut adeo nonnisi per conjecturas parum validas illigari certis annis citata ex numis congiaria possint. Quid sibi velit addita Palladis statua, nondum intelligere potui; nam esse Palladis, comprobat noctua extentae ejus dexterae insidens in omnibus hujus argumenti numis musei Caesarei.

* * *

Vt lit. B et C.

DECVRSIO. S. C. *Duo equites citato cursu, quorum unus hastam, alter signum militare tenet.* AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. A.

DECVRSIO. *Imperator eques d. hastam praecedente milite cum signo militari, altero sequente.* AE. fere m. m. (Mus. Caes.)

Nerone adhuc Caesare institutam cum praetorianis *decursionem* memorat Suetonius [d]). Ad haec vero militaria exercitia institutam fuisse nobilem juventutem, patet ex iis, quae eruditi ad numos *Principis juventutis* disseruerunt. Vnde et Iulianus Aug. in Constantio II. laudat, quod mature edoctus fuerit χορευειν την ἐν τοις ὁπλοις, δρομον τον ἐν τουτοις, την ἱππικην τεχνην, *saltare in armis, in his decurrere, equitare* [e]). Eodem modo Livius dixit *exercitum decurrere*, et vocavit *decursum, et simulacrum ludicrum*

a) Num. praest. Tom. I. p. 22. b) Cap. 11. c) Ann. XIII. 31. d) Cap. 7.
e) Orat. I. p. 11.

pugnae, quando ad simulacrum pugnae inter se concurrerunt Perseus et Demetrius Philippi V. Macedoniae regis filii [a]). Eodem auctore Gracchus in Hispania jussit omnes copias peditum equitumque armatas *decurrere*, ut Celtiberorum legatis vires suas ostentaret [b]). Propius huc pertinet, quod narrat Dio [c]), Neronem sic delectatum equorum cursu, (ἱπποδρομίᾳ) ut equos, qui in certamen descenderant, si insignes fuere, et subinde aevo confecti, stola forensi non secus, quam viros ornaret, iisque pecuniam nomine alimenti adsignaret. De triplice decursionum modo vide, quae erudite notavit Cuperus [d]), et auctor anonymus in Memoriis Trevolt. April. 1709.

G. NERO. CLAVD. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. P. IMP. P. P. *Caput radiatum.*

GENIO. AVGVSTI. *Genius fere nudus stans d. pateram ad aram sacrificat*, *s. cornucopiae. In aliis additur S. C. et infra* I. AE. II. (Mus. Caes.)

H. NERO. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GER. P. M. TR. P. IMP. P. P. *Caput laureatum.*

GENIO. AVGVSTI. S. C. *Idem typus*, *infra* I. AE. fere II. et fere III. (Mus. Caes.)

Vetus disciplina, cuivis rei etiam inanimatae suum praesidere genium. De Caesarum geniis sic scribit Tertullianus [e]): *citius denique apud vos per omnes deos*, *quam per unum genium Caesaris pejeratur.*

* * *

Vt lit. E.

IVPPITER. CVSTOS. *Iuppiter sedens d. fulmen*, *s. hastam.* AV. AR. (Mus. Caes.)

I. IMP. NERO. CAESAR. AVGVSTVS. *Caput laureatum*, vel:

K. IMP. NERO. CAESAR. AVG. P. P. *Caput laureatum.*

Eadem aversa. AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. E.

IVPPITER. LIBERATOR. *Typus similis.* AR. (Vaill. Beger.)

Verisimile, quod censet Vaillantius, numos hos cusos, quando conjurationem Pisonianam, quam altius ad V. C. 818 attigimus, vitavit, quo in periculo praesentem *Iovis custodis*, *et Liberatoris* tutelam agnoverit. Constat, Neronem dissipata ea conjuratione pugionem, qui ei intentabatur, in Capitolio sacravisse, inscripsisseque: IOVI. VINDICI [f]). Eo periculo moti Patrenses et Corinthii suis Neronis numis inscripsere quoque: IVPPITER. LIBERATOR. Non apud Neronem modo, sed eadem aetate apud alios quoque *Iuppiter Liberator* valuit, verum ex diversis causis. Nam Seneca, et Thraseas Paetus mori a Nerone jussi suum ipsorum cruorem circum spargentes, *libemus*, aje-

---

a) L. XL. c. 6. 9. b) l. c. c. 48. c) L. LXI. §. 6. d) Lettres p. 259. e) in Apolog c. 28. f) Tac. Ann. XV. 74.

bant, *Iovi Liberatori* [a]). In numo Magnesiae apud Sipylum ipse Nero dicitur ΖΕΤϹ. ΕΛΕΤΘΕΡΙΟϹ [b]).

L. NERO. CLAVDIVS. CAE. AVG. *Caput laureatum.*
LEIBERTAS. *Caput deae Libertatis.* AV. (Vaill. Morelli.)

Ratio epigraphes in parte aversa, et ipse typus reipublicae tempora sapiunt; nam eadem aversa in Cassiae, aliarumque familiarum numis frequens.

* * *

Vt lit. B. Caput radiatum.
MAC. AVG. S. C. *addito in plerisque infra* II. *Aedificium perelegans pluribus columnis fultum.* AE. II. Sunt etiam AE. I.

Secundum Plutarchum [c]) Romani τα κρεοπωλια μακελλα και μακελλας καλουσι, *locum, ubi carnes venduntur,* macella, *vel* macellas *appellant.* Verum Plinius in macello vendi olera dixit, et distinguit inter *carnarium*, et *macellum* [d]). Etiam Varroni macellum est *forum olitorium* [e]). Dioni, ut mox patebit, est forum obsoniorum. Facile haec conciliantur verbis Varronis [f]). *Haec omnia,* inquit, *postquam contracta in unum locum, quae ad victum pertinebant, et aedificatus locus, appellatum Macellum.* Iam ergo hac epigraphe, et typo censent eruditi notari *Macellum*, de quo sic Xiphilinus ex Dione [g]): τοτε μεν την ἀγοραν των ὀψων, το ΜΑΚΕΛΛΟΝ ὠνομασμενον καθιερωσε, *tum quoque* Nero *forum obsoniorum, quod MACELLVM dicitur, dedicavit.* Nomen traxit a Macello urbis quondam insigni latrone, quo damnato statuerunt censores, ut in ejus domo venderentur obsonia, ut jam monuit Havercampus ex Varrone, et Festo [h]). Annonam *macelli* etiam Suetonius memorat [i]). Dionis verba praeclare confirmant hi numi, simulque ipsam aedificii formam sistunt, quo Nero dictum forum exornavit. Operae pretium non fecit Bimardus, cum liberalius refutavit Harduinum, qui epigraphen explicavit: MA*usoleum* Caesaris AVG*usti* [k]).

M. IMP. NERO. CLAVD. CAESAR. AVG. GER. P. M. TR. P. P. P. *Caput laureatum, in aliis alia capitis inscriptio ex jam cognitis.*
PACE. P. R. TERRA. MARIQ. PARTA. IANVM. CLVSIT. (*addito in aeneis* S. C.) Templum Iani clausis foribus. AV. AE. I. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. E.
PACE. P. R. VBIQ. PARTA. IANVM. CLVSIT. *Idem Typus.* AV. (Morelli.)

N. NERO. CAESAR. AVG. GERM. IMP. In aliis:
O. IMP. NERO. CAESAR. AVG. GERM. *Caput laureatum.*

---

a) Tac. Ann. XV. 64, et XVI. 35. b) Pellerin Rec. III. p. 246. c) Quaest. Rom. d) L. XIX. p. 162. 163. e) de L. L. lib. IV. f) l. c. g) L. LXI. §. 18. h) Impp. Morelli T. II. p. 107. i) in Tiber. c. 34. k) ad Iobert T. II. p. 171.

P. IMP. NERO. CLAVD. CAESAR. AVG. GERM. P. M. TR. POT. P. P. *Caput radiatum.*

Eadem aversa addito S. C. AE. II. (Mus. Caes.)

Vt obvii sunt hi Neronis numi, ita incertum, ad quem annum aversae inscriptio adludat. Mediobarbus, aliique eos ad annum V. C. 811 referunt, inducti loco Suetonii [a]), qui cum Tiridatis Parthi in urbem adventum, habitosque propterea Neroni honores enarrasset, continuo subjicit: *Ianum geminum clausit tam nullo*, *quam residuò bello*, sententia satis obscura; nam eo collegere Casaubonus, aliique, saepius a Nerone Iani templum clusum. Quod si verum, ut in Nerone omne illud credibile, quidquid insanum, pluribus annis adfigi possunt hi numi. Quare et Tillemontio visum, non esse satis exploratum annum, ad quem hi numi pertineant [b]). Ceterum fallitur Occo, Havercampus, aliique, qui ad annum V. C. 811 subactam Armeniam, coactumque Tiridatem Armeniae regnum a Nerone accipere, atque propterea Iani templum clausum adserunt. Tiridatis adventum, datumque tum ei inter maxima solennia Armeniae regnum, quod Suetonius dicto capite XIII. nullo temporis indicio commemorat, Dio inter acta anni V. C. 819 refert. Et vero cl. Brotier numum aeneum I. formae recitat ad Taciti Annales L. XVI. c. 28, in cujus antica proditur trib. potestas XIII., et in aversa idem Iani templum cum eadem epigraphe: PACE. P. R. etc. Cum Neronis trib. potestas XIII. incidat in annum V. C. 819, hic numus confirmaret quidem verba Suetonii, qui nonnullis adserere videtur, Iani templum post Tiridatis adventum fuisse clausum, verum dubitare liceat, sitne numi epigraphe rite excepta; nam praeterquam quod nusquam alibi singularem hunc numum laudatum reperi, illud etiam dubium magnopere auget, quod in nullo hactenus numo Neronis aeneo I. formae additum trib. potestatis numerum videre licuit. Addo, mirum quoque mihi videri aeneum II. formae a Vaillantio in Numis praest. T. I. p. 22 productum, in quo praetenditur epigraphe: PACE. P. R. etc. et pro typo non Iani templum inscriptioni respondens, sed Roma sedens. Ceterum his Neronis numis aperte adversatur Orosius adducens testimonium ipsius Taciti verbis conceptum [c]): *Sene Augusto Ianus patefactus*, *dum apud extremos terrarum terminos novae gentes saepe ex usu*, *et aliquando cum damno quaeruntur*, *usque ad Vespasiani duravit imperium.* Periit liber Taciti, qui haec refert. In his verbis certus error aut Orosii Tacitum excerpentis, qui forte pro *Vespasiani* scripserit *Neronis*, aut ipsius Taciti; nam tot obvii, ac triti Neronis numi ab hoc clusum Ianum invicte comprobant; neque dici potest cum Rualdo [d]), Neronem a Tacito omitti, quoniam hic Ianum nullis veris, et legitimis causis

---

a) In Nerone c. 13. b) in Nerone art. VII. c) L. VII. c. 3. d) in Plutarch. p. 81.

clauserit; nam diserte Suetonius ait, Neronem clausisse Ianum *tam nullo, quam residuo bello.* Si nullo, ergo ex causa justa. Vtrum rejecta Orosii auctoritate istud Taciti fragmentum jure in adulterinis putet Massonus [a]), vehementer ambigo. Vocabula PACE. TERRA. MARIQVE. PARTA habent formulae modum; nam iisdem utitur etiam Livius, cum clausum ab Augusto Ianum narrat [b]), et Suetonius [c]). *Clusit* pro *clausit* adhuc Neronis aetate valuisse, non solum hi numi probant, sed et Seneca coaevus, qui passim in operibus suis *cludere* pro *claudere* usurpavit.

Q. NERO. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GERMANIC. *Caput laureatum*, vel:

R. NERO. CLAVD. CAESAR. AVG. GERMANIC. *Caput radiatum*, vel:

S. NERO. CLAVDIVS. CAESAR. AVG. GERMANICVS. *Caput laureatum.*

PONT. *vel:* PONTIF. MAX. TR. POT. *vel* POTEST. IMP. P. P. *in aliis addito, in aliis omisso* S. C. *Nero longa indutus veste capite laureato gradiens lyra canit. In nonnullis in imo comparet nota* I. Sunt obvii AE. II., aliqui ad III. formam accedunt.

Numi sunt funesti Romano nomini argumenti. Auctores, qui Neronis res gestas descripsere, copiosi sunt in memoranda ejus insania, qua is voce, cantu, cithara excellere omnes omnium locorum praecipuos artis magistros voluit, etsi tam miserabili ipse esset voce, quam exiguam, et fuscam vocat Suetonius [d]), ut risum simul, fletumque auscultantibus exprimeret, etsi Musonium, qui canenti interfuit, mitius videamus judicasse [e]). Processit tamen invitis Musis in ipsum theatrum, illatoque in album profitentium citharoedorum suo nomine cecinit publice non Romae modo, sed etiam quoniam, ut ferebat, *soli scirent audire Graeci, soli se, et studiis suis essent digni.* [f]), Neapoli, ac tandem instituta profectione in theatris Achaiae. Et instituerat quoddam militum corpus, quos *Augustanos* vocabat, qui jussi erant, voce ac manuum plausu celebrare canentem Caesarem, compellando eum *Apollinem*, et *unum velut Pythium.* Qui plura de hac ejus musices rabie volet, adeat Suetonium [g]), Dionem [h]), Tacitum [i]). Ad praesentis numi typum plurimum confert testimonium Suetonii narrantis [k]), posuisse Neronem *statuas suas citharoedico habitu, qua nota etiam numum percussit.* Eundem hunc fuisse citharoedorum habitum, in describendo Orpheo docuit Virgilius [l]):

Nec non Threicius longa cum veste sacerdos
Obloquitur numeris septem discrimina vocum,
Iamque eadem digitis, jam pectine pulsat eburno.

Apud Aelianum [m]) infelix citharoedus cum ipsa stola (σὺν ἀυτῇ ϛολῇ) ad aram

---

a) Iani templ. reserat. Sect. II. cap. 1. §. 5, et Sect. IV. c. 3. §. 6. b) L. I. c. 19. c) in Aug. c. 22. d) Cap. 20. e) apud Lucian. in Nerone. f) Suet. c. 22. g) Cap. 12. 20. 21. 22. h) L. LXI. 20, et LXIII. 8. 9. i) Ann. XIV. 14. k) Cap. 25. l) Aen. VI. 645. m) V. H. L. III. c. 43.

Iunonis fugisse refertur. Ad idem argumentum adludunt numi Graeci cum capite Neronis, quorum complures vulgavit Morellius absque quidem mentione urbis, sed in Achaia verisimiliter signatos, in quorum uno:

ΝЄΡΩΝΙ ΑΠΟΛΛΩΝΙ. *Apollo, vel Nero citharoedus gradiens cum lyra.*

ΝЄΡΩΝΟϹ. *Victoria gradiens d. lauream offert.*

Atque in his numis non modo habemus Neronem Apollini adsimilatum, qui et ipse eodem cultu, et in numis quidem Romanis, quos in gente Antistia descripsi, *Actii* nomine exhibetur, sed etiam per aversae typum victorias quaquaversum cantu relatas, et coronas innumeras sibi propterea ex omnibus urbibus dono missas, de quo argumento fuse agunt auctores mox laudati. Eodem cultu, quo Nero in his numis exhibetur, nempe cum cithara, et citharoedorum stola, queritur Apollo ipse apud Themistium [a]), ad se venisse Neronem; quin et ipsum coelum ausum esse intrare, fingit Iulianus [b]). Vbi eras tum Graecia, quae olim Evangelum Tarentinum, qui ausus erat aurea indutus veste, auream item, gemmisque distinctam coronam, lyramque gestans, ceterum ignarus musicae in Pythiis certare, comperto ejus stupore a lictoribus corripi, et e scena exturbari jussisti [c])? Vide de citharoedi habitu etiam numos Augusti ad V. C. 742.

T. NERO. CAES. AVG. IMP. *Caput laureatum.*

P. M. (*etiam hoc omisso*) TR. P. P. P. S. C. *variis aliis mutationibus. Roma armis insidens d. lauream praetendit.* AE. III. (Mus. Caes.)

V. NERO. CLAV. CAE. AVG. *Noctua arae insistens*, vel:

X. NERO. CLAVD. CAE. AVG. GERM. *Idem typus.*

P. M. TR. P. IMP. P. P. S. C. *Ramus oleae.* AE. III. (Mus. Caes.)

NERO. CLAV. CAE. AVG. GER. (*epigraphe in nonnullis paullum variante.*) *Columella, supra quam galea, inclinata ad eam hasta, et clypeo inserto Medusae capite.*

P. M. TR. P. IMP. P. P. S. C. (*hac quoque epigraphe modicum variante.*) *Ramus oleae.* AE. III. (Mus. Caes.)

Noctua, ramus oleae, galea, clypeus Medusae propria sunt Palladis attributa, cujus quinquatrus Nero aucta solennitate celebravit, statuto etiam aureo ejus signo, ut supra in congiariorum numis ex Tacito docui. Sunt hi numi aeris minimi, de quibus infra iterum sermo.

* * *

Vt lit. B et H.

POR. (in nonnullis PORT.) OST. AVGVSTI. S. C. *Portus Ostiensis navibus refertus, ad ejus ingressum statua super basi s. hastam tenens, inferne vir barbatus procumbens, d. gubernaculum, s. delphinum tenens.* AE. I. sed AE. II. produxit quoque Vaillantius, eumque rarissimum vocat.

Portum Ostiensem molitus est Claudius circumducto dextera laevaque bra-

a) Orat. XIX. b) in Caesarib. c) Lucian. adv. indoct.

chio, et lapidum crepidine firmato, addiditque ad ingressum ingentis altitudinis pharum in exemplum Alexandrini a). Opus istud immensis sumptibus stetit, Claudii tamen honorem sibi vindicavit Nero, qui forte, si quid residui operis erat, perfecit. Numi utrumque portus brachium, et crepidinem sistunt, addunt statuam super basi, quae Neronis haud dubie est, aliamque humi jacentem, quae olim Tiberini mihi visa est, cum Tiberis juxta portum in mare exeat; at verius est Neptuni, cum sinistra delphinum gestet. Pharum numi omittunt, sed qui non inscite fingitur in tabula Peutingeriana. Vide de hujus structura portus dissertationem Io. Petri Lucatelli b), qui tamen perperam adserit laudato Suetonio, ad opus istud perficiendum adhibita a Claudio XXX. millia hominum sine intermissione operantium. Non enim istud Suetonius de portu Ostiensi, sed de èmissario lacus Fucini narrat.

* * *

Epigraphe varia. Caput laureatum, in AE. II. radiatum.

ROMA. *addito in aeneis* S. C. *Roma sedens d. Victoriolam, s. parazonium, d. pede galeam calcat.* Rari in AV. AR. et AE. max. mod. Obvii in AE. I., rariores in AE. II., in quibus nonnunquam *Roma pro Victoriola lauream tenet.*

* * *

Vt lit. E, vel I, vel K.

SALVS. *Salus sedens d. pateram.* AV. AR. obvii.

Pro salute sua Nero frequenter vota fecit, ac propterea certamina quoque instituit c). Vitatis vero anno V. C. 818 insidiis *Saluti* exstruxisse templum refert Tacitus d).

* * *

Vt lit. A, vel B, vel D.

S. C. *Arcus triumphalis statuis, et quadrigis exornatus.* AE. I. (Mus. Caes.)

Neroni statuas, et arcus V. C. 811 ex Corbulonis victoriis decretos narrat Tacitus e), atque idem infra: *at Romae tropaea de Parthis, arcusque medio Capitolini montis sistebantur decreta ab senatu integro adhuc bello* f).

Y. IMP. NERO. CAESAR. AVG. GERMANIC. *Caput laureatum. In aliis, ut lit. N, vel:*

Z. IMP. NERO. CAESAR. AVG. P. MAX. TR. P. P. P. *Caput nudum.*

S. C. *Victoria gradiens d. clypeum, cui inscriptum:* S. P. Q. R. AE. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. Z.

S. C. *Victoria gradiens d. pileum Libertatis.* AE. II. (Mus. Caes.)

Frequentes sunt numi Neronis II. formae typo Victoriae, et cum epigraphe: VICTORIA. AVGVSTI, sed istud singulare, quod pileum Libertatis gestans Victoria proponitur.

---

a) Suet. in Claud. c. 20. Dio L. LX. §. 11. Plin. H. N. L. XVI. §. 40. b) Saggi di Cortona T. VI. p. 1. c) Dio L. LXI. 18. 21. d) Ann. XV. 74. e) Ann. XIII. 41. f) Ann. XV. 18.

* * *

NERO. CLAVD. DIVI. CLAVD. F. - - - *Caput laureatum.*

Sine epigraphe. Victoria globo insistens clypeo inscribit. Quin. (Mus. Caes.)

Eadem capitis epigraphe exstat etiam in quinario, quem supra ad annum V. C. 811 protuli.

* * *

Vt lit. K.

Sine epigraphe. Aquila legionaria inter duo signa militaria. AR. (Mus. Caes.)

Similem aversam dedit Morellius inter aeneos II. formae.

Numi commatis peregrini.

Copiosi sunt numi cum urbium liberarum, tum coloniarum, quae numos cum Neronis capite percussere, ex quibus hoc loco memorabo solos illos, qui ad ejus historiam quid adferunt, aut quorum patria anceps est. Reliquos in singularum urbium, aut provinciarum moneta quaere.

Cujus memoriam mortui orbis universus detestatus est, huic vivo variorum deorum honores, et nomina detulere Graeci, nescias, an domestica adulatione, an ut objectis reverentiae titulis velut sacra esca placarent monstrum. Eccos!

ZETC. ЄΛЄTΘЄPIOC. dicitur in numis Magnesiae Lydiae ad Sipylum apud Pellerinium, (Rec. III. p. 234.) et quorum similem vidi in museo ill. Com. a Vitzai. Ejus rationem vide supra in numis vagis sub: IVPPITER. LIBERATOR.

ΝΕΡΩΝ. ΑΠΟΛΛΩΝ, urbis incertae, de quo numo egi supra in numis vagis sub PONT. MAX.

HERCVLI. AVGVSTO. *Hercules stans in modum Farnesii*, in numis coloniae Patrensis Achaiae.

Neroni V. C. 821 post scenicas in Graecia victorias Romam regresso, urbemque triumphantis more invecto non modo adclamatum est: NERONI APOLLINI, nempe quem cantu aequasse volebat credi, sed etiam NERONI HERCVLI [a]). At Suetonius [b]): Destinaverat etiam, qui Apollinem cantu, solem aurigando aequiparare existimaretur, imitari et Herculis facta, praeparatumque leonem ajunt, quem vel clava, vel brachiorum nexibus in amphitheatri arena spectante populo elideret.

TΩ. CΩTHPI. THC. OIKOTMЄNHC. L. ЄNAT. *intra lauream.* AE. I. (Morelli Impp. T. II. p. 102. Spanheim T. II. p. 500.)

Hic numus a laudatis auctoribus creditur Aegyptius, sed obturbat forma literarum C et Ω, quae in Aegypto hac aetate nondum valuit. Inscriptio veterem adulationis cantilenam continet. Nam et Augustus dicitur in numis *Salus generis humani*, et idem a Propertio *mundi servator* [c]).

* * *

Numi quoque Aegyptii memoriam stolidae ejus in Graeciam profectionis, et peractorum ibi certaminum in gentis Romanae opprobrium conservavere. Lubet recensere, qui huc pertinent.

ΣΕΒΑΣΤΟΦΟΡΟΣ. L. IΓ. *Navis.* (Morelli, Theupoli, Arigoni.)

Est haec infelix illud vehiculum, quod

a) Dio L. LXIII. §. 20. b) Cap. 53. c) L. IV. eleg. IV. v. 37.

Neronem in Graeciam detulit. Fingitur etiam in numis Corinthi et Patrarum adscripto: ADVENTVS. AVGVSTI. Atque is, narrat Suetonius a), *ut primum Cassiopen trajecit, statim ad aram Iovis Cassii cantare auspicatus est. Certamina deinceps obiit omnia. Nam et quae diversissimorum temporum sunt, cogi in unum annum jussit.* Nobiliores urbium ludos a Nerone in Graecia obitos in numis sequentibus prodidit Aegyptus.

ΑΠΟΛΛΩΝ. ΑΚΤΙΟΣ. L. ΙΔ. *Protome Apollinis capite laureato, pharetra post humeros prominente, in area astrum.* (Morelli.)

Notus Apollo Actius, ejusque apud Actium ludi.

ΑΠΟΛΛΩΝ. ΠΥΘΙΟΣ. *Protome similis.* (Morelli.)

Offert hic numus certamina Pythia. In acclamatione publica dictus Nero quoque fuit *victor Pythius* b). Romam redux coronam Pythiam dextera praegestavit c).

ΔΙΟΣ. ΟΛΥΜΠΙΟΥ. L. ΙΓ. *Caput Iovis laureatum.* (Morelli.)

Propter victorias apud Olympiam relatas, de quibus multa historici, eadem acclamatione dictus est *victor Olympicus* d). Vrbem redux ingressus est coronam Olympiacam capite gerens e).

ΠΟΣΕΙΔΩΝ. ΙΣΘΜΙΟΣ. L. ΙΔ. *Caput Neptuni diadematum cum tridente.* (Mus. Caes.)

Neptunus Isthmius non solum propter ludos Isthmios proponitur, sed etiam quoniam Isthmum perfodere tentavit Nero, quod stolidum propositum, et quo pacto ab opere destiterit, facete narratur in dialogo, qui Luciano tribuitur, inscribiturque *Nero*, tum et a Philostrato f). Eum Isthmiorum die e medio stadio provinciam Achaiam libertate donasse tradit Suetonius g).

ΖΕΥΣ. ΝΕΜΕΙΟΣ. L. ΙΔ. *Caput Iovis laureatum, prae quo astrum.* (Mus. Caes. Zoëga.)

Numus testis ludorum Nemeorum.

ΗΡΑ. ΑΡΓΕΙΑ. L. ΙΔ. *Caput Iunonis Argivae velatum.* (Mus. Caes. Zoëga.)

Noti Iunonis ludi apud Argos celebrari soliti. Deinde inter donaria Iunoni Argivae oblata memorantur etiam a Pausania *ςεφανος χρυσους, και πεπλος πορφυρας*, Νερωνος *ταυτα ἀναθηματα*, *corona aurea, et peplum purpureum, Neronis dona* h).

* * *

ΝΕΡΩΝΟΣ ΚΑΙΣΑΡΟΣ ΗΓΕΜΟΝΙΑ. *Neronis Caesaris principatus*, in numo Perperenes Mysiae, quam vide.

* * *

ΝΕΡΩΝΟϹ. ΚΑΙϹΑΡΟϹ. ΓΕΡΜΑΝΙΚΟΥ. *Caput nudum.*

ΔΙΔΡΑΓΜΟΝ. *Simpulum et lituus.* AR. III. Est nonnihil crassior, et adpendit paullo plus duabus drachmis Dyrrhachenis. (Mus. Caes. Vaill.) Similis Pembrockianus, sed in quo scriptum praetenditur ΔΙΔΡΑΧΜΟΝ appendit grana Anglicana 113 (Part III. tab. 18.)

ΝΕΡΩΝΟΣ. ΚΑΙΣΑΡΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΥ. *Caput laureatum.*

ΔΡΑΧΜΗ. ΕΤ. Ε. *Serpens tripodi obvolutus.* AR. III. (Morelli Specim p. 99.) In simillimo suo Vaillantius legit ΔΡΑΓ-

a) Cap. 22. 23. b) Dio L. LXIII. §. 20. c) Suet. c. 25. d) Dio l. c. e) Sueton. l. c. f) Vit. Apollon. L. IV. c. 24. g) Cap. 24. h) L. II. c. 17.

MH. EΦE., eumque vocat AR. max. mod. Etiam in alio Pembrockiano praetenditur scriptum ΔΡΑΓΜΗ. EΦE., adpendere vero grana 59 [a]).

Si vera est Vaillantii, et Pembrockii lectio, numi hi sine dubio Ephesum pertinent. At cum Morellius in simili, nisi idem est (nam eum ex museo regis Galliarum vulgaverat) pro EΦE. legat ET. E., id est, *anno V.*, certum videtur, deceptum Vaillantium, et qui eum forte secutus fuerit, musei Pembrockiani editorem, numosque similes referendos Caesaream Cappadociae, quae urbs non modo copiosos numos imperatorios in argento signavit, sed his quoque, dissimulato etiam urbis nomine, annos imperii fere constanter inscripsit. Accedit, fabricam hiulcam, qua sunt numi similes, magis competere Cappadociae, quam Ioniae. Aliquid difficultatis offert epigraphe ΔΡΑΧΜΗ, ΔΙΔΡΑΓΜΟΝ, non quod harum vocum sensus sit ambiguus, nam notant pondus, aut valorem *drachmae*, *duarum drachmarum*, sed quod pondus inscriptioni male respondet. Nam si numus inscriptus ΔΙΔΡΑΓΜΟΝ appendit drachmas duas, ut eum revera totidem, et nonnihil amplius adpendere supra dixi, necesse est, numum inscriptum ΔΡΑΧΜΗ esse alterius dimidium, et adpendere drachmam unam. At eum Vaillantius praeco vocat numum *maximi moduli*, quin alterum inscriptum ΔΙΔΡΑΓΜΟΝ simpliciter vocat *numum*, quo nomine compellare solet eos omnes, qui vulgo *denarii* aut *drachmae*, aut *tertiae formae argentei* sunt. Adcuratius auctor musei Pembrock pondus addidit, unde apparet, numum ΔΙΔΡΑΓΜΟΝ fere esse duplum drachmae, ut re ipsa esse debet.

* * *

Numi *Alexandrini*, et *Antiocheni* copiosi sunt, et illustres, quos suis locis dedimus. Alexandrinorum, qui Neronis historiam illustrant, partem paullo altius dedimus.

* * *

Commemorandus etiam numus coloniae incertae:

NERO. CLAVD. CAESAR. IMP. VOLVMNIO. LVRINO. IIV. *Caput Neronis nudum cum sceptro transverso.*

NERO. CLAVD. CAESAR. IMP. — OCTAVIA. AVGVSTI. *Capita adversa Neronis nudum imminente astro, et Octaviae imminente lunula.* AE. II. (Mus. Caes.)

Quam lepide Tristanus, et Sponius in his IIviris Iovem Vrium, et deum Volumnum viderint, videsis apud Sponium [b]).

TITVLI NERONIS.

Pater patriae.

Quo anno hunc titulum Nero verisimiliter adoptaverit, supra ad annum V. C. 809 memoravi.

Consul.

V. C. 811 continuos Neroni consulatus fuisse decretos, refert Tacitus [c]), at recusavit is honores oblatos. Consulatus quatuor eum gessisse, prodit

a) L. c. b) Num. Impp. p. 89. c) Ann. XIII. 41.

Suetonius [a]), qui confirmantur fastis. Quintum, quem idem infra memorat [b]), non accenset prioribus, quia tumultuarium. Nam cum educere exercitum in rebelles pararet, *consules ante tempus privavit honore, atque in utriusque locum solus iniit consulatum.* Factum istud Pighius censet currente adhuc anno V. C. 720. At verius id accidisse anno sequente cum Tillemontio crediderim; nam verisimile non est, Vindicis defectionem evenisse ante annum coeptum V. C. 821, et factum istud sub principatus finem innuit Plinius jun. [c]).

Imperator.

Neronem adhuc Caesarem titulum imperatoris, tanquam Claudio in imperio sociatum, et velut proxime Titum, tulisse, adfirmat Bimardus [d]). Numi, quibus nititur, sunt sequentes:

NERO. CLAV. CAESAR. IM.
Neronis facies cum lituo.
S. C. *in corona civica.* AE. (Occo pag. 119.)

OCTAVIA. AVG. F. NERO.
CLAVD. CAES. AVG. IMP.
Duo capita, virile et muliebre cum notis solis et lunae.
Aversa non describitur. (Occo p. 135.)

Neuter numus id, quod adserit Bimardus, probat. Numi prioris quatuor exempla sunt in museo Caesareo, omnes inscripti: IM. NERO. CLAV. CAESAR, et talis est etiam apud Begerum [e]). Ergo in numis rite lectis *το* IMP. est praenomen, non vero, ut in Occoniano, post alia nomina sequitur. Quare dubium non est, numos hos esse Neronis Augusti, non Caesaris. Sane Titus, quamdiu Caesar fuit, dictus non est IMP. TITVS, sed TITVS. IMP. Accedit, numos similes omnes signatos fuisse Antiochiae Syriae, parum ergo testes idoneos facti historici, quod et numi urbis, et historici reticent. Numus alter suapte adversatur Bimardo, nam per additum AVG. non jam est Caesaris Neronis, sed Augusti. Adverto, Bimardum hunc numum recitasse non inspecto Occone, qui *το* AVG. addidit, sed protulisse ex indicio Pagii. Similem alium idem Occo jam descripsit inter numos Neronis pag. 118. Sunt hi numi coloniae incertae, quorum tres sunt in museo Caesareo, et a me, sed vitatis Occonis erroribus descripti in Catalogo musei Caesarei pag. 112.

Imperatoris titulo tanquam praenomine frequenter in numis usus est Nero Augustus. Honoratum etiam *imperatoris* nomine a victoriis, reticent quidem numi, sed prodidere scriptores, et quidem capta a Corbulone Artaxata teste Tacito [f]). Quin ex Corbulonis victoriis saepius eum salutatum imperatorem tradit Xiphilinus ex Dione [g]). Suetonius eundem illi honorem habitum ait, cum Romae Tiridatem Armeniae regem salutavit, eique diadema imposuit [h]). Mediobarbus eum ter usque ad extremum acclamatum imperatorem pronunciat, eosque numeros per varios ejus annos digerit, at nullis praeterea monumentis

a) Cap. 14. b) Cap. 43. c) Paneg. 57. d) B. L. T. XII. Mem. p. 393. e) Thes. Br. T. II. p. 624. f) Ann. XIII. 41. g) L. LXII. 23. h) Cap. 13.

confirmat, nam numi imperii repetiti numerum non addunt. Alium ordinem constituunt marmora, sed quae Occoni, ejusque restitutoribus aut fuerunt ignota, aut non consulta. Sunt quidem numero pauca, sed tamen haec quoque lucem adferunt.

IMP. ITER. TR. P. IIII. COS. III. apud Muratorium p. 445. 5. Sunt hi certi characteres anni V. C. 811. Bellum Corbulonis in Armenia.

IMP. III. TR. P. V. apud Gruterum p. 189. 1. Tribunatus V. cadit in annos V. C. 811. 812. Bellum idem continuatum.

IMP. VII. TR. P. VII. COS. IIII. in insigni inscriptione fratrum Arvalium apud Gruterum p. 118. Trib. potestas VII. cadit in annos V. C. 813. 814. Quanquam de vera hujus lapidis lectione jure potest dubitari. Nam in eodem marmore Nero Kal. Ian. 813 dicitur TR. P. VII. IMP. III., et paullo infra ad III. Nonas Ian. ejusdem anni TR. P. VII. IMP. VII. An autem verisimile, Neronem intra biduum quater imperatoris titulum auxisse? Ergo certum est, alterutro loco erratum.

IMP. XI. TR. P. XIII. COS. IIII. in insigni tabula marmorea apud Muratorium p. 227 n. 4. Tribunatus XIII. respondet annis V. C. 819 et 820. Anno ex his priore Nero Tiridatem Romae publice Armeniae regem salutavit, additque Suetonius, eum ex hoc facto acclamatum imperatorem [a]).

Armeniacus.

Neronem profligatis ex Armenia hostibus dictum fuisse *Armeniacum*, verisimile fit ex numo, quem supra ad annum V. C. 811 descripsi.

Animadversiones in aeneos Neronis numos.

Habent hi cum spectato volumine, tum additis nonnullis signis aliquid a moneta aenea ejus aetatis imperatorum commatis Romani multum diversum. Haec tamen varietas non observatur in numis aeneis I. formae, sed II. et III.

Aenei II. formae alii sunt moduli majoris, alii minoris.

Majoris moduli complures in segmento inferiore offerunt notam $\overline{\text{II}}$., sic:

MAC. AVG. infra $\overline{\text{II}}$.

SECVRITAS. AVGVSTI. infra $\overline{\text{II}}$.

VICTORIA. AVGVSTI. infra II.

Minoris moduli offerunt notam $\overline{\text{I}}$., sic:

GENIO. AVGVSTI. infra $\overline{\text{I}}$.

PONTIF. MAX. etc. typo *Neronis citharoedi*, infra $\overline{\text{I}}$.

Aenei III. formae. Horum quoque alii majus, alii arctius volumen habent.

Majoris moduli in area habent solitarium S., sic:

TR. POT. P. P. in area S. typo *Romae sedentis et lauream praetendentis.*

CERT. QVINQ. ROM. CO. in area S.

Minimi moduli, quales sunt, qui in aversa *oleae ramum* exhibent, nullam habent adjectam notam.

Fuere, qui de his notis minus recte sentirent. Ita nonnulli, quos inter cl. Brotier [b]), notam $\overline{\text{II}}$. jungendo cum ipsa inscriptione *Victoriam Augusti secundam* intelligi opinati sunt. Verum an etiam *Macellum Augusti secundum*, aut *Securi-*

a) Cap. 13. b) ad Tacit. Ann. L. XIV. c. 26.

tatem secundam conficere licebit? Deinde vero etiam *Genium Augusti primum?* Havercampus in similibus literam S monetarii vitio irrepsisse censuit a), verum obvii sunt hi numi hoc elemento notati, ut adeo omnis lapsus suspicio procul absit. Cum igitur videamus, has notas constante lege sequi volumen numorum, dubium sane non est, iis indicari pondus, aut verius valorem, sic ut secundum veterem normam monetae stante rep. signatae nota II. indicet asses duos, I. unum, et S semissem. Videtur judicium meum confirmare Epictetus apud Arrianum b), cujus verba sunt: *τινα ἰχει τον χαρακτηρα τουτο το τετρασσαρον; Νερωνος. Quam habet notam hic quatuor assium numus? Neronis.* Satis recte procedit proportio. Si S. I. II. notant semissem, assem unum, duos, tum numismata *tetrassara*, seu IV. assium Epicteto memorata erunt numi ii, quos aeneos I. formae vocamus. Sane instituto a me ope bilancis examine deprehendi, binos cum nota II. simul sumptos ejusdem fere esse ponderis, quo aeneum Neronis I. formae.

Iam proxime praelo subjicienda fuit haec pagina, cum tandem ad manus meas pervenit opus *Ioannis Pinkerton* Londini anno 1789 vulgatum, cui titulus: *An Essay on Medals.* In hujus operis parte priore, quo loco monetam aeneam veterum in examen vocat, probare etiam contendit c), sestertium apud Romanos non modo argenteam fuisse monetam, sed aeneam quoque. Testis illi prae aliis maxime idoneus ipse Plinius d): *Summa* (aeris) *gloria nunc in Marianum conversa, quod et Cordubense dicitur. Hoc a Liviano cadmiam maxime sorbet, et aurichalci bonitatem imitatur in SESTERTIIS, DVPONDIARIISQVE, Cyprio suo assibus contentis.* Recte isthaec, modo non praefatus esset, scriptores numorum veterum omnes inde a Budaeo et Vico usque ad hunc diem sibi persuasisse, sestertium, ut initio, sic deinceps quoque semper fuisse argenteum. Qui istud, quando jam Harduinus in suis ad hunc Plinii locum observatis sestertios aeneos agnoscit? atque eos ex iisdem fontibus, quos laudat Pinkertonus, agnovit cl. Dupuy Gallus de eodem argumento copiose, ac subtiliter disputans e)? Quid quod ipse vir eruditus adducit verba Salmasii sestertium aereum memorantis f)?

Iam vero auctor aenei hujus sestertii valorem quoque, ac pondus investigat. Ex Iulio Africano, et Herone eruit, numum, seu sestertium adpendisse unciam. At vero hoc pondere esse non potuisse numum argenteum, sed aeneum. Atque aenei I. formae imperatorum omnes adpendunt unciam, ergo hi sunt aenei sestertii a Plinio indicati. Haec ille addito insuper Q. E. D. At sunt nonnulla, quae huic possint doctrinae adversari. Quoniam Plinii aetate, ut inter omnes constat, as ad mediam unciam redactus fuit, sestertius aeneus, seu numus I. formae, quia IV. asses valebat, adpendere debuisset uncias duas,

a) Ad Morellii Impp. T. II. p. 129. b) L. IV. c. 5. c) pag. 106. d) L. XXXIV. §. 2.
e) Mem. B. L. T. XXVIII. p. 681. f) pag. 112.

non unam. Quare si Iul. Africanus, et Hero dixere, talem sestertium aeneum pondere fuisse uncialem, (quibus addo Cleopatram citatum a Gronovio [a]) haec docentem: *Ασσαριον ἐχει δραχμας β, και διπουντιον ὁμοιως ἀγει δραχμας δ. habet as drachmas duas, at dupondium adpendit drachmas quatuor*, ergo sestertius drachmas octo, ergo unciam.) si, inquam, illi sestertium dixere uncialem, videntur locuti fuisse de tempore suo, quo as redactus fuerit ad quartam partem unciae, ac tum demum vere dici potuit, sestertium aeneum fuisse unciam pondere. Haec jam pridem objecere Savotus [b]), et Dupuy [c]). Ceterum non longius huic argumento immoror, non tam, quia, ut proxime monui, praelum urget, quam quia, ut alio loco candide professus sum [d]), propter caussas ibi allatas in explorando subtilius monetae veteris pondere ac valore nolo esse acer atque ingeniosus. Et satis esto, nobis ex laudato Epicteti oraculo constare, aeneum Neronis numum dici, atque adeo valere asses IV., atque ab ipsis Neronis numis, quorum principio catalogum dedi, quosque miror Pinkertoni memoriam fugisse, suae causae haud dubie multum profuturos, per inscriptos asses eorumque partes copiose erudiri, quod fuerit dupondii, assis, semissis, et quod sequitur, etiam aeneorum I. formae pondus, qui haud dubie Plinio nomine sestertiorum fuere intellecti.

In aeneis non paucis I. formae, praecipue iis, qui ad maximum modulum proxime accedunt, et frequentibus II. formae desideratur nota S. C., quae in moneta aenea imperatorum hujus aetatis vix abesse solet.

Caput imperatoris vivi radiatum in parte antica etiam ab hoc Nerone originem ducit. De hac corona radiata latius disserui supra in numis vagis sub *Augustus Germanicus*.

PRETIVM.

Aurei, et argentei - - - - - - - C.
suntque fere argentei aureis rariores.
Aenei trium formarum - - - - - - C.

Commatis peregrini.

Aureus Caesareae Cappadociae. (Mus. Caes.) - RRRR.
Argentei max. mod. Antiocheni - - - - - RR.
Argentei mixto aere Alexandrini - - - R.
Aenei urbium liberarum, et coloniarum - - R.

---

a) De Sestert. p. 418. b) Num. ant. Part. III. c. 20. c) l. c. p. 681. seq. d) Vol. I. Proleg. gen. p. XXXIV. seq.

VXORES NERONIS.

Vxor I.

OCTAVIA.

Nata Claudio Augusto, et Valeria Messalina, et quidem V. C. 795, vel 796, quoniam teste Tacito anno V. C. 815, quo mortua est, *puella vicesimo aetatis anno fuit* [a]). Si igitur nata est V. C. 795, tum necesse erit, natalem fratris Britannici in annum 794 dimovere, de quo in hujus vita disserui. Adhuc infans desponsata fuit L. Silano juveni illustri prosapia, et Claudio ipsi per adfinitatem conjuncto [b]). Aliud visum Agrippinae, quae, ut Domitium suum pluribus vinculis domui Caesareae illigaret, effecit, ut sublato per falsas criminationes Silano Octavia Domitio, subinde per adoptionem Claudio Neroni, desponderetur V. C. 802 [c]), et ne adoptato per Claudium Domitio soror cum fratre incestis nuptiis conjungi videretur, Octavia prius in aliam familiam adoptanda tradita est [d]). Eam duxit Nero V. C. 806 [e]). Etsi mulier esset spectatae probitatis, ab ea tamen abhorrebat maritus, quoniam illicita praevalebant, delapsusque in amorem Poppaeae eam per speciem, quod sterilis esset, repudiavit, et in Campaniam relegavit. Mox populi metu discidium istud graviter ferentis recipit conjugem, at mutata paullo post per Poppaeae illecebras voluntate occultas libidines nil tale promeritae objicit, et in insula Pandataria claudit, demum exsolutis per omnes artus venis mori jubet puellam annos natam XX., nec magis forma, quam moribus decoram. Contigere haec anno V. C. 815 [f]). Diem indicat Suetonius, nempe eum, quo ipse post sexennium interfectus est, qui fuit mensis Iunii dies nonus [g]). A Seneca comparata fuit Iunoni, quia Neronis Augusti et soror, et conjux fuit [h]).

Numi.

Commatis Romani nullus cognitus.

Commatis peregrini habentur nonnulli, et plerique ex his valde rari. Exstant numi Teiorum Ioniae, et Alexandrini inscripti: ΟΚΤΑΟΥΙΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. cum annis A. Γ. Δ. E. In alio Sardium: ΟΚΤΑΥΙΑΝ. ΘΕΑΝ. (Sestini Lettres T. IV. p. 122.) Exstant etiam coloniarum Corinthi, et Sinopes, (Pellerin Mel. I. p. 266. Haym T. II. tab. 29.) aliarumque, quarum nomen in numis reticetur. Epigraphe in his: OCTAVIA. NERONIS. AVG. vel OCTAVIA. AVGVSTI, vel AVGVSTA. Insignis numus coloniae incertae, quem edidi ex museo Com. de Festetics [i]):

OCTAVIA. AVGVSTA. *Octavia velata stans ante aram, d. pateram.*

a) Ann. XIV. 64. b) Tacit. Ann. XII. 3. c) Tac. Ann. XII. 3—9. Suet. in Claud. c. 29. d) Dio L. LX. 33. e) Tac. Ann. XII. 58. f) Tacit. Ann. XIV. 60 seq. Suet. c. 35. g) In Nerone c. 57. h) In Octavia v. 219. i) Num. vet. d. 312.

AGRIPPINA. AVG. *Agrippina sedens.* AE. III.

In reliquis plerisque jungitur cum marito Nerone nullo memorabili typo.

Ejus etiam mentio fit in numis coloniarum incertarum, quos supra in numis Claudii commatis peregrini descripsi, et quidem in consortio fratris Britannici, et sororis Antoniae. Item in alio coloniae incertae cum capite mariti, quem recitavi in moneta peregrina Neronis.

Vxor II.

POPPAEA SABINA.

Ejus avus maternus fuit Poppaeus Sabinus vir consularis, ac triumphalis, pater T. Ollius, amicitia Sejani perversus; at cum avi nomen esset illustrius, hoc uti maluit [a]). Denupta fuit Rufo Crispino, ex eoque filium jam sustulit. Mulierem forma insignem, ac vel ideo ad omnem libidinem proniorem Otho Neroni commendavit, quam is probata forma ac moribus facile in adulterii communionem recepit [b]). Sed enim femina impotens adulterae nomen dedignata perpulit Neronem, ut exturbata primum Octavia, mox ad mortem adacta eidem matrimonio jungeretur V. C. 815 die post divortium duodecimo [c]). Anno sequente enixa filiam *Augustae* propterea titulum, ac immensos honores a senatu decretos abstulit [d]). Verum quam unice dilexit Nero, interemit tamen, non quidem de consilio, sed per fortuitam iracundiam calcis ictu adflictam, quod se ex aurigatione sero reversum gravida, et aegra conviciis incesserat V. C. 818 [e]). Mortua tantum sui desiderium Neroni reliquit, ut non alia de causa puero liberto, cui Sporo nomen, in uxoris modum uteretur, quam quod Poppaeae forma simillimus esset [f]). Eam sane postea consecravit exstructo ejus honori templo, quod patefacta jam Vindicis seditione dedicavit inscripto ei titulo: *Sabinae deae Veneri matronae fecerunt* [g]). Memoriae proditum est, adeo eam in luxum, et conservandas formae illecebras fuisse propensam, ut mulas haberet aureis soleis calceatas, et quingentae asinae quotidie mulgerentur, quarum ipsa lacte lavaretur [h]).

Numi:

Commatis Romani nondum reperti.

Commatis peregrini signati nonnulli in *urbibus Graecis*, Magnesiae ad Sipylum, Ephesi, Iconii, Smyrnae, Ancyrae Phrygiae; iique omnes admodum rari. Minus rari *Alexandrini* argentei mixto plerumque multo aere. In his certos annos habemus L. Θ. I. IA. At anni Δ. E. IΔ, quos in catalogis promulgatos video, haud dubie seu per defectum, seu per excessum fallunt.

Epigraphe in Graecis: ΠΟΠΠΑΙΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. vel: ΠΟΠΠΑΙΑΝ. ΝΕΡΩΝΟΣ. ΣΕΒΑΣΤΟΤ. Saepe ejus caput jungitur cum capite Neronis.

a) Tacit. Ann. XIII. 45. b) Tacit. l. c. c) Tacit. Ann. XIV. 60. Suet. c. 35. d) Tacit. Ann. XV. 23. e) Tacit. Ann. XVI. 6. Suet. c. 35. Dio L. LXII. §. 27. f) Dio L. LXII. §. 28. g) Tacit. Ann. XVI. 21. Dio L. LXIII. §. 26. h) Dio L. LXII. §. 28.

Coloniae numus certus nondum cognitus.

DIVA dicitur in numo eximio, quem mox in moneta filiae Claudiae describam.

CLAVDIA.

Nata Nerone et Poppaea apud Antium V. C. 816, quod naturae donum ultra mortale gaudium accepit pater, eamque continuo *Augustam* appellavit constitutis praeterea supplicationibus, ludis, simulacris. Verum fluxa haec fuere, cum quartum intra mensem vivere desivisset. Contractos vitae fines compensavere adulationes censentium honores DIVAE, et pulvinar, aedemque, et sacerdotem [a]).

Numi:

Ejus duo hactenus editi, iique similes, unus a Patino, (in Suetonio ad cap. 35 Neronis.) alter a Pellerinio magis integer. (Mel. I. p. 199.)

DIVA. CLAVD. NER. F. *Templum rotundum*, *intra quod signum muliebre stans.*

DIVA. POPPAEA. AVG. *Templum distylum*, *in quo mulier sedens s. cornucopiae.* AE. II. Sunt rarissimi.

Antica illustratur ex Tacito, qui narrat loco, quem laudavi, mortuae Claudiae decretum DIVAE titulum, aedemque. Altera pars ad honores matris Poppaeae, exstructumque ei templum, cujus supra in vita Poppaeae mentionem feci, pertinet. Non existimo, insignes hos numos signatos fuisse Romae, et conjicio eorum patriam esse coloniam aliquam, ac forte Corinthum, vel Patras Achaiae.

Vxor III.

STATILIA MESSALINA.

Abneptis Statilii Tauri bis sub Augusto consulis. Tribus jam antea maritis nuptam sibi conjugem adscivit Atticus Vestinus, etsi haud nescius esset, inter adulteros ejus Neronem quoque esse, quae ipsa res ei exitio vertit. Nam mortua Poppaea cum jungendae sibi Messalinae desiderio teneretur, Vestinum ejusdem anni consulem, qui erat V. C. 818, falsorum criminum accusatum occidit, viduamque in domum suam duxit [b]). Facta Neronis caesi vidua denuptura erat Othoni Augusto, qui eam matrimonio sibi destinaverat, verum hic a Vitellii ducibus victus mori maluit; tamen moriens reliquias suas et memoriam Messalinae commendavit [c]). Vitam deinceps tranquillam egit liberalium artium studiis impense dedita [d]).

Numi:

ΜΕϹϹΑΛΙΝΑ - - *Hujus caput.* ΑΟΤΙΟΛΑ. - - ΜΗ. ΑΙΧΜΟΚΛΗ. ЄΦЄ. *Mulier turrita stans d. hastam*, *s. sigillum Dianae Ephesiae.* AE. III. (Haym. Thes. Br. T. II. p. 244.)

---

a) Tacit. Ann. XV. 23. Suet. in Nerone cap. 35. b) Suet. cap. 35. Tacit. Ann. XV. 68. Vetus scholiast. ad Iuvenal. Sat. VI. c) Suet. in Othone c. 10. d) Schol. Iuven. l. c.

Fuisse imperante Nerone Aviolam proconsulem Asiae, et eodem tempore Aechmoclem Ephesi magistratum, certum est ex aliis Ephesi numis, quos in hujus urbis moneta descripsimus, quae et unica, eaque idonea causa est, ob quam hi numi huic Messalinae prae altera Claudii tribuendi sint.

* * *

ΝΕΡΩΝ. ΜΕΣΣΑΛΙΝ --- *Vtriusque caput*, in numo Ephesi. (Sestini T. IV. p. 113.)

ΣΤΑΤ. ΜΕΣΣΑΛ -- *Hujus caput*, in numo Thyatirae. (Ibid. p. 123.)

Modo uterque hic numus certae sit fidei; nam auctor tot raros imperatorum numos vulgando suspicionis causas injecit. Vide, quae diximus in Achillei numis Alexandrinis.

* * *

Alium edidit Tristanus, in quo hinc caput, et epigraphe Neronis addito L. II., inde ΜΕΣΣΑΛΙΝΑΣ. ΣΕΒΑΣΤΗΣ. Verum is dubiae est fidei arbitro etiam Patino a). Videtur, ut ex numis Alexandrinis similibus colligi potest, in antica esse caput Claudii, in postica ipsa stans Messalina, sed illa, quae Claudii uxor fuit.

L. CLODIVS MACER.

Caeso Nerone, et oblata pluribus novandi copia, Clodius Macer Africae legatus legiones sibi adjunxit, speravitque, retentis navibus frumentariis se urbem rei annonariae penuria in potestatem redacturum. Illum turbantem Trebonius Garucianus procurator jussu Galbae interemit b).

Numi:

L. CLODI. MACRI. S. C. *Mulier stans d. pileum Libertatis, s. pateram.*

LEG. I. LIB. MACRIANA. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* AR. (Patin. ad Suetonii Galbam c. 11. Morelli in Miscell. famil. tab. VI. n. 19.)

L. CLODI. MACRI. LIBERATRIX. S. C. *Caput muliebre Africae elephanti exuviis tectum.*

LEG. I. MACRIANA. LIB. *Typus idem.* AR. (Khell. Supplem. ad Vaill. p. 27 ex museo Com. Ariosti, nunc Caesareo.)

L. CLODI. MACRI. LIBERTAS. S. C. *Caput Africae simile.*

LEG. III. AVG. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* AR. (Morelli l. c. num. 17. Vaillantius in simili legit LIBERA in Seguini Numis sel. p. 410.)

L. C. MACRI. S. C. *Caput leonis hiante rictu.*

LEG. III. LIB. AVG. *Aquila legionaria inter duo signa militaria.* AR. (Morelli l. c. num. 18. Liebe Goth. num. p. 245.)

L. CLODI. MACER. *Caput Macri nudum.*

---

a) Ad Suet. in Nerone cap. 35.

b) Suet. in Galba c. 11. Tacit. Hist. I. 7. Plutarch. in Galba.

PROPR. AFRICAE. *Triremis.* AR. (Morelli l. c. num. 16.) Similem, sed aeneum addito S. C. edidit Tristanus Tom. I. p. 247, et Pembrock Part. III. tab. 49.

In hos numos commentati sunt praeter alios Vaillantius in notis ad Seguini numismata p. 409, Havercampus ad Famil. Morellii p. 471, Liebeus in Gotha num. p. 245, Khellius in Adpendic. ad Vaill. p. 20, sed non fuit eadem illorum in iis explicandis sententia.

Primum dissidium est in legendo Macri praenomine. Vaillantius legendum docet C, non L., motus insuper, quod gens Claudia Lucii praenomen teste Suetonio adversata est. At praenomen *Lucii* Macro vindicant numi alii non ambiguae lectionis, et ex marmoribus probat Liebeus, reperiri etiam Clodios cum eodem Lucii praenomine.

Alterum dissidium versatur in lectione numorum II. et III., in quibus legi videmus triplici modo, aut LIBERA, aut LIBERTAS, aut LIBERATRIX. Vaillantius, qui primam prodidit, ait, notari vocabulo LIBERA, a Macro cum legionem, tum provinciam Africam *liberas* dictas, restituta nimirum per Neronis caedem libertate. Pro hac praetensa voce Morellius in proposita numi imagine, ejusque commentator Havercampus, tum Liebeus legendum docent LIBERTAS. At Khellius in suo distincte vidit LIBERATRIX, atque istud adfirmare ipse possum, qui numum prae oculis habeo. Mihi indubitatum videtur, cum ceteris omnibus partibus numi sint ut gutta guttae simillimi, etiam non variare hoc ipsum vocabulum, ac tum existimo recipiendum LIBERATRIX. Vaillantianum LIBERA nihil officit; nam aut extritis literis reliquis, aut intra numum, quod saepe factum, non receptis deficient literae reliquae TRIX. Quod ad Morellii lectionem attinet, vereor, ne fugientes numi literas ipse expleverit legendo LIBERTAS. Praeter hanc conjecturam non improbabilem praesto est ratio alia a collatis epigraphe et typo petita. Habemus saepenumero vocabulum LIBERTAS in familiarum numis, sed tum adstituitur imago ipsius deae *Libertatis;* verum in his numis exaratur juxta caput, quod ex communi consensu est Africae. An ergo Africa dici potest *Libertas?* Nemo sane istud opinabitur. At in sensu Clodii Macri, qui audita Vindicis adversus Neronem seditione etiam ipse in partem gloriae venire voluit, et ipse haberi auctor liberati a Neronis tyrannide imperii, et robore legionum Africae potuit dictis fidem facere, non alienum erat Africam vocare *liberatricem*, neque obest, abesse vocem AFRICA; nam praeterquam quod orbis numi plures non cepit literas, necessarium istud neutiquam visum, cum Africae caput non sit ambiguum, ac cultu suo se ipsum satis manifestet. An cui ignoti sunt denarii, et quinarii gentis Porciae, in quorum aversa infra Victoriam sedentem legitur VICTRIX? quo loco subauditur vel *Roma*, vel *Virgo.* At vero ut lectionem Khellii recipiendam omnino censeo, ita ab ejus interpretatione, quae Harduiniana tota est, plane dissideo, qui totam anticae inscriptionem explet: *Legio* CLOD*Iana*

MACRI*ana* LIBERATRIX. Cui, qui utramque numi superficiem confert, non continuo in oculos incurrat inepta in eodem numo tautologia?

Collatis omnibus certis Macri numis docemur I., eum restituendae libertatis speciem palam praetulisse; nam comparet in numo I. ipsa Libertas stans, abest ipsius Macri caput, ne se principem ferre videatur; at inseritur nota S. C., nimirum tanquam omnia ad senatus arbitrium constitueret, et universim omnes hi numi ad eum modum signati sunt, quo signatos videmus numos stantis reipublicae. Ipsas quin etiam legiones dixit *liberas*, tanquam quae a rep. libera, non nutu principis penderent. Hoc instituto caute captavit plebis R. gratiam, quae intellecta Neronis caede pileata per urbem teste Suetonio discurrit. Docemur II. habuisse Macrum legiones binas, quibus praefuit, primam, quam de se vocavit *Macrianam*, quod etiam non obscure indigitat Tacitus his verbis a): *in Africa legio, cohortesque delectae a Clodio Macro*, et *tertiam* dictam *Augustam*. De legionibus, quae sub Macro stetere, etiam alibi agit Tacitus b). Atqui legionem III. Augustam stetisse in Numidia praeter hos numos non modo docet Dio c), sed et marmora in ditione Algeriana reperta, et inscripta: LEG. III. AVG. teste erudito Shaw Anglo d).

Numi loco postremo descripti, in quibus caput Macri sistitur, oppido mihi videntur suspecti, atque in eadem opinione fuere Havercampus e), Spanhemius f), Liebeus g). Nolim tamen his numis malae fidei notam inuri propterea, quod in iis Macer dicitur PROPR*aetor* AFRICAE, cum tamen Africa fuerit provincia proconsularis populi, et a proconsulibus regeretur, non legatis propraetoribus Augusti. Dubium enim facile expedient Tacitus h), et Dio i), quos laudasse sufficiat, nam causam hanc jam discussimus alibi k).

PRETIVM.

Numi L. Clodii Macri certae fidei sunt omnes argentei et RRRR.

SERVIVS SVLPICIVS GALBA.

Natum fuisse V. C. 751 IX. Kal. Ian. diserte testatur Suetonius l). Sulpiciorum familia vetus et magna, cujus auctor paternus, si ipsi huic Galbae fides, Iuppiter, maternus Pasiphae Minoïs uxor m), cui adstipulatur quoque Silius Italicus n). Mater illi fuit Mummia Achaica proneptis L. Mummii ejus, qui Corinthum excidit o). Rebus agendis per aetatem idoneus remp. adiit, atque serius praepositus Galliis, deinde Africae laudem a justitia, tum virtute

a) Hist. II. 97. b) Hist. I. 11. c) L. LV. §. 23. d) Voyages Tom. I. e) in Fam. Morelli p. 471 et in Impp. Morelli T. II. p. 181. f) Tom. II. p. 241. g) Goth. num. p. 246. h) Hist. IV. 48. i) L. LIX. §. 20. k) Vol. IV. p. 240. l) Cap. 4. m) Suet. c. 2. n) Punic. L. VIII. 471. o) Suet. c. 3.

ac disciplina militari non vulgarem abstulit, ac denique oblatam a Nerone Tarraconensem Hispaniam varia fama administravit. Excitatus a Vindice Galliarum praeside, ut imperium pro Nerone acciperet, repugnavit aliquamdiu, ac tum denique consensit, cum necem sibi a Nerone parari intellexit [a]). Ergo conscenso tribunali militum voce salutatus imperator nonnisi legatum se senatus populique R. professus est [b]). Comperto, Vindicem a Verginii Rufi Germaniae legati copiis victum mortem sibi conscivisse, parum aberat, quin vitae renunciaret; sed mox audito, caesum Romae Neronem, et universum senatum in verba sua jurasse, suscepit *Caesaris* appellationem [c]). Vt urbem ingressus est, coepit continuo flagrare invidia, quod atrocius in noxios saeviret, et intempestiva parsimonia supplendo aerario studeret; praetorianorum vero, ac militum animos plane a se avertit negato, quod promeriti sibi videbantur, donativo. Ergo Germaniae superioris miles primus obsequium rumpere est ausus. Quod cum esset nunciatum Galbae, isque se contemptum non propter ea vitia, sed senectutem, atque orbitatem crederet, Pisonem Frugi Licinianum, nobilem, egregiumque adolescentem adoptavit die X. Ianuarii V. C. 822 [d]). Causam per se honestam, neque ingratam populo innata sibi avaritia corrupit. Nam cum proposito militibus filio Pisone ne tunc quidem, cum maxime tempus postularet, donativi mentionem faceret, recente militum odio tempestive usus Otho aeger animo, quod praeter spem alium a Galba adoptatum vidit, sexto post adoptionem die castra occupat. Conversis in novum principem animis mox desertus a suis Galba una cum filio occiditur die XV. Ianuarii V. C. 822 [e]). Ejus ingenium, ac indolem eleganter, ac paucis describit Tacitus [f]). Tradidere plerique, mortuum Galbam aetatis anno LXXIII., at difficile est, hunc annorum numerum conficere, si verum est, quod ex Suetonio memoravi, natum Galbam V. C. 751, de quo vide, quae notavit Reimarus ad Dionis L. LXIV. §. 1 nota 2.

Numi:

Hi chronologicam classem non exigunt, quoniam omnes intra septem mensium spatium signati sunt. Magis tamen, quam pro tam arcto tempore, Galbae numi in omni metallo abundant. Praemitto partes anticas; at aversas, si quae nonnisi obvia, at trita offerunt, brevitatis causa omittere juvat.

* * *

A. GALBA. IMPERAT., epigraphe rarior, in AR.
B. GALBA. IMPERATOR, in AR.
C. GALBA. IMP. CAES. AVG. TR. P. epigraphe rarior in AE. II.

---

a) Suet. c. 9. b) Suet. c. 10. c) Suet. c. 11. d) Tacit. Hist. I. 18. e) l. c. 27 seq. f) Hist. I. 49.

D. IMP. GALBA. in AV. et AR.
E. IMP. SER. GALBA. AVG. in AV. et AR.
F. IMP. SER. GALBA. AVG. TR. P. in AE. I. et II.
G. IMP. SER. GALBA. CAES. AVG. TR. P. in AE. I. et II.
H. IMP. SER. GALBA. CAESAR. AVG. in AV. et AR.
I. IMP. SER. GALBA. CAESAR. AVG. P. M. in AV. et AR.
K. IMP. SER. GALBA. CAE. AVG. TR. P. epigraphe rara in AE. I.
L. IMP. SER. GALBA. CAES. AVG. P. M. TR. P. epigraphe rarior, in AE. II.
M. IMP. SER. GALBA. CAES. AVG. PON. M. TR. P. epigraphe rarior in AE. I.
N. IMP. SER. SVLP. GALBA. CAES. AVG. TR. P. in AE. I. II.
O. IMP. SER. SVLP. GALBA. CAES. AVG. TR. POT. in AE. I.
P. SER. GALBA. IMP. in AR. (Morelli.)
Q. SER. GALBA. IMPERATOR, epigraphe rarior in AR.
R. SER. GALBA. IMP. AVG. in AR. (Morelli.)
S. SER. GALBA. IMP. AVGVSTVS. epigraphe rara in AE. II.
T. SER. GALBA. CAESAR. AVG. epigraphe rarior, in AV.
V. SER. GALBA. IMP. CAES. AVG. in AE. I.
X. SER. GALBA. IMP. CAES. AVG. TR. P. in AE. I. et II.
Y. SER. GALBA. IMP. CAESAR. AVG. TR. P. in AE. I. et II.
Z. SER. GALBA. IMP. CAESAR. AVG. P. M. T. P. epigraphe rarior in Quinariis.
Aa SER. GALBA. IMP. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. in AR. et AE. I.
Bb SER. GALBA. IMP. CAESAR. AVG. PO. MA. TR. P. in AE. I. et II.
Cc SER. SVLP. GALBA. IMP. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. in AE. I.
Dd SER. SVLP. GALBA. IMP. CAESAR. AVG. TR. P. in AE. I.
Ee SER. SVLPI. GALBA. IMP. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. in AE. I. et II.
Ff SER. SVLPICI. GALBAE. IMP. AVG. in AR. (Morelli.)

Caput Galbae in AV. et AR. plerumque laureatum, raro nudum, in AE. I. constanter laureatum, in AE. II. jam laureatum, jam nudum.

* * *

Adversa incerta.

AVGVSTA. S. C. *Mulier sedens d. pateram, s. hastam.* AE. I. (Morelli, Mus. Caes., sed vitiata anticae epigraphe.)

Typo aversae sisti Liviam Augusti, omnibus certum habetur, non modo, quod eodem cultu ea, ut vidimus, saepe in moneta sua proponitur, verum etiam eo, quod de Galba diserte praedicat Suetonius [a]): *observavit ante om-*

a) Cap. 5.

nes Liviam Augustam, cujus et vivae gratia plurimum valuit, et mortuae testamento paene ditatus est. Suetonio jungendus Plutarchus [a]): *Ad haec intercedebat Galbae aliqua cum Caesaris uxore necessitudo, atque inde Liviae beneficio consul ex palatio progressus est.* Mox infra alius ejusdem Liviae numus producetur, sed inscriptus: DIVA. AVGVSTA.

Vt lit. B.

BON. EVENT. *Genius nudus stans d. pateram, s. spicas cum flore papaveris.* AR. (Mus. Caes.)

De deo Romanis dicto *Bonus Eventus*, ejusque forma plene ad Plinii descriptionem exacta actum in numis familiarum. Fuisse Galbae praecipuam causam ejus colendi ob dissipata feliciter pericula, quae capiti imminebant, historia satis docet, neque alia ex causa Severus primis imperii annis adhuc turbidis salutari huic deo monetam dedicavit. Ad calcem numorum Galbae autonomum cum capite *Boni Eventus*, sed et hunc eo imperante signatum recensebo.

Vt lit. A.

CONCORDIA. PROVINCIARVM. *Mulier stans d. ramum, s. cornucopiae.* AV. AR.

Insignis numus, ex quo, hortante primum Vindice, consentiente deinde senatu, provincias tandem omnes in Galbae verba jurasse intelligimus.

Vt lit. D. H. An.

DIVA. AVGVSTA. *Livia stans d. pateram s. hastam.* AV. AR.

Supra sub AVGVSTA eandem Liviam eodem cultu, sed sedentem vidimus. Reliqua explicatio ex eodem loco petenda.

Vt lit. P. Galba eques citato cursu.

GALLIA. *Caput muliebre, prae quo duae spicae, pone duo spicula, infra clypeus contractior rotundus.* AR. (Morelli, Patin in Suet. p. 345.)

Fuit Gallia impulsore Vindice prima saltem origo delati Galbae imperii, atque eo etiam caeso inter primas provincias, quae Galbae partibus accessere. Gratus pro navata opera Galba Gallos civitate, et in posterum tributi levamento est remuneratus [b]), quae etiam causa fuit Galliae in numis signandae.

Vt lit. R. Galba eques citato cursu.

TRES. GALLIAE. *Tria capita muliebria, ante quorum singula est spica.* AR. (Morelli in Fam. Sulpic. et in Impp. Patinus in Sueton. p. 354.) Est RRR.

Numus hic tres tantum Gallias sistit, etsi constet, ab Augusto omnem Galliam in quatuor provincias fuisse distributam, Narbonensem, Aquitanicam, Lugdunensem, Belgicam. Credi posset, exclusam Belgicam, quia refert Tacitus [c]), proximas Germanicis exercitibus Galliarum civitates neque jus civitatis, neque tributi levamentum, ut reliquas, a Galba adeptas, quasdam etiam finibus ademptis multatas, nimirum quod lentius, caeso etiam Vindice, ad se accesserant. At video, etiam in marmoribus non raro excludi Belgicam. Sic in marmore apud Gruterum [d]) legitur: TRIVM. PROV. GALL. LVG.

---

a) In Galba p. 1054. b) Tacit. Hist. I. 8, et Plut. in Galb. p. 1060. c) Hist. I. 8. d) pag. 440. 3.

GENIO. P. R. *Caput Galbae nudum recalvastrum, pone cornucopiae.*

MARTI. VLTORI. *Mars nudus gradiens d. telum intorquet, s. clypeum minutum rotundum praetendit.* AR. (Morelli Impp).

Antica hujus numi prorsus insolens. Omissis veris titulis dicitur Galba *Genius populi Romani*, additurque cornucopiae, quod unum est ex geniorum attributis. Genium fecit Galbam commune in Neronem odium. Caput in hoc numo praecalvum objicitur, quali fuisse Galbam testatur Suetonius [a]).

Vt lit. Ee. Caput nudum.

PAXS. AVGVSTI. S. C. *Mulier stans armorum acervum admota face comburit, s. cornucopiae.* AE. II. (Mus. Caes. Morelli.)

Memorabilis aversae epigraphe; nam scriptura PAXS archaismus est hac aetate insolitus. Typus ipse nunc primum occurrit, quem successores saepe sunt imitati.

Antica varia.

QVADRAGENSVMA. REMISSA. S. C. *Arcus, supra quem duae statuae equestres.* AE. II. (Morelli.)

In aliis:

QVADRAGENS. REMISSAE. S. C. *Similis arcus, et praeterea intra eum figura stans, ad quam accedunt duae figurae aliae, nudae, ut videntur, et vinctis post tergum manibus.* AE. II. (Mus. Caes.)

Antica incerta.

XXXX. REMISSAE. S. C. *Arcus similis, sed absque figuris subtus.* AE. I. (Morelli).

Antica incerta.

R. XL. LIBERTAS. AVG. S. C. *Libertas stans.* AE. I. II. (Morelli.)

Vt lit. X.

R. XL. ROMA. *Roma galeata stans d. globum, cui insistit figura muliebris d. ramum, s. cornucopiae tenens, s. aquilam legionariam, et simul thoraci innixa, sinistro pede galeam calcat, pro pedibus.* AE. I. (Mus. Caes.)

Fuisse Galbam intempestive parcum, tradunt scriptores omnes; fuisse tamen aliquod intervallum, quo liberalitati nonnihil indulsit, atque haud dubie mox ab adito imperio captandae causa gratiae, probant hi numi, qui non exiguo numero *quadragesimae remissae* beneficium depraedicant; quibus addendum Suetonii testimonium, narrantis [b]). Vespasianum *omissa sub Galba vectigalia revocasse.* Cujus fuerit naturae haec quadragesima, quam varia, et an revera ejus abolitio fuerit Galbae opus, nam sunt, qui ex Tacito hoc beneficium Neroni rependant, quaere apud Burmannum [c]). Athenis suadente Euripide quadragesimam, τεσσαϱακοςην, fuisse invectam, narrat Aristophanes [d]), ad quem locum observat vetus scholiastes; ὀτος ἐγϱαψε τεσσαϱακοςην ἐισενεγκειν ἀπο της ὀσιας ἐις το κοινον, *is legem tulit, ut quadragesima bonorum in aerarium publicum inferatur.* Typi varii, quo pacto cum hac vectigalis abolitione possint componi, non satis apertum, ac praecipue in numo, in quo parvae figurae arcum subeunt, quae plerumque in hujus generis cimeliis tam sunt exiles, ut diffi-

a) Cap. 20. 21. b) in Vespas. c. 16. c) Dissert. de Vectig. P. R. c. V. d) in Concionantib. v. 820.

cile sit, earum habitum, cultumque confidenter definire. In figura parva numi postremi ex ramo oleae, et cornucopiae deam Pacem agnosco, cujus beneficio factum, ut quadragesima presso populo remitti potuerit.

Vt lit. B.

REST. NVM. (*ut perperam lectum*) *Caput muliebre.* AR.

Numus hic, qui nunc exstat in museo regis Galliarum, in varias sententias eruditos distraxit. Verum Barthelemyus illo rursum adcurate inspecto, et collato alio simili musei d'Ennery evicit, inanem eam fuisse litem, legendumque: LIBERTAS. RESTITVTA., ut ipse fuse probat [a]).

Numi varii metalli, in quorum aversa: ROMA. RENASC. *vel* RENASCES, *vel* RENASCENS *typo Romae vel stantis, vel sedentis.*

Isthaec aversae epigraphe vanum fuit augurium Romanorum, exstincta Caesaris stirpe post impuros homines Tiberium, Caligulam, Claudium, Neronem laetiores vices sperantium. Vocabulum RENASCES Havercampo videtur tempus futurum [b]). Mira sane oratio, quae turpem soloecismum in monetam Romanam invehit, cum scribendum fuisse RENASCERIS vel tirones norint. Sane ejus sensus posito in aliis vocabulo RENASCENS satis est apertus. Sic in numis quoque Vespasiani legitur: ROMA. RESVRGES. Placuit saepe Latinis elidere N, praecipue cum literam S. praecedit. Sic etiam in marmoribus optimae aetatis legas INFAS. pro INFANS, et quae similia alia ex lapidibus eruit illustris Marinius [c]). Fecit eadem libido, ut vocabula *quotiens, quadragensuma etc.* N suum amitterent.

Varia anticae epigraphe.

SALVS. GEN. HVMANI. *Mulier stans d. pateram ad aram sacrificat, s. gubernaculum inversum, d. pede globum calcat.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Adludit numus ad id, quod narrat Suetonius [d]), Galbam a Vindice his verbis ad capessendum imperium incitatum: *humano generi adsertorem, ducemque se adcommodaret.* Eadem aversae epigraphe habetur etiam in numis Augusti, quos ad annos V. C. 734 et 742 descripsi, sed in iis alius est typus.

Vt lit. Ee.

SENATVS. PIETATI. AVGVSTI. S. C. *Imperator paludatus stans d. Victoriolam, s. ramum coronatur ab adstante viro senatorio togato barbato s. ramum tenente.* AE. I. (Mus. Caes.)

* * *

SER. SVLPICI. GALBAE. IMP. AVG. *Caput muliebre, ante cujus pectus duae spicae, infra clypeus parvus rotundus.*

S. P. Q. R. *Clypeus votivus.* AR. (Morelli ex reg. Gall.)

Singularis hujus numi adversa, quae juxta ipsius Galbae titulos non hujus caput offert, sed vel Galliae, vel Hispaniae: nam utriusque provinciae genium eodem modo fingi supra vidimus. Cete-

a) B. L. Mem. T. XXVI. p. 547. b) ad Morelli Impp. T. II. p. 161. c) Iscriz. Alban. p. 148. d) Cap. 9.

rum cum epigraphe sit dedicatoria, hoc namo docemur, a S. P. Q. R. clypeum votivum, quales plures in Augusti moneta vidimus, alterutrius provinciae nomine Galbae oblatum dedicatumque.

Antica incerta.

TIBERIS. P. M. TR. P. COS. II. *Tiberinus humi sedens.* AV. (Catal. d'Ennery.)

Vnicus hic Galbae numus est, qui ejus consulatum memoret, et quidem alterum; nam primum privatus inivit teste Suetonio, alterum Kal. Ian. V. C. 822, caesus continuo post dies XV., intra quos adeo singularem hunc numum feriri contigit. Causa illati Tiberini mihi ignota.

Autonomi
Commatis Romani, Galba imperante signati.

Exstant numi complures commatis Romani absque imperatoris capite, vel inscriptione, quos propterea καταχρηστικῶς, *autonomos* compellare liceat, qui suadente typo, et epigraphe Augustorum aevo sine dubio signati sunt. Horum non paucos jam descripsi in numis Augusti ad annos V. C. 734 et 742; at sunt etiam nonnulli Galbae, et Vitellii, atque etiam aliorum, quos suis locis describemus. Id genus numos habes affatim apud Morellium in incertis familiarum, et in Catalogo d'Ennery. Ad Galbam pertinent sequentes:

BON. EVENT. *Caput muliebre.*
ROMA. RENASCES. *Roma paludata stans d. Victoriolam, s. hastam.* AR. (Mus. Caes. Morelli incert. fam. tab. I.)

Eadem adversa.
OB. CIVIS. SERVATOS. *Corona civica.* AR. (Morelli l. c.)

Omnes hae inscriptiones et typi obvii sunt in Galbae moneta. Fabrica etiam istud aevi sapit.

LIBERTAS. RESTITVTA. *Caput muliebre velatum, ad cujus pectus spica.*
CONCORDIA. *Mulier sedens d. signum militare, super quo porcus, s. caduceum.* AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.
MARS. VLTOR. *Mars paludatus stans, d. signum militare, s. clypeum.* AR. (Morelli incert. fam. tab. II.)

Eadem adversa.
MARS. ADSERTOR. *Mars paludatus stans d. tropaeum, s. clypeum.* AR. (Morelli l. c. tab. IV.)

Eadem adversa.
S. P. Q. R. *inscriptum clypeo, quem ambit corona querna.* AV. (Morelli l. c.)

HERCVLES. ADSERTOR. *Caput Herculis laureatum barbatum.*
FLORENTE. FORTVNA. P. R. *Mulier stans d. ramum, s. cornucopiae.* AR. (Bimard ad Iobert. T. I. p. 299.)

Ex septem hic descriptis numis tertius ex museo Caesareo, cum quod forte unicus est, tum propter argumentum illustrem locum tenet. Ejus pars aversa *Concordiam* enunciat, cujus quoque symbolum est caduceus, quem mulier manu tenet. Indicari vero concordiam ipsius Hispaniae, atque ut verisimile est, militum ex Hispanis conscriptorum in deferendo Galbae principatu, invictum argumentum praebet signum militare, cui superne porcus imminet. Esse istud animal insigne Hispaniae, comprobant

numi gentis Coeliae, in quibus visitur signum militare, cui inscriptum HISpania, juxta porcus, aut in aliis porcus signo militari eodem modo, ut in praesente, praefixus. Quid quod ipsius Cluniae, qua in urbe Galbam acclamatum fuisse imperatorem diximus, insigne esse porcum, hujus urbis numi luculente demonstrant, in quibus id animal in aversa aut solum typum facit, aut saltem instar signi incusi insertum est. Adi Florezium. Ad haec novimus, quam saepe Hispania in Galbae numis memoretur. Ceterum ipsa antica tam per epigraphen, quam typum nos monet, hos numos sub Galba fuisse signatos, nam in nullis alterius imperii numis Libertati spica tribuitur. Hanc vero a Galba restitutam ope *Martis* cum *Vltoris*, tum *Adsertoris* partes aversae loquuntur. Quare inique Havercampus, ubi in hos Morellii numos commentatur, eos in IIIvirorum, et Augusti aetatem retrahit. Singularis est etiam is, quem postremo loco descripsi, et qui fuit olim in museo abbatis Rothelin. Si numi praecedentes cum epigraphe MARS. ADSERTOR imperante Galba sunt signati, dubium non videtur, etiam numum inscriptum HERCVLES. ADSERTOR. cum iisdem sociandum, praecipue cum ejus typi praeclaram suppeditent illorum temporum allegoriam. Quemadmodum enim Hercules ex Hispania redux occiso Caco latrone septem colles in libertatem adseruit, sic et Galba ex eadem Hispania reversus dejecto Nerone Romam iisdem septem collibus impositam liberavit, effecitque, ut *florere Fortuna P. R.* iterum inciperet.

Forte inter numos illos, quos eodem loco Morellius inter incertos exhibet, adhuc sunt, qui natales suos Galbae imperio debeant, sed dubia sunt eorum criteria, et Vitellii, aliorumque imperatorum aetati non repugnant.

Numi restitutionum.

Hi recensentur in tractatu singulari de numis hujus classis, quem dedimus volumine V.

Numi commatis peregrini.

Perpauci id genus numi propter Galbae breve imperium adhuc cogniti, suntque:

Populorum liberorum:

Antiochiae Syriae: ΕΠΙ.ΜΟΥΚΙΑΝΟΥ. ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. ΕΤ. ΖΙΡ. (Morelli.) de quo numo ad stabiliendam ejus urbis epocham eximie valido in hujus urbis moneta egimus.

Cypri. Hujus numi alii cum capite Galbae inscribuntur: ΚΟΙΝΟΝ. ΚΥΠΡΙΩΝ. ЄΤΟΥC. Α. (Vaill. Morelli.) At in alio Haymii: (Thes. Brit. T. II. p. m. 245.) ΚΟΙΝΟΝ. ΚΥΠΡΙΩΝ. ЄΤΟΥC. Β. Eruditus editor cum annos binos componere cum septem mensium imperio nequiret, ad concepta pro stabilitate imperii Galbae vota confugit. Non advertit animum ad numos Galbae Alexandrinos, quorum alii A, alii B pariter offerunt, sed cujus explicatus cognitus.

Coloniarum numi hi quoque ex eadem causa rari. Habemus Babbae, Corinthi, Patrarum.

Alexandrini minus rari.

Nomina Galbae.

Praeter jam cognita *Servii Sulpicii*

leguntur etiam in numis Alexandrinis nomina *L. Livii*, sic: ΛΟΤΚ. ΛΙΒ. ΣΟΤΛΠ. ΓΑΛΒ. Haec praeclare explicantur a Suetonio [a]), qui cum narrasset, habuisse Serv. Sulpicium Galbam novercam Liviam Ocellinam, mox infra refert: *adoptatus a noverca sua LIVII nomen, et Ocellae cognomen adsumpsit MVTATO PRAENOMINE; nam et LVCIVM mox pro Servio usque ad tempus imperii usurpavit.* De his nominibus, et numis olim copiosius disserui in mea Sylloge I. p. 68, ubi praeterea monumenta alia produxi, quae eum, adhuc privatus cum esset, *L. Sulpicium*, quin et *L. Livium L. F. Ocellam* appellant. Ante istud tempus numos hos Alexandrinos a quopiam explicatos, aut certe solide, ac vere, non reperi. Reperi serius eorum similem descriptum ab Harduino [b]), sed non allata horum nominum causa. Mirum vere est, quod Spanhemius de hoc agens Harduini numo contra certam Suetonii fidem disserit [c]). Ait enim: ΛΟΤΚ. ΛΙΒ. ΣΟΤΛ. *reddi debuit noto adoptatorum apud Romanos more* Lucius Livianus Sulpicius *Galba.* Viro maximo aliquid humani hoc loco accidisse quis negaverit? Nam si Sulpicius Galba in familiam Liviam transivit, ex adoptionis lege dicendus fuisset non *Livianus*, sed *Livius Sulpicianus.* Recte etiam dixit Suetonius, Galbam Lucii nomen usque ad tempus imperii usurpasse; nam in omnibus Galbae numis commatis Romani aliud praenomen quam Servii non habemus. At in provinciis retenta adhuc nonnunquam vetera fuisse nomina, hos numos testes luculentos habemus.

PRETIVM.

	Aurei	R.
	Argentei	C.
	Aenei I. et II. formae	C.
	Aenei III. formae	O.
Commatis peregrini.		
	Aenei urbium liberarum	RRR.
	Alexandrini	R.

M. SALVIVS OTHO.

Natus V. C. 785 IV. Kal. Majas patre L. Salvio Othone viro virtutis spectatae, et omnes reip. honores emenso, matre Albia Terentia illustris domus [d]). Iuventus ejus prodiga, et procax fuit, sed propter hanc ipsam morum congruen-

a) Cap. 3 et 4. b) Hist. Aug. p. 726. c) Tom. II. p. 28. d) Suet. in Othon. cap. 1. 2.

tiam probata Neroni ejus vita. Brevi tamen inter utrumque intercessit dissidium, cum Nero Poppaeam Sabinam deperiret, quam marito abductam uxorem ducere parabat Otho, neque cedere rivali Caesari. Per honorem igitur a Nerone sepositus in Lusitaniam, eam provinciam decennio singulari moderatione, et abstinentia rexit. Deficienti subinde Galbae se primus junxit, oblata etiam in pecuniae usum aurea et argentea supellectile a), fuitque deinceps imperatori fidus, donec praelatum sibi in adoptione Pisonem vidit. Commotus igitur cum dolore offensae, tum aeris alieni magnitudine, quod abolere nisi in summo fastigio non poterat, compositis insidiis a paucis primum salutatus imperator, mox adjutus a militibus per ingentes pollicitationes adlectis, et Galbae propter avaritiam infensis hunc cum Pisone interfici jubet V. C. 822 die XV. Ianuarii. Principia imperii mitia ac moderata fuere, cognomen etiam Neronis sibi dari ad captandam infimae plebis gratiam non abhorruit. At qualis evasurus esset, per breve et impacatum imperii tempus intelligi non potuit. Nam cum paucis ante diebus legiones Germaniae Vitellio imperium detulissent, hicque cum geminato exercitu Italiae immineret, tentatis frustra pacis conditionibus obviam hosti eundum fuit. Ipso Brixilli subsistente duces feliciter aliquoties cum Vitellianis congressi, tandem internecione apud Bedriacum caesi sunt; cujus cladis accepto nuncio etsi adventantibus quaquaversum novis legionibus reparare facile jacturam potuisset, milites que vitam ac sanguinem pro ejus causa offerrent, tamen reipublicae causa, ut parceretur civibus, cessit Vitellio, seque ipse ingente militum dolore ac luctu interemit, fuitque mors forti animo obita magno omnibus miraculo, qui mollem ejus, fluxamque vitam, ac munditias paene muliebres novere. Qua motus incredibili constantia Martialis non dubitavit Catoni Othonem comparare b):

Sic Cato dum vivit, sane vel Caesare major,
Dum moritur, nunquid major Othone fuit?

Mortuus est die XVI. Aprilis ejusdem anni V. C. 822 septimo et tricesimo anno, imperii die quinto et nonagesimo. Modicum ejus monumentum apud Brixillum, inscriptumque: M. OTHONIS, adhuc Plutarcho conspectum fuit. Ejus tumultuarium imperium nobis scriptum reliquere Tacitus, Suetonius, Plutarchus, Dio.

Numi:

Hujus numi commatis Romani, quos aureos et argenteos, quod sciamus, tantum fuisse infra dicemus, duas tantum diversas capitis inscriptiones offerunt, neglectis aliis, quas proponit Morellius, sed de quibus certum judicium, sintne hujus commatis, ferri nequit, cum more suo partes anticas a posticis divellat.

IMP. OTHO. CAESAR. AVG. TR. P. et:

IMP. M. OTHO. CAESAR. AVG. TR. P.

---

a) Plutarch. in Othon. Suet. c. 4. b) L. VI. epigr. 32.

Caput Othonis in his aureis et argenteis commatis Romani numis nulla unquam corona laurea ambitur, quae tamen additur in numis cum argenteis, tum aeneis commatis peregrini. Illi omnes capillos curtos, et certa lege, citra morem, quem in aliorum imperatorum imaginibus spectamus, compositos exhibent, quem nobis cultum egregie explicat Suetonius a), *munditiarum vero paene muliebrium* fuisse Othonem scribens, *vulso corpore, galericulo capiti propter raritatem capillorum adaptato et annexo, ut nemo dignosceret;* quo docemur, Othonem ad tegendam calvitiem, quae turpis olim habita fuit, comis adscitiis usum. Alium rursus cultum videmus in numis commatis externi, in quibus caesaries promissior, et decora objicitur. Quin in his faciei quoque lineamenta abludunt ab illis, quae in numis Romanis observantur. Tam varii dissidii ratio in promptu. Provinciae remotae mox audito, ad imperium evectum Othonem, nondum cognito sibi ejus cultu, et lineamentis, finxere caput, quale esse videbatur; serius etsi illis probe cognitis a feriunda Othonis nomine moneta abstinuere incerto primum orbe de belli civilis exitu, deinde sublata per ejus necem causa.

* * *

Partes aversae sunt:

PAX. ORBIS. TERRARVM. *Mulier stans d. ramum, s. caduceum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

* * *

PONT. MAX. *Mulier stans d. spicas, s. cornucopiae.* AV. AR. vel: *Aequitas stans.* AR. vel: *Mulier velata sedens d. pateram, s. hastam.* AR. vel: *Imperator togatus sedens d. ramum, s. hastam.* AR. vel: *Imperator eques citato cursu.* AR. (Mus. Caes. Morelli.)

* * *

ROMA. *Roma galeata stans d. Victoriolam, s. hastam.* AR. Numum depictum stitit Morellius quidem, verum utrum eum viderit quoque, ac non potius ex suspecto fonte hauserit, dubitem.

* * *

SECVRITAS. P. R. *Mulier stans d. coronam, s. hastam.* AV. AR. (Mus. Caes.) Alius Morellii, in quo plenius POP. ROM., et Securitas sedens, videtur suspectus.

* * *

VICTORIA. OTHONIS. *Victoria stans, vel gradiens, etiam super globo.* AV. AR. (Morelli, Mus. Caes.)

* * *

Alias etiam partium aversarum inscriptiones et typos promulgavit Chiffletius in dissertatione, quam mox laudabimus, sed eos numos spurios suspicor, certe in adcuratioribus catalogis descripti non reperiuntur.

De numis aeneis Othonis.

Cum primum artibus liberalibus ac disciplinis restitutus honos est, coeptum etiam magna aviditate in numos veteres inquiri, ac divisa tum numismata, ut etiam amoeno spectaculo pasceretur oculus, in classes varias pro vario metallo, et volumine. Ast doluere ejus scientiae studiosi, locupletes suas, ac

a) Cap. 12.

continuas series, cum ad aeneos Othonis perventum est, turpem hiatum ostentare. Eam inopiam suum dedecus arbitrati magna pecuniae vi oblata redimere ejus generis cimelium parabant, visumque tum aeneum Othonis caput ingenti pretio, ac praemiis addictum. Et erant, qui stare promissis poterant; nam non viri modo literati, verum etiam principes Othonis aenei adipiscendi magno flagrabant desiderio, quos inter nominasse suffecerit Ferdinandum III. Aug., eique coaevum Leopoldum Guilielmum archiducem, et Christinam Suecorum reginam. Illecti tam liberalibus promissis impostores non defuere rei suae, et qua pollebant in imitandis numis veteribus dexteritate, exempla non pauca sui operis, velut ex terrae visceribus eruta, venum obtulere, atque ut certius fallerent incautos, e re visum, genuinum alterius imperantis caput in Othonis os, ac vultum subtili artificio transformare. Fuit ignominiosa haec ars Othones aereos obtrudendi jam sub ipsis rei numismaticae incunabulis exercita, et fatalis iis, qui his cimeliis delectabantur. Etenim Aeneas Vicus Parmensis, Antonius Piso (le Pois) Gallus, Antonius Augustinus praesul Tarraconensis, qui circa saeculi XVI. dimidium scriptis suis inclaruere, fraudem jam tum diditam detexerunt, meminitque horum postremus Ioannis Cavini Parmensis, magnum ab infausta ea scientia nomen adepti. Satis constat, deceptos horum fraude non paucos insignis famae eruditos, et a viris lautioris fortunae, quos inter Carolum Croyum ducem Arschotanum, et ducem Bukinghamium memorat historia, magnam pecuniae summam in deformem hanc mercem inconsulto effusam. Detectis paullatim his praestigiis magno motu, atque adsensu vario agitari quaestio coepta, utrum existerent indubitatae fidei numi Othonis aenei commatis antiqui? Negarunt istud viri a rei numismaticae usu et exercitatione inclyti nominis, praecipue qui in Italia versabantur, et celebre tum per omnium ora fuit Christinae oraculum edisserentis: *qui aereum Othonem repererit antiquum, philosophicum lapidem invenerit.* Ea disceptatio occasionem dedit dissertationi *de Othonibus aereis*, quam jussu Leopoldi archiducis elucubratus est Henricus Thomas Chiffletius reginae Christinae in urbe a sacris obsequiis, quae deinceps inserta quoque est Tomo I. novi Thesauri Rom. antiquit. Salengrii. In hac vir eruditus probare contendit, nullum omnino exstare Othonem aeneum, qui vere antiquus sit, et qui hactenus oblati sunt, esse spurios, aut ex genuinis per fraudem confictos.

Aeri Othoniano indulgentiorem se praebuit Carolus Patinus medicus Parisiensis, qui non modo professus est, non paucos exstare aeris sincere veteris, atque a se conspectos, et in rigidum examen vocatos [a]), sed ipse etiam complures ejus generis in lucem edidit cum in Thesauro Mauroceni [b]), tum in suis imperatorum numis, permovitque Chiffletium ipsum, ut in gratiam cum aeneis Othonis numis rediret, ut patet ex data ejus ad Patinum epistola,

a) Hist. num. cap. 21. b) pag. 114.

et ab hoc in postremum istud opus inserta, quo is loco Othonis monetam lustravit. Haec quae hactenus proposui, sumpsi pleraque ex ipsa Chiffletii dissertatione, et qui plura volet, consulat verbosum pro instituto suo Christianum Schlegelium, qui ejus causae ortum ac progressum late commemorat in Impp. Morellii T. II. p. 183.

Qui eruditos hos viros consecuti sunt antiquarii, viderunt longo usu edocti, aliter, quam his visum de universa causa sentiendum procul dubio esse. Ajunt I., dari numos aeneos Othonis, eosque nulla fraudis suspicione veteres, quae sententia Chiffletii criminationem ferit; at negant II., repertum hactenus aeneum Othonis numum, qui sit commatis Romani, quo fulmine jure perstringitur Patinus, qui non modo eo discrimine, quod in hac causa magni momenti est, usus non fuit, verum etiam Romanos agnovit eos, qui certo extra urbem sunt signati, ut videre est ex ejus numis imperatorum. Neque hodie dubitatur amplius, vel eos ipsos Othonis numos, qui inscripto intra lauream S. C. typum Romanum proxime imitantur, non Romae, sed apud Antiochiam Syriae fuisse signatos, quod non modo fabrica ejus generis numorum invicte demonstrat, sed etiam numi plerorumque aliorum imperatorum ejusdem argumenti, quos ex Syria emersisse nemo jam in dubium vocat. Et vero necessarium hoc discrimen video etiam ignotum fuisse Cappono Bononiensi, qui anno 1669 commentarium *de Othone aereo suo* scripsit, tum et Seguino a).

Cum igitur hactenus repertus non sit aeneus Othonis numus commatis Romani, verisimile est, neque unquam ejus nomine aeneum fuisse signatum, atque id eo magis, quoniam non pauci supersunt cum aurei, tum argentei; cumque majore semper copia hoc aevo feriri solerent numi aenei, quam nobilioris metalli, necesse esset plures exstare aeneos si unquam aenei signati essent. Mirum istud jam prioris aevi antiquariis visum, ac propterea jam pridem in ejus defectus causam inquiri coeptum. Major eorum pars adseruere, negatum hunc Othoni ab senatu honorem (nam ad senatum feriundae monetae aeneae jus pertinuit) quoniam ei infensus erat ob caesum violente Galbam, quodque a militibus, non ab se dictus fuerat Augustus, quod omnia ex militum voluntate gererentur, senatus autem nihili haberetur, cujus varia exempla ipsis ex Tacito, Suetonio, Plutarcho, Dione praesto sunt. Verum plane infirma haec est ratio. Esto, fuisse senatum, ut erat, infensum Othoni, an ausus fuisset, nisi per extremam temeritatem, aperte negare honorem principi saltem per longam consuetudinem debitum, et armato, et degenti Romae, et senatum in potestate habenti? Ipse nuper Nero a praetorianis inconsulto senatu proclamatus est imperator, an propterea negata pecunia aenea? Quin vero teste Tacito b), mox audito, Othonem factum imperatorem, *adcurrunt patres*, *decerni-*

a) Num. s l. p. m. 143. b) Hist. I. 47.

tur Othoni tribunicia potestas, et nomen Augusti, et omnes principum honores. Ipse in concione militum jactabat publice: *Senatus mecum est* [a]). Vtrum senatus, qui concessit summa, negaverit honores communes, et receptos? An non hic neglectus vel in re tenui luculentum fuisset indicium principis vel contempti, vel odio habiti? Denique si unquam patribus fuit gravis ratio principis colendi, fuit profecto gravissima Othone imperante; nam huic uni debuere, quod non ad unum omnes caesi sunt a militibus, qui non semel totius ordinis excidium ausi sunt flagitare, atque etiam semel per vim tentare [b]). Adferuntur rationes aliae, sed priore multo infirmiores, nonnullae etiam extreme frigidae. Accusant alii brevitatem imperii. At cur eadem brevitas non impedivit etiam, quo minus ferirentur aurei et argentei, et in nostram aetatem durarent? An non brevius fuit, aut aequale Pertinacis, Quintilli, Floriani imperium, quorum tamen copiosi numi supersunt? Perspicaciores alii, cum nossent Othonis vitam mollem, ac delicatam, aversatum eum fuisse monetam aeneam acute viderunt, quoniam *manus contactu aeris inficitur odore pravo, veneni etiam participe materia, et quae à poculentis abdicetur, et esculentis,* perinde quasi aenea moneta aut principi necessario fuisset contrectanda, aut ad conviviorum apparatum adhibenda. Postrema ratio omnium longe inficetissima. Aes flavum Italis *ottone* dicitur, fors ita dictum per ἀντιφρασιν, quod ab aere Otho adhorreret, perinde ac Fata, quae omnium minime parcerent, *Parcae* appellatae sunt. Postremas has duas causas reperit Ioannes Iacobus Chiffletius, ut testatur ejus filius Henricus in laudata dissertatione, quas ideó commemorare placuit, ut appareat, in quae ἀπροσδιονυσα delabamur, cum omnium rerum volumus penetrare causas, quas nos ignorare majore cum laude praestaret profiteri, *nihilque*, ut cum Tullio loquar [c]), *tam praepostere, tam incondite, tam monstruose cogitari posse, quod non possimus somniare.* Quam nos idoneam adferemus causam, cur obvii ac viles sint aenei Galbae numi, cum Vitellii, qui tamen aliquanto diutius ipso Galba imperavit, perrari sint numi ejusdem metalli? Istud igitur certum esto, tam nobis esse ignotam veram ejus facti causam, quam nobis incompertum verum, et antiquum exemplar numi aenei Othoniani commatis Romani. Ego hercle ejus reperiundi fortunam non magnopere appeto; nam praejudicatis adversus aeneos Othonis numos omnium animis, etsi oblatus ejus generis numus omnia praeferret γνησιοτητος argumenta, tamen satis scio exstituros, qui, ut ajunt, nodum in scirpo quaerent, numumque vel per levissimas, aut arcessitas causas, quas in cujusvis alterius imperatoris numo aut non viderent, aut excusarent, inauditum condemnabunt.

Non dissimulandi hoc loco numi restitutionum aenei cum capite Othonis a variis vulgati:

a) Tacit. Hist. I. 84. b) Sueton. c. 8. alii passim. c) de Divinat. L. II. c. 71.

M. OTHO. CAESAR. AVG. P. M. TR. P. IMP. P. P. *Caput nudum.*

IMP. T. CAES. DIVI. VESP. F. AVG. -- *in medio* S. C. AE. II. (Mus. Farnes. Tom. VIII. p. 317.)

IMP. OTHO. CAESAR. AVGVST. TR. P. *Caput nudum.*

IMP. TITVS. AVG. RESTIT. *Figura militaris stans d. elata, s. hastam.* AE. II. (Morelli Impp. Mus. d'Ennery p. 521.)

Prior numus non modo Pedrusio praeconi, sed etiam omnibus primae famae in urbe antiquariis, quorum is examini numum ipsum subjecit, sincerae esse antiquitatis visus est. Neque aliter sensit Mediobarbus ἀυτοπτης in nota ad numos Othonis catalogi sui pag. 103. Hi numi, si vere sunt, ut creditur, antiqui, multum molestiae facessunt iis, in quorum sententia vocabulum REST. in ejus generis numis *numum restitutum* notat; nam inde aut consequetur necessario, exstitisse aeneam Othonis monetam, secundum cujus exemplar Titus praesentes numos feriundos curavit, et tum fallentur ii, qui, ut dixi, negant, Romae aeneam Othonis monetam fuisse signatam, aut necesse erit confiteri, Titum, aliosque in restituendis numis non semper certam legem fuisse secutos. Verum ii quoque, qui vocabulum REST. ad restituta opera publica referunt, non parum laborabunt, cum expedire eos jusseris, qualenam opus publicum Otho intra exiguum trium mensium spatium, atque istud jam inde a principio bellicis motibus turbidum potuerit concipere, nedum ad coronidem perducere. Forte ob eandem hanc causam eruditus le Beau posterioris hujus sententiae auctor utrumque hunc numum dissimulandum duxit in locuplete catalogo, in quo omnes restitutionum numos recitat [a]). Sed de similium numorum natura ample egimus Vol. V. in tractatu de numis restitutionum. Ceterum numi prioris fides eo valde suspecta est, quod *patris patriae* titulum adjungit, quem illi unquam fuisse delatum, nullum habemus testimonium.

Animadvertendum denique, exstare parvos aeneos Othonis cum inscriptionibus et typis, quales in aurea ejus, et argentea moneta spectantur, quorum nonnullos laudatus Chiffletius describit in dissertatione citata [b]). Hi, utut genuini, aeneam Othonis monetam non stabiliunt, verum sunt, ut vir idem eruditus jam monuit, animae subaeratorum, quae argenteam pelliculam penitus amisere, quales copiosos in vetere moneta, et passim in imperatorum numis habemus.

Numi restitutionum.

Vide, quae de his continuo altius, tum et in tractatu de his numis observavimus.

Numi commatis peregrini.

Taciti verba sunt [c]): *Longinquae provinciae, et quidquid armorum mari dirimitur, penes Othonem manebant, non partium studio, sed erat grande momentum in nomine urbis, ac praetextu senatus, et occupaverat animos prior auditus. Iudaicum exercitum Vespasianus, Syriae*

a) Mem. B. L. Tom. XXIV. b) Cap. VI. c) Hist. I. 76.

legiones Mucianus sacramento Othonis adegere. Simul Aegyptus, omnesque versae in Orientem provinciae nomine ejus tenebantur. Idem Africae obsequium initio a Carthagine orto. - - - Carthaginem ceterae civitates secutae. Tacitus his verbis omnes provincias complectitur, quarum urbes ac populi Othonis aetate propriam ferire monetam consuevere; nam continentes in Occasum sitae jam pridem ea abstinuerunt. Vt adeo ditionum in Orientem vergentium numi cum capite Othonis, nisi causae aliae morentur, fidem possint promereri, in Occidentem sitarum numus ejus genuinus sperari vix possit.

Ex *populis liberis* ejus numos signavit *Antiochia Syriae*, et alios quidem argenteos inscriptos ЄΤΟΥϹ. Α. typo aquilae, (Vaill. Morelli) alios aeneos medii inter I. et II. formam moduli cum epigraphe Latina, et in ☧ S. C. intra lauream. Similes numos tam argenteos, quam aeneos fuisse ordinariam Antiochensium monetam, in horum numis diximus. Ibidem alium ejus insignem numum produximus:

IMP. M. OTHO. CAE. AVG. *Caput Othonis:*

ΕΠΙ. ΜΟΥΚΙΑΝΟΥ. ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. ΕΤ. ΖΙΡ. *intra coronam.* AE. III.

Idem Romanorum magistratus Mucianus, et annus 117 exstant etiam in numis Galbae. Hi numi egregie confirmant initium aerae Antiochenae, et quae de Muciano Othonis partes amplexo mox ex Tacito vidimus. Vide de his monetam Antiochiae Syriae.

Vulgati quoque sunt ejus numi Caesareae Cappadociae. (Morelli.) Alium Maroneae Thraciae edidit Seguinus, (Num. sel. p. 136.) sed quem ex Neroniano factum Othonianum docet non Vaillantius modo [a]), sed et Morellius proposita sincera ejus numi icone [b]).

Coloniarum. Hujus generis certus Othonis nondum compertus. Quem Gessnerus ex museo Pfau citat inscripto: TI. CLAVDI. OPTATO. IIVIR. COR. ISTHMIA, esse haud dubie Neronis, aut ex hoc in Othonem fraude transformatum, colligo ex similibus Neronis coloniae Corinthi numis apud Vaillantium.

Alexandrini non pauci superant, omnes cum epigraphe L. A., quos omnes vide loco suo.

PRETIVM.

Commatis Romani:

Aurei, et argentei - - - - - -	RR.
Aenei certae fidei - - - - - -	O.
Aenei a Tito restituti, nonnullorum judicio probati	RRRR.

Commatis peregrini:

Populorum liberorum - - - - - -	RRR.

a) Ad Seguini num. sel. p. 412. b) Specim. tab. XXI. n. 1.

Coloniarum - - - - - - - - -	O.
Alexandrini - - - - - - - - -	RR.

A. VITELLIVS.

Vitelliorum genus alii perantiquum, et e Sabinis ortum dixere, alii perobscurum, ac pudendum. Vitellios cumprimis nobiles regnante postremo Tarquinio exstitisse Romae memorant Livius a), et Plutarchus b). P. Vitellius hujus nostri avus domo Nuceria, eques Romanus, et rerum Augusti procurator quatuor reliquit filios, Aulum in consulatu mortuum, Quintum nulla re insignem, Publium Germanici in Syriam comitem, et Cn. Pisonis accusatione nobilem, Lucium nostri Auli patrem, ter consulem ac censorem, de quo plura infra ad ejus numum. Ex hoc, et matre Sextilia probatissima femina natus est A. Vitellius V. C. 768 mensis Septembris die minus certo. Probavit se mox Tiberio per voluptates, nam et ipse Capreis *spintriae* nomen est promeritus, Caligulae per aurigandi, Claudio per aleae studium, Neroni propter haec eadem. Ab his adfectus honoribus amplissimis in Africam subinde proconsule abiit, eamque provinciam biennio continuo administravit. Redux Romam urbis munia obivit, missus denique a Galba legatus Germaniae inferioris legionibus praepositus est V. C. 821. At vero milites Galbae imperium exosi, cum proximis Kalendis Ian. V. C. 822 ex more in Galbae verba jurare a Vitellio juberentur, detrectato sacramento conversis animis suum ipsi Vitellium imperatorem salutavere, cui continuo accesserunt legiones Germaniae superioris, mox Belgica, Lugdunensis, Raetia, Britannia. Caeso interea Romae Galba, atque intellecto, evectum ad imperium Othonem, nimirum contra hunc aemulum proficiscendum erat. Ergo exercitum bifariam divisum, ducibusque commissum in Italiam praemittit, fractusque primum nonnullis praeliis, mox relata insigni ad Bedriacum victoria, et Othone voluntaria morte interempto imperium solus tenuit. Ingressus urbem brevi justum bonorum omnium odium incurrit ob comissationum, et coenarum intemperiem et frequentiam, quibus parandis exhauriebatur aerarium, tum luxuriae, et saevitiae dira exempla, et quod medio Martio campo adhibita publicorum sacerdotum frequentia mittere Neroni inferias non dubitavit, ex quo patuit, quod sibi in administrando imperio exemplar praefigeret. Quo communi omnium ordinum odio patefacto Vespasianus Iudaeae tum praeses, etsi ipse, atque exercitus in Vitellii verba jurassent, persuaderi denique se passus est, ut oblatum a suis imperium acceptaret, cujus exemplum secutae sunt non modo vicinae Syriae, et Aegypti legiones, sed dissiti etiam magnis terrarum marisque spatiis Moe-

a) L. II. c. 4. b) in Poplicola.

siae et Pannoniae exercitus, quorum dux Antonius Primus superatis Alpibus Italiae infusus victis, qui adversi stetere, Vitellianis, aut ut ad partes suas transirent, persuasis, mense Decembri prope urbem castra posuit. In hac interim turbata omnia partium studio, praevalentibusque Vitellianis Flavius Sabinus Vespasiani frater in Capitolium pulsus obsessusque, illo ingente incendio deflagrante, dedere se coactus interfectusque est. Mox Antonii milites urbem ingressi repertum in latebris, quo se abdiderat, Vitellium protrahunt, vinctumque, ac multis ludibriis plagisque atrociter vexatum apud scalas Gemonias multis vulneribus conficiunt, corpusque in profluentem abjiciunt, quae contigere circiter die XX. Decembris. Vixit secundum Dionem annos LIV. dies LXXXIX., imperavit a morte Othonis menses VIII. adjectis paucis diebus. Vitam scripsere Tacitus, Suetonius, Dio.

Vxor I. *Petronia*, quam repudiavit [a]).

Vxor II. *Galeria Fundana*. Ea numis genuinis caret. De liberis agetur mox in Vitellii numis.

Partes adversae.

A. A. VITELLIVS. IMP. GERMANICVS. *in AV. et AR.*

B. A. VITELLIVS. IMP. GERMAN. *in AV. AR. AE.*

C. A. VITELLIVS. GERMANICVS. IMP. *in AV. et AR.*

D. A. VITELLIVS. GERMAN. IMP. TR. P. *in AR.*

E. A. VITELLIVS. GERM. P. M. TR. P. *in AE.*

F. A. VITELLIVS. AVG. IMP. GERMAN. *in Quinariis.*

G. A. VITELLIVS. GERM. IMP. AVG. P. M. TR. P. *in AE.*

H. A. VITELLIVS. GERMA. IMP. AVG. P. M. TR. P. *in AE.*

I. A. VITELLIVS. GERM. IMP. AVG. TR. P. *in AV. et AR.*

K. A. VITELLIVS. GERMANICVS. IMP. AVG. P. M. TR. P. *in AE.*

L. A. VITELLIVS. GERMAN. IMP. AVG. P. M. TR. P. *in AE.*

M. A. VITELLIVS. GERMAN. IMP. PONT. *Sic proditur in aeneo I. formae in Catalogo musei Turnonensis S. I. Haec epigraphe si bene lecta, signatus est numus ante susceptum pontificatum maximum.*

Ex hac inscriptionum serie videmus, Vitellium praeter propria sua nomina constanter usum titulis *imperatoris* et *Germanici*, non semper *Augusti*, *Caesaris* nunquam. Egregie cum numis concordant auctores, ac definite quidem Suetonius [b]): *Cognomen GERMANICI delatum ab universis cupide recepit, AVGVSTI distulit, CAESARIS in perpetuum recusavit.* Et Tacitus: *Nomen GERMANICI Vitellio statim datum, CAESAREM se appellari etiam victor prohibuit*, idque tanta pertinacia, ut *praemiserit in urbem edictum, quo vocabu-*

a) Tacit. Hist. II. 64. b) Cap. 8.

lum AVGVSTI differret, CAESARIS non reciperet a). Similia memorat etiam Plutarchus b). At enim *urbem ingressus coactus est a populo ad adsumendum AVGVSTI titulum* c). Quin inclinante fortuna, cum ab hostibus undique premeretur, *et CAESAREM se dici voluit aspernatus antea, sed tunc superstitione nominis* d). Ex his testimoniis explicatam habemus rationem appellationum, quae in numis aut semper, aut rarius, aut nunquam leguntur. Caesaris nomen in his abest, etsi illud denique admitteret, verum, ut apparet, nimis sero. Legitur tamen in numis Alexandrinis, nondum scilicet perspecta ejus voluntate, ipso vero Vitellio paucis tantum diebus in Aegypto agnito imperatore. Atqui si per modestiam venerabili eo nomine abstinuit, unicum istud Vitellii factum, dum in fastigio stetit, laude dignum videri possit. Sane magis vitae congruebant nomina ultimae infamiae a dicace vulgo indita, *spintriae* ob exercitas cum Tiberio in Capreis libidines e), *incendiarii* ob incensum Capitolium, *patinarii* ob conviviorum insaniam, tum quod patinam argenteam, qua cibi quaesitissimi parabantur, ob immensam magnitudinem *clypeum Minervae* appellavit, dedicavitque, quam serius Hadrianus in saniores usus conflari praecepit f). Ab inepta plebe inditum ei etiam *Concordiae* nomen g).

Ex his, quae diximus, indubitatum est, numos Vitellii, qui *Augusti* appellatione abstinent, reliquis tempore priores esse. In quibus is dicitur *pontifex maximus*, ii signati non sunt ante XV. Kal. Aug., ut infra in numis inscriptis PONT. MAXIM. probabitur.

Caput in omnibus fere ejus numis laureatum est, perraro nudum.

Patris patriae titulum nullus certus Vitellii numus offert. Vnum aeneum I. formae cum ejus mentione sistit Pedrusius, sed qui, ut ex ejus imagine conjicere licet, satis integer non fuit. Miranda Schlegelii oscitantia, qui in commentario ad Morellium, ejusque tabulam I. Vitellii num. 11 revera hunc titulum memorat, qui tamen in ipso Morellii ectypo abest, eumque aliquoties subinde obtrudit, v. c. p. 237 bis. At vero, quod jam alias memini, in toto hoc opere ejus commentatores pro libidine, quas volebant capitis inscriptiones magno artis nostrae incommodo, et errandi periculo cum partibus aversis composuerunt.

Partes aversae.

Vt lit. K.

HONOS. ET. VIRTVS. S. C. *Honos seminudus stans d. hastam, s. cornucopiae, juxta stans Virtus capite galeato d. parazonium, s. hastam, et dextero pede galeam, ut videtur, premens.* AE. I. (Mus. Caes.)

Eadem aversa obvia est in numis Galbae. Ad numos similes provocat Iobertus, cum in illud armorum genus inquirit, quod saepe in moneta vetere a viris militaribus praeferri manu videmus, et ab antiquariis vulgo *parazo-*

---

a) Tacit. Hist. II. 62. b) in Galba p. 1063. c) Tacit. Hist. II. 90. d) Tacit. Hist. III. 58. e) Suet. c. 3. f) Suet. c. 13. 17. Dio L. LXV. 3. g) Suet. c. 15.

nium dici solet, certumque putari gladium, qui ex cingulo suspenditur. Si gladius esset inquit, non sic praeferretur manu, ut in numis praesentibus, variisque aliis, uno ejus fine in altum elato, altero ad genu applicato, sed haereret ad latus adfixus cingulo. Addit, mirari se vehementer illud, quod nunquam in numis sive imperator, sive miles compareat armatus gladio etiam tum, cum cultum illi plane militarem praeferunt. Dubitari igitur nullatenus posse, parazonium istud aliud non esse, quam *un vrai bâton de commandement*, *tel qu'est parmi nous le bâton de Maréchal de France.* Haec Iobertus a), quam sententiam, haud dubie ex eodem captam, amplexus est etiam Pinckertonus b). At mihi, qui retinendam sententiam veterem plane existimo, inquirendum primo videtur, quid veteres *parazonii* nomine intellexerint. Vocabulum istud ex Latinis scriptoribus ab unico Martiale usurpatur, efficitque titulum epigrammatis XXXII. libri XIV.

Parazonium:
Militiae decus hoc, et grati nomen honoris,
Arma tribunicium cingere digna latus.

Iuxta etymon Graecum parazonium est, quidquid potest ope zonae corpori adligari, aut etiam cingulum vel balteus, ex quo alia quaecunque res suspenditur. Quare et dixit Plato c): *τιαρας και ςρεπτης και ἀκιναχην παραζωννυσθαι*, *tiaras, et torques, et acinacem praecingere.* At mirum profecto, vocabulum istud, etsi pure Graecum, non reperiri in auctoribus melioris aetatis, et tantum in glossariis mediae et infimae Graecitatis. Exstant tamen adfinia vocabula, atque haec fere semper *parvòs gladios* significant. Hesychius: Παραζωςρεις, *μικρα μαχαιρα.* Idem: Ξιφος, *μαχαιρα, ἡ παραζωνιον, ὁμωνυμον φασγανον*, Athenaeo memorantur *παραζωνιδια και λογχαρια* d). Xenophon inter Chalybum arma memorat etiam *παρα την ζωνην μαχαιριον, ὁσον ξυηλην Λακωνικην, ῳ ἐσφαττον, ὡν κρατειν δυναιντο*, *juxta cingulum parvum gladium instar pugionis Laconici, quò percusserunt, quos nancisci poterant* e). Ergo quod Xenophonti est *παρα την ζωνην μαχαιριον*, alii contractius dixere *παραζωνιον.*

Quaeritur porro, utrum illud, quod frequenter non in numis modo, sed et gemmis et anaglyphis adfixum militum lateri, plerumque sinistro, aut etiam loco motum gestari manu, atque ostentari videmus, esse parazonium existimari possit. Cur istud neget Iobertus, unica illi ratio est, quia saepe non adfixum lateri, quod oportebat, sed tractari manibus conspicimus, v. c. in numis praesentibus a Virtute, et frequenter a dea Roma in numis obviis Neronis, etc. At enim si alienus situs locusve rem mutat, nihil obest, quo minus dicamus quoque, illud, quod libertas dextera praefert, non esse pileum, quia locúm suum non obtinet, id est, quia caput non tegit, atque eodem pacto illud, quod in ipso hoc numo Virtus pede premit, non esse galeam. Iam ve-

a) Science des Méd. T. I. p. 384. b) Essay on med. T. I. p. 195. c) de Rep. L. VIII. d) L. IV. p. 176. B. e) de Exped. Cyri L. IV. p. m. 338.

ro cum videmus, parazonium istud cum quadam ostentatione tractari manibus, certi esse possumus, hoc tum gestu aut praedicari virtutem, aut militare in alios imperium. Continuo ex Martiale vidimus, tribunum militarem honoris causa parazonio cingi. Insignis est locus Dionis narrantis de Trajano a): ἀλλα και ὁτε πρωτον τῳ μελλοντι των δορυφορων ἐπαρξειν, το ξιφος, ὁ παραζωννυσθαι ἀυτον ἐχρην, ὠρεξεν, ἐγυμνωσε τε ἀυτο, και ἀνατεινας ἐφη, Λαβε τϰτο το ξιφος, ἱνα, ἀν μεν καλως ἀρχω, ὑπερ ἐμϰ, ἀν δε κακως, κατ' ἐμϰ ἀυτῳ χρησῃ. *Quin etiam, cum illi, qui praefecti praetorianorum munere functurus erat, gladium, quo cingi debebat, praeberet, eo nudato, atque porrecto: Accipe gladium hunc, ait, ut eo, si recte imperem, pro me, sin secus, contra me utaris.* Ex quo patet, parazonium insigne fuisse commissae summae in praetorianos potestatis. Virtutis praedicatio est, cum v. c. Trajanus in numis ARMENIA. ET. MESOPOTAMIA. etc. illud manu sinistra altius attollit, in quibus, cum magis sunt integri, observantur ipsa etiam lora dependentia, quae parazonium cinctu ad latus firmabant, quod ipsum Bimardus quoque in numis aliis se observasse, adfirmat b). Neque tamen parazonium sic fuit aut virtutis, aut honoris insigne, ut non etiam ad infimum quemque militem, velut necessaria arma, pertineret. Missis copiosis exemplis aliis jubeo lectorem considerare militem gregarium, qui in segmento inferiore illustris gemmae Augusteae musei Caesarei erigendo tropaeo occupatur, in quo modus illigati zona gladii manifeste conspicitur. Valeat igitur judicium de sceptro imperii militaris, *bâton de commandement*, quod inficiantur monumenta, et scriptores veteres non stabiliunt. Denique satis mirari non possum, quo pacto uterque vir eruditus possit adserere, neque imperatores, neque milites in numis gladio succinctos comparere. Consuluissent familiarum numos, et vidissent v. c. apud Morellium in gente Servilia tab. II. n. 4. duos milites eductis gladiis stantes pendente ex cinctu vagina, tum passim in aliis ejusdem gentis numis milites gladio depugnantes, et similiter, in proxime praecedente gente Sergia. Quare vix ulli homini armato suus deerit gladius, modo eruditi hi viri cum parazonio in gratiam rediverint.

* * *

Epigraphe varia proditur.

I. O. MAX. CAPITOLINVS. *Templum distylum, in quo Iuppiter sedens d. fulmen, s. hastam.* AR.

Spanhemius, Vaillantius, Schlegelius, aliique censent, a Vitellio Iovis Capitolini typum lectum, quo palam faceret, ejus dei templum nulla sua culpa arsisse, atque a se mox reaedificandum. Non adverterunt viri eruditi, numos hos hujus obtentu causae propter temporis angustias feriri non potuisse. Die XVIII. Decembris Flavius Sabinus a Vitellianis obsessus est in Capitolio c). Postridie ardet Capitolium d). Re audita Vespasiani milites, qui non longe ab urbe aberant, adcurrunt, confligitur in urbe, Vitellius vincitur, et necatur, quae omnia contigere intra

---

a) L. LXVIII. §. 16. b) ad Iobert. T. I. p. 422. c) Tacit. Hist III. 67. seq. d) Ibid. c. 70.

diem XX. vel XXI. Decembris, ut manifeste colligitur ex Tacito, et Suetonio. An ergo intra diem unum, aut ad summum intra biduum, quo post Capitolii exitium superfuit Vitellius, feriri potuerint hi numi, aut etiam istud ab eo imperari, qui tum despectus ab omnibus, et desertus erat, quando ne quidem *Caesaris* titulus in ullo ejus numo comparet, etsi aliquanto ante adscitus [a]), lectori arbitrandum relinquo. Ad haec in compluribus ejus generis numis omittitur titulus *Augusti*, ut videre est in museo Caesareo, et Theupoli, quos certum est fuisse signatos, antequam eam appellationem, ut diximus, admitteret. Quare istud argumentum insertum jam fuit ejus monetae non multo post aditum imperium, et quod sequitur, salvo adhuc Capitolio. Nam ut supra ex Tacito docui, eum titulum tum primum recepit, cum urbem ingressus est. Tribuendum ergo privato Vitellii adfectui, cur hunc Romanorum Iovem in monetam receperit. Etiam autonomos cum hoc typo infra post praesentem seriem intuebimur.

* * *

Vt lit. D. vel I.

L. VITELLIVS. COS. III. CENSOR. *Caput L. Vitellii laureatum, ante quod aquila consularis.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. I.

Eadem epigraphe, L. Vitellius togatus sedens d. extenta, s. aquilam consularem, pro scabello prora navis. AV. (Mus. Caes.)

Vt lit. K.

L. VITEL. CENSOR. II. S. C. *L. Vitellius sedens in substructione, sedente ex adverso alia figura togata, in imo stant tres figurae, quarum una censori dexteram offert.* AE. I.

Horum numorum aversae proponunt L. Vitellium nostri patrem, ter consulem ac censorem, clarissimis tum muneribus, ad quae eniti privatus potuit, idque non modo ipsi claritudinem, sed etiam filio Aulo ad imperium adipiscendum non leve momentum attulit. Nam dubitantem Germaniae exercitum, quem rei summae pro Galba praeficeret, nihil magis Vitellii partibus applicuit, quam quod illi *tres patris consulatus, censura, collegium Caesaris imponeret jam pridem imperatoris dignationem* [b]). Sane triplex hic ejus consulatus, ac censura saepe ab ejus aetatis scriptoribus tanquam testimonium insignis ejus famae memorantur. Fuit consul primum anno V. C. 787, quo consule, ut refert Tacitus, post longum saeculorum ambitum avis phoenix in Aegyptum venit [c]). Consul iterum V. C. 796 conlega Claudio Aug. Consul III. V. C. 800 conlega iterum Claudio. Censuram cum eodem Claudio obiit V. C. 801. Addenda et alia decora. Ex primo consulatu Syriae praepositus Artabanum Parthorum regem non modo ad colloquium, sed etiam ad veneranda legionum signa pellexit extremis Tiberii temporibus. Anno V. C. 796 pro Claudio in expeditione Britannica absente Romae curam imperii sustinuit, fuitque vir innocens, et industrius, at notatus a libidine, et comprimis turpi in adulando ingenio,

a) Tacit. H. III. 58. b) Tacit. H. I. 52. c) Ann. VI. 28.

cujus infamia aliquot, et indigna homine sano et illustri exempla commemorat Suetonius [a]). Mortuum senatus statua pro rostris honoravit, cum inscriptione: *Pietatis immobilis erga principem* [b]).

In aversa numi I. proponitur hujus L. Vitellii caput, et quod insolens videatur, more ipsorum Augustorum laureatum, cujus verisimilem causam dabimus in tractatu de cultu capitis Augustorum. Adstituitur sceptrum aquila superne praefixum, indicium potestatis consularis. In numo II. sedet habitu censoris. Quid indicet pars navis, qua sedentis pedes fulciuntur, commentatores in reliquis omnibus, iisque obviis verbosi, monere neglexerunt. Ea, ut conjicio, indicantur rostra, quo quibus positam L. Vitellio a senatu statuam supra diximus, fuitque fortasse illa eodem cultu, quo eam numus exprimit.

Aversa numi III. propter inscriptum CENSOR. II. plus offert difficultatis. Monendum, adjectum numerum II. non observari in numo, quem edidit Patinus [c]). Diserte etiam testatur Spanhemius, eam notam ab his numis abesse [d]). Sed illam addunt ex recentioribus Vaillantius [e]), Pedrusius, Morellius, Mediobarbus, Theupoli, Pembrock [f]). Si verum est, eam notam existere in his numis, oportebat, qui illos vulgavere, ejus adjectae rationem adferre. Horum unus Schlegelius paucis rem expedit: *hic censura altera ejusdem obviat* [g]), verum addere testem negligit, qui L. Vitellium censorem iterum prodat. Quin eodem loco non admodum alienus est ab eorum sententia, qui numum hunc ad L. Vitellium Auli nostri fratrem pertinere censent, quoniam et hic, ut ait, censorem egerit. At quo istud auctore adserit? atque ut demus, etiam hunc censoris munere functum, an etiam censor iterum exstitit, quod tamen ex horum praeconio adserit numus? Quidquid sit, istud certum, censorem non fuisse L. Vitellium, nisi una cum Claudio; at hic in marmoribus, quae videre est apud Gruterum, et Muratorium, censor quidem dicitur, nulla tamen iterati magistratus addita nota; ergo neque verisimile est, Vitellium iterum dictum censorem. Si igitur numerus hic vere est adjectus, inveniendum etiam est aliquid, quo is aliqua veri specie explicetur. Tacitus diserte prodit, Claudium V. C. 801 condidisse lustrum [h]). Tamen idem paullo altius [i]), atque etiam Dio [k]), Claudium jam anno praecedente, nempe V. C. 800 censoriam potestatem exercuisse testantur. Ad posteriorem etiam hunc annum Claudii censuram refert Plinius [l]). Cum igitur omnes hi scriptores testentur, actam a Claudio censuram V. C. 800, ac deinde definite Tacitus sequente anno conditum lustrum testetur, certum est, coepisse eam quidem V. C. 800, sed aut interruptam, aut male continuatam, impensius resumptam anno sequente, et ritu solenni clausam. Idem videtur innuere Suetonius, cum eandem Claudii

---

a) Vitell. c. 2. b) Suet. l. c. cap. 3. c) ad Suet. in Vitell. c. 2. d) Tom. II. p. 475. e) Num. praest. f) Part. III. tab. 12. g) in Morell. Impp. Tom. II. p. 256. h) Ann. XI. 25. i) Ann. XI. 13. k) L. LX. 29. l) L. X. c. 2.

censuram memorans a) sic scribit: *gessit et censuram - - - sed hanc quoque inaequaliter, varioque et animo, et eventu.* Iactantius igitur filius Aulus hanc patris L. Vitellii censuram, quae reipsa una fuit, duplicaverit, quo patri plus honoris impertiret.

Vt lit. D.

LIBERI. IMP. GERMAN. *Capita nuda duorum A. Vitellii liberorum se respicientia, in nonnullis intermedio superne astro.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. I.

LIBERI. IMP. GERM. AVG. *Typus similis.* AV. (Mus. Caes.)

Pietatem in patrem sequitur proxime adfectus in liberos, verum qui sint hi liberi, quorum vultus in his numis sunt expressi, controvertitur. Ex uxore I. Petronia filium habuit Petronianum captum altero oculo b). Huic in praesentes numos jus non est, nam insimulatum parricidii, ut creditum est, interemit pater, referente istud eodem loco Suetonio. Vxor II. Galeria Fundana praetorio patre. *De hac quoque liberos utriusque sexus tulit, sed marem titubantia oris prope mutum et elinguem* c). Liberorum Vitellii saepe meminere auctores, at nunquam ab iis nisi marem unum et femellam memorari video, ac Tacitus quidem refert, jussisse Vitellium filio infanti universum exercitum in Galliis occurrere, et opertum paludamento appellasse *Germanicum* d). Magis definite Zonaras e), nimirum audita Othonis morte ad Vitellium in Gallias adcurrisse uxorem cum filiolo sexenne, quem pro concione *Germanicum et imperatorem*, αὐτοκράτορα, appellavit. Perperam critici hunc Zonarae locum sollicitant, tanquam scribendum fuisset Καίσαρα, non αὐτοκράτορα. Ridicula, ut puto, res illis visa, puer sexennis imperator. Verum an non aeque ridiculum, puerum sexennem operire paludamento, ut mox ex Tacito vidimus? quin cum Tacitus diserte istud memoret, videtur ipse innuere, a Vitellio filium militi tanquam imperatorem propositum; nam paludamentum proprie non fuit habitus Caesarum, sed imperatorum. Ad haec an verisimile, filium dictum Caesarem a patre, qui Caesaris nomen ipse constanter aversatus est, et, ut docuimus, nonnisi extremis diebus, idque coactus adsumpsit? Vnius hujus adhuc filii Germanici meminit Tacitus pluribus locis f). Anno demum sequente V. C. 823 interemptus est Muciani jussu, *mansuram discordiam obtendentis, ni semina belli restinxisset* g). Felicior filia, quam pater imperium adeptus desponsavit Valerio Asiatico Belgicae legato h). Serius Vespasianus splendidissime maritatam, incertum cui, dotavit, et instruxit i). Cum ergo historici non plures, nisi duos superstites Vitellii liberos prodant, et numi ipsi binos tantum sistant, certum est, non alios in his numis proponi, quam descriptos hic filium et filiam. Adstipulantur

a) In Claud. c. 16. b) Suet. c. 6. c) Suet. l. c. d) Hist. II. 59. e) Annal. Tom. II. f) Hist. III. 66. 67. 68. g) Tacit. Hist. IV. 80. Dio L. LXV. 22. h) Tacit. H. I. 59. i) Suet. in Vesp. c. 14.

etiam capita ipsa; nam quod a sinistris est, per prolixiorem caesariem femellam manifeste arguit. Haec longius fuere exponenda; nam erant magni nominis antiquarii, qui Vitellio plures-liberos adfinxere, et utrumque caput totidem esse filiorum censuere. Iosephum, qui Vitellium ἄπαιδα dixit [a]), numi hi, et auctores laudati diserte refellunt.

Vt lit. K.

PAX. GERManicus ROMA. S. C. *Roma sedens Victoriam porrigit Vitellio paludato adstanti; ei a dexteris adstat Pax.* AE. I. (Morelli.)

Proponitur hic numus etiam a Spanhemio [b]), et Vaillantio, sed uterque Vitellium togatum dicit. Vaillantius item epigraphen aversae quibusdam suspectam ait.

Vt lit. I.

PONT. MAXIM. *Mulier sedens d. pateram, s. hastam.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Quo die pontificatum maximum ceperit Vitellius, nos erudit Suetonius [c]). Magis deinde, ac magis, inquit, omni divino humanoque jure neglecto Alliensi die pontificatum maximum cepit. Explicatius Tacitus [d]): *Funesti ominis loco acceptum, quod maximum pontificatum adeptus Vitellius de cerimoniis publicis XV. Kalendas Aug. edixisset, antiquitus infausto die Cremerensi Alliensique cladibus.* Ad eundem diem utramque cladem quoque fixere Livius [e]), et Florus [f]).

Antica incerta.

VRBEM. RESTITVTAM. S. C. *Imperator paludatus Romam genuflectentem sublevat, adstant duo milites.* AE. I. (Angelloni, Morelli.)

Numum descripsi propter insolentiam, qua epigraphe in accusandi casu proponitur.

Vt lit. D et I.

XVVIR. SACR. FAC. *Tripus, superne delphinus, inferne corvus.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Teste Suetonio Vitellius *trium principum indulgentia non solum honoribus, verum et sacerdotiis amplissimis auctus est* [g]). Et Tacitus [h]), *consulatum, sacerdotia - - - nulla sua industria, sed cuncta patris claritudine adeptus.* Fuisse inter Romanorum sacerdotia XVviratum sacris faciundis, nemo ignorat. Typus numi ad Apollinem totus pertinet. Delphini causam praeclare explicat Servius [i]): *Hinc ergo et delphinum ajunt inter sacrata Apollinis receptum, cujus rei vestigium est, quod hodieque XVvirorum cortinis delphinus in summo honore ponitur, et pridie cum sacrificium faciunt, velut symbolum delphinus circumfertur, ob hoc scilicet, quia XVviri librorum Sibyllinorum sunt antistites, Sibylla autem Apollinis vates, et delphinus Apollini sacer est.* Addo Martianum Capellam, qui sic Apollinem loquentem sistit [k]): *Oeonistice tertia est, per quam tripus illa ventura denunciat, atque omnis eminuit nostra cortina, denique in argumentum praescientiae corvus mihi adludit etc.* Corvus Apollini sacer res in vulgus nota. Comparet etiam in

a) Bell. Iud. L. V. c. X. §. 4. b) Tom. II. p. 643. c) Cap. 11. d) Hist. II. 91. e) L. VI. c. 1. f) L. I. c. 23. g) Cap. 5. h) Hist. L. III. 86. i) ad Aen. L. III. 332. k) Lib. IX. de Music.

quinariis M. Antonii et Lepidi IIIvirorum juxta lituum auguralem, et guttum, ac propterea, apposite ad praesentis numi typum, Statio dicitur *comes obscurus tripodum* a), et Silio Italico *Phoebea avis* b), Aeliano Ἀπολλωνος ἀκολυθος, *Apollinis assecla* c). Hi numi aut signati sunt, antequam Vitellius pontificatum maximum suscepisset, aut illo jam pontifice maximo, jusseritque is feriri hos numos jactandi prioris sacerdotii causa, quo modo Vespasianus quoque, et Titus, etsi jam pontifices maximi, augures se in moneta professi sunt.

Autonomi hujus imperii.

Morellius in incertis familiarum, catalogus d'Ennery d) et museum Caesareum complures denarios offerunt, qui per argumentum haud dubie Vitellio imperante signati sunt, etsi Vitellii caput, aut epigraphen dissimulent. Similis naturae denarios jam sub Augusto, et Galba dedimus. Ad Vitellium referimus sequentes:

VESTA. P. R. QVIRITIVM. *Caput Vestae velatum, ad cujus pectus taeda ardens.*

I. O. MAX. CAPITOLINVS. *Iuppiter sedens in templo distylo d. fulmen, s. hastam.* AR. (Mus. Caes.)

VESTA. P. R. QVIRITIVM. *Vesta sedens d. pateram, s. taedam.*

I. O. M. CAPITOLINVS. *Protome Iovis capite diademato, ad pectus palmae ramulus.* AR. (Mus. Caes.)

VESTA. P. R. QVIRITIVM. *Vt in numo I.*

SENATVS.... NVS. *Victoria gradiens d. clypeum gestat, cui inscriptum:* VI. AV. Est ex AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

FIDES. EXERCITVM. *Duae dexterae junctae.* AR. (Mus. Caes.)

GENIVS. P. R. *Protome genii barbata diademata, prominente retro sceptro.*

I. O. MAX. etc. *ut in numo I.* AR. (Morelli in incertis.)

Protome Palladis.

SECVRITAS. P. R. *Mulier sedens d. caput fulcit, s. hastam, pro pedibus ara.* AR. (Mus. Caes.)

Typus simillimus *Iovis O. M. Capitolini*, quem supra in Vitellii numis certis vidimus, praesentium numorum certum κϱιτηϱιον constituit. Quare neque dubium videtur, eos, qui Vestam cum insolita hac in moneta epigraphe sistunt, imperante quoque Vitellio fuisse signatos. Historia nihil suppeditat, cur Iovem hunc Capitolinum, et Vestam in eodem numo sociaverit, et toties in moneta proposuerit, forte quod praecipua essent imperii R. numina una cum Marte; nam teste Ovidio e), cum Romulus urbis fundamenta jaceret,

Vox fuit haec regis: condenti Iuppiter urbem,
Et genitor Mavors, Vestaque mater ades.

SENATVS *roma*NVS, quo modo mancas numi III. literas expleo, nova est in moneta Romanorum inscriptio. Is typo Victoriae relatam Vitellio de Othone VIctoriam AVgustam gratulatur. Aver-

a) Theb. L. III. v. 506. b) Punic. V. 78. c) N. A. L. I. c. 48. d) pag. 164.
e) Fast. IV. 827.

ximus, hic ante diem XX. Decembris caesus non est, et hoc rerum potiente fieri utique non potuit, ut Vespasiani, etsi per provincias agniti imperatoris, caput monetae urbis insereretur. Residui dies vix suffecerint formandis matricibus novae Vespasiani monetae servituris. Et revera nullus exstat Vespasiani numus, qui per titulos inscriptos huic tantum anno necessario competat, neque possit in annum proxime sequentem differri. Interea ex residuis Vespasiani aureis argenteisque numis erunt non pauci, qui hoc adhuc anno fuerint signati, nimirum extra urbem. Tacitus, ubi primas belli adversus Vitellium a Vespasiano suscepti curas enumerat a), inter reliquos apparatus commemorat etiam: *apud Antiochenses aurum argentumque signatur.* Constat, ad imperatores pertinuisse signare aurum, et argentum, uti aes ad senatum. Quare aurum tantum, et argentum Tacito memoratur, in quod tantum jus Vespasiano fuit, omisso aere, ad quod signandum accedere debuit senatus auctoritas, sed qui hoc anno adhuc in potestate Vitellii fuit. Ex quo consequitur, quemadmodum certa historia refert, fuisse hoc jam anno signatos aureos argenteosque Vespasiani numos, sed extra urbem, ita ex rerum gestarum ordine certum etiam esse, aeneos nota S. C. insignes huic anno adfigi non posse.

Ajebam, etsi hoc anno cusi fuerunt numi aurei, et argentei, tamen deesse nobis certa eorum criteria. Qui TR. P. addunt, etiam anni sequentis dimidio competunt, et raro in Vespasiani numis tribuniciae potestatis numerus exprimitur. Verisimile est, ad hunc annum pertinere complures ex iis numis, qui omissis titulis *pontificis maximi*, et *patris patriae*, quos non videtur nisi Romam redux adoptasse, simpliciter inscriptum habent:

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. vel:
IMP. CAES. VESP. AVG. aut similiter.

Ceterum existimo, tuto ad hunc annum referri posse sequentes numos:

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. TR. P. *Caput laureatum.*
TITVS. ET. DOMITIAN. CAESARES. PRIN. IVEN. (sic) in alio: PRIN. IVN. (*sic*) *Vterque Caesar vel in citis equis, vel sellae curuli insidens, d. ramum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Ex luxata orthographia, scripto nempe IVEN. vel IVN. pro IVVEN. verisimile fit, hos numos esse ex iis, quos Antiochiae sub Vespasiani initia signatos dixi, fallentibus per festinationem ejus urbis monetariis, iisque Latinae linguae minus peritis, quanquam prioris modi altiore etiam aevo videre est exempla, quae dedimus volumine V. p. 213 et 265, quin et in lucerna in Herculani ruinis reperta legitur NOVM pro NOVVM b). Atque ut Vespasianus binos suos filios jussit inseri monetae, eosque insidentes equis, sic credam, secundum hoc exemplum Antiochum IV. vicinae Commagenes tum regem utrumque suum filium equis item insidentem

a) Hist. II. 82. b) Lucerne d'Ercol. tab. VI.

voluisse signari adscripto ΒΑΣΙΛΕΩΣ. TIOI.

Ad hunc etiam annum revocandus esset aureus inscriptus: CAES. IMP. VESP. PON. TR. POT. CENS., quem dedit Mediobarbus pag. 108, tum et argenteus: IMP. CAESAR. VESPAS. PONT. TR. POT., et in aversa NEP. RED., quem idem dedit pag. 110, quia signatus esset uterque, antequam Vespasianus pontificatu maximo fuisset ornatus. Sed fallax utique est utriusque praeconium. Nam prior aureus propter additum CENS. nonnisi triennio post signari potuit, et satis ex modo inscriptionis apparet, numum esse Titi. Numum alterum, etsi aversam habet in numis Vespasiani et Titi obviam, cum hac capitis inscriptione alibi non reperi. Equidem miror, Bimardum hos numos aliquo loco putasse, et quidem in ea ipsa dissertatione, in qua Mediobarbi fidem gravissime impugnat.

V. C. 823 *P. X.* 70.
TR. P. I. II. COS. II. DES. III. P. M.
P. P. IMP. I.—V.
Vesp. Aug. II. Tito Caes. cos.

Atrox per Gallias et geminata rebellio, populis per anni praecedentis turbida ad res novas intentis. Harum prior instigante Iulio Sabino Lingone, qui genus suum a Iulio Caesare derivari ementitus palam se Caesarem ferebat, brevi dissipata est fuso auctore, et latebris se abdere coacto. In altera plus discriminis duce Civili Batavo, accitis in societatem Germanis, caesis captisque legionibus Romanis. Domitianus ipse ac Mucianus ad grave hoc bellum proficiscuntur, sed praevenit Petilius Cerialis fusis duplici, at difficillima pugna hostibus. Haec late Tacitus [a]. Vespasianus in Aegypto absens Tito bellum in Iudaeos demandat, qui diuturna et ardua obsidione Hierosolymas denique expugnat, et evertit Septembris die II. Romae Capitolio restaurando initium fit XI. Kal. Iul. [b]). Vespasianus exeunte aestate Romam ingreditur.

* * *

A. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG., *in AV. et AR.*
B. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. TR. P., *in AV. et AR.*
C. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. *in AV. et AR.*
D. IMP. CAESAR. VESP. AVG. COS. II. TR. P. P. P. *in AV. et AR.*
E. IMP. CAES. AVG. VESP. COS. II. TR. POT. *in AE. I. Epigraphe perrara.*
F. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. P. M. TRI. P. COS. II. *in AE. I.*
G. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. II. *in AE. I.*
H. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. P. M. T. P. P. P. COS. II. DES. III. *in AE. I.* (Mus. Caes.) *Epigraphe rarissima.*

a) Hist. L. IV. et V. b) Tacit.

ximus, hic ante diem XX. Decembris caesus non est, et hoc rerum potiente fieri utique non potuit, ut Vespasiani, etsi per provincias agniti imperatoris, caput monetae urbis insereretur. Residui dies vix suffecerint formandis matricibus novae Vespasiani monetae servituris. Et revera nullus exstat Vespasiani numus, qui per titulos inscriptos huic tantum anno necessario competat, neque possit in annum proxime sequentem differri. Interea ex residuis Vespasiani aureis argenteisque numis erunt non pauci, qui hoc adhuc anno fuerint signati, nimirum extra urbem. Tacitus, ubi primas belli adversus Vitellium a Vespasiano suscepti curas enumerat a), inter reliquos apparatus commemorat etiam: *apud Antiochenses aurum argentumque signatur.* Constat, ad imperatores pertinuisse signare aurum, et argentum, uti aes ad senatum. Quare aurum tantum, et argentum Tacito memoratur, in quod tantum jus Vespasiano fuit, omisso aere, ad quod signandum accedere debuit senatus auctoritas, sed qui hoc anno adhuc in potestate Vitellii fuit. Ex quo consequitur, quemadmodum certa historia refert, fuisse hoc jam anno signatos aureos argenteosque Vespasiani numos, sed extra urbem, ita ex rerum gestarum ordine certum etiam esse, aeneos nota S. C. insignes huic anno adfigi non posse.

Ajebam, etsi hoc anno cusi fuerunt numi aurei, et argentei, tamen deesse nobis certa eorum criteria. Qui TR. P. addunt, etiam anni sequentis dimidio competunt, et raro in Vespasiani numis tribuniciae potestatis numerus exprimitur. Verisimile est, ad hunc annum pertinere complures ex iis numis, qui omissis titulis *pontificis maximi*, et *patris patriae*, quos non videtur nisi Romam redux adoptasse, simpliciter inscriptum habent:

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. vel:
IMP. CAES. VESP. AVG. aut similiter.

Ceterum existimo, tuto ad hunc annum referri posse sequentes numos:

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. TR. P. *Caput laureatum.*
TITVS. ET. DOMITIAN. CAESARES. PRIN. IVEN. (sic) in alio: PRIN. IVN. (*sic*) *Vterque Caesar vel in citis equis, vel sellae curuli insidens, d. ramum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Ex luxata orthographia, scripto nempe IVEN. vel IVN. pro IVVEN. verisimile fit, hos numos esse ex iis, quos Antiochiae sub Vespasiani initia signatos dixi, fallentibus per festinationem ejus urbis monetariis, iisque Latinae linguae minus peritis, quanquam prioris modi altiore etiam aevo videre est exempla, quae dedimus volumine V. p. 213 et 265, quin et in lucerna in Herculani ruinis reperta legitur NOVM pro NOVVM b). Atque ut Vespasianus binos suos filios jussit inseri monetae, eosque insidentes equis, sic credam, secundum hoc exemplum Antiochum IV. vicinae Commagenes tum regem utrumque suum filium equis item insidentem

a) Hist. II. 82. b) Lucerne d'Ercol. tab. VI.

voluisse signari adscripto ΒΑΣΙΛΕΩΣ. ΤΙΟΙ.

Ad hunc etiam annum revocandus esset aureus inscriptus: CAES. IMP. VESP. PON. TR. POT. CENS., quem dedit Mediobarbus pag. 108, tum et argenteus: IMP. CAESAR. VESPAS. PONT. TR. POT., et in aversa NEP. RED., quem idem dedit pag. 110, quia signatus esset uterque, antequam Vespasianus pontificatu maximo fuisset ornatus. Sed fallax utique est utriusque praeconium. Nam prior aureus propter additum CENS. nonnisi triennio post signari potuit, et satis ex modo inscriptionis apparet, numum esse Titi. Numum alterum, etsi aversam habet in numis Vespasiani et Titi obviam, cum hac capitis inscriptione alibi non reperi. Equidem miror, Bimardum hos numos aliquo loco putasse, et quidem in ea ipsa dissertatione, in qua Mediobarbi fidem gravissime impugnat.

V. C. 823 *P. X.* 70.
TR. P. I. II. COS. II. DES. III. P. M. P. P. IMP. I.—V.
Vesp. Aug. II. Tito Caes. cos.

Atrox per Gallias et geminata rebellio, populis per anni praecedentis turbida ad res novas intentis. Harum prior instigante Iulio Sabino Lingone, qui genus suum a Iulio Caesare derivari ementitus palam se Caesarem ferebat, brevi dissipata est fuso auctore, et latebris se abdere coacto. In altera plus discriminis duce Civili Batavo, accitis in societatem Germanis, caesis captisque legionibus Romanis. Domitianus ipse ac Mucianus ad grave hoc bellum proficiscuntur, sed praevenit Petilius Cerialis fusis duplici, at difficillima pugna hostibus. Haec late Tacitus [a]). Vespasianus in Aegypto absens Tito bellum in Iudaeos demandat, qui diuturna et ardua obsidione Hierosolymas denique expugnat, et evertit Septembris die II. Romae Capitolio restaurando initium fit XI. Kal. Iul. [b]). Vespasianus exeunte aestate Romam ingreditur.

* * *

A. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG., *in AV. et AR.*
B. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. TR. P., *in AV. et AR.*
C. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. *in AV. et AR.*
D. IMP. CAESAR. VESP. AVG. COS. II. TR. P. P. P. *in AV. et AR.*
E. IMP. CAES. AVG. VESP. COS. II. TR. POT. *in AE. I. Epigraphe perrara.*
F. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. P. M. TRI. P. COS. II. *in AE. I.*
G. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. II. *in AE. I.*
H. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. P. M. T. P. P. P. COS. II. DES. III. *in AE. I.* (Mus. Caes.) *Epigraphe rarissima.*

---

a) Hist. L. IV. et V. b) Tacit.

Caput in his omnibus constanter laureatum est.

* * *

Praemitto numos, qui Titum et Domitianum variis typis et inscriptionibus offerunt, idque eo magis utile mihi visum, quoniam hujus generis numos parum adcurate in catalogis descriptos video.

1) *Vt lit. A. vel B.*

TITVS. ET. DOMITIAN. CAESARES. PRIN. IVVENT. *Vterque Caesar vel togatus sedens in sella curuli, vel equo decurrens d. elata.* AV. AR. (Morelli Impp.)

2) *Antica incerta.*

CAESARES. VESP. AVG. F. *Vterque Caesar togatus stans d. extenta, s. volumen.* AV. (Morelli ex mus. reg. Gall.)

3) *Antica incerta.*

TITVS. ET. DOMIT. VESPASIANI. AVGVSTI. F. *Vterque Caesar velatus stans hastam, et clypeum humi attinet.* AR. (Morelli ex Schwarzburgico.) Liebeus in Gotha num. hunc numum dissimulat.

4) *Vt lit. A.*

CAESAR. AVG. F. COS. *Caput Titi nudum barbatum, juxta:* CAESAR. AVG. F. PR. *Caput Domitiani nudum imberbe.* AV. AR. (Mus. Caes.)

5) *Antica incerta.*

T. CAES. AVG. F. COS. D. CAES. AVG. F. PR. *Capita Titi, et Domitiani adversa.* AE. II. (Vaill.)

6) *Vt lit. E.*

TIT. ET. DOMIT. EX. S. C. *Vterque Caesar in suggestu adversus sedens, ante unumquemque inferne figura togata stans.* AE. I. (Vaill. Mus. Caes.)

Ex propositis hic numis primi duo Titum, et Domitianum tanquam Vespasiani filios, Caesares, et principes juventutis sistunt. Tertii typus totus captus est ex numis Caji et Lucii Agrippae filiorum. Ceterum tres hi numi annum superiorem non fastidiunt, et forte horum aliqui signati sunt Antiochiae.

Quartus et quintus certo sunt anni praesentis, nam sistunt Titum consulem, qui hunc magistratum hoc anno cum patre inivit, et Domitianum praetorem, quem ad praeturam hoc anno ipsis Kal. Ian. evectum infra in ejus numis docebimus. Numus quartus obvius est, et jam saepe vulgatus. Verum alium nobis objicit Liebeus nostro huic plane similem quidem, sed in quo legit, et quidem ad partem numi in occidentem sitam: CAESAR. AVG. F. COS., ad alteram: CAESAR. AVG. TR. P. (*Goth. num. p.* 59.) Videmus, in hoc numo differre solas postremas literas TR. P., cum reliqui numi omnes offerant F. PR. Si vera omnino haec est Liebei lectio, multa sunt citra morem, et insigniter violenta. Epigraphes lectio citra ordinem naturalem inchoanda, quod patebit inspicienti iconismum, tum deterior locus, atque is dignior datus Domitiano, ipsa Domitiani lineamenta magis virilia, quam Titi, etsi dispari multum aetate, effugium τῷ AVG. quaesitum, quod legendum utique foret AVGur, non AVGustus, pro quo magis ex more scribendum in hoc numo fuisset COS. DES. IT., qui Titi hoc anno proprius titulus fuit. Quare jure dubitare liceat, sitne revera epigraphe tam luculenta, et sana, qualem eam spondet eruditus editor. Ex eodem praecone

numus idem illatus quoque est novae Romanae Vaillantii editioni [a]).

Vt lit. H.

AETERNITAS. P. R. S. C. *Victoria adproperans imperatori paludato, et s. hastam tenenti Palladium offert.* AE. I.

Anecdotum haetenus hunc numum edidi in mea Sylloge I. Obvia inde a Vespasiano est AETERNITAS. AVG., at nondum in numis cognita AETERNITAS. P*opuli* R*omani*. Victoria imperatori porrigit Palladium tracta ab Ilio superstitione, cujus salus, et aeternitas Palladio nitebatur. Romam quacunque via translatum, nam haec a veteribus, ut fabulosa omnia, varie proditur, eandem fortunam colonis Troja profectis praestare debuit. Signatus est numus eodem hoc anno, quo Vespasianus accepto nuper foris imperio urbem primum ingressus est, cui adeo obviam progressa Victoria pretiosum imperii, reique Romanae pignus porrigit.

Vt lit. A.

CONSEN. EXERCIT. *Duae figurae militares s. aquilam legionariam tenentes dexteras jungunt.* AR. (Mus. Caes.)

Insignis hic denarius recentem consensum exercituum Iudaici, Syriaci, Aegyptii in evehendo ad imperium Vespasiano exponit. Similem epigraphen habet Vitellius in numis suis.

Vt lit. A vel C.

COS. ITER. TR. POT. *typis variis Fortunae, Aequitatis, Pacis, Martis gradientis, Neptuni etc.* AV. AR.

Vt lit. A.

COS. DESIG. III. TR. POT. *Typus Aequitatis.* AV. AR.

Antica incerta.

IMP. V. P. P. COS. II. DESIG. III. *Imperator togatus stans s. hastam ab adstante milite Victoriolam accipit.* AV. (Morelli ex mus. reg. Gall.)

V. C. 824 P. X. 71.

TR. P. II. III. COS. III. DES. IV. P. M. P. P. IMP. VI. VII. VIII.

Vespasiano Aug. III. Cocceio Nerva cos.

Titus ex Oriente redit, et una cum patre de Iudaea victa triumphat. Ianus clauditur [b]). Vespasianus molitur templum pacis.

* * *

A. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. III. *Caput laureatum, in AV. AR. AE. I.*

B. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. COS. III. *Caput in aliis laureatum, in aliis radiatum, in AE. II.*

C. IMP. CAESAR. VESPAS. AVG. COS. III. TR. P. P. P. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

D. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. TR. P. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

E. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

---

a) Tom. II. p. 84. b) Orosius L. VII. c. 9.

F. IMP. CAES. VESPAS. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. III. *Caput laureatum*, *in AE. I.*

G. IMP. CAESAR. VESPASIAN. AVG. COS. III. *Caput radiatum*, *epigraphe rarior*, *in AE. II.*

H. IMP. CAE. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. III. *Caput laureatum*, *epigraphe rarior*, *in AE. I.*

I. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. P. M. T. P. P. P. COS. III. *Caput laureatum*, *in AE. I.*

K. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. III. *Caput laureatum*, *in AE. I.*

L. IMP. CAES. VESPASIANVS. AVG. COS. III. *Caput radiatum*, *in AE. II.*

M. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. *Caput laureatum*, *in AV. AR.*

N. IMP. CAESAR. VESPASIAN. AVG. IMP. TR. POT. P. P. COS. III. *Caput laureatum*, *in AE. I.* (Pellerin Mel. I. p. 200.)

* * *

Praemitto rursum numos, qui filios cum patre sociant.

Vt lit. A.

CAES. AVG. F. DES. IMP. AVG. F. COS. DES. IT. S. C. *Titus*, *et Domitianus adversi stantes paludati d. hastam*, *s. parazonium tenent. In aliis plenius scriptum:* CAESAR. *et* DESIG. *et* ITER. AE. I. (Mus. Caes. Morelli.)

Antica incerta.

T. IMP. CAESAR. COS. DES. II. CAESAR. DOMIT. COS. DES. II. S. C. *Typus idem.* AE. I. (Beger Thes. Br. T. II. p. 631. Morelli.)

Gorius, qui in hos Morellii numos commentatus est, eos anno V. C. 825 signatos docet [a]). At enim is judicium tantum ex parte aversa tulit, cum Morellius iniquo consilio anticas ab aversis avelleret, ipse vero Gorius Schlegelii, et Havercampi exemplo anticas, quas fortuna primas obtulit, temere partibus aversis adfinxit. Capitis inscriptionem, quam ego proposui, offerunt quinque numi integerrimi musei Caesarei, quae cum Vespasianum COS. III. dicat, invicte arguit, numos praesentes huic, et nulli alteri anno deberi.

At vero justum dissidium est in explicatu aversae. Vaillantius epigraphes lectionem ex parte numi sinisteriore, sive orientali inchoat, ejusque partem: IMP. AVG. F. COS. DES. IT. adstanti eodem loco figurae, quam Titum putat, applicat; reliquam epigraphes partem, quae ad dexteram, sive occidentem incipit, nimirum: CAES. AVG. F. DES., ad adstantem juxta figuram, quae Domitianus ipsi est, refert. Causa probabilis, cur aliter capiendas figuras, et aliter ordiendam inscriptionem duxerit, ipsi visa fuerit, quod figura sinisterior dicitur COS. DES. IT., quem titulum uni putabat Tito posse competere, qui revera anno proxime sequente consul II. processit. Haesi olim in Vaillantii sententia, et secundum hanc praesentes

a) T. II. p. 313.

numos descripsi in Catalogo musei Caesarei a), ut et auctor musei Theupoli.

Aliter nunc re maturius discussa sentiendum existimo, nimirum partem epigraphes a dextera numi incipientem: CAES. AVG. F. DES. IMP. ad adstantem figuram quam Titum ajo, sinisteriorem aliam: AVG. F. COS. DES. IT. ad adstantem aliam, nempe Domitianum pertinere. Sic statuendi causa multiplex. I. Servatur illaesus inscriptionis ordo quae ex lege Romanorum monetaria omnis aetatis incipit a parte numi dextera, reliqua deinde inscriptione nullo interstitio in circulum continuata. Vaillantius violente epigraphen continuam in medio ipsius versus inchoat, cujus insolentiam facile quidem agnoverit ipse, sed aliud suaserit credita chronologiae lex. II. Cum ex Vaillantii sententia epigraphes pars ad sinistram posita ad Titum pertineat, necesse est, statutam etiam juxta figuram esse Titum, et eam, quae ad dexteram adstat, Domitianum. Verum omni aevo apud Romanos locus dexter dignior habitus est, et hic etiam competiit Tito seniori, et jam tum, cum hic numus cusus est, designato a Vespasiano conlegae. Sic in numis quoque superiore anno descriptis, in quibus uterque Caesar frequenter proponitur, constanter videmus Titi et caput, et inscriptionem digniore loco positam, ut omittam alia omnis aetatis exempla. III. Vaillantium manifeste redarguit numus Begerianus altero hic a me loco descriptus, qui typo prioribus simillimus inscriptione tantum differt, quae ipsa Titi, et Domitiani nomina enunciat. At haec figuram dexteriorem vocat Titum, sinisteriorem Domitianum, ergo ex analogiae lege idem de prioribus sentiendum. IV. Tituli utriusque Caesaris secundum meam sententiam accepti non repugnant historiae et chronologiae. Dicitur nimirum Titus CAESAR. AVG*usti* F*ilius* DESIG*natus* IMP*erator*. Cum Titus hoc jam anno revera dictus fuerit a patre *imperator*, et adoptatus conlega, pronissimum est, eum in numis ante istud tempus signatis dici DESIG*natum* IMP*eratorem*, quo modo et Caracallam adhuc Caesarem in numis dici videbimus *imperatorem destinatum*. Neque repugnat titulus Domitiani: AVG*usti* F*ilius* COS. DESIG*natus* IT*erum*. Certum est, fuisse Domitianum Nonis April. hujus anni consulem suffectum, ut in hujus numis probabitur, et nihil obstat, quo minus credi possit, eum jam tum a patre in proximum biennium fuisse designatum consulem, ut revera processit V. C. 826, ergo, si numi praesentes circa istud tempus signati sunt, potuit, ac debuit dici COS. DESIG. IT*erum*. Ejus rei dubium omne removet numus alter Begerianus, in quo aperte Domitianus dicitur COS. DES. II. At certum est etiam, hunc numum anno praesente fuisse signatum, quoniam Titus hoc tantum anno COS. DES. II. fuit, qualis in eodem hoc numo proditur. V. Ipsa quin etiam Vaillantii sententia repugnat chronologiae. In hac, quo tempore Titus jam dicitur IMP*erator*, Domitianus simpliciter tantum dicitur COS. DES. Verum communis est chronologorum opinio, Titum

a) Part. II. p. 122 et 141.

non ante reditum ex Oriente, et actum triumphum Iudaicum a patre adlectum imperatorem, quod ex eorum mente contigit circiter exeunte Aprili. At Domitianus, ut mox dixi, jam Non. April. certus fuit consul, qui teste Zonara ipse consulari dignitate conspicuus interfuit triumpho, ergo uterque titulus eodem tempore una stare nequit; at commode eodem tempore Tito competit titulus IMP*eratoris* DESIG*nati*, et una Domitiano COS. DESIG*nati* IT*erum*. Denique VI. juxta Vaillantium ad Domitianum pertinet sola epigraphes portio: CAES. AVG. F. DES. Verum quid solitarium illud DES. indicat? Nimirum subaudire oportet *το* COS. Sed haec omissio plane adversatur mori monetario. Advertit is scrupulus virum eruditum, quem ut ejiciat, non ea fide, qua agere religiosum antiquarium oportet, *το* COS. subdole intrusit, et epigraphen sic proposuit: CAESAR. AVG. F. COS. DES. a). Verum ea vox in omnibus musei Caesarei, tum a Morellio, Theupoli, Patino, et in Thesauro Christinae editis constanter abest. Atque his rite perpensis viderit lector, cujus sententiae subscribendum sit.

* * *

Numi testes victae Iudaeae, et de ea triumphi.

Incipiunt hoc anno numi praecones laudis ex victoriis Iudaicis partae, in quibus epigraphe: IVDAEA tantum, vel IVDAEA. CAPTA, vel IVDAEA. DEVICTA, vel DE. IVDAEIS. Typi: *Mulier in luctu sedens juxta tropaeum*, vel: *Captivus stans juxta palmam, adstante nonnunquam figura militari etc.* Sunt ex omni metallo, et durat digna ea jactatio in sequentes etiam annos.

* * *

Vt lit. D.

TRIVMP. AVG. *Imperator in quadrigis triumphalibus d. ramum coronatur ab adstante retro Victoria, praecedit figura militaris, et captivus nudus manibus a tergo revinctis, pone tubicen.* AV. (Mus. Caes.)

De Vespasiani victoriis Iudaicis, actoque illustri triumpho scripsere Suetonius, Dio, at omnium liberalissime Iosephus b). Adhibitos in triumphis quoque tubicines, refert Appianus in egregia descriptione triumphi Scipionis c).

Numi hujus anni reliqui memorabiliores.

Vt lit. C.

AVG. *scriptum intra coronam quernam, in aliis oleaginam, in aliis idem inscriptum clypeo coronae oleaginae inserto.* AV. (Morelli.) AR. (Mus. Caes.)

Sunt, qui existiment, *το* AVG. in his numis scriptum pro AVGVR, ut revera in numis anni sequentis videbimus, Vespasianum sese in numis praedicare *augurem*. At verisimilius est, quod censet Liebeus d), quoniam auguratus nullum attributum adest, legendum potius AV*Gusto*, et notare coronam, vel clypeum, ut moris tum erat, Vespasiano oblatum, dedicatumque.

---

a) Num. praest. T. I. pag. 31. edit. Rom. b) Bell. Iud. L. VII. c) Punic. c. 66.
d) Goth. num. p. 250.

* * *

Vt lit. C.

LIBERI. IMP. AVG. VESPAS. *Titus et Domitianus togati stantes.* AR. (Mus. Caes.)

Aversa sumpta est ex numis Vitellii, nisi quod in his sunt capita liberorum Vitellii se respicientia. Sed et sola capita habebis in numis anni sequentis.

* * *

Vt lit. M.

NEP. RED. *Neptunus pede dextero calcans globum d. acrostolium, s. hastam.* AV. AR. (Theupoli.)

Hic aversae typus deinceps quoque, ut et in numis Titi, recurrit. Nimirum Vespasianus anno superiore, isthoc Titus ex Oriente itinere maritimo Romam salvi reversi sunt, unde Neptuno nomine *reducis* honores habiti sunt.

* * *

Vt lit. A.

ROMA. RESVRGES. S. C. *Imperator tógatus stans mulierem genuflectentem sublevat, alia figura galeáta cum clypeo retro stante.* AE. I. (Mus. Caes.)

In numis Galbae vidimus ROMA. RENASCES, in his RESVRGES, nimirum pro RESVRGENS, ut ibi diximus. Et vero Vespasianus *Romam* aetate sua *resurgentem* dicere potuit, qui eam cum aedificiis novis, tum refectis veteribus, quae per superiorum temporum negligentiam, aut Neronianum, et mox Vitellianum incendium vitium fecere, insigniter exornavit. Atque aureum istud Vespasiani tempus respicit Tacitus, ubi agens de egregiis urbis monumentis Neroniano igne corruptis, haec continuo subjecit a): *quamvis in tanta RESVRGENTIS VRBIS pulchritudine multa seniores meminerant, quae reparari nequibant.*

* * *

Vt. lit. A.

S. C. *Templum perelegans 6. columnarum statuis superne, atque utrinque exornatum, in cujus medio signum Iovis sedentis, cui ad dexteram adstat Pallas, ad sinistram Iuno.* AE. I. (Pedrusi Mus. Farn. at pulcherrime delineatum sistit Morellius.)

Offert hic numus frontem templi Capitolini a Vespasiano, postquam in turbis Vitellianis arserat magnifice refecti, aut verius e fundamentis de novo educti, cui substructioni factum initium XI. Kal. Iul. anni superioris, L. Vestino equestris ordinis a Vespasiano adhuc absente operi praefecto. Caerimonias tum adhibitas, ac populi studium eleganter describit Tacitus b), Vespasiano vero in eo perficiendo contentionem non modo comprobat id, quod narrant Dio c), et Suetonius d), eum ipsum ruderibus amoliendis manum admovisse, ac suo collo quaedam extulisse (quanquam non, ut iidem addunt, *primum*, nam pluribus ante ejus adventum mensibus jam coeptum aedificium, ut docet Tacitus synchronus et adcuratus) verum etiam collata ad id opus liberalitas, etsi aliena; nam jussi fuere Iudaei superstites, didrachmum, quod antea in templi Hierosolymitani usus pendere quotannis debebant, Iovi Capitolino largiri e). Quo edicto non aspernandas

a) Ann. XV. 41. b) Hist. IV. 53. c) L. LXVI. §. 10. d) Cap. 8. e) Ioseph. Bell. Iud. L. VII. c. 6.

novo operi accessisse opes, vel ex uno Cicerone colligi potest, memorante [a]): *Cum aurum Iudaeorum nomine quotannis ex Italia, et ex omnibus vestris provinciis Hierosolymam exportari soleret, Flaccus sanxit edicto, ne ex Asia exportari liceret. - - - Exportari aurum non oportere, cum saepe antea senatus, tum me consule gravissime judicavit.* Etiam Philo collectae hoc modo pecuniae magnam vim depraedicat [b]). Sed de hoc argumento vide plura in numis Nervae ad V. C. 849.

Praeter Iovis statuam comparent in numo signa Palladis ac Iunonis; nimirum docente Tacito [c]) Helvidius praetor opus aggressus precatus est cumprimis Iovem, Iunonem, Minervam. Varro [d]): *Capitolium vetus, quod ibi sacellum Iovis, Iunonis, Minervae.* Et Martialis palpans Domitianum in Capitolii restaurationem incumbentem, (nam sub Tito rursum arserat) sic canit [e]):

Quid pro culminibus geminis matrona Tonantis?
Pallada praetereo; res agit illa tuas.

Eas propterea apposite Dio *συνναους* Iovis Capitolini appellat [f]). Observandum in hoc numo, Palladis signum Iovi ad dexteram, nimirum loco digniore, stare, postpositam adeo Iunonem. Non solus est hic numus, qui testimonium perhibeat, in augusto eo templo Palladem Iovi ad dexteram adstitisse. Etenim remota rei Romanae aetate hunc locum in eodem templo occupasse Palladem, nimirum anno V. C. 391, docet Livius, narrans [g]), clavum fixum fuisse *dextero lateri aedis Iovis O. M., ex qua parte Minervae templum est.* Confirmant istud numi Antonini Pii, in quibus tria haec numina eodem honoris discrimine sedentia proponuntur. In aliis ejusdem Antonini pro diis ipsis propriae singulorum aves comparent, sed eadem rursum lege, sic ut medium locum obtineat aquila, dexterum noctua, laevum pavo. Idem dignitatis discrimen offert vetus lucerna tres templi Capitolini cellas exhibens, quam edidit Passerius [h]). Ex quo apparet, plus honoris impertitos Romanos Palladi, quam ipsi Iunoni petita haud dubie causa ab ipso rei Romanae exordio, Palladio Troja huc translato, secundum quod Horatius quoque [i]):

Vnde nil majus generatur ipso, (Iove)
Nec viget quicquam simile aut secundum,
Proximos illi tamen occupavit
Pallas honores.

Sed et inter poetas Graecos fuerunt, qui eam ad Iovis dexteram collocaverunt. Sane ex Aristidis rhetoris testimonio [k]) Πινδαρος φησι, *δεξιαν καταχειρα του πατρος ἀυτην καθεζομενην τας ἐντολας τοις θεοις ἀποδεχεσθαι, Pindarus ait ad patris eam dexteram sedere, et mandata diis perferenda accipere.* Contrarius tamen alibi apud Graecos fuit ordo. Narrat Pausanias [l]), Delphos euntibus occurrere templum, in quo signum Iovis adstante ad dexteram Iunone, ad sinistram Minerva. Ceterum similem templi Capitolini typum, eundemque cellarum ordinem vide repetitum in numis

a) Pro Flacco c. 28. b) de Monarchia L. II. p. 224. edit. Mangey. c) l. c. d) L. IV. de L. L. p. m. 38. e) L. IX. epigr. 4. f) L. LXVI. §. 24. g) L. VII. c. 3. h) Lucern. fict. T. I. tab. 29. i) Carm. I. Od. 12. k) Orat. T. I. p. 10. l) L. X. c. 5.

Titi Caesaris, et Domitiani Caesaris, atque iterum in insigni tetradrachmo Domitiani Aug., quod dabimus ad annum V. C. 835.

* * *

Vt lit. N.

SIGNIS. RECEPTIS. S. C. *Imperator paludatus basi insistens s. hastam, dextera acceptat aquilam legionariam, quam ei accedens Victoria offert.* AE. I. (Pellerin Mel. I. p. 200. Mus. Com. Festeticz.)

Egregius hic numus hactenus ignotus, dum Pellerinius thesaurum suum nobiscum communicaret, referendus videtur ad pacem cum barbaris transactam, quae consecuta est bellum gravissimum, cujus anno superiore meminimus, motum a Civili Batavo, quodque perniciosissimum imperio R. fuisset, si aut major concordia constitisset barbaris, aut Romanis dux minus cordatus, et praesentis ad pericula animi, quam Cerialis, obtigisset. Eo in bello variis infelicibus praeliis amissa fuisse signa, diserte prodit Tacitus ejus defectionis eloquens scriptor. Narrat is [a]), incessisse Civilem circumdatum captarum cohortium signis; rursum post hanc labem legiones amisisse signa sua [b]), eaque in Romanorum opprobrium circumlata [c]); cum vero numus aquilam legionariam manifesto offerat, eundem habemus auctorem Tacitum non dissimulantem gentis suae dedecus, quo legiones binas a Civili interceptas, et ad deditionem coactas profitetur [d]). Verisimile est, ea signa restituta fuisse inclinante Civilis fortuna, et ad pacis consilia compulsi, cujus initia habemus ex Tacito [e]), sed quae deinceps contigere, inter quae enarrata fuerit etiam signorum restitutio, quam numi hi praedicant, malo historiae Romanae fato interiere. Docent igitur numi, quod scire ex historia scripta indultum non fuit. Ceterum non repugnat, hoc aversae typo indicari signa a Sarmatis recuperata, quod suadere videntur numi Domitiani, quos dabimus in hujus moneta ad annum V. C. 829.

* * *

Vt lit. A.

S. P. Q. R. ADSERTORI. LIBERTATIS. PVBLICAE, *intra coronam quernam.* AE. I. (Morelli Specim. tab. X.)

Haec aversae epigraphe in solo Vespasiano occurrit.

* * *

Vt lit. M.

TRI. POT. II. COS. III. P. P. *Mulier sedens d. ramum, s. caduceum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Numum descripsi propter trib. potestatis numerum cum consulatu conjunctum, quod rarius in Vespasiani moneta.

* * *

Vt lit. B.

TVTELA. AVGVSTI. S. C. *Mulier sedens dexteram extendit super adstantem Titum, sinistram super Domitianum.* AE. II. (Mus. Caes.)

Typus allegoricus, quo Vespasianus se velut filiorum tutorem per paternum

a) Hist. IV. 18. b) l. c. 33. c) l. c. 34. d) l. c. 60 seq. e) L. V. sub. fin.

adfectum profitetur publice; at hunc se etiam professus est securitatis propriae causa, quoniam tutior est vita principis, quo pluribus subsidiis nititur. Quo nixus fundamento Titus patrem placavit Domitiano propter aperta vitae scelestae argumenta infensum: *non legiones, non classes perinde firma imperii munimenta, quam numerum liberorum* a).

* * *

Vt lit. B.

VICTORIA. NAVALIS. S. C. *Victoria prorae navis insistens d. lauream, s. palmae ramum.* AE. II. (Mus. Caes.)

Mirum sane, post victos Carthaginienses, piratas, reges, qui tot triumphorum navalium materiam Romanis suffecere, adhuc memorari victoriam navalem ea aetate, qua omnis ora maritima imperio paruit. Hanc tamen jactat numus praesens hoc anno signatus docente capitis inscriptione. Et referendam eam victoriam ad ipsum bellum Iudaicum, non docet modo numus alter Vespasiani eodem hoc anno signatus, in cujus aversa: IVDAEA. CAPTA cum typo: *Miles dextro pede prorae navis insistens,* (Mus. Caes.) verum etiam diserta Iosephi verba, qui, cum triumphum Iudaicum describit, inter alia, quae tum publice ostentabantur, *secutas etiam complures naves* testatur b). Istud cum certum sit, concors est antiquariorum omnium opinio, nullo alio praelio navali comperto intelligendum illud, quod in lacu Gennesareth a Vespasiano, et Tito commissum prolixe a Iosepho describitur c), quae quidem victoria justa fuit caesis aliquot Iudaeorum millibus, et plus triginta millibus captis, et venumdatis. Opportune ad istud confirmandum occurrit numus M. Aurelii signatus apud Gadara Decapoleos huic lacui vicina, in cujus aversa est: NATMA. ΓΑΔΑΡΕΩΝ, typo *triremis cum multis remigantibus.* (Pellerin Mel. II.) Verisimile omnino, Gadarenses Graecos in ejus praelii memoriam, quo eorum lacus usque eo nobilitatus est, eam NATMAχιαν annuis ludorum solennibus celebrasse, et in numis ipsis signasse, de quo vide plura Vol. III. in numis hujus urbis. Hanc a Vespasiano victoriam mature, ac vivo adhuc Nerone relatam oportet; nam addit Iosephus praelii hujus locuples historicus, a Vespasiano Neroni captorum juvenum sex millia ad Isthmum, quem perfodere is tentabat, missa esse. Hic typus occurrit etiam in numis Titi et Domitiani ad annum V. C. 826.

V. C. 825 P. X. 72.

TR. P. III. IV. COS. IV. P. M. P. P.

IMP. VIII. IX. X.

Vespas. Aug. IV. Tito Caes. II. cos.

Antiocho Commagenes rege de collusione cum Parthis suspecto Caesennius Paetus Syriae praeses Vespasiani jussu Commagenem occupat, eamque in provinciam redigit. Rex cum filiis Epiphane, et Callinico Romam abit, ibique regie excipitur. (Vide hujus regis numos.) Petilius Cerialis victis Britannis imperii in insula fines promovet d).

---

a) Tacit. Hist. IV. 52. d) Bell. Iud. L. VII. c. 5. §. 5. c) Bell. Iud. L. III. cap. ult. d) Tillemont.

Inita censura Tito conlega urbis mores corrigit. (Vide infra sub titulo *Censor*.)

A. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. COS. IIII. *Caput laureatum in AV. et AR.*

B. IMP. CAES. VESPA. AVG. P. M. COS. IIII. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

C. IMP. CAES. VESPAS. AVG. P. M. TR. P. IIII. P. P. COS. IIII. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

D. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. COS. IIII. *Caput radiatum, in AE. II.*

E. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. T. P. COS. IIII. CENS. *Caput radiatum, in aliis laureatum, in AE. II.*

F. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. T. P. P. P. COS. IIII. CENS. *Caput laureatum, in AE. I.*

G. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. COS. IIII. CEN. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

H. IMP. CAES. VESPAS. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. IIII. *Caput laureatum, in AE. I.*

I. IMP. CAESAR. VESPASIAN. AVG. COS. IIII. *Caput in aliis radiatum, in aliis laureatum, in AE. II.*

K. IMP. VESPASIAN. AVG. *sine capite, in AE. IV.*

L. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. COS. IIII. *Caput radiatum, in AE. II.*

M. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. COS. IIII. CE. *Caput laureatum, in quinariis.*

N. IMP. CAESAR. VESPAS. AVG. COS. IIII. P. P. *Caput laureatum, in AR.* (Mus. Farn. Tom. II. tab. 19. n. 9.)

Notandum, nullum mihi cognitum anni hujus numum, qui non possit perinde ad annum sequentem referri; nam consulatus Vespasiani IV. et trib. potestas IV. etiam in annum sequentem porriguntur.

Vt lit. A.

AVGVR. TRI. POT. *Instrumenta pontificalia.* AR. (Mus. Caes.)

Vespasianus, qui in ejusdem numi antica sese *pontificem maximum* dicit, in aversa *augurem* se tamen profitetur. Tanto apud Romanos honore inclaruit auguratus, quaemadmodum compendio disserit Spanhemius, qui hunc numum ex eadem gaza Caesarea memorat [a]). Ad haec volebat Vespasianus jactare decus sibi adhuc privato delatum; nam teste Suetonio [b]) re in Britannia fortiter gesta a Claudio *triumphalia ornamenta, et in spatio brevi duplex sacerdotium accepit.* Vide etiam similem Titi

a) Tom. II. p. 85. b) Cap. 4.

Aug. numum in hujus numis vagis. Auguris titulum cum pontificatu maximo conjunctum videre est etiam in numis Iulii Caesaris ad annum V. C. 708. Tiberius in marmore Muratorii non modo dicitur PONT. MAX., sed etiam AVGVR. XVVIR. S. F. VII. VIR. EPVLONVM [a]), et sic Caligula quoque in numis et PONT. MAX., et AVG*ur* est.

* * *

Vt lit. N.

LIBERI. IMP. AVG. VESPAS. *Capita nuda adversa Titi, et Domitiani.* AV. (Mus. Farnes.) AR. Theupoli. (Morelli.)

Eandem epigraphen vidimus in numis ad annum proximum. Forte et hic numus non rite lecta anticae inscriptione est anni praecedentis.

Vt lit. A.

VESTA. *Dea stans d. simpulum, s. hastam.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. G.

VESTA. *Templum Vestae cum dea intus stante.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Obvii sunt aurei et argentei Vespasiano imperante signati cum typo Vestae, ejusque templi. Perhibente Tacito [b]) in incendio, quod sub Nerone V. C. 817 urbem depavit, exustum est etiam *delubrum Vestae cum penatibus populi Romani.* Docemur his numis, Vespasianum, qui ad restituendas aedes sacras, ac praecipue vetera urbis monumenta totus incubuit, restituendo etiam huic Vestae delubro solertem operam impendisse.

* * *

Reliqui hujus anni numi typos annorum superiorum repetunt, aut obvios, et animadversionum inopes offerunt.

V. C. 826 P. X. 73.

TR. P. IV. V. COS. IV. DES. V. P. M. P. P. CENS. IMP. X. XI.

Domitiano Caes. II. M. Valerio Messalino cos.

Vespasianus censuram cum filio Tito continuat [c]).

Desunt certi hujus anni numi, verum, ut supra monui, eorum pars, qui consulatum IV. inscriptum habent, anno praesente signata est.

V. C. 827 P. X. 74.

TR. P. V. VI. COS. V. DES. VI. P. M. P. P. CENS. IMP. XI. XII.

Vespas. Aug. V. Tito Caes. III. cos.

Vespasianus Achaiae, Lyciae, Rhodo, Tracheae Ciliciae libertatem adimit. Quo id definite anno factum, variant eruditi. Ex epocha Flaviopolis Ciliciae, quae ducta ab autumno praesentis anni haud dubie huic facto initium debet, colligi potest, constitutum istud anno praesente, aut ad summum sequente. Vespasianus lustrum condit [d]).

---

a) Pag. 223. 6. b) Ann. XV. 41. c) Plin L. III. § 9. d) Censorin. die nat. c. 18.

A. IMP. CAESAR. VESP. AVG. COS. V. CENS. *Caput laureatum, in AE. II.*
B. IMP. CAESAR. VESPAS. AVG. COS. V. TR. P. P. P. *Caput laureatum, in AR.*
C. IMP. CAESAR. VESP. AVG. *Caput laureatum, in AR.*
D. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. V. CENS. *Caput laureatum, in AE. I.*
E. IMP. VESPASIAN. AVG. *sine capite, in AE. IV.*
F. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. T. P. COS. V. CENS. *Caput radiatum, in AE. II.*
G. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. *Caput laureatum, in AE. II.*

Vt lit. G.

PON. MAX. TR. POT. P. P. COS. V. CENS - - - *Duplex cornucopiae intermedio caduceo.* AE. II. (Mus. Farnes.)

Numum hunc proposui, quia, quod in moneta aenea rarissimum, notam S. C. omisit. Hujus in nonnullis defectus causam probabilem dedimus in numis Tiberii ad annum V. C. 774.

* * *

Hujus anni numi reliqui nihil animadversione dignum suppeditant.

V. C. 828 P. X. 75.
TR. P. VI. VII. COS. VI. DES. VII. P. M. P. P. IMP. XIII.—XVI.
Vespas. Aug. VI. Tito Caes. IV. cos.
Desinit CENSOR.

Templum Pacis dedicat [a]. Circa idem tempus videtur Vologesen Parthum Syriae imminentem, quod refert Dio [b], oblato per Trajanum Trajani Aug. patrem Syriae tunc praesidem belli metu repressisse, quod erudite colligit Belleyus [c], irritatum forte, quod sibi petenti auxilia adversum Alanos negaverat. Vide plura infra in Domitiano ad hunc annum.

A. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. *Caput laureatum, in AV. et AR.*
B. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. T. P. COS. VI. *Caput radiatum, in AE. II.*
C. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VI. *Caput laureatum, in AE. I.*
D. IMP. VESPASIAN. AVG. *sine capite, in AE. IV.*
E. IMP. CAESAR. VESP. AVG. COS. VI. *Caput laureatum, in AE. II.*
F. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. *Caput laureatum, in AR.* (Mus. Caes.)

a) Dio. b) L. LXVI. §. 15. c) B. L. T. XXX. Mém. p. 271.

Vt. lit. F.

IMP. XIII. *Scrofa cum suculis.* AR. (Mus. Caes.)

Numus integerrimus. Obvius est hic typus in numis inscriptis: IMP. XIX., quos vide ad V. C. 831.

* * *

Vt. lit. A.

IMP. XIIII. *Bos cornupeta.* AV. (Mus. Caes.)

De multiplicato *imperatoris* titulo agetur ad calcem numorum Vespasiani.

* * *

Mirum, non existere in moneta Vespasiani imaginem templi Pacis hoc anno dedicati, etsi fuerint, qui sibi illud in iis videre visi sunt, quos inter fuit Spanhemius [a]), at numus, quem offert, revera imaginem templi Capitolini sistit, de quo egi altius ad annum V. C. 824, ut etiam alter propositus a Patino [b]). Aliorum numorum, in quibus illud exhiberi dicitur, aut suspecta fides, aut ejusdem Iovis Capitolini est. Quodque magis mirum, fuit illud templum ingens monumentum magnificentiae Vespasiani. Opus istud Herodianus maximum, atque pulcherrimum totius urbis templum dixit [c]). Plinius inter *pulcherrima operum, quae unquam*, numerat [d]), et teste Iosepho omnia eo collata fuere, quorum visendorum studio homines antea per totum terrarum orbem vagabantur [e]). Egregia artis monumenta, quae in hoc reposita fuere, variis locis commemorat Plinius, eodemque loco testatur Iosephus, fuisse ibi proposita vasa, et instrumenta aurea Iudaeorum e templo Hierosolymitano rapta. Interea etsi Vespasianus signando, quod sciamus hactenus, in numis hoc templo abstinuit, nullum tamen aliud numen, aut genium frequentius monetae suae inseruit, quam *Pacem*, quod testantur omnium fere annorum inde a principio, et omnis metalli numi, ut:

PAX. AVGVSTI. *Mulier stans d. ramum oleae, vel caduceum, s. cornucopiae*, vel: *Victoria gradiens*, vel: *Figura nuda stans d. hastam mulierem genuflectentem sublevat.*

PACI. AVGVSTI. *Victoria gradiens eo, quo Nemesis, gestu habituque*, de quo typo abunde egi ad similes Claudii numos anni V. C. 794.

PACI. ORB. TERR. AVG. *Caput muliebre redimitum corona binis turribus ornata.*

PACIS. EVENT. *Genius nudus stans d. pateram, s. spicas.* AR. (Morelli.)

V. C. 829 P. X. 76.

TR. P. VII. VIII. COS. VII. DES. VIII. P. M. P. P. IMP. XVII.

Vespas. Aug. VII. Tito Caes. V. cos.

Hoc anno Domitianum ad reprimendos Sarmatas missum ex ejus ad hunc annum numis colligunt eruditi, at perperam, ut in Domitiano ad praesentem annum comprababo.

Inscriptiones capitis sunt ad modum anni praecedentis, nisi quod pro COS. VI. scribitur COS. VII.

* * *

Antica incerta.

---

a) Tom. II. p. 648. b) ad Suet. p. 393. c) L. I. c. 14. d) L. XXXVI. §. 24. e) Bell. Iud. L. VII. c. 5. §. 7.

PONT. MAX. TR. P. COS. VII. P. P. *Columna rostrata, cui insistit simulacrum nudum capite radiato, d. hastam, s. quid instar parazonii tenens.* AV. (Morelli.)

Typus hic in sequentium etiam annorum numis, tum et filiorum visitur. Adhuc idoneum interpretem nactus non est, neque ego promittere ausim, conjecturae meae, quam mox producam, justum pondus inesse. Havercampus censet, exhiberi veterem columnam rostratam, quae in Vitelliano incendio perierit, restituta subinde a Vespasiano, hujus vero imperatoris esse statuam illi impositam. Eruditorum judicio permitto, an non alia, certiorque hoc typo statua intelligenda sit, ea nempe, de qua, tanquam de artis miraculo, copiosa habemus veterum testimonia, et quae ipsa Vespasiani quoque imperium nobilitavit. Erecta fuit Neronis jussu, hujusque insignis imagine, operis architecto Zenodoro, alta pedes CX [a]), Suetonio pedes CXX [b]), P. Victori CII. semis [c]), Eusebio CXXVII. [d]), Dioni C [e]). Divo Hieronymo CVII [f]). Damnatis Neronis sceleribus cum eam vitium passam reficiendam Vespasianus curasset, dempto inde ejus principis capite, Solisque imposito capite Soli eam dicavit [g]), Habuisse hunc colossum radios VII., testantur Hieronymus, et P. Victor [h]), et quidem posterior singulos fuisse pedum XXII. semis, quo de prodigio Martialis [i]):

Nec te detineat miri radiata colossi,
Quae Rhodium moles vincere gaudet opus.

Iam vero et radiatum caput est, quod in numis his simulacrum offert. Egregie etiam respondet tempus; nam anno demum V. C. 829, non antea, hic in numis typus conspicuus fit. At constat ex Dione [k]), colossum hunc insignem anno V. C. 828 in via sacra locatum, quem adeo, ut tanti moliminis opus, atque in solem religio merebatur, placuit numorum etiam celebritate efferre. Verum quae ex numi imagine non levis enascitur difficultas, est, quod tantae altitudinis, ponderisque colossus impositus est columnae, non, quod hae causae postulare videntur, basi, tum quod ea navium rostris decoratur, quorum sane ratio ignoratur, neque meminere in colossi descriptione veteres. Vereor, ne utraque haec peristasis conjecturae meae damnosa sit. Et rostrorum quidem explicatum ignoramus, ut ignoramus pleraque hujus aetatis facta deperditis Taciti et Dionis operibus, quae magno in explicandis priorum annorum numis fuere subsidio, et forte non improbabilis conjectura, petita ex felici Vespasiani ab Oriente reditu, cujus symbolum sol est, adferri posset, si luberet inhaerere conjecturis. Ad idem forte argumentum referendi sunt numi argentei in consulatu Vespasiani VIII. signati, in quorum aversa prora navis imminente desuper astro solis, in quibus illud astrum vice colossi Soli dedicati, et navis vice columnae rostratae positae

---

a) Plin. L. XXXIV. §. 18. b) in Nerone c. 31. c) in Regione IV. d) in Chronico. e) L. LVI. §. 15. f) in Habacuc. c. 3. g) Plin. Hieronym. ll. cc. h) ll. cc. i) L. I. epigr. 71. k) l. c.

videri possint. Observandum denique, a Morellio dictam statuam fingi togatam, quae causa fuit, cur a plerisque pro statua Vespasiani est habita. At in compluribus numis musei Caesarei constanter fingitur nuda. Quod si etiam revera togata esset, nihil istud obesset; nam constat, eam aliquando fuisse Neronis, et teste Hieronymo [a]) ex universo opere demptum tantum Neronis caput, et additum Solis, remanente adeo reliquo imperatoris cultu. Serius Commodus ablato rursum Solis capite suum ipsius imposuit testibus Lampridio, Dione, ac praecipue Herodiano in hujus Augusti vitis. Typum, qualis in numo praesente est, non absimilem habes in numis Octaviani.

V. C. 830. P. X. 77.

TR. P. VIII. IX. COS. VIII. P. M.

P. P. IMP. XVII. XVIII.

Vespas. Aug. VIII. Tito Caes. VI. cos.

Atrox in urbe pestis [b]).

V. C. 831. P. X. 78.

TR. P. IX. X. COS. VIII. DES. IX.

P. M. P. P. IMP. XVIII. XIX.

L. Ceionio Commodo, D. Novio Prisco cos.

Iulius Agricola in Britannia res prospere gerit [c]).

Conjungo numos hujus, et praecedentis anni, in quos Vespasiani consulatus VIII. porrigitur.

A. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. COS. VIII. P. P. *Caput laureatum, in AE. II.*

B. IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII. *Caput laureatum, in AE. I.*

C. IMP. CAESAR. VESPASIAN. COS. VIII. *Caput in aliis laureatum, in aliis radiatum, in AE. II.*

D. IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

E. IMP. CAES. VESP. AVG. P. M. TR. P. COS. VIII. *Caput laureatum, in AE. II.*

F. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. *Caput laureatum, in AR.*

Vt lit. D.

COS. VIII. *Prora navis, supra quam astrum.* AR. (Mus. Caes.)

Verisimilem hujus typi sensum dedimus supra ad annum V. C. 829.

Vt lit. F.

IMP. XIX. *Scrofa cum suculis.* In aliis: *Modius.* AR. (Mus. Caes.)

Typus haud dubie indicat conspectam ab Aenea suem cum foetibus triginta, de qua Virgilius principio L. VIII. Aeneidos.

V. C. 832. P. X. 79.

TP. P. X. COS. IX. P. M. P. P.

IMP. XX.

Vespas. Aug. IX. Tito Caes. VII. cos.

Iulius Sabinus Pseudo-caesar, de

a) L. c. b) Plin. L. XVIII. c) Tac. in ejus vita c. 18.

cujus in Gallia rebellione egimus ad annum V. C. 823, cum IX. annos in spelunca abditus lateret, repertus, Romam perductus et cum uxore morte adfectus est [a]). Moritur Vespasianus IX. Kal. Iul. annum agens LXIX. super menses VII. ac dies totidem [b]), postquam inde a Kal. Iul. 822 annos IX. menses XI. dies XXIII. imperando explesset.

Fuit vir iis temporibus necessarius, qui veterem imperii splendorem praecedentium Caesarum ignavia ac sceleribus contaminatum egregie vindicavit. Qui ejus vitam memoriae prodidere, copiosi sunt in commendanda ejus justitia, mansuetudine, integritate. Comis erga omnes, et accessus facilis, quique graves imperii curas, ad quas summam vigilantiam, et indefessum studium attulit, facetiis, familiaribusque jocis temperare solitus erat, quorum complura exempla prodidit Suetonius. Tam praeclaros mores una pecuniae coacervandae cupiditas, et indigna eo fastigio avaritia corrumpere est visa, tametsi propter exhaustum penitus aerarium ad eas se sordes vi compulsum profiteretur. Idem tamen, qui privatim parcus, vitae modicae, et in exactionibus severus fuit, egregie ac profuse liberalis fuit, cum ad amplificandum urbis, ac imperii decus sumptus erant faciendi; nam non modo Capitolium insigni magnificentia exstruxit, reliqua monumenta eodem cum Capitolio incendio corrupta reparavit, aquaeductus, ac vias per imperium vitiatas, adflictas terrae tremore urbes restituit, sed novis etiam aedificiis urbem ornavit, inter quae templum Pacis propter magnitudinem, et magnificentiam admirationi fuit, amphitheatrum vero in hunc diem maxima sui parte superstes ejus liberalem animum serae posteritati depraedicat. Quin et consulares inopes quingenis sestertiis sustentando, aliisque liberalitatibus meruit, ut in omne hominum genus liberalissimus a Suetonio diceretur [c]).

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. *Caput laureatum.*

COS. VIIII. TR. POT. X. *Statua capite radiato d. hastam insistens columnae rostratae.* In aliis: *Capricornus, Victoria etc.* AV. AR. (Mus. Caes.)

De aversae prioris typo jam egimus ad V. C. 829, reliqui memorabile nihil adferunt.

Numi vagi.

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. *Caput laureatum.*

AETERNITAS. *Figura stans ad aram, d. caput Solis, s. Lunae.* AV. (Mediobarb.)

Haec aversa nunc primum occurrit. Vide, quae de ea notabimus in numis Trajani ad V. C. 864, et Severi ad V. C. 955.

Eadem adversa.

IOVIS. CVSTOS. *Iuppiter nudus stans ante aram, d. pateram, s. aram.* AV. AR. (Mus. Caes.)

IOVIS positum in recto pro IVPPITER. Varro [d]): *Iuppiter, Iovis, et Iovis, Iovis.*

---

a) Dio L. LXVI. §. 16. Plutarch. in Amatorio. b) Suet. c. 24. c) Cap. 17. d) de L. L. lib. VII.

* * *

IMP. CAESAR. AVG. VESPASIANVS. *Caput laureatum.*

HISPANIA. *Mulier stans d. extenta spicas, s. binas hastas, pendente a tergo clypeo Hispanico.* AV. (Mus. Caes.)

Illustrem hunc numum olim vulgavi in mea Sylloge I., quo loco animadverti, hoc numo Hispaniae in Vespasianum adfectum commendari, quam satis mature, et quidem Primi Antonii suasu neglecto Vitellio in Vespasianum inclinasse constat, ut auctor est Tacitus [a]). Verisimile est, propter hanc ipsam causam factum, ut, quod narrat Plinius [b]), *universae Hispaniae Vespasianus imperator Augustus jactatus procellis reipublicae Latii jus tribueret.* Et poterat in civili hoc motu magnum momentum adferre Hispania, quae teste eodem Tacito [c]) una cum Galliis *validissima terrarum pars* habebatur. Et ait Iuvenalis [d]).

Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis, Illyricumque latus,

quibus verbis cautos esse jubet earum provinciarum praesides, ne gentes tam robustas, tactuque asperas vexent diripiantque, ut molles Asianos. Forte etiam hoc typo conversa legionis Hispanicae in Vespasianum studia significantur, quae Galbam quondam comitata in urbe excubabat [e]). Quorum omnium causa placuerit in Vespasiani quoque numis iterare typum in Galbae moneta obvium. Videtur numus hic Romae mox Vespasiano imperium auspicato, eoque adhuc peregre absente signatus; nam, etsi certae sit antiquitatis, tamen minus respondent oris lineamenta, et non legitur in ejus moneta serius signata τὸ AVG. praepositum τῷ Vespasianus.

* * *

Antica incerta.

S. C. *Pallas gradiens d. palmae ramum, s. Victoriolam, pro pedibus serpens.* AE. I. (Morelli.)

Hunc numum propter argumenti analogiam retraxi ad numos Claudii anni V. C. 794.

* * *

Reliqui hujus classis numi aut obvium aut jam aliis annis descriptum typum offerunt.

Divus Vespasianus.

Apotheoseos honorem Vespasiano decretum dissimularunt historici, quorum silentium abunde supplent numi. Quin ipse deorum sibi communionem praesagivit, cum prima morbi accessione per jocum diceret: *ut puto, deus fio* [f]).

DIVVS. AVGVSTVS. VESPASIANVS. *Caput laureatum.*

EX. S. C. *Quadrigae equorum thensam trahunt.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

EX. S. C. *Posteriores hae duae literae inscriptae sunt clypeo columnae adfixo, supra quam urna, hinc et inde lauri ramus.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Proponitur urna condendis mortui cineribus destinata. Formula: EX. S. C. comprobat, ad senatum pertinuisse, decernere deorum honores principi vita functo, de quo vide, quae dicentur in tractatu de numis Consecrationum.

---

a) Hist. III. c. 53. 70. b) L. III. p. 144. c) l. c. d) Sat. VIII. v. 116. e) Tacit. Hist. I. c. 6. f) Suet. c. 23.

* * *

DIVO. AVG. VESP. S. P. Q. R. *Imperator capite radiato d. hastam, s. Victoriolam in quadrigis elephantorum cum totidem rectoribus.*

IMP. T. CAES. DIVI. VESP. F. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII. *in medio* S. C. AE. I. (Mus. Caes.)

Captus est typus ex numis Augusti consecrati.

* * *

Sunt adhuc numi alii, quorum aversae typos offerunt absque ullo consecrationis ritu, vel indicio, inscripti: CERES. AVGVST. vel VICTORIA. AVGVST. (Mus. Caes.) Hos tamen esse hujus classis, docet antica, in qua Vespasiani titulis additur DIVVS. Alium divi Vespasiani numum vide in moneta uxoris Domitillae, tum et in tractatu de numis restitutionum.

* * *

DIVO. VESPASIANO. *Caput radiatum.*

CONSECRATIO. *Aquila*, in aliis: *Ara ignita.* AR. (Mus. Caes.)

Hi numi ex argento impuro multo sunt serius signati, de quo vide tractatum de numis consecrationum.

Numi restitutionum.

Vide de his tractatum singularem.

De literis EPHE. in Vespasiani, filiorumque moneta occurrentibus.

Habentur non pauci horum Caesarum numi, in quorum area legitur vox solitaria, et truncata EPE., aut ut adcuratius observata offert: EPIE., ut viderunt Patinus a), et Havercampus b), Pellerinius in suis jam EPE., jam contractum EPHE. vidit, utrumque tamen idem significare putat, quia in numis quoque Tyri legitur PENICE pro PHOENICE, omissa scilicet aspirata c). Vtrumque modum observavi etiam in numis similibus musei Caesarei. Animadvertendum ad hos numos, vocabulum illud exstare solum in argenteis, et tantum in iis, quos ex inscriptione capitis, aut typis constat esse signatos V. C. 823, 824, 825, nempe in Vespasiani consulatu II. III. IV. Observatur etiam tantum in certis numis, quos dabo ex museo Caesareo, et Morellio.

AVG. *intra coronam*, Vespasiani.

CONCORDIA. AVG. *Concordia sedens*, Vespasiani, Domitiani Caes.

LIBERI. IMP. *etc. Capita filiorum*, vel: *Ipsi togati stantes.* Vespasiani.

PACI. AVGVSTAE. *Victoria gradiens*, Vespasiani, Titi Caes.

PACI. ORB. TERR. AVG. *Caput muliebre*, Domitiani Caes.

Existimant Patinus, Havercampus, Pellerinius, quos laudavimus, eo vocabulo intelligendam Ephesum, et in hac illos urbe fuisse signatos, quod quidem et mihi satis videtur verisimile, praecipue quia in horum nonnullis occurrunt capitis inscriptiones, quas in denariis, qui certe commatis Romani sunt, non reperias. Exemplo sit numus Titi, quem dabo ad V. C. 824, in quo is, cum Caesar adhuc esset, dicitur: IMPERATOR. T. CAE-

---

a) Thes. num. p. 58. b) ad Impp. Morellii T. II. pag. 287. c) Lettres p. 139 seq.

* * *

IMP. CAESAR. AVG. VESPASIANVS. *Caput laureatum.*

HISPANIA. *Mulier stans d. extenta spicas, s. binas haſtas, pendente a tergo clypeo Hispanico.* AV. (Mus. Caes.)

Illustrem hunc numum olim vulgavi in mea Sylloge I., quo loco animadverti, hoc numo Hispaniae in Vespasianum adfectum commendari, quam satis mature, et quidem Primi Antonii suasu neglecto Vitellio in Vespasianum inclinasse constat, ut auctor est Tacitus a). Verisimile est, propter hanc ipsam causam factum, ut, quod narrat Plinius b), *universae Hispaniae Vespasianus imperator Augustus jactatus procellis reipublicae Latii jus tribueret.* Et poterat in civili hoc motu magnum momentum adferre Hispania, quae teste eodem Tacito c) una cum Galliis *validissima terrarum pars* habebatur. Et ait Iuvenalis d).

Horrida vitanda est Hispania, Gallicus axis, Illyricumque latus,

quibus verbis cautos esse jubet earum provinciarum praesides, ne gentes tam robustas, tactuque asperas vexent diripiantque, ut molles Asianos. Forte etiam hoc typo conversa legionis Hispanicae in Vespasianum studia significantur, quae Galbam quondam comitata in urbe excubabat e). Quorum omnium causa placuerit in Vespasiani quoque numis iterare typum in Galbae moneta obvium. Videtur numus hic Romae mox Vespasiano imperium auspicato, eoque adhuc peregre absente signatus; nam, etsi certae sit antiquitatis, tamen minus respondent oris lineamenta, et non legitur in ejus moneta serius signata το AVG. praepositum τῳ Vespasianus.

* * *

Antica incerta.

S. C. *Pallas gradiens d. palmae ramum, s. Victoriolam, pro pedibus serpens.* AE. I. (Morelli.)

Hunc numum propter argumenti analogiam retraxi ad numos Claudii anni V. C. 794.

* * *

Reliqui hujus classis numi aut obvium aut jam aliis annis descriptum typum offerunt.

Divus Vespasianus.

Apotheoseos honorem Vespasiano decretum dissimularunt historici, quorum silentium abunde supplent numi. Quin ipse deorum sibi communionem praesagivit, cum prima morbi accessione per jocum diceret: *ut puto, deus ſio* f).

DIVVS. AVGVSTVS. VESPASIANVS. *Caput laureatum.*

EX. S. C. *Quadrigae equorum thensam trahunt.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

EX. S. C. *Posteriores hae duae literae inscriptae sunt clypeo columnae adſixo, supra quam urna, hinc et inde lauri ramus.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Proponitur urna condendis mortui cineribus destinata. Formula: EX. S. C. comprobat, ad senatum pertinuisse, decernere deorum honores principi vita functo, de quo vide, quae dicentur in tractatu de numis Consecrationum.

---

a) Hist. III. c. 53. 70. b) L. III. p. 144. c) l. c. d) Sat. VIII. v. 116. e) Tacit. Hist. I. c. 6. f) Suet. c. 23.

* * *

DIVO. AVG. VESP. S. P. Q. R. *Imperator capite radiato d. hastam, s. Victoriolam in quadrigis elephantorum cum totidem rectoribus.*

IMP. T. CAES. DIVI. VESP. F. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII. *in medio* S. C. AE. I. (Mus. Caes.)

Captus est typus ex numis Augusti consecrati.

* * *

Sunt adhuc numi alii, quorum aversae typos offerunt absque ullo consecrationis ritu, vel indicio, inscripti: CERES. AVGVST. vel VICTORIA. AVGVST. (Mus. Caes.) Hos tamen esse hujus classis, docet antica, in qua Vespasiani titulis additur DIVVS. Alium divi Vespasiani numum vide in moneta uxoris Domitillae, tum et in tractatu de numis restitutionum.

* * *

DIVO. VESPASIANO. *Caput radiatum.*

CONSECRATIO. *Aquila*, in aliis: *Ara ignita.* AR. (Mus. Caes.)

Hi numi ex argento impuro multo sunt serius signati, de quo vide tractatum de numis consecrationum.

Numi restitutionum.

Vide de his tractatum singularem.

De literis EPHE. in Vespasiani, filiorumque moneta occurrentibus.

Habentur non pauci horum Caesarum numi, in quorum area legitur vox solitaria, et truncata EPE., aut ut adcuratius observata offert: EPHE., ut viderunt Patinus a), et Havercampus b), Pellerinius in suis jam EPE., jam contractum EPHE. vidit, utrumque tamen idem significare putat, quia in numis quoque Tyri legitur PENICE pro PHOENICE, omissa scilicet aspirata c). Vtrumque modum observavi etiam in numis similibus musei Caesarei. Animadvertendum ad hos numos, vocabulum illud exstare solum in argenteis, et tantum in iis, quos ex inscriptione capitis, aut typis constat esse signatos V. C. 823, 824, 825, nempe in Vespasiani consulatu II. III. IV. Observatur etiam tantum in certis numis, quos dabo ex museo Caesareo, et Morellio.

AVG. *intra coronam*, Vespasiani.

CONCORDIA. AVG. *Concordia sedens*, Vespasiani, Domitiani Caes.

LIBERI. IMP. *etc. Capita filiorum*, vel: *Ipsi togati stantes.* Vespasiani.

PACI. AVGVSTAE. *Victoria gradiens*, Vespasiani, Titi Caes.

PACI. ORB. TERR. AVG. *Caput muliebre*, Domitiani Caes.

Existimant Patinus, Havercampus, Pellerinius, quos laudavimus, eo vocabulo intelligendum Ephesum, et in hac illos urbe fuisse signatos, quod quidem et mihi satis videtur verisimile, praecipue quia in horum nonnullis occurrunt capitis inscriptiones, quas in denariis, qui certe commatis Romani sunt, non reperias. Exemplo sit numus Titi, quem dabo ad V. C. 824, in quo is, cum Caesar adhuc esset, dicitur: IMPERATOR. T. CAE-

a) Thes. num. p. 58. b) ad Impp. Morellii T. II. pag. 287. c) Lettres p. 159 seq.

SAR. At cur vocabulum istud occurrat tantum in denariis horum principum, cur in certis tantum annis, cur tantum cum certis typis sociatum, causam non reperio. Varias has peristases non expendit Pellerinius, ac propterea longae conjecturae, quas nobis obtulit, valde sunt infirmae.

Addo notam aliam, nempe Φ jacens, atque item in argenteis tantum, et eorundem annorum numis conspicuam. Sunt autem:

CONCORDIA. AVG. *Concordia sedens*, Vespasiani.

PACI. AVGVSTAE. *Victoria gradiens*, Vespasiani.

PACI. ORB. TERR. AVG. *Caput muliebre*, Vespasiani. Difficile videatur, hujus notae verum sensum elicere. Ceterum ejus generis vocabula truncata, aut literae solitariae, quae in numis familiarum, aut Augustorum inferioris aevi vulgo negligi solent, circum hanc aetatem observatu dignae sunt.

De numis Vespasiani aeneis IV. formae.

Vt obvii sunt sub Vespasiano numi aenei I. et II. formae, sic peculiare quiddam habent aenei formae contractioris, qui ad quartam, ut aimus, formam accedunt. Hoc volumine cusos aliquos jam sub Nerone notavimus; sub Vespasiano occurrunt iterum, ac deinceps per consequentia imperia usque ad Antoninum Pium copiosius, ac majore varietate comparent, quam rei monetariae rationem sub singulis imperiis solicite memorabo. Si quem hujus generis post Antoninum reperias, metue, ne subaeratum nactus sis fraudulenta pellicula exutum. Post longi temporis intervallum sub Decio redeunt. Vespasiani hujus generis numi sunt:

IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. *Palma.*

PON. M. TR. P. P. P. COS. III. S. C. *Vexillum militare.* In alio: *Aspergillum, patera, lituus.* (Mus. Caes.)

IMP. VESPASIAN. AVG. *Palma.* In aliis: *Globus intermedio gubernaculo.*

P. M. TR. P. COS. IIII. S. C. *Vexillum militare.* (Mus. Caes.)

IMP. VESPASIAN. AVG. *Globus cum gubernaculo transverso.*

P. M. T. P. P. P. COS. V. S. C. *Caduceus.* (Mus. Caes.)

Alii, sed COS. VI. *et* COS. VII. (Mus. Caes.)

Numi falsi, aut suspecti.

IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII. *Caput laureatum.*

S. C. *Amphitheatrum.* AE. I.

Id genus numi frequentes circumferuntur, in quibus amphitheatrum, nunc vulgo *Coliseum*, proponitur. Eos pro genuinis edidere Patinus a), Spanhemius b), Pedrusius c), aliique. Sed enim quos viderim, omnes sunt artis modernae, et fuit dignum argumentum, in quo sese fraus lucri secura exerceret. Et vero mortuus est Vespasianus, priusquam opus perficeretur, supremam subinde manum imponente Tito, in cu-

a) In Suet. p. 394. b) in Caess. Iuliani p. 61. c) Mus. Farnes. T. VI. tab. 14.

jus, ut et fratris Domitiani numis, iisque probae notae, ejus imago substructionis reperitur. Etiam falsum Titi numum cum hoc typo suo loco dabimus.

* * *

IMP. VESPAS. AVG. P. M. TRI. P. P. P. COS. IIII. *Caput laureatum.*

IMP. T. CAES. VESPAS. AVG. F. TRI. P. II. COS. II. *Caput Titi nudum.* AV.

Describitur hic numus a Pedrusio in museo Farnesiano [a]), tum a Morellio [b]). Neque epigraphe anticae in ullo certo Vespasiani numo habetur, neque Titus, antequam Augustus diceretur, nomine *imperatoris* pro praenomine usus est. Non alia re facilius mala numi fides, quam inscriptionibus detegitur, quas impostores imperiti aut temere fingunt, aut si qua est alterius anni, in numum suum recipiunt. Idem numus est in museo Caesareo, at manifestae νοθειας.

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum numi Graeci justo numero superant, inter quos insignes sunt, in quorum aversa legitur: ΕΤΟΥΣ. ΝΕΟΥ. ΙΕΡΟΥ. addito anno imperii, suntque fere argentei, et maximi moduli, sed de quibus ex instituto egimus Volumine IV. p. 413.

Coloniarum perexiguus est numerus, et quod mirum videatur, ex tanto coloniarum numero urbium tantum Macedoniae numos reperit Vaillantius, neque quod sciam, alios addidere alii, etsi Antiochiae Pisidiae numum cum capite Titi imperante Vespasiano percussum idem auctor ediderit, quem vide in numis Titi.

Alexandrini copiosi.

Nomina ac tituli.

Titus Sabinus.

Auctores moderni Vespasiano passim *Titi* praenomen adponunt, qua istud auctoritate, nondum satis comperi. Ait Onuphrius Panvinius in suis Commentariis in Fastos consulares ad annum V. C. 823: *Illud animadversione dignum est, quod ex Tacito, Dione, Tranquillo, ac antiquis lapideis, et aeneis monumentis observavi, Vespasianum ipsum, ejus patrem Sabinum, avum Petronium, fratrem Sabinum, fratris filios Sabinum, et Clementem, item filios suos Vespasianum, et Domitianum omnes* Titi *praenomen habuisse.* Lubet omissis reliquis, qui ad causam non pertinent, in uno Vespasiano morari. Advocat Panvinius Tacitum, Dionem, Tranquillum, sed ab his ego Vespasianum constanter sine praenomine appellari video. Ex marmoribus unicum recitat:

VICTORIAE AVG.
SACRVM.
PRO. REDITV.
IMP. CAES. T. FLAVI.
VESPASIANI. AVG.
PONT. MAXIM.
TRIB. PONT. COS. II.
P. P.
STATVAM. EX. AERE.
ORDO. SPOL. CONLOC.

Illud ipsum recitat quoque Gruterus, sed ex eodem Panvinio [c]), neque aliud

a) Tab. VIII. n. 5. b) in Vespas. tab. V. n. 19. c) pag. 103. 7.

aliquod cum Titi praenomine obtulerunt Gruterus, Muratorius, Gudius, quos consului. Lapides omnes, iique copiosi in nominibus *Flavii Vespasiani* acquiescunt. Iure igitur potest de vera Panvinii lectione oriri suspicio. Adfirmat Tillemontius [a]), varias exstare inscriptiones, quae eum *T. Flavium Sabinum Vespasianum* appellant, sed alios testes non citat, quam numos, quos in Thesauro suo obtrusit Goltzius, sed quas glandes jam stomachamur. Vnicum novi numum Graecum ex eorum genere, qui ΕΤΟΥΣ. ΝΕΟΥ. ΙΕΡΟΥ. inscribuntur, cujus epigraphe ΤΙΤΟϹ. ΟΥϾϹΠΑϹΙΑΝΟϹ. ϹϾΒ., patrem videtur Vespasianum indicare, sed sunt etiam causae, quae eum Tito filio permittendum suadent, quas dedi in tractatu de his numis (Vol. IV. p. 414.); ad haec nominum, titulorumque veritatem minus tutum est ex numis peregrini commatis repetere. Sane nullus est numus officinae Romanae, qui Vespasianum *Titum* nominet, quod praenomen si in aliquo legatur, sine dubio Titum filium indicabit. Tamen post haec disputata nondum plane negavero, fuisse Vespasiano Titi praenomen; istud tantum monitum velim, ex veterum monumentis adhuc cognitis illud non tam liquido probari, quam nonnullis visum, atque istud saltem manifesto apparet, Titi praenomen sic fuisse filio seniori commodatum, ut etiam omissis *Flavii Vespasiani* nominibus satis ipse intelligeretur, quomodo olim solo praenomine Tiberii privignus Augusti, et praenomine Caji filius Germanici Caligula.

Consul.

Fuisse Vespasianum ante principatum consulem, docuere historici, et Suetonius diserte, fuisse suffectum *per duos novissimos anni menses* [b]). Eruditi Pighius annum V. C. 803 adsignat, qui est Varronianus 804. Imperio admotus *consulatus VIII. veteri addidit* [c]), et confirmatur numis, ut vidimus.

Trib. pot. Pater patriae, Pont. max.

Refert Tacitus ad V. C. 822, senatum Romae cuncta principibus solita Vespasiano absenti decrevisse [d]), at Suetonius, eum trib. potestatem, et patris patriae appellationem nonnisi sero recepisse [e]). Quidquid sit de hoc Suetonii testimonio, istud certum, jam in numis certis anni 823 utramque appellationem legi. Quin cum in numis postremo ejus anno signatis, iisque obviis legatur TR. P. X., necesse est, ut denarius numerus emergat, eum mox ab adito imperio trib. potestatem, et adhuc absentem inivisse. Sed haec uberius investigabuntur in doctrina trib. potestatis. Ceterum verisimile est, eum patris patriae, et pontificis maximi appellationem nonnisi in urbem reducem adoptasse.

Imperator.

Numi docent, Vespasianum fuisse imperatorem XIX., quem numerum marmora unitate augent. Historici ad digerendos hos numeros nihil fere conferunt. Solus Dio narrat, Vespasianum

a) In Vespas. art. I. b) Cap. 4. c) Suet. c. 8. d) Hist. IV. 3. e) Cap. 12.

una cum Tito captis Hierosolymis adclamatum imperatorem a). Numi vero numerum addunt. Potius subsidium ex marmoribus petendum, sed circumspectione in his opus, quoniam inscriptiones persaepe minus adcurate exceptae turpissima in notis cumprimis chronologicis errata offerunt. Re ex veterum monumentis ad examen vocata sequens ordo probabilis statuendus.

V. C. 822. 823. IMP. I. II. III. IV. V. Toties eum intra hos annos fuisse imperatorem, ex monumentis sequentis anni patet. IMP. V. certe ad annum 823 pertinet, nam jungitur cum COS. II. in numo, quem ad eundem annum descripsi. Materiam suffecere bella Iudaica, Germanica, Sarmatica.

V. C. 824. IMP. VI. junctum nempe cum TR. P. II. COS. III. (Gruter pag. DLXXIII. 1. et CLXXVI. 1.)

IMP. VII. cum iisdem notis. (Gruter p. CLIV. 3. Muratori p. CCCCXLV. 7.)

IMP. VIII. junctum cum trib. pot. III. COS. III. (Gruter p. CLXXXVIIII. 7. et CCXLIII. 2. 4.)

V. C. 825. IMP. VIII. junctum cum TR. POT. III. COS. IV. (Gruter p. CLXXXIX. 8.)

IMP. IX. junctum cum TR. POT. IV. COS. IV. (Gruter p. CCXLIV. 2.) Eadem trib. potestas, et consulatus in sequentem etiam annum cadunt; sed cum in eodem marmore Domitianus dicatur COS. DES. II., certe notatur annus 825, nam Domitianus Kal. Ian. V. C. 826. processit COS. II.

V. C. 825. 826. IMP. X. junctum cum TR. POT. IV. COS. IV. (Gruter CXCVII. 4.) Hae notae in utrumque annum cadunt.

V. C. 827. Desunt monumenta. Verisimiliter hoc anno fuerit IMP. XI. XII.

V. C. 828. IMP. XIII. junctum cum TR. POT. VI. COS. VI. (Murat. CCCCXLVI. 1.)

IMP. XIIII. in numis, sed qui notam chronologicam non addunt, verisimiliter tamen huic anno tribuendi, ut et forte IMP. XV. XVI.

V. C. 829. IMP. XVII. junctum cum TR. POT. VII. COS. VII. (Gruter p. CLIV. 5.) TR. POT. VI. COS. VII. DES. VIII. (Donius p. 92.)

V. C. 830. IMP. XVII. junctum cum TR. POT. VIII. COS. VIII. (Gruter p. CCXLIII. 7.)

IMP. XVIII. junctum cum iisdem notis. (Muratori pag. CCXXVIII. 2. Gruter pag. CLXXXIX. 10.) Idem imperatoris numerus cum TR. POT. IX. (Murat. p. MMVII. 4.)

V. C. 831. IMP. XIX. in numis. Desunt quidem notae chronologicae saltem in numis certis, sed verisimile est, hunc numerum hoc anno valuisse.

V. C. 832. IMP. XX. junctum cum

a) L. LXVI. 7.

TR. POT. X. COS. IX. (Gruter pag. CCXLIII. 8. Murat. pag. CCXXVIII. 4.)

Quae fuerit ejus tituli multiplicandi occasio, nisi conjecturis te penitus immergas, difficile est decidere. Interiere scriptores plerique hujus imperii, et constat, ut alias monui, imperatores etiam levibus ex causis hunc honorem iterasse.

Censor.

Censura Vespasiani multis est testimoniis confirmata. Suetonius [a]): *Suscepit et censuram, ac per totum imperii tempus nihil habuit antiquius, quam prope afflictam, nutantemque rempublicam stabilire primo, deinde et ornare.* Haec vage Suetonius; at Censorinus annum ipsum enunciat [b]), cum narrat, factum esse lustrum ab imperatore Vespasiano V. et Caesare III. cos. Incidit hic utriusque consulatus in annum V. C. 827. Plinius binis locis ejus censurae facit mentionem, et quidem uno [c]): *Moenia ejus* (Romae) *collegere ambitu imperatoribus, censoribusque Vespasianis anno conditae* 826 *passuum XIII. M. CC.* Altero [d]): *exempla recentissimi census, quem intra quadriennium imperatores Caesares Vespasiani, pater filiusque censores egerunt.* Numi, si editos catalogos spectes, varium ejus censurae cum exordium, tum finem statuunt. Mediobarbus, qui numorum ordinem sus deque vertit, etsi eos ad chronologiae leges contexere proposuerit, jam ad annum V. C. 822 obtrudit numos, in quibus Vespasianus CENSOR inscribitur. Nimirum ille eo anno, quo Roma abfuit, et quo incertae adhuc ejus fuere res, censum agere Romae potuit! Vel unicum hoc exemplum documento esto, quam temere is catalogus, et quam nulla crisi, quod vel ipsos tirones mox advertat, consarcinatus sit. Numi certae fidei tantum in consulatibus IV. et V., qui complectuntur annos V. C. 825. 826. 827, censoris titulum addunt, atque eandem etiam omnino legem sequuntur numi Titi, qui patris fuit in censura conlega, etsi hic eo differat, quod censoris titulum suscitavit in consulatu VI. Ergo quod ad censurae exitum attinet, probe convenit Censorino cum numis, qui V. C. 827 conditum a Vespasiano lustrum adserit. At cum Plinius quadriennium huic censurae constituat, intelligendi haud dubie sunt anni incompleti, et revera coeperit V. C. 824, at sequente primum anno is titulus fuerit monetae insertus. Marmora Vespasianum adhuc in consulatibus VIII. et IX. censorem appellant, sed istud honoris tantum causa, ut L. Vitellius etiam in numis post mortem cusis censor dicitur.

PRETIVM.

Aurei, et argentei - - - - - - - - C.

a) Cap. 8. b) de die nat. c. XVIII. c) L. III. p. 156. edit. Hard. d) Lib. VII. p. 405.

	Aenei I. et II. formae	C.
	Aenei IV. formae	R.
Commatis peregrini:		
	Argentei max. mod. cum *anno novo sacro*	RR.
	Aenei urbium liberarum	R.
	Coloniarum	RRR.
	Alexandrini	C.

FL. DOMITILLA VESPASIANI VXOR.

Satis est, Suetonii de ea verba exscribere, vix alia apud alios scriptores ejus mentione. Ita ille [a]): *Inter haec* (nimirum vivo adhuc, ut colligitur, Caligula) *Flaviam Domitillam duxit uxorem, Statilii Capellae equitis Romani Sabratensis ex Africa delicatam olim,* (alii *delegatam*) *Latinaeque conditionis, sed mox ingenuam, et civem Romanam recuperatorio judicio pronunciatam, patre adserente Flavio Liberale Ferentini genito, nec quidquam amplius, quam quaestorio scriba. - - Post uxoris excessum Caenidem Antoniae libertam et a manu, dilectam quondam sibi, revocavit in contubernium habuitque etiam imperator paene justae uxoris loco.* Dicta subinde fuit Augusta, et divis adscripta, utrum a marito, an filio Tito, incertum, de quo vide numos proximos.

Liberi. Eodem loco Suetonius: *Ex hac liberos tulit* TITVM, DOMITIANVM, et DOMITILLAM. *Vxori ac filiae superstes fuit, atque utramque adhuc privatus amisit.*

Numi:

DIVA. DOMITILLA. AVG. *Hujus caput.*

IMP. CAESAR. VESPAS. AVG. COS. III. TR. P. P. P. *Caput laureatum.* AV. (Mus. Pembrock.)

Eadem adversa.

DIVVS. AVGVSTVS. VESPASIANVS. *Caput radiatum.* AV. (Vaill. Beger Thes. Br. T. II. p. 635.)

In aliorum aversis:

FORTVNA. AVGVST. *Fortuna stans d. gubernaculum, s. cornucopiae.* AR. (Mus. Caes.)

PACI. AVGVSTAE. *Victoria stans eo cultu, qualis a me describitur in numo Vespasiani ad V. C.* 828. AR. (Vaill.)

PIETAS. AVGVST. *Mulier sedens d. adstantem puerulum protegit.* AR. (Vaill. Mus. Caes.)

Primum habemus in Domitilla exemplum collati in honorem ejus, adhuc in vita privata mortuae, Augustae tituli, et insuper divinitatis. Additum

---

a. Cap. 3.

etiam ejus honori sacerdotium probat marmor Gruterianum [a]), in quo Asconia dicitur SACERDOS. DIVAE. DOMITILLAE. Secutus Trajanus suo patri, qui privatus quoque mortuus est, divinos quidem honores, at non Augusti titulum detulit. Censent Vaillantius [b]), et post hunc Gorius [c]), quoniam numi laudati FORTVNA. AVGVST. — PACI. AVGVSTAE — PIETAS. AVGVST., eorumque typi nihil ad Domitillae consecrationem faciunt, eos aut esse suspectos, et forte moderni artificis, aut temere permutatas matrices. At falluntur viri eruditi; nam quod eorum plura exemplaria variis in museis iisque purgatis latent, istud malae eos fidei absolvit; deinde si matricum in iis confusionem opinamur, propterea quod partes aversae nihil habent ad consecrationem pertinens, eandem opinari etiam in numis divi Vespasiani oportebit, quorum item aversae offerunt CAES. AVGVST. — VICTORIA. AVGVST. etc. Sed de hac peristasi monebimus praeterea alia in tractatu de numis consecrationum. Si numo ex adductis primo fides, quod ignoro, consecrata fuit a marito, et quidem propter inscriptum consulatum III. jam saltem anno V. C. 824. Si numus hic fallit, mallem consecratam a filio Tito putare.

* * *

MEMORIAE. DOMITILLAE. S. P. Q. R. *Carpentum a binis mulis tractum.*

IMP. T. CAESAR. DIVI. VESP. F. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII. *in medio* S. C. AE. I. (Mus. Caes.)

Dissident antiquarii, sintne id genus numi tribuendi Domitillae Titi matri, an sorori cognomini. Sorori eas largitus est Occo, et Tristanus, quam sententiam subinde amplexi sunt alii; verum hos quoque ad matrem pertinere, communis nunc fere obtinet sententia. Malim bona antiquariorum venia sequi Occonem, suadentibus istud rationibus, quae certe sorori prae matre favent, estque istud examen minime sterile, sed ferax observationum non inutilium.

Si numi hi sunt Domitillae matris, quaeri jure potest, cur in numis praesentibus omittantur tituli DIVAE, et AVGVSTAE, quibus eam fuisse praeditam docent numi aurei, et argentei supra descripti. Habemus in numis consecratam Liviam Augusti, atque eadem in numis consecrationis constanter dicitur DIVA. AVGVSTA. Eadem lege in numis consecrati Augusti omnibus: DIVVS. AVGVSTVS, Claudii: DIVVS. CLAVDIVS. AVGVSTVS, Vespasiani: DIVVS. VESPASIANVS. AVGVSTVS, atque etiam in certis Domitillae matris: DIVA. DOMITILLA. AVG., et paullo post in numis Iuliae Titi filiae: DIVAE. IVLIAE. AVG. Cur ergo, si hujus quoque sunt numi praesentes, in his solis observata non esset lex inde ab Augusto constanter retenta? Ergo cum numi hi et *divae*, et *Augustae* appellationes omittant, indubitatum videtur, primum, non posse eos tribui Domitillae matri, quae utroque honore gloria-

a) Pag. 366. 4. b) Num. praest. T. II. pag. 94. c) ad Morelli Impp. T. II. p. 323.

ta est, deinde debere eos tribui Domitillae alteri, quae, quod sciamus, ad neutrum evecta est. Sunt, qui Domitillae junioris consecrationem ex Statio putant posse erui [a]), verum satis apparet, eum locutum esse more poetarum principibus adulantium. Eadem enimvero conditione Augustum quoque vivum a senatu consecratum oportebit statuere, quoniam eum adhuc viventem *deum* passim compellant Maro, Naso, aliique; quin et Domitium Neronis patrem naturalem habebimus consecratum, quia de eo Seneca dixit [b]):

Nero, ipse divo Domitio genitus patre.

Tillemontius quoque hanc Domitillam consecratam dixit [c]), sed nonnisi sponsoribus numis Goltzii, qui sunt in hujus Thesauro huberrimo.

At enim aversa exhibet thensam mulis vectam, ergo, inquet aliquis, si hi numi forent Domitillae sororis, ipse hic typus comprobaret, eam fuisse superis adscriptam. Verum jure negavero, carpentum simile esse certum consecrationis indicium. Quod ut vere adfirmem, liceat provocare ad numos Agrippinae senioris, qui et inscriptione, et typo his nostris adeo sunt similes, ut dubitari non possit, ab illis praesentem typum fuisse captum, ac propterea insigniter ad hanc causam valent. Horum aversa est: S. P. Q. R. MEMORIAE. AGRIPPINAE. *Thensa a binis mulis tracta.* Tenemus ex Suetonio [d]), Caligulam matri Agrippinae instituisse inferias, tum Circenses, carpentumque, quo in pompa traduceretur, at fuisse eam unquam consecratam, neque numi, neque historici usquam meminerunt. Horum Agrippinae numorum partem aversam Caligula, aut verius Claudius deprompsit ex numis Liviae, qui sententiam meam apertius stabiliunt. In horum superficie una est: S. P. Q. R. IVLIAE. AVGVST. *Carpentum a binis mulis tractum.* Fuere hi Liviae numi, ut loco suo vidimus, ea adhuc vivente signati, atque adeo, antequam divis accenseretur, jam fuit ei decreta thensa. Eundem thensae honorem Agrippinam juniorem adhuc vivam sibi adrogasse tradit Tacitus [e]), et Messalinam Claudii Dio [f]). Vnde perspicuum est, carpentum fuisse decretum publice signum amplioris cujusdam venerationis, at non consecrationis. Et licet sane ex omnigena similitudine numorum Agrippinae senioris, et Domitillae colligere, eandem omnino utriusque fuisse conditionem; utrobique omittuntur tituli DIVAE, et AVGVSTAE, quoniam utraque neque consecrata fuit, neque Augustae nomine insignis, et utrobique scribitur MEMORIAE, suadente nimirum pietate illic in uxorem fratris Germanici, hic in sororem. His igitur expensis nemo credo erit, qui ambiget, numos omnes Domitillae nomine inscriptos, qui *divae* et *Augustae* nomina omittunt, (sunt autem tantum aenei I. formae cum uno hoc thensae typo) esse Domitillae juniori tribuendos.

---

a) Silv. L. I. carm. 1. v. 97. 98. b) in Octavia v. 249. c) in Vespas. art. I. p. 3. d) in Calig. c. 15. e) Ann. XII. 42. f) L. LX. § 22.

Ea, quae modo disputavi, egregie confirmantur numo alio, quem depictum proposuit Morellius, si modo probae fidei is est:

DOMITILLAE. AVG. MATRI. T. CAES. VESP. AVG. S. P. Q. R. *Thensa a duabus mulis tracta.*

IMP. T. CAES. DIVI. VESP. F. AVG. P. M. TR. P. COS. VIII. P. P. *in medio:* S. C. AE. I.

Hic a priore solum differt inscriptione anticae. Omittitur nimirum MEMORIAE, et reliqua epigraphe matrem Domitillam aperte eloquitur. At dixi, suspectum videri numum, nam deest vocabulum DIVAE, eumque in nullo alio probatae auctoritatis catalogo vulgatum video. Ex numo, quem mox describam, manifeste patebit, quod jam pluribus aliis locis monui, Morellium numos quoque aperte falsos cum genuinis miscuisse.

Numus spurius.

DOMITILLAE. AVG. MATRI. DOMIT. CAES. AVG. S. P. Q. R. *Thensa a binis mulis tracta.*

IMP. T. CAES. DIVI. VESP. F. AVG. P. M. TR. P. COS. VIII. CENS. P. P. *in medio:* S. C. AE. I. (Morelli Impp.)

Vndecunque demum numisma istud depinxit Morellius, illud certe turpiter fallit. Nonnisi post Titi mortem Augusti titulum abstulit Domitianus, at hic in uno eodemque numo uterque dicitur Augustus. Accedit, in eo Titum dici censorem, qui tamen, ex quo Augustus dictus est, hoc epitheto in moneta abstinuit. Ne Mediobarbus quidem, in largiendo hoc titulo perliberalis, ad hos annos extremos Titi numum reperit cum addita hac appellatione. Haec, utut absurda, nullam tamen malae fidei suspicionem moverunt Gorio commentatori.

Numi commatis peregrini.

ΦΛΑΟΥΙΑ. ΔΟΜΙΤΙΛΛΑ. *Hujus caput.*

L. ϛ. *Serpens super equi currentis dorso.* AE. III.

Alexandrinum hunc numum edidere Patinus a), Spanhemius b), et Morellius. Cusus hic numus est anno VI. aut Vespasiani, aut Domitiani. At cum *divae* et *Augustae* tituli in eo absint, quibus, ut dictum, Domitilla senior sub Domitiano ornata jam fuit, intelligendum sane Vespasiani imperium. Sed hoc ratiocinium tum tantum valebit, si capite anticae exhibetur Domitilla Vespasiani conjux. Nam si filiam cognominem sistit, poterit ad utriusque imperium referri. Est ergo ab Alexandrinis in alterutrius Domitillae honorem signatus hic numus.

* * *

ΔΟΜΙΤΙΛΛΑ. CEBACTH. *Hujus caput.*

L. ΔΩΔΕΚΑΤΟΥ. *Aequitas sedens.* AE. III. (Gessnerus ex museo Pfau tab. LIX. n. 21.)

Annus hic XII. necessario est Domi-

a) Num. Impp. p. 109. b) Tom. I. p. 290.

tiani, quo Alexandrini ejus matris memoriam renovaverunt.

Alterius regionis numum editum non reperio.

PRETIVM.

Aurei - - - - - - - - - - -	RRRR.
Argentei - - - - - - - - - -	C.
Aenei I. formae, sed quos dixi esse verius Domitillae filiae - - - - - - - - -	R.
Commatis peregrini, non exstant nisi Alexandrini aenei III. formae - - - - - - -	RRR.

DOMITILLA VESPASIANI F.

Fuisse eam Vespasiani, et Domitillae filiam, mortuamque ante Vespasiani imperium, supra in ejus matre ex Suetonio docui. Reliqua ejus omnia ignota. Filiam habuit nomine et hanc Domitillam, nuptam T. Flavio Clementi Domitiani consobrino, et ab hoc, quia Christiana sacra colebat, relegatam, cujus duos filios, Vespasianum et Domitianum imperii heredes destinavit Domitianus, ut dicemus infra in Vespasiano juniore. Vide de variis his Domitillis Spanhemium a), et notam Reimari ad Dionis L. LXVII. §. 14.

Numi:

MEMORIAE. DOMITILLAE. S. P. Q. R. *Carpentum a binis mulis tractum.*

IMP. T. CAESAR. DIVI. VESP. F. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII. *in medio:* S. C. AE. I.

Numum hunc, quem continuo supra in moneta Domitillae matris descripsi, esse probabilius Domitillae Vespasiani filiae, eodem loco probare conatus sum, quem adi.

* * *

Numum a Chiffletio editum cum epigraphe: MEMORIAE. DOMITILLAE. DIVI. VESP. F. esse spurium, post Harduinum docuit Bimardus b).

VESPASIA POLLA *Vespasiani mater.*

Pollae numum aeneum II. formae possedit olim Vindobonae in museo suo Iosephus Hauerus, eumque genuinum judicavit. Malae fidei notam Khellius data typis epistola importunius impegit, quam ut istad adridere posset possessori, tanto acerbius injuriam ferenti, quod vendere museum suum instituerat. Vidit igitur orbis eruditus opus justi voluminis inscriptum: *Ioa. Iosephi nobilis de*

a) T. II. p. 286. b) ad Iobert. T. I. p. 284.

Hauern, dissertatio apologetica, qua aenei, et unici, Vespasiae Pollae numi antiquitas, et integritas vindicantur. Vindobonae 1766. Parum eo opere probatus numi candor adversae sententiae patronis videbatur, exortumque bellum inter partes atrox, quod, ut fieri solet, inter contumelias gerebatur. Pluribus post annis, posteaquam discessum ab armis est, fatale istud cimelium, tanti causam moliminis, et irarum, oculis intueri coram licuit, ac tum dubitare mecum ipse coepi, magisne miserandum putem laborem aut eorum, qui numi antiquitatem aggressi sunt vindicare, aut eorum, qui mercem, quae objecta oculis continuo pudendos νοθειας vibices aperuit, dignam judicavere, cui repudiandae operae pretium esset immorari. Ceterum vidi olim cum apud nos in museo Kösleriano, tum in variis per Italiam museis similes hujus Pollae numos, sed hos ex eorum quoque sententia, quorum fuere, spurios agnitos, ut adeo numo huic Haueriano ne illud quidem solatium, esse se unicum, reliquum sit.

T. FLAVIVS VESPASIANVS.

Titus natus est Romae III. Kal. Ian. V. C. 794 matre Flavia Domitilla, educatusque una fuit puer cum Britannico a). Patris in Germaniam, et Britanniam comes virtutem suam, animum intrepidum, ac pietatem insigni documento puer probavit, cum in Britannia perrupto barbarorum globo patrem periclitantem, ac jam paene captivum liberavit b). Patrem a Nerone bello Iudaico praefectum adsecutus, legionique praepositus, Tarichaeam, et Gamalam urbes Iudaeae validissimas in potestatem redegit c). Exeunte anno V. C. 821 missus a patre ad salutandum Galbam apud Corinthum necem Galbae, et motus Vitellii intelligit. Quare consilio opportune mutato mox ad patrem revertitur d). Crescente interea provinciarum in Vitellium odio, et Muciano Syriae tum praeside transferre imperium in Vespasianum meditante ipse consiliorum inter utrumque nuncius exstitit, dum denique pater a propriis, ac provinciarum vicinarum legionibus imperator pro Vitellio adclamaretur.

V. C. 822 *P. X.* 69.
CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. DES.

Titus profecto ad stabiliendum imperium patre subsistere in Iudaea ad hanc perdomandam jubetur. Fine anni caeso Vitellio a senatu Caesar, princeps juventutis, patrisque in consulatu sequentis anni conlega designatur e).

* * *

Ad hunc annum, etsi sequentem quoque non abnuant, referri possunt numi aurei, et argentei a me supra in numis Vespasiani ad V. C. 822, et 823 de-

a) Suet. cap. 2. b) Dio L. LX. §. 30. c) Suet. c. 4. d) Tacit. Hist. II. 1. Suet. c. 5. Ioseph B. I. L. IV. c. 9. §. 2. e) Tacit.

scripti, in quorum antica est caput Vespasiani, eique anno competens inscriptio, in aversa: TITVS. ET. DOMITIAN. CAESARES. PRIN. IVVEN., vel LIBERI. IMP. AVG. etc., et uterque Caesar vario situ, cultu, et habitu. Quod si horum nonnulli revera hoc anno signati sunt, necesse est, id factum Antiochiae, cujus causam supra in Vespasiano ad eundem hunc annum attuli.

V. C. 823 *P. X.* 70.
CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. IMP.

Patris in consulatu I. conlega hunc absens init. Hierosolyma omni vi adortus denique expugnat die II. Semptembris a). Ab ea victoria *imperator* a militibus adclamatur b).

Praeter numos ad annum priorem exhibitos, qui anno praesenti competunt etiam, huic anno, neque alteri, tribuendi sequentes:

CAESAR. AVG. F. COS. *Caput Titi nudum barbatulum*, illinc:
CAESAR. AVG. F. PR. *Caput Domitiani nudum imberbe.*

IMP. CAESAR. VESPASIANVS AVG. *Caput laureatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

T. CAES. AVG. F. COS. — D. CAES. AVG. F. PR. *Capita adversa Titi, et Domitiani.*

Aversa cum patris capite, sed epigraphen non prodit editor Vaillantius. AE. II.

TIT. ET. DOMIT. EX. S. C. *Vterque Caesar in suggestu adversus sedens, antea unumquemque inferne figura togata stans.*

IMP. CAES. AVG. VESP. COS. II. TR. POT. *Caput laureatum.* AE. I. (Vaill. Mus. Caes.)

V. C. 824 *P. X.* 71.
CAESAR. IMP. TR. P. COS. DES. II. PONTIF. IMP. II.

Ex Palaestina in Aegyptum primum, deinde Romam abit c). A patre designatur. IMPERATOR docentibus hujus anni numis. Cum patre de Iudaeis triumphat. Ab eodem in trib. potestate conlega adsciscitur d), et quidem haud dubie Kalendis Iuliis, ut probare conabimur in doctrina de trib. potestate. Accessit et titulus *imperatoris*. Praetorii praefecturam hactenus non administratam, nisi ab equite Romano, suscipit e).

CAES. AVG. F. DES. (in aliis DESIG.) IMP. *Titus paludatus stans d. hastam, s. parazonium*, illinc:
AVG. F. COS. DES. IT. S. C. *Domitianus adversus stans eodem cultu.*

IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. III. *Caput Vespasiani laureatum.* AE. I. (Mus Caes.)

T. IMP. CAESAR. COS. DES. II. illinc:
CAESAR. DOMIT. COS. DES. II. S. C. *Vterque Caesar stans ut in praecedente.*

---

a) Noris Epoch. Syromac. b) Suet. c. 5. Dio L. LXVI. §. 7. c) Suet. c. 5. d) Suet. c. 6. e) l. c.

Aversa incerta. AE. I. (Beger Thes. Br. T. II. p. 631. Morelli)

In numo priore Titus dicitur DES*ignatus* IMP*erator*, at in posteriore jam absolute IMP*erator* compellatur. De his numis, eorum aetate, et vero lectionis modo plura disserui supra in numis Vespasiani ad eundem annum. Nullus alius certus exstat numus, quo doceremur, Titum jam hoc anno fuisse imperatorem conlegam, ad quem honorem fuisse eum designatum, prodit numus ex propositis primus, et eodem adhuc anno evectum secundus. Ceterum de definito mense, aut die, quo Titus seu Romam venit, seu cum patre triumphavit, seu conlega adscitus, seu pontificatum adeptus est, nihil adfirmari certi potest, de quo variae variorum conjecturae legi possunt apud Tillemontium [a]).

* * *

T. CAESAR. IMP. VESP. *Caput laureatum.*

PONTIF. TR. POT. *Typi varii obvii.* AV. AR.

Numos hos ad annum praesentem referre solent antiquarii, at quoniam Titus plerumque in moneta sua numerum trib. potestatis omisit, hi numi aliis perinde annis tribui possunt. Esset quidem hujus anni numus argenteus a me in catalogo musei Caesarei ad annum praesentem descriptus, in cujus aversa: PONTIF. TR. P. COS. Verum cum numum denuo in judicium vocarem, adverti fugientem notam numeralem τo COS. consequentem. Pontificatus in numis anni proxime sequentis frequenter legitur. Eo illum hoc ipso anno fuisse decoratum, praeclare confirmat tabula Fastorum pontificalium, in qua legitur [b]): ADLECTVS. AD. NVMERVM. EX. S. C. T. CAESAR. AVG. F. IMPERATOR. IMP. CAESAR. VESPASIANO. AVG. III. M. COCCEIO. NERVA. COS. P. R. C. AN. DCCCXXIIII.

* * *

IMPERATOR. T. CAESAR. AVGVSTI. F. *Caput laureatum.*

PACI. AVGVSTAE. *Victoria gradiens infra* EPHE. AR. (Mus Caes.)

Praeclarum hunc numum, qui olim fuit in museo C. Ariosti, vulgavit Khellius, (Suppl. ad Vaill. p. 39) sed erravit scribendo: AVGVST. P. P. pro AVGVSTI. F. Singulare est in hoc numo Titi adhuc Caesaris nomen IMPERATOR instar praenominis, de quo vide, quae infra sub titulo Imperatoris monebimus. In sensum vocabuli EPHE. supra in numis patris Vespasiani pag. 329 inquisivimus. Potest numus hic adhuc in annum proximum differri.

* * *

Mirum, non exstare, quod sciam, Titi numum hujus anni testem Iudaeae captae, et acti de ea triumphi, cum tamen solus ipse bellum Iudaicum confecerit denique, et triumphaverit cum patre. Certe qui Iudaeae captae meminere, omnes sunt annorum sequentium, quamvis ad hunc ipsum annum exstent frequentes cum capite Vespasiani. Quare cum ex defectu aliorum certorum hujus anni numorum, tum vel ex

a) T. II. P. I. p. 44. et P. III. p. 844. b) Gruter p. 300 col. 2.

hac ipsa causa verisimile omnino est, labente adhuc toto hoc anno non fuisse signatos Titi numos, nisi in consortio cum Domitiano. Nam si revera signati essent, mirum videatur, non memorari perinde in Titi numis insignem victae Iudaeae honorem, qui Tito potissimum debebatur.

V. C. 825 P. X. 72.

CAESAR. IMP. TR. P. I. II. COS. II. PONT. IMP. III. IV.

Incipit CENSOR.

Patris in censura conlega, quae inceperit forte anno praecedente, at numi eam hoc anno prodere incipiunt. Vide Vespasianum ad hunc annum.

A. T. CAES. VESPASIAN. IMP. P. TR. P. COS. II. *Caput laureatum, vel radiatum in AE. II.*

B. T. CAESAR. VESPASIAN. IMP. PON. TR. POT. COS. II. *Caput laureatum in AE. I., laureatum, vel radiatum in AE. II.*

C. T. CAESAR. VESPASIAN. IMP. IIII. PON. TR. POT. II. COS. II. *Caput radiatum in AE. II.*

D. T. CAES. IMP. PON. TR. P. COS. II. CENS. *Caput laureatum, vel radiatum in AE. II.*

E. T. CAES. VESP. IMP. PON. TR. POT. COS. II. CENS. *Caput laureatum, in AE. I.*

F. T. CAESAR. VESPASIAN. IMP. PON. TR. POT. COS. II. *Caput laureatum in AE. I.*

G. T. CAESAR. VESPASIAN. IMP. III. PON. TR. POT. II. COS. II. *Caput laureatum in AE. I.*

H. T. CAES. VESPAS. IMP. P. TR. P. COS. II. *Caput laureatum, vel radiatum, in AE. II.*

Omnes fere anni hujus numi cogniti sequenti etiam applicari possunt, quia Titi consulatus II., et trib. potestas II. in sequentem quoque annum porriguntur.

Notandum praeterea, nullum mihi cognitum hujus biennii, seu consulatus II. numum certum aureum, vel argenteum. Quos in praefixo schemate vidimus hoc consulatu notatos, omnes sunt aenei. Exhibet quidem opus Imperatorum Morellii in tabula V. numos 25. 26. 27. 28 aureos, et in tabula VI. numum 25 argenteum, in quibus omnibus notatur consulatus II. At sciendum, tabulas Morellii, quae aureos argenteosque Titi numos complectebantur, fuisse deperditas, earumque supplementum additum a Gorio, ut monet ipse in epistola aureis Titi numis praefixa a). Tamen perinde habeatur, sive Morellium, sive Gorium habeamus numorum

a) Pag. 312.

praeconem, modo constet de eorum fide. At enim istud ipsum est, quod eorum auctoritatem elevat. Nam omnium horum numorum, quos proponit, consulatu II. insignium ex utroque metallo nobiliore, alium vadem praestare non potuit, quam Mediobarbum, et hic numos Arschotanos, Minium, aliosque, quorum omnium fidem parvi pendimus. Idem sit judicium de argenteo IMP. IIII., qui est tab. VII. n. 22, pro quo haud dubie legendum IMP. XIII.

Vt lit. B.

CAESAR. DOMITIAN. COS. DES. II. *Domitianus eques s. hastam.* AE. I. (Mus. Caes.)

Est hic numus fortasse unicus certus anni praesentis, reliquis, ut dixi, anno sequenti non adversantibus; nam anno sequente Domitianus jam fuit COS. II. Aversa explicabitur in Moneta Domitiani.

* * *

Vt lit. B.

CONGIAR. PRIMVM. P. R. DAT. S. C. *Titus in suggestu sedens, infra figura tesseram ostentans, quam figura togata sinu excipit, pone Palladis signum.* AE. I. (Mus. Caes.)

Mirari possumus, illatum monetae congiarium Titi, nullum monetae patris. Similis epigraphe, et fere etiam typus est in numis Neronis. Mirabilis numus, quem Mediobarbus ex museo Moscardi describit, et exquisitissimum, integerrimumque vocat: CONG. TER. P. R. IMP. MAX. DAT., quam epigraphen utinam illustrasset quoque. Nemo sanus erit, cui non numus spurius videbitur.

* * *

Vt lit. B.

IVDAEA. CAPTA. S. C. *Typi ut in numis Vespasiani.* AE. I.

Nunc primum numi Titi decus Iudaicum enarrare incipiunt, patre illud jam in numis anni praecedentis jactante. Huc pertinet numus ejusdem Titi in urbe incerta signatus in cujus aversa: ΙΟΥΔΑΙΑϹ. ЄΑΛΩΚΥΙΑϹ. *Victoria galeae insistens clypeo palmae appenso inscribit:* ΝЄΙΚΗ. ΚΑΙϹ. (Pellerin Rec. III. tab. 134.)

* * *

Vt lit. D. et H.

VICTORIA. NAVALIS. S. C. *Victoria prorae navis insistens.* AE. II. (Mus. Caes.)

Hujus aversae explicatio petenda ex numo simili Vespasiani ad annum V. C. 824.

V. C. 826 *P. X.* 73.

CAESAR. IMP. TR. P. II. III. COS. II. DES. III. PONT. CENS. IMP. IV.

Certi anni praesentis numi desiderantur, verum ut ad annum proxime superiorem monui, etiam ii, qui consulatum II. inscriptum habent, huc revocari possunt.

V. C. 827 *P. X.* 74.

CAESAR. IMP. TR. P. III. IV. COS. III. DES. IV. PONT. CENS. IMP. V. VI.

Acta hujus anni vide in Vespasiano.

A. T. CAESAR. IMP. COS. III. *Caput laureatum, in AE. II.*
B. T. CAESAR. IMP. VESP. vel VESPASAN. vel VESPASANVS. *Caput laureatum, in AV. et AR.*
C. T. CAESAR. IMP. PONT. *Caput laureatum, in AE. II.*
D. T. CAESAR. IMP. PONT. TR. P. COS. III. CENS. *Caput laureatum, in AE. II.*

* * *

Vt lit. B.

AETERNITAS. *Mulier stans d. caput Solis, et Lunae.* AV. (Mus. Caes.)

De hoc Aeternitatis typo vide quae advertam in numis Trajani ad V. C 864, et Severi ad V. C. 955.

* * *

Vt lit. B.

PONTIF. TR. P. COS. III. *Caduceus.* AR. (Mus. Caes.)

Rari sunt hoc adhuc anno numi Titi argentei. Aureum certum non novi. At inde ab anno sequente in utroque metallo abundant.

* * *

Vt lit. C.

TR. POT. COS. III. CENSOR. *Duplex cornucopiae intermedio caduceo.* AE. II. (Mus. Caes.)

In numis cum hoc typo omitti solitam fuisse notam S. C., dixi in moneta Tiberii ad annum V. C. 774.

V. C. 828 P. X. 75.

CAESAR IMP. TR. P. IV. V. COS. IV. DES. V. PONT. IMP. VII.—X.

Desinit CENSOR.

Hujus anni gesta vide in Vespasiano.

A. T. CAESAR. IMP. VESPASIAN. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

B. T. CAESAR. IMP. COS. IIII. *Caput radiatum, in AE. II.*

* * *

Vt lit. A.

COS. IIII. *Bos cornupeta, vel: Capricornus.* AV. (Mus. Caes.)

Vtriusque typi causa mihi ignota. An astrologiam respiciunt, cujus in numis Graecis Romanisque non pauca habemus exempla?

Vt lit. A.

PONTIF. TR. P. COS. IIII. *Victoria cistae insistens inter erigentes se angues.* In aliis: *Mulier sedens.* AV. AR. (Mus. Caes.)

V. C. 829 P. X. 76.

CAESAR. IMP. TR. P. V. VI. COS. V. DES. VI. PONT. IMP. X.

Adversae sunt ut ad annum praecedentem, aucto solum consulatu.

COS. V. *Bos, vel aquila.* AV. AR. (Mus. Caes.)

V. C. 830. 831. P. X. 77. 78.

CAESAR IMP. TR. P. VI. VII. (VII. VIII.) COS. VI. PONT. IMP. XI. XII. XIII.

Revocatur CENSOR.

A. T. CAESAR. IMP. VESPASIANVS. *Caput laureatum*, *in AV. et AR.*
B. T. CAESAR. VESPASIANVS. *Caput laureatum*, *in AR.*
C. T. CAES. IMP. AVG. F. TR. P. COS. VI. CENSOR. *Caput laureatum*, *in AE. II.*
D. T. CAESAR. IMP. PONTIF. COS. VI. CENSO. *Caput laureatum*, *in AE. II.* (Mus. Caes.)

* * *

Vt lit. A.

COS. VI. *typis variis*, *et obviis.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

IMP. XIII. *Scrofa cum suculis.* AR. (Mus. Caes.)

Reliqui typi *Iudaeam captam*, *Pacem Aug.*, *Victoriam Augusti*, vetera nempe argumenta recolunt.

V. C. 832 *P. X.* 79.

CAESAR. IMP. TR. P. VIII. COS. VII. PONT. IMP. XIV.

Vespas. Aug. IX. Tito Caes. VII. cos. Desinit iterum CENSOR.

CAESAR. IMP. VESPASIANVS. *Caput laureatum.*

TR. POT. VIII. COS. VII. *variis typis.* AV. AR. (Mus. Caes.)

* * *

T. CAES. VESPASIAN. IMP. PON. TR. P. COS. VII. *Caput laureatum.*

CAES. DOMITIAN. COS. DES. II. S. C. *Domitianus eques s. hastam.* AE. I. (Mus. Caes.)

Hunc numum, qui repugnare chronologiae videtur, vide explicatum infra in Domitiano ad eundem hunc annum.

Eodem anno

AVG. TR. P. IX. COS. VII. DES. VIII. P. M. P. P. IMP. XIV. XV.

Patri Vespasiano IX. Kal. Iul. mortuo succedit Titus. Cn. Iulius Agricola altero bello universam Britanniam vastat. Ex his victoriis Titus imperator XV. appellatur a). Ingens Vesevi incendium vastata foede pulcherrima Campaniae ora, Herculano, et Pompeiis, quas jam ad annum V. C. 816 terraemotu adflictas diximus, nunc penitus sepultis, cineribus non modo Romam usque, sed et in Africam, et Syriam perlatis b). Continuo et pontificatus maximus defertur Tito, quem, ut ait Suetonius c), *ideo se professus accipere*, *ut puras servaret manus*, *fidem praestitit*, *nec auctor posthac cujusquam necis*, *nec conscius etc.*

A. IMP. TITVS. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. *Caput laureatum*, *in AV. et AR.*
B. IMP. T. CAES. DIVI. VESP. F. AVG. P. M. T. P. P. P. COS. VII. *Caput laureatum*, *in AE. I.*

---

a) Dio L. LXVI. §. 20. b) Dio l. c. c) Cap. 9.

C. IMP. TITVS. CAES. VESP. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VII. *Caput laureatum, in AE. I.*

D. IMP. T. CAES. VESP. AVG. P. M. TR. P. COS. VII. *Caput laureatum, in AE. II.*

* * *

Vt lit. A.

COS. VII. *Bos stans.* AR. (Mus. Caes.)

Vt. lit. A.

TR. P. VIII. IMP. XIIII. COS. VII. *Quadrigae lentae, super quibus flos.* AR. (Mus. Caes.)

Numus sub ipsum imperii exordium signatus, antequam *patris patriae* nomen admisisset, quod deinceps in numis similibus non omittitur. In aliis cum simili inscriptione variant typi, sed hi obvii.

* * *

T. CAES. IMP. VESP. AVG. P. M. *Caput laureatum.*

Sine epigraphe. Imperator eques a figura militari d. pede galeae insistente globum accipit. AR. (Mus. Caes.)

Numus singularis non modo propter aversae typum, sed etiam quod titulum IMP. postponit. Sed satis vel ex typo imperatoris globum, nempe summi fastigii insigne acceptantis apparet, numum sub initium augusti imperii fuisse signatum, retento adhuc priore titulorum ordine.

V. C. 833 P. X. 80.

AVG. TR. P. IX. X. COS. VIII. P. M. P. P. IMP. XV. XVI.

Tito Aug. VIII. Domitiano Caes. VII. cos.

Saevum Romae incendium, quo absumptum rursus templum Iovis Capitolini, aliaque aedificia cum sacra, tum profana, quae enumerat Dio [a]). Titus amphitheatrum et balnea dedicat, et magnificentissimos ludos edit [b]).

A. IMP. TITVS. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. *Caput laureatum, in AV. AR.*

B. IMP. T. CAES. VESP. AVG. P. M. TR. P. COS. VIII. *Caput laureatum, in aliis radiatum, in AE. II.*

C. IMP. T. CAES. VESP. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII. *Caput laureatum, in AE. I.*

D. IMP. T. CAES. DIVI. VESP. F. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VIII. *Caput radiatum, in AE. I.*

* * *

Vt lit. C. Titus togatus sedens super congerie armorum d. ramum, s. volumen, in area S. C. *Sine epigraphe. Amphitheatrum.* AE. I. (Pedrusi Mus. Farn. Pembrock P. III. tab. 76. Mus. Caes.)

Exhibet aversa stupendae molis am-

a) L. LXVI. §. 24. b) Ibid. §. 25.

phitheatrum, dictum hodie *Coliseum*, quod propter operis firmam compagem aeternum fuerat, nisi recentior barbaries partem esset demolita. Ad illud aedificandum cum dixit Cassiodorus, Titum derivasse auri rivos a), nequaquam videatur locutus ὑπερβολικῶς, nam captis mensuris, et inito calculo confecere Barthelemyus, et P. Iacquier, solum ejus murum externum constiturum hodie XVII. milliones librarum Gallicarum b). Tanti fuerat effundere thesauros, ne deesset populo jam immanissimarum libidinum sitienti locus dignus, in quo, ut conqueritur Arnobius c), *mandi homines cerneret, et bestiarum laniatibus dissipari, interficere se alios nullius ob meriti causam, sed in gratam voluptatem consessorum, ipsosque illos dies, quibus tantum committeretur nefas, in gaudiis communibus ducerent, et festa hilaritate sacrarent.* Coeptum aedificari imperante Vespasiano, hoc demum anno finitum dedicatumque a Tito, ut dixi in annalibus, ac propterea numis illatum. Recurrit idem typus in numis Domitiani hujus anni, ut et in numis divi Titi. Etiam numi Gordiani maximae formae hujus aedificii imaginem sistunt. Multos hodie circumferri Vespasiani numos cum hac aversa, sed falsos omnes, dixi in hujus moneta.

Vt lit. A.

TR. P. IX. IMP. XV. COS. VIII. P. P. *typis variis.* AV. AR.

Numi similes ingente numero exstant. Ex typis, ceteris obviis, memorari meretur *elephas loricatus*, qui refertur haud dubie ad ludos magnifice hoc anno obitos. Hic typus saepius occurrit ob eandem causam in numis inscriptis: MVNIFICENTIA. AVG. De loricata hac bellua vide, quae notabimus in moneta Antonini Pii ad annum V. C. 902.

Copiosi sunt etiam aenei I. et II. formae, sed qui non exhibent nisi typos jam cognitos.

V. C. 834 P. X. 81.

AVG. TR. P. X. XI. COS. VIII. P. M. P. P. IMP. XVI. XVII.

L. Flavio Silva Nonio, Asinio Pollione Verrucoso cos.

Moritur Titus idib. Sept. non immuni procuratae necis suspicione Domitiano d).

Princeps fuit, si quis alius, longiore vita dignissimus; tanta illi morum comitas, tantum omnibus benefaciendi studium, quo factum, ut vulgo amor, ac deliciae humani generis vocaretur e), et quod magis mirum, privata ejus vita reprehensione, et odio publico non caruit. Nam et saevitia, et luxuria, et rapacitas, tum etiam amor intempestivarum comissationum palam notabantur, sic ut alter futurus Nero passim praedicaretur, neque alius quis tam adverso rumore, magisque invitis omnibus transiret ad principatum f). Princeps correctis in melius studiis nonnisi famae, ac virtutibus servivit. Memoriae proditae sunt nonnullae ejus voces alte in animum defigendae iis, quos moderandis populis fortuna praefecit,

a) L. V. epist. 42. b) B. L. T. XXVIII. p. 585. c) adv. gent. L. II. d) Suet. in Tito c. 11. in Domit. c. 2. Dio L. LXVI. §. 26. e) Suet. c. 1. f) Suet. c. 6. 7.

uf cum diceret, *non oportere quemquam a sermone principis tristem discedere*, aut cum recordatus super coenam, nihil se cuiquam eo die praestitisse, laudatam eam vocem promeret, *amici*, *diem perdidi* [a]). Berenicen Agrippae II. Iudaeae regis sororem, quam in Iudaea cognitam sic deperivit, ut vivo adhuc patre acciret Romam, habitaretque una in palatio, neque amplius dubitaretur, futuram conjugem, quae jam omnia conjugis munia obibat, ultro dimisit invitus invitam, quod moleste istud contubernium ferre populum Romanum persentisceret [b]). Morti proximus, *non exstare*, ajebat, *ullum suum factum poenitendum*, *excepto duntaxat uno*, quod quale fuerit, adsequi nemo, nisi per varias conjecturas potuit [c]). Vera Titi aetas inter auctores controversa est, de quo vide variorum sententias enarratas a Reimaro [d]).

Vxores. De his infra.

* * *

Numi, qui certe essent hoc anno signati mihi ignoti, qua de re mox infra in animadversionibus ad Titi monetam aliqua notabo.

Numi vagi.

Pauci sunt id genus numi, quoniam saltem inscripti sedulo consulatus tempus commode definiunt. Ex his memorandi:

IMP. TITVS. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. *Caput laureatum.*

AVGVR. TRI. POT. *Instrumenta pontificalia.* AR. (Mus. Caes.)

Similis aversa est etiam in numo Vespasiani ad annum V. C. 725 descripto, quem edi.

Eadem adversa.

BONVS. EVENTVS. AVGVSTI. *Vir nudus stans d. pateram*, *s. spicas cum papavere.* AR. (Mus. Caes.)

De bono Eventu vide dicta in numis gentis Scriboniae.

Divus Titus.

De Titi consecratione Suetonius [e]): *defunctumque nullo praeterquam consecrationis honore dignatus* est Domitianus. Consecratum S. C. dixit Eusebius [f]).

DIVO. AVG. T. DIVI. VESP. F. VESPASIANO. *Titus capite radiato sedens ante aram ignitam d. ramum*, *s. hastam.*

IMP. CAES. DIVI. VESP. F. DOMIT. AVG. P. M. TR. P. P. P. *in medio:* S. C. AE. I.

Hujus numi fidem tuetur Morellius, qui eum ex museo regis Galliarum delineavit. Reliquis est ignotus, atque ipsi etiam Vaillantio.

* * *

DIVO. AVG. T. DIVI. VESP. F. VESPASIAN. *Titus capite radiato togatus sedens super congerie armorum d. ramum*, *s. volumen*, *in imo* S. C.

Amphitheatrum. AE. II. (Mus. Caes.)

Similem utriusque partis typum vidimus in numo anni V. C. 833.

---

a) Suet. c. 8. b) Tacit. Hist. II. 2. Suet. c. 7. Dio L. LXVI. §. 15. c) Suet. c. 10. Dio L. LXVI. §. 26. d) ad Dionis L. LXVI. §. 119. e) in Domit. c. 2. f) in Chronic.

* * *

DIVVS. TITVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*

IVLIA. AVGVSTA. DIVI. TITI. F. *Caput filiae Iuliae.* AV. AR. (Morelli.)

* * *

DIVO. TITO. *Caput radiatum.*

CONSECRATIO. *Aquila stans.* In aliis: *Ara ignita.* AR. (Mus. Caes.)

De numis similibus multo serius signatis vide tractatum de numis consecrationum.

Numi restitutionum.

De his vide tractatum de numis restitutionum Vol. V.

Numi falsi.

IMP. TITVS. CAES. VESPASIANVS. AVG. P. M. *Caput Titi*, in aliis: *Capricornus.*

TR. P. VIII. IMP. XIIII. COS. VII. P. P. *Amphitheatrum.* AV.

Data opera numum hunc descriptum ab Occone, restitutum a Mediobarbo, et a Gorio insertum Thesauro Morellii a) hic recenseo, ex quo iterum, iterumque appareat, quae fuerit in obtrudendo amphitheatro impostorum aviditas, et licentia, de qua egi supra in falsis numis Vespasiani. Numus hic eo peccat, quod Titi jam Augusti titulum conjungat cum trib. potestate VIII., quod etsi forte non repugnet, tamen nullus adhuc comparuit numus, qui utrumque titulum conjungeret; omnes enim nobis cogniti numi a trib. potestate IX. Augusti honorem ordiuntur. Ad haec amphitheatrum istud nondum in consulatu Titi VII., sed anno primum sequente perfectum, dedicatumque est.

* * *

AETERNITATI. FLAVIORVM. etc. qui numus est ex Arschotanis valde suspectis.

Animadversiones in monetam Titi.

Varia observata fuit in Titi moneta oeconomia, cujus difficile est veram causam reperire, et satis esto proponere modum emissis conjecturis.

V. C. 822 — 824. Horum annorum non habemus monetam Titi certam, nisi in consortio cum fratre Domitiano, ut jam adverti ad V. C. 824.

V. C. 825. 826. Non habemus certam monetam auream, et argenteam, nisi forte ad hos annos pertinent numi frequentes utriusque metalli inscripti PONTIF. TR. POT.

V. C. 827. Rari argentei. Aureus nondum mihi observatus, ut dixi ad hunc annum.

V. C. 828. Aurum, et argentum obvium, ut et aenei II. formae; sed aenei I. formae deficiunt, et servatur haec lex, quousque Augusti titulum accepit Titus. Factum istud exeunte Iunio anni.

V. C. 832. et reliquo hoc semestri copioses videas in auro, et argento, atque etiam in aere I. et II. formae.

V. C. 833, Copiosos habemus aureos, et argenteos, qui cum consulatu VIII. conjungunt trib. potestatem IX. At nullum novi numum aureum argenteumve ab altero hoc semestri usque ad

a) Tab. VI. n. 42.

ejus mortem, quae in Septembri anni sequentis contigit, percussum; nam neque trib. potestas X., neque XI., quibus per istud intervallum praeditus fuit, amplius in ullo memorantur. Ad hoc ergo tempus magnam partem pertinebunt ii, quos, quia notis chronologicis carent, vagos appellare soleo. Copiosi autem sunt aenei I. et II. formae nota consulatus VIII. insignes, qui cadit in annum utrumque, nempe V. C. 833, et 834.

Aeneos III. vel IV. formae, quod constet, moneta Titi non offert.

Tituli Titi.

Imperator.

Hujus tituli varia fuit in Tito ratio, et ab omnium aliorum Caesarum instituto abludens. Eccam:

V. C. 822. 823, imperatoris titulo abstinet.

V. C. 824, in numis primi semestris dicitur CAES. DESIG. IMP., seu *designatus imperator*, de quo vide quae diximus in moneta Vespasiani ad hunc annum. In numis ejusdem anni serius signatis vocatur T. IMP. CAESAR, ac deinceps, donec Augustus dictus est, constanter dicitur: T. CAES. IMP. succedentibus reliquis titulis. Ab eo etiam tempore constanter caput laureatum praefert, quamquam etiam radiatum in pluribus aeneis II. formae numis, certe nunquam nudum.

V. C. 832. Titus Augustus, et factum tum, ut *το* IMP. in prioribus Titi Caesaris numis constanter postpositum, deinde in ejus Augusti numis praeponeretur, scribereturque perpetua lege: IMP. TITVS. CAES. etc. Si qui numi aliam sequuntur legem, sic ut Titus Caesar dicatur IMP. TITVS, et Titus Augustus TITVS IMP., certam metue fraudis suspicionem, aut numum extra urbem signatum puta. Ita Alexandrini minus religiosi *Αυτοκρατορος* titulum Titi nomini passim praeposuere. Idem praefigitur in numis inscriptis ΕΤΟΥΣ. ΝΕΟΥ. ΙΕΡΟΥ, tum et in denario, quem descripsi ad V. C. 824, sed qui verisimiliter signatus est Ephesi. De denario Titi Augusti cum postposito IMP. vide, quae ad annum V. C. 832 monuerim.

Quaesitum ab eruditis magnae famae viris, an titulus imperatoris Tito adhuc Caesari additus indicet, Titum a patre adscitum in imperio conlegam, an imperatoris honorem ei a victoriis delatum, de quo altero titulo mox infra agetur. Prior sententia sine dubio tenenda suadentibus istud cum historicis, tum numis. Plinius loquens de censura a Vespasiano V. C. 826 acta, quique hoc ipso tempore naturalem suam historiam scripsit, ait a): *Census, quem intra quadriennium imperatores Caesares Vespasiani, pater, filiusque censores egerunt.* Ergo imperatoris nomen commune fuit tam patri, quam filio. Tito Romam reduci, cum adhuc in itinere esset, nunciatum fuit, esse se Romae nominatum imperatorem, ut refert Philostratus b). Atque de hac imperii societate capienda sunt verba Suetonii c): *neque ex eo* (nem-

a) L. VII. p. 405. b) in Apoll. Tyan. L. V. c. 30. c) in Tito c. 6.

pe post ejus in urbem adventum) *destitit participem, atque etiam tutorem imperii agere.* Sane omnem potestatem, quantacunque conferri poterat, videmus a patre cum filio communicatam, eo in consulatibus omnibus conlega adsumpto, communi triumphi et censurae honore, collata trib. potestate, et permissa imperatorii de victoriis tituli iteratione, quoties ipse eum iteravit. Confirmatur denique verbis Plinii in Panegyrico ad Trajanum [a]), qui cum de Trajano a Nerva adoptato dixisset: *simul filius, simul Caesar, mox IMPERATOR, et consors trib. potestatis, et omnia pariter, et statim factus est,* continuo subjicit: *quae proxime parens verus* (Vespasianus) *tantum in alterum filium* (Titum) *contulit.* Si ergo hoc loco vocabulum *imperator* non partum Trajano ex victoria titulum, sed in imperio conlegium notat, idem etiam ex Plinii sententia in Tito notabit. Tamen honoris, ac potestatis primatum patri adseruere titulus Augusti, imperatoris ut praenomen, patris patriae, et pontificis maximi.

Idem invicte stabiliunt numi. In his anno V. C. 824 signatis dicitur DESIG*natus* IMP*erator.* Ad hunc titulum ex victoria partum nemo designabatur, sed datus est mox post victoriam acclamatione militari. Ad haec Titus jam anno praecedente ex captis Hierosolymis dictus est imperator, ut mox dicetur, ergo is titulus intelligendus est de Tito ad imperii conlegium designato.

Haec ut certa sunt, ita non minus certum, in numis Titi vocabulum IMP. nonnunquam valuisse tam ad notandam imperii societatem, quam imperatoris titulum ex victoriis. Ejus argumentum praebeant inscriptiones capitis in numis ejusdem anni V. C. 825, in quorum uno:

T. CAESAR. VESPASIAN. IMP. PON. TR. POT. COS. II.

in alio:

T. CAESAR. VESPASIAN. IMP. III. PON. TR. POT. II. COS. II.

Certe in utroque numo eadem est τοῦ IMP. potentia, sed in altero numo praeterea exhibetur ad indicandum titulum ex victoriis. Similis ratio est in numis V. C. 830 signatis, in quorum uno:

T. CAESAR. IMP. VESPASIANVS.

in alio:

T. CAESAR. VESPASIANVS. in aversa: IMP. XIII.

Omittitur nimirum in alterius numi antica vox IMP., quoniam in aversa ponitur addito ex victoriis numero. Neque istud modo observatur in numis Titi Caesaris, sed etiam Vespasiani, nam in hujus numo V. C. 831 signato legitur:

CAESAR. VESPASIANVS. AVG., in aversa: IMP. XIX.

* * *

Hactenus de imperatoris titulo conlegii indice, nunc in eundem ex victoriis repetitum inquiramus.

V. C. 823 certe fuit IMP. I., nam teste Suetonio [b]), Dione [c]), et Iosepho [d]), expugnatis Hierosolymis una cum patre a militibus acclamatus est imperator.

V. C. 824 videtur dictus IMP. II., sed desunt monumenta.

a) Cap. 8. b) Cap. 5. c) L. LXVI. §. 7. d) Bell. Iud. L. VI. c. 6. §. 1.

V. C. 825 IMP. III. dicitur in inscriptione Gruteriana [a]), quam supra in Vespasiano sub eodem hoc articulo esse certe hujus anni comprobavi, jungiturque cum consulatu II., et TR. POT. II. Numi ad hunc annum idem docent.

Inde ex monumentorum defectu magna lacuna usque ad annum V. C. 831, sed quae expleri commode potest sequendo inde ab hoc anno iterationem Vespasiani, quam plerumque certam habemus; nam, ut docuimus, honores pater plerosque cum filio communes habere voluit. Ex hac lege fuit Titus

V. C. 826 IMP. IV.

V. C. 827 IMP. V. VI.

V. C. 828 IMP. VII. VIII. IX. X.

V. C. 829 IMP. XI.

V. C. 830 IMP. XI. XII.

V. C. 831 IMP. XIII. consentiunt et numi.

V. C. 832 IMP. XIIII. junctum cum TR. P. VIII. COS. VII. et titulo adhuc Caesaris [b]), item

IMP. XIIII. junctum cum TR. P. VIIII. COS. VII. et titulo Augusti, in numis hujus anni.

IMP. XV. junctum cum TR. P. VIIII. COS. VII. DES. VIII. in inscriptione aquae Marciae ad portam Esquilinam [c]), et in numis. Dictus fuit IMP. XV. ex victoriis Britannicis, ut diserte Dio ad hunc annum [d]).

V. C. 833 IMP. XV. junctum cum TR. POT. COS. VIII. in numis.

IMP. XV. junctum cum TR. POT. X. COS. VIII [e]).

V. C. 833. 834. IMP. XVI. et iisdem annis.

IMP. XVII. in inscriptione portae majoris Romae junctum cum TR. P. X. COS. XIII [f]).

Causas iterationis easdem cum patre habuit, sed et has plerasque ignoramus, ut diximus in Vespasiano.

Censor.

De censura, quam cum patre egit, vide dicta in Vespasiano. Eam eadem lege, ut pater, inscripsit numis annorum 825, 826, 827, sed contra, quam pater fecit, eam restituit in numis annorum 830, 831.

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum numi Graeci habentur non pauci, suntque, ut in patre Vespasiano, argentei illi in majore pretio, qui annum novum sacrum inscriptum offerunt.

Coloniarum numi, quo tempore imperium solus obtinuit Titus, hactenus cogniti non sunt; nam quos habemus Stoborum, et Cassandreae Macedoniae urbium, Vespasiano imperante prodivere. Laudatus a Vaillantio numus Antiochiae Syriae ad hanc classem non pertinet; nam hac aetate ea colonia nondum fuit. Numum Caesareae Palaestinae ab eodem Vaillantio promulgatum offerre caput Elagabali, non Titi, in hujus coloniae numis probavimus. Etiam numus coloniae Antiochiae Pisi-

---

a) Pag. 244. 2. b) Gruter p. 243 n. 8. c) Gruter p. 177. 1. d) L. LXVI. §. 20. e) Gruter p. 189. 9. f) Gruter 176. 1.

diae Vespasiani imperio debetur propter epigraphen: T. CAES. IMP. PONT., qua vivo patre usus est.

Alexandrini plures exstant, sed quam miram habeant oeconomiam, diximus in horum classe.

PRETIVM.

Aurei, et argentei	C.
Aenei I. et II. formae	C.
Aenei III. et IV. formae	O.
Commatis peregrini:	
Argentei max. mod. cum *anno novo sacro*	RR.
Aenei urbium liberarum	R.
Coloniarum	RRRR.
Alexandrini	RR.

VXORES TITI.

Vxor I. *Arricidia* Tertullo patre equite R. nata, quam juvenis duxit [a]). Ejus nulli numi cogniti.

Vxor II. *Marcia Furnilla* in mortuae Arricidiae locum successit, splendido genere orta, cum qua divortium fecit sublata filia *Iulia* [b]). Fuere, qui ei tribuerent numum sequentem:

ΦΟΥΛΒΙΑ. CΕΒΑCΤΗ. *Hujus caput.*

ΑΡΓΕΙΡΑΙΩΝ. *Vir habitu curto, et tectus pileo Phrygio gradiens d. jaculum.* AE. (Angeloni Hist. Aug. p. 76. Patin ad Suetonii Titum c. 4.)

Vterque vir eruditus ex hoc numo colligit, hujus feminae nomen, quod varium in codicibus Suetonii legitur, nimirum *Furnilla*, *Furvilla*, *Fulvia*, *Flavilla* etc. fuisse *Fulvia*, ac Patinus quidem pertinacius istud adserit, quoniam antiquo numismati nihil potest refragari. At praestabat longius inquirere in numi fidem, aut certam ejus lectionem. Mulieri repudiatae dedicatam monetam, nedum dictam Augustam, vix credibile. Argira urbs Achaiae, in qua numum signatum censet Angelonus, mihi ignota, quanquam Aegiram memorent geographi, et numi. Credam potius, ut epigraphen aversae, ita et anticae male lectam, numumque esse Fulviae Plautillae uxoris Caracallae.

a) Suet. in Tito c. 4. b) Suet l. c.

IVLIA TITI F.

Titi ex Marcia Furnilla filia [a]). Eam pater virginem Domitiano fratri in matrimonium obtulit; quod cum is recusasset devinctus Domitiae nuptiis, collocata fuit Flavio Sabino, filio T. Flavii Sabini fratris Vespasiani, patrueli Titi, ac Domitiani [b]). Verum vix nuptam vivo adhuc patre ardentissime coepit diligere. Mortuo Tito, caesoque per iniquum praetextum marito Sabino, cumque a Domitia sua propter adulteriorum infamiam animum avertisset, non amplius tecte cum ea consuevit, sed aperte adeo, ut essent, qui crederent, fuisse eos vero matrimonio conjunctos, et testetur Philostratus [c]), eapropter nuptialia sacra Ephesi publice fuisse celebrata [d]). At enim ipse amasius causa mortis exstitit, cum praegnantem eam coegisset uterum abjicere [e]). Fuisse dictam Augustam a Tito, consecratam a Domitiano, numi docent. De anno nativitatis, ac mortis nihil certi constat. Id unum notavit Suetonius [f]), natali filiae suae a Tito captas Hierosolymas, quod accidit die II. Septembris [g]).

Passim video, tam ab historicis nostrae aetatis, quam antiquariis hanc Titi filiam dici Iuliam Sabinam, et saepe mirabar, factum istud a viris in historia critica primi subsellii, quorum agmina enumerare longum foret. Tamen nondum reperi in omni antiquitate testem sincerum, qui Iuliam nostram altero nomine *Sabinam* appellaret, neque scriptorem, neque numum, neque marmor. Vulgavit quidem Muratorius monumentum vetus, in quo legitur SABINA. AVG., quod ille nomen reliquae inscriptionis causa nonnisi Iuliae Titi F. convenire existimat [h]). Verum epigramma istud magis est mutilum, quam ut auctoritatem facere per se possit. Vltra in hanc causam cum inquirerem, comperi denique, Sabinae istud nomen ex Goltzii Thesauro in eruditorum commentarios fluxisse, qui unus omnium, ac solus numos tres *Iuliae Sabinae* nomine inscriptos vulgavit. Vide simile Goltzii figmentum repetitum in Sabina Hadriani uxore.

Observandus in Iuliae numis duplex capitis cultus. In aliis crines compositi sunt more, quem tenuit utraque Agrippina, nodo in collum retro pendente; in aliis accedit ad morem, quem observamus in numis Plotinae, et sociarum, crinium cultu turgente.

Numi Iuliae imperante Tito signati.

IVLIA. AVGVSTA. TITI. AVGVSTI. F. *Hujus caput.*

VENVS. AVGVST. *Venus seminuda aversa stans s. hastam, et simul colum-*

---

a) Suet. in Tito c. 4. b) Suet. in Domit. c. 22. Philostr. Vit. Apoll. L. VII. c. 7. c) l. c. d) Suet. in Domit. c. 10 et 22. Dio L. LXVII. §. 3. e) Suet. in Domit. c. 22. Plin. epist. L. IV. 11. f) in Tito c. 5. g) Noris Epoch. Syrom. h) Thes. inscript. p. 914. 10.

nae innixa d. galeam. AV. AR. (Khell. Suppl. ad Vaill. Mus. Caes.)

IVLIA. IMP. T. AVG. F. AVGVSTA. *Hujus caput.*

CERES. AVGVST. *vel:* CONCORD. AVGVST. *vel:* VESTA. S. C. cum *typis propriis.* AE. II. (Mus. Caes. Morelli.)

Eadem adversa.

VESTA. *Dea sedens.* AR. (Mus. Pfau ap. Gessner.)

Cum in his numis Titus non dicatur *Divus*, certum est, eos signatos vivo adhuc fratre Tito. Intelligimus etiam, a Tito filiae delatum Augustae honorem.

Numi Iuliae mortuo Tito signati.

IVLIA. AVGVSTA. DIVI. TITI. F. *Hujus caput.*

DIVVS. TITVS. AVGVSTVS. *Caput Titi laureatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

IVLIA. AVGVSTA. *Hujus caput.*

DIVI. TITI. FILIA. *Pavo cauda explicata.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Pavo in mortuarum numis symbolum obvium, at in hoc numo Iuliae, ceu Iunoni per adulationem tributum credi posset, nisi idem typus occurreret etiam in numis Domitiani Caesaris. Argenteum alium cum eodem pavonis typo citat Vaillantius, sed inscriptum: CONCORDIA. AVGVST., qualis aversa est etiam in numis Domitiani.

IVLIA. AVGVSTA. DIVI. TITI. F. *Hujus caput.*

VESTA. *Dea sedens.* AR. max mod. (Pellerin Mel. I. p. 181. Baldini ad Vaill. T. II. p. 102.)

Diva Iulia.

DIVA. IVLIA. AVGVSTA. *Hujus caput.*

Sine epigraphe. Thensa a binis elephantis tracta, super qua signum Iuliae d. sceptrum, s. ramum. AR. (Morelli, Vaill.)

DIVAE. IVLIAE. AVG. DIVI. TITI. F. S. P. Q. R. *Carpentum a binis mulis tractum.*

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XV. (*in aliis* XVI.) CENS. PER. P. P. *in medio* S. C. AE. I. (Mus. Caes.)

Ex posteriore hoc numo discimus, Iuliam V. C. 843, 844, quibus Domitianus COS. XV. fuit, jam fuisse vita functam. Etiam soli numi docent, consecratam fuisse a Domitiano, qui ejus mortis causa exstitit.

Numus restitutus.

Vide hunc descriptum in tractatu de numis restitutionum.

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum Graecarum numos habemus percussos Smyrnae, et Thyatirae, quos vide apud Vaillantium, Pellerinium, Haymium. Singularis est numus Pergami apud Spanhemium a), in quo ejus caput jungitur cum capite Domitiani, tam parum ergo dissimulata ejus Caesaris cum nepte sua consuetudine, quam illam dissimulavere Ephesii, ut supra ex Philostrato docuimus.

Coloniarum, et Alexandrini desunt.

a) In Caess. Iuliani p. 64.

PRETIVM.

Aurei	RRR.
Argentei	RR.
Argentei max. formae supra citati	RRRR.
Aenei I. formae	R.
Aenei II. formae	C. fere.

De numis commatis peregrini continuo actum.

DOMITIANVS.

Natus est ex Vespasiano et Fl. Domitilla IX. Kal. Nov. patre consule designato, inituroque mense insequente honorem, ut testatur Suetonius [a]). Fuit hic primus Vespasiani consulatus adhuc privati, isque suffectus, quem gessit per Novembrem, et Decembrem V. C. 804. Vide, quae altius in Vespasiano sub titulo *Consul* diximus. Cum pater V. C. 822 ab externis legionibus imperator pro Vitellio esset renunciatus, ipse Romae relictus a Vitellianis cum patruo Sabino exeunte Decembri obsessus est in Capitolio, hocque incenso aegre apud aedituum occultatus ibi pernoctavit; tum mane facto lineo amictu turbae sacricolarum Isiacorum immixtus ignoratusque evasit quaesito alibi latibulo [b]).

V. C. 822 *P. X.* 69.
CAESAR. PRINC. IVVENT. PRAETOR. DESIG.

Caeso circiter die XX. Decembris Vitellio progressus e latebris Domitianus a militibus Caesar consalutatur [c]). Militum judicium confirmat senatus, qui praeterea Domitiano praeturam urbanam, et consulare imperium decernit [d]).

Dixi in numis Vespasiani, et Titi ad praesentem annum V. C. 822, posse ad hunc annum referri numos aureos, et argenteos, in quorum aversa (nam anticam Vespasianus pater occupat) exhibentur Titus, et Domitianus vario cultu, et inscriptione: TITVS. ET. DOMITIAN. CAESARES. PRIN. IVVEN. vel: LIBERI. IMP. AVG. etc. quos descriptos vide in numis Vespasiani ad annos V. C. 822 et 823. Quod si horum complures revera anni praesentis sunt, necesse est, eos non in urbe fuisse signatos, quoniam uterque nonnisi exeunte Decembri, caeso nempe Vitellio, Romae Caesar est agnitus. At feriri poterant Antiochiae; nam legiones, quo tempore Vespasianum ausae sunt imperatorem proclamare, non dubitaverint,

a) In Domit. c. 1. b) Tacit. Hist. III. 74. Suet. c. 1. c) Tacit. Hist. III. 86. Suet. c. 1. d) Tacit. Hist. IV. 3. Suet c. 1.

ejus quoque filios agnoscere Caesares. Vide, quae plura in Vespasiano ad hoc argumentum pertinentia disserui.

V. C. 823 *P. X.* 70.
CAESAR. PRINC. IVVENT. PRAETOR.

Kalendis Ianuariis praeturam init a), eamque licenter, et intemperanter exercet muneribus publicis pro libidine distributis, sic ut absens Vespasianus miraretur, quod non et sibi successorem mitteret b). Adversum Gallos, Batavos, et Germanos rebelles una cum Muciano proficiscitur, verum audito per iter, rem a Petilio Ceriali prospere gestam, Lugduni subsistit c). Domitiam uxorem ducit d).

CAESAR. AVG. F. COS. *Caput Titi nudum barbatulum.*
CAESAR. AVG. F. PR. *Caput Domitiani nudum imberbe.*

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. *Caput laureatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

T. CAES. AVG. F. COS. — D. CAES. AVG. F. PR. *Capita adversa Titi et Domitiani.*

Antica cum patris capite, sed epigraphen dissimulat Vaillantius. AE. II.

TIT. ET. DOMIT. EX. S. C. *Vterque Caesar in suggestu adversus sedens, ante unumquemque inferne figura togata stans.*

IMP. CAES. AVG. VESP. COS. II. TR. POT. *Caput laureatum.* AE. I. (Mus. Caes.)

Omnes hi numi certe hoc anno signati sunt, quia Vespasianus in iis dicitur COS. II., Titus COS., et Domitianus PR*aetor*, quibus ii muniis tum fuere insignes.

Ad hunc annum referri etiam possunt numi alii cum Titi et Domitiani capitibus, quos in Vespasiano ad V. C. 822 et 823 descripsi.

V. C. 824 *P. X.* 71.
CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. et COS. DES. II.

Consul suffectus, et mox consul designatus II., ut continuo probabitur. Patris et fratris triumpho Iudaico albo equo conspicuus interest e).

CAES. AVG. F. DES. IMP. *Titus paludatus stans d. hastam, s. parazonium.*
AVG. F. COS. DES. IT. S. C. *Domitianus adversus stans eodem cultu.*

IMP. CAES. VESPASIAN. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. III. *Caput laureatum.* AE. I. (Mus. Caes.)

T. IMP. CAESAR. COS. DES. II.
CAESAR. DOMIT. COS. DES. II. *Typus idem.*

Aversa incerta, haud dubie patris Vespasiani. AE. I. (Beger Thes. Br. T. II. p. 631. Morelli.)

Eosdem hos numos jam descripseram, in moneta Vespasiani ad hunc annum, quo loco verum eorum explicatum sta-

a) Tac. Hist. IV. 39. b) Suet. in Domit. c. 1. Tac. H. L. IV. passim. c) Tac. H. L. IV. 68. 85. 56. Suet. in Domit. c. 2. Silius Ital. Punic. III. 608. d) Dio L. LXVI. §. 3. Suet. c. 1 e) Suet. in Domit. c. 2. Ioseph. Bell. Iud. L. VII. 5.

bilire conatus sum, quorsum lectorem remitto. Vtrumque numum ad solum hunc annum pertinere, indubitatum est; nam in priore Vespasianus dicitur COS. III., et in altero Titus COS. DES. II. certis praesentis anni characteribus. Quod ad Domitianum propius pertinet, cum is in his numis dicatur COS. DES. II., quaerendum, quo tempore fuerit COS. I. Tacentibus historicis litem egregie decidit tabula aenea, quae exstat apud Gruterum a):

IMP. CAESAR. VESPASIANVS. AVG. PONT. MAX.
TR. POT. II. IMP. VI. P. P. COS. III. DESIG. IIII. - - et infra:
NON. APRIL. CAESARE. AVG. F. DOMITIANO.
CN. PEDIO. CASTO. COS. - - -

Notae Vespasiani titulo additae manifeste evincunt, istud epigramma esse anni praesentis V. C. 824, et quidem TR. POT. II. semestris prioris, quo labente Domitianus mense Aprili fuit consul suffectus. Egregie etiam consentit Zonaras, qui agens de Vespasiani et Titi triumpho Iudaico, quem actum exeunte Aprili opinantur eruditi, addit, Domitianum *tum consulem* (ὑπατευοντα) interfuisse triumpho equo vectum. Serius, sed eodem adhuc anno, ut numi praesentes definiunt, designatus est COS. II. in sequens biennium, ut revera processit V. C. 826.

V. C. 825 *P. X.* 72.
CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. DES. II.

Annales hoc, et consequentibus aliquot annis nihil de Domitiano memorant. Nimirum comperto, eum rerum novarum cupidum, simulare coepit modestiam, ac simplicitatem, atque inprimis studium literarum, et amorem carminum profiteri, quo velaret animum b).

CAESAR. DOMITIAN. COS. DES. II. S. C. *Domitianus eques s. hastam.*

T. CAES. VESPASIAN. IMP. PON. TR. POT. COS. II. *Caput Titi laureatum.* AE. I. (Mus. Caes.)

De Domitiano consule designato II. egimus ad annum praecedentem. Hic typus haud dubie proponit Domitianum, quo is modo patris triumphum est comitatus, ut proxime diximus. De liberis paterni triumphi comitibus vide, quae observabimus in numis L. Veri ad annum V. C. 921.

* * *

CAESAR. AVG. F. DOMITIANVS. COS. DES. II. *Caput laureatum.*

S. C. *Templum Iovis Capitolini.* AE. II. (Mus. Theup.)

Hic numus primus est, qui laureatum Domitiani caput sistit, de quo notabo plura in tractatu de cultu capitis Augg. De typo aversae actum in numis Vespasiani ad V. C. 824.

a) Pag. 573. 1.

b) Tacit. Hist. IV. 86. Suet. in Domit. c. 2.

V. C. 826 P. X. 73.
CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. II.

Nihil de Domitiano adferunt annales, sed abundare incipiunt numi.

A. CAES. AVG. F. DOMIT. COS. II. *Caput laureatum, in AV. et AR.*
B. CAESAR. AVG. F. DOMITIAN. COS. II. *Caput laureatum, in AE. II.*
C. CAESAR. AVGVSTI. F. *Caput laureatum, in AE. II.*
D. CAES. AVG. F. *Caput laureatum, in AE. III.*

* * *

Antica incerta. (Ea, quam Gorius ad Morellii Impp. praetendit, haud dubie fallit.)

CONG. II. COS. II. S. C. *Domitianus togatus sedens in substructione adstante Liberalitate, et in imo figura ad accipiendum congiarium vestem pandente.* AE. II. (Morelli, Vaill.)

Numus insignis, et eximiae raritatis. Domitianum adhuc privatum, et primis principatus annis fuissi egregie liberalem, refert Suetonius [a]).

* * *

Vt lit. C.

DOMITIANVS. COS. II. *Duplex cornucopiae intermedio caduceo.* AE. II. (Mus. Caes.)

Vide, quae de omisso in numis similibus S. C. ad numum similem Vespasiani V. C. 827, ac praecipue Tiberii V. C. 774 notavi.

* * *

Vt lit. D.

DOMIT. COS. II. *Caduceus.* AE. III. (Morelli.)

Etiam in hoc numo, in quo item pro typo caduceus, deest nota S. C., quamvis in reliquis omnibus hujus moduli, quales copiosos, sed cum typis aliis, Morellius tabula XXV. Domitiani sistit, nunquam absit.

* * *

Vt lit. B.

S. C. *Domitianus in lentis quadrigis d. ramum, s. sceptrum cum aquila.* AE. II. (Mus. Caes.)

Indicat hic typus processum Domitiani consularem.

* * *

Vt lit. B.

VICTORIA. NAVALIS. S. C. *Victoria prorae navis insistens d. lauream, s. palmae ramum.* AE. II. (Mus. Caes.)

Typum explicavimus in moneta Vespasiani ad V. C. 824.

Reliqui typi in anni hujus numis sunt obvii.

V. C. 827 P. X. 74.
CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. III. DES. IV.

Hoc item anno neglectus in annalibus Domitianus.

Partes adversae hoc anno sunt, ut praecedente, nisi quod COS. II. in COS. III. migrat.

Vt lit. A.

PRINCEPS. IVVENTVT. *Spei typus.* AV. AR. (Mus. Caes.)

In aeneis II. formae typi obvii.

a) Cap. 9.

V. C. 828 *P. X.* 75.

CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. IV. DES. V.

Volagase I. Parthiae rege a Vespasiano auxilia adversum Alanos, et ducem belli alterum ex ejus filiis deposcente, omni ope contendit Domitianus, ut ipse mitteretur. At Vespasianus ipsa auxilia petenti regi negavit [a]).

CAESAR. AVG. F. DOMITIANVS. *Caput laureatum.*

COS. IIII. *Cornucopiae; vel Pegasus.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Antica incerta.

PON. COS. IIII. DES. V. PRINC. IVVENT. *Ara ignita.* AV.

Numum hunc aliis catalogis ignotum exhibet Morellius.

V. C. 829 *P. X.* 76.

Ex numis hujus anni conjiciunt eruditi, demandatam fuisse hoc anno Domitiano expeditionem in Sarmatas, et ab hoc recepta signa legionum, sed perperam, ut continuo patebit.

A. CAESAR. AVG. F. DOMITIANVS. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

B. *Eadem epigraphe addito COS. V. in AV. AR.*

C. CAESAR. AVG. F. DOMITIAN. COS. V. *in AE. II.*

* * *

Vt lit. A.

COS. V. *Barbarus genuflexus vexillum offert.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Antica incerta. Fallit ea, quam Gorius adfingit.

SIGNIS. A. SARMATIS. RESTITVTIS. *Idem typus.* AV. (Morelli.)

Gorius in utrumque numum commentatus [b]) ejus explicatum arcessit ex iis, quae narrat Suetonius [c]), Domitianum *necessario expeditionem unam in SARMATAS suscepisse, legione cum legato simul caeso - - - de SARMATIS lauream Capitolino Iovi retulisse.* Qua in re jucundum est videre, quam propere in fraudem inducantur ii, qui non consultis fontibus aliorum scrinia compilant. Gorius, quod passim ipse manifestat, Mediobarbum omnia sus deque vertentem plerumque secutus hoc etiam loco cum eodem duce graviter offendit. Enimvero utrumque hunc numum esse Domitiani adhuc Caesaris, ipse profitetur, et arguit istud praeter capitis inscriptionem etiam consulatus V. At Suetonius, qui Domitiani expeditiones, alias, quas Caesar, alias, quas Augustus susceperat, refert, Sarmaticum istud bellum inter posteriores enumerat [d]). Igitur ad numum hunc explicandum ex Suetonio nihil habemus subsidii, et expeditio Sarmatica, quam numus memorat, multo fuit prior altera, cujus meminit Suetonius.

Quaerenda igitur expeditio altera

a) Suet. in Domit. c. 2. Dio L. LXVI. §. 15.
b) ad Morellii Impp. Tom. II. pag. 416.
c) Cap. 6.
d) Cap. 6.

anno praesente, aut proxime praecedente in Sarmatas mota. Eam breviter attingit Tacitus [a]), prolixius persequitur Iosephus [b]), nimirum V. C. 823 Sarmatas inter belli civilis turbida Istrum transgressos irruisse in Moesiam, et adortos Romana praesidia tum modica, multos, atque una consularem legatum Fonteium Agrippam in praelio occidisse. Qua re audita Vespasianum misso exercitu duce Rubrio Gallo eos gravibus damnis adfectos ex imperii finibus submovisse. Amissa tum etiam signa Romana caeso legato verisimile est, sed postliminio recuperata hi numi docent.

Mediobarbus, Gorius, aliique ex solis his numis, nam aliis monumentis destituebantur, arguunt, hoc anno Domitianum bellum hoc mandante patre suscepisse, finivisseque. At quae eis istud adserendi ratio? an quod insigne istud factum numis Domitiani inscribitur? ergo etiam *victoria navalis*, quam in lacu Gennesareth a Vespasiano circa annum V. C. 824 reportatam diximus, tribuenda Domitiano tum Romae degenti, quoniam ea in Domitiani quoque numis, iisque V. C. 826 signatis memoratur. Neque minus male arguitur, hoc anno susceptum bellum Sarmaticum, quoniam ejus egregie confecti honos in hujus anni numis praedicatur. Sic enim etiam memoratam victoriam navalem necesse erit arguere relatam V. C. 824, quoniam eam numi Vespasiani hujus anni produnt, item anno 826, quoniam eam ad hunc annum numi Titi, et Domitiani repetunt. Piget adferre exempla, quam amaverint imperatores praeclara sua facta per plures subinde annos praedicare. Paucis ut absolvam, ex his numis neque evinci potest, ullum fuisse ad hunc annum bellum Sarmaticum, neque Domitianum ad illud gerendum Roma profectum. Et mirum sane esset, Vespasianum ejus curam mandasse potius Domitiano dubiae fidei adolescenti, et nulla bellica laude cognito, neglecto filio natu majore Tito multarum palmarum duce, ac tum in otio Romae deside.

Ad eandem victoriam Sarmaticam referri tuto posset numus Vespasiani, quem exhibui ad annum V. C. 824, in cujus aversa legimus: SIGNIS. RECEPTIS, verum ut ibi disputavi, argumentum aversae non minus pertinere potest ad bellum Germanicum, quo amissa quoque cum legionibus signa constat, et haud dubie finito tumultu recepta.

Ceterum omnis scientia, barbarum in his numis genuflexum esse Sarmatam, fundatur in vocabulo SARMATIS numi secundi; nam si illud abesset, Parthus omnino esset habendus; adeo omnis habitus, et cultus Parthum spirat, qualis nempe ad omnes apices simillimus, et item flexo genu sistitur in argenteis Augusti numis vexillum offerens, quem Parthum esse certum est. Et mirum sane videatur, Sarmatis et Parthis tanto terrarum intervallo disjunctis idem fuisse vestimenti genus. Advertendum etiam, alterum hunc numum Morellianum neque a Vaillantio, neque alio quopiam conspectum, tametsi in numis Ar-

a) Hist. IV. 59. b) de Bell. Iud. L. VII. c. 5 sub fin.

schotanis exhibeatur numus Domitiani cum simillimo barbari genu curvantis typo adjecta epigraphe: SIGNIS. A. SARMATIS. RECEPT. [a]) sed satis cognita est intuta ejus catalogi fides. Quod si numus hic delicatioribus aliis suspectus videatur, ut revera satis per hoc opus vidimus, non satis semper sinceros videri numos, quos Morellius in suo Thesauro imperatorum proposuit, tum enimvero liceret suspicari, in numo ex adductis primo contineri argumentum Parthicum, ut revera ex annalibus hujus aetatis vidimus, Vespasianum aliquoties cum Parthis collisum, sed in qua causa parce nos instruunt monumenta residua. Conjecturam insigniter firmat Eutropius, cum narrat [b]), Armeniam a Parthis sublatam, legionesque Romanorum sub jugum missas. Ex quo verisimile fit, effecisse serius Vespasianum sive auctoritate, sive minis, ut earum aquilae restituerentur, ipsum vero hos numos feriundos curasse sumpto exemplo ex numis Augusti propter similem causam signatis. Apud Silium Italicum [c]) haec Iuppiter vatem agens de Domitiano:

Huic laxos arcus olim Gangetica pubes
Submittet, vacuasque ostendent Bactra pharetras.
Hic et ab Arctoo currus aget axe per urbem,
Ducet et Eoos, Baccho cedente, triumphos.

Quibus ex verbis colligi posset, Domitianum, sed jam Augustum, saltem per duces cum Parthis bellum gessisse. Verum qualecunque istud Orientis obsequium his versibus descriptum, tum et actus triumphus nihil ad praesentes numos faciunt, qui Domitiano adhuc Caesare signati sunt.

* * *

Reliqui hujus anni numi typos obvios, aut priorum annorum offerunt.

V. C. 830 P. X. 77.

CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. VI.

Nihil produnt annales.

CAESAR. AVG. F. DOMITIANVS. COS. VI. *Caput laureatum.*

PRINCEPS. IVVENTVTIS. *Vesta sedens d. Palladium.* In aliis: *Duae dexterae junctae sustinentes aquilam legionariam prorae navis infixam.* In aliis: *Salus stans.* AV. AR.

Haec aversae epigraphe in aureis, et argenteis ejus numis ab hoc anno, usque dum Augustus diceretur, obvia est, verum typi valde differunt, atque hi, saltem quod constet, nullo cum titulo principis juventutis nexu.

* * *

Eadem adversa.

S. C. *Spei typus.* AE. I. (Mus. Caes.)

Notandum, hos numos valere etiam in subsequens biennium, per quod COS. VI. duravit.

V. C. 831 P. X. 78.

CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. VI.

Ad hunc etiam annum referendi nu-

a) Tab. 31. b) in Nerone. c) Punic. III. v. 610.

mi anno superiore descripti, ut ibidem monui.

V. C. 832. P. X. 79.
CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. VI. DES. VII.

Moritur Vespasianus pater IX. Kal. Iul. Succedit frater Domitiani Titus. Queritur noster, relictum se participem imperii, sed fraudem testamento adhibitam a). Eum solatur frater, perseverans testari consortem fore, et successorem b).

Numi ad annum V. C. 830 descripti huic etiam anno possunt applicari. Sed ad hunc annum vere pertinet numus sequens:

CAES. DOMITIAN. COS. DES. II. S. C. *Domitianus eques, s. hastam.*
T. CAES. VESPASIAN. IMP. PON. TR. P. COS. VII. *Caput Titi laureatum.* AE. I. (Mus. Caes.)

Numus hic totus nitidus est, et citra fraudis suspicionem, ei tamen pars utraque male videtur cohaerere. Nam si aversam spectes, quia Titi consulatum VII. praedicat, numus sine dubio debetur anno praesenti V. C. 832. At Domitianus hoc anno non fuit COS. DES. II., qualis dicitur in antica, sed COS. VI. DES. VII. Quin Domitianum COS. DES. II. jam vidimus in ejus numis, qui sunt anni V. C. 824. Nolo praetexere monetarii sphalma, cum facile possit apparens haec pugna conciliari. Constat, ut dicemus sub finem ad titulum consulis, ex consulatibus VI., quos Domitianus ante imperium gessit, unum tantum fuisse ordinarium, reliquos quinque suffectos. At constat etiam, anno, in quo sumus, Domitianum in annum sequentem fuisse consulem designatum, et quidem *septimum*, si habeatur ratio consulatuum quinque suffectorum, consulem *iterum*, seu II., si iidem negligantur. Si ergo postremum placuit monetario, plenum habemus numi hujus explicatum. Infra ad annum V. C. 834 videbimus, eodem modo Pagium alienum Domitiani consulatum explicasse, sed minus, ut videtur feliciter. Ceterum simile huic exemplum dabunt numi Macrini eodem modo explicandi.

V. C. 833. P. X. 80.
CAESAR. PRINC. IVVENT. COS. VII.

Non desinit clam, palamque fratri struere insidias, solicitare exercitus, meditari fugam, patienter eas injurias ferente Tito, nonnunquam cum lacrimis obsecrante, ut tandem bono erga se animo esse vellet c).

A. CAES. DIVI. VESP. F. DOMITIAN. COS. VII. *Caput laureatum, in AE. I. et II.*

a) Suet. c. 2. b) Suet. in Tito c. 9. Victor epit. in Tito. c) Suet. in Tito c. 9. in Domit. c. 2.

B. CAES. DIVI. AVG. VESP. F. DOMITIAN. COS. VII. *Caput laureatum, in AE. I. et II.*

C. CAESAR. DIVI. F. DOMITIANVS. COS. VII. *Caput laureatum, in AV. AR. et Quinariis.*

D. CAES. DIVI. AVG. VESP. F. DOMITIANVS. COS. VII. *Caput laureatum, in AE. I.*

* * *

Vt lit. C.

PRINCEPS. IVVENTVTIS. *Pallas gradiens, vel lectisternium, super quo galea, vel caper intra coronam.* AV. AR.

Hujus anni numi Palladem, ejusve attributa proponere incipiunt, quod deinde argumentum, ex quo Augustus dictus est, in ejus moneta perfrequens ad fastidium usque est, multum variante ejus deae habitu. Conspirant adeo numi cum scriptorum testimoniis, qui copiosi sunt in memorando vesano Domitiani in Palladem adfectu. Eam ab illo superstitiose cultam refert Suetonius [a]), ejusque honori celebrata quotannis quinquatria [b]), aucta eo usque insania, ut Palladis se filium publice profiteretur [c]). Vide de hoc argumento passim Martialem, et ejus deae causa turpissime adsentantem Quinctilianum [d]).

Ad eundem Palladis cultum pertinet etiam galea super lectisternio, tum et caper; nam caprum perniciosum orbi monstrum Pallas virtute, et prudentia confecit, ejusque pellem, Graecis αἰγίδα, pectori suo obduxit, serviturum partim tegumenti vice, partim praesidio adversum pericula, ut refert Diodorus Siculus [e]). Exhibent etiam copiosi Domitiani numi caput Medusae ejus pectori adfixum, ad quod haud dubiae adludit Martialis [f]):

Accipe belligerae crudum thoraca Minervae,
Ipsa Meduseae quem timet ira deae.

Et idem alibi [g]):

Dic mihi, virgo ferox, cum sit tibi cassis, et hasta,
Quare non habeas aegida? Caesar habet.

Vt lit. D.

S. C. *Amphitheatrum.* AE. I. (Vaill. Theup.)

Eodem anno signati sunt numi fratris Titi cum eodem typo, quos vide.

* * *

Copiosi sunt Domitiani numi consulatu VII. notati; verum hi non tantum ad annum praesentem, sed etiam sequentem usque ad Septembrem pertinent, quo is dictus est Augustus.

V. C. 834 *P. X.* 81.

AVG. TR. P. COS. VII. DES. VIII. PONT. P. P.

L. Flavio Silva Nonio, Asinio Pollione Verrucoso cos.

Tito idib. Sept. vita functo succedit in imperio frater Domitianus.

---

a) Cap 15. b) Cap. 4. et Dio L. LXVII. §. 1. c) Philostr. vit. Apollon. L. VII. c. 24. d) Instit. L. X. c. 1. e) L. III. c. 69. f) L. VII. epigr. 1. g) L. XIV. epigr. 179.

Ad reliquos anni hujus menses spectant numi, qui cum Augusti titulo consulatum VII. conjungunt.

IMP. CAES. DOMITIAN. (in aliis DOMITIANVS.) AVG. PONT. *Caput laureatum*, in AV. AR.

IMP. CAESAR. DOMITIANVS. AVG. *Caput laureatum*, in AV. AR.

Inscriptiones aversarum:

TR. P. COS. VII. vel: COS. VII. DES. VIII. P. P. vel TR. P. COS. VII. DES. VIII. *typis obviis*. AV. AR.

Eodem anno PONT. MAX.

A. IMP. CAES. DOMITIANVS. AVG. P. M. *Caput laureatum, in AV. AR.*

B. IMP. DOMITIAN. CAES. DIVI. VESP. F. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VII. *Caput laureatum, in AE. I.*

C. IMP. D. CAES. DIVI. VESP. F. AVG. P. M. TR. P. P. P. COS. VII. *Caput radiatum, in AE. II.*

D. IMP. CAES. DIVI. VESP. DOMITIAN. AVG. P. M. *Caput laureatum, in AE. I. II.*

Inscriptiones aversarum in AV. et AR. sunt ut in prioribus solo PONT. notatis, et conspirant plerumque typi. Aenei *Romam sedentem*, vel *Pacem Augusti* sistunt.

Ad hunc annum referendus etiam erit numus, quem sic describit Occo:

IMP. DOMIT. AVG. P. M. COS. II. X S. C. *Cornix*. AV.

Hunc numum Pagius omissum a Mediobarbo, haud dubie, quod suspectus illi videbatur, conqueritur, cum tamen temporum rationi nequaquam repugnet. Esto, Domitianum dici Augustum, et nonnisi COS. II., nimirum inquit, prudens monetarius suffectorum quinque Domitiani consulatum rationem non habuit a). Ingeniose istud, et secundum ea, quae infra ad Domitiani consulatus notabimus, vere. At enim nequaquam propterea approbandus numus, quod se chronologiae, et historiae subjicit. Aliae rationes persuadere Pagio debuerant, numum jure a Mediobarbo omissum, quas inter praecipua est, quod numo aureo inscriptum S. C. praetenditur. Ad me quod attinet, numum falsum non dixero, sed inique promulgatum; nam numi similes Domitiani typo cornicis, vel corvi obvii sunt, sed aenei IV. formae, et ejus generis, quales infra post numos hujus principis vagos recensebimus. Sed neque epigraphen Occonianam, etsi chronologiam non laedat, gemino altero exemplari mihi cognito possum confirmare. Tamen numum Domitiani, qui suffectos reticet, dedimus supra ad annum V. C. 832.

a) Critic. Baron. ad ann. Chr. 83.

V. C. 835 *P. X.* 82.
TR. P. I. II. COS. VIII. DES. IX. P. M. P. P. IMP. II.
Domitiano Aug. VIII. T. Flavio Sabino cos.

Mores urbis bonis legibus emendat. Capitolium magnifice restituit, de quo mox. Ei nascitur filius, de quo infra in Domitia.

Inscriptiones partium adversarum sunt eaedem cum iis, quas anno superiore altero loco descripsi. Variat tantum unica in eximio argenteo maximae formae, quem continuo dabo.

Vt lit. C.

TR. POT. IMP. II. COS. VIII. DES. IX. P. P. *typis obviis, plerumque Palladis.* AV. AR.

Vt lit. D.

TR. P. COS. VIII. DES. VIIII. P. P. S. C. *perpetuo et vario Palladis typo.* AE. I. II.

* * *

IMP. CAESAR. DOMITIAN. AVG. P. M. COS. VIII. *Caput laureatum.*

CAPIT. RESTIT. *Templum Iovis Capitolini tetrastylum, in cujus medio Iupiter sedens adstante ad dexteram Pallade, ad sinistram Iunone.* AR. max. mod. (Pellerin Mel. I. p. 181. Pembrock Part. III. tab. 41.)

Capitolium bello Vitelliano flammis haustum, restitutumque mox a Vespasiano, iterum imperante Tito V. C. 833 incendio absumptum est, ut ad hunc annum diximus. Eodem adhuc anno Titum ei restituendo manum admovisse docet inscriptio fratrum Arvalium, quam dissertatione illustravit Philippus a Turre a), recitatque Muratorius b), in qua legimus: VII. idus Decembres in aedem Opis convenisse sacerdotes, ut nuncuparent vota AD. RESTITVTIONEM. ET. DEDICATIONEM. CAPITOLI. AB. IMP. T. CAESAR. VESPASIANO. AVG. Mortuo anno sequente Tito fratris coepta continuavit Domitianus, absolvitque teste praeter complures alios Suetonio c), et Silio Italico d). Quae fuerit operis magnificentia, abunde docet Plutarchus e), qui, cum Capitolii ter flammis absumpti, ter restituti fata enarrasset, refert, a Domitiano in solam deaurationem absumpta XII. millia talentorum, columnas fuisse ex marmorae Pentelico, easque se vidisse Athenis longitudine crassitiei elegantissime respondente, at multum subinde decoris Romae demptum, cum perpoliendo, et exsecando minueretur vera proportio. Quo anno finitum sit opus, et dedicatum, reticent historici; at egregius hic numus annum praesentem adsignat. Templum istud in numis Vespasiani, quos vide ad annum V. C. 824, columnas in fronte sex exhibet, sed in numo praesente quatuor. Quare Domitianus aut universam structuram mutavit, aut in eo fingendo minus fideles fuere monetarii.

Saepius alias dixeram, numos argenteos maximae formae, qui primis Au-

---

a) Monum. vet. Antii. b) pag 512. c) Cap. 5. d) Punic. III. 622. e) in Poplicola.

gustorum saeculis signati sunt extra urbem cusos videri. Eam sententiam praesens numus confirmat si modo non aspernamur indicia non levia, quae is ipse suppeditat. Epigraphe, quae capiti adjicitur, in nullo certo commatis Romani conspicua est. Epigraphe etiam aversae non in orbem ducitur, ut in reliquis Domitiani omnibus, sed in lineas dividitur. Quae tamen urbs insigne hoc numisma ediderit, in incerto est.

V. C. 836 *P. X.* 83.
TR. P. II. COS. IX. DES. X. P. M. P. P. IMP. II. - .

Domitiano Aug. IX. Q. Petilio Rufo cos.

Agricola in Britannia Caledonios vincit [a]). Britanniam mari circumfluam tunc primum certa fide cognoscitur [b]). Videtur Domitianus hoc adhuc anno expeditionem in Cattos suscepisse, de qua vide annum sequentem.

IMP. CAES. DOMITIANVS. AVG. P. M. *Caput laureatum.*
TR. POT. COS. VIIII. P. P. *Pallas stans.* AR. *Caduceus.* Quin (Mus. Caes.)
Eadem adversa.
TR. POT. II. COS. IX. DES. X. *Pallas stans.* AR. (Mus. Caes.)

Eodem anno:
TR. P. III. IMP. V.

Antica non proditur.
TR. P. III. IMP. V. COS. VIIII. P. P. *Elephas.* AR. (Morelli ex museo reg. Gall.)

Hujus anni tantum argentei mihi cogniti, etsi verisimile sit, cusos etiam aureos cum iisdem typis, quod et alias plerumque factum observamus. Aenei omnino desiderantur.

V. C. 837 *P. X.* 84.
TR. P. III. IV. COS. X. DES. XI. P. M. P. P. IMP. V. VI. VII.

Domitiano Aug. X. T. Aurelio Sabino cos.

Incipit GERMANICVS, mox CENSOR.

Bellum in Cattos nulla urgente causa susceptum [c]) dux ipse componit, nisi factum istud jam anno praecedente. Certe *Germanici* titulus hoc primum anno in numis legitur. (Vide infra sub titulo *Germanici.*) Agricolae virtute pacata ad tempus Britannia, et servire coacta [d]).

A. IMP. CAES. DOMITIAN. AVG. GERMANICVS. *Caput laureatum, in AV. AR.*
B. IMP. CAES. DOMITIANVS. AVG. GERMANIC. *Caput laureatum, in AV. et AR.*
C. IMP. CAES. DOMITIAN. AVG. GERM. COS. X. *Caput radiatum, in AE. II.*
D. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. X. *Caput radiatum, in AE. II.*

a) Tacit. in Agric. c. 25 seq. b) Ibid. c. 28. Dio L. LXVI. §. 20. c) Suet. c. 6.
d) Tacit. in Agric. c. 29.

Adversa non proditur.
GERMANICVS. COS. X. *Mulier seminuda, et moesta clypeo Germanico insidens, inferne hasta fracta.* AV. (Morelli.)

Primum nunc occurrit captus ex victis, ut ferebat, Germanis titulus *Germanici*, cum tamen reversus esset a stulta expeditione, ne viso quidem hoste, ut testatur Dio [a]). Neque dubitavit agere triumphum, sed quem derisui fuisse ait Tacitus, emptis per commercia, quorum habitus, et crines in captivorum speciem formarentur [b]). Atque hunc titulum stolida vanitate partum adeo sibi proprium fecit, ut non modo in omnibus deinceps numis usque ad vitae finem reliquis suis titulis adjiciendum curaret, sed etiam passim a Martiali, Silio Italico, Statio κατ᾽ ἐξοχὴν *Germanicus* diceretur. Demus hanc veniam poetis, quia pro vocabulo *Domitianus*, quod metri legibus nimium saepe repugnat, aliud magis opportunum nacti sunt. Sed et turpis adulator Quinctilianus nulla pressus metri superstitione eum nullo alio nomine, nisi *Germanici Augusti* indicat [c]). Innumeri per annos sequentes sunt numi, qui ementitum istud victae gentis fortissimae decus jactant inscripto in aversa, ut in numo praesente, GERMANICVS, vel: GERMANIA. CAPTA, vel IMP. additis variis numeris, et in quibus typi sunt, ut in hoc ipso: *Germania moesta specie mulieris clypeo insidens*, qui ex forma oblonga Germanicus est, et quo se ea gens distinguit, vel: *Tropaeum erectum inter similem mulierem sedentem, et inter Germanum revinctis manibus inter arma sua stantem*, quod hic commemoravi, ne deinceps repetere necesse sit. Si qui erunt alii rariores typi, suo loco prodentur. Sunt qui existiment, hunc titulum multis antea annis a Domitiano fuisse adoptatum, de quo disputabo infra, quo loco de hujus principis titulis ex instituto agam.

* * *

Vt lit. A. vel B.
P. M. TR. POT. III. IMP. V. COS. X. P. P. *Pallas stans vario cultu*, vel: *Aquila insistens fulmini.* AV. AR.

Vt lit. D.
IOVI. CONSERVATORI. S. C. *Iuppiter stans d. fulmen, s. hastam*, AE. II. (Mus. Caes.)

Narrat Tacitus [d]), Domitianum, cum obsessus a Vitellianis in Capitolio apud aedituum proxima nocte lateret, ac feliciter postridie insidias evasisset, mox potiente rerum patre disjecto aeditui contubernio modicum sacellum *IOVI CONSERVATORI*, aramque posuisse, casus suos marmore expressam.

* * *

Antica incerta.
IMP. VII. COS. X. CENS. POT. P. P. *Pallas stans d. fulmen, s. hastam.* AR. (Morelli ex mus. reg. Gall.)

Vnicus hic est numus mihi cognitus, qui Domitianum jam hoc anno *censoria potestate* praeditum adserat, qui titulus in sequentis anni numis obvius est. De numi fide dubitari nequit, cum eum Morellius ex museo regis Galliarum sistat. Vide plura infra sub titulo *Censor*.

a) L. LXVII. §. 4. b) in Agric. c. 39. c) Inst. L. X. c. 1. d) Hist. L. III. 74.

V. C. 838 *P. X.* 85.
TR. P. IV. COS. XI. DES. XII. P. M. P. P. CENS. IMP. VII. VIII. IX.

Domitiano Aug. XI. T. Aurelio Fulvo cos.

Bella externa incerta, domi atrocia crudelitatis in Domitiano exempla.

A. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XI. CENS. POT. P. P. *Caput laur. in AE. I. laur. vel radiat. in AE. II.*

B. IMP. CAES. DOMITIAN. AVG. GERM. COS. XI. *Caput laur. in AE. I. laur. vel radiat. in AE. II.*

C. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. IIII. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

D. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XI. CENS. PER. P. P. *Caput laur. in AE. I. et II.*

E. IMP. DOMIT. AVG. GERM. COS. XI. *Caput muliebre in AE. III.* (Morelli tab. XXIV. n. 35.)

* * *

Vt lit. C.

P. M. TR. P. IIII. IMP. VII. COS. XI. P. P. *Pallas stans*, vel: *Aquila insistens fulmini.* AR. (Morelli tab. X. n. 28 seq.)

Vt lit. C.

P. M. TR. P. IIII. IMP. VIII. COS. XI. P. P. *Aquila insistens fulmini.* AV. (Morelli ex mus. reg. Gall.) vel: *Pallas stans.* AR. (Morelli.) vel: *Victoria.* Quin. (Morelli.)

Vt lit. C.

IMP. IIII. COS. XI. CENSORIA. POTESTAT. P. P. *Germania clypeo insidens.* AV. AR. In aliis: CENS. POT. *vel:* CENS. PER. *typis jam notis.* AV. AR. (Morelli, Mus. Caes.)

Vt lit. A. vel B.

S. C. *Imperator paludatus stans d. parazonium, s. hastam, d. pede fluvium procumbentem calcat.* AE. I. (Mus. Caes.)

Fluvium hunc esse Rhenum, quem revera per expeditionem anni prioris transgressum Domitianum scribit Zonaras, indicant alii numi huic simillimi, nisi quod praeterea in imo scriptum offerant RHENVS, quos depictos sistunt Patinus [a]), et Morellius. Vt prioris generis numi sunt obvii, ita hi cum vocabulo RHENVS rarissimi, nisi forte praestat fraudem suspicari; nam magnopere mirum, eum ignotum fuisse Vaillantio, ignotum item nobilissimis aliis museis. Neque Morellius ad ejus numi picturam musei mentionem adjecit; ex quo apparet, aliorum eum tantum indicia secutum. A Rheno adulandi etiam materiam cepit Martialis, cum principem adloquitur: *Tibi summe Rheni domitor etc.* [b]).

Eodem anno.
TR. P. V. IMP. IX. X. XI.

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. V. *Caput laureatum.*

---

a) Ad Suet. Domit. c. 2. b) L. IX. epigr. 7.

IMP. VIIII. COS. XI. CENS. POT. P. P. *Pallas.* AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

IMP. XI. COS. XI. CENS. P. P. P. *Pallas.* AR. (Mus. Caes)

Aenei copiosi reliqui I. et II. formae, qui consulatu XI. notantur, obvias habent, tritasque inscriptiones, et typos. De rarioribus aeneis III. formae hujus anni agetur separatim sub finem.

V. C. 839 *P. X.* 86.

TR. P. V. COS. XII. DES. XIII. P. M. P. P. CENS. IMP. XI. XII. XIII.

Domitiano Aug. XII. Serv. Corn. Dolabella cos.

Primus agon Capitolinus constitutus, more Olympicorum quinto quoque anno redeunte celebratus [a]). Incipit bellum Dacicum auctore gentis rege Decebalo [b]), per plures annos varia fortuna, sed etiam magno Romanorum opprobrio gestum, de quo vide Tillemontium ad hunc et sequentem annum.

Magna est inter eruditos lis, quo anno bellum istud coeperit, quoque desiverit, quorum varias opiniones proponit Tillemontius in nota VI. ad hunc annum. Singuli numos in sententiae suae patrocinium advocant. Verum confidenter ausim adserere, Domitiani numos omnes quibuscunque annis signatos nullum praebere Dacici belli indicium, sive inscriptiones, sive typos consulas, et si careremus historicis, ignoraremus sane, bellum a Domitiano cum Dacis gestum. Pagius, qui numos advocat, aut Dacos cum Germanis confundit, aut vagis numorum typis rem agit [c]). Quare Tillemontius optimo inter haec incerta consilio Eusebio inhaerendum censet, qui initium hujus belli anno praesente adfigit, durasse vero saltem usque ad exitum anni V. C. 843, quoniam idem Eusebius ad annum sequentem Domitiani triumphum Dacicum constituit, cujus ipse etiam Suetonius meminit [d]). Iuvat hoc loco monere, exstare numum Domitiani ab incerto populo signatum, inscriptumque: ΜΤΣΙΑ, typo provinciae lugentis, quo indicari Daciam cisdanubianam, et ipsum hoc Domitiani cum Dacis bellum, dixi in numis Moesiae superioris Vol. II. pag. 6.

A. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. V. *Caput laureatum in AV. et AR.*

B. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XII. CENS. PER. P. P. *Caput laur. in AE. I. laur. vel radiat. in AE. II.*

* * *

Vt lit. A.

IMP. XI. COS. XII. CENS. P. P. P. (Mus. Caes.) Fuisse imperatorem XI. adhuc XIII. Kal. Mart. hujus anni, docet tabula honestae missionis apud Sanclementium [e]).

IMP. XII. COS. XII. CENS. P. P. P. (Mus. Caes.)

IMP. XIII. COS. XII. CENS. P. P. P. *typis jam cognitis Palladis, vel Germaniae scuto insidentis.* AV. AR. et Quin.

---

a) Censorin. de die nat. c. 18 sub. init. et fin. b) Eusebius. c) Critic. Bar. ad ann. Ch. 86. d) Cap. 6. e) de vul. aera. p. 155.

Eodem anno.

TR. P. VI. IMP. XIV.

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VI. *Caput laureatum.*
IMP. XIIII. COS. XII. CENS. P. P. P. *Pallas.* AV. AR. (Mus. Caes.)

In aeneis utriusque formae copiosis typi jam vulgati.

V. C. 840 *P. X.* 87.

TR. P. VI. COS. XIII. DES. XIV. P. M. P. P. CENS. IMP. XIV.

Domitiano Aug. XIII. A. Volusio Saturnino cos.

Bellum cum Dacis continuatum creditur.

A. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VI. *Caput laureatum, in AV. et AR.*
B. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XIII. CENS. PER. P. P. *Caput laur. in AE. I. laur. vel radiat. in AE. II.*

* * *

Vt lit. A.

IMP. XIIII. COS. XIII. CENS. P. P. P. *Typis solitis.* AV. AR. et Quin.

Eodem anno.

TR. P. VII. IMP. XIV.

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VII. *Caput laureatum.*
IMP. XIIII. COS. XIII. CENS. P. P. P. *Typis Palladis.* AR. *Victoriae.* Quin. (Mus. Caes.)

Aenei vetera argumenta repetunt.

V. C. 841 *P. X.* 88.

TR. P. VII. COS. XIV. P. M. P. P. CENS. IMP. XIV. XV. XVI.

Domitiano Aug. XIV. L. Minucio cos.

Ludi saeculares acti. Ad hunc annum, etsi re satis incerta, refert Tillemontius seditionem a L. Antonio Germaniae superioris praeside motam, qui imperium invadere est ausus. Adversus eum profectus quidem Domitianus, mox iterum reversus est, audito, Antonium a L. Maximo victum, caesumque esse. Vide plura apud Tillemontium.

A. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XIIII. CENS. PER. P. P. *Caput laur. in AE. I. Caput laur. vel radiat. in AE. II.*
B. IMP. CAES. DOMITIAN. AVG. GERMANICVS. *Caput laureatum, in AV. et AR.*
C. DOMITIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum in AV.*
D. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERMAN. P. M. TR. P. VII. *Caput laureatum, in AV. et AR.*
E. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VII. *Caput laureatum, in AV. et AR.*
F. IMP. DOMIT. AVG. GERM. COS. XIIII. *Caput Palladis, in AE. III.* (Morelli tab. XXV. n. 29.)

G. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERMANIC. COS. XIIII. *Caput laureatum, in AR.* (Mus. Caes.)

* * *

Vt lit. G.

CENS. P. P. P. *Pallas stans d. fulmen, s. hastam, pro pedibus clypeus.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. D vel E.

IMP. XIIII. COS. XIIII. CENS. P. P. P. *Germania sedens, vel Pallas.* AV. AR.

IMP. XV. COS. XIIII. CENS. P. P. P. *Pallas.* AR. (Mus. Caes.)

Antica incerta.

IMP. XVI. COS. XIIII. CENS. P. P. P. *Pallas.* (Morelli.)

Cum mihi de antica non constet, certus esse non possum, utrum numus hic ad trib. potestatem VII. an VIII. referendus sit.

Vt lit. C.

GERMANICVS. COS. XIIII. *Germania moesta clypeo patrio insidens, infra hasta fracta.* AV. (Mus. Caes.)

Eodem anno.

TR. P. VIII. IMP. XVII.—XX.

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VIII. *Caput laureatum.*

IMP. XVII. COS. XIIII. CENS. P. P. P.

IMP. XVIII. etc.

IMP. XIX. etc.

IMP. XX. etc. *Typi in his plerumque Palladis.* AR. (Mus. Caes. Morelli.)

Numi tribunatus VIII. possunt etiam referri ad annum sequentem, quo Domitianus fuit adhuc COS. XIIII.

Aenei I. et II. formae typis obviis.

LVDI SAECVLARES.

Primus ex imperatoribus Augustus ludos saeculares celebravit anno V. C. 737, et quidem ut testabatur ipse Claudius a), *intermissos eos Augustos multo post diligentissime annorum ratione subducta in ordinem redegit.* Scripserat haec Claudius adhuc privatus in historiis suis. Verum idem in principatu suo culpabat Augustum, tanquam anticipasset ludos, nec legitimo tempori reservasset b), atque hoc titulo repetiit hos ludos V. C. 800, credo, quod justum videbatur, saeculares secundum saecula urbis conditae constitui, de quo canone vide quae olim copiosius sumus dicturi ad numum Maximiani Herculei inscriptum: SAECVLARES. AVGG. Anno ab his XLI. eos rursum fecit Domitianus *computata ratione temporum ab anno, non quo Claudius proxime, sed quo olim Augustus ediderat* c). Eundem hunc annum testatus est etiam Censorinus d): *Septimos Domitianus, se XIV. et L. Minucio Rufo cos. anno DCCCXLI.* Tabulae Capitolinae eos in annum sequentem differunt. Memorant enim annum V. C. 841, qui in nostris Varronianis est 842. Sed quod ad verum horum ludorum tempus, modumque pertinet, non est hujus loci inquirere, et videri

a) Suet. in Claud. c. 21. b) Suet. l. c. c) Suet. in Domit. c. 4. d) de die natali c. 17.

possunt, quae copiose disputant Censorinus [a]), Zosimus [b]), Valerius Maximus [c]), et auctores moderni, quorum elucubrationes collegit Fabricius [d]). Quod huc pertinet, certum est ex Censorino, anno praesente a Domitiano hos ludos factos, et numi praeterea nos edocent, eos celebratos in Domitiani trib. potestate VIII., nam numi, qui horum ludorum meminere, tribunatum VIII. passim eloquuntur. Verum haec ipsa peristasis molesta nonnullis visa. Nimirum, inquiunt, constat, saeculares in aestate celebrari solitos. At numi eorum testes Domitiani tribunatum VIII. inscriptum habent omnes. Coepit is idib. Septembris V. C. 841, ergo ludi hi acti essent aestate jam praeterita. Istud anni tempus ut salvum persistat, nos existimant repugnare, si differantur in aestatem anni sequentis, quo tempore Domitianus adhuc consulatu XIV. et trib. potestate VIII. insignis fuit. Dubium istud ut expediat Pagius, qui hanc causam uberius tractavit [e]), exhibet ex Mediobarbo numum, qui cum mentione saecularium Domitiani tribunatum VII. conjungit. Refertur is apud Mediobarbum inter aeneos pagina 137 sub finem, captus ex indice manuscripto musei Cavatortae, teste parum idoneo. Alterum testimonium validius narrante Pagio, missam sibi esse picturam numi argentei, in cujus una facie legitur: IMP. CAES. DOMIT. AVG. GER. P. M. TR. P. VII., in altera: COS. XIIII. LVD. SAEC. FEC. typo praeconis gradientis, atque in hoc denario notam VII. esse integerrimam fatentibus ipsis, qui videre, Toinardo, et Vaillantio. Haec Pagius. Hoc inditium si non fallit, praeter Censorini oraculum aliud habemus testimonium certissimum, ludos hos celebratos fuisse anno praesente, neque in sequentem differri posse, numosque horum solennium praecones majore deinceps copia per seculum proxime tribunatum VIII. fuisse signatos. Non praetermittendum, quo tempore hi ludi spectabantur, Tacitum fuisse praetorem, iisque intentius adfuisse, quoniam erat sacerdotio quindecumvirali praeditus, ad quod horum ludorum cura pertinuit, ut ipse perhibet [f]).

Cum aliorum etiam Augustorum habeamus numos ludorum saecularium testes, nempe Augusti, Severi, Philipporum, Gallieni, Maximiani Herculei, in nullis tamen ritus, ac caerimoniae per haec sacra observatae tam varie, ac diligenter exhibentur, quam in his Domitiani. Operae igitur pretium, si in his curatius versemur.

A. DOMITIANVS. AVGVSTVS. GERMANICVS. *Caput laureatum, in AV.*

B. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VIII. *Caput laureatum, in AR. et Quin.*

C. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VIII. CENS. PER. P. P. *Caput laur. in AE. I. laur. vel radiat. in AE. II.*

---

a) L. c. b) L. II. sub init. c) L. II. c. 4. d) Bibliograph. ant. pag. 412. e) Critic. Baron. ad ann. Chr. 88. f) Ann. XI. 11.

* * *

Vt lit. A.

COS. XIIII. *Cippus, cui inscriptum:* LVD. SAEC. FEC. *intra lauream.* AV. (Mus. Caes.)

Alius, sed antica, ut lit. B. et ex AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

COS. XIIII. LVD. SAEC. FEC. *Vir togatus gradiens tectus galea, ex qua binae alae adsurgunt, d. bacillum, s. clypeum rotundum.* AR. et Quin. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

Eadem epigraphe inserta cippo, juxta candelabrum, et similis vir gradiens. AR. (Mus. Caes.)

Gorius varias eruditorum conjecturas enumerat, quid opinandum sit de viro, cultu tam singulari ingrediente [a]), aliis Salium, aliis Fecialem, aliis praeconem putantibus, atque ipse denique suam proponit conjecturam, videri Minervam a Domitiano propter cognitum in eam adfectum ludorum, de quibus agimus, arbitram constitutam, atque istud paullo infra [b]) non jam conjicientis more, sed confidenter adfirmat. Non meminit Gorius, simillimam figuram, nisi quod pro bacillo caduceum dextera praefert, proponi etiam in numis Augusti ad annum V. C. 737, tum et gentis Sanquiniae, signatis item occasione ludorum saecularium illo tempore obitorum. Vnde liquet, virum sic indutum esse qualemcunque horum ludorum, aut caerimoniarum ministrum, ac verisimiliter praeconem ludos promulgantem, ut jam ad numos hujus argumenti gentis Sanquiniae observavi, nisi forte fuit habitus ipsorum quindecumvirorum, quorum, ut dixi, fuit procurare ludos saeculares.

Vt lit. C.

COS. XIIII. LVD. SAEC. FEC. S. C. *Imperator togatus stans d. pateram ad aram sacrificat; hinc mulier humi sedens, et d. cornucopiae tenens, illinc popa porcam attinens, pone citharoedus, et tibicen.* AE. I. (Mus. Farn. Morelli.)

Hic, et sequentes numi egregie nos in ludorum saecularium caerimoniis erudiunt, et apposite ad ea, quae de eorum origine et ritu liberaliter commemorant Valerius Maximus [c]), et cumprimis Zosimus [d]). In praesente numo fingitur imperator sacris ad aram operans ad lyrae et tibiae concentum. Iacet humi Tellus mater, quam notat cornucopiae, nimirum fecundam rerum parentem, et adducitur porca, nempe Telluri immolanda, quod ipsum praeceptum est versibus Sibyllinis inter haec ludorum solennia fieri, quos hoc loco sistit Zosimus:

ἀυθι δε Γαιῃ
Πληθυμενῃ χοιρος τε και ὑς ἱεροιτο μελαινα.

deinde vero Telluri
Feraci porcus, et sus immoletur nigra.

Vnde et Horatius inter alia numina, quibus tum vota fieri consuevere, Tellurem quoque invocat [e]):

Fertilis frugum, pecorisque Tellus
Spicea donet Cererem corona.

---

a) Ad Morellii Impp. T. II. p. 427. b) pag. 429. c) L. II. c. 4. §. 5. d) L. II. sub init. e) Carm. saec. v. 29.

Vt lit. C.

COS. XIIII. LVD. SAEC. FEC. S. C. *Imperator togatus stans d. pateram ad aram sacrificat citharoedo et tibicine adstantibus, juxta popa bovem attinens, pone alius victimam securi feriens, pone templum sex columnarum.* AE. II. (Mus. Caes.)

Horum ludorum tempore oblatos fuisse Iovi et Iunoni boves albos, Diti, et Proserpinae nigros, cum ex se, tum ex versibus Sibyllinis memorat Zosimus, et Horatius [a]):

Quique vos bobus veneratur albis.

Vt lit. C.

Similis aversa, nisi quod popa adstans caprum, et ovem attinet. AE. II. (Mus. Caes. Morelli.)

Has quoque victimas explicat Zosimus: *prima*, ait, *nocte spectaculorum* (nam tres dies, noctesque duravere) *tribus aris in ripa fluminis constructis imperator cum quindecumviris tres agnos caedit.* Mox infra ex oraculo Sibyllae versum recitat:

ἐνθα σε ῥεζειν
Ἱερα ποντογενοις Μοιραις ἀρνας τε και
αιγας.

subinde te immolare
Natis mari Parcis ovesque, et capros.

Vt lit. C.

Similis aversa, nisi quod humi procumbat Fluvius d. cornucopiae tenens. AE. II. (Mus. Caes. Morelli.)

Est hic fluvius Tiberis; nam docente Zosimo ex lege horum ludorum hostiae propter Tiberis ripam ad Terentum (locum sic dictum in campo Martio) diis sacrificabantur, monente id ipsum Sibylla quoque:

Θεοισι μεν ἀθανατοισι
Ρεζειν ἐν πεδιῳ παρα Θυμβριδος ἀπλετον
ὑδωρ.

diisque immortalibus
Sacrificare in campo propter Tiberis
immensum fluentum.

Vt lit. C.

COS. XIIII. LVD. SAEC. FEC. S. C. *Imperator togatus stat s. volumen tenens, adstat pone vir alius togatus; inde procedunt tres pueri manibus elatis palmae ramum praeferentes.* AE. I. (Mus. Farnes. Morelli.)

Explicationem puerorum procedentium suppeditat Zosimus: *die tertio in Apollinis aede Palatina ter novem illustres pueri, totidemque puellae, patrimi omnes, ac matrimi, hoc est: qui ambos parentes adhuc superstites habent,* (οἱ παντες ἀμφιθαλεις, ὁπερ ἐστιν, ἀμφοτερους τους γονεις ἐχοντες) *hymnos et paeanas Graeca Romanaque lingua canunt.* Similia mox recitant versus Sibyllini. Et secundum hoc Horatius [b]):

Condito mitis, placidusque telo
Supplices audi pueros Apollo,
Siderum regina bicornis audi
Luna puellas.

Et Catullus [c]):

Dianae sumus in fide.
Puellae, et pueri integri,
Dianam pueri integri,
Puellaeque canamus.

Vt lit. C.

COS. XIIII. LVD. SAEC. FEC. S. C. *Imperator togatus stans d. extenta adlo-*

a) Carm. saec. v. 49. b) Carm. saec. v. 33. c) in Carm. saec.

quitur tres figuras togatas genu flectentes, et manus attolentes. AE. I. (Mus. Farnes. Morelli.)

Verisimile est, hoc typo sisti Domitianum, qui tanquam pontifex maximus hortatur Quirites, ut ludos hos magna frequentia et adsiduitate peragant, quod ipsa etiam Sibylla in extremis suis versibus monet:

ἤμασι δ' ἐστω
Νυξι τ' ἐπασσυτεϱησι θεοπϱοπιυς κατα θωκυς
Παμπληθης ἀγυϱις, σπυδη δε γελως τε μεμιχθω.

diebus vero sit
Noctibusque singulis ad deorum pulvinaria
Frequens conventus, seriaque cum ludicris alternent.

Vt lit. C.

COS. XIIII. LVD. SAEC. FEC. S. C. *Imperator togatus sedens in suggestu, cui inscriptum:* SVFPD., *porrigit aliquid figurae togatae infra stanti adstante figura alia minore, et manus attollente, in suggestu duo vasa donis referta, retro templum quatuor columnarum.* AE. I. (Mus. Caes.)

Literas suggestui inscriptas explent eruditi legendo: SVF*fimenta* P*opulo* D*ata*, iisque notari putant ea, quae narrat Zosimus [a]): *paucis diebus, antequam ludi peragerentur, in Capitolio, temploque Palatino quindecumviri sedentes in suggestu lustralia populo distribuebant. Ea sunt faces, et sulphur, et bitumen.* Non alius magis numus falsariorum turpem artem exercuit, vidique ejus generis exempla innumera ex omni metallo, etiam maximae formae.

Vt lit. C.

COS. XIIII. LVD. SAEC., *cum quo continuo jungitur:* A. POP., *reliqua epigraphe* FRVG. AC. *inscripta suggestui. Imperator togatus sedens in suggestu, inferne duae figurae togatae, quarum una ex vase fruges effundit, pone templum, in imo:* S. C. AE. (Mus. Caes.)

Aversae epigraphe nodum offert vindice dignum. Spanhemius eam sic explicandam existimat: A. POP*ulo* FRVG*es* AC*ceptae*, quae illae verba de primitiis frugum, tritici, hordei, fabarum intelligenda censet, quas ineuntibus hisce ludis universus populus diis sacrorum illorum praesidibus offerret, quaeque sacris illis peractis, ut ait Zosimus, universo populo distribuerentur, *και τῳ παντι δημῳ διανεμονται* [b]). Ex Spanhemii ergo, aliorumque mente fuit populus, qui fruges accepit, vel, ut cum numis loquar, a quo fruges acceptae sunt. Nuper vir praeclare eruditus Steph. Antonius Morcellus aliam ejus explendae viam inivit, scilicet: COS. XIIII. LVD*is* SAEC*ularibus* A. POP*ulo* FRVG*es* AC*cepit*, miraturque, istud a Spanhemio observatum non esse, cum idem primitiarum, quas pontifex maximus diis libaret, oblationem hic significari, erudite, ut solet, ostenderit [c]). Aliter ut sentiret, virum eruditum impulerit ipsa epigraphes ratio. Nam in hac tantum exprimuntur verba: COS. XIIII. LVD. SAEC. omisso FEC*it*, quod in praecedentibus nunquam deest. At

a) L. c. b) de praest. num. T. II. p. 538. c) de Stilo inscript. p. 237.

enim fieri poterat, ut vocabulum istud, quo reliquae inscriptioni locus fieret, excluderetur, sic tamen, ut illud subaudiri necesse sit, quo modo in numis Augusti ad annum V. C. 737, et gentis Sanquiniae legitur tantum: AVGVST. DIVI. F. LVDOS. SAE., suppresso, quod subaudiendum est, *fecit*. Probabilior alia causa fuerit, quod naturalis epigraphes lex suam videatur lectionem imperare. Nam cum illa incipiat cum recto COS. XIIII., non poterit oratio claudi cum vocabulo AC*ceptae*, sed AC*cepit*. Non negavero, in hac Morcelli sententia inscriptionis stilum magis esse nitidum, ac tersum, an vero etiam veritati magis consentaneum, magnopere dubitem. Etenim si sic legas, is, qui fruges accepit, non erit populus, sed Domitianus, qui a populo accepit. At vero nullum habemus veterum testimonium, per hos ludos a populo principibus munus fuisse oblatum, sed potius contrarium. Ergo cum istud probari non possit, neque vel levissimo argumento probaverit ipse ejus sententiae auctor, possumus adhuc explicationem receptam sequi, et beneficium istud in populum collatum credere.

V. C. 842 *P. X.* 89.
TR. P. VIII. IX. COS. XIV. DES. XV. P. M. P. P. CENS. IMP. XXI.

T. Aurelio Fulvo II. A. Sempronio Atratino cos.

Deficiunt certa hujus anni gesta. Aliqui ad hunc annum Domitiani in Dacos expeditionem referunt.

Pars numorum, qui trib. potestatem VIII. et consulatum XIV. continent, quosque ad annum superiorem descripsi, ad hunc etiam annum possunt referri, nisi aliud praecipiat imperatoris titulus quater in hoc tribunatu auctus, sed qui parum chronologiae servit.

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VIIII.
Caput laureatum.
IMP. XXI. COS. XIIII. CENS. P. P. P. *Pallas*. AR. (Mus. Caes.)

Aeneos certos hujus anni non habemus. Ceterum ad annum praesentem aeque ac praecedentem pertinent numi inscripti COS. XIV., qui consulatus numerus utrumque annum occupat.

V. C. 843 *P. X.* 90.
TR. P. IX. COS. XV. P. M. P. P. CENS. IMP. XXI.

Domitiano Aug. XV. M. Cocceio Nerva II. cos.

Incerta etiam hujus anni gesta.

A. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XV. CENS. PER. P. P. *Caput laureatum in AE. I. laureatum vel radiatum in AE. II.*
B. DOMITIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum, in AV.*
C. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. VIIII. *Caput laureatum, in AR.*
D. IMP. DOMIT. AVG. GERM. COS. XV. *Caput laureatum, in AE. III.*

* * *

Vt lit. C.

IMP. XXI. COS. XV. CENS. P. P. P. *Pallas.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

GERMANICVS. COS. XV. *Germania clypeo insidens.* AV. In alio: *Imperator in quadrigis d. ramum, s. sceptrum cum aquila.* AV. (Mus. Caes.) AR. (Morelli.) In aliis: *Pallas stans vario cultu.* AV. (Morelli.)

Sunt, qui Domitiani triumphum Dacicum ad hunc, vel sequentem annum constituunt, capto praeterea augurio ex quadrigis, ut putant, triumphalibus, quas offerunt numi consulatu XV. notati, quo Domitianus hoc et sequente anno insignis fuit. Verum idem typus exstat etiam in aureo apud Morellium cum nota COS. XIIII., qui adeo referendus est ad proximum superius biennium, quin et in numis consulatibus XVI. et XVII. inscriptis. Ex quo satis apparet quadrigas has non esse triumphales, sed iis processum Domitiani consularem indicari, praecipue cum aquilam consularem manu praeferat, de quo consulatus insigni monebimus plura in tractatu de consulibus Augustis.

* * *

Aenei I. et II. formae argumenta cognita repetunt. De aeneis III. formae agetur sub finem numorum hujus principis.

Eodem anno.

TR. P. X. IMP. XXI.

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. X. *Caput laureatum.*

IMP. XXI. COS. XV. CENS. P. P. P. *Pallas.* AR. (Mus. Caes.)

V. C. 844 P. X. 91.

TR. P. X. XI. COS. XV. DES. XVI. P. M. P. P. CENS. IMP. XXI.

M. Vlpio Trajano, Man. Acilio Glabrione cos.

Triumphum de Dacis ad hunc annum refert Eusebius, quem etiam memorat Suetonius [a]), sed sine temporis nota.

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. XI. *Caput laureatum.*

IMP. XXI. COS. XV. CENS. P. P. P. *Pallas.* AR. (Mus. Caes.)

* * *

Antica incerta.

VOTA. PVBLICA. COS. XV. *Imperator ad aram sacrificans sociis tibicine, popa, victima.* AR. (Mediob.)

Mediobarbus in his votis intelligit decennalia. Sin istud, numus erit anni praecedentis 843, vel praesentis 844, prout nimirum Domitianus decennalia celebraverit vel ineunte anno X. imperii, vel exeunte, de quo non satis constat. Sed conceptorum publice votorum variae esse causae potuere.

* * *

Exstant complures aenei omnis formae cum consulatu XV., sed qui aeque anno praecedenti possunt adplicari.

V. C. 845 P. X. 92.

TR. P. XI. COS. XVI. P. M. P. P. CENS. IMP. XXI.

Domitiano Aug. XVI. Q. Volusio Saturnino cos.

Nihil memoria dignum suppeditant annales.

---

a) Cap. 6.

A. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XVI. CENS. PER. P. P. *Caput laur. in AE. I. laur. vel radiat. in AE. II.*

B. DOMITIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum, in AV. rarius nudum, in AV.* (Mus. Caes.)

C. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. XI. *Caput laureatum, in AR.*

* * *

Vt lit. C.

IMP. XXI. COS. XVI. CENS. P. P. P. *Pallas.* AR. (Mus. Caes.)

Antica non proditur.

IMP. XXI. COS. XVI. CENS. P. P. P. *Palma.* Deest. S. C. AE. II. (Morelli.)

Propter typi raritatem commendandus, etsi ignorem, quae causa palmam in hujus anni moneta plantaverit, nisi forte adludit ad patris in Iudaea victorias. Numum citat Morellius ex museo Schwarzburgico, nunc Saxo-gothano. At miror, eum reticeri a Liebeo, qui rariores ejus musei numos descripsit.

Vt lit. B.

GERMANICVS. COS. XVI. *Germania clypeo insidens*, vel: *Imperator in processu consulari*, vel: *Pallas.* AV. (Mus. Caes.)

Eodem anno

TR. P. XII. IMP. XXII.

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. XII. *Caput laureatum.*

IMP. XXII. COS. XVI. CENS. P. P. P. *Pallas vario cultu.* AR. (Mus. Caes.)

Possunt hi numi etiam referri ad partem priorem anni sequentis.

V. C. 846 *P. X.* 93.

TR. P. XII. XIII. COS. XVI. P. M. P. P. CENS. IMP. XXII.

Pompeio Conlega, Cornelio Prisco cos.

Bellum in Sarmatas hoc forte anno a Domitiano susceptum legione cum legato simul caesa, cujus meminit Suetonius [a]).

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. XIII. *Caput laureatum.*

IMP. XXII. COS. XVI. CENS. P. P. P. *Pallas.* AR. (Mus. Caes.)

* * *

Aenei consulatu XVI. notati, quoniam hic in tres annos cadit, et abstinent mentione tribuniciae potestatis, certo ex his anno adfigi nequeunt, quod notandum pariter ad annum sequentem.

V. C. 847 *P. X.* 94.

TR. P. XIII. XIV. COS. XVI. DES. XVII. P. M. P. P. CENS. IMP. XXII.

L. Nonio Torquato Asprenate, T. Sextio Magio Laterano cos.

Nihil ad hunc annum memorabile sufficit historia.

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. XIIII. *Caput laureatum.*

a) Cap. 6.

IMP. XXII. COS. XVI. CENS. P. P. P. *Pallas.* AV. AR. (Mus. Caes.)

* * *

Numos alios omnis metalli, qui praeterea ad hunc annum referri possunt, pete ex praecedente biennio.

V. C. 848 *P. X.* 95.

TR. P. XIV. COS. XVII. P. M. P. P. CENS. IMP. XXII.

Domitiano Aug. XVII. T. Flavio Clemente cos.

Flavium Clementem consobrinum suum, ac tum consulem interfici jubet, quod Christianis sacris, sive, ut dici tum solebat, Iudaeorum superstitioni addictus esset [a]), atque ad haec tempora constituitur ab eruditis altera ecclesiae persecutio.

A. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XVII. CENS. PER. P. P. *Caput laureatum, in AE. I. laureatum, vel radiatum, in AE. II.*

B. DOMITIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum, vel nudum, in AV.*

C. IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. XIIII. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

* * *

Vt lit. C.

IMP. XXII. COS. XVII. CENS. P. P. P. *Pallas.* AV. AR. *Victoria gradiens.* AR. et in Quin. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

GERMANICVS. COS. XVII. *Germania jacens super clypeo*, vel: *Processus consularis*, vel: *Pallas.* AV. (Mus. Caes. Morelli.)

* * *

Aenei vetera recinunt.

Eodem anno.

TR. P. XV. IMP. XXII.

IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. P. M. TR. P. XV. *Caput laureatum.*

IMP. XXII. COS. XVII. CENS. P. P. P. *Pallas, vel Victoria.* AR. (Mus. Caes.)

Numi sic inscripti porriguntur etiam ad annum sequentem, quoadusque caesus est Domitianus.

V. C. 849 *P. X.* 96.

TR. P. XV. XVI. COS. XVII. P. M. P. P. CENS. IMP. XXII.

C. Antistio Vetere, Manlio Valente cos.

Die XVIII. Septembris Domitianus a Stephano liberto, et conjuratis caeditur anno aetatis XLV., imperii anno XV. die VI. [b]).

Non poterat videri mors praematura principis, per quindecim annos, grande mortalis aevi spatium, in optimum quemque saevientis, in bona civium perinde ac sua involantis, et praestantium virorum virtutem, ac praeclara facta, quod eorum caedibus et exiliis palam fecerat, tanquam piaculum detestantis. Inhumanos ejus mores strictim, at nervose notat Tacitus sic de impiissimi principis imperio loquens [c]): *Dedi-*

a) Dio L. LXVII. §. 14. b) Sueton. c. 17. c) in vita Agric. c. 2.

mus profecto grande patientiae documentum, et sicut vetus aetas vidit, quid ultimum in libertate esset, ita nos, quid in servitute, adempto per inquisitiones et loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in nostra potestate esset oblivisci, quam tacere. Et fuit ejus crudelitas tanto minus ferenda, quod cum incredibili arrogantia, ac vanitate conjuncta fuit. Idem, qui suscepto bello ne viso quidem hoste reversus est, et de Dacis sic triumphavit, ut non puderet annuum eis tributum persolvere, tot tamen per urbis regiones arcus cum quadrigis, et insignibus triumphorum, quod inspecti etiam numi testantur, exstruxit, quot et quantos ante eum nemo [a]). Septembrem, et Octobrem ex nominibus suis *Germanicum*, *Domitianumque* appellavit, quod altero imperium suscepisset, altero natus esset [b]). Flaviae genti templum erexit [c]), ac denique dominum se, deumque compellavit ipse, et compellari se ab aliis voluit [d]), quos insanos titulos ex numis quidem extorres, operibus tamen figlinis inscriptos reperit Passerius [e]), ut taceam aequalium scriptorum, ac praecipue poetarum ingenia in adsentationes praecipitia. Atque hic dominus deusque quotidie sibi horam seposuit, qua venari muscas, et stilo configere instituit [f]). Nihil magis ineptum convivio funebri, quod viris urbis gravissimis apparavit, descripsitque prolixe Dio [g]). Quare eo mortuo ita laetatus est senatus, ut continuo juberet scalas inferri, clypeosque et imagines ejus coram detrahi, et adfligi solo, novissime eradendos ubique titulos, abolendamque omnem memoriam decerneret [h]). Atque haec princeps causa fuit, cur Procopius aevo suo unicam superfuisse tantum ejus statuam potuerit adserere, etsi putida ibi, ut plane conjicio, admixta fabula [i]). At miles caesum Domitianum gravissime tulit, statimque eum *divum* appellare conatus est, postulatis ad poenam, quod in Nerva exsequemur, caedis auctoribus [k]). Causa tanti adfectus fuit stipendium quarta parte auctum, qua inconsulta liberalitate factum, ut cessante ad hos sumptus aerario militum numerum cogeretur imminuere, provinciae vero necessariis praesidiis nudatae tanto magis barbarorum incursionibus paterent [l]).

Vxor *Domitia*, et ex ea natus filius. Vide infra in numis Domitiae.

* * *

Numi ad annum praecedentem descripti, qui trib. potestatem XV. et consulatum XVII. memorat, etiam hunc sibi annum vindicant. Certi hujus anni numi, intelligo tribunatum XVI. praeferentes, nondum reperti.

* * *

Numum consecrationis, quem ex Patino descripsit Mediobarbus, fuisse a falsario intrusum, docuit cl. Valois [m]).

Numi vagi.

DOMITIANVS. AVG. GERM.
Caput nudum.

a) Suet. c. 13. b) ibid. c) Suet. cap. 1. 5. d) Suet. c. 13. e) Lucern. T. I. tab. 74. T. III. tab. 26. 38. f) Suet. c. 3. Dio L. LXVI. §. 9. g) L. LXVII. §. 9. h) Suet. c. 23. i) Hist. arcan. c. 8. k) Suet. c. 23. l) Suet. c. 7. 12. Zonaras. m) B. L. Tom. XII. pag. 314.

IMP. CAESAR. *scriptum aut in gyrum, aut in epistylio templi Iovis Capitolini, vel Palladis, vel aliorum.* AR. (Morelli tab. IX. n. 1—5.)

Antica incerta.

IOVI. CVSTODI. *vel:* IVPPITER. CVSTOS. S. C. *Iuppiter sedens d. fulmen, vel Victoriolam.* AE. I. (Morelli.)

Suetonius a): *Novam autem excitavit aedem in Capitolio CVSTODI IOVI.* Causam addit Tacitus b): nimirum Domitianum in Capitolio ex Vitellianorum inquisitione elapsum, *mox imperium adeptum IOVI CVSTODI templum ingens, seque in sinu dei sacravisse.*

De numis aeneis III. vel IV. formae.

Indicavi supra in moneta Vespasiani, hoc imperante signatos fuisse numos aeneos minimae formae. Exile istud aes copiosius est sub Domitiano, atque etiam sub consequente paullo post Trajano. Hos inter numulos multi sunt, qui imperatoris neque caput, neque nomen offerunt, nonnulli tamen per typos, ut conjicere licet, pertinere ad Domitianum cognoscuntur. Ex his eos, qui memorabiliores sunt, et certe Domitiani, hic recensebo, dilatis reliquis ad imperium Trajani. Id genus numi videri possunt apud Morellium in Domitiano tab. XXV., apud Gessnerum tab. LXVII., et in Catalogo musei Caesarei ad calcem numorum Trajani.

IMP. DOMIT. AVG. GERM. COS. XIIII. *Caput Palladis.*

S. C. *Noctua, vel oleae ramus. In aliis abest epigraphe Domitiani manentibus reliquis.*

IMP. DOMIT. AVG. GERM. COS. XI. *in aliis:* COS. XV. *Caput Apollinis laureatum.*

S. C. *Lyra*, vel: *Serpens tripodi implexus*, vel: *Corvus ramo insistens. In aliis abest epigraphe Domitiani.*

IMP. DOMIT. AVG. GERM. *in aliis addito* COS. XV. *Caput Cereris spicis coronatum.*

S. C. *Vas prominentibus spicis*, vel: *Spicae cum papaveribus colligatae*, vel: *Navis expanso velo.*

IMP. DOMIT. AVG. GERM. *Caput Palladis.*

IO. IO. TRIVMP. *Arbor olivae.* (Theupoli.)

Eandem aversam habent etiam numi nonnulli, quos inter tesseras reponimus.

Hactenus vidimus, typos aversae constanter referri ad numina, quorum capita in antica proponuntur.

IMP. DOMIT. AVG. GERM. *in medio:* S. C.

Rhinoceros.

Tres id genus numuli sunt in museo Caesareo, iique integerrimi. In omnibus his ex rhinocerotis naribus duo cornua protuberant, alterum, quod propius rictum est, longius, alterum paullo altius, et minus prominens. Rarior est species rhinocerotum bicornium, eorum tamen jam meminere veteres. De simili Martialis c):

Namque gravem GEMINO CORNV
sic extulit ursum.

a) Cap. 5. b) Hist. III. 74. c) Lib. Spectac. epigr. 22.

Praeclare secundum hos numos Pausanias, cum narrat [a]), vidisse se rhinocerotas, quos ταυρους Αιθιοπικους vocat, quorum e naribus extremis cornu prominet, et paullo superius alterum, non tamen magnum. Haec commemoranda fuere, quia Harduinus ex ipsis his Domitiani numis manifestum esse docet, unico in nare cornu hanc feram esse instructam [b]), eundemque deinde errorem forte ex Harduino haustum, in Domitiani numis nonnisi unum cornu observari, propagavit Iacobus Bruce Anglus, qui in suo Abyssiniae itinerario multa de hoc animali alias unicorni, alias bicorni enarravit, quo loco historiam naturalem quadrupedum ejus regionis describit.

Numi commatis peregrini.

Vrbium Graecarum liberarum justa superest copia. Ex his memorandi nonnulli, quorum certam non tenemus patriam.

Numi argentei ΕΤΟΥΣ. ΝΕΟΥ. ΙΕΡΟΥ, *anni novi sacri*, de quibus ex proposito egimus Vol. IV. in tractatu de notis chronologicis.

Sunt et alii argentei III. formae elegantis operis, in quorum aversa: ЄΤΟΥC ΙΔ. ΥΠΑΤΟΥ. ΙΖ. *Vna, vel duplex lyra insistente plerumque noctua.* Variae his numis patriae ab auctoribus adsignantur, sed verius esse Lyciae vindicandos, probare conatus sum in ejus regionis numis. Sunt hujus generis etiam sub Nerva, et Trajano signati. Reperiuntur apud Morellium sub Domitiano tab. XII. n. 43 etc. et in Vaillantii numis praest.

Sunt etiam argentei, et aenei: ΟΜΟΝΟΙΑ. CЄΒΑCΤΗ, *typo Concordiae sedentis, vel stantis.* (Vaill. Mus. Caes.) quorum item natales ignorantur:

Memorandus item:

ΔΟΜΙΤΙΑΝΟC. ΚΑΙCΑΡ. *Caput laureatum.*

ΠΟΛΙΟΥΧΟC. *Pallas gradiens d. hastam intentans, s. clypeum.* AE. II. (Mus. Farnes. T. IX. tab. VIII. n. 9.)

Πολιουχοι Suidae sunt *urbium praesides*; quare istud epitheton variis diis a veteribus inditum fuit. Privatim illud tributum est Palladi a Spartanis, cui hoc nomine templum in arce fuit [c]), et Vitellius pateram immensae magnitudinis *clypeum Minervae*, ἀιγιδα Πολιουχου, *appellavit* [d]), quae jam observavit Gyraldus. Quaecunque urbs fuit, quae hunc numum signavit, certum videtur, hoc typo usam in Domitiani gratiam, a quo Minervam insignitius cultam noverat, praecipue cum ea eodem cultu, ut in Graeco hoc numo proponitur, frequenter in moneta Romana compareat.

ΜΥΣΙΑ. *Provincia moesta humi sedens juxta armorum congeriem.* Vide, quae de singulari hoc numo conjeci in numis Moesiae superioris Vol. II. p. 6.

Coloniarum numi rari sub patre, et fratre, sub Domitiano majore numero occurrunt.

Alexandrinorum magna copia.

a) L. IX. c. 21. b) Nota LVII. ad Plii librum VIII. c) Pausan. L. III. c. 17.
d) Suet. in Vitell. c. 13.

TITVLI DOMITIANI.

Consul.

Domitianum anno V. C. 824 processisse consulem primum, et quidem suffectum, de quo consulatu varie ab eruditis fuit disputatum, supra ad ejusdem anni numos comprobavi. Ceterum ex consulatibus sex, quos, antequam imperium obtineret, obivit, nonnisi unum ordinarium gessit, eumque cedente, et suffragante fratre, ut docet Suetonius [a]). Fuit hic alter ejus consulatus, quem inivit V. C. 826. Magis infra refert Suetonius [b]): *Consulatus XVII. cepit, quot ante eum nemo* (serius Theodosius junior omnino XVIII.), *ex quibus septem medios continuavit, omnes autem paene titulo tenus gessit, nec quemquam ultra Kalendas Maji, plures ad idus usque Ianuarias.* Etiam Ausonius XVII. Domitiani consulatus enumerat [c]), et suffragantur marmora omnia, et numi, dempto unico, quem praeter cl. Valesium [d]) laudat Harduinus aeneum I. formae, et inscriptum: IMP. CAES. DOMIT. AVG. GERM. COS. XVIII. CENS. PERP. P. P., testatus praeterea, numum esse integerrimum, ac nitidissimum, atque ex eo fastos esse corrigendos, qui consulatus tantum XVII. Domitiano tribuunt [e]). At ego pace viri eruditi dixero, malim ex omnibus scriptoribus, et monumentis unum numum, quam ex uno numo illos omnes corrigi. Esto, numum esse integrum, ac sanum, an nullis numi veteres laborant monetariorum peccatis? Cur ergo in absolvendo hoc Harduini numo tam simus diligentes, praecipue cum tot, ac tam certis monumentis adversatur? Admisso igitur monetarii lapsu neque erit necesse circumspicere cum Mazzoleno alterum effugium, intelligi nimirum XVIII. consulatum, sed *designatum*, etsi absolute positus sit. Adfert is quidem exempla varia, nonnunquam consulatus designatos sumptos fuisse absolute [f]), verum alibi docebimus, rationes ad id probandum allatas in fallace fundamento niti. Ceterum nonnunquam a monetariis consulatuum Domitiani suffectorum rationem non fuisse habitam, exemplum altius dedimus ad annum V. C. 832.

Pontifex maximus.

Domitianum non continuo cum imperio adivisse pontificatum maximum, verum aliquanto serius, probant numi ad annum V. C. 834 descripti, in quorum aliis una cum Augusti appellatione dicitur simpliciter PONT., in aliis PONT. MAX.

Censor.

Narrat Dio [g]), Domitiano ab expeditione Germanica reverso decretum a senatu, ut, quod nemini adhuc contigit, *censor perpetuus* (τιμητης δια βιου) designaretur. Tillementius eam expeditionem figit ad annum V. C. 836. Verum cum numi Mediobarbi Domitianum

a) In Domit. c. 2. b) Cap. 13. c) In gratiar. actione pro consulatu ad Gratianum c. 27. d) B. L. Hist. T. XII. p. 313. e) Hist. Aug. ad annum P. X. 96. f) Animadv. VI. in num. mus. Pisani p. 117. 125. g) L. LXVII. §. 4.

jam anno 835 censorem appellent, nonnihil ipse conturbatur, quoniam sic anticipanda esset expeditio, ut sibi cum Dione conveniat. At enim virum ego eruditum ea cura liberum esse jubeo; nam in numis certae fidei, iisque bene exploratis, quales certe non sunt Mediobarbiani, non dicitur censor, nisi anno demum V. C. 837, quin hactenus unicus tantum mihi cognitus est hujus anni numus hoc titulo insignis, quem supra ad hunc annum exhibui, obvio deinceps in sequentium annorum moneta. Ex quo jūre colligimus, exeunte anno V. C. 837, neque antea, hunc titulum Domitiano fuisse delatum. Advertendum praeterea, in laudato numo anni V. C. 837 notari tantum CENS*oriam* POT*estatem*, at in numis anni sequentis V. C. 838 jam CENS. POT., vel plenius CENSORIA. POTESTAT., jam CENS. PER. Atque deinceps istud CENS. PER., vel compendio CENS. P. usque ad ejus mortem constanter valuit. Vnde conjici posse videtur, Domitiano anno V. C. 837 *censoriam potestatem* simpliciter fuisse decretam, at anno sequente *censuram perpetuam*.

Germanicus.

Germanici titulus obvius est, atque ad taedium in utraque pagina monetae Domitiani repetitus. At quo anno hunc sibi adsciverit, disputatur. Norisius, cum videret, numos, in quorum una parte scriptum: IMP. CAESAR. DOMITIANVS. AVG. GERM. P. M., in altera: TR. P. COS. VII., non dubitavit adfirmare, Domitianum mox ab adito imperio (nam tum consul VII. erat) titulum Germanici sumpsisse, memorem nimirum belli Germanici, ad quod ipse anno V. C. 823 peradolescens cum Muciano egressus est, atque etsi illud bellum confectum jam erat, antequam Germaniam attingeret, tamen sibi ejus confecti decus per stolidam vanitatem adrogasse. Atque ob hanc ipsam expeditionem, ait, Domitiano adhuc Caesari permissum fuisse laureae gestandae jus a). In eadem sententia fuit etiam Gorius, commentatus in numum Morellii tab. XV. n. 21, in cujus aversa est: GERMANICVS. COS. VII. S. C. *Domitianus capite laureato eques citato cursu.* AE. I. Quam mire variaverint auctores alii in figendo hujus tituli principio, vide notas variorum ad Silii Italici L. III. v. 607 edit. Drackenborch.

In haec avia deflexere viri eruditi Mediobarbum ducem inconsulte secuti. Non nego, existere numum a Norisio, aliosque similes complures a Mediobarbo adductos, verum quovis pignore certarem, esse eos ex genere subaeratorum. Et exstat revera in museo Caesareo numus similiter inscriptus, sed cujus hiatus vilem animam prodit, cujus generis numorum ex perfidis officinis Flaviorum praecipue aetate magnam vim prodivisse, vetus est querela. Eorum justum numerum suppeditabit vel unum museum Caesareum. Hujus ingenii numos qui volet in scribenda historia critica vades adhibere, etsi certae sint antiquitatis, is profecto historiam veram consarcinabit, sed talem, qualem Lucianus per jocum commentus

a) Epoch. Syrom. diss. III. p. 269.

est. Verum satis ista perspecta sunt iis, quibus licet de numis judicare non ex praeconio catalogorum, sed ex ipso usu. Mediobarbus praeter innumeras alias labes, quibus refertum est ejus opus, etiam hoc peccat, quod subaeratos a probis argenteis non secrevit. Sane acutissimo Tillemontio adeo adversari veritati videbatur, Domitianum jam in consulatu VII., seu V. C. 834 dictum fuisse Germanicum, ut non dubitaret adserere, suspectos sibi videri numos omnes sic inscriptos. (in Nota IV. ad Domitian.) Quapropter cuperem etiam novo examine inquiri in fidem aenei Morelliani mox laudati, in quo item GERMANICVS conjungitur cum COS. VII., cujusque similem usque non reperi. Quod si lubet fidem habere huic Morellii numo, habeamus et fidem alteri ab eodem edito, in quo contra omnes nobis cognitos Domitianus dicitur IMP*erator* XXIII., de quo agemus articulo sequente. Plane igitur certum, in proponendis his numis, qui in chronologicis notis peccant, aut èrrassè Morellium delineantem, aut chalcographum, aut etiam in iis elaborandis ipsum monetarium veterem. Morellium in pingendo nonnunquam fuisse incautiorem, jam alias detexi, ejusque palmare exemplum dedi in denariis Scipionis Asiagenis. Chalcographum quis absolvere volet, praecipue in hoc imperatorum opere, cui suprema Morellii manus defuit? Sed neque desunt hac praecipue aetate certa in numis monetariorum peccata, neque in argenteis modo, quorum imperantibus Flaviis cognita est perversio, sed et aeneis. Est in museo Caesareo aeneus I. formae integerrimus, isque obvius, in cujus antica Vespasianus dicitur COS. III., certo charactere anni V. C. 824. In aversa Titus dicitur: CAES. AVG. F. AVG. IMP., cum tamen ex praescripto aliorum similium, quos in ejus anni moneta obtuli, tum et chronologiae legibus certo scribendum fuerit: CAES. AVG. F. DES. IMP. Ceterum non deest effugium, neque istud violentum, quo patrono in laudato numo Morelliano recte una stare possint et GERMANICVS. et COS. VII. Alias diximus, ex consulatibus sex, quos Domitianus adhuc Caesar gessit, quinque fuisse suffectos. Hos ergo si neglexit monetarius, cujus aliud exemplum dedi supra ad annum V. C. 832, consulatus VII. numi praesentis adnumeratis quinque suffectis erit reipsa XII., numusque adeo signatus V. C. 839.

His, ut oportebat, praemonitis standum omnino tantum numis certae fidei, iisque magno numero superantibus existimo. Atque secundum hos certi reddimur, Domitiano Germanici nomen non fuisse inditum, nisi exeunte anno V. C. 836, vel statim incipiente anno 837. Ejus gravem rationem mihi sufficit istud, quod nullum vidi anni prioris numum, qui Germanici titulum ostentet, nullum posterioris, qui eum omittat. Atque haec sententia egregie stabilitur Alexandrinis Domitiani numis, inscriptis ΕΤΟΥΣ. ΤΡΙΤΟΥ, quorum alii titulum ΓΕΡΜ. omittunt, alii addunt. Coepit Domitiani annus III. die XXIX. Augusti V. C. 836. Ergo is parte priore anni hujus Alexandrini hunc titulum nondum recepit, atque uti in his numis ante annum III. non legitur,

sic neque deinceps amplius omittitur. Hoc igitur admisso rite stabilitur ipsis etiam numis eruditorum judicium, qui anno V. C. 836 coeptum a Domitiano cum Cattis bellum, illudque hoc anno exeunte, aut ineunte altero compositum judicavere. Item, si dixit Martialis de Domitiano a):

Nobilius (nomen) *domito tribuit Germania Rheno,*
Et puer hoc dignus nomine Caesar eras.

non voluit intelligi, Domitianum, cum puer adhuc esset, jam Germanici titulo fuisse decoratum, sed adulantis more dicit tantum, eum hoc nomine fuisse dignum, nimirum causa expeditionis Germanicae socio Muciano, de qua actum supra.

Dacicus.

Sic dictum fuisse Domitianum ex poetarum testimoniis tenemus, quae congessit Liebeus b), sed auctoritatis publicae monumenta eo abstinent.

Imperator.

Non diu lectorem in hoc articulo morabor, cum soli numi hujus tituli numeros satis commode figant, et vix aliquid conferant marmora, aliaque monumenta. Ex his igitur constat, Domitianum vicies et bis dictum imperatorem. At liberaliorem experior Morellium, qui aeneum II. formae proponit inscriptum: IMP. XXIII. COS. XVII. CENS. P. P. P. c). Licebit tanto magis indicio huic diffidere, quia ad numi imaginem non exstat nota ejus musei, quod tam rarum eimelium contineret. Quare permissum nobis putamus, aut lectoris, aut chalcographi, aut monetarii ipsius vitium suspicari. Quo tempore hunc titulum iteraverit, supra per singulos annos adscriptum reperies. At in singulis reperire causam iterationis tacentibus historicis vel Oedipo negotium facessat. Eam certe non sufficiunt hostes victi eo numero, quem hic titulus offert. Veriorem in ejus cupiditate reperio; nam oblatum fuisse Caesaribus aurum, quotiescunque quis imperator ex victoriis diceretur, ipse Augustus profitetur in marmore Ancyrano d). Nonnullas de barbaris victorias Eusebius in Chronico certis annis adfixit.

PRETIVM.

Aurei - - - - - - - - - - - -	C.
Aureum maximae formae ex museo regis Galliarum indicat cl. Beauvais.	
Argentei - - - - - - - - - - - -	C.
Aenei I. II. III. formae - - - - - - - -	C.

a) L. II. epigr. 2. b) Goth. num. pag. 252. c) Tab. XIX. n. 4. d) Tab. IV. v. 26.

Commatis peregrini:

Argentei max. mod. cum *anno novo sacro* - -	RR.
Tetradrachma alia - - - - - - - - -	RRRR.
Vrbium liberarum, vel coloniarum - - - - -	vix R.
Alexandrini - - - - - - - - - -	C.

DOMITIA.

Fuit Domitia Longina filia Cn. Domitii Corbulonis, viri consularis, et fratris uterini Caesoniae, quae fuit Caligulae uxor [a]), quem post conservatum Orientem furens in optimum quemque Neró vita privavit. Nuptam L. Lamiae Aemiliano Domitianus V. C. 823 per vim a marito abstraxit, ipso etiam serius, cum rerum potiretur, caeso [b]). Eam altero imperii anno dixit Augustam [c]). Paullo post comperta ejus cum Paride histrione consuetudine repudiavit, capto etiam de ea interficienda consilio, rursum intra breve tempus impatiens discidii, velut efflagitante populo reduxit [d]). Consciam, et participem fuisse caedis Domitiani, dixere Dio [e]), Zonaras, et Aurel. Victor [f]). In marmore Herculanensi legitur: DOMITIAE. CN. F. DOMITIANI. CAESARIS [g]). Aliud monumentum multo illustrius dederunt ruinae veterum Gabiorum nuper detectae, cujus descriptionem mecum communicavit cl. Georgius Zoëga, serius vulgatam ab Ennio Vicecomite [h]). Marmor longum palmos Rom. XVI. portae templi imminens prolixum continet epigramma, unde ea tantum excerpo, quae ad Domitiam nostram pertinent. Incipit vero sic:

IN. HONOREM. MEMORIAE. DO
MVS. DOMITIAE. AVGVSTAE
CN. DOMITI. CORBVLONIS. FIL.
DOMITII. POLYCARPVS. ET
EVROPE. LOC. DAT. DECRET.
ORDINIS. DECVR. AEDEM
FECERVNT. ET. EXORNAVE
RVNT. STATVIS. ET. RELI
QVIS. REBVS. PECVNIA. SVA
etc.

Sequitur decretum decurionum municipii Gabiorum factum IMP. CAES. T. AELIO. HADRIANO. ANTONINO. AVG. PIO. III. M. AELIO. AVRELIO. CAES. COS. (est annus V. C. 893. P. X. 140.) quo acceptatur liberalitas Polycarpi, qui posteaquam exstruxisset TEMPLVM. IN. HONOREM. AC. MEMORIAM. DOMITIAE, largitus est municipio Gabiorum IIS. X. M. N., ex cujus pecuniae reditu IIII. IDVS FEBRAR. NATALE. DOMITIAE decurionibus, et seviris fieret divisio etc. Ex insigni hoc monumento colligo, Domi-

---

a) Plin. L. VII. §. 4. b) Sueton. c. 1. Dio L. LXVI. §. 3. c) Suet. c. 3. Euseb. in Chronico. d) Suet. c. 3. Dio L. LXVII. §. 3. e) l. c. §. 15. f) in Epitome. g) Symbol. Rom. Vol. I. p. 7. h) Mus. Pio-Clem. T. VI. p. 76.

tiam caeso conjuge Domitiano vitam adhuc diu prorogasse, eique non multo post mortem tempore (nam beneficiorum memoria diu durare non solet) a gratis libertis Polycarpo et Europe exstructum templum, ac demum V. C. 893 dictam pecuniam municipio concessam. Discimus item, ea quoque aetate licitum fuisse privatis, in honorem etiam eorum, qui in divos relati non fuere, ac saltem illustrium personarum, ex pietatis adfectu erigere templa.

Filius. Domitiano ex Domitia natum esse filium, testatur Suetonius a): *deinde uxorem Domitiam, ex qua in secundo suo consulatu filium tulerat, alteroque anno consalutaverat Augustam - - - repudiavit.* Apparet ex verbis nonnihil implexe positis, locum hunc esse luxatum, quod jam agnovere commentatores. Addo historiam ipsam fieri ambiguam, et inductos fuisse in fraudem viros eximios. Nam si verba *in secundo suo consulatu* sumantur rigide, hic Domitiani filius natus est anno V. C. 826, quo pater Domitianus processit consul II., in qua opinione fuit etiam Tillemontius b). At enim certum est ex Martiali, eum natum esse tum, cum Domitianus jam esset Augustus. Nam sic eum recens in lucem datum adfatur c):

Nascere Dardanio promissum nomen Iulo,
Vera deum soboles, nascere magne puer.
Cui pater aeternas post saecula tradat habenas,
Quique regas orbem cum seniore senex.

Ergo secundus hic consulatus intelligendus est is, qui ei jam Augusto secundus fuit; alioqui Suetonius eo capite exsequitur illa, quae peregit Domitianus jam arbiter imperii. Quare verisimiliter hic natus est anno V. C. 835, atque hac occasione factum fuerit, ut Domitiam Augustam diceret, quod ibi addit Suetonius, et ad hunc annum refert Eusebius. Falluntur, qui hunc filium ex Iulia Titi filia Domitiano natum autumant; nam nolebat ex hac fieri pater, jussa, quotiescunque conciperet, foetum abigere, ut in hujus vita diximus. Ad filium infantem ut revertar, eum praematura morte exstinctum, et a patre inter divos relatum, docent cum numi, tum Silius Italicus d), qui cum Domitiano coelestes honores praedicit, filio etiam certam in Olympo stationem adsignat, nimirum:

solioque Quirinus
Concedet, mediumque parens, fraterque locabunt,
SIDEREI juxta radiabunt tempora nati.

Adde Statii testimonium e):

tua turba relicto
Labetur coelo, miscebitque oscula juxta.
Ibit in amplexus NATVS, fraterque paterque,
Et soror.

Quo anno mortuus sit, non constat. Eum numi infantem proponunt, verum quod ei nomen fuerit, dissimulant.

a) Cap. 3. b) Tom. II. Part. I. p. 105. c) L. VII. epigr. 3. d) Punic. L. III. 627. e) L. I. Silv. I. 99.

Numi:

DOMITIA. AVGVSTA. IMP. DOMIT. *Hujus caput.*

IMP. CAES. DOMITIANVS. AVG. P. M. *Caput laureatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

In aliorum aversa:

CONCORDIA. AVGVST. *Pavo.* — PIETAS. AVGVST. *Mulier sedens, pro pedibus puerulus.* AV. AR. (Mus. Caes.)

* * *

DOMITIA. AVGVSTA. *Hujus caput.*

VENVS. AVG. *Venus seminuda aversa stans s. hastam, et simul columnae innixa, d. galeam.* AR. m. m. (Pellerin Mel. I. p. 181. Mus. Caes.)

Dubium non videtur, hunc numum extra urbem signatum secundum ea, quae de hujus formae numis saepe alias dixi.

* * *

DOMITIA. AVGVSTA. IMP. DOMIT. *Hujus caput.*

DIVVS. CAESAR. IMP. DOMITIANI. F. *Infans globo insidens inter septem astra.* AV. AR. (Vaill. Mus. Caes.)

Hic, et numi sequentes una anonymum Domitiani filium continent, de quo continuo egi.

* * *

DOMITIAE. AVG. IMP. CAES. DIVI. F. DOMITIANI. AVG. *Hujus Caput.*

DIVI. CAESARIS. MATER. (*in aliis:* MATRI.) S. C. *Domitia sedens dexteram versus puellum togatum adstantem extendit.* AE. I. (Vaill.)

Numus hic rarissimus est, si modo certae fidei. Sane is, qui est in museo Caesareo, parum habet antiqui moris. Etiam is, qui fuit in museo d'Ennery, suspectus nonnullis est visus.

* * *

Adversa fere similis.

DIVI. CAESARIS. MATER. S. C. *Mulier ad aram sacrificans s. hastam.* AE. I. et II. (Vaill. Mus. Christinae, Mus. d'Ennery.)

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum justo numero exstant numi non modo cum capite Domitiae solius, sed etiam juncto capite Domitiani mariti, quos vide apud Vaillantium. In numo Lappensium Cretae capitis inscriptio proditur: ΔΟΜΙΤΙΑ. ΛΟΝΓΕΙΝΑ. ϹΕΒΑϹΤΗ. (Mus. Farnes. T. IX. tab. 9.) *Longinae* cognomen, cujus memoriam conservavit Suetonius, in nullo alio, quod sciam, numo additur.

Coloniae numus cum ejus capite vix exstat.

Alexandrini sunt rarissimi, quos vide loco suo.

PRETIVM.

Aurei - - - - - - - - - - RRRR.

Argentei	RR.
Argentei max. formae	RRRR.
Aenei I. formae	RRRR.
Aenei II. formae	RRR.
Aenei III. formae	O.

Commatis peregrini, ut proxime dictum.

VESPASIANVS IVNIOR.

Exstant numi aenei Smyrnae signati: ΟΥΕϹΠΑϹΙΑΝΟϹ. ΝΕΩΤΕΡΟϹ. *Caput juvenile nudum.* ϹΜΥΡΝΑΙΩΝ. *Victoria gradiens.* In aliis: *Spes gradiens.* (Harduin Hist. Aug. p. 733. Haym Tom. I. p. 248. Pellerin Mel. II. p. 49)

Eruditi, qui in hos numos commentati sunt, varias proposuere sententias, cujus fuerit filius Vespasianus hic, quem *juniorem* compellant hi numi. Censet Harduinus [a]), *fuisse eum filium Vespasiani, sed ex secunda conjuge Domitilla.* Bis in paucis verbis insigniter hallucinatur vir eruditus, primum, quod quartam sobolem adfingat Vespasiano, cum tamen diserte tradat Suetonius, tres tantum liberos Vespasiano tulisse Domitillam, Titum, Domitianum, et cognominem matri Domitillam [b]). Deinde quod Domitillam secundam Vespasiani uxorem appellet, perinde quasi de prima aliqua ejus uxore constaret. Haec ergo sententia inter solita Harduini figmenta amolienda est. Eundem Vespasiani quoque filium fecit cl. Beauvais nuperus Caesarum biographus, non tamen ex Domitilla, sed ex Caenide concubina, quam pridem sibi dilectam mortua Domitilla revocavit, habuitque etiam imperator paene justae uxoris loco, ut eodem loco narrat Suetonius. Verum an ullo pacto verisimile, filium illegitimo thoro natum in hac filiorum legitimorum Titi, et Domitiani potentia in nomen Vespasiani adoptatum, eique publice dedicatam monetam?

Vero propiora docet Haymius [c]) inductus Suetonii indicio, qui agens de T. Flavio Clemente haec scribit [d]): *Denique Flavium Clementem patruelem suum contemptissimae inertiae interemit, cujus filios etiam tum parvulos successores palam destinaverat, et abolito priore nomine alterum VESPASIANVM appellari jusserat, alterum Domitianum.* Eorum etiam meminit Quinctilianus, cum utrumque sibi a Domitiano erudiendum datum narrat his verbis [e]): *Cum vero mihi Domitianus Augustus sororis suae nepotum delegaverit curam etc.* sed nomina omittit. Huic igitur Vespasiano numos hos confidenter tribuendos esse existimat. Sunt tamen nonnullae rationes, quae istud quoque judicium impediunt, inter quas memoranda, quod facies in numis propo-

a) l. c. b) in Vespas. c. 3. c) l. c. d) in Domit. c. 15. e) Instit. orat. in prooem. ad L. IV.

sita justum virum arguit, cum tamen ex verbis Suetonii non obscure colligatur, utrumque tum fuisse parvulum, cum pater Clemens caesus est, nimirum V. C. 848 in ejus ipsius consulatu. Anno sequente caesus Domitianus. Postea certe juveni huic Vespasiano moneta dedicata non est. Viderint ergo eruditi, utrum ea oris lineamenta possint parvulo convenire, tametsi Graecis ejus aevi monetariis neque magna ars, neque adcuratio fere constiterit. Sed enim placet rem in medio relinquere. Omnium minime ferendum ejus judicium, qui museum Pembrochianum vulgavit, cum numum similem Domitiano tribuit [a]). Vespasiani nomen Titus quidem, at Domitianus nunquam tulit.

M. COCCEIVS NERVA.

M. Cocceium Nervam, quae sunt omnia ejus nomina in Marmore Gruteri [b]), Aurelius Victor in Caesaribus Cretensem origine facit, praefatus, hactenus per Italiam ortos imperium rexisse, deinceps advenas, alter Victor in Epitome oppido Narniensi genitum, quod verius; nam certum est, primum Trajanum ex non Italis fuisse imperatorem [c]), sic ut Victoris possimus testimonium aspernari. Gens non magnopere illustris, tamen ex consulatibus inclyta, quos ejus majores in hanc domum intulere. Subductis annis LXVI., quot Nervam vixisse memorat Dio [d]), eum nasci oportuit anno V. C. 785. Docente marmore, quod citat Gruterus [e]), matrem habuit Sergiam Plautillam Laenatis filiam. Honores mature adiit, et per probatam bello virtutem a Nerone anno V. C. 818 triumphale decus, et effigiem apud palatium est consecutus, ac tum in annum sequentem designatus praetor [f]). V. C. 824 processit consul cum Vespasiano, et 843 consul iterum cum Domitiano. Hoc caeso die XVIII. Septembris V. C. 849 per virtutum commendationem imperator factus est operam conferentibus Petronio Secundo praefecto praetorio, et Parthenio caedis auctoribus [g]).

V. C. 849 *P. X.* 96.
TR. P. COS. II. DES. III. P. M. P. P.
C. Antistio Vetere, Manlio Valente cos.

Inolita per Domitiani aevum vitia proscribit, securitatem, et libertatem revocat.

A. IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. II. P. P. *Caput laureatum in AV. AR. AE. I. II.*

B. IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. II. DESIGN. III. P. P. *Caput laureatam, in AE. I. et II.*

---

a) Part. III. tab. 51. n. 1. b) pag. 300. c) Dio L. LXVIII. §. 4. d) l. c. e) pag. 246. f) Tac. Ann. XV. 72. g) Eutropius.

C. IMP. NERVA. CAES. AVG. PONT. MAX. TR. P. *Caput laureatum*, *in AV. et AR.*

* * *

Vt lit. A.

CONCORDIA. EXERCITVVM. *Duae dexterae junctae juxta aquilam legionariam prorae navis infixam.* AV. AR. *et addito* S. C. *in* AE. I. (Mus. Caes.)

Indicat typus aversae concordiam legionum tam terrestrium, quam classicarum.

Vt lit. A. et B.

CONGIAR. PR. S. C. *Imperator togatus in suggestu considens adsidente juxta alia figura togata, adstat figura tesseram tenens, et alia per gradus adscendens, pone Palladis signum.* AE. I. (Mus. Caes.)

Numus hic satis est cognitus, at suspecta mihi lectio numi alterius cetera simillimi, quem edidit Patinus [a]), in quo is legit: CONGIAR. II. praecipue si pars adversa consulatum II. inscribit. Verisimile non est, Nervam virum moderationis cognitae intra tres menses bis distribuisse congiarium, quae liberalitas caro stetit. Videtur pro PR. perperam legisse II.

Vt lit. C.

COS. II. DESIG. III. P. P. *Diana venatrix gradiens d. sagittam ex pharetra promit comite cane.* AR.

Observat Vaillantius, hunc aversae typum in moneta Romana insolentem esse. Censet igitur, cum Nervam ex Creta oriundum dicat Victor, Diana autem singulari in hac insula religione coleretur, propterea eam huic denario insertam. At dixi supra, non satis unius Victoris testimonio Cretense Nervae genus probatum. Ceterum similis Dianae typus frequens est in numis Augusti, quem ibi ad Siciliam referendum diximus.

Vt lit. A.

FISCI. IVDAICI. CALVMNIA. SVBLATA. S. C. *Palma.* AE. I. (Mus. Caes.)

Inde a primis reipublicae Iudaicae temporibus Iudaei dimidium sicli, seu duas drachmas in usum altaris pendere jubebantur, ut legere est in libro Exodi [b]). Ea pecunia subinde in templi sumptus cessit, collata non modo ab his, qui Iudaeam incoluere, sed et ab iis, qui in quacunque orbis parte versabantur, Romanis privatum istud tributum jam vetantibus, cujus supra in numis Vespasiani p. 327 exempla dedi, jam edicto permittentibus, cujus generis unum nomine Augusti vulgatum proposuit Philo Iudaeus [c]), at plura alia Iosephus [d]). Idem Philo corrogatam hanc pecuniam aliquoties per eum tractatum vocat ἀπαρχὰς, *primitias*, ergo illa eandem habuit naturam cum iis muneribus, quae olim coloniae metropolibus ad cultum patriorum deorum singulis annis mittere consuevere, quo modo Polybius quoque vocavit ἀπαρχὰς illud, quod Carthaginienses Tyrum metropolin suam mittere sunt soliti [e]). At certum est etiam teste eodem Philone [f]), a totius orbis Iudaeis sanctam civitatem metropolis loco fuisse habitam. Ceterum dictum illud dimidium sicli fuit notum

a) Thes. num. p. 154. b) XXX. 12. 13. c) de Legat. ad Caium p. 592. d) Antiq. L. XVI. c. 6. e) Exc. legat. 114. f) Advers. Flacc.

didrachmum census, quod pro se, et Petro persolvisse Christum statere per miraculum in pisce invento narrat Matthaeus [a]). Anno V. C. 823 Hierosolymis a Vespasiano cum templo eversis jussi sunt Iudaei ubicunque terrarum existentes didrachmum illud repraesentare, non tamen cessurum in usum suorum sacrorum, sed Iovis Capitolini, ut diserte perhibent Iosephus [b]), et Dio [c]). A Domitiano *Iudaicum fiscum acerbissime actum esse*, narrat Suetonius [d]), *ad quem deferebantur*, *qui vel improfessi Iudaicam intra urbem viverent vitam*, *vel dissimulata origine imposita genti tributa non pependissent.* Spanhemius, qui in hoc quoque numo explicando eruditam suam facundiam comprobavit [e]), docente ipsa numi epigraphe arguit, non ipsum fiscum Iudaicum, seu didrachmum, quod censuere varii, a Nerva abolitum dici, sed tantum ejus *calumniam* sublatam, hoc est: ab eodem fiscali debito solvendo immunes in postremum mansisse, quicunque se haud erant Iudaeos professi, nec inde pro Iudaeis in fiscales tabulas relati. Nam quam turpiter, nequiterque sub Domitiano inquisitum sit in eos, qui de Iudaismo suspecti fuere, eodem loco Suetonius adlato infami facto confirmat. Atque ad hanc explicationem confirmandam illustre mihi exemplum praesto est. Constantinus M., ut idololatriae licentiam coerceret, teste Eusebio [f]) binas leges condidit, quarum una fuit νομος ὁ μεν ειργων τα μυσαρα της κατα πολεις και χωρας το παλαιον συντελουμενης ειδωλολατρειας, *lex coercens ea*, *quae plane abominanda per urbes*, *et regiones antiquitus patravit idololatria.* Quibus verbis persuasi fuere non pauci, voluisse Constantinum omnes hac lege paganae religionis ritus aboleri, sed quod certae historiae adversatur. Tantum dicit Eusebius, vetita ab imperatore τα μυσαρα, sive quae supra modum infanda, praecipue extra urbem, vetus superstitio fovit, aluitque. Iudaeos etiam postea non fuisse immunes a solvendo hoc didrachmo, docemur ex epistola Origenis ad Africanum: και νυν Ιουδαιων τὸ διδραχμον ἀυτοις (Ρωμαιοις) τελουντων, *et cum nunc quoque Iudaci didrachmum illis* (Romanis) *pendant.* Satis apparet, rem Iudaicam magni fuisse hac aetate, et vel in ipsa urbe momenti, atque tanta atrocitate, et promiscue quidem per causam Iudaismi in populum saevitum, ut sublata tandem causa dignum istud factum censeret senatus, cujus memoria in aere perennaret.

Palmam esse Iudaeae symbolum, res nota. Plinius [g]): *Iudaea vero inclyta est vel magis palmis.*

V. C. 850 *P. X.* 97.
TR. P. COS. III. DES. IV. P. M. P. P.
Nerva Aug. III. P. Virginio Rufo cos.

Ingens Romae seditio, qua praetoriani auctores caedis Domitiani ad mortem postulant, eosque licet reluctante Nerva interimunt. Ergo Nerva senectutem suam sperni sentiens Traja-

a) XVII. 24. b) de Bell. Iud. L. VII. c. 6. §. 6. c) L. LXVI. §. 7. d) Cap. 12. e) Tom. II. p. 500. f) in vita Const. L. II. c. 45. g) L. XIII. §. 6.

num in Germania inferiore, quam tum rexerat, absentem adoptat [a]). Ipso adoptionis die, qui secundum eruditorum sententiam cadit in exeuntem Octobrem, vel ineuntem Novembrem, laureatae literae venerunt, nunciantes, relatam in Pannonia victoriam [b]). Cum Suevis bellum gessisse Nervam, ex marmore probat Albertus Rubenius, in quo Q. Attius dicitur donis donatus AB. IMPERATORE. NERVA. AVG. GERM. BELLO. SVEBIC. CORON. AVREA [c]). Ex victoria exeunte hoc anno dicitur imperator II. et GERMANICVS.

A. IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. III. P. P. *Caput laureatum, in AV. AR. AE. I. II. sed in his postremis saepe radiatum.*

B. IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. POT. *Caput laureatum in AV. et AR.*

* * *

Vt lit. A.

NEPTVNO. CIRCENS. CONSTITVT. S. C. *Neptunus nudus stans d. demissa, s. tridentem, pro pedibus ancora.* AE. II.

Numum hunc a Rev. Ashby Anglo editum reperio in opere, quod *Archaeologia published by the Society of Antiquaries of London* inscribitur, ubi exstat volumine III. pag. 165. Auctor eum integerrimum, tectum viridi patina, repertumque ante annos non multos in horto prope Colcestriam adserit. Explicandae epigraphes tres modos proponit, legendo vel: NEPTVNO. CIRCENS*es* CONSTITVT*i*, vel: NEPTVNO. CIRCENS*i* CONSTITVT*a* scilicet *statua*, vel NEPTVNO. CIRCENS*ium* CONSTITVT*ori*, omnesque varios hos modos exemplis ex vetere moneta petitis stabilire satagit. Praeterea jure unicum vocat, neque ex quocunque alio museo, vel catalogo cognitum. Obtulit is dissertationem suam eruditae societati mense Majo anno 1772. Verum en tibi similis argumenti numum alium, et hunc quoque unicum, quem singulari dissertatione academiae Cortonensi dedicata illustravit Philippus Becchettus Ord. Praed. Eccum!

IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. COS. IIII. - - *Caput laureatum.*

NEPTVNO. CIRCENSES. RESTITVT. S. C. *Neptunus nudus stans d. flagellum, s. hastae innixus, humi genius Tiberis jacens.* AE. II.

Nemo erit emunctioris naris antiquarius, cui non mirabile videbitur, non, quod hi numi contineant argumentum historiae Romanae scriptoribus ignotum, nam plura alia nos docet Nervae moneta, quorum illi ne verbo quidem meminere, verum in numis binis, quorum singuli sunt unici, referri factum idem, sed modo plane dissimili, illo Circenses constitutos, hoc restitutos docente, Quapropter nequaquam dubito, eo animo futuros plerosque, ut alterutrum condemnandum putent, et forte delicatiores aliquos, qui utrumque fastidient. Atque hujus causa incerti nolo argumenti inquisitioni inhaerere.

Vt lit. A.

PLEBEI. VRBANAE. FRVMENTO.

a) Dio L. LXVIII. §. 3. b) Plin. Paneg. c. 8. c) ad num. Arschot. pag. 52. edit. Beger.

CONSTITVTO. S. C. *Modius prominentibus spicis, ct papavcre.* AE. I. (Mus. Caes.)

Partem votorum populi Romani, qualis hac aetate fuit, praeter panem et Circenses nihil amplius optantis, numus hic exprimit. Stante adhuc republica constitutum, ut populo e publico frumentum leviore pretio, egentiori plebi sine pretio distribueretur. Gratuitas has largitiones in plebem collatas fuisse menstruas, docet Dionysius Halicarnassensis diserte perhibens, singulis mensibus (κατα μηνα) frumentum egenis civibus (τοις ἀποροις των πολιτων) donatum a). Suetonius de Augusto b): *ac ne plebs frumentationum causa frequentius a negotiis avocaretur, ter in annum quaternum mensium tesseras dare destinavit, sed desidcranti consuetudinem veterem concessit rursus, ut sui cujusque mensis acciperet.* Ad haec beneficia referri non debent congiaria, aliaeque liberalitates saepe in numis memoratae, primum quia hae non statae, fixaeque, sed extraordinariae, et arbitrariae fuerunt, deinde quia posteriorum harum non egentiores modo, sed universus populus fuere participes. Sane generatim scriptores, et monumenta, cum de fixis his largitionibus loquuntur, *plebis* vocabulum adhibent. Haec, atque his plura argumentum praesens illustrantia erudite observavit Spanhemius, quem adi c), tum et Pitiscum sub *Plebs urbana.* Addo, meminisse hujus beneficii a Nerva in plebem profecti etiam codicem MS. bibliothecae Caesareae Vindobonensis, quem citat cl. Brotier in suo Tacito d). Ejus auctor incertus haec de Nerva: *et funeraticum plebi urbanae instituit XLXIIS*, id est, denarios LXII. cum semisse. Quo loco pro *funeraticum* haud dubie praeeunte nostro numo legendum: *frumentum.* Cum quo denariorum numero fere conspirat, quod de Augusti liberalitate narrat insigne monumentum Ancyranum e): TRIBVNITIAE. POTESTATIS. DVODEVICINSIMVM. CONSVL. XII. TRECENTIS. ET. VIGINTI. MILLIBVS. PLEBEI. VRBANAE. SEXAGENOS. DENARIOS. VIRITIM. DEDI. Similem numerum dedit Xiphilinus ex Dione f): ὁ δε Αυγουςος το του δημου του σιτοδοτουμενου πληθος, ἀοριςον ὀν, ἐς εἰκοσι μυριαδας κατακλεισε, και ὡς γε τινες λεγουσι, καθ' ἑνα ἑξηκοντα δραχμας ἐδωκε. *Augustus autem multitudinem eorum, qui frumentum ex publico accipiebant, et quorum numerus indefinitus fuit, ad CC. millia coercuit, et ut nonnulli auctores sunt, singulis LX. drachmas dedit.* Ceterum hoc Nervae beneficium, tum et typus modii admonet me insignis marmoris Sardiani, in quo laudatur L. Iulius Bonnatus, quod ЄΝΔЄΙΑϹ. ΓЄΝΟΜЄΝΗϹ. ΚΑΤΑ. ΤΟΝ. ΔΗΜΟΝ. ΜЄΓΑΛΟΨΥΧΙΑ. ΧΡΗϹΑΜЄΝΟϹ. ЄΚ. ΤΩΝ. ΙΔΙΩΝ. ЄΙϹ. ЄΠΙΚΟΥΦΙϹΜΟΝ. ЄΚΑϹΤΩ. ΠΟΛΙΤΗ. ЄΧΑΡΙϹΑΤΟ. ΜΟΔΙΟΝ, *orta in populo annonae caritate excelsi animi impulsu singulis civibus modium ad sublevandam inopiam ex propriis reditibus admensus est* g). In numis Laodiceae colo-

a) Ant. L. IV. pag. 228. b) Cap. 40. c) Tom. II. pag. 531. d) Tom. IV. pag. 234. e) Chishull Ant. Asiat. p. 174. lin. 6. f) L. LV. §. 10. g) Spon. Misc. pag. 356.

niae Syriae ad similem typum modii legitur: AETERNVM. BENEFICIVM, nimirum eodem sensu, ut ibi diximus.

Vt lit. A.

TVTELA. ITALIAE. *Imperator sellae curuli insidens dexteram extendit versus puellum puellamque, adstante juxta muliere.* AE. I. (Tristan.)

Narrat de Nerva Victor: *puellas, puerosque natos parentibus egestosis sumptu publico per Italiae oppida ali jussit.* Istud ergo indicat laudata in hoc numo tutela, cujus pietatis quam illustrem heredem habuerit filium Trajanum, in hujus moneta intelligemus.

Vt lit. A.

VEHICVLATIONE. ITALIAE. REMISSA. S. C. *Duae mulae pascentes, pone vehiculum.* AE. I. (Mus. Caes.)

En alterius generis beneficium Nervae humanitate in provinciales derivatum, *vehiculatio Italiae remissa*, novo hoc, et inaudito, si numum hunc demas, in Latinorum lingua vocabulo, sic tamen, ut satis vel ab hoc ipso, vel a typo aversae intelligatur, nomine vehiculationis notari illud, quod a scriptoribus *res*, vel *cursus vehicularis*, *vehicularium munus*, *vehicula publica*, *cursus publicus* dicebatur. In hujus servitii originem, naturam, ac leges praeclare iterum inquisivit incredibilis vir eruditionis Spanhemius b). Nimirum integra adhuc republica legati publice ad exteras gentes missi, ut perhibet Livius c), oppidatim jumenta imperabant. Coepit onus istud, ut fit, ingravescere libidine magistratuum peregre profectorum, aut redeuntium, ac tandem provincialibus juxta vias positis, praecipue per Italiam, esse intolerabile. Atque hanc licentiam a Nerva fuisse coercitam, praesens numus edocet, quibus legibus, incertum, tacentibus scriptorum veterum commentariis, aut deperditis. Quae deinceps in hac re vehiculari a principibus constituta fuerint, vide apud laudatum Spanhemium.

Eodem anno
TR. P. II. IMP. II.
Incipit GERMANICVS.

A. IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. II. COS. III. P. P. *Caput laureatum, in numis omnis metalli, et formae, in AE. II. formae saepe caput radiatum.*

B. IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. POT. II. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

C. IMP. NERVA. CAES. AVG. GERM. P. M. TR. P. II. *Caput laureatum, in AR.*

* * *

Vt lit. C.

IMP. II. COS. III. DES. IIII. P. P *Typi varii.* AR. (Mus. Caes.)

De titulo *Germanici, et imperatoris II.* vide, quae occupavimus in annalibus.

V. C. 851 P. X. 98.
TR. P. II. COS. IV. P. M. P. P. GERM. IMP. II.
Nerva Aug. IV. Trajano Caes. II. cos.

Moritur Nerva exeunte Ianuario, sex-

a) In Epitome. b) Tom. II. p. 561. c) L. LXII. 1.

to et sexagesimo aetatis anno secundum Dionem, sed variant alii. Vide Tillemontium.

Brevitatem imperii justitiae, et moderationis laude abunde pensavit. Nobilissimum ejus factum, atque omnium linguis celebratissimum fuit adoptio Trajani. Quod narrat Lactantius [a]), Nervam translato in Trajanum imperio ad privatam vitam redivisse, et in hac consenuisse, in fabulis putandum.

A. IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. II. COS. IIII P. P. *Caput laureatum*, *in AV. et AR.*

B. IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. II. *Caput laureatum*, *in AV. et AR.*, *item AE. I. II.*

* * *

Vt lit. B.
IMP. II. COS. IIII. P. P. *Typi varii.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Numi vagi.

IMP. NERVA. CAES. AVG. *Modius prominentibus spicis.*
S. C. *Caduceus.* AE. III. (Mus. Caes.)

Similes numi absque Nervae capite, aliique aliis typis occurrunt, qui mos circum hanc aetatem in moneta aenea III. formae obtinuit.

Divus Nerva.

Nervam a Trajano inter divos relatum testatur Eutropius, et cumprimis Plinius in Panegyrico toto capite VIII., ubi ait, a Trajano Nervae constitutas aras, pulvinaria, flaminem.

DIVVS. NERVA. AVG. *Caput nudum.*
IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. P. P. REST. *Statua imperatoris insidens thensae, quam bini elephanti loricati cum suis singuli rectoribus trahunt.* AV. (Vaill.)

DIVI. NERVA. ET. TRAIANVS. PATER. *Capita adversa, Nervae laureatum, Trajani patris nudum.*
IMP. TRAIANVS. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput Trajani laureatum.* AV. (Mus. Caes.)

De hoc numo, in quo gemini patres, naturalis, et adoptivus consecrati memorantur, agetur infra in numis Trajani ad annum V. C. 867.

Alium numum, in quo Divus Nerva cum Plotina sociatur, vide infra in numis Plotinae.

* * *

DIVO. NERVAE. *Caput radiatum.*
CONSECRATIO. *Aquila insistens fulmini.* In aliis: *Ara luculenta.* AR. (Mus. Caes.)

Hi numi argenti impuri multo sunt serius signati. De iis ex proposito agemus in tractatu de numis consecrationum.

Numi restitutionum.

Eos, qui ad hanc classem pertinent, cum Nervae capite, dedimus altius in tractatu de hoc numorum genere Vol. V. p. 102.

---

a) De Mortib. persecut. c. 18.

Numi commatis peregrini.

Exstant non pauca tetradrachma, quae, licet inscripta Latine, dubium non est in Graecis urbibus signata, suntque:

IMP. NERVA. CAES. AVG. P. M. TR. P. *Caput laureatum.*

COM. ASI. ROM. ET. AVG. *Templum duarum columnarum, in cujus aditu Roma stans Augustum paludatum coronat.* AR. max. mod. (Vaill.)

Hos numos signatos fuisse apud Pergamum Mysiae, docui in hujus urbis moneta, tum in Augusto ad annum V. C. 735.

IMP. NERVA. CAES. AVG. GERM. P. M. TR. POT. P. P. *Caput radiatum.*

COS. IIII. *Fasciculus sex spicarum.* AR. max. mod. (Mus. Caes.) In nova Romana Vaillantii editione citantur etiam similes numi, sed inscripti: COS. II. et COS. III.

Alias saepe monui, argenteos Latine loquentes, cum tetradrachma sunt, omnes haud dubie extra urbem fuisse percussos. Sane hos ipsos Vaillantius ipse non inficiatur esse urbis Graecae opus, quamvis eo peccat, quod patriam iis Alexandriam adsignat, quod refutare minime necessarium puto, cum jam nemini ignotum esse existimem, quantum hos inter, et monetam Alexandrinam intercedat discriminis.

Epigraphe capitis incerta.

COS. III. *Signum Dianae in templo distylo, cujus peristylio inscriptum:* DIANA. PERGENSIS. AR. max mod. (Vaill.)

Ipsa inscriptio, et forma numi suadent, numum hunc feris, et quidem apud Pergenses Pamphyliae lucem vidisse.

ΑΥΤΟΚΡ. ΝΕΡΟΥΑϹ. ΚΑΙϹΑΡ. ϹΕΒΑϹΤ. *Caput laureatum in area.* ΛΥ.

ΥΠΑΤΟΥ. ΤΡΙΤΟΥ *Duae lyrae, quibus insistit noctua.* AR. III. (Mus. Caes. Tristan. Vaill.)

Tristanus, ubi in hunc numum commentatur a), totus est in extundendo sensu allegorico, sic ut duabus lyris opinetur notari felicem concordiam, et harmoniam Nervam inter, et adoptatum Trajanum, et cum chorda lyrae, quae graviorem sonum edebat, Graecis diceretur ὑπατη, ajebat, ingeniosum monetarium inscripto ΥΠΑΤΟΥ adlusisse etiam ad Nervae consulis Romani graves mores. Hos subtilis ingenii liberos, qui volet tollat. Nos aimus, hunc numum pertinere ad Lycios, qui se inscripto in antica ΛΥ. facile manifestant, et in moneta sua saepe lyrae typo usi sunt, ut in hujus gentis numis docui, quo statuto omnis allegoria, in qua applicanda nimium saepe sedulos video antiquarios, ultro evanescit. Satis esto, eundem typum occurrere etiam in numis Trajani, a Nervae adeo morte signatis. Mira est oratio in his numis: ΥΠΑΤΟΥ. ΤΡΙΤΟΥ, quam si Latine reddas, erit: *consulis tertii*, cum hoc loco dicendum fuisse ΤΡΙϹ. vel ΤΡΙΤΟΝ. Sed jam olim aliud ejusdem naturae exemplum dedi ex numo argenteo Caesareae Cappadociae cum capite ejusdem Nervae, in quo legitur: ΥΠΑΤΟΥ. ΤΕΤΑΡΤΟΥ b).

a) Comment. hist. p. 278. b) Sylloge I. p. 55.

Numi spurii.

EXVLES. ROMAE. RED. S. P. Q. R. *intra coronam quernam.*

PALATIVM. NERVAE. *Palatium magnificum octo columnarum etc.*

Vtrumque numum promulgavit Tristanus, sed qui vidisset, nemo alius fuit. Certe malignae artis uterque habendus.

De numo inscripto NEPTVNO. CIRCENS. etc., eoque valde suspecto egi supra ad annum V. C. 850.

Tribunicia potestas.

De lite, quae inter chronologos causa numorum Nervae, quibus tribunicia potestas III. inscripta ferebatur, diu agitata fuit, vide, quae disseremus in tractatu de tribunicia potestate.

PRETIVM.

Commatis Romani:	
Aurei, et argentei - - - - - - - -	C.
Aenei I. et II. formae - - - - - - -	C.
Aenei III. formae - - - - - - - -	R.
Commatis peregrini:	
Argentei maximae formae - - - - -	RR.
III. formae - - - - - - - -	R.
Aenei tam urbium liberarum, quam coloniarum -	R.
Alexandrini - - - - - - - - -	RR.

M. VLPIVS TRAIANVS.

M. Vlpius Trajanus natus est apud Italicam Hispaniae V. C. 806 die XVIII. Septembris a). Ei praeterea fuisse cognomen *Criniti*, perhibet Eutropius, a majoribus, ut nos jure opinamur, haustum. At non sic visum Laurentio Lydo infimi aevi grammatico, quo teste Κρινιτον ἀυτον τοις Ρωμαιοις ἐδοκει καλειν δια την περι τας της κεφαλης ἀυτου τριχας σπουδην, *Crinitum eum Romanis vocare placuit propter impensius ejus in capillorum cultu studium* b). Familia ejus antiqua magis, quam clara exstitit; nam pater ejus Trajanus, cujus infra ad annum V. C. 867 producentur numi, primus fuit, qui in eam consulatum intulit c). Puer admodum Parthica lauro gloriam patris auxit d). Decem stipendia tribuni munere emeritus e) factus praetor V. C. 839 f) et consul V. C. 844 g) a

a) Kalendar. Vindob. b) de Mensib. in Ianuar. c. 7. c) Eutrop. d) Plin. in Paneg. c. 14. e) Ibid. c. 15. f) Spartian. in Hadrian. c. 1. g) Dio L. LXVII. §. 12.

Domitiano in patriam Hispaniam missus a) ortis subinde in Germaniae finibus turbis ab eodem evocatus, et inferiori Germaniae praefectus reliquos Domitiani annos, partemque imperii Nervae eo in munere exegit.

V. C. 850 *P. X.* 97.

CAESAR. IMPERATOR. COS. DES. II. TR. P. GERM.

Nerva Aug. III. P. Virginio Rufo cos.

Trajanus a Nerva adoptatus in autumno anni hujus, ut visum eruditis, (V. infra in titulis Trajani.) *simul FILIVS, simul CAESAR, mox IMPERATOR, et consors TRIB. POTESTATIS, et omnia pariter, et statim factus est* b), fuitque primus imperator ex iis, qui Italicae stirpis non fuere c). Nerva GERMANICI titulum cum Trajano communicat d). Versabatur tum Trajanus Coloniae Agrippinae e).

V. C. 851 *P. X.* 98.

CAES. IMP. COS. II. TR. POT. GERM.

Nerva Aug. IV. Trajano Caes. II. cos.

Consulatum II. absens init.

* * *

Vix credam, exstare numos Trajano Caesari, necdum Augusto, signatos, videturque Nerva praeter *Augusti* et *pontificis maximi* titulos reservasse sibi etiam jus cudendae monetae. Vereor, ut genuinus sit numus a Tristano editus f), et alter similis in numis Arschotanis: NERVA. TRAIAN. CAES. GERM. NER. AVG. F. P. TR. P. COS. *Caput Trajani laureatum.* ✠ ADOPTIO. *Nerva, et Trajanus stantes jungunt dexteras*, qui forte confictus est ex simili numo Hadriani. Eum ipsum numum cl. Gabriel Brotier ex museo regis Galliarum citat g), utrum vere, testentur autoptae.

Eodem anno:

AVGVSTVS TR. P. I. II. COS. II. P. M. GERM.

Nerva sub exeuntem Ianuarium vita functo Trajanus Augusti titulum Coloniae Agrippinae suscipit h). Scribit continuo ad senatum, nulli viro bono ab se metum fore. Praetorianos motae sub Nerva seditionis reos variis causis arcessitos e medio tollit i). Ceterum annum hunc inter barbaras gentes exigit k).

A. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

B. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. P. M. *Caput laureatum, in AE. I., in AE. II. etiam radiatum.*

* * *

Vt lit. A.

PONT. MAX. TR. POT. COS. II. *variis typis.* AV. AR. (Mus. Caes.)

---

a) Plin. Paneg. c. 14. b) Plin. Paneg. c. 8. c) Dio L. LXVIII. §. 4. d) Plin. Paneg. c. 9. e) Eutrop. f) Comment. hist. T. I. p. 288. g) ad Tacit. in Agric. c. 3. h) Eutrop. i) Dio. k) Plin. Paneg. c. 56.

Vt lit. B.

TR. POT. COS. II. S. C. *variis typis* AE. I. II. (Mus. Caes.)

V. C. 852 P. X. 99.

TR. P. II. III. COS. II. DES. III. P. M. GERM.

A. Corn. Palma, C. Sosio Senecione II. cos.

Incipit PATER. PATRIAE.

Labente hoc anno Romam ingreditur, et congiarium distribuit testibus Plinio, et nummis. Patris patriae titulum hoc anno admittit, ut et OPTIMI. a senatu oblatum, sed qui serius in moneta comparet. De his vide plura infra in titulis Trajani.

A. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

B. IMP. NERVA. CAES. TRAIAN. AVG. GERM. P. M. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

C. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. P. M. *Caput laureatum, in AE. I. laureatum, vel radiatum in AE. II.*

D. *Vt in praecedente, sed addito: TR. P., in AE. I. et II.*

* * *

Vt lit. D.

CONG. PR. COS. II. P. P. S. C. *Imperator togatus sedet congiario distribuendo intentus adsistentibus aliis figuris.* AE. I. (Vaill. Mus. Caes.)

A Trajano in urbem reduce *locupletatas tribus, datumque congiarium populo, et datum totum, cum donativi partem milites accepissent*, diserte memorat Plinius [b]). Literae PR. legendae haud dubie PR*imum*, quia puncto non separantur, cum secus P*opuli* R*omani* legi possent. Infra ad V. C. 857 occurret CONGIAR. SECVND.

Vt lit D.

COS. II. DES. III. P. P. S. C. *Victoria gradiens d. clypeum tenet, cui inscriptum:* S. P. Q. R. (Mus. Farnes.)

Vt lit. A.

P. M. TR. P. COS. II. P. P. *typis variis.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. C.

TR. POT. COS. II. P. P. S. C. *typis variis* AE. I. II. (Mus. Caes.)

V. C. 853 P. X. 100.

TR. P. III. IV. COS. III. DES. IV. P. M. P. P. GERM.

Trajano Aug. III. Sex. Iulio Frontino III. cos.

Mense Septembri Plinius consul suffectus nomine senatus, atque imperii panegyricum, qui superest, Trajano dixit, in quo laudes, etsi veras, immodica adulatione corrumpit, ac praeterea veterem, ac veram eloquentiam desiderari facit.

A. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

B. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. P. M. *Caput laureatum, in AE. I. etiam radiatum in AE. II.*

a) In Paneg. inde a cap. XX. b) in Paneg. c. 25.

C. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. P. M. TR. P. *Caput laureatum, in AE. II.* (Mus. Farnes.)

* * *

Vt lit. C.

COS. III. DES. IIII. P. P. S. C. *Miles stans.* AE. II. (Mus. Farnes.)

Vt lit. A.

P. M. TR. P. COS. III. P. P. *variis typis.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

TR. POT. COS. III. P. P. S. C. *variis typis.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

V. C. 854 *P. X.* 101.

TR. P. IV. V. COS. IV. P. M. P. P. GERM. IMP.

Trajano Aug. VI. Sex. Articuleio Paeto cos.

Trajanus tributum Decebalo Dacorum regi inde a Domitiani aetate pendi solitum repraesentare detrectat, ejusque infamiae abolendae causa ipse Daciam intrat. Sunt, qui existiment, nixi fide numorum, et marmorum, eam expeditionem jam anno praecedente susceptam. Verum abunde refutantur illi silentio Plinii, qui cum mense Septembri ejus anni panegyricum suum dixisset, ne verbo quidem instantis ejus belli meminit, quod utique ad Trajani sui laudes nequaquam dissimulasset. Alii hoc eodem, in quo sumus, anno confectum, deinde triumphatum autumant. At vero Dacici titulus in certis ejus aetatis monumentis nonnisi anno V. C. 856 P. X. 103 comparet. Varias de hoc eruditorum conjecturas expensas vide apud Tillemontium [a]), et Fabrettum [b]).

A. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

B. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. P. M. *Caput laureatum, in AE. I., etiam radiatum in AE. II.*

* * *

Vt lit. A.

P. M. TR. P. COS. IIII. P. P. *variis typis.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

TR. POT. COS. IIII. P. P. S. C. *variis typis.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

V. C. 855 *P. X.* 102.

TR. P. V. VI. COS. IV. P. M. P. P. GERM. IMP. II. III.

C. Sosio Senecione III. L. Licinio Sura cos.

Bellum Dacicum continuatur.

* * *

Ad hunc etiam annum jus habent numi ad annum superiorem descripti, in quibus solus consulatus IV. absque numero trib. potestatis notatur.

V. C. 856 *P. X.* 103.

TR. P. VI. VII. COS. IV. DES. V. P. M. P. P. GERM. IMP. III. IV.

Suburano III. P. Horatio Marcello cos. Incipit DACICVS.

Capta Sarmizegethusa Daciae urbe

a) In Nota X. ad Trajanum. b) de Columm. Traj. cap. IX.

principe, magnaque ejus regni parte sinistris praeliis amissa Decebalus ad Trajanum profectus, supplexque pacem duris conditionibus obtinet [a]). Reversus Trajanus *ex invicta gente primum triumphum* agit, et DACICVS cognominatur [b]).

A. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. P. M. TR. P. VI. *Caput laureatum.*
IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. P. P. S. C. *Mulier sedens d. lauream, s. hastam.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

B. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. *Caput laureatum.*
DACICVS. COS. IIII. P. P. *Victoria prorae navis insistens d. lauream, s. palmam.* AR. (Mus. Caes.) In alio: *Hercules stans.* AR. (Noris Epoch. Syrom. p. 240.)

C. IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. DACICVS. P. M. *Caput laureatum.*
TR. P. VII. IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. S. C. *Roma galeata thoraci insidens dexteram extendit versus Daciam genu flectentem, adstat imperator paludatus s. hastam tenens.* AE. I. (Vaillant in iconismo Trajani numis hujus formae praefixo.)

D. *Alios duos eodem modo inscriptos, sed typo diversos memorant Fabrettus autopta*, (de Columm. Trajan. pag. 275.) *et Norisius.* (de Epoch. Syrom. p. 241.)

Postremi tres numi magnum adferunt ad historiam, et chronologiam momentum. Ex his enim invicte probatur, quod jam praestitit Fabrettus [c]), Trajanum non Kalendis Ianuariis anni praesentis V. C. 856, sed sequentis 857 processisse consulem V., quia cum tribunicia potestate VII., quam is inivit initio Novembris anni praesentis, conjungitur COS. IV. DES. V. Commode isthaec. Verum reclamant veteres omnes fastorum Romanorum scriptores, qui consensu unanimi consulatum Trajani V. anno V. C. 856, non sequenti 857, adfigunt, quae difficultas tanta visa est Pagio, ut auderet adserere, vel erratum fuisse a monetariis scalpendo perperam TR. P. VII. pro TR. P. VI., vel numos esse spurios, praecipue cum non facile alterius imperatoris plures numi adulterini circumferantur [d]). Norisius, Fabrettus, Mediobarbus numis fidem habent, consulatumque differunt. Tillementius ambiguus haeret, quem super hoc argumento consule [e]). Me si quis consulat, ajo, differendum consulatum, non modo nixus auctoritate numorum, sed et argumentis aliis, quae antequam producam, paucis respondendum est Pagio numorum fidem in dubium vocanti. Esto, errari potuisse in numo uno, verum sic inscripti produntur tres; eos vero νοθειας accusare inhumanum videatur, cum eorum probitatem tueantur Vaillantius, Fabrettus, Norisius, illustres hujus causae vades. Quod ait, falsariorum artem sese praecipue in adulterandis Trajani numis exercuisse, luben-

a) Dio L. LXVIII. §. 9. b) Plin. epist. 4 lib. VIII. Dio l. c. §. 10. c) de Columm. Traj. p. 274. d) Critic. Baron. ad ann. 103. e) Nota X. et XIII. ad Traj.

ter dabo, verum iis tantum, qui factum aliquod ad historiam illustrius insculptum offerunt, quorum catalogum dabo ad calcem monetae hujus imperatoris, non autem iis, qui vulgares tantum inscriptiones, et typos continent, quales sunt ii omnes, de quibus nobis nunc sermo, et disputandi causa.

Quod numi adserunt, egregie confirmat marmor his verbis compositum:

IMP. CAESAR. DIVI. NERVAE. F. NERVA. TRAIANVS. GERMANICVS. PONT. MAX. TRIB. POT. VI. IMP. II. COS. III. P. P. INCHOATAM. A. D. NERVA. PATRE. SVO. - - -

Hujus marmoris fides nequaquam ambigua; nam praeterquam quod illud Gruterus binis locis paene invariatum, integris certe notis chronologicis proposuit [a]), illud etiam de novo inspici, consulique curavit Norisius testante non modo Fabretto [b]), sed etiam se ipso [c]). Inquiramus ergo in notas chronologicas. Dicitur Trajanus TRIB. POT. VI. Coepit hic tribunatus exeunte Septembri V. C. 855, et cum Trajanus secundum patronos adversae sententiae processerit consul quintum Kalendis Ianuariis anni proxime sequentis 856, marmor autem eum dicat COS. IIII., necesse foret, illud positum fuisse intra Octobrem, et Decembrem anni V. C. 855. Ergo etiam numi supra sub A. descripti, cum easdem notas, nempe TR. P. VI. et COS. IIII. contineant, intra idem tempus cusi erunt. At marmor Trajanum dicit IMP. II., numi vero IMP. IIII. Ergo Trajanus in eorum sententia intra tres hos menses bis iteravit imperatoris titulum. Ea hujus tituli iteratio Trajano obtigit ex victoriis Dacicis, ut inter omnes convenit. Iam vero in numo obvio B. is dicitur DACICVS COS. IIII., cumque ex Dione constet, post has victorias Trajanum Romam reversum de Dacia triumphasse, ac tunc demum DACICVM cognominatum [d]), necesse iterum foret, Trajanum intra tres hos menses duplicem insignem reportasse victoriam, confecisse ingens bellum, reversum Romam, egisse triumphum, ex quo Dacici cognomen abstulit. An istud ullo pacto verisimile? an non rerum infinita copia, et immensa locorum distantia laxius temporis spatium postulant? Viderint adversarii, ut his se laqueis expediant. Accedit et illud: secundum ipsum Pagium duravit bellum Dacicum usque ad annum V. C. 856 P. X. 103, quo tandem Trajanus in consulatu suo V. triumphavit [e]). At qua is ratione cum hac sua sententia compenet obvios tot Trajani numos inscriptos DACICVS. COS. IIII? quibus docemur utique, Trajanum ante consulatum V. egisse triumphum, dictumque Dacicum, ergo secundum ipsum anno V. C. 855 P. X. 102. Deinde, si Trajanus anno demum 103 reversus est, triumphavitque, sequitur, eum Kalendis Ianuariis ejus anni consulatum V. in

---

a) Pag. 177. 2. et 190. 3. b) de Column. Traj. p. 278. c) Epoch. Syromac. p. 240. d) L. LXVIII. §. 10. e) Critic. Baron. ad ann. 101. et 103.

Dacia inivisse. Verum constat ex Plinio [a]), propositum fuisse Trajano, non inire consulatum, nisi Romae, quae sane praecipua ei causa fuit recusandi consulatus III. quem absens in Germania suscipere debuisset.

Proposui nodos, qui sententiam partis adversae impediunt. In judicium vocemus nostram, quae consulatum V. in annum V. C. 857 P. X. 104 prorogat. Hic vero plana omnia, et exporrecta. Inivit Trajanus trib. potestatem VI. circa finem Septembris V. C. 855, fuitque tum teste marmore IMP. II. Labente ea trib. potestate usque ad Septembrem anni V. C. 856 bis auxit imperatoris titulum, reversusque est in urbem, et designatus consul V. in annum sequentem, ac tum signati numi litera A. propositi: TR. P. VI. IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. Egit tum triumphum Dacicum, recepitque DACICI nomen, et mox signati numi litera B. descripti: DACICVS. COS. IIII. Continuo auspicatus est trib. potestatem VII. exeunte Septembri, atque intra hunc, et proximum Decembrem compingendi numi lit. C. et D. inscripti: TR. P. VII. IMP. IIII. COS. IIII. DES. V. addito constanter DACICI nomine.

Ceterum negari nequit, magnopere huic quoque sententiae obstare unanimem fastorum consensum. Expendat lector, plusne fiduciae tribuendum sit concordibus aevi inferioris scriptoribus, an monumentis publicis, coaevis, nullasque vices passis.

V. C. 857 P. X. 104.
TR. P. VII. VIII. COS. V. P. M. P. P. GERM. DAC. IMP. IIII.
Trajano Aug. V. L. Appio Maximo II. cos.

Decebalus propalam accusatus convictusque, neque implevisse pacis conditiones, et res novas moliri, hostis iterum a senatu judicatur.

IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. DACICVS. P. M. *Caput laureatum, in AE. II. etiam radiatum.*

TR. P. VII. IMP. IIII. COS. V. P. P. S. C. *typis variis, et obviis.* AE. I. II.

Ex consulatu V. et trib. potestate VII. certum fit, numos hos signatos fuisse a Kalendis Ian. hujus anni usque ad exeuntem Octobrim.

Eadem epigraphe et caput.

CONGIAR. SECVND. COS. V. *Typus congiarii solitus.* AE. I. (Mus. Farn. Vaill.)

Alterius hujus congiarii scriptores non meminere, neque numus aliud praeter consulatum V. enunciat per plures annos vagum. Tribuendum tamen huic anno satis fidenter ausim adserere, quia in eo eadem est capitis inscriptio, quae in numis praecedentibus tam hujus anni, quam exeuntis superioris. Videbimus autem ex numis, quos deinceps cum consulatu V. describemus, capitis epigraphen esse diversam, ac propterea eos annis potius sequentibus tribuendos.

a) Paneg. c. 60.

IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. GERM. *Caput laureatum.*
DACICVS. COS. V. P. P. *Dacia moesta clypeo patrio insidens, infra gladius incurvus.* AV. *Victoria gradiens.* Quin. (Mus. Caes.)

Hos quoque numos ad hunc annum referendos existimo, quoniam habemus numos aureos, et argenteos anni prioris similiter utrinque inscriptos mutato tantum consulatus numero, in aversa autem numorum, quos deinceps signatos videbimus, vix unquam omittitur titulus *Optimi Principis.*

IMP. NERVA. TRAIANVS. AVG. GER. DACICVS. *Caput laureatum.*
P. M. TR. P. COS. V. P. P. *typis variis ad victoriam Dacicam fere adludentibus.* AV. AR.

Rationes mox adlatae hos quoque numos huic anno vindicant.

V. C. 858 *P. X.* 105.

TR. P. VIII. IX. COS. V. P. M. P. P. GERM. DAC. IMP. IIII.

Ti. Iulio Candido II. A. Quadrato II. cos.

Incipit verisimiliter hoc anno in partibus numorum anticis epigraphe dandi casu expressa, et in aversis titulus OPTIMI. PRINCIPIS, de quo vide plura in notis sub finem numorum Trajani.

Trajanus facto in Danubio ponte lapideo stupendi operis Daciam intrat, qua tota capta Decebalus violentas sibi manus infert. Imperator regis thesauros sive in Sargetia flumine, sive cavernis defossos reperit. Facta isthaec anno praesente, et haud dubie parte sequentis. Palma Syriae praeses Arabiam Petraeam Romanis subjicit [a]).

IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. *Caput laureatum.*
DAC. CAP. COS. V. P. P. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINC. *variis typis Daciam captam adumbrantibus.* AR.

Vere ad historiam. Numi post primum bellum Dacicum a Trajano motum signati *Daciam captam* non praedicant, quoniam ea licet sub duris conditionibus permissa Decebalo fuit. At nunc *captam* legimus, ut capta revera fuit teste Dione [b]), aliisque.

Eadem adversa.
DANVVIVS. COS. V. P. P. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINC. *Fluvius decumbens dexteram navi adstitutae adplicat, s. urnae innititur. AR.* obvius.

Huic sociandus alter:

IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. *Caput laureatum.*
S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. S. C. *Fluvius s. arundinem tenens d. Daciae jacentis collum premit, dextero genu ejus femori imposito.* AE. I. obvius.

Merebatur illustris hic fluvius, ut in numis quoque proponeretur, cum quod testis esset luculentus immensi in bellum Dacicum apparatus, et ex vicino victoriarum, tum quod trajiciendus erat, ut in hosticum perveniretur. Idem in numo ex propositis altero violentas prostratae Daciae manus inferendo indicare videtur, ejus quoque in subigenda Dacia aliquod fuisse meritum. Revera

a) Dio L. LXVIII. §. 11. seq. b) l. c.

classem in Moesia, atque adeo in Danubio adversus barbarorum incursiones stetisse, comprobat praeter plures alias inscriptio Gruteriana [a]), in qua *classis Flaviae Moesicae* fit mentio. At maxima Trajano ex ipso flumine parta gloria, cum illud ponte lapideo junxit, quod opus, si Dioni fides eam substructionem adcurate describenti, longe omnia Trajani opera superavit, docuitque, nihil esse, quod humano ingenio effici nequeat [b]). Ejus formam aedificii videre sibi videntur eruditi in columna Trajani Romae superstite, et quidem tabula E segmento LXXIV. num. 260 picturae Morellianae, positae ad calcem Thesauri numorum imperatorum. Exstat etiam ejus pontis arcus unus in aeneis quibusdam Trajani numis, quos vide infra inter numos vagos consulatus V. At enim non vereor, νοθειας notam impingere numo aeneo a Mediobarbo edito [c]), in quo: PONS. TRAIANI. DANVVIVS. typo pontis, quam mercem verecunda quaevis musea hactenus repudiavere, atque similis fraudis figmentum reputo inscriptionem ad hoc argumentum pertinentem, vulgatam pridem a Lazio, et Leunclavio, restitutam a Grutero [d]), quam ferunt in ponte Danubii ad ruinas urbis Warhel repertam:

PROVIDENTIA. AVG. VERE PONTIFICIS. VIRTVS. ROMANA. QVID. NON. DOMET. SVB. IVGVM. ECCE. RAPITVR. ET DANVBIVS

An in ullo unquam Romanorum epigrammate, praecipue publico, similem legimus orationem, et tam indecoram jactantiam? et an dignus majestate Romana ineptus in verbo PONTIFICIS lusus? Nimirum recens adulteratorum fraus sese potissimum in fingendis veterum prodigiis exercuit, quo facilius cupidis illuderent.

Ceterum non defuere, qui verba Dionis hunc pontem usque adeo efferentis in examen vocarent, negarentque, posse datas ab eo mensuras cum legibus architectonicis consistere, quantumque ex ejus reliquiis, quae supersunt hodie ad portam ferream Serviam inter, et Walachiam potest colligi, opus universum diditam de eo famam non aequare, pilasque tantum fuisse lapideas, fornices ligneos. Vide Marsilii Danubium variis locis, et in compendio notam Raimari ad hunc Dionis locum. Dejiciendum autem curavit Hadrianus metuens, ne barbari oppressis pontis custodibus in Moesiam intrarent [e]). Teste Procopio [f]) utrique pontis capiti additum fuit castellum, operisque architectus Apollodorus Damascenus, quod postremum adfirmat etiam Tzetzes [g]).

De jactato alio ponte lapideo in Istro, opere Constantini M., ac numis ejus testibus, vide hujus Augusti monetam.

---

a) Pag. 575. 1. b) L. LXVIII. §. 13. c) in Trajano ad V. C. 858. d) pag. 162. 6. e) Dio l. c. f) de Aedific. Iustin. L. IV. c. 6. g) in Chiliade II.

* * *

IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. *Caput laureatum.*

ARAB. ADQ. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. *Mulier stans d. ramum, s. calamum, pro pedibus struthio, in aliis camelus.* AR. (Mus. Caes.)

IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. *Caput laureatum, in AE. II. etiam radiatum.*

ARAB. ADQVIS. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. S. C. *Idem typus.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Inde ab Augusti aetate, qui Arabiam duce Aelio Gallo, sed infelice successu, tentaverat, ei regioni ab armis Romanis quies fuit. Felicius istud sub Trajano tentatum, qui eam Eutropio teste in provinciae formam redegit. Ejus expeditionis dux fuit A. Cornelius Palma Syriae praeses. Tempus definit Dio, nempe quo bellum Dacicum II. exivit a), et apertius Chronicon Eusebii, et Alexandrinum, ex quibus habemus, Arabas Petraeos, et Bostrenos ab anno praesente annos suos computare, de qua epocha egi in numis urbium Arabiae. Recte igitur numi laudati, testes *Arabiae adquisitae*, huic anno tribuuntur, etsi sequentem etiam non repugnant. Vix est, quod moneam, partem a Romanis occupatam exiguam tantum Arabiae immensum excurrentis partem constituisse, eamque, quae Iudaeae adsita, et a Petra ejus urbe principe *Petraea* appellata fuit. Ad typum quod attinet, fuisse camelum, animal in Arabia perfrequens, proprium ejus regionis symbolum, cum ex numis gentis Aemiliae, et Plautiae, tum ex aliis Graecis, inscriptis ΑΡΑΒΙΑ, cognitum est. Quod vero dextera gestat, Tristanus, qui in hoc explicando redundat b), ramum turis, quodque sinistra, calamum odoratum, secundum veteres scriptores Arabiae opes, suspicatur, qua in sententia subinde adseclam habuit Spanhemium c), quod examen historiae naturalis studiosis permitto.

V. C. 859 *P. X.* 106.

TR. P. IX. X. COS. V. P. M. P. P. GERM. DAC. IMP. V.

L. Ceionio Commodo Vero, L. Tutio Cereali cos.

Trajanus in urbem reversus de Dacis iterum triumphat d). Viam per paludes Pomptinas munire incipit e), de quo vide infra ad annum V. C. 863.

Tillementius, aliique censent, Trajanum hoc adhuc anno profectum in Orientem, ut Parthis bellum inferret, et anno sequente in urbem iterum reversum. Verum istud prorsus non videri verisimile, infra in animadversione II. evincere conabor.

* * *

Numi certi hujus anni non habentur, eos tamen, qui huc pertinere possunt, vide inter numos vagos consulatus V. post numos ad annum V. C. 864 descriptos.

a) L. LXVIII. §. 14. b) Comm. hist. T. I. p. 299. c) T. I. p. 360. d) Plin. L. VIII. epist. 4. e) Dio L. LXVIII. §. 15.

V. C. 860 P. X. 107.
TR. P. X. XI. COS. V. P. M. P. P.
GERM. DAC. IMP. V.

L. Licinio Sura III. C. Sosio Senecione IV. cos.

Incerta hujus anni acta historicorum inopia.

* * *

De numis anni hujus eadem esto lex.

V. C. 861. 862. P. X. 108. 109.
TR. P. XI. XII. XIII. COS. V. P. M.
P. P. GERM. DAC. IMP. VI.

App. Annio Trebonio Gallo, M. Atilio Metilio Bradua cos.

A. Corn. Palma II. C. Calvisio Tullo II. cos.

Eadem rerum utriusque hujus anni ignoratio, et numorum, qui ad hoc tempus pertinent, incertitudo.

V. C. 863 P. X. 110.
TR. P. XIII. XIV. COS. V. P. M. P.
P. GERM. DAC. IMP. VI.

Ser. Salvidieno Orfito, M. Paeducaeo Prisciano cos.

Viam Benevento Brundusium sternendam curat, coeptamque per paludes Pomptinas finit. (V. marmora mox citanda.)

IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. *Caput laureatum.*
VIA. TRAIANA. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. S. C. *Mulier humi sedens & rotam, s. rupi imposita.* AE. I. (Mus. Caes. Mediobarb.)

Magnos sumptus fecisse Trajanum in sternendas vias, obiter praedicat Dio [a]). At alio loco commemorat [b]), eum paludes Pomptinas lapidibus stravisse, additis per viam aedificiis, et pontibus magnificis. Inchoatam hanc jam fuisse anno V. C. 859 saltem mox finito bello Dacico II., satis ex verbis Dionis colligitur, finitam vero anno praesente, aut saltem sequente, docet lapis Tarracinae exstans quem his verbis sistit Fabrettus autopta [c]):

IMP. CAESAR. DIVI. NERVAE. FILIVS. NERVA. TRAIANVS. AVG. GERMANICVS. DACICVS. PONT. MAX. TRIB. POT. XIIII. IMP. VI. COS. V. P. P. --- SILICE. SVA. PECVNIA STRAVIT

Hoc item anno, aut exeunte superiore terminatam ab eo viam aliam, quae Benevento Brundusium ducit, aliud marmor apud Gruterum docet [d]):

IMP. CAESAR. DIVI. NERVAE. F. NERVA. TRAIANVS. AVG. GERM. DACIC. PONT. MAX. TR. POT. XIII. IMP. VI. COS. V. P. P. VIAM. A. BENEVENTO. BRVNDVSIVM. PECVNIA. SVA. FECIT.

Exstat hoc marmor hodieque in oppido dicto *Bisceglia* [e]). In marmore Gruteri [f]) habemus curatorem VIAE. NOVAE TRAIANAE, et apud eundem [g]) *curatorem trium Trajanarum.* In alio narratur [h]), Trajano imperante stratam viam per Bruttios, et Salentinos, sed

a) L. LXVIII. §. 7. b) l. c. §. 15. c) de Colum. Traj. p. 291. d) pag. 151. 2.
e) Voyage pittor. de Naples Vol. III. p. 38. f) p. 1091 8. g) p. 446. 4. h) p. 199. 1.

notis chronologicis in hoc valde corruptis. Neque vero is Italiae solum muniendis viis providit, sed remotis etiam provinciis; nam Victor memorat *iter conditum per feras gentes, quo facile ab usque Pontico mari in Galliam permeatur* a). Galenus quoque insignes vias a Trajano munitas praedicat b). Quae vero in praesente numo VIA TRAIANA vocatur, ea ipsa haud dubie est, quam per Pomptinas, atque inde Brundusium ductam diximus, quaeque eadem fuit, quae vetus Appia, sed quam Trajanus aut vitium passam refecit, aut omissis ambagibus contraxit, aut interruptam continuavit.

Similes numi adhuc in consulatu VI. Trajani, iique tum copiosius, et ex omni quidem metallo percussi sunt. Quid quod multis post Trajanum annis praeclari ejus moliminis in numo renovata est memoria, qui talis esse fertur:

IMP. TRAIANO. PIO. FEL. AVG. P. P. *Caput laureatam.*

VIA. TRAIANA. *Mulier humi sedens d. flagellum, s. rotae innixa.* AR.

Cl. le Beau numi hujus index c) suadente metallo, (nam vilioris est argenti) fabrica, modulo, literarum forma, et quia *Pii Felicis* nomina adduntur, quibus simul sumptis nullus imperatorum ante Commodum usus est, inferiore eum aevo signatum judicavit, cumque Gordiani Pii in eo lineamenta agnovisset, non dubitavit huic eum imperatori tribuere, cui forte placuerat, quia viam Trajanam refecerit, alterum se Trajanum velle videri, ac nominare etiam. Alia mihi sententia. Esse eum aetatis multo inferioris partum, facile mihi cum viro cl. convenit, sed non esse in eo propositum Trajanum, non continuo dedero. Ait, obstare nomina *Pii Felicis*, at constat, sequiore aevo nonnunquam defunctis principibus fuisse tributos titulos, quibus usi sunt principes successores. Sic idem Trajanus apud Havercampum in numo contorniato dicitur P. F d). Ad lineamenta quod attinet, erudito le Beau Trajanum fastidienti plane adversatur Mangeartus illata ejusdem numi mentione, *il n'est pas possible*, ait, *d'y méconnoître les traits de Trajan, pour peu qu'on veuille y faire attention.* Gordianum etiam in hoc numo inficiatur Harduinus, et Trajanum ipsum agnoscit, sed prave formatum e). Restitutam ergo serius munitae ejus a Trajano viae memoriam inserto etiam ejus capite dubitari nequit, quo modo et praecedentium Augustorum consecrationes imperator, quisquis ille fuit, renovavit, eorum quoque capitibus in moneta propositis, quae ipsa pariter a veris eorum lineamentis plerumque multum abludunt.

* * *

Alios hujus anni numos vide inter numos vagos consulatus V. post annum sequentem descriptos.

V. C. 864 *P. X.* 111.
TR. P. XIV. XV. COS. V. DES. VI. P. M. P. P. GERM. DAC. IMP. VI.
C. Calpurnio Pisone, M. Vettio Bolano cos.

Incerta iterum hujus anni acta. Tamen certos hujus anni numos habemus.

a) In Caesarib. b) de meth. med. L. IX. c. 8. c) B. L. Tom XXI. p. 347. d) Num cont. p. 102. e) ad Plin. T. I. p. 411.

IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. DES. VI. *Caput laureatum.*

AET. AVG. (*de qua epigraphe continuo*) PIET. *vel* VESTA, *vel: Victoria inscribens clypeo:* DACICA, *addito in singulis:* S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. *typis congruis.* AR. (Mus. Caes.)

NVMI VAGI
consulatu V. notati.

Ingens est numorum Trajani copia, qui consulatum V. inscriptum praeferunt, sed certos characteres non habent, unde colligi possit, cui anno ex annis octo, quibus consul V. exstitit, numi sic inscripti sint inserendi. Ex infinita messe seligam tantum eos, qui insigniores, et eruditiores typos offerunt praemissa pro more inscriptionum capitis oeconomia.

A. IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

B. IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. *Caput laureatum, in AE. I., etiam radiatum in AE. II.*

C. IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. V. P. P. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

* * *

Vt lit. A.

AET. AVG. COS. V. P. P. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. *Mulier stans d. caput Solis, s. Lunae.* AR. (Mus. Caes.)

Eandem aversam jam habuimus in aureis Vespasiani, et Titi. Romanos principibus suis adsignasse *Aeternitatem*, velut certam divinitatis notam, nimio constat. Ne cumulem generalia exempla, en tibi exemplum, quod ad Trajanum privatim pertinet. Scripsit ad Trajanum Plinius [a]), *Rogatus a Nicaeensibus publice per ea, quae mihi et sunt, et debent esse sanctissima, id est: per AETERNITATEM TVAM, salutemque, ut preces suas ad te perferrem etc.* Ejus imago veteribus fuere Sol, et Luna, quoniam, ut ait Mamertinus [b]), *quidquid immortale est, stare nescit, aeternoque motu se servat aeternitas.* Vide similem sententiam apud Pacatum [c]). At jam antiquissimis temporibus utrumque sidus aeternitatem signavit. *Thronus ejus,* inquit psaltes regius [d]), *sicut sol in conspectu meo, et sicut luna perfecta in aeternum.* Sed et auctor est Diodorus Siculus [e]), Aegyptios vetustissimos mundum supra se contemplatos, et non sine stupore demiratos universi naturam existimasse, ἐιναι δυο θεὐς αἰδιὑς τε και πρωτὑς τον τε ἡλιον, και την σεληνην, *esse duos deos aeternos, et primos Solem, Lunamque*, quorum illum dixere Osirin, hanc Isidem. Sed de hoc gemini astri symbolo cum principibus Romanis comparato vide, quae plura adferemus ad numum Severi anni V. C. 955, cujus antica inscribitur: CONCORDIAE. AETERNAE.

a) L. X. epist. 87. b) in Genethl. Maxim. c. 3. c) in Panegyr. c. 10. d) Psalm. LXXXVIII. v. 38. e) Bibl. L. I. §. 11.

Vt lit. A.

ALIM. ITAL. COS. V. P. P. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINC. *Imperator togatus stans dexteram extendit versus duas parvas figuras adstantes, s. volumen, ut videtur.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

Epigraphe similis addito S. C. *Mulier stans d. spicas, s. cornucopiae, adstat parva figura togata.* In aliis: *Imperator sedens dexteram extendit versus mulierem adstantem cum binis infantibus, quorum unum in ulnis gestat adstante altero.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Laudabilem Trajani curam alendae Italiae soboli impensam, tam auctores veteres, quam marmora, et numi testatam reliquere, tametsi idem meritum jam praeceperit pater Nerva, ut diximus ad hujus numum inscriptum: TVTELA. ITALIAE anni V. C. 850. Depraedicat in Trajano beneficium istud Dio, cum narrat a), Trajanum V. C. 852 in urbem reversum *reipublicae curam inprimis gessisse, sic ut civitatibus etiam Italiae multa largitus sit ad educationem liberorum*, deinde Plinius in Panegyrico, dum capite XXVI. et binis sequentibus conquisitos, conscriptosque infantes memorat, qui publicis sumptibus alerentur. *Paullo minus*, ait, *P. C. quinque millia ingenuorum fuerunt, quae liberalitas principis nostri conquisivit, invenit, adscivit. Hi subsidium bellorum, ornamentum pacis, publicis sumptibus aluntur, patriamque non ut patriam tantum, verum ut altricem amare condiscunt. Ex his castra, ex his tribus replebuntur etc.* Dictus fuit panegyricus anno V. C. 853, ex quo patet, Trajanum mox ab adito imperio tam praeclarae humanitati animum adplicuisse. Addimus extra causam, Plinium hanc principis sui liberalitatem non tantum oratoris more collaudasse, sed etiam imitatum, cum certam summam IN. ALIMENTA. PVERORVM. ET. PVELLARVM. PLEB. VRBAN. dedisse perhibetur in marmore apud Muratorium b), cujus praestitae liberalitatis meminit etiam in epistola ad Caninium c). Ad Trajanum ut revertar, lapis haud multo post statutus, nimirum intra annos V. C. 854 et 856, ut inscriptus consulatus IV. docet, vulgatusque a Muratorio d) eandem principis optimi liberalitatem commendat:

IMP. NERVAE. TRAIAN. AVG. GER. PONT. MAX. TRIB. POT. COS. IIII. P. P. NOMINE. PVERORVM. PVELLARVMQVE. EX. S. C. PVB. D. D.

aut, ut in simili apud Gruterum legitur e): NOMINE. PVERORVM. PVELLARVMQVE. VLPIANORVM. Proximum pro temporis serie monumentum, quod hanc Trajani beneficentiam comprobet, est insignis tabula aenea quantivis pretii, anno 1747 in agro Placentino eruta, lata pedes X S., alta pedes V S. pondere librarum DC., in quam commentati sunt Muratorius, et Gorius in opere Florentiae edito in folio anno 1749, et quae describitur a Sebastiano Donato in Supplem. ad nov. Thes. Muratorii Part. II. p. 437, in cujus exordio legitur:

a) L. LXVIII. §. 5. b) pag. 732. c) L. VII. ep. 18. d) pag. 230. 5. e) pag. 1084. 7.

OBLIGATIO. PRAEDIORVM. OB. IIS. DECIENS. QVADRAGINTA. QVATVOR. MILLIA. VT. EX. INDVLGENTIA. OPTIMI. MAXIMIQVE. PRINCIPIS. IMP. CAES. NERVAE. TRAIANI. GERMANICI. DACICI. PVERI PVELLAEQVE. ALIMENTA. ACCIPIANT. etc.

Ex titulo DACICI eruimus, tabulam hanc confectam inde ab anno V. C. 856. Ejus liberalitatis a Trajano in generis humani incrementum exercitae meminit etiam Spartianus [a]), atque ut ad numos redeam, factum istud comprobatur copiosis numis non modo in consulatu ejus V., sed etiam serius in VI. percussis, qui elegantes ad rei argumentum typos offerunt. Habemus ergo hanc Trajani liberalitatem per quinque postremos consulatus, sive ab anno V. C. 852 saltem usque ad 865 publicis monumentis consignatam, et nobilitatam. Coeptum a Nerva et Trajano beneficium principibus successoribus in exemplum abivisse, videbimus in numis Faustinae senioris inscriptis: PVELLAE. FAVSTINIANAE. Pium M. Aurelii institutum commendat marmor, quod dedicavere PVERI. ET. PVELLAE. ALIMENTARI. FICOLNENSIVM [b]), tum et *novae puellae Faustinianae* ab eodem principe nutritae [c]). Principis incerti meritum celebrat marmor a Muratorio editum [d]), quod hoc loco lubet totum restituere:

C. ALFIO. C. F. SERGIA.
CLEMENTI. MAXIMO. IV VIR. I. D.
AEDILIQ. PECVNIARVM
PVLICAR. Q. ALIMENTOR.
PVERI. ET. PVELLAE. QVI
EX. LIBERALITATE. SACRATISSIMI. PRINCIPIS. ALIMEN.
ACCIPIVNT. CONSENSV
PARENTVM. EX. AERE.
CONLATO.

Sed de praebitis cum a Trajano, tum successoribus alimentis vide plura alia apud Spanhemium [e]). Quaestores alimentorum qualis ex proximo marmore fuit C. Alfius, vel ut alibi vocantur, quaestores pecuniae alimentariae, plures ex lapidibus collegit Reinesius [f]).

* * *

Vt lit. B.

AQVA. TRAIANA. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. S. C. *Genius fluvii intra antrum procumbens d. arundinem, s. urnam, ex qua aqua profluit.* AE. I. II. Obvius.

Trajanum aquis urbis Romae restituendis, corrigendisque magnam curam impendisse testem habemus locupletem Sex. Iulium Frontinum [g]). *Nec satis fuit*, inquit, *principi nostro* (Trajano) *ceterarum restituisse copiam et gratiam. Anionis quoque novi vitia excludi posse vidit.* Et postquam narrasset, qua is ratione excluserit vitia, concludit, *haec tam felix proprietas aquae, omnibus dotibus aequatura Marciam, copia vero su-*

a) In Hadriano. b) Marini Iscriz. Alban. p. 42. c) Capitolin. c. 26. d) pag. 469. 0. e) Tom. II. p. 542. f) Syntagm. Inscr. T. I. p. 405. g) de Aquaed. art. 92. 93.

peratura, venit in locum deformis illius, ac turbidae, novum auctorem imperatorem Caesarem Nervam Trajanum Augustum praescribente titulo. Argumentum istud adhuc in Trajani consulatu VI. illatum est monetae, et quidem omnis metalli.

* * *

Vt lit. B.

CONGIARIVM. TERTIVM. S. C. *Typus congiarii solitus, retro tripus.* AE. I. (Mus. Caes.)

Quo anno Trajanus tertiam hanc liberalitatem erogaverit, decidi nequit.

* * *

Vt lit. A.

COS. V. P. P. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINC. *typis variis.* AV. AR. etiam Quin.

Numi aurei, et argentei sic inscripti fuere ordinaria moneta per totum consulatum V. signata, sed quae certis annis adfigi nequit. Est hujus generis numorum ingens copia, neque minor varietas in typis manente eadem utrinque inscriptione. Hi plerumque sive ad victoriam Dacicam, et Arabiam adquisitam adludunt, sive varia numina, templa, symbolica etc. offerunt, quae singula recensere longum foret, et parum ad causam profuturus labor.

* * *

Vt lit. B.

PORTVM. TRAIANI. S. C. *Portus variis aedificiis ornatus, in cujus medio triremes.* AE. I. (Vaill. Mus. Farn. et Christinae.)

Tres sunt Italiae portus, qui hunc *portus Trajani* titulum vindicare sibi posse videntur, I. *Centum cellae*, hodie *Civita vecchia*, de quibus sic coaevus Plinius [a]): *Villa pulcherrima* apud hanc urbem *cingitur viridissimis agris, imminet litori, cujus in sinu fit cum maxime portus.* Et cum prolixe enarrasset rationem novi operis, addit: *habebit hic portus etiam NOMEN AVCTORIS.* II. Ostia ex vetere scholiaste Iuvenalis, qui ad hujus versus 76 et 77 Satyrae XII.

Tandem intrat positas inclusa per aequora moles,
Tyrrhenamque Pharon, porrectaque brachia sursum,

sic commentatur: Inclusa per aequora, *portum Augusti dicit, sive Trajani.* Porrectaque, *quia Trajanus portum Augusti restauravit in melius, et interius tutiorem SVI NOMINIS fecit.* III. Ancona. nam in arcu Trajani, qui integer adhuc exstat in portu Anconae, hoc legitur epigramma praemissis ejus titulis, et TR. POT. XVIIII [b]).

PROVIDENTISSIMO. PRINCIPI. SENATVS. P. Q. R. QVOD. ACCESSVM ITALIAE. HOC. ETIAM. ADDITO EX. PECVNIA. SVA. PORTV. TVTIOREM. NAVIGANTIBVS. REDDIDERIT.

Omnibus rite expensis verisimillimum videtur, hunc *portum Trajani* esse portum Centum cellarum, qui totus Trajani opus fuit, quemque diserte Plinius *habiturum nomen auctoris* testatur. Atque etsi Ostiensis etiam portus dicatur Trajani, levius tamen prae Pliniano est scholiastis testimonium, qui in veris nominibus potuit hallucinari, et ut illud demus quoque, verisimile non est, voluisse senatum in moneta praedicare por-

a) L. VI. epist. 31. b) Gruter p. 247. 6.

tum a Trajano tantum restauratum, auctumque, et negligere alterum Centum cellarum ab eo immensis sumptibus e fundamento excitatum. Multo minus intelligi poterit portus Anconitanus, quem amplificatum quidem a Trajano, et tutiorem redditum constat, at non ab eo appellationem traxisse.

Vt lit. A.

REST. ITAL. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINC. *Imperator togatus stans mulierem genu flectentem sublevat, versus quem duo puelli adstantes manus attollunt.* AV. et mutatis nonnullis AE. I. II. (Mus. Caes.)

Dubium non est, hoc typo innui alimenta, de quibus supra actum, soboli Italiae adsignata, eamque hac liberalitate restitutam.

Vt lit. C.

S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. S. C. *Typis variis.* AE. I. II.

Numi cum hac epigraphe per hunc consulatum omnium maxime obvii, et quidem in omni metallo, et forma, et potiorem numorum Trajani partem constituunt. Typorum etiam prodigiosa varietas, plerumque ad victam Daciam adludentium. Ex omni grege binos digniores seligam.

Vt lit. B.

S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. S. C. *Circus cum omni suo ornatu.* AE. MM. mod. et AE. I. (Mus. Caes.)

Factos a Trajano in Circum sumptus commemorat Dio [a]): *Hippodromo inscripsit: perfecisse se, ut populo Romano sufficeret; nam postquam damnum passus esset, majorem, et pulchriorem effecit.* Etiam Pausanias inter magnifica Trajani opera recenset hippodromum duorum stadiorum longitudinem aequans [b]). Fuisse eum delectatum varii generis spectaculis, iterato refert Dio [c]), et Plinius venationis studiosum testatur [d]). Neque alia de causa aetate sequiore tot crediderim ei dedicatos numos, quos *contorniatos* dicimus, in quibus missus Circenses, venationes etc. exhibentur, quam quod posteritati constabat, his eum studiis animi relaxandi causa fuisse delectatum. De Trajani in Circum maximum meritis vide paucis disserentem cl. Morcellum [e]).

* * *

Vt lit. B.

S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. S. C. *Arcus pontis turri utrinque munitus, infra in undis navicula.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Plerisque visum, portum Trajani, de quo supra, non pontem horum numorum typo proponi. At imaginem adcuratius consideranti facile patebit, esse opus arcuatum, et erectum, non horizontali sinu in portus morem curvatum, turrim quoque esse perviam, et instar portae, per quam pons possit adiri. Certi portus, quos in numis habemus, nimirum Ostiensis sub Nerone, et alter sub Trajano, longe alia sunt forma. Exhibet ergo arcus hic, velut pars totius, famigeratum Danubii pontem, de quo egi supra ad numum DA-

---

a) L. LXVIII. §. 7. b) L. V. c. 12. c) L. LXVIII. §. 10 et 15. d) Paneg. c. 81.
e) de Stilo Inscr. p. 69.

NVVIVS anni V. C. 858. Vide etiam judicium Fabretti de hujus numi typo [a]), tum similem typum in numis Severi ad annum V. C. 961.

Vt lit. B.

VRBS. ROMA. HETERNA. (*sic*) *Templum sex columnarum, ante quod sacrificium plurium figurarum.* AE. m. m. (Mus. Pisani.)

Illustris numus, si modo genuinus.

V. C. 865 P. X. 112.

TR. P. XV. XVI. COS. VI. P. M. P. P. GERM. DAC. IMP. VI.

Trajano Aug. VI. T. Sextio Africano cos.

Trajanus hoc anno consul VI processit. Ceterum nihil certum suppeditant annales.

A. IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

B. IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum, in AE. I., etiam radiatum in AE. II.*

* * *

Vt lit. A. in aliis, ut lit. B.

ALIM. ITAL. AQVA. TRAIANA. ARAB. ADQ. PIET. VESTA. VIA. TRAIANA.	S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. *typis congruis, qui descripti, et explicati jam sunt in numis consulatus V.* AV. AR. AE. I. II.

Vt lit. B.

DACIA. AVGVST. PROVINCIA. S. C. *Mulier pileo patrio tecta rupi insidens d. spicas, s. signum militare, binis puellis in rupe adsidentibus, quorum hic spicas, ille botrum tenet.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Daciam a Trajano in provinciam redactam constitutis in ea colonis Dio, Eutropius, Victor, Suidas, aliique affatim tradidere. Neque istud confirmat modo numus praesens commatis Romani, sed etiam numi in ipsa Dacia inde a Philippo signati, inscriptique: PROVINCIA. DACIA. Mediobarbus numos similes jam in consulatu V. praecusos memorat. Verum tot, ac tanta sunt per illud opus extremae indiligentiae testimonia, ut ejus unius fide stari tuto non possit. Numi musei Caesarei, aliique certi, quos viderim, nonnisi consulatum VI. objiciunt. Haec si ita habent, videtur Dacia hoc demum anno rebus omnibus rite ordinatis, stabilitisque coloniis plenam provinciae Romanae formam indepta. Dicitur Dacia in his numis AVGVSTI. PROVINCIA, quia Augustis attributa fuit, non senatui, populoque, de qua divisione, et discrimine provinciarum egimus Volumine IV. Ad typum quod attinet, eum descripsi ex integerrimis musei Caesarei, cum in eorum descriptione varient alii. Rupes regionis naturam haud dubie exprimit, quam etiam hoc pacto descripsit Dio [b]). Statius Daciam saepe vocat *verticem*, vel *montem*, etiam absolute, v. c. in Equo max. v. 80.

tu tardum in foedera MONTEM
Longo Marte domas.

a) De Columm. Traj. p. 98. b) L. LXVIII. §. 8.

Botrus, et spicae ad soli fertilitatem alludunt.

Vt lit. A. in aliis, ut lit. B.
S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI, *typis variis.* AV. AR. AE. I. II.

Annus hic, et sequens hoc modo majorem monetae partem in omni metallo inscripsit.

V. C. 866 *P. X.* 113.
TR. P. XVI. XVII. COS. VI. P. M. P. P. GERM. DAC. IMP. VI.
L. Publico Celso II. L. Clodio Crispino cos.

Columna cochlis Trajani exeunte hoc anno, aut priore sequentis parte dedicatur. (Vide, quae mox dissenam.) Reliqua omnia incerta.

Huic anno applicari etiam possunt numi omnes ad annum praecedentem descripti. Addo insignes alios:

Vt lit. A., in aliis, ut lit. B.
(*Vide annum priorem.*)
S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. (*addito in aeneis* S. C.) *Columna cochlis, super qua statua imperatoris.* AR. AE. I. II.

En monumentum Trajani illustre, et in hodiernum diem in urbe aeterna superstes, nihilque ab longae aetatis injuriis passum, nisi quod insistens superne imperatoris statua exitium non evasit. Damnum ut sarciret Sixtus V. pontifex maximus, cum praestitisset ad numorum praesentium fidem aliud ibi Trajani simulacrum constituere, maluit divi Petri apostolorum principis signum aeneum eo loco collocare, magnopere mirantis, quid ad se insculptum per columnae aream bellum Dacicum, caedes ac tumultus, incendia, veteris superstitionis ritus pertinerent, et sic clarissimum istud opus in turpem hybridam transformare. Ejus scriptores veteres non pauci meminere. Obiter Dio [a]: *In foro columnam maximam collocavit.* Liberalius alii mensuram ipsam addunt. Eutropius altam pedes CXLIV. adserit [b]. Cassiodorus pedes CXL. [c]). P. Victor altam pedes CXXVIII. et habere intus gradus CLXXXV., fenestellas XLV. [d]) cum quo consentit auctor Notitiae imperii utriusque in descriptione Romae.

Stetit ingens haec moles in foro, quod aedificavit Trajanus ipse, et de se *Trajanum* appellavit, ut narrant Dio, et Eutropius [e]), cujusque mox infra imaginem ex numis intuebimur, atque ut addita inscriptio docet, quam continuo integram proponam, et iisdem paene verbis Dio [f]), fuit mensurae loco, ad declarandum, quantae altitudinis terra ex monte Quirinali, ut immensis ejus fori substructionibus locus esset, sit egesta. Opus anaglyphum, quo columna tota amicitur, ducta in modum cochleae, unde et *cochlis* dicitur, imaginum serie, sistit res a Trajano per utrumque bellum Dacicum egregie gestas, quas hic describere longum foret, et adiri potest Alphonsus Ciaconius, qui delineatas olim, ut fertur, ab ipso Raphaele Vrbinate, ejusque discipulis columnae hujus figuras commentario erudito illustravit, deinde Raphaelis Fabretti Syn-

a) L. LXVIII. §. 16. b) in Trajano. c) in Chronico. d) in Regione urb. VIII.
e) ll. cc. f) l. c.

tagma de columna Trajani, denique imagines aeri incisae, ab adcuratissimo Andrea Morellio ex gypseis formis depictae, quas olim Ludovicus M. magnis sumptibus ex ipso archetypo expressas deferendas Lutetiam curavit. Hae tabulae aeneae Gorii animadversionibus illustratae exstant ad calcem Tomi III. ejus operis, quod numos primorum XII. imperatorum ab eodem Morellio delineatos exhibet.

Tempus, quo mirandum hoc opus finitum, dedicatumque est, satis prope definit epigramma supra columnae ostium positum:

SENATVS. POPVLVSQ. ROMANVS.
IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. F.
NERVAE. TRAIANO. AVG. GERM.
DACICO. PONTIF. MAXIMO. TRI.
POT. XVII. IMP. VI. COS. VI. P. P.
AD. DECLARANDVM. QVANTAE.
ALTITVDINIS. MONS. ET. LOCVS.
TANTis operiBVS *). SIT. EGE
STVS

*) Ita post alios legendum recte contendit Fabrettus [a]), aliis aliter lacunam explentibus.

Praecipiente hoc epigrammate columna haec perfecta denique est, quando Trajanus trib. potestatem XVII. jam inchoavit, quod factum in autumno anni praesentis V. C. 866. Non ergo ejus dedicatio in anterius tempus dimoveri potest, neque etiam in multo posterius, quam priorem anni sequentis partem; nam, ut in Animadversione I. post hujus Augusti numos fuse probabimus, Trajanus anno sequente inter titulos suos adoptavit cognomen OPTIMI, quo cum nostrum epigramma abstineat, necesse est opus hoc absolutum, et epigraphen exaratam intra tempus sic definitum, de quo vide adhuc, quae ad sequentem annum inter numos consulatus VI. observabo.

V. C. 867 P. X. 114.

TR. P. XVII. XVIII. COS. VI. P. M.
P. P. GERM. DAC. IMP. VI.

Q. Ninnio Hasta, P. Manlio Vopisco cos.

Incipit hoc anno in numorum antica titulus OPTIMO, *et desinit in horum aversa titulus* OPTIMO. PRINCIPI. *Vide Animadversionem I. post numos Trajani.*

Audito, Chosroen Parthiae regem Armeniam pulso Exedare dedisse Parthamasiridi, Trajanus ratus violata imperii jura, revera gloriae cupiditate motus in Orientem proficiscitur, bellum Parthis facturus [b]). Vide Animadversionem II. eodem loco exstantem.

A. IMP. TRAIANO. OPTIMO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

B. IMP. CAES. NER. TRAIANO. OPTIMO. AVG. GER. DAC. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

C. IMP. CAES. NER. TRAIANO. OPTIMO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum, in AE. I. etiam radiatum in AE. II.*

* * *

Vt lit. A.

COS. VI. P. P. S. P. Q. R. *Columna cochlis, aliive typi.* AR. (Mus. Caes.)

a) De Columna Traj. p. 52. b) Dio L. LXVIII. §. 17.

Vt lit. B.

P. M. TR. P. COS. VI. P. P. S. P. Q. R. *Columna cochlis, aliive typi.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

PROFECTIO. AVGVSTI. *Imperator eques d. hastam praecedente figura militari, et tribus sequentibus.* AV. (Mus. Caes.)

Alius, sed antica, ut lit. C. AE. I. (Vaill.)

Hos numos non esse signatos ante hunc annum, et in ejus aversa exhiberi Trajani ad bellum Parthicum profectionem, abunde per binas animadversiones ad calcem ejus numorum positas probabimus.

* * *

Vt lit. C.

SENATVS. POPVLVSQVE. ROMANVS. S. C. *Columna, super qua noctua.* AE. I. (Seguin Num. sel. p. 147. Ficoroni Piombi ant. p. 6. seq.)

Existimat laudatus Ficoronus, columnam in hoc numo propositam esse eandem, quae hodie in area curiae Innocentianae montis Cytorii humi procumbens conspicitur, et quae vulgo nunc honori Antonini Pii a M. Aurelio, et L. Vero dedicata fertur, ut dicemus in numis divi Antonini. Causam inde repetit vir eruditus, quod in imo ejus columnae scapo legitur epigramma Graecum, quod nomen Trajani, et operis architectum memorat. Quare existimat, monumentum unum ab altero mutua opera illustrari. Viderint istud eruditi Romani, qui, quae de dicto epigrammate feruntur, possunt ipsi explorare. Revera consultus a me cl. Zoëga in haec verba rescripsit: nemini jam in urbe dubium videri, columnam hanc Antonini honori fuisse dedicatam, praetensam autem epigraphen judice ipso Cajetano Marinio artis epigraphicae ante omnes peritissimo aliud non esse, quam rudes quasdam lapicidae notas, quibus columnae aut magnitudo, aut pondus indicatur, cujus generis notae eodem loco incisae jam etiam in aliis columnis sunt compertae. Haec et plura alia amicissimus Zoëga. Ceterum praesentis numi typum Seguinus recte ex numo Constantini M. explicavit, in quo videas noctuam cippo insistentem addita epigraphe: SAPIENTIA. PRINCIPIS.

* * *

Numi inscripti, ut in A. B. C. exhibuimus, non modo ad annum praesentem pertinent, sed eo usque differri possunt, dum denique Trajani titulis nomen PARTHICI accessit, ut deinceps videbimus.

NVMI ALII CONSVLATVS VI. quos verisimile est anno praesente signatos.

Cum inde ab anno V. C. 858 in numis Trajani omnibus epigraphe capitis in dandi casu, seu dedicationis ritu concepta sit, habentur numi consulatu VI. insignes, in quibus casus rectus rursum obtinet. Habent horum aversae *Forum Trajani, Basilicam Vlpiam*, et *Divos Nervam et Trajanum patrem.* Hic epigraphes modus, ac praeterea, quod id genus numi fere tantum in auro, et argento reperiuntur, opinari facit, eos jubente Trajano fuisse signatos, et cum dicta opera dedicaret, parentibusque suis illustriorem quendam honorem haberet, liberaliter in populum distributos. Facta haec verisi-

militer anno praesente, atque non multo ante quam ad bellum Parthicum exiret, sic ut videatur, non voluisse eum antea urbe egredi, antequam impositam operibus suis supremam manum, eaque dedicata ipse conspiceret. Non leve conjecturae robur addit omissus in horum antica titulus OPTIMI, quem infra in animadversione I. dicemus labente hoc anno collatum, et fere circa autumnum, quo etiam tempore ad bellum egressum diximus, sic ut hos numos serius signatos credibile non sit. Deinde cum constet, columnam cochlidem, quae in ipso Trajani foro stetit, circa idem tempus fuisse dedicatam, ut ad annum superiorem diximus, videtur eodem tempore ipsum etiam forum Trajanum, et basilicam, quae ejus quoque pars exstitit, dedicasse, ac tum demum omnibus his peractis ad bellum intentum egressus.

* * *

IMP. TRAIANVS. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum.*

FORVM. TRAIANI. *Aedificium perelegans statuis, columnis, tropaeis ornatum.* AV. (Mus. Caes.)

Numus hic insignis fabricae admirabile illud forum exhibet, cui ut locum planum, atque opportunum reperiret, Trajanus obstantem montem Quirinalem tanta altitudine, quanta columnae cochlidis est, jussit effodi, ut diserte Dio [a]), et cum ejus verbis plene conspirans epigramma ipsi columnae cochlidi insertum, quod integrum ad annum superiorem recitavi. Situm fuit in regione urbis VIII., ut testatur P. Victor [b]). Ejus architectum Dio alio loco prodit eundem Apollodorum Damascenum, qui et mirabilem pontem in Danubio fecit [c]). Ornatum fuisse undequaque simulacris hominum, equorum, et insignium militarium, non numus hic modo ostentat, verum et scriptum prodidere Pausanias [d]), et A. Gellius [e]), qui etiam addit, subscriptum fuisse: EX. MANVBIEIS., nimirum Dacico bello reportatis. Ammianus Marcellinus *ejus structuram etiam numinum assensione mirabilem, ejusque giganteos contextus nec relatu effabiles, nec rursus mortalibus appetendos* vocat [f]), atque inter reliqua commendat statuam Trajani equestrem, quam ipsam exhiberi puto in ejus numis in consulatu VI. cusis. Sed et multo adhuc serius ejus magnificentiam praedicavit Cassiodorus, cum ait [g]): *Trajani forum vel sub assiduitate videre miraculum est.* Quin vel exeunte saeculo VIII. aerae Christianae tam spectabiles adhuc ejus fuere reliquiae, ut transiens illac Gregorius M. papa tantae substructionis admiratus consilium anderet supremum numen implorare, ut ab aeternis inferni poenis eximeretur Trajanus architectus, neque reluctantem piis votis deum experiretur, quam lepidam fabulam miremur a Paulo diacono primum fuisse adprobatam, deinde vulgatam [h]).

Eadem epigraphe et caput.

BASILICA. VLPIA. *Porticus perelegans gradibus sublimis, et statuis exornata.* AV. (Mus Caes.)

---

a) L. LXVIII. §. 16. b) in Descript. urb. c) L. LXIX. §. 4. d) L. V. c. 12. e) Noct. Att. L. XIII. c. 24. f) L. XVI. g) Variar. L. VII. form. 6. h) in vita S. Greg. M.

Basilica est amplior quaedam substructio ornata porticibus, columnis, signis, tropaeis, et magis adeo ad majestatem, et magnificentiam regiam, quam utilitatem seu publicam, seu privatam comparata, unde et nomen traxit, tanquam *aedes regias* diceres. Hoc ἔτυμον jus dedit Statio, basilicam Pauli uno vocabulo *regiae* significandi a):

Illinc belligeri sublimis REGIA Paulli.

Vetus illa, atque simplex respublica hac adhuc substructionum vanitate caruit, fatente ipso Livio ad annum V. C. 544: *neque enim tum basilicae erant* b). Non multo post auctis urbis opibus Cato basilicam a se Portiam dictam aedificavit, secutae aliae, quas in lexico suo enumerat Pitiscus. Inter has admirationi fuit basilica *Aemilia*, seu *Paulli*, cujus imaginem dedimus in numis gentis Aemiliae ad denarium inscriptum: AIMILIA. REF*ecta*, quem adi. Servierunt illae in varios usus. Narrat Plutarchus c): tribunos plebis populum in basilicam Portiam convocare fuisse solitos. Et Seneca d): *fremitu judiciorum basilicae resonant.* Alios earum usus vide apud laudatum Pitiscum. Basilicae nostrae, cujus auctor Trajanus, meminit Lampridius, cum narrat e), Commodum toga sumpta *in basilica Trajani praesedisse.* Et Vaillantius laudat Nicephorum narrantem f); *porro senatu in basilicam, quae Vlpia, convocato.* Huic numo jungendus alter similis:

IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum.*

BASILICA. VLPIA. S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. S. C. *Porticus similis.* AE. I. (Mus. Farn. Vaill. Mus. Christin.)

Vtriusque partis inscriptio valuit ab anno V. C. 865 usque ad 867 jam adultum, quo titulus OPTIMO in anticam est trajectus, ut superius pluribus comprobavi. Ergo illustris haec substructio etiam senatu jubente numis fuit illata, atque haud dubie postremo hoc anno V. C. 867, quo dedicatam hanc basilicam verisimile dixi, et antequam Trajanus OPTIMI titulum reciperet.

* * *

IMP. TRAIANVS. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum.*

DIVI. NERVA. ET. TRAIANVS. PAT. *Capita adversa Nervae laureatum, Trajani patris nudum,* AV. AR. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

DIVVS. PATER. TRAIANVS. *Caput Trajani patris nudum.* AV. (Mus. Caes.)

Eadem adversa.

DIVVS. PATER. TRAIAN. *Trajanus pater togatus sedens d. pateram, s. hastam.* AR. (Mus. Caes.)

De Nerva consecrato satis dictum in hujus imperatoris moneta. Superest Trajanus pater naturalis in his numis propositus, qua occasione, quae de illustri hoc viro, et per filii claritudinem

a) Silv. I. 1. 29. b) L. XXVI. c. 27. c) in Caton. min. c. 5. d) de Ira L. III. c. 35. e) in Commodo c. 2. f) L. VII. c. 26.

multo illustriore sive auctorea, sive monumenta prodidere, colligere juvat.

Hic patria Hispanus jam sub Nerone clarus exstitit. Nam a Fl. Iosepho memoriae proditum, a Vespasiano bellum cum Iudaeis gerente missum Trajanum legionis X. praefectum, qui Iapham expugnaret, qua in expeditione virtutem suam cumprimis probavit a). Idem alio etiam loco ejus meminit, cum Tito Taricheas oppugnanti subsidio missus est b). Ergo propter virtutem charus Vespasiano, qui mox imperium adeptus. Trajanum consulem renuntiavit, cujus memoriam, fastis ejus nomen reticentibus, (nam suffectum eum fuisse dubium non est) conservavit Plinius junior, qui eum *consularem* vocat c). Videtur etiam tum inter patricios fuisse adscriptus, quoniam idem Plinius eodem loco patricium eum quoque appellat. Ex consulatu propraetore missum in Syriam, docemur numo insigni, qui editus exstat in museo Pembrock d), et jam antea cognitus Spanhemio e).

- - - IMP. PON. - - *Caput Titi laureatum.*

ΕΠΙ. ΤΡΑΙΑΝΟΥ. ΑΝΤΙΟΧΕΩΝ. ΕΤ. ΕΚΡ. *intra coronam.* AE.

Perperam editor ejus musei Domitianum in antica exhiberi censet; nam quo tempore numus hic signatus est, nimirum V. C. 829, imperatoris titulum Domitianus non habuit, ad quem lapidem nolim offendisse ipsum etiam Belleyum, qui erudite de hoc numo disseruit f). At Titus jam inde ab anno V. C. 824 imperatoris nomine insignitus fuit. Causa vero dedicandae Tito monetae Trajano fuerit amicitia, atque conjunctio. Nam Iosephus utroque loco a me supra laudato Trajanum Tito adfuisse scribit. Quin in Iaphae obsidione, cum oppidani jam ad extrema essent redacti, Titum sibi a Vespasiano mitti postulavit, ut in eum captae urbis posset honorem transferre.

Ex anno epochae ΕΚΡ. certi sumus, numum hunc Antiochiae Syriae fuisse signatum inde ab autumno V. C. 829, ac praeterea certi sumus, quod ex nullo scriptore tenemus, Trajanum tum propraetore rexisse Syriam. Neque istud solum insigni huic cimelio debemus, verum etiam quod ejus aevi res in Syria gestas illustrat, ut copiose videri potest in laudata Belleyi dissertatione, ex qua in hac braevitate pauca solum excerpo. Plinius haec de Trajano Aug. praedicat g): *Nonne incunabula haec tibi, Caesar, et rudimenta, cum puer admodum Parthica lauro gloriam patris augeres, nomenque Germanici jam tum mererere, cum ferociam, superbiamque Parthorum* *) *ex proximo auditus magno terrore cohiberes, Rhenumque et Euphratem admirationis tuae societate conjungeres.* Habemus ergo certum testimonium, Trajanum patrem contra Parthos stetisse, laurumque re bene gesta

a) Bell. Iud. L. III. c. 7. §. 31. b) l. c. cap. 9. §. 8 et cap. 10. §. 3. c) Paneg. c. 9. d) Part. III. tab. 87. e) Tom. II. p. 329. f) Mem. B. L. T. XXX. p. 271. g) Paneg. c. 14.

*) Pro *Parthorum* legendum esse *barbarorum* non inique conjicit Mathias Gessnerus in edit. Plinii Lipsiae 1770.

emeritum. Tempus vero, reliquasque peristases omnes ignoramus. Iam vero constat ex iis, quae in annalibus Vespasiani ad annum V. C. 828 observavi, et pluribus persequitur Belleyus [a]), circa istud tempus aliquid Vespasiano irarum cum Vologese Partho intercessisse. Cum igitur eo ipso tempore Trajanus teste numo fuerit praeses Syriae, isque a Plinio dicatur decoratus lauro Parthica, verisimile est, ejus belli curam a Vespasiano demandatam Trajano, eumque ex hoc ornamenta triumphalia adeptum, quoniam eum Plinius alio loco *triumphalem* quoque appellat [b]).

Trajanum ex praetura Syriae avocatum fuisse ad regendam pro consule Asiam, docet insigne marmor editum a Muratorio [c]), repertumque apud Laodiceam Phrygiae. Eo in monumento, quod Belleyum in indagandis ejus viri magistratibus fugisse videtur, haec leguntur:

ΤΙΤΩΙ ΚΑΙΣΑΡΙ. ΣΕΒΑΣΤΩ. ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΩ. ΥΠΑΤΩ. ΤΟ. Ζ. ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΟΣ. ΟΥΕΣΠΑΣΙΑΝΟΥ. ΥΙΩΙ. ΚΑΙ. ΤΩΙ. ΔΗΜΩΙ. ΝΕΙΚΟΣΤΡΑΤΟΣ. ΛΥΚΙΟΥ. ΤΟΥ. ΝΕΙΚΟΣΤΡΑΤΟΥ. ΤΟΥΤΟΝ. ΛΙΘΟΝ. ΕΚ. ΤΩΝ. ΙΔΙΩΝ. ΑΝΕΘΗΚΕΝ. κ. τ. λ. ΚΑΘΙΕΡΩΣΑΝΤΟΣ. ΤΟΥ. ΤΡΑΙΑΝΟΥ. ΤΟΥ. ΑΝΘΥΠΑΤΟΥ.

Tito Caesari Augusto Vespasiano cos. VII. imperatoris Vespasiani F. et populo Nicostratus Lycii F. Nicostrati N. hunc lapidem suis sumptibus erexit etc. Dedicavit Trajanus procos.

Idem marmor vidit, ediditque Chandlerus [d]), sed qui postrema vocabula plenius sic legit: ΚΑΘΙΕΡΩΣΑΝΤΟΣ. ΜΑΡΚΟΥ. ΟΥΛΠΙΟΥ. ΤΡΑΙΑΝΟΥ. Ex quo adeo certi sumus, marmoris hujus Trajanum fuisse ex gente Vlpia. Ex inscripto Titi consulatu VII. manifestum est, lapidem hunc dedicatum anno V. C. 832, et quidem ejus altero semestri; nam Titus primum ex ante diem IX. Kal. Iul. ejus anni dictus est Augustus. Inique dubitat Muratorius, an nomine *Trajani proconsulis* in hoc lapide memorati indicetur Trajanus postea dictus Augustus, an ejus pater. Constat Trajanum filium anno V. C. 832 annos fuisse natum nonnisi XXVI., quae aetas muneri proconsulari matura non fuit, atque ipse anno demum V. C. 844 consul primum processit. Ergo lapis hic sine dubio ad Trajanum patrem pertinet, eumque Asiae fuisse proconsulem evincit. Quid eo deinceps factum, et quo anno, quave morte obierit, incompertum. Satis constat, quo tempore Plinius panegyricum dixit, nimirum anno V. C. 853, eum in vivis non amplius fuisse, ut patet ex ejus capite 89.

Quem ex Plinio *patricium*, *consularem*, et *triumphalem* vidimus [e]), et ex numo, et marmore rectorem primum Syriae, deinde Asiae; praesentes numi Latini Trajani jussu signati *divum* faciunt, quod reticuere scriptores, alterumque istud post Domitillam Vespasiani uxorem habemus exemplum hominis inter coelites relati, qui privatus mortuus est. Quo

a) L. c. pag. 282. b) Paneg. c. 9. c) pag. 446. 3. d) Inscr. ant. pag. 30. e) Paneg. c. 9.

anno Trajanus in patrem pius hos ei honores decreverit, incertum. Anno V. C. 853, quo dictus est Plinii panegyricus, humanitatem nondum exuit; nam sic de eo Plinius a): *sed et tu, pater Trajane (nam tu quoque, si non sidera, proximam tamen sideribus obtines sedem) - - - Macte uterque* (Nerva et Trajanus pater) *ingenti in remp. merito, cui hoc tantum boni contulistis. Licet alteri vestrum filii virtus triumphalia, coelum alteri dederit* - - - Ex quo patet, tum adhuc Trajanum Aug. patri statuas triumphales, et ornamenta quidem, sed nondum coelum decrevisse, etsi jam consecrato patre adoptivo. Quoniam numi hi eandem habent aetatem, eandem etiam rationem inscriptionis anticae, quae est in numis *Fori Trajani*, et *Basilicae Vlpiae*, verisimile est, Trajanum eo tempore, quo forum suum dedicavit, novos quosdam honores Nervae jam consecrato addidisse, constituta forte in foro aede sacra, atque eosdem honores cum naturali suo patre communes esse voluisse. Fingitur Trajanus pater sine laurea, ut privatus distingueretur a Nerva imperatore.

* * *

Vt lit. A.

VIRTVTI. ET. FELICITATI. *Virtus, et Felicitas stantes cum attributis.* AV. (Morelli Specim. tab. V.)

Non pudebat magnas, et illustres animas, res suas praeclare gestas non uni tribuere virtuti, sed etiam felicitati acceptas referre. Hoc ingenio fuere summi veteris aevi viri, inter Graecos Timoleon, inter Romanos Sulla, de quibus vide Plutarchum.

IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum, in AR.*

IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum, in AE. I.*

S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. (*addito in AE.* S. C.) *Imperator in lento equo d. hastam.* AR. AE. I. (Mus. Caes.)

Est haec haud dubiae statua illa equestris, quam profusa cum laude praedicat Ammianus b). Narrat, Constantium II. Romam profectum, cum inter alia Romanae magnificentiae opera admiraretur forum Trajani, et simile quid moliri se posse desperaret, saltem *Trajani equum locatum in atrii medio, qui ipsum principem vehit, imitari se velle dicebat, et posse. Cui prope adstans regalis Hormisda, cujus e Perside discessum supra monstravimus, respondit gestu gentili, ante, inquit, imperator stabulum tale condi jubeto, si vales: equus, quem fabricare disponis, ita late succedat, ut iste, quem videmus.*

V. C. 868 *P. X.* 115.

TR. P. XVIII. XIX. COS. VI. P. M. P. P. OPTIM. GERM. DAC. IMP. VII. VIII. IX.

L. Vipstano Messala, M. Vergiliano Pedone cos.

Antiochiae Syriae ingenti terrae tremore fere oppressus motis in vere castris Armeniam invadit, eamque totam

a) Cap. 89. b) L. XVI. c. 10.

subigit exacto Parthamasiri Partho, et imposito praeside Romano. Transgressus in Mesopotamiam multa oppida capit, et *Parthicus* a militibus dicitur [a]).

A. IMP. TRAIANO. OPTIMO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. *Caput radiatum*, *in AV. et AR.*

B. IMP. CAES. NER. TRAIANO. OPTIMO. AVG. GER. DAC. *Caput laureatum*, *in AV. et AR.*

C. IMP. CAES. NER. TRAIANO. OPTIMO. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum*, *in AE. I.*, *etiam radiatum in AE. II.*

Numi sic inscripti tum ad partem anni praecedentis, ex quo *Optimi* titulum Trajanus adoptavit, tum ad praesentem pertinent. Tamen sequentes ad annum, in quo sumus, certo referendi.

Vt lit. A.

IMPERATOR. VII. *Imperator sedens in suggestu adstantibus duabus aliis figuris*, *infra milites cum signis militaribus*, *quorum aliqui manus attollunt.* AV. (Mus. Caes.)

Vt lit. C.

IMPERATOR. VIII. *in aliis:* VIIII. S. C. *Typus similis.* AE. I. (Mus. Caes.)

Fuisse Trajanum hoc anno imperatorem VII. et VIII., hi numi comprobant. De IX. nonnihil ambigi potest, de quo videatur infra, quo loco de titulo *imperatoris*, et causa iterationis agam. Typus offert imperatorem suos adloquentem milites, et horum una adsensum juxta id, quod indicat Lucanus [b]):

His cunctae simul adsensere cohortes,
Elatasque alte quaecunque ad bella vocaret,
Promisere manus.

Vt lit. A.

REX. PARTHVS. *Imperator in suggestu sedens*, *cui adstat praefectus praetorio*; *in imo rex Parthus supplex*, *et militibus circumdatus.* AV. (Morellii Specim. p. 59. Vaillant. Spanheim T. II. p. 580.) Similem AE. I. profert etiam Vaillantius in Num. praest.

Praeclare numum hunc explicat, et illustrat Morellius ex Dione narrante [c]), Armenia hoc anno capta Parthamasirin ejus regem ex Arsacidarum sanguine ad Trajani colloquium admissum. Sedisse pro tribunali imperatorem, et accedentem Parthamasirin diadema sibi detractum ad Trajani pedes posuisse. Quo facto cum clamorem milites sustulissent, quod regem Arsacidam Pacori filium adstantem sine diademate velut captivum viderent, regem perterritum se convertisse, velut qui effugium circumspiceret. Verum ubi se militum corona septum vidit, deprecatum fuisse, ne quid in turba dicere cogeretur etc. En omnem hanc narrationem ad numi imaginem exactam. Imperator pro tribunali, rex supplex absque diademate, vel tiara, et ipse dictus REX. PARTHVS, sive quod, ut asseverat Dio, ex sanguine Arsacidarum fuit, sive quod pulso Exedare Armeniae a Parthis rex datus est, ut dixi in annalibus anni praecedentis; adstat etiam militum corona Dioni memorata. Hae igitur peristases omnes consentiente etiam Spanhemio Morellii judicium rite confir-

a) Dio L. LXVIII. §. 18 seq. b) L. I. v. 386. c) L. LXVIII. §. 19.

mant. Recte igitur Morellius contra Vaillantium arguit, regem in hoc numo propositum, sive Parthamasirin, esse diversum ab eo, qui in numis sequentis anni proponitur inscripto REX. PARTHIS. DATVS, sive Parthamaspates, quem Trajanus Parthis regem praefecit. Vaillantii sententiam ipsa capitis epigraphe, sed quam is malo suo in consilium raro adhibuit, evertit. Si rex hujus numi esset rex Parthiae, a reliquis Trajani titulis non abesset titulus PARTHICI, quem capta Parthia obtinuit, et qui nunquam abest in numis, in quibus facta Parthiae jactantur, et adest constanter in numis inscriptis REX. PARTHIS. DATVS, et anno sequente signatis. Hic titulus cum absit, sitque epigraphe capitis talis, qualis anno praesente viguit, certum est, percussum numum, antequam Trajanus Parthiam tentasset, ergo anno praesente, quo ipso istud Parthamasiris factum contigisse diximus.

V. C. 869 *P. X.* 116.

TR. P. XIX. XX. COS. VI. P. M. P. P. OPTIM. GERM. DAC. IMP. X. XI.

L. Aelio Lamia, Aeliano Vetere cos.

Incipit PARTHICVS.

Assyriam intrat, et accepta in fidem Ctesiphonte *imperator* appellatur confirmato PARTHICI cognomine. (Vide infra commentarium ad hunc titulum.) Ad Oceanum penetrat. Redux Ctesiphonte Parthamaspatem Parthiae regem designat. Arabiam inter Tigrim, et Euphratem sitam tentat [a]).

A. IMP. CAES. NER. TRAIANO. OPTIMO. AVG. GER. DAC. PARTHICO. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum, in AE. I., etiam radiatum in AE. II.*

B. IMP. CAES. NER. TRAIAN. OPTIM. AVG. GERM. DAC. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

C. IMP. CAES. NER. TRAIAN. OPTIM. AVG. GER. DAC. PARTHICO. *Caput laureatum, in AV. et AR.*

D. IMP. CAES. NER. TRAIANO. OPTIMO. AVG. GERM. *Caput radiatum, in AE. II. III.*

* * *

Vt lit. A.

ARMENIA. ET. MESOPOTAMIA. IN. POTESTATEM. P. R. REDACTAE. S. C. *Imperator paludatus stans d. hastam, s. parazonium inter duos fluvios, et mulierem pileo Armeniaco tectam humi considentes.* AE. I. (Mus. Caes.)

Sunt isthaec facta anni prioris, ac praesentis. Indicat Armeniam mulier pileo patrio tecta, qualis etiam conspicitur in numis Augusti inscriptis: ARMENIA. CAPTA. Mesopotamiam notant fluvii duo, nimirum quae Euphrate, et Tigri comprehensa, ἐν μεσῳ των ποταμων, inde nomen abstulit. Ovidius, quo loco Caii Caesaris Agrippae F. triumphum de Parthis, sed irrito augurio, praesagit, et quae tum procedent fercula, symbola captarum regionum, urbiumque, sequentes etiam admiscet versus hunc numum illustrantes [b]):

a) Dio L. LXVIII. §. 26. b) Artis amat. L. I. v. 223.

Hic est Euphrates praecinctus arundine frontem,
Cui coma dependet caerula, Tigris erit.
Hos facito Armenios, haec est Danaeia Persis,
Vrbs in Achaemeniis vallibus ista fuit.

Vt lit. D.

DAC. PARTHICO. P. M. TR. POT. XX. COS. VI. P. P. *Corona querna, intra quam* S. C. AE. II. III. (Mus. Caes.) AR. (Khell. Supplem. ad Vaill. p. 54.)

Occurrit rursus numerus trib. potestatis, qui inde a tribunatu VII. ex Trajani moneta exulavit. Similis, sed argenteus citatur a Khellio.

* * *

Vt lit. C.

PARTHIA. CAPTA. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. S. P. Q. R. *Tropaeum, hinc et illinc captivus sedens.* AV. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

PARTHICO. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. S. P. Q. R. *Caput Solis radiatum,* in aliis *varii typi alii.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Caput Solis Orientis est symbolum a Trajano subacti, quod satis declarant tot numi alii inferioris aevi inscripto: ORIENS. AVG., et typo Solis.

Vt lit. C. in AV., ut lit. A. in AE.

REGNA. ADSIGNATA. *Imperator sedens in suggestu adstantibus duabus aliis figuris, infra tres viri, quorum prior dexteram porrigit tanquam aliquid accepturus.* AV. AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. A.

REX. PARTHIS. DATVS. S. C. *Imperator paludatus sedens in suggestu adstante alia figura novo regi Parthiae infra stanti diadema imponit, quem mulier pileo Parthico tecta flexo genu veneratur.* AE. I. (Mus. Caes.)

Vtriusque numi argumentum cum nomini Romano, tum Trajano ipsi gloriosum. Praeclarum hunc imperatorem in Oriente non Parthis modo, sed aliis etiam populis dedisse reges, alios in fidem accepisse, et confirmasse, aliorum lites composuisse, ex Dione, Eutropio, aliisque novimus. Alterum numum eximie illustrat Dio [a]). *Itaque*, ait, *ut Ctesiphontem venit, Romanis omnibus, Parthisque, qui tum aderant, in magnam planitiem congregatis, conscensoque alto tribunali Parthamaspatem imposito ei diademate Parthis regem praefecit.* In numo alio, inscripto: REX. PARTHVS, non proponi Parthamaspatem Parthiae, sed Parthamasirin Armeniae regem, in numis anni superioris animadverti.

Vt lit. C.

VOTA. SVSCEPTA. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. S. P. Q. R. *Imperator togatus stans ante aram, ex adverso mulier d. pateram, s. cornucopiae sacris operans.* AV. (Mus. Caes.)

Primum nunc comparent *vota*, quae fuisse decennalia magis ex numis sequentium imperatorum patebit. Haud dubie haec celebrata fuerint circa initium Novembris, quando Trajanus trib. potestatem XX. inivit.

a) L. LXVIII. §. 30.

V. C. 870. *P. X.* 117.
TR. P. XX. COS. VI. P. M. P. P. OPTIM. AVG. GERM. DAC. PARTH. IMP. XI. XII.

Quinctio Nigro, C. Vipstanio Aproniano cos.

Ex Arabia redux in morbum incidit, quo ingravescente commissa Hadriano tum Syriae praesidi exercitus cura Romam redit, sed in itinere Selinunte Ciliciae ex aqua intercute exstinguitur primis mensis Augusti diebus aetatis anno LXI. secundum alios LXIV. a). Eutropius et Cassiodorus eum mortuum esse apud Seleuciam Isauriae scripsere, quos male Pagius in Critica ad hunc annum refutat ex numo Trajani, quem dedit Mediobarbus, in cujus aversa legitur: SELINVNTEM, quem numum esse confictum jam satis constat. Cineres aureae urnae inclusi columnae ejus cochlidi illati sunt b).

Vir fuit ad tantum imperium regendum natus, credebaturque post atrocia priorum Caesarum exempla orbi terrarum divino quodam munere missus. Nam quod extraneus erat domui Nervae, neque Italiam patriam habuit, nullum illi jus ad id fastigium praesto fuit. Sane in nullo alio laudando magis fuit eloquens, et unanimis antiquitas. Non alienus modo ab omni crudelitate, sed ultro in bonum quemque beneficus, indulgentia, justititia, facilitate, affectu in senatum populumque, veterem visus est libertatem restituisse, atque eo nomine *Optimi* cognomen communi consensu est promeritus. Vt in vita privata parcus, ac modicus, sic in sumptibus faciendis, cum id respublica, aut Romani nominis majestas, aut ipsa pacis ornamenta postularent, magnificus fuit, ac liberalis. Ejus in muniendis viis, aedificandis portubus, excitando Romae foro amplissimo, sternendis pontibus molimina fidem prope superantia ex ipsis numis vidimus. In bello manu consilioque promptus militis, ducisque munia omnia obivit, ejusque auspiciis crevit res Romana adjectis ad septemtriones Dacia, ad Orientem Armenia, et Mesopotamia. Hic tantus vir vitiis non caruit. In vinum, ac puerorum amores praeposteros pronus fuisse fertur, gloriae etiam appetentior, quam, alio obtentu, veram exstitisse suscepti in Oriente belli causam testatur Dio c); quodque passim videre erat ejus titulos aedibus inscriptos, eum Constantinus M. *herbam parietariam* dicere consuevit d). Trajecturum se etiam in Indiam Alexandri M. exemplo adfirmabat, si adhuc per aetatem suam liceret e), etsi tantas jam cis, et ultra Euphratem regiones occupaverat, quantas propter earum distantiam, et malam populorum fidem retineri posse spes nulla adfulgebat, quasque paullo post Hadrianus meliore consilio abjiciet. Ejus memoriae principis delatum est, ut deinceps principibus a senatu adclamaretur: *felicior Augusto, Trajano melior* f).

---

a) Dio L. LXVIII. §. 33. et Reimarus in subjecta nota. b) Dio L. LXIX. §. 2. Victor in Epit. Eutropius, Cassiodorus, Iornandes in Trajano. c) L. LXVIII. §. 17. d) Victor Epit. Ammianus L. XXVII. e) Dio L. LXVIII. §. 29. f) Eutrop.

* * *

Numi superiore anno indicati ad hunc quoque annum fere omnes possunt referri.

DIVVS TRAIANVS.

Trajanum coelitum numero adscriptum testantur numi, tum marmorum numerus ingens, ac scriptores, quos inter cumprimis legendus Spartianus [a]), qui etiam dedicati Trajano templi meminit.

* * *

DIVO. TRAIANO. PATRI. AVG. *Caput laureatum.*
IMP. CAES. TRAIAN. HADRIAN. OPT. AVG. G. D. PART. *Caput Hadriani laureatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

DIVVS. TRAIANVS. PATER. AVGVSTVS. *Caput laureatum.*
IMP. HADRIAN. DIVI. NER. TRAIAN. OPT. FIL. REST. *Hadrianus stans ad aram sacrificat.* AR. (Mus. Caes.)

Posteriorem hunc denarium rarissimum jam exhibui in tractatu de numis restitutionum Vol. V. p. 100. Hactenus nonnisi ex museo d'Ennery cognitus fuit, sed idem anno praesente gazae etiam Caesareae accessit repertus inter denarios imperatorios bis mille sexcentos in agro Novocileiensi Styriae. Quam graviter is quoque doctrinam eruditi le Beau de numis inscriptis REST. feriat, colligi potest ex iis, quae eodem loco copiose exposui.

* * *

DIVO. TRAIANO. PARTH. AVG. PATRI. *Caput laureatum.*
Phoenix. AV. (Mus. Caes.)

Phoenix aeternitatis symbolum, quemque propterea *aeternam avem* dixit Claudianus [b]), nunc primum in hoc Trajani consecrati numo comparet, et comparebit saepius deinceps ad notandum *saeculum aureum*, ac praecipue *felicem temporum reparationem*, quae primum occurrit in numis Constantis Constantini M. filii, quos vide.

DIVVS. TRAIANVS. PARTH. PATER. *Figura virilis togata sedens d. ramum, s. hastam.*
Aversa Hadriani. AE. I. (Vaill.)

DIVO. TRAIANO. PARTH. AVG. PATRI. *Caput laureatum.*
TRIVMPHVS. PARTHICVS. *Trajanus in quadrigis triumphalibus d. sceptrum cum aquila, s. ramum.* AV. (Mus. Farn.)

Eximium hunc, et rarissimum numum insigniter illustrat Spartianus his verbis [c]): *Cum triumphum ei* (Hadriano) *senatus, qui Trajano debitus erat, detulisset, recusavit ipse, atque imaginem Trajani curru triumphali vexit, ut optimus imperator ne post mortem quidem triumphi amitteret dignitatem.* In hanc sententiam etiam Victor [d]). Hujus triumphi meminit etiam opus anaglyphum, quod aeri incisum sistit Fabrettus [e]), et in quo proponitur M. ANTONIVS. EXOCHVS gladiator, qui adeptus est palmam in ludis institutis OB. TRIVMPhum DIVI. TRAIANI, nisi forte, quoniam monumentum illud non videtur

---

a) In Hadriano. b) Carm. XLV. v. 63. c) in Hadriano. d) in Epit. e) de Colum. Traj. p. 256.

Trajani triumpho coaevum, sed artis multo posterioris, legendum potius: OB. TRIVMP*hales* DIVI. TRAIANI, nam ex Dione constat [a]), imperatori Trajano vita functo spectacula fuisse a senatu decreta, quae *Parthica* sunt appellata, et celebrata per multos annos, tandem peragi desivere. Quae Dio Parthica dicit, eadem haud dubie sunt, quae vetus Kalendarium a Lambecio ex bibliotheca Caesarea editum vocat TRIVMPHALES, et adfigit ad XIV. Kal. Octobres, qui dies reipsa fuit natalis Trajani. Vt adeo certum videatur, certamina haec PARTHICA, seu TRIVMPHALIA ob Trajani hunc *triumphum Parthicum* fuisse a senatu ad hunc Trajani natalem fixa, et quotannis renovari solita. Vnde et causam petendam existimo, cur tanto numero exstent contorniati Trajani imagine insignes, nimirum distributi inter ludos horum triumphalium causa actos, ac conjici propterea etiam posse, hos triumphales nequaquam, ut narrat Dio, celebrari desitos, nisi forte ejus aetate neglecti, serius cognito in spectacula Romanorum adfectu restitui coepere.

DIVO. NERVAE. TRAIANO. AVG. *Protome Trajani.*

S. P. Q. R. DIVO. TRAIANO. PARTHICO. *Aurora d. facem luculentam, s. palmam tenens in curru, quem leo et aper juncti trahunt*; *praecedit Hercules nudus d. clavam super humero.* AE. max. mod.

Praestantem hunc numum singularis typi causa nequaquam negligendam censui, etsi videam, a nonnullis eum in contorniatis putari, de quo vide Havercampum [b]). Apta allegoriae dispositio, tum et anticae cum aversa nexus, quem vix unquam in toto contorniatorum agmine reperias, faciunt, ut non gravate adsentiar Havercampo, cum ex vili eorum classe eximenti. At non satisfaciunt, quaecunque ad eum explicandum sive Erizzus, sive Tristanus, sive postremum Havercampus aliena sane, et longe arcessita attulere. Enimvero Triumphum Aurorae duce Trajano, novo Hercule procuratum, victis barbaris, velut monstris, ad jugum adactis verum video illustris hujus cimelii argumentum. Facile est evincere, figuram curru vectam esse Auroram, non vero, quod aliis visum, seu Victoriam, seu Dianam alatam. Ex lege communi Aurorae tantum et alae, et fax competunt. Alatam habes in Denariis gentis Plautiae, facem praefert in insigni numo Alexandrino cum capite L. Veri, quem olim edidi [c]). Atqui vetus mos, terras in ortum sitas Solis, vel Aurorae imagine adumbrare. Sic in numis aureis Trajani, signatis, ex quo ad bellum Parthicum profectus est, saepe videas caput Solis, et quo tempore L. Verus bellum cum Parthis gessit, signatus est Alexandriae numus, quem mox citavi, typo Aurorae, et adscripto HΩ, quod vocabulum Graecis *Aurora* est. Denique in numis inde ab Aureliano signatis perpetuum est: ORIENS. AVG. typo Solis. Iam vero in omnibus his monumentis Sol, sive Aurora orbis situm indicant, qui principibus et belli, et laudis materiem suppeditavit. Atque ex hoc more Virgilius quoque gentes

a) L. LXIX. §. 2. b) de Contorn. p. 93. c) Sylloge I. p. 72.

in ortum sitas vocat *Aurorae populos*, vel vires *Orientis* [a]). Non minus eleganter leo Nemeaeus, et aper Erymanthinus currum subire jussi indicant Parthos ab novo Hercule victos, tanquam monstra orbi Romano exitialia, et modo servire jussa. Sic et Sesostriem invectum publice legimus junctis currui triumphali regibus, quos bello vicerat [b]). Praeclare ergo numus hic et vindicatum a Parthis Orientem, et hos servituti subjectos, et ipsum vindicem Trajanum ob oculos ponit, atque hac de causa omissis aliis ejus titulis Germanici, et Dacici solus *Parthici* inscriptus legitur. Signatus est haud dubie occasione triumphalium, quae Trajano post mortem fuisse decreta, continuo diximus.

* * *

Numum: DIVIS. PARENTIBVS, aliosque, huc adhuc pertinentes vide infra in numis Plotinae.

* * *

DIVO. TRAIANO. *Caput radiatum.*

CONSECRATIO. *Aquila expansis alis*, in aliis: *Ara ignita.* AR.

Sunt ex argento impuro, neque Trajano coaevi, sed multo signati serius. Quis eorum fuerit auctor, inquiretur in tractatu de numis consecrationum.

Numi restitutionum.

Horum unum argenteum restitutore Hadriano dedimus paullo supra inter numos divi Trajani, tum et in tractatu de numis restitutionum.

De numis aeneis III. formae.

Supra ad calcem numorum Domitiani monui, hujus, et consequentium proxime imperatorum aetate signatos numos aeneos III., ac etiam IV. formae, in quorum antica eorum capita, aut saltem epigraphe sistitur. Hujus generis complures cum Trajani capite habentur, videnturque flati sub initio ejus imperii, nam plerumque GERM*anici* tantum, raro DAC*ici* titulum addunt. In aversa varii sunt typi, addito semper, quo Romanorum esse monetam agnoscas, S. C., ut: *lupa*, *aper*, *clava*, *Diana venatrix*, *Hercules*, *caduceus*, *etc.*

At sunt etiam similes aenei, qui imperatoris neque caput, neque epigraphen exhibent, verisimiliter autem inde a Vespasiano usque ad Hadrianum percussi sunt, quorumque hic meminisse videtur opportunissimum. Habent ii plerumque in superficie adversa caput numinis cujuspiam, in aversa praeter constans S. C. ejus proprium attributum. Sic:

Caput Iovis. ☧ *Fulmen*, vel: *Aquila fulmini insistens.*

Caput Martis. ☧ *Thorax*, vel: *Tropaeum.*

Caput Palladis. ☧ *Noctua.*

Caput Apollinis. ☧ *Tripus.*

Caput Tiberini. ☧ *Lupa cum gemellis lactentibus.* Hunc numum ex museo Caesareo edidi, et explicavi in mea Sylloge I. p. 100.

Pileus alatus Mercurii. ☧ *Caduceus.*

Gryphus pede anteriore rotae impo-

a) Aen. VIII. 686. 687. b) Diodor. L. I. §. 58.

sito. ✗ *Tripus.* Vtrumque istud attributum est Apollineum, quo modo attributa numi praecedentis sunt Mercurii. Fuit gryphus Nemesi quidem sacer, et sic etiam perinde cum rota huic deae adstituitur, ut diximus in numis Smyrnae Ioniae. At illum Apollo quoque sibi vindicat, ut in hoc numo certe ad Apollinem refertur propter tripodem in aversa positum. Significat igitur rota, gryphos junctos fuisse Appollinis currui, ut diserte docet Claudianus a), et numi Aureliopolis Lydiae.

Numi commatis peregrini.

Copiosos habemus hujus classis numos in urbibus Graecis signatos. Multi etiam exstant ex argento puro, et maximae etiam multi formae, ut: COM. ASI. ROM. ET. AVG. signati Pergami Mysiae. — DIAN. PERG. signati Pergae Pamphyliae. — COS. II. *Fasciculus sex spicarum*, urbis non satis certae. Vulgavit numos similes Vaillantius in numis suis praestantioribus. Vide etiam, quae de his in numis Nervae commatis peregrini diximus.

ΔΙΚΤΥΝΝΑ. ΚΡΗΤΩΝ. De numis his argenteis egi in moneta Cretae in genere.

Sed et in moneta Trajani peregrina insignis est numerus numorum argenteorum I. et III. formae, quin et aeneorum, in quorum aversa perpetua est epigraphe ΔΗΜΑΡΧ*ικης* ΕΞ*ουσιας* ΤΠΑΤ*ος*, addito constanter numero consulatus, non semper tribuniciae potestatis. Quoniam in his urbis, vel regionis nomen non additur, eorum patriam necessario ignoramus, nisi cum typi aut certum, aut saltem verisimile indicium suppeditant. Operae pretium, certos ab incertis secernere, atque istud hoc loco a me fieri ad meum institutum plane pertinet propterea, quia, quod patriae mentione abstinent, locum certum, sibique debitum in parte I. hujus operis habere non poterant. En utrorumque catalogum:

Numi inscripti: ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞ. ΤΠΑΤ. *quorum patria certa, aut verisimilis.*

Epigraphe, et caput Trajani.

ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞ. - - ΤΠΑΤ. - *Typi: Caput Herculis laureatum.* AR. I.

Aquila clavae insistens, juxta lauri ramus. AR. I.

Mulier velata et turrita rupi insidens d. spicas, pro pedibus fluvius emergens. AR. I.

Sunt hi numi haud dubie Antiochiae Syriae, in cujus eos moneta plene descriptos, et explicatos reperies.

ΑΤΤΟΚΡ. ΚΑΙC. ΝΕΡ. ΤΡΑΙΑΝΟC. CΕΒ. ΓΕΡΜ. ΔΑΚ. *Caput laureatum.*

ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞ. ΤΠΑΤ. ϛ. *Diana Pergensis in templo distylo.* AR. II. (Mus. Caes.)

Est Pergae Pamphyliae. Sub Nerva, et paullo supra sub Trajano dedimus numos cum epigraphe: DIANA. PERGENSIS, et simili typo.

Eadem epigraphe et caput.

ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞ. ΤΠΑΤΟ. ϛ. *Figura paludata d. hastam insistens Argaeo monti.* AR. III. (Vaill.)

Est haud dubie Caesareae Capadociae propter insculptum montem Argaeum. Vide hujus numos.

a) De VI. consulatu Honorii. v. 30.

ΑΤΤ. ΚΑΙϹ. ΝЄΡ. ΤΡΑΙΑΝΟϹ. ϹЄΒ. ΓЄΡΜ. *Caput laureatum.*
ΔΗΜ. ЄΞ. ΥΠΑΤ. Β. *Duae lyrae, quibus insistit noctua.* AR. III. (Mus. Caes.)

Similis aversa habetur in numis Lyciorum, quos adi.

* * *

Numi inscripti: ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞ. ΥΠΑΤ. *quorum pâtria incerta.*

Arabia stans d. ramum, s. calamum. pro pedibus camelus. AR. I. et III. (Vaill. Mus. Caes. Khell Subplem.)

Typus sumptus ex numis Trajani Romanis inscriptis ARAB. ADQ., secundum quos adeo quaecunque ea urbs Trajano *Arabiam adquisitam* gratulatur.

* * *

Fortuna stans. AR. I. (Theupoli.) AR. III. (Mus. Caes.)

Fasciculus sex spicarum. AR. I. (Vaill.)

Aquila legionaria inter duo signa militaria. AR. I. (Vaill.)

Caput mulieris pectore tenus d. sagittam. AR. I. (Theupoli.)

Caduceus. AR. III. (Mus. Caes.)

Libertas stans. AR. III. (Vaillant.)

Mulier stans d. spicas, s. hastam. AR. III. (Vaillant.)

Duae dexterae junctae aquilam legionariam tenent prorae impositam. AR. III. (Vaill. Mus. Caes.)

Protome muliebris d. bacillum. AR. III. (Mus. Caes.)

Victoria gradiens. AR. III. (Khell Subplem.)

Camelus. AR. III. (Vaill.)

Caput Iovis Ammonis. AR. III. (Mus. Caes.) etiam forma quinarii. (Vaill.) AE. I. et III. (Mus. Caes.)

NVMI METALLORVM.

Exstant numi, qui metallorum meminere, quae Romanorum industria, et cupiditas variis in provinciis constituit, et excoluit. Ejus generis habemus inscriptos Trajani, et Hadriani nomine, forte etiam consequentium mox imperatorum, suntque omnes aenei III. formae, etsi certum sit, fodinas in his numis memoratas nobiliora etiam metalla fudisse. Ex quo argui potest, istud monetae genus in eorum stipendium, qui ad opus in metallis faciundum destinati fuere, percussum esse. Propositum mihi est, in hunc locum conferre numos omnes veterum metallorum testes, neque solum Trajani nomine, sed etiam successoris Hadriani insignes, additis praeterea ejusdem argumenti autonomis, aliisque, qui me judice huc spectare videntur, etsi alii antiquarii aliud decreverint.

IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. *Caput laureatum.*
METALLI. VLPIANI. *Mulier stans d. bilancem, s. cornucopiae.* AE. III. (Mus. Caes.)

IMP. TRAIANO. AVG. GER. DACICO. TR. P. COS. V. P. P. *Caput laureatum.*
METALLI. VLPIANI. DELM. *Mulier stans d. bilancem, s. cornucopiae.* AE. III. (Mus. Caes.)

Caput Martis galeatum barbatum.
METAL. DELM. *Thorax.* AE. III. (Mus. Caes. Pellerin Rec. I. p. 77.)

Caput juvenile laureatum.
METAL. DELM. *Cervus stans.* AE. III. (Mus. Caes. Mus. Com. Vitzai.)

Epigraphe ignota. Caput Hadriani.

METAL. DELM. *Typus ignotus.* (Harduin Num. urb. ill. sub *Pannonia.*)

Hi numi metalla *Dalmatiae*, quae passim et *Delmatia* antiquis dicta fuit, praedicant, nisi quod numus ex allatis L, qui regionem reticet, forte ad metallum Pannonicum, de quo proxime, pertinet. Quam fuerint ea in regione divites auri fodinae, cum historici veteres, tum poetae abunde meminere, quorum testimonia, ne olim cantata recinam, videsis in Blasii Caryophili opere *de antiquis fodinis* pag. 55.

IMP. CAES. TRAIAN. AVG. GER. DAC. P. M. TR. P. COS. VI. P. P. *Caput laureatum.*

METALLI. VLPIANI. PANN. *Mulier stans d. bilancem, s. cornucopiae.* AE. III. (Morelli Specim. p. 215.)

Caput Trajani radiatum.

METALLI. PANNONICI. *in area numi.* AE. III. (Gessner ex museo Pfau tab. LXXXII. n. 57.)

Succedit metallum Pannonicum. De Pannoniae fodinis, quas numi stabiliunt, nulla apud veteres mentio, etsi contermina Dacia iis abundavit.

IMP. CAES. NERVA. TRAIAN. AVG. *Caput laureatum.*

DARDANICI. *Mulier stans d. spicas, s. vestem adducit.* AE. III. (Mus. Caes.)

ROMA. *Caput Romae galeatum.*

DARDANICI. *Mulier stans d. spicas, s. vestem adducit.* AE. III. (Mus. Caes.) Similem habes apud Pellerinium, sed corrupta epigraphe Rec. I. tab. X. n. 9.

Numos sic inscriptos ad eandem hanc classem pertinere non immerito suspicamur, suppresso nimirum vocabulo METALLI, quod in praecedentibus numis aperte ponitur. Falluntur, qui eos monetam urbis volunt, atque Dardanum gentis Trojanae, atque adeo ἀνεκαθεν Romae auctorem respiciunt. Nam primum fabrica in iis Romana non est, deinde abest nota S. C. aeris Romani hac praecipue aetate certum indicium. Harduini explicationem, quia per somnium conceptam, prudens praetereo [a]. Fuit autem Dardania regio sita in Moesia superiore versus Macedoniam, et saepe memorata veteribus cum historicis, tum geographis, et in marmore ipsa Trajani aetate posito dicitur L. Besius PRAEF. ALAE. DARDANORVM [b]. Et duravit haec ejus regionis appellatio adhuc sub Diocletiano; nam ex Dardania fuisse oriundum Claudium Gothicum, refert Trebellius Pollio [c]. Certum igitur, fuisse in hoc tractu fodinas, quae a regione nomen adeptae sunt perinde ac Dalmaticae, et Pannonicae, atque ad harum modum percussos numos cum epigraphe DARDANICI. Magnum meae sententiae robur addit Plinius, qui ex ea regione venisse aurum scripsit, quod *Dardanum* dictum est [d], et in Constitutione Gratiani [e] memorantur procuratores metallorum intra Macedoniam, Daciam, mediterraneam Mysiam, seu Dardaniam.

HADRIANVS. AVGVSTVS. *Caput nudum.*

AELIANA. PINCENSIA. *intra coronam.* AE. II. (Mus. Caes.)

Eadem fiducia numum praesentem

a) Ad Plin. Tom. I. p. 216. b) Marm. Oxon. c) in Claudio. d) L. XXXIII. §. 12. e) Cod. L. XI. tit. 6. §. 4.

ad hanc classem revoco. Censuit Frölichius a), hac aversae inscriptione indicari certamina *Aelii* Hadriani honoribus *Pinci* in Moesia celebrata, quo in judicio secutus utique est antesignanum Harduinum, sic de hoc numo scribentem: cum Hadrianus lustraret Moesiam, *certamina Pinci sunt edita*, *quae hoc numo PINCENSIA appellari suboluit ante nos nemini* b). In eadem sententia fuit quoque Morellius c). Plane videtur, Harduino hoc etiam loco odoram suam vim parum cessisse feliciter. Enimvero adduci non possum, ut credam, ludos, qui magnos sumptus, et copiosos apparatus postulant, fuisse constitutos in urbe Moesiae pertenui, et vix cognita, neque vel unum habemus exemplum ludorum numis urbium hujus tractus inscriptorum. At habemus numos frequentes in hoc tractu, qui metalla memorant, Dalmaticum, Pannonicum, Dardanicum, cum quibus numus praesens conspirat fabrica, magnitudine, atque etiam aetate; nam solum cum Trajani, et Hadriani capite habemus metallorum numos saltem certos. Neque ab horum more abludit typus hujus numi, nam epigraphen intra coronam habemus quoque in sequentibus binis metallis. Si ergo suppleamus omissum vocabulum *metalli*, quod suppressum quoque vidimus in numis duobus proxime praecedentibus, habemus sensum percommodum: METALLA. AELIANA. PINCENSIA, nimirum dicta *Aeliana* ab auctore *Aelio* Hadriano, quo modo dicta vidimus *Vlpiana* ab institutore *Vlpio* Trajano, et *Pincensia* a Pinco, apud quam urbem ea fuere constituta. Ceterum Pincum Moesiae superioris oppidum memoratur in Notitia imperii, cujus gentile Ptolemaeo est: Πικηνσιοι. Anvillius illud paullo infra Viminacium Istro adstituit, quo nunc loco Gradisca d).

IMP. CAESAR. TRAIAN. HADRIANVS. AVG. *Caput laureatum.*

MET. NOR. *intra coronam.* AE. III.

Eloquitur *metallum Noricum.* Fuisse Noricum auri fossilis ferax, ex Polybio refert Strabo e). Sed et abundasse ferro veterum multi docuere, de quo videantur Caryophilus f), et Spanhemius g). In marmore Muratorii dicitur Ti. Claudius Macro CON. FER. NOR. id est: *confector*, vel *conductor ferri Norici* h). De ferro Norico frequens mentio apud veteres, quorum testimonia collegit Potterus i). Ad numi hujus explicationem adhaesit Patinus, et proposuit dubitantis more, an liceat METropolin NORici, hodie *Nürenberg* suspicari k)?

Caput juvenile incertum.

METAL. AVRELIANIS. *intra coronam.* AE. III. (Morelli Specim. p. 215. Pembrock P. III. tab. 91.) Similem crassiusculum, eumque integerrimum vidi ipse in museo ill. com. Vitzai.

Postremus hic metallorum numus aliud nihil docet, quam fodinas quasdam forte a M. Aurelio dictas fuisse *Aure-*

a) Not. elem. p. 32. b) Num. Ant. illustr. sub *Pincum.* c) Specim. p. 216. d) B. L. Tom. XXVIII. p. 435. e) L. IV. p. 319. f) de ant. fodin. p. 50. g) Tom. II. p. 630. h) pag. 28. 3. i) ad Clem. Alex. Strom. L. I. p. 363. k) Num. impp. in indice numor. Hadr.

lianas, quemadmodum *Vlpianas*, et *Aelianas* vidimus. Verum ubi gentium sitae fuerint, reticente patriam numo ignoramus. Si hunc numum pertinere ad Aurelianum dixisset cl. Pinkertonus, posset fortasse permitti, at quod idem laudatos supra numos cum epigraphe *Metalli Vlpiani Pannonici*, *Norici*, et *Delmatici* ad eundem Aurelianum refert [a]), istud enimvero incredibile videatur.

ANIMADVERSIO I.

qua probatur, titulum OPTIMO anno demum V. C. 867 *fuisse numorum anticae insertum.*

Tres sunt variae rationes, quibus numi Trajani in consulatu VI., qui in sextum annum porrigitur, signati inscribuntur.

Prima offert inscriptionem capitis, et partium aversarum eandem, quae hactenus in numis consulatus V. valuit, nimirum: IMP. TRAIANO. AVG. GER. DAC. etc. in AV. et AR. vel: IMP. CAES. NERVAE. TRAIANO. AVG. GER. DAC. etc. in AE., et in aversa item raro omittitur formula: S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. Typorum etiam argumenta plerumque sunt eadem, sic ut inter utriusque generis numos vix aliud discrimen observetur, nisi quod pro COS. V. legatur COS. VI.

Secunda eo a priore differt, quod formulam OPTIMO. PRINCIPI in aversa omittit, et vocabulum OPTIMO in anticam admittit, et cum reliquis Trajani titulis miscet, legiturque constanter hoc ordine: TRAIANO. OPTIMO. AVG. Neque in numis sic inscriptis comparent amplius vetera consulatus V. argumenta historica, ut: *Alimenta Italiae*, *Aqua Trajana*, *Arabia adquisita*, *Via Trajana*.

Tertia ad priores titulos addit vocabulum PARTHICO, sic ut post vocabula TRAIANO OPTIMO. AVG. GER. DAC. proxime jungatur verbum PARTHICO, nisi cum in aversam trajicitur.

Ex adcurata hac descriptione suapte patescit triplicis rationis inscriptiones ita sibi successisse, ut una ab altera fuerit extrusa. Nam ex quo secunda ratio invaluit, cujus aetatem mox propius definiemus, prior in usu esse desiit, et cum semel vocabulum PARTHICO adhiberi coeptum est, illud constanter in numis retentum fuit. Sane numi, quos haud dubie constat primis hujus sexennii annis fuisse signatos, verbo OPTIMO in antica abstinent, illud recipiunt ii, quos tempus medium cadit, et in numis ultimi triennii adhaeret vocabulum PARTHICO. Egregie cum numis conspirant marmora, quaecunque sunt indubitatae fidei, quae tanto magis praesentem disputationem juvant, quanto diligentius trib. potestatis numerum addunt, quo Trajani numi plerumque abstinent.

His constitutis inquirendum tempus, quo Trajanus vocabulum OPTIMO reliquis titulis adscribere coepit. In epigrammate columnae Trajani, quod totum ad annum V. C 866 descripsi, quodque trib. potestatem XVII eloquitur, is titulus inter reliquos Trajani honores

a) Essay on medals Vol. I. p. 274.

nondum comparet. Cum hoc marmore conspirant etiam numi Graeci. In museo Caesareo, alibique habentur numi Alexandrini:

ATT. TPAIAN. CEB. ΓEPM. ΔAKIK. *Caput Trajani.*

L. IZ. *Typis variis.*

Et sane nullum habemus monumentum, quod cum trib. potestate XVII., vel anne Trajani XVII. conjungeret titulum OPTIMI. Contra vero monumenta omnia, quae vel Trajani trib. potestatem XVIII. exprimunt, vel quorum aetas in eam incidit, OPTIMI titulum addunt. Quod ad marmora attinet, exstat unum, quod post Gruterum sincerius edidit Muratorius a), et Iohannes de Vita b), in quo legitur omissis reliquis: TRAIANO. OPTIMO. AVG. GERMANICO. DACICO - - - TRIB. POTEST. XVIII. IMP. VII. COS. VI. In alio apud Gruterum c): - - - TRAIANVS. OPTIMVS. AVG. GERM. DACICVS. - - - TRIB. POT. XVIII. IMP. VIII. COS. VI. Addit nonnullas alias idem docentes Fabrettus d). Concordant cum marmoribus numi Graeci. Exstat in museo Caesareo numus Alexandrinus:

ATT. TPAIAN. APIστος CEB. ΓEPM. ΔAKIK - - *Caput Trajani.*

L. IH. *Mulier decumbens in lectisternio.*

Exstant numi signati Laodiceae Syriae:

ATTOKP. NEP. TPAIANOC. APICT. KAI. CEB. ΓEP. ΔAK. *Caput Trajani.*

IOTΛIEΩN. TΩN. KAI. ΛAOΔIKEΩN. BΞP. *Caput muliebre turritum.* (Mus. Caes. et Theupoli.)

Coepit aera Laodicenorum ab autumno V. C. 706. Numus ergo praesens signatus est ab autumno anni V. C. 867 usque ad autumnum anni sequentis, intra quod ipsum tempus currebat Trajani trib. potestas XVIII.

Cum ergo monumenta omnia, quae trib. potestatem XVII. memorant, abstineant titulo OPTIMI, illa vero, quae tribunatum XVIII. sistunt, eum constanter usurpent, colligo, titulum hunc inter ipsa fere confinia utriusque trib. potestatis, atque adeo labente anno Iuliano 867 fuisse decretum, et adhiberi coeptum. Nam si pluribus mensibus, antequam exspirasset trib. potestas XVII., is fuisset collatus, verisimile est, exstiturum unum saltem, alterumve monumentum, quod titulum OPTIMI cum dicta potestate XVII. conjungeret, et si collatus fuisset aliquot mensibus serius post initum jam tribunatum XVIII., verisimile item est, exstiturum aliquod monumentum tribunatu XVIII. insigne, quo hic titulus omitteretur. Conjecturam meam non parum juvat numus aureus, in cujus aversa est: PROFECTIO. AVGVSTI, quem numum referendum esse ad iter Parthicum hoc anno susceptum, in sequente animadversione docebo. In hujus antica jam leguntur tituli TRAIANO. OPTIMO. AVG. Ingressus est Trajanus hoc iter, ut verisimile est, circa autumnum, qua occasione signatus est

a) Pag. 231. 2. b) Inscript. Benevent XVII. 1. c) pag. 190. 7. d) de Columna Traj. pag. 293.

numus praesens in honorem Trajani proficiscentis, et jam OPTIMI titulo decorati. Norisii tenuis conjectura est, Trajano hoc OPTIMI decus a senatu decretum fuisse labente hoc anno inter solennia ejus natalis XIV. Kal. Octob. a) atque adeo mihi saltem in tempore collati ejus tituli belle cum summo hoc viro convenit.

Haec copiosius a me sunt disputata, quoniam multum serviunt non modo ad collocandos rite numos, verum etiam corrigendos scriptores veteres, novosque, et impostorum fraudes detegendas. Xiphilinus ex Dione b) et Zonaras nomen OPTIMI Trajano decretum nonnisi post captam Armeniam, et Mesopotamiam adserunt, quae anno primum sequente, eoque satis adulto contigere. At marmor, quod post alios recitat Fabrettus c), positum IDIBVS. IANVARIS. L. VIPSTANO. MESSALLA. M. PEDONE. COSS., qui fuere consules anni sequentis, et in quo Trajanus dicitur OPTIMVS. AVG., luculente docet, eum jam medio Ianuario V. C. 868 Optimi cognomen tulisse. Quid quod Trajanus jam dicatur OPTIMVS in numis inscriptis: IMPERATOR. VII. VIII. VIIII., quos titulos ex victoriis primum Armeniacis, Parthicisque nactus est, et antequam PARTHICI titulum adipisceretur, qui ex omnibus his numis adhuc abest. Ergo is Optimi titulum jam secum in Orientem tulit. At multo minus ferendum est recentiorum peccatum in ejus nominis prolepsi admissum. Mira sane est Occonis confidentia ita ad numos anni V. C. 863 ex tripode pronunciantis: *OPTIMI cognomen sibi a senatu decretum hoc anno Trajanus admittit*, et quod amplius mirere, jam inde ab anno V. C. 858 velut sui oblitus numos citat Optimi titulo in antica inscriptos. Atque hoc ipsum Occonis edictum respexerit Vaillantius, quando in suis numis praest. Impp. Tom II. pag. 121 edit. Rom. temere adserit, jam in consulatu V. Optimi cognomen occurrere. Refert Muratorius inscriptionem, in qua Trajanus dicitur TR. P. XVIII., et compellatur *Germanicus*, *Dacicus*, *Parthicus* d). Ea viro erudito aliam ob causam adulterina videtur. Addere potuit et hanc, quod in ea Optimi cognomen omittitur, quod in genuinis monumentis cum hac trib. potestate abesse non solet, et dicitur *Parthicus*, quo nomine Trajanus nonnisi in monumentis trib. potestatis XIX. et XX. decoratur. En tibi notas illas syrtes, in quibus inconsulti, et viarum rudes falsarii vulgo adhaerent, nec alia magis ratione mala impostorum fides in apricum profertur.

Quae alia ad decretum hunc OPTIMI titulum pertinent, infra in titulis Trajani commemorabo. Hoc loco propositum tantum fuit in examen vocare, quo anno is in partes anticas cognominis vice involaverit.

ANIMADVERSIO II.

qua probatur I., Trajanum bellum in Parthos non movisse jam anno V. C. 859,

a) Epoch. Syrom. pag. 247. b) L. LXVIII. §. 23. c) de Column. Traj. pag. 293.
d) pag. 1075. 2.

neque illud bellum fuisse duplex. II. Verisimiliter anno V. C. 867 Trajanum ad illud profectum.

I. Eruditus historiae imperii Romani scriptor Tillemontius prolixe probare instituit, Trajanum jam anno V. C. 859 P. X. 106 adversus Parthos profectum. Argumenta, quibus sententiam suam tueri nititur, in pugnum contracta haec fere sunt. I. testimonium Ioannis Malalae, qui Trajanum VII. die Ianuarii V. C. 860 P. X. 107 Antiochiam ingressum scribit, et deinceps in Persas profectum. II. Acta martyrii S. Ignatii, in quibus hic dicitur a Trajano Antiochiae praesente conjectus in vincula, et ad bestias damnatus, *praesidentibus apud Romanos Syria, et Senecio*, qui erant consules ejusdem anni V. C. 860. Hujus quoque sententiae vades citat chronica Eusebii, et Alexandriaum. III. Auctoritas marmorum et numorum, in quorum aliquibus Trajanus jam in consulatu V. dicitur *Parthicus*, aut typi proponuntur ad bellum Parthicum spectantes. Vide plura apud ipsum Tillemontium in nota XVII. et XXI. ad Trajanum. At cum idem vir eruditus sententiam suam vehementer contrariis Norisii argumentis premi videret, quibus is evincere contendit, Trajanum non potuisse ante annum V. C. 865 P. X. 112 in Parthos proficisci, (Vide ejus epistolam consularem, aut in compendio Tillemontium l. c.) et tamen argumentis suis grave pondus inesse, non aliam esse aptiorem viam ratus est, qua dissidium istud conciliaretur, quam si statuatur duplex Trajani in Parthos exitus, prior in consulatu ejus V., alter VI.

Haec Tillemontii argumenta, utut in speciem valida, facile tamen cum gravioribus comparata vim omnem amittunt. Atque horum validissimum sane est, ex auctoribus, et monumentis veteribus plane constare, Trajanum in consulatu VI. in Orientem profectum, ut mox videbimus; at illum per consulatum V. Roma abfuisse, nedum longinquum, grave, ac periculosum in remoto Oriente bellum gessisse, nullo indubitatae fidei testimonio posse comprobari. An credibile, istud praeteritum fuisse ab historicis, et ab horum nullo vel tenuem factam mentionem belli Parthici *duplicis*, cum tamen duplex bellum Dacicum aperte distinguant Dio, et Spartianus? et an ullo pacto credibile, si Trajanus revera in consulatu V. cum Parthis fuit commissus, neque redivit inglorius, nullam in numis, vel marmoribus fieri mentionem seu victoriarum, seu decretorum honorum, ut: triumphi, arcus, aucti imperatoris tituli etc.? Videmus in numis sopito pridem bello Dacico signatis perpetuo, atque ad fastidium jactari Dacica, nimirum vetera illa, an reticuisset senatus, qui imperatorem suum laudis immodicum novit, novas lauros ex Oriente adportatas? Nam neutiquam momor paucula illa exempla ex numis, et marmoribus Tillemontio obtrusa. Valeant haec monumenta, ut sane valere multum debent, at tum solum valeant, cum nobis de eorum fide plene constat. Bellum enimvero Trajani historiam, quam quis ex catalogis seu lapi-

dum, seu numorum, quos nobis Gruterus, Muratorius, Mediobarbus obtrusere, volet contexere. Non habent fabulae monstra magis obscoena, Chimaeras, Cerberos, Centauros, quam inauspicatus is partus erit, *ut nec pes, nec caput uni reddatur formae.* Sinceri lapides, et numi nequaquam ante consulatum VI. aut titulum *Parthici*, aut Parthici belli facta sistunt. Numi TIGRIS, vel INDIA, vel REX. PARTHIS. DATVS addito COS. V. unum Mediobarbum praeconem habent. Hujus indicio si stare velit Tillemontius, in eo reperiet numum, quo teste multo adhuc maturius licebit bellum Parthicum inchoare; jam enim in consulatu IV. proponit numisma inscriptum TIGRIS. Atque inter haec nescio an audienda adhuc videantur laudata acta martyrii S. Ignatii, ac praecipue testimonium Malalae, qui eodem hoc loco tam absurda de Trajano narrat, ut mirum videatur, argumentis aliis contrarium docentibus ad eum velle virum quempiam cordatum provocare. Certum igitur, bellum Parthicum nec fuisse duplex, nec coeptum ante consulatum VI., et qui alia adhuc argumenta volet, consulat Norisii epistolam consularem.

II. Inquirendus continuo annus consulatus VI., quo verisimile est, Trajanum paludatum ad bellum Orientis exivisse. Quantumcunque varient eruditorum de hac profectione sententiae, certissimum tamen videtur, eam labente anno V. C. 867 contigisse, ac verisimiliter circa autumnum, sic ut peragratis Asiae minoris provinciis appellere deinde in Syriam, et initio anni sequentis consistere Antiochiae, et experiri ibi horrendum illum terrae motum potuerit. Argumentum I. duco ex numo insigni aureo musei Caesarei, in cujus antica Trajanus dicitur OPTIMVS. AVG., et in aversa: PROFECTIO. AVGVSTI, typo *imperatoris equitis d. hastam gestantis, praecedente figura militari, tribus sequentibus.* Probavimus in animadversione superiore, titulum OPTIMVS. AVG. in antica numorum non coepisse, nisi currente hoc anno V. C. 867 P. X. 114, ergo numus praesens ante hunc annum signari non potuit, atque adeo neque profectionem ad aliud bellum, quam extremum istud Parthicum indicare potest. Cumque fere certum sit, numum non posterius, sed sub ipsum tempus profectionis, quae ejus feriundi occasionem praebuit, fuisse percussum, sequitur etiam, ipsum iter ante hunc etiam annum non fuisse susceptum. II. Non esse susceptum serius, manifestum fit ex tempore terrae motus Antiocheni, sed quod inter discrepantes tot sententias ante omnia stabiliendum. Nullus auctorum, qui ejus stragis meminere, illud pluribus notis chronologicis insignivit, quam Ioannes Malala [a]). Narrat, eam accidisse die XIII. Decembris feria I. post gallicinium, aerae Antiochenae anno 164, post annos duos, ex quo Trajanus in Orientem venit. Coepit annus Antiochenus 164 in autumno V. C. 868, ergo secundum Malalam terrae motus contigit in Decembri ejusdem anni V. C. Iam demonstravit Norisius, plerasque has Malalae notas aut male dictatas,

a) Chronogr. L. XI.

aut in mendo cubare [a]). Sed ego Malalae inconstantiam ejus ipsius verbis coarguo. Refert hoc loco terrae tremorem ad annum V. C. 868. Paullo supra narravit, Trajanum anno imperii sui XII. mense Octobri in Orientem profectum, ut Parthis bellum inferret. Coepit annus Trajani XII. fine Octobris, aut initio Novembris V. C. 861. Hoc loco narrat, terrae motum ingruisse biennio post ejus in Syriam adventum, ergo terrae motus contigit secundum alterum hunc ejus calculum anno V. C. 863, ad summum 864, atque adeo quatuor saltem annis solidis a se ipso dissentit. Eusebius eum ad annum V. C. 866, Evagrius ad annum 864 revocat. At omnium adcuratissime Dio, qui cum eos recenseret, quibus ea strages fatalis fuit, addit: ὧν εἷς και ὁ Πεδων ὁ ὑπατος ἐγενετο, *inter quos etiam fuit consul Pedo* [b]). Eum fasti omnes consulem ordinarium anni V. C. 868 produnt conlega Vipstano Messalla. Hoc Dionis testimonio refellitur rursus Malala, qui terram motam in Decembri statuit, etsi in anno cum Dione conspiret. Nam ex titulis IMP. VII. et VIII., quos anno V. C. 868 sibi Trajanus addidit, abunde colligitur, eum initio veris mox in hosticum movisse, transitoque Euphrate, et in remotissimis terris positum credibile non est voluisse Antiochiam redire, ut ibi hiberna, et Decembrem ageret, quanquam et ipse Dio in hac fuisse sententia videatur, sed quem mox refutabimus. Superest adhuc dimicatio cum Pagio, qui cum Malala terrae motum Decembri adfixit praeter caussas alias jam cognitas persuasus testimonio anonymi cujusdam Olympiadum descriptoris Graeci, quem in suis historiarum collectaneis exhibuit Scaliger. Is terrae motum Antiochensem ad annum III. Olympiadis 223 refert, atque illi quoque inter eos, quos ruina oppressit, memoratur ὁ Πεδων ὑπατος [c]). Currebat, ait Pagius, hic annus III. inde a Iulio anni V. C. 868, ergo malum illud accidere non potuit initio ejus anni, quo tempore nonnisi annus II. ejus Olympiadis numerabatur [d]). Verum quam exigua sit horum collectaneorum auctoritas praecipue in notis chronologicis, et quae pluribus locis a Scaligero ipso interpolata fuisse constat, noverunt omnes. Istud testimonium qui amplecti volet, amplectatur etiam illud, quod paucis lineis altius dictat, Hadrianum factum esse imperatorem anno IV. Olympiadis 222, qui respondet anno V. C. 865 manifesta quinquennii anticipatione. Possum reliqua a Pagio objecta praeterire hoc uno addito, Baronium quoque, Calvisium, et Norisium ante initium veris V. C. 868 terram Antiochiae moveri jussisse. III. Etiam ex titulis IMP. VII. et VIII. manifestum fit, Trajanum labente anno hoc V. C. 867 in Orientem abivisse. Quod hactenus constet, ii solum junguntur cum ejus trib. potestate XVIII., quae coepit ineunte Novembri hujus ipsius anni 867, ex quo patet, in hoc tribunatu, quoniam bis titulum iteravit, bellum maxime saeviisse. Esto, Trajanum jam an-

a) Epoch. Syrom. p. 183. b) L. LXVIII. §. 25. c) pag. m. 341. d) Crit. Bar. ad ann. Ch. 115.

no V. C. 866, et ineunte adeo mox trib. potestate XVII. in Parthos profectum, an verisimile est, Trajanum toto hoc tribunatu aut otiosum Antiochiae consedisse, aut nullum patrasse insigne factum bellicum, quo imperatoris titulum augeret, cum tamen Dio initium belli statim ab ejus in Syriam adventu ducat? Ex his ipsis etiam titulis docemur, non potuisse Trajanum in Orientem exire anno sequente V. C. 868; nam appulisset eo, quando jam inivit trib. potestatem XIX. At qui deinde fuere Romani imperii hostes, de quibus in tribunatu XVIII. victis tituli imperatorii numerum bis auxit?

Ex his palam fit, Dionis narrationem hac parte cum veteribus monumentis parum esse concordem, nisi, quod verisimile videtur, corrupta fuit ab epitomatore Xiphilino. Secundum hunc necesse foret, uno anno Trajani profectionem anticipare. Nam postquam narrasset, eum Antiochiam adventasse a), continuo bellum orditur, et qua ratione Trajanus Armeniam subegerit, subinde trajecerit in Mesopotamiam, ejusque oppida ceperit, dictus propterea a senatu *Optimus*, et a militibus *Parthicus* Nisibi, Batanisque captis. Igitur ex Dionis sententia anno V. C. 866 ad bellum hoc est profectus, et in vere sequentis anni 867 coepto bello usque ad hiemis initium foris stetit, tum Euphrate rursum trajecto Antiochiam repetiit. Ibi sub initium anni V. C. 868, qui propter Pedonis consulatum, ut dixi, fixus est, gravem terrae motum perpessus b) in vere rursum in aciem exivit, reliqua belli confecturus c). Quae quidem omnia satis ab iis, quae per utramque animadversionem diximus, refelluntur. Omnibus igitur his secum collatis praestabit Trajani ex urbe discessum figere ad annum V. C. 867, deinde Antiochenum terrae motum ad initium anni 868, cujus proximo vere in Parthos egressus est meriturus duplicem imperatoris hoc adhuc anno honorem, neque, ut dixi, videtur verisimile, Trajanum nisi finito bello ad hiberna Antiochiam reversum. Norisius, qui olim Trajani expeditionem ad annum V. C. 865 P. X. 112, vel non multo tardius fixerat d), serius eam anno hoc ipso V. C. 867 P. X. 114 inchoatam agnovit e), ejusque lectis, ponderatisque rationibus acquievit etiam Tillemontius f).

MAGISTRATVS et TITVLI.

De tempore adoptionis, et trib. potestate Trajani.

Belleyus in erudita dissertatione, qua nummum Graecum, qui Trajano trib. potestatem XXI. (ΔΗΜΑΡΧ. ΕΞ. ΚΑ.) adserit, explicare aggressus est, ante omnia necesse duxit, tempus adoptionis Trajani in examen vocare g). Recitatis variorum sententiis, quorum alii diem XVIII. Septembris, alii XXVII. vel XXVIII. Octobris, alii principium Novembris maluere, ipse Panvinio adhaeret, adoptionem ad XVIII. Septem-

a) L. LXVIII. §. 18. b) l. c. §. 24. c) l. c. §. 26. d) in Epist. cons. e) Epoch. Syrom. p. 183. f) in nota XXII. et XXV. in Traj. g) Mem. B. L. T. XXI. p. 452.

bris figenti. Argumenta, ut ait, invicta petit I. ex panegyrico Plinii diem XVIII. Septembris *triplici gaudio laetum* adserentis a), *qui principem abstulit pessimum* (Domitianum) *dedit optimum*, (Nervam) *meliorem optimo genuit*, (Trajanum) quo solo vocabulo *genuit* Plinius indicare voluit, ut existimat Belleyus, et natalem Trajani, et natalem adoptionis, seu imperii. II. Ex numo Trajani apud Gabala Syriae signato, quem edidit Frölichius b), et qui praeter annum epochae ΓΜΡ. Trajanum dicit: ΝΕΡ. ΚΑΙϹ. ΤΡΑΙΑΝΟϹ. absque Augusti titulo. Coepit epocha Gabalorum in autumno V. C. 707, ergo numus hic signatus est ab autumno V. C. 849. Cum vero Trajanus in hoc numo jam dicatur *Caesar*, necesse est, eum cusum fuisse ante autumnum V. C. 850, quo jam coepit annus Gabalorum ΔΜΡ. Nuncius igitur adoptati die XVIII. Septembris Trajani circa finem Octobris a Gabalenis est acceptus, ac continuo signatus hic numus, antequam annus ΓΜΡ. exspirasset.

An ex verbis Plinii adoptio Trajani ad diem XVIII. Septembris invicte figatur, (nam aliud praeterea argumentum nullum adfert Belleyus) jure dubitare liceat. Eorum sensum si expendamus, manifestum fit, oratorem vocabulo *genuit* intelligi voluisse Trajani natalem, cum certum sit, Trajanum hoc die natum fuisse. An una comprehenderit natalem adoptionis, grave ex eo dubium, quod tum dies ille non *triplici gaudio laetus*, sed *quadruplici* dicendus fuisset, quod sane non neglexisset Plinius oratoris more omnes captans causas herois sui in coelum extollendi, quo argumento ad refutandam Panvinii sententiam usum jam video Tillemontium c). Tantum ergo abest, ut Plinius Belleyi sententiae patrocinetur, ut adversetur etiam. Numus Gabalorum diem adoptionis non decidit, quanquam istud neque adfirmet Belleyus; tamen per epochae annum ΓΜΡ exigere videtur, Trajanum saltem in Septembri jam fuisse adoptatum, et Caesarem dictum, atque hoc pacto Victorem d) falsi arguere, adserentem, Trajanum tribus duntaxat mensibus fuisse conlegam Nervae, cujus oraculum secuti viri praestantissimi Dodwellus, Norisius, Pagius, Tillemontius, aliique adoptionem Trajani ad exeuntem Octobrim, vel ineuntem Novembrim constituerunt. Nam a die XVIII. Septembris V. C. 850, quo adoptatus Trajanus a Belleyo statuitur, usque ad exeuntem Ianuarium, quo mortuus est Nerva; saltem quatuor sunt menses solidi. Tamen, ut verum fatear, non magnopere mihi probatur, tantum fiduciae in uno hoc Gabalorum numo reponi, nec satis video rationis, cur adeo properarent Gabaleni, ut, simul audito, adoptatum fuisse Trajanum, perpaucis adhuc residuis anni sui ΓΜΡ diebus, statim ejus nomine, et effigie monetam ferirent. Quid quod serius, quam haec dictaveram, ex numis a Sestinio vulgatis, iisque magis integris comperi, in eodem hoc Gabalensium numo Trajanum non Caesarem tantum, sed Augustum insuper compellari, quin valde esse verisimile, initium

a) Cap. 92. d) IV. Tentam. c) Nota III. ad Nervam. d) in Epitome.

aerae Gabalensis uno anno serius esse constituendum, quae omnia olim copiosius comprobabo in Addendis ad numos Gabalorum. Interim non verisimile modo est, sed plane necessarium statuere, fuisse Trajanum adoptatum, et trib. potestate ornatum, antequam in Orientis urbibus in autumno V. C. 850 novus annus iniret, ut continuo patebit.

Non excessisse Trajanum trib. potestatem XX., tam numi commatis Romani, quam marmora, quae modo sint certae fidei, luculente produnt. At Belleyus in eadem dissertatione [a]) Trajani binos argenteos, unumque aeneum, Tyri, ut opinabatur, percussos, ex Pellerinii thesauro profert, in quorum aversa legitur: ΔΗΜΑΡΧ. ЄΞ. ΚΑ. ΤΠΑΤ. ϛ. Serius binos similes argenteos ex museis Austriacis addidit Khellius [b]), quorum unus nunc est in museo Caesareo. Ergo Trajanus, quod cum Romano trib. potestatis computo conciliari nequit, omnino tribunatum XXI. attigit. Eam difficultatem sic resolvere tentavit Belleyus. Supponit I. ex calculo Norisii, annum Tyriorum coepisse die XIX. Octobris. Supponit II, ut diximus supra, Trajanum die XVIII. Septembris adoptatum fuisse. Concludit igitur, Tyrios a dicto Septembris die usque ad XIX. Octobris numerasse annum primum, sumendo annum incompletum pro completo, et ab hoc die inchoasse secundum, quod etiam ab Aegyptiis factum ex numis ipsis novimus, qui annum secundum imperii Augustorum semper a die primo mensis Thot, seu XXIX. Augusti auspicati sunt, etsi principatus paucis tantum diebus ante ejus mensis exordium fuisset aditus. Ergo secundum hanc regulam trib. potestas XXI. apud Tyrios inire debuit die XIX. Octobris V. C. 869.

Principio modus, quem vir eruditus ad explicandum istud aenigma invenit, praeposterus, et pugnare cum ipsa ratione videbatur. An enim, ajebam, licuit provincialibus alium statuere iterandae trib. potestatis modum, quam quem ipse princeps, ac senatus R. constituit, observavitque? qua ratione Tyrii tribunatum, qui, etsi singulis annis renovatus, anni tamen vicem non obtinuit, poterant in annos suae rationis convertere? Novimus, singulos Augustos natalem, quo imperium obtinuere, et trib. potestatem renovavere, peculiari modo celebrasse, et per provincias celebrari jussisse, uti novimus, Vespasiano placuisse Kalendas Iulias [c]), Hadriano III. idus Augusti [d]), ergo cum Romae, ac per provincias ex sententia Belleyi die XVIII. Septembris conceptis votis ageretur XX. Trajani natalis, eundem et egere Tyrii, sic tamen, ut solidis XI. mensibus trib. potestatem anticipaverint, cujus iteratio, saltem Trajani adhuc aetate, a dicto natali pendebat? Aegyptiorum exemplum, quibus adde exemplum Orientalium in numis ΕΤΟΥΣ. ΝΕΟΥ. ΙΕΡΟΥ, minus recte quadrat; nam illi annos imperii Caesarum, non tribunitiam potestatem, ad anni sui rationes adcommodaverunt, ac propterea non inscripserunt numis

a) Pag. 458. b) Subplem. ad Vaill. p. 60. c) Tacit. Hist. II. 79. d) Spartian.

ΔΗΜ. ЄΞ., sed Ενιαβαντος, vel ЄΤΟΤЄ, quae vocabula anuum significant. Paucis ut absolvam, ut non licuit provincialibus aliquid immutare in numero consulatuum, aut titulis patris patriae, Dacici, Parthici etc., quoniam haec accessio a principis, aut senatus arbitrio pendebat, ita verisimile quoque videbatur, modum, quo princeps tribunatum iteravit, esse debuisse normam, qua, et non alia, provinciales quoque uterentur.

Haec cum maxime apud animum meum reputarem, cuperemque reperire rationem, qua prolepticum hunc tribunatum XXI. excusarem, incidi in binos numos, qui Belleyi sententiam saltem esse probabilem possunt persuadere. Sunt vero:

ΑΥΤΟΚΡ. ΚΑΙϹ. ΝЄΡ. ΤΡΑΙΑΝΟϹ. ϹЄΒ. ΓЄΡ. ΔΑΚ. *Caput Trajani laureatum.*

ΔΗΜΑΡΧ. ЄΞ. Iϛ. ΥΠΑ. Є. *Arabia stans d. calamum, pro pedibus camelus.* AR. III. (Khell. Subplem. ad Vaill. p. 59.)

Eadem adversa.

ΔΗΜΑΡΧ. ЄΞ. Iϛ. ΥΠΑΤ. ϛ. *Caput Herculis Tyrii.* AR. I. (Mus. Caes.)

Videmus in utroque hoc numo eandem trib. potestatem XVI., sed in priore consulatum V., in altero VI. Horum alter nihil alienum a Romano more offert, at repugnat prior. Nam secundum Romanorum computum trib. potestas XVI. cum consulatu V. componi nequit. Nam cum Trajanus tribunatum hunc XVI. in autumno V. C. 865 inivit, non amplius consul V., sed jam inde a Kalendis Ian. ejusdem anni consul VI. exstitit. Ergo anticipata haud dubie est trib. potestas, numusque signatus ab autumno V. C. 864 usque ad proximas Kalendas Ian. 865, quibus consul VI. processit Trajanus. Quare in quacunque demum Orientis urbe hic numus cusus est, confirmat sane, urbes Asiaticas, saltem nonnullas, in calculo trib. potestatis morem a Romanis diversum secutas, qui verisimiliter alius non exstitit, quam quem Belleyus, ut supra vidimus, docuit, nimirum dum urbes tribunatum imperatorum cum legibus suorum annorum composuere, quantumcunque is mos rationi videatur adversari.

Non possum hoc loco dissimulare nobile marmor ab Aratispitanis Hispaniae Trajano jam mortuo positum, quod vidit, et excepit eruditus Carterus Anglus, et exposuit in opere, quod inscripsit: *Iter Gibraltari Malagam versus*, et quidem parte II. Vol. III. cap. 4.

IMP. CAESARI. DIVI. NERVAE. F.
DIVO. TRAIANO. OPTVMO
AVG. GERM. DACICO. PARTHICO
PONT. MAX. TRIB. POT. XXI. IMP.
XIII. COS. VI. P. P. OPTVMO
MAXVMO. QVE. PRINCIPI. CON
SERVATORI. GENERIS. HVMANI
RESPVBLICA. ARATISPITANORVM
DECREVIT. DIVO. DEDICAVIT

Nihil video in hoc marmore, quod non conveniat Trajano, aut quod viri eruditi, qui epigraphen excripsit, possit negligentiam arguere, ut adeo omnem possit fidem promereri. Duo tantum sunt animadvertenda TRIB. POT. XXI., quae praeterquam in memoratis proxi-

me numis non legitur, et IMP. XIII.; quod in nullo alio monumento proditur cum postremus imperii numerus hucusque cognitus sit XII. Quae si vera sunt, sequetur, Trajani postremum tribunatum revera fuisse XXI., non, quod hactenus constabat, XX, et hac parte marmor cum laudatis tetradrachmis conspirare. Atqui si vere Trajanus numeravit tribunatus XXI., novam habemus in ejus chronologia nodum, qui sententias omnes, quae hactenus de calculo trib. potestatis circumferuntur, impedit, ut computanti facile patebit. Ergo interea admittamus explicationem, quam de trib. potestate a nonnullis Graecis ad annum suum civilem exacta dedimus, et negligamus marmor positum ab Aratispitanis, obscuri et geographis omnibus ignoti nominis, donec ejus fidem plura alia, ac sincera monumenta confirmabunt.

Consul.

Trajanum V. C. 844 adhuc privatum processisse consulem, in synopsi privatae ejus vitae diximus. V. C. 850 adoptatus a Nerva, et consul II. in annum sequentem designatus est, eumque consulatum Kalendis Ian. V. C. 851 absens inivit, et inter barbaras gentes gessit a). Cum moris tum esset, ut, cum quis Augustus dictus est, anno continuo sequente susciperet consulatum, eum recusavit per speciem, quod absens illum gerere non posset b). V. C. 853 processit consul III. V. C. 854 consul IV. V. C. 857 consul V. secundum numos, et marmora, sed fasti omnes quintum hunc consulatum anno praecedente inchoant, quod dubium ad annum V. C. 856 expendi. Tandem V. C. 865 consul VI.

Pater patriae.

Patris patriae titulum aliquanto tempore recusasse Plinius docet c). *At tu etiam nomen patris patriae recusabas. - - - Nomen illud, quod alii primo statim principatus die, ut imperatoris, et Caesaris, receperunt, tu usque eo distulisti, donec tu quoque beneficiorum tuorum parcissimus aestimator jam te mereri fatereris. Itaque soli omnium contigit tibi, ut pater patriae esses ante quam fieres.* Ex verbis Plinii colligere licet, Trajanum nonnisi post suum in urbem adventum hunc titulum admisisse, qui contigit V. C. 852, nam priore capite ejus in urbem profectionem describit. Conspirant quoque numi, qui hoc primum anno eum titulum memorant.

Optimus princeps, Optimus.

Trajano cognomen OPTIMI datum fuisse mature, et haud dubie mox post ejus in urbem ex Germania adventum, qui contigit anno V. C. 852, testis luculentus est Plinius, qui collati ejus a senatu tituli in panegyrico, quem anno sequente dixit, jam meminit, et quidem uno loco d): *jam quid tam civile, tam senatorium, quam illud additum a nobis OPTIMI cognomen?* Et alibi e): *justisne de causis S. P. Q. R. OPTIMI tibi cognomen adjecit? - - - Adoptavit te optimus princeps in suum, senatus in OPTIMI nomen.* Igitur Trajanus saltem

---

a) Plin. Paneg. c. 56. b) Ibid. c. 60. c) Paneg. c. 21. d) Cap. 2. e) Cap. 88.

anno V. C. 853 hoc titulo ornatus jam fuit. Verum eo in monumentis publicis, saltem iis, quae supersunt, et sunt indubitatae fidei, numos intelligo, ac marmora, usus non est ante annum V. C. 858, ut ad anni hujus monetam animadverti, atque etiam tum, quod cumprimis observandum, is mos obtinuit, ut titulus hic nunquam partem numi anticam occuparet, sed semper aversam, et fere semper hac formula: S. P. Q. R. OPTIMO. PRINCIPI. Observandum etiam, eodem tempore, quo haec formula coepit, coepisse etiam morem, epigraphen capitis dandi casu, seu dedicationis ritu, efferendi. Ex quo satis apparet, circa hoc tempus novo senatus consulto decretum esse, ut hic OPTIMI PRINCIPIS titulus etiam monumentis publicis infereretur. Anno demum V. C. 867 factum, ut titulus OPTIMI PRINCIPIS in numorum aversa desineret, et vocabulum OPTIMO in anticam trajiceretur, sic ut semper medium locum inter TRAIANO et AVG. occuparet, de quo fusius disputavi supra pag. 448 in animadversione peculiari, quo loco et parachronismos Dionis, et recentiorum de constituto hoc titulo commemoravi ex concordia tam numorum, quam marmorum evidentes. Ergo hoc tempore titulus OPTIMI, etsi fiducia Plinii jam pridem cognominis vices obtinuit, instar veri cognominis adhiberi, et in usu esse coepit, quod vel ex successoris Hadriani numis patet, in quem is, quia verum cognomen, per adoptionem transivit.

Germanicus, *Dacicus*, *Parthicus*.

GERMANICVS. Plinius in Panegyrico a): *Allata erat ex Pannonia laurea id agentibus diis, ut invicti imperatoris exortum victoriae insigne decoraret.* Addit, continuo post a Nerva lauream in gremio Iovis depositam, et in hominum concione, deorumque adoptatum Trajanum. Fuere, qui censerent, quos inter postremo ipse Belleyus b), victoriam, propter quam allata est laurea, fuisse reportatam ab ipso Trajano, qui imperante Nerva translatus in Pannoniam ex Germania inferiore Marcomannos ei provinciae imminentes ingenti clade adfecit, ac propterea primum Nervae, dein hujus permissu sibi *Germanici* nomen peperit. Sed enim si haec victoria fuisset Trajani, an istud reticuisset Plinius panegyrista, cui ingens inde ejus laudandi campus patuisset? Et vero per scriptores omnes constat, Trajanum, cum adoptatus est, fuisse Germaniae inferiori praefectum, et constat ex Plinio, Nervam mox ab audita victoria Iovi gratias acturum conscendisse Capitolium, et una adoptasse Trajanum; constat denique ex Eutropio, Trajano, cum Coloniae Agrippinae ageret, adoptionem nunciatam. An verisimile, Trajanum intra tam breve tempus, quod inter victoriam, et adoptionem intercessit, Coloniam redire potuisse, tanto a Pannonia regionum intervallo dissitam? Sane praetensa haec ejus in Pannoniam profectio, et Marcomannorum in eam impressio, et relata ab eo victoria, si Cedrenum exci-

a) Cap. 8. b) B. L. Tom. XXI. p. 444. seq. in Mem.

pias infimi aevi scriptorem, nullo testimonio comprobantur, quasi vero non alter aliquis rejicere Germanos, quicumque ii fuere, Pannoniae minitantes potuisset, aut Trajanus adoptari, nisi relata victoria, non potuisset. Collatus *Germanici* titulus ad rem non pertinet, nam hunc adeptus est non propter victoriam, sed jure adoptionis, quo in omnes patris titulos successit, nimirum quo eodem jure Hadrianus, cum primum adoptatus fuit, dictus est *Optimus*, *Germanicus*, *Dacicus*, *Parthicus*. Vere igitur loquitur Plinius [a]), Trajano, *cum Germaniae praesideret*, *GERMANICI nomen hinc* (Roma) *missum*, nimirum communicato hoc per adoptionem titulo, perinde ac ei titulus filii, Caesaris, imperatoris Roma quoque missus est. Titulum *Germanici*, quia adoptione nactus illum est, jam primi ejus numis ostentant, neque is in postremis omiserat.

DACICVS. Hunc titulum Trajano delatum fuisse ex victoriis Dacicis, eoque monumenta publica uti coepisse anno V. C. 856, supra in numis ad hunc annum diximus. Confirmatur istud numis Alexandrinis, qui eum nunquam ante annum Z sistunt, qui coepit die XXIX. Augusti V. C. 856. Ergo falsi arguitur inscriptio laudata a Grutero [b]), qua Trajanus dicitur DACICVS. TR. P. IIII. COS. IV. VICTO. DECEBALO, quae sunt notae anni V. C. 854.

PARTHICVS. Dixi supra in annalibus, titulum Parthici monumentis inferri coeptum V. C. 869, quo anno currebat trib. potestas XIX. et XX. Ejus nunc ratio expedienda.

I. In nullo certae fidei marmore cum trib. potestate XVIII. conjungitur titulus Parthici. Vide hujus tribunatus inscriptiones plures collectas a Fabretto [c]).

II. Vulgavit Muratorius marmor, in quo Trajanus dicitur TRIBVNIC. POTEST. XIX., et abest adhuc Parthici cognomen [d]). At in alio marmore apud Gruterum in eadem TRIBVNIC. POTEST. XVIII. dicitur Parthicus. Haec ergo epigrammata probant, circa autumnum V. C. 868, quo tribunatum XIX. inivit, nondum hunc titulum tulisse.

III. Idem, atque eodem plane modo comprobatur ex numis. Est in museo Caesareo numus integerrimus Trajani Laodiceae Syriae signatus cum anno epochae ΓΞΡ, ex quo abest cognomen Parthici. Alter simillimus, et cum eodem anno ΓΞΡ laudatur a Norisio ex museo regis Galliarum, et in quo titulus Parthici additur [e]). Coepit aera Laodiceae anno V. C. 706. Signati ergo sunt hi numi ab autumno V. C. 868 usque ad autumnum anni V. C. 869, comprobantque, currente hoc anno Laodiceno Trajanum Parthici cognomen adoptasse. Cum autem annus hic totus fere coincidat cum trib. potestate XIX., sequitur, currente hoc tribunatu titulum hunc ad alios titulos accessisse. Novi, Norisium ex numo ejusdem Laodiceae, qui cum anno BΞΡ jam Parthici titulum praefert, arguere, eum hoc cognomine jam anno V. C. 868 fuisse

---

a) Paneg. c. 9. b) pag. 246. 6. c) Col. Traj. p. 292. d) pag. 450. 4. e) Epoch. Syrom. p. 239.

decoratum. Sed vereor, ne fors numi vitio deceptus vir eruditus legerit BΞP. pro ΓΞP.; nam si parte priore anni ΓΞP. Trajanus nondum dictus est Parthicus, ut ex numo nitidissimo musei Caesarei supra ostendi, multo minus id nomen anno hunc praecedente ferre potuit. Accedit, in solo museo Farnesiano servari complures similes Laodiceae numos cum anno BΞP, alium illaesum in museo Caesareo, in nullo tamen horum legi titulum Parthici. Ergo certum videtur, labente anno Laodiceno ΓΞP, et quod eodem recidit, labente tribunatu XIX. Parthici elogium Trajano accessisse. Idem confirmant numi Alexandrini inscripti L. IΘ., quorum alii Parthici titulum adhuc omittunt, alii addunt. Coepit annus IΘ. die XXIX. Augusti V. C. 868, cujus adeo initio Trajanus eo titulo certe caruit.

IV. Narrat Dio, Trajanum captis in Mesopotamia Nisibi, et Batanis ab exercitu dictum Parthicum [a]). Contigisse istud V. C. 868, supra ad eundem annum indicavi, et prolixius in animadversione II. quam altius pag. 450 dedi. At non contentum fuisse Trajanum hac militum voluntate, sed exspectasse in hujus tituli usus sententiam senatus, eo patet, quod infra idem Dio refert [b]), Trajanum capta Ctesiphonte imperatorem appellatum *confirmato Parthici cognomine*. Supra in annalibus computata temporum ratione Ctesiphontem captam dixi V. C. 869, ergo etiam tum confirmatum Parthici cognomen, et in monumentis publicis adhiberi coeptum.

Trajano ob res adversum Parthos prospere gestas a senatu non modo decretum fuisse nomen Parthici, sed etiam ludos perpetuos dictos *Parthicos*, supra in numis consecrati Trajani docui.

Imperator.

De Trajano adoptato haec Plinius [c]): *simul filius, simul Caesar, mox IMPERATOR, et consors tribuniciae potestatis, et omnia pariter, et statim factus est, quae proxime parens verus* (Vespasianus) *tantum in alterum filium* (Titum) *contulit*. At hoc loco vocabulum *imperator* conlegam imperii significat, non vero titulus est ex victoriis partus, ut verba Plinii diserte docent, etsi aliud videatur Fabretto [d]), sed quod nos argumentum alibi laxius tractabimus. Eodem modo Titum a patre adsumptum imperatorem velut conlegam, in hoc disputavimus.

Ratio tituli *imperatoris* ob victorias iterati docentibus numismatum, et marmorum praescriptis, quae tamen utraque aliquoties destituunt, ejusmodi est:

IMP. II. in marmore Puteolano, quod primum Gruterus [e]), deinde correctius edidit Fabrettus [f]), conjungitur cum TR. P. VI. et COS. IIII. Sunt hae notae annorum V. C. 855 et 856, sed quia posteriore hoc anno Trajanus jam fuit IMP. IIII., certum videtur, titulum IMP. II. partum jam fuisse anno 855, aut residuus adhuc fuit ab anno 854, quoniam hoc jam anno coepit bellum Dacicum, ex quo Trajano accessisse hunc titulum verisimile est. Nam non

a) L. LXVIII. §. 23. b) §. 28. c) Paneg. c. 8. d) de Columm. Traj. p. 89.
e) pag. 190. 3. f) l. c. p. 278.

adsentior Fabretto, ex levi causa conjicienti, Trajanum jam anno V. C. 851 dictum IMP. II. ex Germanica expeditione a).

IMP. III. Hic titulus in nullo, quod norim, monumento legitur. Partum censeo V. C. 855, vel sequente, ex bello item Dacico primo.

IMP. IIII. conjungitur in numis cum TR. P. VI. COS. IIII. DES. V., qui sunt indices anni 856. Iungitur etiam in numis cum TR. P. VII. COS. IIII. DES. V. qui sunt ejusdem anni indices, sed partis posterioris. Legitur hic numerus adhuc in trib. potestate VIIII., quam inivit in autumno V. C. 758, cum qua conjungitur in marmore Gruteriano b), et alio apud Muratorium c).

IMP. V. jungitur cum trib. potestate VIIII. in marmore Gruteriano d), et quoniam eundem tribunatum junctum etiam cum IMP. IIII. videmus, certum est, hoc currente titulum iteratum, qui nimirum coepit ab autumno V. C. 858, quo tempore maxime incubuit bellum Dacicum II., ex quo repetitus honos. Fallit igitur marmor Muratorii, quod IMP. V. copulat cum TR. P. VIII. e), et oppido intempestivum est alterum apud eundem f), quod Trajanum TR. P. VIIII. COS. V. IMP. V. jam *Parthicum* appellat.

IMP. VI. Quo anno accesserit hic numerus, ignoratur cum tribunatuum X. et XI. inscriptiones desint. Eum demum jungi videmus cum TR. P. XII. apud Gruterum g), et Muratorium h). Inivit haec in autumno V. C. 861. Forte haec iteratio residua adhuc est ex Arabia Petraea, quam V. C. 858 a Palma imperio adjectam diximus. Et jungitur adhuc cum TR. P. XVII. inita per autumnum V. C. 866 in celebri inscriptione columnae cochlidis, quam ad annum hunc descripsi.

IMP. VII. conjungitur cum TR. P. XVIII., quae inivit V. C. 867, in marmore apud Muratorium i), et in arcu Beneventano k). Labente hoc tribunatu diximus bellum cum Parthis in Armenia gestum V. C. 868. Narrat Dio l), cum victus Armeniae rex Parthamasiris Trajanum posito diademate supplex adivit, eum a militibus tanquam ex victoria adclamatum fuisse imperatorem. Dictus tum videtur IMP. VII.

IMP. VIII. Et hic numerus copulatur cum eadem TR. P. XVIII. in marmore Gruteriano m).

IMP. VIII. VIIII. Alteruter numerus scriptus est in arcu portus Anconitani secundum eos, qui inscriptionem hodieque exstantem excepere, sed hi ipsi in numero quoque trib. potestatis variant, aliis XVIII., aliis XVIIII. promulgantibus n). Videtur ergo nobile illud epigramma multum ab aetatis injuriis passum legem amplius facere non posse. Instituto novissimo examine legendum esse TR. POT. XVIIII. narrat cl. Fea o). Vtrumque hunc numerum addiderit Trajanus per gesta V. C. 868 in Armenia,

a) Col. Traj. p. 283. b) pag. 247. 1. c) pag. 449. 4. d) pag. 162. 2. e) pag. 231. 6. f) pag. 449. 2. g) pag. 190. 4. h) pag. 231. 1. i) pag. 231. 2. k) Vita Antiq. Benev. p. 256. l) L. LXVIII. §. 19. m) pag. 190. 7. n) Grut. p. 247. 6. Fabretti de Col. Traj. p. 293. Vaillant in Colon. p. 150. Pedrusi Mus. Farn. T. VI. p. 221. o) ad Winkelmannum Vol. II. p. 373.

et Mesopotamia bella. IMP. VII. VIII. VIIII. leguntur etiam in numis, qui ad eundem annum 868 referendi videbantur.

IMP. X. in nullo monumento reperire licuit, quare neque ejus iterationis tempus definiri potest.

IMP. XI. jungitur cum TR. P. XVIIII. et absque titulo *Parthici* in lapide apud Muratorium a). Dixi supra, quo loco tempus dati tituli Parthici definivi, eum collatum fluente trib. potestate XVIIII., et haud dubie V. C. 869. Ergo Trajanus hujus anni principio fuerit adhuc IMP. XI. Verum idem IMP. XI. in alio marmore, quod est apud Gruterum b), jungitur cum TR. P. XVIIII., et titulo Parthici, quod adeo epigramma posterius est. Narrat Dio, Trajanum capta Ctesiphonte dictum *imperatorem*, et *Parthicum* c), quae dixi evenisse V. C. 869.

IMP. XII. jungitur cum TR. P. XX. in insigni marmore apud Muratorium d). Est hic numerus iterati imperii postremus, saltem in monumentis certis, captusque forte ab expeditione postrema in Arabiam suscepta.

IMP. XIII. junctum cum TR. P. XIII. in marmore nuper reperto, quod dicatum fuit Trajano jam vita functo. Illud supra sub titulo trib. potestatis totum recitavi, ubi vide, quae de utriusque numeri insolentia observavi.

Numi Trajani falsi, aut suspecti.

Vetus est querela, vix alium esse imperatorem, cujus numi plures adulterini circumferantur. Ea labes Mediobarbi cumprimis catalogum in hujus Augusti numis corrupit, de quo dubites, utrum erudiat magis, an perturbet, quemque si sequare, fieri non potest, quin in avia certissime deducare. Lubet in eorum gratiam, qui deflectere a vera semita metuunt, ex omni Mediobarbi farragine nullo selectu corrasa nonnullos indicare, quos neque ipse sinceros unquam viderim, neque in sobriis catalogis vulgatos legerim, in quo critico examine jam praeclare versatus est cl. Valesius, cujus judicia vide in Actis Parisinis Inscript. Tomo XIV. pag. 116, et Tomo XVI. p. 145, quem ego appello libentius propterea, ne solus videar Mediobarbi laudibus velle detrahere.

V. C. 850. TRAIANVS IMP. CAESAR. *Capita Nervae, et Trajani in prospectu.*

851. ADOPTIO. *Figura militaris etc.*

854. TIGRIS. P. M. TR. P. etc. *Tigridis fluvii decumbentis symbolum.*

858. ARABIA. AVGVST. PROVINCIA. *Puer ducens capistro camelum etc.*

PORT. OST. S. C. *Portus Ostiensis etc.*

PONS. TRAIANI. DANVVIVS. *Pons etc.*

860. AEGYPTOS. *Sphingis typus.*

IND. P. R. in alio: INDIA. PRO. P. R. *Rhinoceros.*

TIGRIS. *Tigridis fluvii forma expressa.*

NILVS. *Nili typus etc.*

a) Pag. 450. 4. b) pag. 248. 2. c) L. LXVIII. §. 28. d) pag. 231. 4.

VIRTVS. AVGVSTI. TIGRIS. *Pons supra Tigrim stratus cum fluvii typo.*

V. C. 866. CIRCVS. TRAIAN. *Circus etc.*

NAVMACHIA. *Pugnae navalis in Tiberi exhibitae typus etc.*

BIBLIOTHECA. TRAIANI. *Ophus hexaphilon etc.* (sic)

867. ASSYRIA. IN. POTESTATEM. P. R. RED. *Figura stolata etc.*

868. ADIAB. S. P. Q. R. etc. *Figura captiva sedens etc.*

ASSYRIA. ET PALAESTINA. IN. POTEST. P. R. REDAC. *Mas et femina Assyrii etc.*

ADVENTVS. AVG. MAVRETANIAE, in alio: ADVENTVI. AVG. ARAB.

ARABIA. CAPTA. *Palma.*

DE CALDAEIS.

BABYLONIA. *Structura e lapide quadrato.*

EVPHRATES. *Pons etc.*

869. EXERCITVS. PARTH. *Imperator adloquitur cohortes.*

EXPEDITIO. AVG. PARTH. *Imperator eques etc.*

870. SELINVNTEM *in peristylio portae latae aedificii lapidei spoerici* (sic). Hunc numum proposuit etiam Harduinus in suo Plinio a), et more suo, nugas miscendo seriis, explicat. Trajanus apud Selinuntem mortuus fraudi occasionem dedit. Vide, quae de hoc numo praeterea diximus supra ad V. C. 870.

Cavendum a numis aeneis I. formae, inscriptis: BASILICA. VLPIA, vel: PORTVM. TRAIANI, nonnullisque aliis, quorum non pauca exstant exemplaria maligni commatis.

PRETIVM.

Commatis Romani:

Aurei, et argentei	C.
Aenei I. et II. formae	C.
Aenei III. formae	R.

Commatis peregrini:

Argentei max. mod.	RR.
III. formae	R.
Aenei urbium liberarum	R.
Coloniarum	RR.
Alexandrini	C.

a) L. V. §. 22.

POMPEIA PLOTINA.

De hac his verbis Plinius [a]: *Tibi uxor in decus, et gloriam cedit. Quid enim illa sanctius? quid antiquius? - - - Eadem quam modica cultu? quam parca comitatu? quam civilis incessu?* Haec orator fortasse minus incorruptus, at easdem virtutes de mortua praedicat historia. Ita nimirum de illa Dio [b]: *Hujus uxor Plotina, cum primum ingrederetur palatium, conversa ad gradus, et ad confertos circumstantes,* talis, *inquiebat,* huc ingredior, qualem me exire cupio. *Atque ita sane se gessit in toto principatu, ut omni reprehensione caruerit.* Disertius Aurelius Victor [c]: *Pompeja Plotina incredibile dictu est, quanto auxerit gloriam Trajani,* et mox subjicit, correptum ab ea propter immodicas procuratorum exactiones maritum, et ad mitiora consilia conversum. Hadrianum ejus opera a Trajano fuisse adoptatum, cum quo teste Dione familiarius consueverat [d], in hujus vita disseremus. Quo anno dicta fuerit Augusta, incertum. Testatur Plinius [e], ei, atque Marcianae Trajani sorori oblatum a senatu hunc titulum, sed eas deprecatas, quamdiu Trajanus patris patriae appellationem recusasset. Hanc is satis mature accepit, nempe V. C. 852. Ergo utraque femina etiam tunc id cognomen nacta videri possit. Verum obstat, quod mox idem Plinius addit: *et sint, et habeantur Augustae, quia non vocantur.* Ergo tempore dicti panegyrici, nempe V. C. 853 eo nomine adhuc caruere. Ceterum in Trajani trib. potestate IX., quae coepit in autumno V. C. 858, utramque jam dictam fuisse Augustam, docet marmor apud Muratorium [f]. Mortua est imperante Hadriano, qui de se bene meritae basilicam apud Nemausum opere mirabili exstruxit [g]. Atratus etiam per novem dies fuit, et in ejus laudes carmina fecit [h]. Stetit quoque in Thracia urbs ab ejus nomine *Plotinopolis* dicta.

Numi vivo Trajano signati.

PLOTINA. AVG. IMP. TRAIANI. *Hujus caput.*
CAES. AVG. GERMA. DAC. COS. VI. P. P. *Vesta sedens.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Signati sunt hi numi V. C. 865, vel parte priore anni 866; nam illo Trajanus processit consul VI., hoc labente cognomen *Optimi* collegit, quo praesentes numi abstinent.

Eadem adversa.
CAES. AVG. GERMA. DAC. COS. VI. P. P. *Ara ignita altior, prae qua sigillum Pudicitiae basi impositum, in ima:* ARA. PVDIC. AV. AR. (Vaill. Mus. Caes.)

Vidimus supra, Plotinam a Plinio propter vitae sanctitatem laudari, cum

a) Paneg. c. 83. b) L. LXVIII. §. 5. c) Epit. in Fl. Iuliano. d) L. LXIX. §. 1. e) Paneg. c. 84. f) pag. 230. 7. g) Spartian. h) Dio L. LXIX. 10.

qua adeo *ara pudicitiae* egregie jugatur. Vidimus tamen etiam, a Dione huic ejus virtuti labem adspergi propter consuetudinem cum Hadriano. Iam prima Romae aetate stetit in urbe sacellum, et *ara pudicitiae*, tam patriciae, quam plebeiae [a]), cujus adhuc meminit Iuvenalis [b]):

Maura Pudicitiae veterem cum praeterit aram.

Eadem adversa.

FIDES. AVGVST. S. C. *Mulier stans d. spicas, s. canistrum.* AE. I. (Mus. Caes.)

PLOTINAE. AVG. TRAIANI. AVG. *Hujus caput.*

VENERI. GENETRICI. S. C. *Venus stans d. sursum elata, s. extenta.* AE. I. (Pembrock P. III. tab. 51.)

Numi mortuo Trajano signati.

PLOTINA. AVG. DIVI. *Caput Plotinae.*

TRAIANI. PARTHICI. *Vesta sedens.* Quin. AV. (Mus. Caes.)

* * *

PLOTINAE. AVG. *Hujus caput.*

IMP. CAES. TRAIAN. HADRIANO. OPT. AVG. G. D. PART. *Protome Hadriani laureata.* AV.

Singularis hic numus, et cujus similis hactenus conspectus non est, ex eorum est numero, qui, ex auro omnes, ante annos non multos ad Castrum novum prope Centumcellas reperti sunt. Vide Museum Pio-Clementinum [c]). Insigne istud cimelium testatur filii Hadriani in matrem Plotinam adfectum.

Diva Plotina.

Plotinam consecratam testantur marmora apud Gruterum [d]), in quibus produntur *Aemilia*, et *Cantia sacerd. divae Plotinae*, tum templum ejus honori apud Nemausum erectum [e]), denique numi sequentes:

PLOTINA. AVG. IMP. TRAIANI. *Hujus caput.*

CONSECRATIO. *Aquila stans.* Quin. (Mus. Caes.)

DIVAE. PLOTINAE. AVGVSTI. MATRI. *Hujus caput, prae quo astrum.*

DIVO. TRAIANO. AVGVSTI. PATRI. *Caput Trajani nudum, prae quo astrum.* AV. (Mus. Caes.)

Epigraphe incerta. Caput Hadriani.

DIVIS. PARENTIBVS. *Capita adversa (in aliis jugata) Trajani, et Plotinae astris insignita.* AV. (Vaill. in Hadriano.)

Binos numos postremos illustrat marmor, quod post Maffeium edidit Donatus [f]): DIVO. NERVAE. TRAIANO. PARTHICO. ET. DIVAE. PLOTINAE. etc. IMP. HADRIANVS. etc. PARENTIBVS. SVIS.

* * *

DIVI. NERVA. P. ET. PLOTINA. AVG. IMP. TRAIANI. *Capita adversa, Nervae laureatum, et Plotinae.*

IMP. CAES. NER. TRAIAN. OPTIM. AVG. P. M. TR. P. COS. VI P. P. *Caput Trajani laureatum.* AV. (Vaill. Num. praest. in Trajano. Morelli Specim. p. 58. Liebe p. 441.)

a) Liv. L. X. c. 23. b) Sat. VI. 307. c) Tom. I. p. 96. d) pag. 322. 1. 2. e) Spartian. Dio L. LXIX. 10. f) ad Thes. Murat. p. 138. 10.

Cum in numo praesente Plotina diva dicatur, jure arguit Vaillantius, eum non a Trajano, qui uxore superstite decessit, feriri potuisse. Signatus igitur est ab Hadriano, etsi hujus nomen reticeatur, in honorem majorum, qui sibi per adoptionem accessere. Mirum tamen, atque omnino singulare quid numus hic offert, nimirum si is mortuo Trajano signatus est, omitti nomen DIVI, quod tamen additur ad caput Plotinae, quae pluribus post maritum annis mortua, et consecrata demum est. Verum habeatur fides Vaillantio, et Morellio, qui eum ex museo regio edidere, et Liebeo autoptae, qui similem suum ex museo Saxo-gothano adcuratius vulgavit.

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum.

Rari sunt hujus classis numi, quos videre est apud Vaillantium, Pellerinium, et in compilatione Gessneri. At singularis est numus a Pellerinio propositus [a]), et signatus apud Mytilenen, in quo exhibentur capita Plotinae, et Matidiae, etsi in hoc misere vapulet orthographia, cum harum nomina scripta legantur hoc modo: ΠΛΩΤΤ. et ΜΑΤΤ.

Coloniarum.

Harum numi prioribus sunt multo rariores.

PRETIVM.

Commatis Romani:		
	Aurei, et argentei - - - - - -	RR.
	Aenei I. formae - - - - - - -	RRR.
	Aenei I. et II. formae - - - - - -	O.
Commatis peregrini:		
	Vrbium liberarum - - - - - -	RR.
	Coloniarum - - - - - - - - -	RRR.
	Alexandrini - - - - - - - - -	O.

MARCIANA.

Trajani soror, Matidiae, de qua mox infra, mater. Cui nupta fuerit, in ea ejus aetatis historiae caligine ignoramus. Plinius, quo loco Plotinae laudes persequitur, etiam Marcianam celebrat [b]), quas laudes nisi adulatio infecit, fuit singulari simplicitate, candore, moderatione, nulla adversum potentem fratris uxorem aemulatione. Addit, ab ea Plotinae exemplo aliquamdiu recu-

a) Rec. III. p. 229. b) Paneg. c. 84.

satum *Augustae* cognomen id tamen subinde admissum, etsi ignoretur annus, marmora et numi docent, ut supra in Plotina dictum. Annum quoque nescimus, quo mortem obivit. Constat ex marmore Muratorii [a]), eam vixisse adhuc in Trajani trib. potestate IX., quae coepit V. C. 858. Sed etiam constat, eam in ejus trib. potestate XVIII., quae inivit circa autumnum V. C. 867, in vivis amplius non fuisse. Nam in epigrammate arcus Anconitani per hunc tribunatum posito, quod vulgavit Gruterus [b]), *divae* appellatione decoratur, quamquam sint, qui ibi legant TR. POT. XVIIII., ut supra in Trajano sub titulo *Imperator* monui. Ejus quoque honori Trajanus in Moesia inferiore urbem statuit, a nomine dictam *Marcianopolin*, Ponte Euxino adsitam, et diu non parum illustrem. Post mortem divinos honores abstulisse, infra docebitur

Numi.

MARCIANA. AVG. SOROR. IMP. TRAIANI. *Hujus Caput.*
CAES. AVG. GERMA. DAC. COS. V. P. P. *infra:* MATIDIA. AVG. F. *Mulier sedens inter duos infantes adstantes.* AR. (Morelli Specim. p. 100.)

Eadem adversa.
CAES. AVG. GERMA. DAC. COS. VI. P. P. *infra:* MATIDIA. AVG. *Mulier sedens inter duos infantes adstantes.* AR. (Mus. Caes.)

Bis in prioris numi explicatione peccat insignis Morellius, I. quod epigraphen aversae expleat hoc modo: MATIDIA. AVG*usti* F*ilia*. Matidia *Augusti* filia non fuit, sed AVG*ustae*, nempe Marcianae. Explendum igitur legendo: AVG*ustae* F*ilia*. II. quod adstantes infantes Matidiae filias faciat, quae fuere Sabina, et Matidia junior. Infantium in his numis idem sensus est, qui in aliis Matidiae numis, in quibus sistitur similis mulier, sed stans et utraque manu pusionem gestans, scriptos juxta: PIETAS. AVGVST., quibus in numis Vaillantius quoque binas Matidiae filias videt. Teste Spartiano Sabina Hadriano nupsit V. C. 853. Non modo numi bini, quos hic proposui, multo serius sunt signati, quia consulatus V. et VI. iis inscripti leguntur, sed etiam laudatus numus Vaillantii; nam hoc anno, ut in Plotina, et nunc in Marciana vidimus, neque mater Marciana, multo minus filia Matidia *Augustae* adhuc titulum tulere. Sequeretur ergo, Sabinam jam pridem Hadriano nuptam adhuc in matris Matidiae sinu gestari, quod absurdum jam notavit Khellius [c]). Indicatur ergo his typis Matidiae *pietas* in genus humanum, quae Trajani exemplum imitata procuratis alimentis tenerae aetati providerit.

Diva Marciana.

Marcianam coelitum numero insertam praeter numos sequentes probant etiam marmora. Apud Gruterum exstat lapis positus Cetraniae Severinae SACERDOTI. DIVAE. MARCIAN*ae*. Quo anno hos honores adepta sit, in occulto est. Scimus solum, divam jam fuisse circa

a) Pag. 230. 7. b) pag. 247. 6. c) Subplem. p. 66.

annum V. C. 867, quoniam in arcu portus Anconitani, qui Trajani trib. potestatem XVIII. memorat, (nisi forte legendum XVIIII., ut in Trajano sub titulo *imperatoris* dictum) legitur: DIVAE. MARCIANAE. AVG. SORORI. AVG. a).

DIVA. AVGVSTA. MARCIANA.
Hujus caput.

CONSECRATIO. *Aquila stans.* AV. item Quin. AV. AR. et AE. I. addito S. C. Sunt omnes in museo Caesareo.

Eadem adversa.

CONSECRATIO. *Thensa a duobus equis vecta.* AR. (Vaill.)

Eadem adversa.

EX. SENATVSCONSVLTO. *Thensa a duobus elephantis cum sessoribus vecta, supra quam figura velata.* AR. AE. I. (Vaill. Mus. Christinae.)

Eadem adversa.

LIBERTAS. PVBLICA. *Mulier stans d. --- s. hastam transversam.* AR. (Pembrock P. III. tab. 24.)

Numi commatis peregrini.

Vnum Sardibus percussum ex thesauro regis Galliarum attitit Vaillantius b). Philadelphiae Lydiae, et Aleae Arcadiae signatos protulit Arigonius. Ejusdem alium sibi oblatum putavit Haymius signatum Marcianopoli Moesiae inferioris, verum in eo non esse legendum ΜΑΡΚΙΑΝΑ, sed ΜΑΡΚΙΑΝΟΠΟΛΙC, dixi in urbis hujus moneta.

Coloniarum numi desiderantur.

PRETIVM.

Commatis Romani:

Aurei, et argentei - - - - - - -	RR.
Aenei I. formae - - - - - - - - -	RRR.
Aenei II. et III. formae - - - - -	O.

Commatis peregrini:

Liberarum urbium - - - - - - -	RRR.
Coloniarum - - - - - - - - - -	O.
Alexandrini - - - - - - - - - -	O.

MATIDIA.

Marcianae Augustae Trajani sororis filia. Patrem ignoramus, ut et maritum, ex quo Sabinam peperit, quae vivo adhuc Trajano cum Hadriano juncta fuit. Trajani patrui cineres una cum Plotina in urbem comitatam refert Spartianus c). Reliquam ejus vitam aetas obliteravit. A Trajano *Augustae* titulum abstulisse, testantur numi, sed ignoratur ejus collati annus. Supra in primo Marcianae numo vidimus, eam in Trajani consulatu V. nondum dici

a) Grut. pag. 247. 6.
b) in Num. Graec.
c) in Hadr. c. 5.

Augustam, sed solum Augustae filiam. At in consulatu VI. Augustae honore fuisse ornatam, alter Marcianae numus docet. In divarum numerum relatam infra videbimus.

Proles:

I. SABINA Hadriani Aug. uxor.

II. MATIDIA junior. Hujus meminere trina epigrammata, quae fere conspirant a). Horum unum sic junioris hujus Matidiae genus persequitur:

MATIDIAE
AVG. FIL. DIVAE
MARCIANAE. AVG.
NEPTI. DIVAE. SABINAE
AVG. SORORI
IMP. ANTONINI
AVG. PII. P. P. MATERTERAE
MINTVRNENSES
D. D.

Cum nostra haec Matidia in hoc marmore dicatur quidem filia Augustae, sed non ipsa Augusta, et quidem adhuc tempore Antonini Pii, docemur, eam neque in provectiore aetate Augustae titulum tulisse. Observandum praeterea ad hec Minturnensium epigramma, multum laborare Tillemontium, qua ratione junior haec Matidia dici queat Antonini Pii matertera, seu matris soror, (*tante maternelle*) dum constat, hujus Augusti matrem fuisse Arriam Fadillam; et miratur, si vere ejus matertera exstitit, feminam tam illustrem omissam fuisse a Capitolino, qui tamen hujus Augusti genus ac stirpem prolixe commemorat. Quare varias illatae hujus necessitudinis conjecturas proponit, neque tamen sibi satisfacit b). Etiam Reinesius subsidia ex genealogia quaerit, sed incassum c). At vero facile aenigma istud solvitur, si duplicem necessitudinis conditionem spectemus, aliam, quam efficit natura, aliam, quam adoptio. Secundum priorem modum non fuit Matidia Antonini matertera, ac propterea omissa fuit a Capitolino, qui naturalem tantum stirpem enarrare instituit; at fuit talis per adoptionis legem; nam secundum hanc Sabina facta est mater Antonini, et, quod consequitur, Sabinae soror Matidia junior evasit matertera Antonini, atque hoc titulo usi Minturnenses, qui marmor illud huic Matidiae honoris causa posuere, commemorato primum naturali cum praecedentibus Augustis nexu, in hujus defectu adscititium collaudant, ut eam per adulationem cum imperantis principis domo possint conjungere. Sane si Sabina potuit dici mater Antonini Pii, nempe per adoptionem, ut habetur in marmore Gruteriano d), etiam Sabinae soror Matidia dici potuit ejus Augusti matertera, per adoptionem item.

Iunior haec Matidia numis caret.

Numi:

MATIDIA. AVG. F. *in area:* CAES. AVG. GERMA. DAC. COS. V. P. P. *Mulier sedens inter duos infantes adstantes.*

MARCIANA. AVG. SOROR. IMP. TRAIANI. *Caput Marcianae.* AR. (Morelli Specim. p. 100.)

a) Gruter p. 252. 9. 10. et p. 1085. 3. b) Nota I. in Ant. Pium. c) Inscr. Class. III. n. 20. d) pag. 252. 7.

Alius, similis sed: MATIDIA. AVG. *et* COS. VI. AR. (Mus. Caes.)

Horum numorum explicationem pete ex primis Marcianae numis, et ex iis, quae supra de Matidia nostra diximus.

MATIDIAE. AVG. *Hujus caput.*
PLOTINAE. AVG. *Caput Plotinae.* AV. (Mus. Caes.)

Erat Plotinae gravis ratio Matidiam observandi. Effecit illa artibus suis, ut Hadrianus, quem impensius amabat, hujus filiae Sabinae nuberet, quo facto viam amasio suo, qui adeo per Trajani proneptem Caesareae domui conjunctus fuit, ad adoptionem stravit. En praecipuam causam nexus, qui inter utramque feminam intercessit, et quem praesens numus confirmat. Vtramque etiam conjunctam infra in Mytilenes numo intuebimur.

MATIDIA. AVG. DIVAE. MARCIANAE. F. *Hujus caput.*
PIETAS. AVGVST. *Mulier stans inter duos infantes.* AV. AR. item AE. I. addito S. C. (Sunt omnes in museo Caesareo.)

Eadem adversa.
PIETAS. *in alio:* PIETAS. AVGVST. *Mulier stans utraque manu infantem gestat.* AR. (Vaill. Khell. Suppl.)

Horum numorum explicationem ex Marcianae numis arcesse.

Eadem adversa.
PIETAS. AVG. *Mulier ad tripodem sacrificans.* AV. AR. (Vaill. Khell. Subplem.)

Diva Matidia.

Matidiam fuisse consecratam, soli fere numi docent, a quo, quatenus iri potest, indagandum. Vaillantius ex verbis Spartiani [a]): Hadrianus *socrui suae honores praecipuos impendit ludis gladiatoriis, ceterisque officiis*, arguit, eam ab Hadriano *divae* honores adeptam. Sin istud, credo, Spartianum, quod supremum, ac summum erat officium, nequaquam fuisse dissimulaturum. At enim video in marmore Minturnensium, quod supra recitavi, quodque Antonini Pii aetate Matidiae junioris honori positum fuit non dici: MATIDIAE. DIVAE. AVG. FIL., sed tantum: MATIDIAE. AVG. FIL. Quare si mortua jam tum, et consecrata fuisset senior Matidia, tam parum omissus fuisset in hac titulus DIVAE, quam parum in eodem marmore omissus fuit juxta nomina Marcianae matris, et Sabinae filiae. Videtur ergo protracta in LXX. saltem annos aetate sub Antonino mortua, et ab hoc inter divas relata. Verum quae hic disputo, tum solum valebunt, cum quis Hadriani numum, quem mox secundo loco subjiciam, et qui consecratam ab hoc Matidiam testificatur, inter adulterinos volet ablegare.

DIVA. AVGVSTA. MATIDIA. *Hujus caput.*
CONSECRATO. *Aquila stans.* AV. (Mus. Caes.)

En certissimum ex aureo hoc numo Matidiae consecratae testimonium. Sed ejus memoriam conservavit etiam plumbum. Nam tubo hujus metalli Romae reperto Sponius inscriptum legit: TEMPLO. MATIDIAE [b]).

a) In Hadr. b) Miscell. p. 55.

* * *

IMP. CAESAR. TRAIAN. HADRIANVS. AVG. P. M. TR. P. COS. III. *Caput laureatum Hadriani.*

DIVAE. MATIDIAE. SOCRVI. S. C. *Templum, intra quod figura sedens, hinc et illinc sacellum, intra quod Victoria, ut videtur, basi insistens, et coronam offerens; utrinque porrigitur porticus.* AE. max. mod. (Mus. Caes.)

Numum hunc mole sua conspicuum nam praeterquam quod volumen numorum I. formae excedit, solito etiam est crassior, et ex Romano Carthusianorum museo Vindobonam translatum, genuinum judicavere antiquarii Romani [a]), et Frölichius [b]). Pars numi antica videtur fraudis suspicione carere, opus aversae non ejusdem candoris est. Veniam dabit lector, si tristior sum in adprobandis numis, a quorum agnito valore pendet veritas historica. Hic numus si genuinus est, certi erimus, Hadriano imperante mortuam Matidiam, et consecratam, de quo alioram dubitari posse, continuo diximus. Nescio, quo obducto oculis glaucomate Casaubonus ad citatum supra Spartiani locum Marcianam posait pro Matidia Hadriani socrum profiteri.

Numi commatis peregrini.

ΜΑΤΙΔΙΑ. ΜΥΤΙ. *Caput Matidiae.* ΠΑΝΚΡΑΤΙΔΗC. *Aesculapius stans.* AE. III.

Numum hunc edidit Vaillantius ex museo Foucault, et hoc Parmam translato restituit Pioveneus, sed legit ΠΑΝΚΡΑΤΙΔΕC. Similis citatur etiam in museo Theupoli.

Alium apud eandem Mytilenen percussum, in quo Matidia cum Plotina jungitur, in hujus moneta memoravi.

Trallianum Lydiae edidit Haymius.

PRETIVM.

Commatis Romani:		
	Aurei, et argentei - - - - - - -	RR.
	Aenei I. formae - - - - - - - -	RRR.
	Aenei II. et III. formae - - - - - -	O.
Commatis peregrini:		
	Vrbium liberarum - - - - - - -	RRR.
	Coloniarum - - - - - - - - -	O.
	Alexandrini - - - - - - - - -	O.

a) Baldinus in Vaillant. edit. Rom. Tom. III. p. 118. b). Cimel. Vindob. P. II. p. V.

HADRIANVS.

P. Aelio Hadriano, ut eum vocat Dio [a]), major patria fuit Hadria Piceni, unde majores ejus profecti Scipionum aetate apud Italicam Hispaniae consederunt [b]). Pater ejus fuit Aelius Hadrianus cognomento Afer, mater Domitia Paulina domo Gadibus, natusque est Romae IX. Kal. Febr. V. C. 829 [c]), secundum alios Italicae [d]). Decennis patre orbatus in tutelam Trajano consobrino suo ac municipi, subinde Augusto, at tum praetori datus est [e]). Obitis primae aetatis muniis translatus in Moesiam, subinde profectus ad Trajanum, ut novum adoptione Caesarem salutaret, et exercitus gratulationem deferret, in Germania superiore consistere jussus est [f]). Trajano cum propter mores, tum formam charus primum, dein ducta ejus ex sorore Marciana nepte Sabina arctius eidem conjunctus viam ad supremum fastigium planiorem est nactus. V. C. 854 quaestor, atque exacto hoc munere ad bellum Dacicum Trajanum est prosecutus. V. C. 858 tribunus plebis, eodemque fere tempore alteram expeditionem Dacicam sectatus, praepositusque legioni I. Minerviae praeclara edidit virtutis specimina [g]). Confecto hoc bello praetor ludos magnificos edidit [h]). Post haec legatus pro praetore in Pannoniam inferiorem missus compressis Sarmatis consulatum sibi emeruit, qui tamen ordinarius non fuit, sed suffectus [i]). Hunc consulatum Panvinius anno V. C. 862 illigat. Magis deinde in familiaritatem Trajani admissus Plotinae praecipue studio, destinatus est legatus ad imminens bellum Parthicum. V. C. 870 cum Trajanus propter adversam valetudinem reditum ex Oriente pararet, Hadrianum in annum sequentem Plotina agente consulem designatum in Syria cum exercitu reliquit [k]). Neque multo post Trajanus apud Selinuntem Ciliciae ad extrema deductus invitus quidem, verum uxore machinas omnes admovente Hadrianum adoptavit [l]). Nec desunt, qui celatam per aliquot dies Trajani mortem, et compositas interim a Plotina adoptionis tabulas, easque ad senatum missas adsererent [m]).

HADRIANVS CAESAR.

Numorum Hadriani agmen ducat numus mirae indolis:

IMP. CAES. NER. TRAIAN. OPTIM. AVG. GERM. DAC. *Caput Trajani laureatum.*

HADRIANO. TRAIANO. CAESARI. *Caput Hadriani laureatum.* AV.

a) L. LXVIII. §. 33. b) Spartian. Victor in Epit. c) Spartian. d) Eutropius, Iornandes, Hieronym. in Chron. Euseb. e) Spartian. Dio. f) Spartian. g) ibid. h) ibid. i) Spart. Dio L. LXIX. k) Spart. Dio L. LXVIII. §. 33. et L. LXIX. §. 1. l) Eutrop. Spartian. m) Spartian. Dio L. LXIX. §. 1. Victor in Caess. Cedrenus.

Numum hunc ex museo de Cleves edidit, illustravitque Belleyus, iterato testatus, antiquitatis illum esse plane indubitatae [a]). Praefari istud necesse fuit, quod plura cimelium istud continet, quae historiae, et chronologiae adversantur. Vtrum velis, arguit Belleyus, seu vivo Trajano, seu mortuo signatum statuas, inter malleum et incudem deprehensus es medius. Sin mortuo, cur, inquit, abest titulus DIVI? (tametsi minus premat haec difficultas, quia Trajanus dici DIVVS non potuit, antequam senatus Romae consecrationem mortuo decerneret) et cur Hadrianus, qui mox intellecta Trajani morte Augustum sese dixit, adhuc dicitur Caesar? Sin vivo, qua ratione intra triduum feriri potuit hic numus, cum constet, Trajanum, posteaquam Hadrianum principio Augusti V.C. 870 in extremo suo morbo adoptavit, post triduum excessisse? Cur deinde abest titulus *Parthici*, quo Trajanum jam anno praecedente in omnibus suis numis usum novimus? Denique cur peccatur in nominum ordine, quando Hadrianus adoptatus dicendus fuerat TRAIANVS HADRIANVS, non HADRIANVS TRAIANVS? Haec paradoxa impulere Belleyum, ut crederet, Plotinam, quam constat omnes adhibuisse machinas, ut ab aegroto marito Hadriani sui adoptionem extorqueret, sic ut teste Dione crederetur etiam, totum hoc adoptionis negotium ab uxore inscio Trajano fuisse peractum, Plotinam, inquam, vivo adhuc, sed languente marito numos similes furtive cusos sparsisse inscripto Hadriani Caesaris nomine, ut vere a Trajano adoptatus crederetur. En tibi Belleyi conjecturas verisimiles quidem, tamen ad explicandam numi vere antiqui insolentiam necessario arcessitas. Et vero opus deproperatum, et non in otio confectum arguunt non modo nomina Hadriani male, ut dixi, sibi succedentia, sed etiam pars adversa male cum aversa sociata. Etenim in parte adversa numorum Trajani postremo ejus biennio signatorum tam tantum omittitur titulus PARTHICO, quando is in partem aversam fuit trajectus; ergo is in praesentis numi antica omittendus non fuit. Ergo monetarius, dum opus urget, inconsulto matricem arripuit, alterius generis aversis destinatam. Posset hic numus juvare Dodwellum, qui inter adoptionem Hadriani, et mortem Trajani annum interponit [b]), si qua posset esse fiducia in numo unico, et quem variae, justaeque causae fratribus dissimilem arguunt.

V. C. 870 P. X. 117.

AVGVSTVS. TR. P. COS. DES. II. P. M. P. P. OPT. GERM. DAC. PARTH.

Quinctio Nigro, C. Vipstanio Aproniano cos.

Hadrianus V. idus Aug. Antiochiae literas adoptionis accipit, quem diem deinceps natalem adoptionis celebravit. III. idus Aug. excessus Trajani nunciatur, qui dies subinde natalis imperii ha-

a) B. L. Mem. Tom. XXIV. p. 89.

b) Append. ad dissert. Cyprian. XXXX. seq

hitus [a]. Continuo legiones ex Armenia, Mesopotamia, et Assyria, quoniam difficulter teneri poterant, abducit, Euphrate imperii limite constituto [b]. Antiochia digreditur ad inspiciendas Trajani reliquias, quibus Romam missis Antiochiam repetit [c].

A. IMP. CAE. DI. TRAIAN. F. DI. NER. NEP. TRA. HADRIANO. AVG. *Caput laureatum, in AR.*

B. IMP. CAES. DIVI. TRAIAN. AVG. F. TRAIAN. HADRIAN. OPT. AVG. GER. *Caput laureatum, in AE. I.*

C. IMP. CAES. DIVI. TRAIAN. PARTH. F. DIVI. NER. NEP. TRAIANO. HADRIANO. AVG. *Caput laureatum, in AE. I.*

D. IMP. CAES. TRAIAN. HADRIANO. AVG. DIVI. TRA. PARTH. F. *Caput laureatum, in AV.*

E. IMP. CAES. TRAIAN. HADRIANO. AVG. DIVI. TRA. *Caput laureatum, in AR.*

F. IMP. CAES. TRAIAN. HADRIANO. OPT. AVG. GER. DAC. *Caput laureatum, in AR.*

G. IMP. CAESAR. TRAIAN. HADRIANVS. AVG. *Caput laureatum, in AR.*

H. IMP. CAESAR. TRAIANVS. HADRIANVS. AVG. *Caput laureatum, in AE. I., etiam radiatum in AE. II.*

Animadversiones ad capitis cultum vide infra in prolegomenis ad numos consulatus III.

* * *

Vt lit. A.

ADOPTIO. TRIBVNIC. POTESTAS. *Trajanus, et Hadrianus togati stantes jungunt dexteras.* AR. (Mus. Caes.)

Fictus hic est adoptionis typus Trajano paucis post hanc peractam diebus apud Selinuntem Ciliciae mortuo, et Hadriano interea Antiochiae Syriae absente. De hac adoptione paullo supra egimus. Idem typus infra in numis aeneis I. formae redibit.

Vt lit. B.

DAC. PARTHICO. P. M. TR. P. COS. P. P. S. C. *Trajanus, et Hadrianus togati stantes globum una tenent.* AE. I. (Mus. Caes.)

Hic numus, ut et sequentes aliquot Hadrianum jam anno praesente *patrem patriae* appellant, quod repugnat oraculo historicorum. Sed de hoc vide plura ad calcem numorum Hadriani sub titulo: *Pater patriae.*

Vt lit. D.

DIVI. NER*vae* NEP*oti* P. M. TR. P. COS. *infra:* FORT. RED. *Fortuna sedens.* In aliis: ORIENS. *Caput Solis radiatum.* AV. (Mus. Caes.)

Vt lit. E.

PARTH. F. DIVI. NER. NEP. P. M. TR. P. COS. *infra:* CONCORD. *vel:*

a) Spart. b) Spart. Eutrop. c) ibid.

IVSTITIA. *vel*: PAX. *vel:* PIETAS. *cum typis congruis.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. F.

PARTHIC. DIVI. TRAIAN. AVG. F. P. M. TR. P. COS. P. P. *scripto infra*, *vel omisso vocabulo* ADOPTIO. *Trajanus*, *et Hadrianus togati stantes jungunt dexteras.* In aliis: PAX. *vel* PIETAS. *etc.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. G.

P. M. TR. P. COS. DES. II. *infra* PAX. PIETAS. *etc. cum suis typis.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. C, *in aliis*, *ut lit. H.*

PONT. MAX. TR. POT. COS. S. C. *in aliis:* COS. DES. II., *infra:* CONCORDIA, *vel:* FORT. RED. *cum suis typis.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

PONT. MAX. TR. POT. COS. *Binae figurae togatae sedentes in substructione adstante Liberalitate*, *ad singulas hinc et illinc adscendit figura congiarium acceptura.* AE. I. (Mus. Caes.)

Numus hic, ut ex consulatu simplice patet, est anni praesentis. Praeterquam quod *militibus ob auspicia imperii duplicem largitionem dedit*, populi etiam benevolentiam captavit, mox ab adito imperio *ternis per singulos aureis se absente divisis.* Vtriusque facti auctor est Spartianus. Ergo viri duo togati sedentes par consulum sunt, qui vice Caesaris absentis imperato congiario praesident.

V. C. 871 *P. X.* 118.

TR. P. I. II. COS. II. DES. III. P. M. OPT. GERM. DAC. PARTH.

Abest in anni hujus numis P.P., *de quo vide infra sub titulo Patris patriae.*

Hadrianus Aug. II. Ti. Claud. Fusco Salinatore cos.

Romam revertitur, et mox Trajanum consecrat. Populo debitum fisci remittit. Singula comprobantur numis.

A. IMP. CAESAR. TRAIAN. HADRIANVS. AVG. *Caput laureatum*, *in AV. et AR.*

B. IMP. CAES. TRAIAN. HADRIANO. OPT. AVG. G. D. PART. *Caput laureatum*, *in AV.*

C. IMP. CAESAR. TRAIANVS. HADRIANVS. AVG. *Caput laureatum*, *in AE. I.*, *etiam radiatum in AE. II.*

D. IMP. CAES. DIVI. TRA. PARTH. F. DIVI. NER. NEP. TRAIANO. HADRIANO. AVG. *Caput laureatum*, *in AE. II.*

E. IMP. CAESAR. TRAIANVS. HADRIANVS. AVG. P. M. TR. P. COS. II. *Caput laureatum*, *in AE. I.*

F. IMP. CAES. HADRIAN. DIVI. NER. TRAIAN. OPT. FIL. *Caput laureatum*, *in AR.*

* * *

Vt lit. C.

ADVENTVS. AVG. PONT. MAX. TR. POT. COS. II. S. C. *Roma galeata armis insidens s. hastam dexteram jungit cum imperatore paludato adstante.* AE. I. II.

Rebus omnibus in Syria ordinatis Hadrianum per Illyricum Romam profectum refert Spartianus, atque istud accidisse hoc anno, per inscriptum COS. II. testatur numus praesens.

Vt lit. F.

AVG. GER. DAC. PAR. P. M. TR. P. COS. ITERO. (*sic*) S. P. Q. R. *Figura militaris stans d. hastam, s. parazonium.* AR. (Mus. Caes.)

Hunc numum olim vulgavi a), non modo quod in pluribus causis differt a cognitis hactenus Hadriani numis, sed etiam propter singularem modum scripti ITERO pro ITERVM. Vide, quae ibi amplius disputavi. Ceterum numus est elegantis operis, ut vulgo est omnis Hadriani moneta, et nullatenus suspectus.

Vt lit. B.

DIVO. TRAIANO. PATRI. *Caput Trajani laureatum.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Fuit Hadriano in urbem reduci in primis curis, in coelitum numerum patrem de se optime meritum referre, ut testatur Spartianus. Qua istud ratione praestiterit, supra in Divi Trajani numis diximus.

Vt lit. C.

LIBERALITAS. AVG. PONT. MAX. TR. POT. COS. II. S. C. *Duae figurae togatae in suggestu sedentes, retro Liberalitas stans cum tessera, et alia figura per gradus adscendens.* AE. I. (Mus. Caes.)

Alius, sed TR. P. II. AE. max. mod. (Vaill. Num. praest. T. III. p. 116.)

In numis anni superioris congiarium primum vidimus, en alterum in praesente. Verba sunt Spartiani b): Hadrianus *ad refellendam tristissimam de se opinionem, quod occidi passus esset uno tempore quatuor consulares, Romam venit --- et ad comprimendam de se famam congiarium duplex praesens populo dedit, ternis jam per singulos aureis se absente divisis.* Habemus ergo jam congiaria terna, unum anni praecedentis distributis viritim numis aureis ternis, alterum duplex hujus anni, quod tamen fortasse uno nomine fuit intellectum; nam liberalitas III. occurrit demum in consulatu III. Fuisse tamen distributa diverso tempore, uterque hoc loco laudatus numus docet, quorum prior simpliciter TR. POT., sed alter TR. P. II. enunciat, nisi forte in priore dissimulatus fuit numerus, quod fere constanter in Hadriani moneta factum. Vaillantius aeneum prodidit inscriptum: LIBERALITAS. AVG. II. *Liberalitas stans.* Verum cum pro more anticam reticeat, atque ignoremus adeo, utrum numus signatus sit in consulatu II. vel III., inutilis ad causam nostram omnino est. Dixi ad numum similem anni prioris, utroque viro sedente exhiberi par consulum, per quos absente Hadriano liberalitas peragebatur. At cum congiario alteri anni hujus teste Spartiano adfuerit imperator ipse, ejusque numi binos etiam viros in suggestu sedentes proponant, dubium non videtur, etiam in his, quo civilius istud haberetur, exhiberi anni hujus consules, nempe Hadrianum, alterumque seu ordinarium, seu suffectum. Vaillantius figuram adsidentem ait esse Sabinam. At enim adduci non possum, ut credam, aut tantum sibi sumpsisse Sabinam, aut

a) Sylloge I. p. 101. b) Cap. 7.

tantum mulieri indultum fuisse ab Hadriano non magnopere uxorio.

Vt lit. A.

P. M. TR. P. COS. II. *in aliis:* COS. DES.III. infra: AET. AVG. vel: ORIENS. vel: PAX. vel: SALVS. etc. cum typis propriis. AV. AR. (Mus. Caes.)

Hujus rationis est potior pars monetae aureae, et argenteae hujus anni.

Vt lit. E.

RELIQVA. VETERA. HS. NOVIES. MILL. ABOLITA. S. C. *Lictor stans syngraphas humi jacentes admota face comburit, s. fasces. In aliis: adstant praeterea duae aliae figurae, in aliis tres.* AE. I. (Mus. Caes.)

Argumentum horum numorum ex illustrioribus unum est, quae ars nostra complectitur, quod ut plenius intelligatur, lubet marmor eodem pertinens et pluribus verbis inscriptum, etsi turpiter interpolatum, ex Grutero proponere [a]):

IMP. CAES. DIVI. TRAIANI. PARTHICI. F. D. NERVAE. NEP. TRAIANO. HADRIANO. AVG. PONT. MAX. TRIB. POT. II. COS. II. QVOD VNVS. OMNIVM. PRINCIPVM. ET SOLVS. REMITTENDO. SESTERTIVM. NOVIES. MILLIES. CENTENA MILLIA. N. DEBITVM. FISCI. NON PRAESENTES. MODO. SED. ET. POSTEROS. SVOS. PRAESTITIT. HAC LIBERALITATE. SECVROS.

Haberem, quod adderem, marmor aliud Hispaniense ex Donio a Muratorio transcriptum [b]), atque idem argumentum continens, sed cui, quod insolentia multa continet, fides exigua habenda videtur. Coaevis his monumentis addamus testimonia historicorum. Hos inter Spartianus memorat [c]): *Ad colligendam autem gratiam nihil praetermittens infinitam pecuniam, quae fisco debebatur, privatis debitoribus in urbe, atque Italia, in provinciis vero etiam ex reliquiis ingentes summas remisit, syngraphis in foro divi Trajani, quo magis securitas omnibus roboraretur, incensis.* Et Dio [d]): *Vt Romam venit, quidquid aut fisco, aut publico Romanorum aerario debebatur, remisit, sexdecim annorum definiens tempus, ex quo, et usque ad quod tempus beneficium istud observandum esset.* Omitto Eusebium, Cassiodorum, Chronicon paschale, qui omnes hanc Hadriani insignem liberalitatem depraedicant. Nomine autem *reliquorum veterum*, quae in numo memorantur, intelliguntur publica, et fiscalia debita e residuis provincialium tributis, aut vectigalibus, ut notat Spanhemius, qui utriusque vocabuli verum sensum copiosis exemplis illustrat, quem praecipue adi [e]). Ea laudatum marmor compendio vocat *debitum fisci.* Summa in numo indicata efficit circiter sexaginta milliones florenorum Austriacorum, aut triginta milliones scutorum Romanorum, quo aestimare liceat cum beneficii ipsius magnitudinem, tum capacem inauditae liberalitatis Hadriani animum. Factum istud anno praesente, consulatus II. numo inscriptus invicte comprobat, et cum marmor praeter hunc consulatum insuper memoret trib. potestatam II., quae

a) Pag 10. 6. b) pag. 451. 1. c) Cap. 7. d) L. LXIX. §. 8. e) Tom. II. p. 553.

coepit circa dimidium Augusti hujus anni, certi insuper reddimur, eam liberalitatem inde usque ad proximas Kalendas Ianuarias exercitam, quibus consulatum III. Hadrianus inivit. Ceterum qui alii imperatores superioris, et inferioris aetatis simili beneficio claruerint, et quae alia ad hanc debiti remissionem pertinent, et quam difficultatem offerant verba Dionis sexdecim annorum tempus definientis, ne in hoc meo instituto longior sim, vide apud Spanhemium [a]), et Tillemontium [b]).

Typus in his numis modum ipsum, quo abolitum est fisci debitum, exprimit. Eodem exemplo jam olim Spartani *τα παρα των χρεωςων γραμματεια συνεισενεγκαντες ἐις ἀγοραν, ἁ κλαρια καλουσι, και παντα συνθεντες ἐις ἑν, ἐνεπρησαν*, *congestas in forum debitorum syngraphas, quas claria appellant, omnes coacervatas concremaverunt* [c]). Teste Livio [d]) reperti, cum ager foderetur, libri Numae Pompilii *in comitio*, *igne a victimariis facto in conspectu populi cremati sunt*. Hactenus omnes, qui horum numorum meminere, adseruerunt, in aversa exhiberi imperatorem stantem, et sinistra sceptrum tenentem. Verum in integerrimo numo ac nitidissimo musei Caesarei non sceptrum in manu hominis comburentis, sed fasces cum securi, solita lictorum arma, video, qui adeo in his numi proponitur exsequendo Hadriani jussu occupatus.

ANIMADVERSIO
in universam reliquam Hadriani monetam.

Labyrinthi inexplicabiles meatus ingredimur, reliquam, eamque numerosam Hadriani monetam lustraturi. Nam quod proximis Kalendis Ianuariis V. C. 872 consulatum III. ingressus eum deinceps magistratum per omnem vitam non amplius suscepit, eo quidem repudiato honore modestiam suam probavit, qui immodice repetitus in Domitiano arrogantiae signum fuit, at scientiae nostrae, et temporum cognitioni parum consuluit. Et ferendus esset hic defectus, si modo monetariis iteratae trib. potestatis numerum addere libuisset, quod plerumque in aliorum imperatorum numis factum. At enim ignotum fuit anteactae aetati, eam aliquando fore historiae sortem, ut ab numis mutuari lucem cogeretur. Ergo cum Hadrianus perpetuo deinceps inscribatur COS. III., absit numerus trib. potestatis, ipsa vero numorum argumenta etsi non raro historiam, vix tamen unquam chronologiam juvent, consilium aliud reliquum non est, nisi ut universa reliqua series ordine alphabetico partium aversarum succedat. Atque is modus multo mihi est visus opportunior illo, quem Mediobarbus sequendum putavit qui et ipse incertus, quibus annis singulos hujus principis numos insereret, etsi istud raro alias ignoravit, cepit consilium, omnes consulatus III. numos se-

a) l. c. b) in nota 3 ad Hadr. p. m. 958. c) Plutarch. in Agide c. 13. d) L. XL. c. 29.

cundum eorum typos, et argumenta certis annis nullo ad chronologiam respectu illigandi, quod etsi improbare propter varias causas maxime possem, religione tamen moveor, pias ejus, quas subjecit, preces reveritus: *faxit deus, ut ab omnibus probetur.*

Est tamen in his tenebris exigua quaedam lux, quam *patris patriae* titulus suppeditat. Infra ad calcem numorum hujus Augusti, quo loco de tempore ejus tituli recepti agam, probare contendam, non fuisse ab Hadriano adoptatum ante annum V. C. 881. Ex quo colligi potest, numos omnes, qui consulatum III. memorant, et ejus elogii mentione abstinent, aetate praecedere illos, qui illud addunt. Tamen in subjecta numorum descriptione ejus discriminis vitandae causa confusionis rationem non habebo, idque hic solum praemonuisse satis esto.

Ergo eorum, quae proxime disseram, hunc ordinem constitui: I. texentur annales non interrupti ad usque ipsum Hadriani excessum. In his me Tillemontium, nisi cum aliquoties ex certis causis discedendum visum, secutum profiteor, quin ad me pertinere existimem, in examen vocare, sintne facta Hadriani singula suis rite temporibus tributa, qua parte non historia minus, quam numorum scientia laborat. Praesentis instituti non est, annalium Romanorum nodos extricare, verum omne illud solum promere, in quo ad eos extricandos numi aut conferunt, aut deficiunt. II. Proponentur pro more inscriptiones partium adversarum, III. praecedent numi, qui regionem, urbem, aliaque ad geographiam pertinentia memorant. IV. succedent nullo alio discrimine numi reliqui omnes.

V. C. 872 *P. X.* 119.
TR. P. II. III. COS. III. P. M.
IMP. II.
Desinunt tituli: OPT. GERM. DAC. PARTH.
Hadriano Aug. III. Q. Iunio Rustico cos.

Sarmatas per legatos vincit.

V. C. 873 *P. X.* 120.
TR. P. III. IV. COS. III. P. M.
IMP. II.
L. Catilio Severo, L. Aurelio Fulvo cos.

Hoc anno Hadrianum iter per orbis Romani provincias incheasse conjiciunt eruditi. Primum Gallias, deinde Germaniam adit.

V. C. 874 *P. X.* 121.
TR. P. IV. V. COS. III. P. M.
IMP. II.
L. Annio Vero II. Aurel. Augurino cos.

In Britanniam trajicit, ubi ad continendos barbaros ab uno mari ad aliud murum ducit. In Gallias redux Hispaniam petit.

V. C. 875 *P. X.* 122.
TR. P. V. VI. COS. III. P. M.
IMP. II.
M. Acilio Aviola, C. Corn. Pansa cos.

Quorsum se ex Hispania verterit, incertum.

V. C. 876 P. X. 123.
TR. P. VI. VII. COS. III. P. M. IMP. II.
Q. Arrio Paetino, C. Ventidio Aproniano cos.

Athenis partem anni exegisse, verisimile visum eruditis.

V. C. 877 P. X. 124.
TR. P. VII. VIII. COS. III. P. M. IMP. II.
M. Acilio Glabrione, C. Bellisio Torquato cos.

In Asiam creditur transivisse, et invisisse ejus provincias.

V. C. 878 P. X. 125.
TR. P. VIII. IX. COS. III. P. M. IMP. II.
P. Corn. Scipione Asiat. II. Q. Vettio Aquilino cos.

Perlustratis Archipelagi insulis Athenas revertitur.

V. C. 879 P. X. 126.
PR. P. IX. X. COS. III. P. M. IMP. II.
Annio Vero III. Eggio Ambibulo cos.

Siciliam putatur adivisse.

V. C. 880 P. X. 127.
TR. P. X. XI. COS. III. P. M. IMP. II.
Titiano et Gallicano cos.

Incertum iter. Videtur ex insula in urbem reversus.

V. C. 881 P. X. 128.
TR. P. XI. XII. COS. III. P. M. IMP. II.
Incipit Pater Patriae.
L. Nonio Asprenate Torquato II. M. Annio Libone cos.

Patris patriae titulum admittit, et Sabinam *Augustam* dicit. Haec prolixius probabuntur infra sub hoc titulo.

V. C. 882 P. X. 129.
TR. P. XII. XIII. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
Q. Iulio Balbo, P. Iuventio Celso II. cos.

Fine hujus anni fuisse in Arabia, ex actis anni sequentis colligitur.

V. C. 883 P. X. 130.
TR. P. XIII. XIV. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
Q. Fabio Catullino, M. Flavio Apro cos.

Fuit hoc anno in Aegypto. (Vide infra numos inscriptos ALEXANDRIA.) Illuc eum venisse ex Syria, colligo ex Dione [a]), tum ex numis Gazae, quae propter ejus adventum hoc anno novam aeram constituit. (Vide infra numos cum epigraphe: IVDAEA.) In urbe templum Romae, et Veneris aedificatur [b]).

V. C. 884 P. X. 131.
TR. P. XIV. XV. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
Ser. Octavio Laenate Pontiano, M. Antonio Rufino cos.

Ex Aegypto in Syriam redit [c]).

---

a) L. LXIX. §. 12. b) Euseb. Chronic. Cassiodor. Phlegon. c) Dio l. c.

V. C. 885 *P. X.* 132.
TR. P. XV. XVI. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
Sentio Augurino, Ario Severiano II. cos.

Hoc anno verisimile, coepisse bellum Iudaicum a Barchoceba motum, cujus initium Tillemontius biennio differt. Nam coepit teste Dione paullo postea, quam ex Oriente discessit Hadrianus, et longe abesse visus est [a]).

V. C. 886 *P. X.* 133.
TR. P. XVI. XVII. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
Antonio Hibero, Nummio Sisenna cos.

Anni hujus incerta omnia.

V. C. 887 *P. X.* 134.
TR. P. XVII. XVIII. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
C. Iulio Serviano III. C. Vibio Varo cos.

Eadem rerum incerta.

V. C. 888 *P. X.* 135.
TR. P. XVIII. XIX. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
Pontiano et Atiliano cos.

Initiatur sacris Eleusiniis et Athenis templum Iovis Olympii pluribus antea saeculis coeptum ad fastigium educit. (Vide de his infra in numo: RESTITVTORI. ACHAIAE.) Cognito virium defectu L. Aelium adoptat, quod factum alii in sequentem annum rejiciunt [b]). Hoc anno verisimile est, bellum Iudaicum Iulii Severi virtute confectum.

V. C. 889 *P. X.* 136.
TR. P. XIX. XX. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
L. Ceionio Commodo Vero, Sex. Vetuleno Civica Pompejano cos.

Crebra sanguinis per nares ejectione exhaustis viribus, atque inde tristior plures per causam affectati imperii ad mortem adigit.

V. C. 890. *P. X.* 137.
TR. P. XX. XXI. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
L. Aelio Vero Caes. II. L. Caelio Balbino Vibullo cos.

Incerta hujus anni.

V. C. 891 *P. X.* 138.
TR. P. XXI. COS. III. P. M. P. P. IMP. II.
Camerino et Nigro cos.

Mortuo Kalendis Ianuariis L. Aelio T. Antoninum adoptat die XXV. Februarii. Post longos, ac diros cruciatus moritur Bajis die X. Iulii exactis annis vitae LXII. et fere dimidio, imperii XX. supra menses XI. Spartianus, et Eutropius Hadriano annos imperii XXI. menses XI. largiuntur. Eorum sententiae accedit Norisius nixus praeterea numorum ac marmorum testimonio, sed valde infirmo [c]). Ergo cum annum so-

a) L. LXIX. §. 12. b) Tillemont nota 13 in Hadr. c) Vet. decenn. p. 122.

lidum addit Hadriano, necesse erit, tantundem temporis adimere successori Antonino, ac tum viderit, in quos se laqueos induerit. Recole, quae in parte I. hujus operis ad numos Alexandrinos Antonini Pii observavimus a). Sed et Pagius hanc Norisii opinionem late refutat b).

Fuit Hadrianus inter principes de imperio Romano optime meritos numerandus, etsi ingentia vitia non parum ejus verae laudi detrahant. Si biographum Spartianum, Dionemque audiamus, non alium magis principem perinde summa, atque infima imperii procurasse legimus. Quam ille indefessus fuerit in obeundis totius imperii provinciis, atque omnibus, qua illae laborarent, per se ipsum inspiciendis, quam severus in milite disciplinae exactor, quamque ille non ducis magis, quam commilitonis munus fungeretur, copiosius in sequentium numorum explicatione disseremus. Comis vero in omnes, et facilis saepe amicorum conviviis interfuit, aegros etiam tenuioris fortunae bis ac ter in die invisit, solatiis fovit, omnia denique ad privati hominis modum fecit. Vt privatim, sic et publice liberalis non modo debitum fisci ingens, quod ad annum V. C. 871 vidimus, populo remisit, et provincias damnum passas collato aere sublevavit, sed etiam erectis templis magnificentissimis, Athenis praecipue, quas impense dilexit, ac Cyzici, aquaeductibus, portubus, urbium tam ornamento, quam commodis consuluit. Superest Romae stupendae molis sepulcrum a se juxta Tiberim conditum, adcuratius reliquis descriptum a Procopio, et rudera Tiburtina, ejus magnificentiae aeternum monumentum, quo in loco, ut narrat Spartianus c), sibi villam mire aedificavit, ita ut in ea et provinciarum, et locorum celeberrima nomina inscriberet, velut Lyceum, Academiam, Prytaneum, Canopum, Poecilen, Tempe vocaret. Etsi inde ab adito imperio tuendae per terrarum orbem paci operam omnem impendit, qua de causa Armeniam, reliquasque trans Euphratem positas regiones, nimirum perpetuum bellorum fomitem ultro abjecit, non tamen militem ignavo otio diffluere passus est, sed occupatum semper, et in armorum negotio adsiduum tenuit, quo factum, ut et exteris esset semper formidatus, et ut bellum ipse nullum movit, sic mota facile componeret. Inter serias has imperii occupationes superfuit tamen tempus, quod seu exercitio corporis, seu honestis artibus impenderet. Venatus pertinax studium numi ipsi suppeditabunt. Graecis vero studiis tanta inde a puero contentione fuit deditus, ut Graeculus ipse a nonnullis diceretur d). Neque arithmeticae modo, geometriae, picturae, et musicae peritiam professus est, sed etiam artem fingendi ex aere, vel marmore, an vero proxime Polycletos, et Euphranoras, Victori, qui istud memoriae prodidit, non temere credimus e). Pere-

a) Vol. IV. p. 73. b) Dissert. hypat. P. I. c. 4. c) in Hadr. sub. fin. d) Spartian. Victor in Epit. e) in Epitome.

grinationis ita fuit cupidus, ut omnia, quae legerat de locis orbis terrarum, praesens vellet addiscere. Tam praeclarae vitae maculam aspersere voluptates, in quibus nimium eum fuisse perhibet Spartianus. Inconsultum ejus amorem, quo in puerum Antinoum furebat, in hujus numis perstringemus. Pacis vero fuisse appetentiorem proditur, quam istud imperii majestatem decere videretur; nam pecuniam eum exteris erogasse, ne quid novi molirentur, non modo Dio tradit [a]), sed et apertius Victor [b]), eum a regibus multis pace ope occultorum munerum impetrata jactavisse palam, plus se otio adeptum, quam armis ceteros. Verum multo funestior ejus fuit invidia, qua insectatus est eos, qui in arte quapiam excelluere, sic ut horum non paucos ad mortem etiam adigeret, quos inter fuere Euphrates celebris, ejus aetatis philosophus, et Apollodorus Damascenus, fori Trajani, et pontis in Danubio architectus, et visum est nonnullis, pacis tantum, et securitatis publicae obtentu ab eo Armeniam, aliasque provincias relictas, disjectumque famigeratum Danubii pontem, revera quod Trajani gloriae invideret. Vti laetum eum, liberalem, clementem, ita et severum, tenacem, simulatorem, ac saevum, denique in omni vita varium vocat Spartianus. Saevitia, quam principio imperii caesis aliquot viris praestantissimis prodidit, multo violentius postremis ejus vitae annis erupit, cum accedente ad morbi dolores tristitia pestilentius adhuc malum suspicio animum ejus pervaderet, qua impulsus viros reip. clarissimos, et consulares, tanquam imperium adfectarent, occidi jussit. Quantum sibi ex his funeribus conciliaverit senatus odium, infra in ejus consecrati numis persequar. Animam egredi cunctantem his cohortatus versiculis fertur [c]):

Animula vagula, blandula,
Hospes, comesque corporis,
Quae nunc abibis in loca
Pallidula, rigida, nudula,
Nec, ut soles, dabis jocos.

Istud carmen, si festivus quidam lepor inter facetias fudit, potest sane dissimulari. Sin argumentum est judicii, quod de pulcra, justaque scribendi ratione tulit, videmus, sibi in ipsa morte constare Hadrianum, qui vegetus valensque Antimachum Homero, Catomen Ciceroni, Ennium Virgilio potuit praeferre [d]), et sunt ii venia digni, qui eum Graeculum, et sophistam per ludibrium appellaverunt. Sepultus est primum Puteolis in villa Ciceronis, ejus deinde cineres translati Romam in sepulcro juxta Tiberim, quod sibi ipse vivus fecit, conditi sunt [e]).

Vxorem unicam habuit *Sabinam* sterili matrimonio.

ANIMADVERSIO

ad partes anticas numorum Hadriani.

Ad has praemonendum I., Hadrianum in iis plerumque fingi capite nudo, quod minus frequens est in numis Augustorum cum proxime praecedentium, tum consequentium. Sunt, qui istud fac-

a) L. LXIX. §. 9. b) in Epit. c) Spartian. c. 25. d) Spart. Dio. e) Spart.

tum opinentur propterea, quoniam teste Spartiano *frigora, et tempestates ita patienter tulit, ut nunquam caput tegeret.* Cum quo consentit et Dio [a]): *nullo calore, nullo frigore, ut capite operto esset, adduci potuisse, nam et inter nives Celticas, et calores Aegyptios nudo capite ambulavit.* Quae res ei male vertit; nam teste iterum Spartiano *peragratis omnibus partibus capite nudo, et in summis plerumque imbribus atque frigoribus in morbum incidit lectualem.*

II. Novi etiam moris est caput barbatum, testantibus istud non solum numis, sed diserte etiam Dione [b]): *Hadrianus enim,* ait, *primus imperatorum barbam promisit.* Videmus quidem etiam tam Augusti, quam Neronis genas in numis barbula vestiri, sed in his, ut diximus, causa fuit aut luctus, aut ponendae secundum veterem consuetudinem barbae aetas nondum matura. Ejus in Hadriano moris causam statuit Spartianus, *ut vulnera, quae in facie erant naturalia, tegeret.* At enim aliam huic ejus instituto causam subesse suspicor, nimirum quod philosophiae studia pertinacius professus erat, quam qui professi sunt, barbam alere consuevere. Atque in hac etiam mente fuisse Iulianum Augustum, satis ex iis patet, quae in Caesaribus suis Hadriano objectat: *post hunc* (Trajanum) *progreditur vir prolixa barba venerandus. - - - Hunc cum saepius in coelum oculos attollentem, ac solicite occulta inquirentem conspexisset Silenus, quid vobis, ait, videtur hic sophista?* Sane constat, Hadrianum sophistas, nisi quos propter invidiam acerbius habuit, impense fovisse, atque ipsum refert Spartianus apud Alexandriam in museo multas quaestiones professoribus proposuisse, et propositas dissolvisse, neque alia causa fuit tanti ejus in Athenas Atticas adfectus, nisi quod eam urbem philosophiae studia ab antiquo commendavere. His cum et proximi ejus successores Augusti enixe vacaverint (nam eam aetatem proprie sophistarum dicere possumus), barbam et ipsi alebant, nisi forte et hos velit Spartianus naturalia in facie vulnera barbae velo voluisse obtegere. Ea cultus ratio ex philosophiae cultu nunc invecta apud posteros principes in consuetudinem abiit, sic ut in longum tempus etiam imperatores ii, qui omnium minime philosophi essent, barbam tamen promitterent.

III. Si quis volet monetam Hadriani attentius observare, facile intelliget, in numis consulatus I. et II. comparere potius Hadriani protomen, quam caput, collum intelligo productius addita majore parte pectoris, et tergoris, tum et faciem in his nonnihil macilentam, et mentum acutius, ad haec additam simili προτομῃ inscriptionem nondum captum per adoptionem TRAIANI nomen omittere, quod deinceps, ubi caput est tantum, et non amplius ea, quam dixi, protome, atque illud pinguius, constanter abest. Et haec quidem tam capitis, quam epigraphes peristasis observatur adhuc in nonnullis consulatus III. numis. Ex quo manifestum, primis consulatus III. annis retentum adhuc veterem et capitis, et inscriptionis

a) L. LXIX. §. 9. b) L. LXVIII. §. 15.

modum, et quod suapte sequitur, numos omnes hujus legis in haec consulatus III. principia removendos. Secundum hanc regulam reliquis aetate priores sunt omnes, qui anticam habent, ut ea mox literis A. B. E. G. describetur. Cum majoris momenti indicia alia desint, etiam leviora aspernanda non sunt.

IV. Etiam epigraphe dandi casu concepta ex more monetae Trajanae viguit adhuc in Hadriani consulatu I., seu anno V. C. 870. Tamen fine ejus anni in numis, in quibus Hadrianus dicitur COS. DES. II., casus rectus redire jam coepit. Perpauci sunt numi, qui in consulatu II. dandi casum retinuere, deinceps constanter valere jussum.

A. IMP. CAESAR. TRAIAN. HADRIANVS. AVG. *Protome laureata, in AV. AR. AE. I. II. III.*

B. IMP. CAESAR. TRAIANVS. HADRIANVS. AVG. P. M. TR. P. COS. III. *Protome laureata in AE. I. radiata in AE. II.*

C. IMP. CAES. HADRIANVS. AVG. COS. III. *Caput laureatum. Haec epigraphe forte tantum exstat in aureo, inscripto:* AN. DCCCLXXIIII. etc. *quem dabimus infra suo loco.*

D. HADRIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum, vel nudum, in AV. AR. AE. I. III. sed in AE. II. etiam radiatum.*

E. IMP. CAESAR. TRAIANVS. HADRIANVS. AVG. *Protome laureata in AE. I. radiata in AE. II.*

F. HADRIANVS. AVGVST. *Caput laureatum, in AV. et AR. Epigraphe rara.*

G. IMP. CAESAR. TRAIAN. HADRIANVS. P. M. TR. P. COS. III. *Protome laureata in AE. max. mod. radiata in AE. II.*

H. HADRIANVS. AVG. COS. III. P. P. *Caput jam laureatum, jam nudum, in AV. AR. AE. I. II.*

I. HADRIANVS. AVGVSTVS. P. P. *Caput jam laureatum, jam nudum, in AV. AR. laureatum in AE. I.*

K. HADRIANVS. AVG. COS. III. *Caput laureatum, in unico AE. I. apud Pellerinium.* (Mel. I. p. 205.)

NVMI GEOGRAPHICI.

Memorabiles sunt Hadriani numi, qui *regiones*, *urbes*, *fluvios*, ad quos invisit, tum et *adventum* in eas terras, et loca, easque beneficio suo *restitutas*, ac denique *exercitus* in iis excubantes oculis objiciunt. Singula haec ut ex numis praeclare edocemur, sic et ab historicis egregie comprobantur. Teste Dione tot ipse urbes coram vidit, quot ante eum imperatorum nullus, omnibusque subvenit, dum aliis aquam, aliis portus, annonam, opera, pecunias, honores aliis alios largitus est [a]). Quam fuerit in instituendis exercitibus adsiduus,

a) L. LXIX. §. 6.

infra ad numum: DISCIPLINA. AVG. plenius disseremus. Quam vero duriter tanta itinera fecerit, nulla cujusque incommodi habita ratione, jam diximus, et dicetur adhuc.

Monendum praeterea, numos hos plerosque non esse signatos eo ipso anno, quo provincias singulas adivit, sed saltem complures multo serius; nam in omnibus hujus classis numis dicitur *Pater Patriae*, quem titulum anno demum V. C. 881, seu imperii anno XI. adoptavit, cum tamen certo constet, eum jam ante istud tempus multas peragratum provincias. Indubitatum igitur, serius a monetae praefectis imperatos hos typos recensendo singillatim illas terras, quas per vices obivit, quo seu imperatoris sui praeclare facta posteritati commendarent, seu ejus ambitioni, et laudis cupiditati servirent.

Quo anno adiverit regiones singulas, quarum in his numis fit mentio, si quid probabile occurrerit, in ipsis commentariis docere non negligam. Multa in hac causa reperi incerta, et obscura, quae satis illustrare virorum eruditorum adhibiti conatus nondum potuere. Omnium minime sequendus Pagius, qui in Critica sua ipsus sibi pedicas lubens volensque adligavit, dum non temporum modo, sed et rerum gestarum seriem infaustis suis quinquennalium epochis coercere adlaboravit.

* * *

Vt lit. H.

RESTITVTORI. ACHAIAE. *Imperator togatus stans mulierem genu flectentem sublevat, in medio urna prominente palmae ramo.* AV. (Mus. Caes.) AR. (Vaill.) AE. I. II. obvii.

Saepius Achaiam invisit Hadrianus nimium delectatus Graecorum ingenio, quo Achaia, latius in Romanorum sensu accepta, inde ab remotissimo aevo illustris exstitit. Quam in ejus urbes munificus fuerit, pluribus in locis commemorat Pausanias, ornata balneis, et aquis ex Stymphalo derivatis Corintho, templis, porticibus, simulacris per alias urbes positis a). At praecipuus Hadriani adfectus in Athenas, qua in urbe adhuc privatus archontem egit V. C. 865 teste Phlegonte b). Factus subinde imperator nihil erat honorum, quod urbi antiqua fama cognitae non impertiret. Inter opera ibi statuta est gymnasium, bibliotheca, templum Iunonis, et Iovis Panhellenii, sed omnibus his praestat templum Iovis Olympii c), de quo infra sub titulo *Olympius*, quem Hadriano dedere Graeci, redibit mentio. Addidit praeterea magnam pecuniam, frumentum, ac denique totam insulam Cephalleniam d). Vnde merito hierophantis, quae Hadrianum Eleusine initiavit, in elegante epigrammate, quod ante annos paucos ibidem reperit Worsleyus Anglus, et cum eruditis communicavit eruditus Show Danus e), de hoc imperatore dixit:

Ασπετον ὃς πασαις πλουτον κατεχευε πολεσσιν,
Αδριανον, κλεινης δ' ἐξοχα Κεκροπιας.

a) L. II. p. 117. 118. et alibi. b) in Mirabil. c. 25. c) Pausan. L. I. p. 42. 43. d) Dio L. LXIX. §. 16. e) Charta papyr. p. 77.

Qui immensas divitias in omnes diffudit civitates,
Hadrianum, praecipue in urbem *inclytae Cecropiae.*

Propter tanta urbis incrementa, sic ut pars addita *novae Athenae* diceretur, arci inscripti fuere hi versus a):

Αἱ δ' εἰσ' Αθηναι Θησεως πρωτον πολις,
Η δ' Αδριανου, κ' οὐ δε Θησεως πολις.

Hae sunt Athenae, Thesei vetus urbs,
At hae Hadriani, non vero Thesei urbs.

Apposite in numi aversa mulieri genu flectenti adstituitur urna prominente palmae ramo. Achaia ab ludis IV. omnibus Graeci nominis eo confluentibus, satis per se cognita, verum et Hadrianum is typus proxime contingit. Eum Athenis instituisse certamina, atque in iis pro agonotheta resedisse, testantur Spartianus, Eusebius, et Dio, et decursionem equestrem in Nemeis, et Isthmiis ludis intermissam Argivis restituisse auctor est Pausanias b). Ergo Achaia restitutis ad veterem splendorem ludis suis, quibus maxime inclyta fuit, jure ab Hadriano restituta dici potuit.

* * *

Vt lit. H.

AEGYPTOS. *Mulier humi sedens d. sistrum, s. canistro innixa, pro pedibus ibis.* AV. AR. AE. I. II. (Mus. Caes.)

Hadrianum peragrata Iudaea, et Arabia venisse Pelusium, restaurasse ibi Pompeji M. sepulchrum, et Antinoum suum, qui in Nilum exciderat, amisisse testantur Spartianus, et Dio c). Haec ut certa sunt, sic disputatum de tempore, quo Aegyptum intravit. Infra in numis inscriptis: ALEXANDRIA, probabimus, hunc in Aegyptum adventum figendum esse ad annum V. C. 883.

Typus aversae elegans est, atque uni Aegypto proprius. Sistrum instrumentum musicum Isidi persaepe tributum, et in Aegypto vulgati usus, ad quod apposite Virgilius d):

Regina in mediis PATRIO vocat agmina SISTRO.

Sic et ibis nota avis Aegyptia, et canistrum Aegypti ubertatem significant.

* * *

Vt lit. H.

AFRICA. *Mulier humi sedens capite elephanti exuviis tecto d. leonem contingit, s. canistro innititur, pone spica.* In aliis: *Mulier eodem cultu sedens d. scorpium, s. cornucopiae, pro pedibus canistrum, ex quo spicae promicant.* AV. AR. AE. I. II. (Mus. Caes.

Antica ignota.

AFRICA. COS. III. P. P. *Navis cum remigantibus adsidente ad gubernaculum Victoria.* AE. max. mod. (Vaill. in num. m. m.)

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. AFRICAE. *Imperator togatus stans ad aram, illinc genius Africae capite elephanti exuviis tecto d. pateram, s. spicas, pro pedibus victima.* AV. (Mus. Caes.) AR. (Vaill.) AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. AFRICAE. *Imper. togatus mulierem elephanti exuviis tectam,*

a) Gruter pag. 1078. 1. b) L. VI. pag. 491. c) L. LXIX. §. 11. d) Aen. L. VIII. v. 696.

s. spicas tenentem, *et genu flectentem sublevat*, *in utriusque medio spicae.* AV. (Vaill.) AR. AE. I. (Mus. Caes.)

Advisse Africam diserte testatur Spartianus, *ac multum beneficiorum ejus provinciis attribuisse.* Et infra: *quando in Africam venit*, *ad adventum ejus post quinquennium pluit*, *atque ideo ab Africanis dilectus est.* Caput proboscide ornatum jam inde ab Agathoclis Siculi aetate, ut ejus numi demonstrant, fuit Africae symbolum. Leo, et scorpius, perinde ac elephanti, animalia sunt in hoc tractu perfrequentia, atque ideo Africae adstituuntur, ut cuniculus Hispaniae. Praeterea Africam subjectam fuisse scorpio signo coelesti, tradit Manilius [a]). Canistrum et spicae regionis fertilitatem arguunt.

* * *

Vt lit. H.

ALEXANDRIA. *Isis stans d. sistrum*, *s. situlam.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

ALEXANDRIA. S.C. *Mulier humi considens d. spicas*, *s. racemum cum botris*, *et simul canistro innititur*, *pro pedibus tres spicae.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. ALEXANDRIAE. S. C. *Imperator*, *et figura muliebris sacrificans.* AE. I. (Vaill.) In alio: *Hadrianus et Sabina jugati stantes manus porrigunt Serapidi et Isidi jugatis*, *ara intermedia.* AE. I. (Vaill.)

Opportune hoc loco tempus definire conabimur, quo Hadrianus Aegyptum, et Alexandriam intravit, in quo figendo propter monumentorum defectum operam haetenus luserunt chronologi. Scriptores veteres aut reticent tempus, aut in eo definiendo more suo dissentiunt. Quae de ejus in Aegyptum profectione, dissimulato tamen anno, tradiderunt Dio, et Spartianus, jam commemoravi supra in numo inscripto: AEGYPTOS. Si Vopiscum audias, fuit Hadrianus in Aegypto saltem anno V. C. 888. Nam recitat epistolam Hadriani, in qua is scribit Serviano: *denique ut primum inde* (Aegypto) *discessi*, *et in filium meum Verum multa dixerunt*, *et de Antonino quae dixerunt*, *comperisse te credo* [b]). Constat, Aelium Verum non fuisse adoptatum ab Hadriano ante annum V. C. 888, ergo necesse est, hoc vel sequente anno fuisse Hadrianum in Aegypto, quod qua ratione cum historia certa conciliari possit, plane ignoro. Chronicon Alexandrinum Hadriani in Aegyptum iter in annum V. C. 875 confert, ut dicetur infra ad numos Antinoi. Pagius annum V. C. 872 maluit propter inscriptum his, de quibus agimus, numis consulatum III. [c]) quasi vero Hadrianus hoc tantum anno fuisset COS. III., et non reliquis usque ad vitae finem omnibus. Litem invicte decidunt cum numi, tum eximia vetus inscriptio. Audiamus primum numos.

Exstant Hadriani numi Alexandrini varii modi:

L. IЄ. *Genius muliebris Alexandriae capite elephanti exuviis tecto*, *et veste succincta stans*, *s. demissa spicas tenens*

a) L. IV. v. 776. b) in Saturnino c. 8. c) Crit. Bar. ad ann. Chr. 119.

adprehensam dextera adstantis imperatoris togati dexteram osculatur.

L. IЄ. *Idem genius s. vexillum tenens dexteram, qua simul spicas tenet, cum adstante imperatore jungit.*

L. IЄ. *Idem genius oleae ramum protendens occurrit imperatori quadrigis advecto.*

L. IЄ. *Imperator dextera elata, s. hastam sedet in sella supra triremem, in qua simul conspicitur gubernator.*

Vide similis argumenti numos alios in museo Borgiano sub L. IЄ.

Omnes hi typi tam adcurate secundum modos omnes Hadriani in urbem Alexandriam adventum exprimunt, ut eruditi plerique non dubitaverint, eum anno Alexandrinorum IЄ., quem omnes hi numi inscriptum offerunt, adfigere. Coepit hic annus secundum Alexandrinorum computum in neomenia Thot, id est: die XXIX. Augusti V. C. 883 exiturus eodem die anni sequentis, quo adeo labente certum est, Hadrianum in Aegypto commoratum. Tillemontius ex iisdem numis Hadriani in Aegyptum adventum usque in annum V. C. 885 differt, verum praeclaro illi viro calculus annorum Alexandrinae monetae inscriptorum non satis videtur fuisse perspectus, quem hodie exploratum habemus. Vaillantii doctrinam, istud Hadriani iter in annum Alexandrinum IA. id est: XI. retrahentis refutavimus in moneta numorum Aegypti [a]). Haec numi.

At multo illustrius testimonium veteris epigrammatis, praeterquam quod cum numorum testimonio conspirat, ipsum etiam anni tempus, quo in Aegypto adhaesit Hadrianus, nos edocentis. Illud Pocockius ipse cruri sinistro celebratae in superiore Aegypto Memnonis statuae insculptum excepit, vulgavitque [b]), attamen parum fideliter, nam erroribus totum est obsitum, sed quod sic eruditi sanitati restituendum putarunt, ut videre est apud Dorvillium [c]):

Εκλυον αὐδησαντος ἐγω Ποβλιος Βαλβινος
Φωνας τας θειας Μεμνονος ἠ Φαμενωφ.
Ηλθον ὁμυ δ' ἐρατᾳ βασιληϊδι τηδε Σαβινᾳ,
Ωρας δε πρωτας ἀλιος ἐσχε δρομον.
Κοιρανω Αδριανω πεμπτῳ δεκατῳ ἐνιαυτῳ,
Αματα δ' ἐσχεν Αθυρ ἐικοσι και πισυρα.

Audivi loquentis ego Publius Balbinus
Voces divinas Memnonis, qui et Phamenoph *).
Veni vero una cum amabili regina Sabina,
Horae vero primae sol habuit cursum.
Domini Hadriani quinto decimo anno,
Dies vero habuit Athyr viginti, et quatuor.

*) Consentit cum Aegyptia hac ejus statua appellatione etiam Pausanias. (Attic. L. I. c. 42.)

Nolo hic morosius inquirere, sitne universum hoc epigramma recte restitutum, nec ne. Vocabula, quae argumento praesenti serviunt, in Pocockii ectypo bona fortuna illaesa sunt, neque medica manu egent. Narrat, quisquis is fuit P. Balbinus, se una cum Sabina

a) Vol. IV. pag. 100. b) Descript. of east T. I. tab. 39. c) in Charitonem pag. 524.

Hadriani conjuge ad Memnonis statuam visendam profectum, factumque istud imperantis Hadriani anno XV., sive secundum numos L. IЄ. Ergo anno hoc Alexandrino Hadrianus, et Sabina praesentes fuere in Aegypto, qui, ut diximus, coepit exeunte Augusto V. C. 883, P. X. 130. Amplius et diem definit marmor, neque quartum, et vicesimum mensis Athyr. Coepit hic mensis anni Aegyptii tertius in anno communi die XXVIII. Octobris anni Iuliani, ergo quartus et vicesimus Athyr currebat cum die XX. Novembris, quo apud Memnonem fuit Sabina. En ex illustri hoc monumento tempus proxime definitum, quo Hadrianus in Aegypto praesens fuit proxime etiam accedente divo Hieronymo [a]), ex cujus mente Antinous, Hadriani in itinere Aegyptio comes, in Aegypto mortuus est V. C. 882, de quo vide, quae plura dicemus in moneta Antinoi.

Haec pridem scripseram, cum ad manus meas pervenit opus praeclarum Georgii Zoëgae, quo is Aegyptios numos musei Borgiani illustravit adjecta dissertatione de tempore, quo Hadrianus in Aegypto fuit. Non negat vir praestans, Hadrianum anno imperii secundum Alexandrinos XV. fuisse in Aegypto, numis Alexandrinis cum anno IЄ., quos supra indicavi, nimis aperte istud docentibus. Verum, quod aliis etiam viris eruditis placuisse video, bis eum in Aegyptum profectum statuit, primumque ejus iter anno imperii secundum Alexandrinos VI. adfigit, quo etiam tempore mortuum ibi Antinoum comprobare nititur. Fueritne hoc Hadriani in eam regionem iter simplex, an geminum, disputare non lubet, verum mearum esse partium existimo, evertere argumentum ejus validissimum, quo primum, ac maturius Hadriani iter niti ipse testatur. Ad tres enim numos Antinoi commatis Alexandrini, omnes L. Θ. notatos, quos olim in catalogo musei Caesarei descripseram; provocat, ex quo jure arguit, cum Antinous Hadriani comes testibus his numis mortuus jam fuerit in Aegypto anno imperii IX., numi alii Alexandrini Hadrianum anno XV. fuisse in Aegypto testentur, sequi, bis eum ad hanc regionem invisisse. Verum cum eosdem hos numos secundis curis in examen revocassem eo tempore, quo eadem argumenta de Hadriani itinere, et morte Antinoi tractare coepi, non obscure vidi, legendum potius L. IΘ., ut adeo auctor clarissimus ex his musei nostri numis nihil habeat ad causam suam subsidii, et gravate feram ipse, mea negligentia viro mihi amicissimo in re gravioris momenti fuisse illusum. Vide, quae de his Antinoi numis in hujus moneta copiosius disseram.

Si Hieronymo [b]), et Cassiodoro fides, Hadrianus Alexandriam a Romanis vastatam refecit, et teste Vopisco vetera privilegia restituit, et nova addidit [c]). In eadem urbe cum professoribus disputasse in museo, tradit Spartianus. Typi numorum praesentium principes Aegypti deos, aut fertilitatis cognitae argumenta exhibent, ac notandum praeterea, nunquam in numis Ro-

---

a) In Chronico. b) l. c. c) in Saturnino. c. 8.

manis genium Aegypti, vel Alexandriae elephanti pelle vestiri, quod patet cum ex numis modo adductis, tum ex numis gentis Aemiliae. Verum ab Aegyptiis ipsis id persaepe factum probant numi Alexandrini, quos paullo ante disputationis causa advocavi, aliique imperatorum praecedentium cum epigraphe ΑΛΕΞΑΝΔΡΕΑ, tum numi ipsorum Aegypti regum.

* * *

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. ARABIAE. *Imperator, et mulier stantes ad aram dexteras conjungunt jacente humi victima.* AR. (Gessner ex mus. Pfau.) AE. I. (Vaill.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. ARABIAE. S. C. *Imperator togatus mulierem genu flectentem, et s. forte calamum tenentem sublevat, pro pedibus camelus.* AE. I. (Mus. Caes.)

Narrat Spartianus, Hadrianum *peragrata Arabia Pelusium venisse.* Secundum ea, quae continuo in *Alexandria* dixi, necesse est peragratam ab Hadriano Arabiam ineunte anno V. C. 883. De attributis Arabiae, quae posterior numus offert, egi in moneta Trajani ad numum ARAB. ADQ. anni V. C. 858.

* * *

Vt lit. H.

ASIA. *Mulier dextro pede prorae navis insistens d. acrostolium, s. gubernaculum.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. ASIAE. S. C. *Imperator togatus, et mulier sacrificantes.* AE. I. (Vaill. Mus. Caes.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. ASIAE. S. C. *Imperator figuram muliebrem sublevat capite radiato, s. sceptrum gerentem.* AE. I. (Vaillant.) In alio: *Mulier flexo genu gubernaculum super humero tenens ab adstante imperatore togato sublevatur.* AE. II. (Mus. Caes.)

Hadrianum in Asia (proconsularem intellige, quam solam innuunt hi numi) fuisse versatum, satis constat. Eum per hunc tractum, *iter facientem condidisse templa sui nominis*, narrat Spartianus. Quin urbes etiam memorantur, quae ita ab eo auctae fuere, ut non dubitarent, eum alterum conditorem appellare, et ab eo nomen mutuari. In harum numero fuere Cyzicus, Smyrna, Stratonicea Cariae, aliaeque complures. Quantam pecuniae vim erogaverit in unius Smyrnae ornamenta, videri potést apud Philostratum [a]). Quae ejus fuerint in Cyzicum merita, erecto ibi in nomen suum templo magnificentissimo, et constitutis ludis, in hujus moneta dictum. Quae sane causa princeps fuerit, cur eum Cyziceni tertium decimum deum appellaverint [b]).

Typus numi primi Asiae attributa maritima commodat, quod pleraeque ejus provinciae mari essent adsitae, neque aliter nisi mari saltem Roma profectis, adiri posset. Implexior ratio capitis radiati, et sceptri, quae offert numus tertius, si modo Vaillantius praeco vera vidit.

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. BITHYNIAE. S. C. *Ara ignita, hinc imperator togatus stans, illinc Bithynia capite turrito d.*

---

a) In vita Polemonis. b) Socrat. Hist. eccles. L. III. c. 23.

pateram, *s. gubernaculum*, *pro pedibus victima.* AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. BITHYNIAE. S. C. *Imperator togatus mulierem genu flectentem sublevat*, *quae dextro pede prorae navis insistit*, *et sinistra duas spicas*, *in aliis gubernaculum tenet.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Fuisse Hadrianum in Bithynia, scriptores diserte quidem non prodidere, verum istud testantur numi praesentes; atque etsi horum testimonio careremus, an temperare sibi potuisset Hadrianus, quo minus regionem inviseret, quae Antinoi sui patria exstitit? Quin etiam constat, eum in Bithynia venatum, et quo loco ursam occiderat, urbem de suo nomine Αδριανου θηρας, *Hadriani venationem*, aedificasse, ut referunt Spartianus, et Dio, etsi haec urbs ambiguis finibus Mysiae potius videatur tribuenda. Quam fuerit Hadrianus in Bithynos beneficus deprecante potissimum, ut videtur, Antinoo, testantur urbes ab ejus nomine appellatae *Hadriani*, *Hadrianopolis*, praeter jam memoratas *Hadrianotheras*, quin et Claudiopolis, sive Bithynium Antinoi patria innumeris ab hoc imperatore beneficiis adfecta *Hadrianam* se in numis ad Gallieni usque aevum profitetur. Nicaeam quoque, Nicomediam, aliasque ejus regionis urbes sub imperii sui initium tremore terrae gravissime adflictas liberalitate sua juvit [a]), et serius in iisdem urbibus insignia templa, fora, aliaque aedificia statuit, ut adeo jure *Restitutor Bithyniae* appellari sit promeritus.

Bithyniae in numis caput est turritum, credo propter insignium urbium copiam. Gubernaculum manu tenet propter ejus regionis navigandi opportunitatem, hinc in Propontidem, illinc in Euxinum vergentis.

* * *

Vt lit. H.

BRITANNIA. S. C. *Mulier sedens dextero pede rupibus imposito*, *sinistra caput sustentans*, *d. hastam gerit*, *cubito in praegrandem clypeum innixo.* AE. I. II. (Vaill.)

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. BRITANNIAE. S. C. *Imperator*, *et provincia sacrificantes.* AE. I. (Vaill.

Vt lit. H.

EXERC. BRITANNICVS. S. C. *Imperator paludatus stans in suggestu adloquitur cohortes.* In aliis: *Imperator eques.* (Vaill.)

Teste Spartiano *Britanniam petiit*, *in qua multa correxit*, *murumque per LXXX. millia passuum primus duxit*, *qui barbaros*, *Romanosque divideret.* Sequendo verba ejusdem auctoris haec Hadriani profectio figitur ad annum V. C. 874. Reliqua Britannica Hadriani aetate fere ignorantur, neque typi aliquid, cui immoremur, suppeditant.

* * *

Vt lit. H.

CAPPADOCIA. S. C. *Vir capite turrito*, *et habitu succincto stans d. montem Argaeum*, *s. vexillum tenet.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

EXERCITVS. CAPPADOCICVS. S. C.

a) Euseb. in Chronico.

Imperator eques adloquitur milites. AE. I. (Vaill.)

Hadrianus instituto per Asiam proconsularem itinere Cappadociam intravit, et ab indigenis *servitia castris profutura suscepit*, ut refert Spartianus. Addit, eum ex vicino Parthiae rebus, et conservandae vicinorum regum amicitiae prospexisse. De monte Argaeo, trito Cappadociae symbolo, actum in numis Caesareae Cappadociae.

* * *

ADVENTVI. AVG. CILICIAE. S. C. *Imperator, et mulier sacrificantes.* AE. I. (Vaill.)

Ciliciam Hadrianum adivisse, explicate historici non produnt, tamen id factum post iter Cappadocicum, colligitur ex Spartiano. Nam post illud narrat, *circumeuntem provincias procuratores, et praesides pro factis supplicio adfecisse*, ac deinde intrasse in Syriam, quod factum Tillemontius ad annum V. C. 877 refert.

* * *

Vt lit. H.

DACIA. S. C. *Mulier rupi insidens d. signum militare, s. gladium incurvum.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

EXERC. in aliis EXERCITVS. DACICVS. S. C. *Imperator in equo d. elata tres adstantes milites adloquitur.* AE. I. (Mus. Caes.)

Hadrianum privatum bis fuisse in Dacia, nimirum per utrumque bellum Dacicum, ex Spartiano discimus. Vtrum illam Augustus adiverit, neque numi, neque scriptores meminere. Istud certum narrante Eutropio, non placuisse Hadriano Daciam imperio adjectam, et abjecisset eam statim ab adito principatu, perinde atque Armeniam, nisi aliud suasissent tot Romanorum coloniae ibi constitutae, quae abductis legionibus hostium incursionibus totae patuissent. Nihil igitur ea parte immutavit, nisi quod celebrem Danubii pontem, Trajani opus, dejecit, ut in hujus moneta diximus. Quare marmor editum a Grutero a), positumque Hadriano, *cujus virtute Dacia imperio addita felix est*, aut suppositititum putandum, aut infamis adulationis reum.

* * *

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. GALLIAE. S. C. *Imperator, et mulier ad aram sacrificantes, humi jacet victima.* AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. GALLIAE. *Imperator togatus mulierem humi prolapsam sublevat.* AR. AE. I. II. (Mus. Caes.)

Primum Hadriani iter, ex quo peregrinari instituit, Gallicum fuit auctore Spartiano.

* * *

Vt lit. H.

GERMANIA. *Mulier stans d. hastam, s. clypeum Germanicum.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

EXERCITVS. GERMANICVS. S. C. *Imperator eques milites adloquitur.* AE. I. (Vaill. Mus. Caes.)

Ex Galliis transivisse in Germaniam, refert Spartianus, atque idem alibi narrat, ab eo Germanis regem impositum.

---

a) Pag. 249. 4.

* * *

Vt lit. H.

HISPANIA. *Mulier sedens juxta rupem d. ramum, pro pedibus cuniculus.* AV. AR. AE. I. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

EXERCITVS. HISPANICVS. S. C. *Imperator eques milites adloquitur.* AE. I. (Vaill.) AE. II. (Mus. Christinae.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. HISPANIAE. *Imperator togatus mulierem sublevat s. ramum tenentem, pro pedibus cuniculus; in aliis pro hoc ara intermedia.* AR. AE. I. II. (Mus. Caes.)

Spectatis majoribus Hadriano patria fuit Hispania, et natale illis solum Italica municipium Baeticae; nam ipse Romae primam lucem aspexit. Puer aliquamdiu in hac sua patria moratus est, dum in Germaniam, ac deinde Romam avocaretur, ut supra diximus. In supremo fastigio ex Galliis Hispaniam petiit, et acto Tarracone omnium Hispanorum conventu ibi hiemavit, et sumptu suo aedem divi Augusti restituit a). Etsi in propinquo esset, Italicam tamen suam non invisit, quanquam multis eam honoribus, et splendidis muneribus ornaret b). Certe quinquennalem honoris causa in ea egisse, Spartianus refert.

Cuniculus Hispaniae symbolum vulgo cognitum, de quo vide, quae olim plura diximus in Prolegomenis ad numos Hispaniae Vol. I. p. 8.

* * *

Vt lit. H.

ITALIA. *Mulier stans d. hastam, s. cornucopiae.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. ITALIAE. *Imperator, et Italia stantes ad aram sacrificant.* AV. (Mus. Caes.) AR. (Vaill.) AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. ITALIAE. *Imperator togatus stans mulierem genu flectentem, et s. cornucopiae tenentem sublevat.* AV. (Vaill.) AE. I. (Mus. Caes.)

Hadrianum primum advenisse in Italiam anno V. C. 871, in ejus anni numis vidimus, atque hic adventus saepe fuit repetitus, quoties nimirum ab solitis peregrinationibus in urbem reversus est. Sed et constat, multis ab eo beneficiis, et honoribus ornatam fuisse hanc terrarum dominam. Remissum fisci debitum supra vidimus, quae indulgentia Italiam maxime sublevavit, remissum praeterea Italiae aurum coronarium, pueris etiam, ac puellis, quibus Trajanus alimenta destinaverat, incrementum liberalitatis adjecit c). In pluribus Italiae urbibus annuum, eumque honorarium magistratum gessit d).

* * *

Vt lit. H.

IVDAEA. S. C. *Imperator togatus stans mulierem genu flectentem sublevat, circa quam tres puelli palmas gestantes.* AE. I. (Mus. Farnes) Alius, sed sine S. C., AE. max. mod. cum praegrandi circulo in museo Pisani. Similis cum simili circulo, sed fusus, est in museo Caesareo.

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. IVDAEAE. S. C. *Imperator, et genius Iudaeae sacrifican-*

---

a) Spartian. b) Dio L. LXIX. §. 10. c) Spartian. d) ibid.

tes, juxta quem puelli palmas tenentes. AE. I. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

EXERCITVS. IVDAICVS. S. C. *Imperator in suggestu stans milites adloquitur.* AE. I. (Patin ad Suet. p. 377.)

Adventum Hadriani nostri in Iudaeam testatur Dio a). Desunt numi, qui Hadrianum *restitutorem Iudaeae* celebrarent, etsi typus numi primi revera restitutionem imitetur. Sed enim illo imperante indigna erat ea natio, quae augusto beneficio recrearetur. Satis constat, quanto furore, qui fidem humanam superet, adhuc Trajano rerum potito fanatica ea gens velut oestro percussa Cyrenaicam primum, quae sceleris incunabulum fuit, deinde Alexandriam, ac Cyprum caedibus, incendiis, rapinis pervaserit. Ad obsequium armis redacta quievit tantisper. Subinde, seu quod Hierosolymas coloniam deduxit Hadrianus, ut ait Dio b), seu quod genitalia praecidere vetarentur, ut Spartiano visum, palam obsequium exuit, arsitque infando bello omnis Palaestina lecto duce Barchoceba. Belli initia, tametsi per populi commoti vilitatem levia videri poterant, non tamen aspernanda Hadrianus arbitratus Iulium Severum, quo praestantiorem ducem ea aetas non habuit, ex Britannia evocat, belloque gerendo praeficit, qui tandem nonnisi aegre, ac multis acceptis incommodis, captis iterum, atque iterum eversis Hierosolymis, excisis castellis, interfectis omnibus, qui obstitere, reliquis sub hasta venditis, bello temerario finem imposuit. Ejus adcuratam historiam conscripsit Tillemontius c).

Quo anno Iudaeam inviserit Hadrianus, controvertitur. Factum istud profitetur Pagius anno V. C. 872. P. X. 119 d), ergo ipso anno, cujus Kalendis Ianuariis consul III. processit collega Rustico. Sententiam suam binis testimoniis comprobat, uno Chronici Alexandrini, narrantis, iisdem consulibus Hadrianum venisse Hierosolymas, rebusque ibi ordinatis urbem de se dixisse *Aeliam.* Altero Epiphanii ex libro de Ponderib. et Mensur., cujus verba sunt: *Hadrianus Antiochiam, ac Coelen Syriam, Phoenicem, et Palaestinam, quae Iudaea dicitur, anno, quam eversa fuerat, septimo et quadragesimo peragrans Hierosolymam celeberrimam urbem ac nobilissimam contendit, quam Titus Vespasiani filius secundo sui imperii anno everterat.* Chronici Alexandrini edicto, quia ipsi consules adduntur, certe intelligendus annus V. C. 872. Ad Epiphanium quod attinet, minus illi probe cum computo chronici convenit. Captae fuerant a Tito Hierosolymae V. C. 823 die II. Septembris, ergo annus septimus ac quadragesimus Chronici exivit eodem die anni V. C. 870. At enim hoc tempore vix imperium adhuc degustavit Hadrianus. Ait quidem Pagius, ut utrumque auctorem concillet, et biennii defectum resarciat, annum primum Epiphanii non ducendum ab anno V. C. 823, seu captarum Hierosolymarum, sed ab anno sequente, quo triumphus Iudaicus actus est, ac praeterea, ut

a) L. LXIX. §. 11. b) L. LXIX. §. 12. c) T. II. P. II. p. 490. d) Crit. Baron. ad hunc ann.

saepe ab antiquis fit, excludi annum ultimum, quo Hadrianus Hierosolymas venit. Violenter satis, sed ad causam necessario. Credam praestare, hujus aetatis chronologis non magnam habere fidem, qui passim rationem temporum male descripsere. Satis esto, tam maturum Hadriani in Judaeam, ac vicinum tractum iter non modo infirmo niti fundamento, sed etiam componi non posse cum instituto itinerum, quod sibi in peragrandis imperii provinciis praefixit Hadrianus, et nos in annalibus digessimus. At vero Hadrianum anno demum V. C. 883 fuisse in Judaea, et inde intrasse Aegyptum, docent numi Gazae Judaeae, et quae supra ad numum Hadriani inscriptum: ADVENTVI. AVG. ALEXANDRIAE. disseruimus.

* * *

Vt lit. K.

RESTITVTORI. AVG. LIBYAE. S. C. *Imperator togatus stans mulierem genu flectentem sublevat.* AE. I. (Pellerin Mel. I. p. 205.)

Mediobarbus eo loco, quo *restitutas* ab Hadriano provincias recitat, cum ad Libyam perventum est, ejus numum plane perfunctorie sic describit: RESTITVTORI. LYBIAE, nulla facta mentione seu typi, seu musei, quo factum, ut monstrati hujus numi nullam esse habendam rationem censerent antiquarii. In aliis catalogis omnibus, quotquot reperi, eum numum reticeri video. Serius illum ex museo suo vulgavit Pellerinius, verum is, ut ab auctore proponitur, nonnulla offert insolentia. I. Epigraphe capitis: HADRIANVS. AVG. COS. III. in nullo hactenus Hadriani numo a me comperta est. Sed levius istud. Majoris momenti est, quod in eo observo II., nimirum epigraphen aversae: RESTITVTORI. AUG. LIBYAE. Quid huc irrepsit vocabulum AVG., quod in omnibus restitutarum provinciarum numis constanter abest, quanquam adsit constanter in numis inscriptis: ADVENTVI. AVG.? Vtrum exstet alicubi numus RESTITVTORI. AVG. AFRICAE, quem ibi vir eruditus citat, ignoro, atque etiam majorem in modum dubito; nam videtur hunc numum citare solum de memoria, et non consultis libris, perinde atque mox infra confertim fallitur, cum adserit, non exstare numos inscriptos: ADVENTVI. AVG. SICILIAE, deinde auctores veteres nusquam confirmare, Hadrianum aliquando aut in Achaia, aut in Sicilia commoratum, cujus tamen profectionis copiosa veterum habemus testimonia, quae suis locis indicata reperies. Ad numum propositum ut redeam, utraque a me proposita ratio persuaderet facile, eum esse malae notae mercem, nisi eum genuinum tueretur auctor gravis, et magni in scientia nostra nominis Pellerinius. Fuisse Libyae tum maxime opus restitutore Augusto, nimio certum, quando imperante Trajano, et Hadriano a Judaeis rebellibus ultra ducenta hominum millia caesa constat, de qua miserae regionis calamitate vide Dionem, et Orosium. Hadrianum in vicina Alexan-

driae Libya fuisse venatum, narrat Athenaeus [a]).

* * *

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. MACEDONIAE. S. C. *Ara ignita, hinc imperator togatus stans, inde genius Macedoniae pileatus succincta veste d. pateram, s. flagellum, pro pedibus victima.* AE. I. (Vaill.) AE. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. MACEDONIAE. S. C. *Imperator togatus figuram genu flectentem pileatam, et s. flagellum tenentem sublevat.* AE. I. (Mus. Caes.)

Quo tempore in Macedoniam venerit, incompertum; verisimile tum, quando altero imperii anno per Illyricum Romam ex Oriente venit. Pileum vulgati in hac regione moris vidimus in numis regum Macedoniae, tum et in denariis C. Antonii, et gentis Planciae. Verum additi flagelli causam hactenus reperire non potui.

* * *

Vt lit. H.

MAVRETANIA. S. C. *Maurus stans d. hastam, s. equum freno retinet.* AE. I. II. (Mus. Caes).

Vt. lit. H.

ADVENTVI. AVG. MAVRETANIAE. S. C. *Ara, hinc imperator stans, inde Mauretania d. pateram, s. vexillum, pro pedibus victima.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

EXERCITVS. MAVRETANICVS. S. C. *Imperator eques milites adloquitur.* AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. MAVRETANIAE. S. C. *Imperator sublevans figuram procumbentem.* Sic numum describit Vaillantius. AE. I.

Neque de tempore, quo Mauretaniam vidit Hadrianus, aliud praeter conjecturas habemus. De Mauris Spartianus: *Motus Maurorum compressit, et a senatu supplicationes emeruit.* Spectato ordine, quo istud narrat, id factum est sub initium ejus peregrinationum. Causa motus per Lusium Quietum illata, virum in praestantissimis ejus aetatis numerandum. Patria Maurus in utroque bello Dacico cum suo Maurorum equitatu egregia edidit facinora. Veterem suam gloriam in bello Parthico sic provexit, ut in meritorum praemium a Trajano praeturam primum, ac consulatum auferret, ac denique provinciam Palaestinam, quo in munere Judaeos rebelles ad obsequium reduxit. Haec compendio persequitur Dio [b]). Si fides Themistio, eum Trajanus, etsi extra imperii Romani fines natus esset, successorem sibi destinavit [c]). Ab Hadriano ad regendos Mauros translatus, orto ab his tumultu, cujus ipse, ut imperium in se transferret, auctor est creditus, imperatoris jussu exarmatus est misso ad sedandos Mauros Marcio Turbone [d]), denique in itinere sive senatus, sive ipsius Hadriani jussu occisus est [e]).

Maurus equum ducens proprius gentis typus. Maurorum equitatus antiquae famae cum propter equorum excellentiam, tum gentis ipsius studium.

a) L. XV. p. m. 677. b) L. LXVIII §. 32. c) Orat XVI. d) Spart. c. 5. e) Idem cap. 7.

Quare et in priscis Maurretaniae regum numis signatos jam equos videmus. Quanto vero usui hoc ipso aevo equestris ea gens in variis Trajani bellis duce Lusio fuerit, pluribus locis testatur Dio, ejusque testimonium perennius exhibet columna Trajani, in qua equites Mauri finguntur effreni cursu in Dacos irruentes.

* * *

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. MOESIAE. S. C. *Ara, hinc imperator stans, illinc genius Moesiae d. pateram, s. incertum quid.* AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

EXERC. MOESIACVS. S. C. *Imperator eques milites adloquitur.* AE. I. (Vaill.)

De Hadriani in Moesiam itinere nihil prodidere veteres. Fuere, qui eum Pinci Moesiae superioris oppido celebrasse ludos ex ejus ipsius numo adfirmarent, sed quam nos sententiam refutavimus supra in numis Trajani pag. 446.

* * *

Vt lit. H.

RESTITVTORI. NICOMEDIAE. *Imperator togatus mulierem genu flectentem, et s. gubernaculum inversum tenentem sublevat.* AE. I. (Mus. Caes.)

Huc pertinent, quae supra ad Bithyniam, cujus Nicomedia metropolis fuit, disserui, quo loco ea etiam beneficia commemoravi, quae privatim in Nicomediam Hadrianus contulit. Gubernaculum manu tenet perinde atque in Bithynia in numo supra laudato. Causa est, quod opportuno portu instructa naves non modo in commercii, sed et belli usum servituras in tuto collocavit. Cum quo praeclare conspirat numus ejusdem urbis Graecus cum capite Antonini Pii, in cujus aversa est figura stans gubernaculum item inversum tenens, scripto juxta: ΣΤΟΛΟΣ, *classis*, de quo numo egi pluribus in moneta Nicomediae. Ex quo apparet, fuisse hanc urbem totius ejus tractus navarchida.

* * *

Vt lit. H., in aliis ut lit. I.

NILVS. *Nilus decumbens d. cornucopiae, s. arundinem, et simul Sphingi innixus, pro pedibus hippopotamus, infra crocodilus.* AV. AR. AE. I. II. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

NILVS. S. C. *Nilus procumbens d. cornucopiae, pro pedibus hippopotamus, infra crocodilus, plures puelli senem aut circumsistunt, aut per corpus repunt.* AE. I. II. (Mus. Caes. Vaill.)

Vt lit. H.

S. C. *Idem aversae typus.* AE. I. (Mus. Caes.)

Nilus Aegypti illustris fluvius, at Hadriano *semper acerbus, semper honoratus*, qui charum sibi Antinoum sese pro imperatoris capite devoventem merserat, quod infra in ejus amasii moneta copiosius persequar. Habemus in elegantibus his numis Nilum cum omnibus suis attributis, arundine, Sphinge, crocodilo, hippopotamo, puellis, sive cubitis, de quibus singulis late egimus in Prolegomenis ad numos Alexandrinos Vol. IV. p. 36., in quibus perfrequens est Nili eodem modo decumbentis imago.

* * *

Vt lit. H.

EXERC. NORICVS. S. C. *Imperator*

eques adloquitur cohortes. AE. I. (Vaill. Mus. reg. Christinae.)

* * *

Adversa ignota.

EXERCITVS. PARTHICVS. *Imperator stans in suggestu milites adloquitur.* AE. max. mod. (Vaill. in num. m. m.)

Hoc numo probatur, Hadrianum, etsi Parthica abjecit, aluisse tamen exercitum, qui Parthiae invigilaret, et quem dubium non est circa Euphratem excubasse. Fuisse hoc imperante bellum Parthorum in motu, sed Hadriani colloquio repressum, narrat Spartianus.

* * *

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. PHRYGIAE. S. C. *Imperator sacrificat cum genio provinciae pileo Phrygio tecto.* AE. I. (Vaill.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. PHRYGIAE. S. C. *Imperator togatus figuram genu flectentem pileo Phrygio tectam, et s. pedum tenentem sublevat.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

De Phrygia, quod ad Hadrianum pertineret, nihil distincte veteres. Pileus, quo genius tegitur, proprium fuit Phrygum gestamen, et illo tecti, simulque pedo armati, scilicet vitae pastoritiae argumento, in veterum monumentis saepe finguntur illustres Phryges, Paris, Marsyas, Midas, aliique.

* * *

Vt lit. H.

EXERCITVS. RAETICVS. S. C. *Imperator in aliis stans, in aliis eques milites adloquitur.* AE. I. II. (Vaill. Mus. Caes.)

* * *

Vt lit. D.

SICILIA. S. C. *Caput adversum juvenile passis crinibus sine collo, infra quod monstrum marinum.* AE. I. (Vaill. Mus. Christinae.)

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. SICILIAE. S. C. *Ara, juxta quam hinc stat imperator, illinc mulier capite spicis redimito, d. pateram, s. spicas.* AE. I. (Catal. d'Ennery.) AE. II. (Paruta in Sicil. tab. 174.)

Vt lit. H.

RESTITVTORI. SICILIAE. S. C. *Imperator togatus sublevat mulierem genu flectentem s. spicas tenentem, et capite spicis redimito.* AE. I. II. (Paruta l. c. Vaill.)

Redux ex Achaia, quod factum Tillemontius censet V. C. 879, *in Siciliam navigavit, in qua Aetnam montem conscendit, ut solis ortum videret, arcus specie, ut dicitur, varium* a). Numi II. et III. facilem suppeditant explicatum; nam spicae fertilitatem notant, nimirum cognitas insulae facultates. Sed argumentum numi I. molestum est aenigma. Vaillantius caput illud adversum esse Medusae statuit, Havercampus Solis, qui nempe hac facie saepe, ut ait, in Rhodiorum numis observatur, et cum compertum sit, hos Syracusas colonis frequentasse, en causam typi hujus in Siciliam translati b). Fuerintne monetarii Romani adeo arguti, aut adeo in arctum redacti, ut, cum Siciliam adumbrare vellent, ad levem hanc, et ignobilem de advocatis Rhodo colonis peristasin confugere necesse fuerit, ambigo, cum usitati alii, ne-

a) Spartian. b) Mus. Christinae. pag. 60.

que unis solum Syracusis, sed toti insulae communes typi, ut: Diana, triquetra etc. praesto essent. Si caput illud revera Solis est, de quo tamen dubitare liceat, credam potius adludi ad solem ab Hadriano ex Aetna prospectum, quod continuo ex Spartiano vidimus, quam ad Rhodios adventitios, praecipue cum et Aetnaei ejus montis accolae Solis caput in moneta sua signaverint. Sed forte Medusae potius caput refert, quod saepe in numis Siculis, et insertum triquetrae comparet. Monstrum marinum infra positum esse Scyllam, dubitari nequit, quam constat in freto Siculo grave imperium exercuisse, et quam forma non multum absimili sistunt numi Sex. Pompeji. Quanquam nisi numus hic Vaillantium praeconem haberet, virum longo usu in palaestra nostra exercitatum, luberet numi hujus γνησιοτητα in dubium vocare. Nam primum, cum provinciae omnes, quas hactenus vidimus, figuras integras suis distinctas attributis quocunque demum situ offerant, sola Sicilia arcessitum longe, aenigmaticum, et hac aetate obsoleti thematis typum obtrudit, cum tamen eadem Sicilia in successoris Antonini numis personam mulieris, nempe in fingendis hac aetate provinciis usitatam induat. Suspecta etiam videtur in hoc numo capitis epigraphe; nam cum in omnibus aliis Hadriani numis similis argumenti legatur inscriptum: HADRIANVS. AVG. COS. III. P. P., in hoc uno praetenditur inscriptum: HADRIANVS. AVGVSTVS. Sed praestat rem in medio relinquere.

Vt lit. H.

EXERCITVS. SYRIACVS. S. C. *Imperator stans, in aliis eques milites adloquitur.* AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

ADVENTVI. AVG. THRACIAE. S. C. *Imperator et genius provinciae sacrificantes.* AE. I. (Vaill.)

Iter Hadriani in Thraciam incerti est temporis. In ea urbem de suo nomine Hadrianopolin dictam ad Hebrum condidit hodieque celebrem.

RELIQVI HADRIANI NVMI MEMORABILIORES.

Vt. lit. C.

ANN. DCCCLXXIIII. NAT. VRB. P. CIR. CON. *Mulier humi sedens d. rotam, s. tres obeliscos, seu conos complexa.* AV. (Mus. Caes.)

Vt. lit. B.

Eadem aversa addito S. C. AE. I. (Mus. Caes. alibi.)

Illustres hi numi ex iis, qui COS. III. inscribunt, soli sunt, quorum aetas tuto, ac proxime possit definiri; nam offerunt ipsum *annum* DCCCLXXIIII ab urbis scilicet conditu, atque una memorant *natalem urbis*, nimirum a Parilibus, que XI. Kal. Majas in memoriam conditae hoc die urbis celebrata fuere. In hos numos postremus commentatus est Baro Bimardus ad Jobertum [a]), qui laudatis primum aliorum sententiis de vera epigraphes lectione, (nam de hac cumprimis agitur) iisque refutatis suam demum stabilire nititur. Non attinet, eas quoque hoc loco commemorare,

a) Tom. II. pag. 178.

quae quoniam falsae lectioni innituntur, suapte corruunt. Vaillantius legit: *Anno* 874 *natalis urbis populo Circenses concessit.* Sed advertit Bimardus, ludos Circenses adeo fuisse Romae frequentes ut verisimile non videatur, voluisse monetarios facti ordinarii memoriam modo extraordinario in numis conservari. Harduinus, cum quo, ut plerumque alias, sentit Jobertus, sic epigraphen explicat: ANN*o* DCCCLXXIIII. NAT*ali* VRB*is* P*lebeii* CIR*censes* CON*stituti.* Hunc modum aspernatur Bimardus, quoniam nullo idoneo fundamento nititur, ac praecipue, quoniam Circenses aeque plebeii, ac senatus, et equestris ordinis fuere. Refutatis ergo horum sententiis suam prodit legendo: ANN*o* DCCCLXXIIII. NAT*ali* VRB*is* P*rimum* CIR*censes* CON*stituti.* Censet igitur, Hadriano imperante ad celebrandum natalem urbis nova, et hactenus insueta fuisse constituta. Revera neminem auctorum veterum, ipsum neque Ovidium, cum natalem hunc in fastis memorat, constitutorum hujus causa sacrificiorum, aut ludorum meminisse. Constituisse igitur Hadrianum, cui indignum visum est, diem universo populo Romano sacerrimum nullis peculiaribus caerimoniis condecorari, ut ludi Circenses ejus causa peragerentur. Hanc sententiam non parum juvat Athenaeus [a]), qui, cum narrasset, quo tempore Romae cum dipnosophistis suis convivabatur, repente exauditum tibiarum, et cymbalorum, et cantantium strepitum, addit: *ἐτυχεν δε οὐσα ἑορτη, τα Παριλια μεν καλουμενα, νυν δε Ῥωμαια, τῃ της πολεως Τυχῃ ναοῦ καθιδρυμενου ὑπο του παντ' ἀριςου και μουσικωτατου βασιλεως Αδριανου.* *Forte autem tum agebatur festum, quod Parilia olim vocabatur, nunc autem Romana, templo Fortunae urbis dedicato ab optimo, et literarum amantissimo imperatore Hadriano.* Quo testimonio docemur, ab Hadriano statutum templum Fortunae urbis, ac tum festum Parilia haud dubie novis quibusdam ritibus, atque, ut numi hi docere videntur, ludis Circensibus fuisse celebratum. Haec Bimardi sententia si non plane certa, tamen praeferenda reliquis videtur. At enim lis durabit semper, donec de vera siglae P. significatione, quae varie expleri potest, magis certi erimus. Eruditus Fogginius legendum censet *Publici*, nimirum, inquit, ut numus indicet, fuisse jam etiam antea eo die a gente Julia privatis sumptibus celebratos ludos Circenses, quoniam narrante Dione [b]) pridie Parilium nuncius de victis a I. Caesare in Hispania Pompeji liberis in urbem est perlatus [c]) Sed statuendus tandem conjecturis m dus.

Insignia, quae mulier humi sedens manu complectitur, Circum ipsum, ludosque notant tanquam partes totum, nimirum rota currum, tres obelisci, sive coni Circum, quorum terni conjuncti utrinque spinam finiebant, et metae usum praestabant, circa quam flectendus quadrigarum cursus. Narrat Joannes Lydus [d]), hos circorum obeliscos, quos ille perperam pyramides vocat, fuisse sacros Nemesi, credo, ne seve-

---

a) L. VIII. p. m. 361. b) L. XLIII. §. 42. c) Fasti Verrii p. 53. d) Περι μηνων in prooem.

ram hanc deam sibi adversam experirentur, qui in arenam descenderunt.

Sunt hi numi soli, qui annum epochae ab urbe condita, toti imperio tantopere sacrae atque venerabilis inscribunt, et qua non raro scriptores Latini in signandis annis usi sunt. Sed neque in marmoribus frequentior ejus usus. Audrichius, qui similia collegit [a]), unicum tantum marmor reperit, qui ejus mentionem faciat. Est apud Fabrettum [b]): EXCESSIT. ANNO. VRBIS. CONDITAE. DCCCXCVII. Ceterum an anni urbis conditae in utroque hoc monumento sint in annis Varronis, an Capitolinis, aliisve, non liquet.

* * *

Variae inscriptiones capitis.

ÇOS. III. *addito in aliis* P.P. *variis typis in omni metallo, et forma.*

Nihil in Hadriani numis hac aversae inscriptione vilius stantibus cum hac omnis generis typis, sed qui obvii plerumque sunt argumenti.

* * *

IMP. CAESAR. HADRIANVS. AVGV. COS. III. P. P. *Caput laureatum.*

DECVRSIO. *Bini viri in citatis equis d. hastam praecedente milite.* AE. m. m. (Mus. Farnes. Vaill. in numis max. mod.)

Huc propter idem argumentum referendus sequens:

Vt lit. D.

S. C. *Idem aversae typus.* AE. I. (Mus. Caes.)

Eadem aversae epigraphe, et idem typus obvii sunt in numis Neronis, quo loco animadverti, iis indicari Neronis in Circenses studium. Satis compertum, ab his Hadrianum nostrum alienum non fuisse, utut moderatum [c]), quod etiam tum patuit, quando decursionem equestrem (δρομον ἱππιον) Nemeis, et Isthmiis ludis intermissam Argivis restituit, ut narrat Pausanias [d]).

Vt lit. H.

DISCIPLINA. AVG. *Imperator adducta manu veste praecedens sequentibus pluribus militibus cum signis militaribus.* AV. AE. I. (Mus. Caes.) In aliis scribitur: DISCIPVLINA. AVG. (Vaill.)

Audiendus ad numi hujus intelligentiam Spartianus [e]): *Militem*, ait, *quasi bellum immineret, exercuit, tolerantiae documentis eum imbuens - - - cibis etiam castrensibus in propatulo libenter utens, hoc est: caseo, larido, et posca exemplo Aemiliani, et Metelli, et auctoris sui Trajani, multos praemiis, nonnullos honoribus donans, ut ferre possent ea, quae asperius jubebat; siquidem ipse post Caesarem Octavium labentem DISCIPLINAM incuria superiorum principum retinuit - - - exemplo etiam virtutis suae ceteros adhortatus, cum etiam vicena millia pedibus armatus ambularet, triclinia de castris, et porticus, et cryptas, et topia dirueret, vestem humillimam frequenter acciperet, sine auro balteum sumeret - - - delicata omnia undique summoveret, arma postremo eorum, supellectilemque corrigeret etc.* His consona refert etiam Dio [f]), qui et addit, ita ab eo milites omnes exercitos, et institutos,

---

a) Institut. Antiq. p. 69. b) Inscript. p. 83. c) Dio L. LXIX. §. 10. d) L. VI. p. 491. e) Cap. 10. f) L. LXIX. §. 9.

ut quae tum ab illo constituta sunt, ad sua usque tempora vim in disciplina militari obtinerent. Et Victor a): *Officia publica, et palatina, nec non militiae in eam formam statuit, quae paucis per Constantinum immutatis hodie perseverant.*

Antica incerta.

HERC. GADIT. *Hercules innixus clavae s. tria mala, hinc vir humi decumbens, illinc dimidia navis.* AV.

Hunc numum Tristanus sese ex Arschotanis numis hausisse profitetur b), quorum tamen exigua vulgo fides est. Verum ejus meminit quoque Vaillantius, et bina ejus exemplaria se vidisse testatur Florezius c). *Hercules Gaditanus* Tyro metropoli Gades translatus non modo in Hispania, sed ipsa Roma inclytus fuit, sic ut ex jure Romano ejus loci Hercules, quod plerisque aliis aliarum regionum diis negatum, bonorum heres supremis tabulis scribi potuerit d). Proponitur vero in numo Hadriani, cum quod urbs Gaditana Italicae ejus patriae vicina facile cum hac Herculis cultum communicavit, essetque mater Hadriani Domitia Paulina Gadibus oriunda, ut principio diximus, tum quod Hadrianus provincias omnes obeundo, easque beneficiis quaquaversum adficiendo Herculis quodammodo nomen, et honores sibi emeruit. Navis rem Gaditanorum maritimam haud dubie arguit; at viri decumbentis imaginem, quam plerique alii fluvium dixere, esse incerti explicatus, facile mihi cum laudato Florezio convenit. Forte non temere conjecero, esse imaginem Oceani. Sane in numis Tyri metropolis Oceanum viri eodem modo decumbentis specie propositum videmus, scripto juxta, ne is aliorsum accipiatur, vocabulo ΩΚЄΑΝΟC., notum vero, Gades ipsi Oceano fuisse adsitas. Similis figura viri humi decumbentis est etiam in numo Herculis Prodicii, quem dabimus infra sub P. M. TR. P. COS. III. Ceterum vide, quae Tristanus loco indicato ad hunc numum fuse commentatur. Huc etiam revocari possunt numi aurei, et argentei inscripti COS III. vel: P. M. TR. P. COS. III., et quorum typus est: *Hercules nudus, et adversus armis insidens d. clavam, s. fulmen.*

Vt lit. A.

LIBERAL. AVG. III. P. M. TR. P. COS. III. *Typus congiarii obvius.* In aliis: *Duae figurae sedentes, quae congiarium dispensant.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. B.

LIBERALITAS. AVG. III. S. C. *Typus congiarii obvius.* AE. I. (Mus. Caes.)

Vt lit. D.

LIBERALITAS. AVG. IIII. COS. III. S. C. *Imperator togatus sedens in suggestu, cui adstat Liberalitas, quae ex cornucopiae opus in subjecti civis sinum effundit.* AE. I. (Mus. Caes.)

Antica ignota.

LIBERALITAS. AVG. V. *Reliqua ignota.* Vide, quae mox *dicentur.*

Vt lit. H.

LIBERALITAS. AVG. VI. *Liberalitas stans.* AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

LIBERALITAS. AVG. VII. *Liberalitas*

a) In Epit. b) Comment. hist. Tom. I. p. 378. c) Medell. de Espann. Tom. III. p. 70. d) Vlpian. Fragm. XXV.

stans. AV. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

Eadem epigraphe addito S. C. *Typus, ut in Liberalitate IIII.* AE. I. (Mus. Farnes.)

Liberalitatem I. et II. vidimus ad annos V. C. 870. 871.

Liberalitas III. Videtur hanc exercuisse in ipso consulatu III., quoniam figura alia adsidet, quam non dubitem esse consulem conlegam.

Liberalitas IIII. De hac nihil eruo. Istud certum, quoniam Patris patriae titulus omittitur, eam contigisse ante annum V. C. 881.

Liberalitas V. De hac nimis obiter Vaillantius, ex cujus verbis colligi quidem potest, eam in numis, iisque rarissimis existere, sed eos describere negligit [a]).

Liberalitas VI. VII. Hae Patris patriae titulum jam addunt, ceterum in quos annos cadant, definiri nequit. Harum tamen postrema videtur esse ea, quam populo erogavit causa adoptionis Aelii summa IIS. ter millies [b]).

Vt lit. E.

LIBERTAS. RESTITVTA. PONT. MAX. TR. POT. COS. III. S. C. *Imperator togatus in suggestu sedens stante infra muliere, quae puellum, quem sinistra gerit, imperatori offert, alio ad latus dexterum adstante.* AE. I. (Mus. Caes.)

Ad hujus aversae explicatum nihil opportunum e veteribus eruo. An eo pertinet, quod refert Spartianus: *Liberis proscriptorum duodecimas bonorum concessit?* ac forte tum alia in eorum commodum constituit, quibus *Libertas restituta* dici potuit.

Vt lit. B.

LOCVPLETATORI. ORBIS. TERRARVM. S. C. *Imperator togatus sedens in suggestu, adstat Liberalitas, quae ex cornucopiae opes in sinum duorum civium infra stantium effundit.* AE. I. (Mus. Caes.)

Numus hic compendio magnificum Hadriani in omnis aetatis, ordinis, loci liberalitatem depraedicat, quare et typus in eo idem est cum illo, quem supra in nonnullis liberalitatis numis vidimus. Hadrianum egregie munificum ex hactenus dictis abunde intelleximus, ex quo magnificum *locupletatoris orbis terrarum* titulum sibi peperit, quae hic repetere superfluum foret. Vnicum Dionis locum, qui praesentem numum juvat, commemorare libet [c]): *Multa populis, ait, privatisque hominibus, multa etiam senatoribus, et equitibus largitus est; nec enim exspectabat, quousque rogaretur, sed agebat omnia, ut cujusque necessitas postulabat.* Vnde merito in marmore, quod supra in RESTITVTORI. ACHAIAE recitavi, de Hadriano adfirmare potuerit hierophantis Eleusinia:

Ἀσπετον ὃς πασαις πλουτον κατεχευε πολεεσσιν,

Qui urbibus omnibus immensas divitias profudit.

Vt lit. A.

P. M. TR. P. COS. III. *variis typis* in AV. AR. AE. I. II. III.

Numi sic inscripti magnam hujus aetatis monetae partem efficiunt. Ex his me-

a) Num. praest. T. II. p. 66. b) Spartian. in Aelio Caes. c) L. LXIX. §. 5.

morari meretur sequens:

Vt lit. A.

P. M. TR. P. COS. III. *Templum distylum, intra quod Hercules nudus stans d. clavam, quem mulier altera adstans a dexteris, altera a sinistris ad se invitare videntur, infra figura senilis decumbens.* AV. (Mus. Caes.)

Eximium hujus numi typum lubet Ciceronis ipsius verbis explicare [a]). *Namque Herculem Prodicium dicunt, ut est apud Xenophontem, cum primum pubesceret, quod tempus a natura ad deligendum, quam quisque viam vivendi sit ingressurus, datum est, exisse in solitudinem, atque ibi sedentem diu secum, multumque dubitasse, cum duas cerneret vias, unam Voluptatis, alteram Virtutis.* Vide de Prodicio hoc Hercule Xenophontem [b]), Themistium [c]), Quinctilianum, Maximum Tyrium, aliosque, quos recenset Potterus ad Clementis Alexandrini Paedagog. L. II. c. 10. Atque hanc subinde fabulam eleganter Silius Italicus seniori Africano applicuit [d]), serius monetarius noster Hadrianum cum Hercule contendens. Nam ut hic averso a voluptate animo austerum vitae genus est amplexus, et excisis ingenti labore monstris pacem terrarum orbi restituit, ita et Hadrianus posthabitis mollioris vitae illecebris maluit per insignem laborum tolerantiam peragrare orbem Romanum, atque in singulis ejus provinciis castigata praesidum avaritia, judicatis litibus, egenis sublevatis beneficentiae suae vestigia relinquere. Hadrianum per ipsos numorum typos saepe cum Hercule comparatum in hoc tractatu vidimus; an vero exstent etiam numi, qualem se apud praesidem Thuanum vidisse ait Casaubonus [e]), inscriptum: ΑΥΤ. Κ. ΑΔΡΙΑΝΟϹ. ϹΕΒΑϹΤΟϹ. ΗΡΑΚΛΗϹ. ΡΩΜΑΙΟϹ, et in quo ipse in ornamentis Herculeis spectatur, valde dubito. Verisimile est, numum hunc esse Commodi, qui *Hercules Romanus* dictus saepe est in numis tam Romanis, quam Graecis, quamquam revera in museo Theupoli inter numos maximi moduli pag. 778 recitetur numus, in quo Hadriani caput leonis pelle coopertum dicitur, si modo genuinus is putandus est. Quid sibi velit procumbens in imo vir senilis, mihi incompertum. Fluvium dicerem, si aut arundinem gestaret, aut urnae pro more innitereturs; sed neque tum ejus causam tenerem. Vide etiam, quo pacto Lucianus eandem Herculis Prodicii fabulam secum actam narrat [f]).

Vt lit. I.

PATIENTIA. AVGVSTI. COS. III. *Mulier sedens d. pateram, s. hastam.* AR. (Seguin Sel. num. p. 150.)

Suspicatus primum est Vaillantius, in hoc Seguini numo vocabulum CLEMENTIA a falsario concinne in PATIENTIA transformatum, conjectura nequaquam temeraria, quia in numis utrovis modo inscriptis idem est typus [g]). At fatetur Morellius, subinde alterum ejus numi exemplar Vaillantio obtigisse et ab hoc museo regio illatum, in quo

a) De Offic. L. I. c. 32. b) Memorab. Socrat. L. II. c) Orat. XXII. d) Punic. L. XV. v. 20. e) ad Spartiani Hadr. cap. 13. f) in Somnio. g) in notis ad Seguin. p. 414.

nunc bis habetur [a]). Aversam commode explicat cognitum Hadriani institutum, siquidem definiente Cicerone [b]) *patientia est honestatis, aut utilitatis causa rerum arduarum, ac difficilium voluntaria, ac diuturna perpessio.*

Vt lit. B.

PROVIDENTIA. DEORVM. S. C. *Imperator togatus stans d. extenta, s. volumen respicit aquilam superne advolantem, et scipionem unguibus deferentem.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Judice Tristano [c]) Hadrianus hoc typo suam in superos pietatem testatur, nimirum qui non crederet, sese aut fato, aut meritis suis, sed deorum providentiae debere imperium, quod ipsi statuentibus sic diis traditur misso per aquilam Iovis ministram scipione, seu sceptro imperii insigni, in quam rem opportune citat Eustathium, ex cujus sententia *aquila index est providentiae, et amoris, quo Iuppiter in humanum genus fertur.*

Vt lit. A.

PVDIC. P. M. TR. P. COS. III. *Mulier veluta stans dextera intra vestem abdita.* AR. (Mus. Caes.)

Pudicitia rarus est typus in numis Augustorum, at frequens in numis Augustarum. Pudicitiam probavit Hadrianus, quando eos ab aula removit, *qui apud Sabinam uxorem familiarius egerant, quam reverentia domus aulicae postulabat*, impudicitiam, quando *adultorum amore* (quos inter primum locum tenuit Antinous) *ac nuptarum adulteriis* erat irretitus, quod utrumque refert Spartianus. Fuit ergo per intervalla pudicus, et impudicus. At enim numi coaevi virtutes tantum principum memorant, relicta historiae post eorum obitum exarandae vitiorum mentione. Sic numi quoque frequenter Hadriani clementiam crepant, sed violentas mortes virorum illustrium eo vita functo collegit historia incorrupta.

Vt lit. B.

RESTITVTORI. ORBIS. TERRARVM. S. C. *Imperator togatus stans mulierem genu flectentem capite turrito, et s. globum tenentem sublevat.* AE. I. (Mus. Caes.)

Supra in numis geographicis abunde vidimus, quantum provinciis singulis benefecerit Hadrianus, quibus omnibus in unum collectis dignus est habitus, qui uno nomine *restitutor orbis terrarum* diceretur.

Vt lit. H.

ROMVLO. CONDITORI. *Romulus paludatus gradiens d. hastam, s. tropaeum super humero.* AR. (Mus. Caes.)

Romulum urbis conditorem magno honore ab Hadriano fuisse habitum, vel inde patet, quod diem, quo is Romam condidit, amplioribus caerimoniis sacrum esse voluit, ut conspeximus supra ad numum primum hujus seriei. Fingitur in numo praesente Romulus gestans spolia opima, eaque oblaturus Jovi Feretrio, quae Acroni Ceninensium regi in acie caeso detraxit, ut vulgo notum.

* * *

a) Specim. pag. 101. b) de Invent. L. II. c. 54. c) Comment. hist. Tom. I. pag. 358.

Vt lit. A.

SAEC. AVR. P. M. TR. P. COS. III. *Vir seminudus stans, et s. tenens globum, cui phoenix insistit, d. circulum contingit, quo totus ambitur.* AV. (Mus. Caes.) AR. (Vaill.)

Aversa hujus numi aureum imperante Hadriano saeculum depraedicat. Saecula ex metallis traxisse nomen, mythologorum inventum est. Quae beatiora fuere, iis ab auro, metallorum nobilissimo, indita appellatio. Tale sub Augusto exstiturum, si fides Virgilio, multis ante eventum saeculis Aeneae pater Anchises praedixit a):

Augustus Caesar, divum genus, AVREA condet
SAECVLA.

Sed fuere etiam saecula, quae cum ferrea essent, ac lutea, aurea nihilominus sunt dicta, quomodo decretum fuit a Commodo, ut aevum, quo principatum teneret, nominaretur saeculum aureum, idque in omnibus literis scriberetur b). Vtrum senatus imperante Hadriano per adulationem similem legem sciverit, incertum. Avem globo insistentem esse phoenicem, docemur ex numis inferioris aevi, in quibus non raro eadem volucris globo insistens adstituitur inscriptioni: GLORIA. SAECVLI. vel: FELIX. TEMPORVM. REPARATIO. Phoenicem esse aeternitatis symbolum, diximus in numis divi Trajani. Sed etiam longius aevum notat, quoniam diu vivere est creditus. Circulus haud dubie indicat orbem saeculi in se revoluti, nisi forte zodiacus est; nam si non fallit similis numi pictura Pembrockiana c), in eo zodiaci signa videntur. Vide de hoc numo plura apud Tristanum d), et Liebeum e).

Antica incerta.

S. P. Q. R. AN. F. F. OPTIMO. PRINCIPI. *scriptum intra lauream.* AE. I. (Vaill. Mus. Christinae.)

Antica incerta.

S. P. Q. R. AN. F. F. HADRIANO. AVG. P. P. *intra lauream.* AE. I. (Vaill.)

Adclamatio haec est, qua S. P. Q. R. A*nnum* N*ovum* F*austum* F*elicem* (nam sic legendas literas solitarias continuo docebimus) Hadriano auguratur. At fuit principibus duplex singulis annis annus novus, unus, communis omnibus, nimirum Kalendis Januariis, quo die strenae, id est: munuscula ultro citroque mitti consuevere, quae non raro plene inscripta fuere his verbis: ANNVM. NOVVM. FAVSTVM. FELICEM, ut nos docet Fabrettus f), ad quam inscriptionis normam legendae etiam, ut mox dixi, numorum praesentium literae. Etiam pro salute principis anni principio, nimirum III non. Januar. vota fuisse concepta, disputabimus in tractatu de numis Votorum. Alter annus novus principibus sacer fuit dies, quo imperium auspicati sunt, dictus et dies natalis imperii, atque hoc sensu revera Seneca in Apocolocynthesi diem III. id. Octobr., quo mortuus est Claudius, et imperare coepit Nero, vocat *annum novum, initium saeculi felicissimi.* Vter annus novus in his numis intelligatur, nam utroque recurrente

a) Aen. VI. b) Dio L. LXXII. §. 15. c) Part. I. tab. 17. d) Comment. hist. T. I. p. 368. e) Goth. num. p. 443. f) Inscript. p. 500. n. 36. 37.

concepta fuere pro principe vota, difficile est decidere, neque etiam decisum numos praesentes plus illustraverit. His ita disputatis audiendus etiam Havercampus numi hujus epigraphen sic explens: S. P. Q. R. *Anno Natali (scilicet urbis) Fieri Fecit* OPTIMO. PRINCIPI [a]). Nimirum huic polygrapho, cetera erudito sane, idem evenit, quod evenire solet polyphagis, qui, quoniam multum ingerunt, male digerunt. Quis enimvero fuit annus urbis natalis? non sane alius, nisi is ipse, quo Romulus urbem fertur condidisse. Ergo ante novem fere jam saecula hi sunt numi Hadriano a senatu dicati? Similis aversa est etiam in numo Antonini Pii, quem descriptum vide ad annum V. C. 892, item Alexandri Severi, quem vide in hujus Augusti numis vagis.

Vt lit. H.

S. P. Q. R. EX. S. C. *Templum decem columnarum variis statuis exornatum.* AE. m. m. (Buonarroti Osserv. ist. p. 16.)

Vt lit. H.

S. P. Q. R. *in area* S. C. *Templum decem columnarum.* AE. I. (Mus. Caes.)

Verisimile censet Buonarrotus, hoc templum illud ipsum esse, quod imperante Hadriano aedificatum fuisse Romae, et Veneri, mox infra ad numum VRBS. ROMA. AETERNA. dicemus. At enim templum in numis his propositum structum fuisse EX. S. C., numus prior manifeste eloquitur, at constat, templi Romae, et Veneris architectum fuisse ipsum Hadrianum. Omnino igitur incertum, cujus honori jubente senatu hae aedes surrexerint.

Vt lit. H.

TELLVS. STABIL. *Vir succincta veste stans d. forte ligonem, s. rastrum.* AV. AR. (Vaill. Mus. Caes.)

Vt lit. H.

TELLVS. STABIL. *Mulier humi sedens d. globum praegrandem contingit, s. forte vitem.* AR. In aliis *simul canistro innititur addito* S. C. AE. I. (Mus. Caes.)

HADRIANVS. AVGVSTVS. *Caput Hadriani ornatum pelle leonina.*

TELLVS. STABILITA. *Mulier humi considens dexteram globo imponit, circa quem pueruli, s. vitem.* AE. max. mod. (Theupoli.)

Et epigraphe, et typus allegorici sunt. Nimirum Hadrianus dicitur *stabilivisse tellurem*, dum repressis seditionibus intestinis, et profligato a bellis externis metu, ad haec coercita praesidum cupiditate pacem, libertatem, ac securitatem, quibus agricultura, et civium facultates nituntur, fundavit. Si genuinus est numus postremus, in quo Hadriani caput leonis exuviis tegitur, sed cujus mihi fides nonnihil videtur suspecta, habemus imperatorem collatum cum Hercule, qui similia agendo tellurem stabilivisse dici potuit. Ea explicatio magis mihi videtur idonea prae altera, quam obtulit Tristanus [b]), Hadrianum scilicet sua in deos pietate promeritum, ut tellus principio ejus imperii perpetuis, et horrendis vexata terrae tremoribus, quibus illustres Asiae urbes considerunt, stabilis deinceps consisteret. Istud illi persuasit ancora, quam in figurae stantis manu videre sibi visus est. At enim quae sint vere haec in-

a) Mus. Christin. pag. 65. b) Comment. hist. Tom. I. pag. 373.

strumenta, quae utraque manu gestat, tuto definiri nequit. Magis laborat explicatio Vaillantii, qui, quod figura stans d. tenet, antliam dicit, qua Hadrianus lacum Fucinum exsiccavit. Omnia in hoc judicio praepostera. Quaeritur primum, utrum lacus tantae capacitatis, et per aquarum molem saepe vicinis damnosus adactis antliis potuerit egeri? Deinde cum Spartianus dicat: *Fucinum lacum emisit*, satis apparet, Hadrianum eodem modo opus aggressum, quo olim Claudium, qui eundem lacum effosso monte, et ducto canali *emisit*, ut ait Suetonius [a]). Ope antliae aquas non emittimus, sed haurimus, attollimus, sugimus. Denique hanc ejus sententiam evertunt numi posteriores, qui globum exhibent, quo nemo dubitabit indicari tellurem, seu orbem terrarum, non vero exiguam terrae portionem egestu lacus agriculturae idoneam redditam. Simili inscriptione, et typo numum cudit Commodus ad annum V. C. 940. An vero et hic lacum Fucinum emisit? Animadvertendum etiam, cum in numo Domnae ad similem typum, qualem exhibent numi posteriores, nempe mulierem sedentem juxta globum, quem puelli obeunt, scriptum legatur: FECVNDITAS, inscriptione numorum praesentium *telluris stabilitae* indicari posse *tellurem* procurata liberorum procreatione, principe matrimoniis favente, et alimentorum ope juventuti destinatorum *stabilitam*.

Vt lit. D.

VIRTVTI. AVGVSTI. *Imperator eques leonem hasta confodit.* AE. max. mod. (Mus. Farnes.)

Hadrianum venatus fuisse studiosissimum, in ejus vitae compendio diximus. Ea autem fuit per multam, ac diuturnum usum dexteritate, ut aprum maximum uno ictu conficeret. In Mysia, sive Bithynia, quo loco feliciter est venatus, et ursam occidit, oppidum Hadrianotheras, *Hadriani venationem*, condidit. Equus, cui in praesente numo insidet, forte est nobilis ille Borysthenes, quo in venationibus uti solebat, cuique mortuo monumentum aedificavit, erexitque cippum ejus laudes epigrammate eloquentem. Quod vero propius ad numi praesentis typum pertinet, est, quod leonem manu sua stravisse feratur. Inter periculosa haec studia jugulum, et coxam fregit, ut nonnihil crure claudicaret. Haec Spartianus, et Dio [b]). Narrat etiam Athenaeus [c]), Hadrianum in Libya Alexandriae vicina venatum immanem leonem Maurum, cujus metu tota vicinia solum vertit, confecisse.

Vt lit. H.

VENERIS. FELICIS. *Venus sedens d. Victoriolam, s. hastam.* AV. AR. (Mus. Caes.)

Vt lit. H.

VRBS. ROMA. AETERNA. *Roma sedens in templo sex columnarum d. globum s. hastam.* AE. max. mod. (Theupoli).

Vtrumque numum conjungo. Hadrianum Veneri, et Romae aedificasse templum, cum ex aliis, tum Dione constat [d]). Addit, eum ipsum fuisse hujus aedis architectum, occisumque ejus

a) In Claud. c. 20. b) L. LXIX. §. 10. c) L. XV. p. m. 677. d) L. LXIX. §. 4.

juſsu Apollodorum, architectum ejus aetatis celeberrimum, cujus saepe in Trajano mominimus, quod quae Hadrianus in ejus structura adversum architectonicae leges peccaverat, liberius carpserat. Teste Spartiano hoc *templum Vrbis fuit ingenti molimine, ita ut operi etiam elephantes XXIV. adhiberet.* Supra ad primum hujus seriei numum vidimus testimonium Athenaei narrantis, conditum ab hoc fuisse Fortunae Vrbis templum, quo loco et commemoravi solennia, quibus natalem urbis condecoravit, testimonia luculenta ejus in urbem dominam adfectus. Eusebius, et Cassiodorus aedificatum hoc templum statuunt anno II. Olympiadis CCXXVII., qui respondet anno V. C. 883. Horum posterior explicate: *Templum Romae, et Veneris factum est, quod nunc Vrbis appellatur.* Consentit in tempore et Phlegon, qui addit: *Hadrianus Apollodorum architectum occidit, quod is templum Veneris, et Romae a se aedificatum reprobavit* a). Vtriusque numinis hac in aede cultum in sera adhuc tempora durasse, testis locuples est Prudentius sic eum perstringens b):

Delubrum Romae (colitur nam sanguine et ipsa
More deae, nomenque loci ceu numen habetur,
Atque urbis, Venerisque pari se culmine tollunt
Templa, simul geminis adolentur thura deabus.)

Idem templum videtur innuere Joannes Lydus in opere *περι μηνων*, cum narrat: Εν ταυτῃ τῃ ἡμερᾳ Τραιανος τῃ παντων Τυχῃ καθιερωσε ναον, θεσπισας κατα τον ἱερον νομον μηδενα παρα τον θυσαντα γευεσθαι της θυσιας. *Eodem die* (sc. Kalendis Ianuariis) *Trajanus omnium Fortunae dedicavit templum, decreto, ne quis juxta sacrum morem oblatas carnes praeter sacrificantem gustaret.* Haud dubie is *Trajanus* scripsit pro *Hadrianus*, cujus generis sphalma facile condonamus inferioris aevi scriptori.

Antica incerta.

VENERI. GENETRICI. *Venus stans d. Victoriolam tropaeophoram, s. hastam, et clypeum.* AV. (Vaill.)

Veneris genetricis epigraphe nunc primum occurrit, obvia deinceps, sed in numis Augustarum. Causam, cur ea apud Romanos tanto in honore esset, dedit Macrobius c). Nimirum cur Aprilis Veneri sacer esset, *hanc Romulo fuisse adserunt rationem, ut primum quidem mensem a patre suo Marte, secundum ab Aeneae matre Venere nominaret, et hi potissimum anni principia servarent, a quibus esset Romani nominis origo, cum hodieque in sacris Martem patrem, VENEREM GENITRICEM vocemus.*

Vt lit. H.

VICTORIA. AVG. *Mulier alata gradiens d. stolam a pectore diducit, s. ramum.* AR. (Mus. Caes.)

De hac Victoria Nemesi recole, quae dixi ad numos Claudii inscriptos: PACI. AVGVSTAE. pag. 236.

Vt lit. H.

Sine epigraphe. Pons octo columnis, quibus totidem statuae insistunt, ornatus. AE. max. mod. (Num. max. mod. Lud. XIV. Vaill. in AE. I. et m. m.)

---

a) In Eusebio Scaligeri. b) Contra Symmach, L. I. v. 219. c) Saturn. L. I. c. 12.

Est hic pons Tiberi impositus, et ab Hadriano dictus Aelius teste Dione [a]. Ejus meminit etiam Spartianus [b]: *fecit et sui nominis pontem.* De numo hoc sic Baldinus [c]: *dummodo sit indubitatae antiquitatis, a peritis enim pro suspecto habetur.* Sane in Caesareo quoque museo ejus exemplum adest, sed haud dubie spurium.

Vt lit. H.

Sine epigraphe. Isis cum flore loti in capite cani praegrandi currenti insidet, d. sistrum, s. hastam. AE. II. (Mus. Caes.)

Idem typus exstat in aeneo II. formae item anepigrapho Faustinae senioris apud Theupoli, et in numo Fl. Iuliani musei Caesarei inscripto: VOTA. PVBLICA. Eum explicatum vide in numis: VOTA. PVBLICA, quos post ejusdem Juliani numos recitabimus.

DIVVS HADRIANVS.

DIVVS. HADRIANVS. AVG. *Caput nudum.*

CONSECRATIO. *Aquila globo insistens.* AV. (Mus. Caes.)

Senatus ob caesos complures illustres ordinis sui viros, de quibus egi supra in synopsi ejus vitae, tam inflammato erat in Hadrianum odio, *ut acta ejus fieri irrita vellet, nec appellatus esset divus nisi Antoninus rogasset. Templum denique ei pro sepulcro apud Puteolos constituit, et quinquennale certamen, et flamines, et sodales, et multa alia, quae ad honorem quasi numinis pertinent.* Haec Spartianus [d]. Similia Dio [e], et Eutropius. Addit Victor [f], postquam subito prodivere, quorum imperatum quidem ab Hadriano exitium fuit, sed quos ejus furori studiose subtraxit Antoninus, tum senatores suos quique complexi censuere, quod principio abnuerant. De certamine quinquennali apud Puteolos constituto consule, quae in Antonino sub titulo *Pius* notabo. L. Fabius Cilo dicitur SODAL*is* HADRIANAL*is* adhuc imperante Severo in binis marmoribus, quae post alios emendatius edidit insignis Marinius [g].

* * *

DIVO. HADRIANO. *Caput radiatum.*

CONSECRATIO. *Aquila stans expansis alis.* In aliis: *Ara ignita.* AR. (Mus. Caes.)

Sunt argenti impuri, multoque serius signati, de quo numorum genere agetur in tractatu de numis consecrationis.

De numis aeneis maximi moduli.

Sub Hadriano cudi coepti numi, quos proprie *maximi moduli* appellamus, nimirum qui seu mole, seu volumine numos primae formae excedunt, et nota solita S. C. fere constanter abstinent, neque adeo eidem usui videntur servisse, cui reliqua moneta aenea. Istud hic ὡς ἐν παρόδῳ monuisse suffecerit, nam de hoc argumento jam egimus olim in Prolegomenis generalibus Vol. I. cap. V. et X. Iuvat tamen hoc loco commemorare orationem a Winkelmanno parum consulte prolatam. *Observan-*

a) L. LXIX. §. 23. b) Cap. 19. c) in Vaill. edit. Rom. T. I. p. 68. d) in Hadr. ub fin. e) L. LXX. §. 1. f) in Caess. g) Iscriz. Alban. p. 50.

dum hoc loco, inquit [a]), *numos imperatorum aeneos maximae formae nonnisi sub Hadriano feriri coepisse. Quo constituto omnes illi, qui Vindobonae in museo Caesareo servantur, adulterini putandi sunt.* Fuere, qui haec eruditi ejus viri verba sic caperent, tanquam omnes ejus thesauri numi aenei maximae formae essent condemnandi, quos inter video fuisse cl. abbatem Fea [b]). Verum satis docet verborum contextus, Winkelmanno intellectos tantum fuisse numos ejus musei illos, qui Hadriani imperium praecedunt. Sed et istud adserendo turpe admisit peccatum. Si enim librum, qui eorum numorum tabulas aeneas continet, inspexisset, vidisset continuo, numos ejus musei plerosque Hadriani imperio priores esse ex contorniatorum genere, servatumque et hic ineptum morem, imperatorum lacunas barbara hac infimi aevi merce explendi. Eodem pacto omnibus fere aliis, iisque praestantissimis museis eandem poterat ignominiae notam inurere. At vero jam satis cognita sunt Winkelmanni inconcinne scripta, quoties numismatica tractat. Ceterum injustam hanc censuram abesse video in Winkelmanni editione secunda Vindobonensi.

De numis aeneis III. formae.

De hujus generis moneta ad singulos fere imperatores praecedentes aliquid monuimus. Ejusmodi sub Hadriani quoque habentur, etsi rariores, quorum nonnulli sunt typo perelegante. Typi fere numinum attributa offerunt, ut: *lyram, fulmen, aquilam inter pavonem, et noctuam.* Insignior unus musei Caesarei:

Vt lit. D.

COS. III. S. C. *Mulier capite turrito rupi insidens d. spicas, ad pedes fluvius emergens.* AE. III.

Hic typus frequens est in numis urbium Ciliciae, et Syriae latius sumptae, quo suum ad illustriorem quendam fluvium situm volebant indicare. At fere proprius fuit hic typus Antiochiae Syriae Oronti adsitae, cujus etiam genium hoc typo significari non vane suspicor. Merebatur autem Antiochia cum Hadriano connecti, quem in hac urbe imperium adivisse pridem docuimus, atque hanc unam causam fuisse existimo, cur tot, ac tam magnificis aedificiis urbem exornaverit, si vera sunt, quae perhibet Malala chronographus [c]). Narrat quidem Spartianus, Hadrianum *Antiochenses inter haec ita odio habuisse, ut Syriam a Phoenice separare voluerit, ne tot civitatum metropolis Antiochia diceretur.* Verum haec contigisse serius, ipsa verba *inter haec* docent, nempe quo tempore perlustrandis provinciis erat intentus, praesentem vero numum satis mature fuisse signatum, docet omissum in eo Patris patriae elogium.

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum numi frequentes sunt, quorum epigraphe Graeca est, etiam argentei drachmae pondere, quo-

a) Hist. art. pag. 410 edit. Dresd.
b) Storia delle arti Vol. II. pag. 389. nota A.
c) Lib. XI.

rum plurimos Hadriano imperante Amisi Ponti percussos habemus. Sunt etiam nonnulli similes signati Caesareae Cappadociae, et in aliis urbibus ignotis, quos vide apud Vaillantium, et in Supplementis Khellii.

Exstant etiam argentei maximae formae in urbibus Graecis cusi, ex quibus insigniores sunt duo Tarsenses, quorum unus in aversa habet: ΑΔΡΙΑΝΩΝ. ΤΑΡϹΕΩΝ typo *Aquilae harpae insistentis*, quem olim ex museo Caesareo edidi, et illustravi [a]). Alter cum capite hinc Hadriani, illinc Sabinae, quem integrum dabimus infra in numis hujus Augustae.

At multo plures sunt argentei maximae formae, quorum epigraphe Latine peragitur. Hos non solum ipsa moles arguit extra urbem percussos, ut jam alias saepe inde ab Augusto monui, et hoc loco apertius profitetur Vaillantius ipse, sed etiam typi certis urbibus proprii. Sunt vero:

COS. III. *Duae Nemeses stantes.* (Vaill.) Typus Smyrnae.

— — *Iuppiter togatus stans d. aquilam, s. hastam.* (Vaill.) Typus Laodiceae Phrygiae.

— — *Iuppiter Labrandensis stans d. aquilam, s. bipennem.* (Mus. Caes.) Typus est regum Cariae, et Mylasae Cariae, de quo vide numos hujus urbis.

— — *Miverva stans, etiam in nonnullis intra templum.* (Vaill.) Forte Amisi, vel Sidetum.

— — *Apollo Actius stans.* Vaillantius hujus numi praeco censet, numum signatum Nicopoli Epiri, sed vereor, ut exstet numus argenteus cum imperatoris capite in urbe Graeciae Europaeae signatus.

COS. III. *Aesculapius stans.* (Vaill.) Typus Pergamenus.

— — *Figura barbata stans d. tridentem, s. aquilam, pro pedibus Cerberus.* (Vaill.) Typus sane insolens, qui uno signo trium deorum fratrum attributa complectitur. Sed urbem, in qua hic numus signatus, non reperio.

— — *Fasciculus sex spicarum.* (Vaill.) Typus tritus in numis hujus formae per omnes fere hactenus Augustos, etsi de patria non satis constet.

Praeterea typos alios ignobiliores, quos omnes vide apud Vaillantium.

Huc etiam pertineant argentei similis formae, iique satis obvii, quorum similes jam vidimus in moneta praecedentium imperatorum:

DIANA. EPHESIA. *Diana Ephesia stans.* (Mus. Caes.)

COM. BIT. (*Commune Bithyniae.*) *Templum, cujus peristylio inscriptum:* ROMSPAVG. (Mus. Caes.) De hoc numo, una cum aeneis m. m. inscriptis: ΚΟΙΝΟΝ. ΒΕΙΘΥΝΙΑϹ. egi in numis Bithyniae.

Illustris praeterea est sequens:

IMP. CAESAR. AVGVSTVS. *Caput Augusti nudum.*

HADRIANVS. AVG. P. P. REN. *Figura togata stans d. duas spicas praefert, sinistra togae involuta.* AR. m. m.

a) Sylloge I. pag. 47.

Vide variorum, measque de singulari hoc numo conjecturas a me propositas in Prolegomenis ad numos Familiarum pag. 102.

Addendus denique:

ЄΤΚΛЄΙΔΗС. *Caput barbatum laureatum*. In antica est caput Hadriani. Numus haud dubie aeneus, et urbis incertae a). Notus Euclides insignis a disciplinis mathematicis famae.

De nomine *Olympii*, quod plures Graeciae urbes Hadriano impertivere, vide proxime sub *Titulis*.

Metalla.

Numos Hadriani, qui *metalla* memorant, in numis Trajani sub eodem titulo recensuimus.

MAGISTRATVS et HONORES.

Consul.

Tertio consules, cum ipse ter fuisset, plurimos fecit b). Modus quem in ineundo hoc magistratu tenuit, supra in annalibus propositus est, neque chronologiam vexat.

Pater patriae.

De adoptato ab Hadriano patris patriae titulo haec prodidere historiae, et annalium conditores. Orosius c): *Idem quoque continuo pater patriae in senatu ultra morem majorum appellatur.* Spartianus d): *Patris patriae nomen delatum sibi statim, et iterum postea distulit, quod hoc nomen Augustus sero meruisset.* Chronicon Eusebii ad annum Hadriani XII. et V. C. 881 sic ait: *Hadrianus imperator PATER PATRIAE appellatur, uxorque illius Augusta.* At ejus interpres Hieronymus, tum et Fasti Siculi utramque appellationem ad annum V. C. 879 retrahunt.

Numi sequentem rationem tenent:

Numi consulatus I., id est: signati a mense Augusto anno V. C. 870 usque ad proximas Calendas Ian. In horum aliis titulus P. P. additur, in aliis omittitur.

Numi consulatus II. sive signati V. C. 871. In his omnibus titulus P. P. abest, si forte demas unicum musei Carpinei editum a Buonarrotio, sed de quo agetur infra.

Numi consulatus III., sive signati a Kal. Ian. V. C. 872 usque ad exitum Hadriani. Rursum in horum aliis hic titulus additur, in aliis omittitur. Observo tamen, in omnibus hujus consulatus numis, in quibus occurrit Hadriani protome, et nomen TRAIANI reliquis adhuc ejus nominibus additum, et qui omnes secundum ea, quae in prolegomenis ad numos consulatus III. monui, primis hujus consulatus annis signati sunt, titulum P. P. perpetuo abesse, et abesse etiam in numis, qui per epigraphen sese ANN. DCCCLXXIIII. urbis conditae percussos ipsi profitentur. Nam non moror aeneum similem a Mediobarbo ad hunc annum descriptum, in quo P. P. additur. Plus tribuo numis iis hujus argumenti, quos suo loco descripsi.

a) Spon Miscell. p. 140. b) Spartianus. c) L. VII. c. 13. d) Cap. 6.

Ttt 2

Procedant et marmora.

In horum nullo, cujus auctoritate niti possit historia critica, Hadrianus dicitur P. P. ante trib. potestatem XII. Ejus causa videri potest insigne marmor positum in TR. P. II., quod *reliqua vetera abolita dicit* [a]). Columna milliaria posita in eadem trib. potestate II. [b]) Aliud illustre TR. P. V., in quo leguntur termini pomoerii restituti [c]). Aliud monumentum publicum TR. P. VI., in quo Hadrianus dicitur viam Suessanis municipibus sua pecunia fecisse [d]). Elegans tabula marmorea cardinalis Carpinei cum TR. P. X. [e]) Tabula marmorea, in qua Hadrianus TR. P. XI. perhibetur templum deae Cuprae restituisse [f]). Praetereo complures lapides alios concordes; nam nonnisi monumentis publicis lubet sententiam meam stabilire.

At vero monumenta demum, quae trib. potestatem XII. memorant, omnia, quod norim, Hadrianum *patrem patriae* appellare incipiunt, cujus causa citare liceat unam tabulam aeneam, ut ajunt, honestae missionis [g]), et continuatur sedulo hic titulus per reliquos tribunatus, cujus exempla proferre non attinet, quoniam hoc loco solum agitur, quo anno hic titulus addi coeperit. Non me fugit, per Gruteri, et Muratorii opus non paucas spargi inscriptiones, in quibus Hadrianus jam ante hanc trib. potestatem XII. patris patriae honore adficitur. At vero qui has in examen vocare volet, deprehendet facile, earum nullam ejus esse auctoritatis, quae latam a me legem possit infringere, aut cum illustribus monumentis a me proxime laudatis componi; atque etiam ut istud demus, quis erit, qui spondere audeat, additas epigrammati notas chronologicas rite fuisse exceptas, sic ut pro TR. P. VII. non potius legendum sit TR. P. XII. et COS. III. pro COS. II.? Sed de simili vulgatorum marmorum perversitate vide quae multo plura monebo in tractatu de tribunicia potestate. Nequaquam dissimulo, opponi posse numum, qui propositae regulae dicam impingit, a Buonarrotio editum [h]), qui talis esse fertur: HADRIANVS. AVGVSTVS. *Caput laureatum*. Ӿ. COS. II. P. P. *Cybele quadrigis leonum invecta*. Satis esto animadvertere, nullum numum consulatus II. hactenus cognitum offerre memoratam hanc capitis epigraphen, aut etiam caput quale pictura exhibet, loco protomes, quam hoc anno fuisse in usu, in prolegomenis ad numos consulatus III. affatim probavi. Quare in praesente numo aut legendum COS. III., aut is adulterinis accensendus, quorum artifices subtiliora haec criteria perspecta non habuere.

Sed argumentum ex validissimis unum, quod ex Alexandrinis Hadriani numis peto, huc distuli. Sunt in museo Caesareo numi duo hujus classis, in quorum antica: *Caput et epigraphe Hadriani*, in adversa: ΠΑΤΗΡ. ΠΑΤΡΙΔΟC. *Duae dextere junctae*; in horum uno additur: L. IB., in altero L. IΓ.

a) Grut. p. X. b) Grut. pag. 154. 6. c) l. c. pag. 198. 1. d) l. c. pag. 151. 3. e) l. c. pag. 249. 1. f) l. c. pag. 1016. 2. g) l. c. p. 573. 2. h) Osserv. istor. tab. I. n. 1.

Secundum Alexandrinorum calculum annus Hadriani IB. exit die XXIX. Augusti V. C. 881, eodemque incipit annus IΓ., quod tempus illud ipsum est, quo patris patriae titulum ab Hadriano adscitum dixi, et satis apparet, placuisse Alexandrinis, novum istud elogium, quo Hadrianus per modestiam tamdiu abstinuerat, cum primum ejus suscepti nuncius appulit, in moneta publica promulgare. Sane in nullo Hadriani numo Aegyptio, qui antea, vel post signatus est, ea patris patriae epigraphe legitur, ut certius intelligas, decus istud tum primum arcessitum, et continuo subitae causa laetitiae in numis jactatum.

Observandum denique, nequaquam in numis pro monetarii arbitrio titulum P. P. vel additum fuisse, vel omissum, in qua sententia fuisse Tillemontium video [a]). Ex quo sequeretur, in praesente negotio numos appellari non posse. Quin constat potius, in omittendis reliquis omnibus titulis minus fuisse anxios ejus aevi monetarios, quam in titulo patris patriae, ex quo eum imperator adoptavit.

Quapropter testimonio marmorum, et numorum Alexandrinorum, qui receptum ab Hadriano patris patriae elogium in trib. potestate XII., aut saltem exeunte XI. evincunt, firmatur oraculum Eusebii, illud anno V. C. 881 adsumptum adserentis, in quem annum revera uterque is Hadriani tribunatus incidit. Sed enim an continuo abjiciemus fidem numismatum obviorum, qui Hadrianum mox ab adito imperio *patrem patriae* appellant, et historicorum, qui eundem titulum in primis numerant, qui ei imperium auspicanti delati sunt? Tantum istud abest, ut utrique etiam se mutuo confirment. Nimirum secundum Spartianum, et Orosium statim audita Hadriani adoptione, et Trajani morte ei absenti delatum fuit patris patriae nomen. Ergo hoc decreto illud continuo insertum fuit monetae, quae in urbe Hadriani nomine signata est. Igitur primi Hadriani numi habentor, qui hunc titulum ostentant. Teste eodem Spartiano imperator eum sibi delatum distulit. Quod cum senatui renunciatum esset, (nam Antiochiae tum Hadrianus aberat) intellecta principis voluntate vetuit deinceps hoc elogium monumentis publicis inseri, donec illud princeps ultro admitti velet. At vero datum jam fuit in provincias exemplum, atque in his etiam duraverit, cum jam in urbe abstineretur. Quae sane sola causa putanda est, cur, quamvis demus etiam, marmora recte fuisse descripta, tamen serius etiam in marmoribus Dacicis, et Hispaniensibus titulum hunc illegitime additum legamus. Serius denique Augusti exemplum secutus Hadrianus illum admisit, et quidem, ut definivimus, V. C. 881, eoque perpetuo deinceps usus est. En salvam numorum, marmorum, et historicorum concordiam, quorum apparens dissensus recentioribus crucem fixit, ac praecipue Tillemontio [b]). Quam belle cum tempore suscepti ab Hadriano P. P. tituli conspiret tempus admissae a Sabina

a) Tom. II. Part. III. p. 955. b) Nota I. in Hadr.

Augusteae appellationis, infra in hujus vita exponemus.

Trajanus, Optimus, Germanicus, Dacicus, Parthicus.

In nomina haec Hadriano per adoptionem jus partum. Trajani nomen adhuc primis consulatus III. annis in numis retentum, ut dixi in prolegomenis ad numos consulatus III. Reliqua nomina primo Hadriani anno obvia, sed jam coepere fastidiri anno altero. Nam, ut tum dixi, in solis Trajani consecrati numis leguntur, tandem in consulatus III. moneta omnino reticentur.

Olympius.

Insolitam hanc, et superum regi propriam appellationem Graecorum adulatio cum Hadriano communem esse jussit, ut docent copiosa marmora, praecipue Atheniensia, et numi. Complura marmora hunc titulum prodentia vide apud Muratorium [a]). Numi, in quorum antica reliquis Hadriani titulis additur ΟΛΥΜΠΙΟϹ, sunt Cyzici, (Mus. Albani.) Ephesi, (Mus. Pisani.) Laodiceae Phrygiae, (Theupoli.) Tarsi in insigni tetradrachmo musei Caesarei, a me olim vulgato [b]), et aliarum plurium. Conferendi ejus elogii auctores fuere Athenienses, nequaquam novo ingenio, nam hoc titulo jam pridem Periclem suum ornavere Iovi propter eloquentiae vim comparatum [c]). Sed in Hadriano causa fuit, quod is Iovis Olympii templum immensae molis apud Athenienses perfecit, et dedicavit, de quo videantur Spartianus, Dio [d]), Pausanias [e]). Hujus causa et ludi *Hadriana Olympia* a Graecis urbibus passim constituti, quorum meminere Philostratus [f]), marmor Cyzicenum [g]), aliaque, de quibus vide notam Olearii ad dictum Philostrati locum. Biagius ex museo Naniano vulgavit aram dedicatam ΑΔΡΙΑΝΩ. ΒΑΣΙΛΕΙ. ΟΛΥΜΠΙΩΙ. ΔΙΙ. ΔΩΔΩΝΑΙ. *Hadriano imperatori Olympio Iovi Dodonaeo* [h]). Ne tamen nimium coelesti hoc cognomine sese efferat Hadrianus, meminerit, ab iisdem Atheniensibus teste Dione Chrysostomo Olympium quoque vocatum fuisse hominem, incertum quem, ex ignobili quopiam Phoenices vico oriundum [i]), nec longum tempus, et eodem nomine Graeci Commodum orbis pestem cohonestabunt testibus Ephesiorum numis.

Imperator.

Iteratum ab Hadriano imperatoris titulum ex numis ignoramus. Plus lucis suppeditant marmora, a quibus docemur, Hadrianum toto imperii tempore semel tantum, neque amplius, hunc honorem auxisse. Ita in praegrandi basi marmorea apud Gruterum leguntur hae notae: TR. P. XX. IMP. II. COS. III. P. P. [k]). In alio lapide apud eundem: TR. P. XXI. COS. III. IMP. II. P. P. [l]). Si fides inscriptioni, quam Gruterus ex Panvinii commentariis hausit [m]), imperator II., atque postremum jam fuit in trib. potestate III., quae cadit in

a) Pag. 234. 235. b) Sylloge I. pag. 47. c) Plutarch. in Pericle. d) L. LXIX. §. 16. e) L. I. pag. 42. f) in Polemone p. 530. g) Caylus Rec. Tom. II. pag. 211. h) Monum. Graec. pag. 57. i) Orat. XXXI. p. 346. k) pag. 249. 8. l) pag. 252. 2. m) pag. 248. 8.

annos V. C. 872. 873, et revera circa hoc tempus Sarmatas per legatos vicit. Fuerunt quidem deinceps etiam per imperium motus, ut Mauretanicus, et multo atrocior Iudaicus ab Hadriano feliciter repressi, non tamen ex his placuit imperatorium decus iterare, sive quod nullam bello gloriam quaesivit, sive quod bellum Iudaicum vel ipsi victori adeo fuit cruentum, ut, cum ejus felicem exitum senatui perscriberet, non uteretur solito literarum exordio: *ego, et exercitus valemus* a). Veriorem causam existimo, quoniam memorati motus non erant externorum Romani imperii hostium, sed subjectorum populorum, quos satis habuit ad obsequium revocare nullo alio quaesito honore bellico.

PRETIVM.

Commatis Romani:

Aurei, et argentei	C.
Aenei max. mod.	RRR.
Aenei I. et II. formae	C.
Aenei III. formae	R.

Commatis peregrini:

Argentei max. mod.	RR.
Argentei III. formae	R.
Aenei urbium liberarum	R.
Coloniarum	RR.
Alexandrini	C.

SABINA.

Sabina Trajani ex Marciana sorore, et hujus filia Matidia proneptis. Patrem historia non prodidit. Vivo adhuc Trajano, sed neque hoc magnopere volente, Hadriano per Plotinae huic faventis artes matrimonio conjuncta est b). At enim invito Hymenaeo has initas fuisse nuptias, utriusque dissensus, etsi *concordiam Augustam* constanter crepent numi, et qui postremo Sabinae fatalis fuit, abunde comprobavit. Objecti primum uxori amores virorum, perinde quasi turpior esset amor sexus disparis, quam paris, qua infamia praecipue laboravit Hadrianus. In ea animorum aversione pars utraque odium alere non destitit; nam Hadrianus uxorem, quod morosa esset, et aspera, se fuisse dimissurum ferebat, si privatus fuisset c); illa palam jactare, quam im-

a) Dio L. LXIX. §. 14. b) Spartian. c) Spartian.

mane ingenium pertulisset, et elaboravisse, ne ex eo ad humani generis perniciem gravida fieret [a]). Desperato utriusque consensu ad extremum prope servilibus a marito injuriis adfecta, denique ad mortem voluntariam compulsa est [b]), non sine fabula propinati per occultum veneni. Ex verbis Spartiani istud referentis colligitur, factum istud circiter biennio ante mariti mortem; alii multo arctius tempus constituunt [c]). Et vero ex numo Amisenorum, quem infra producam, et altero Alexandrino cum anno KA., liquet, eam in autumno V. C. 889, nimirum altero ante Hadriani excessum anno adhuc fuisse superstitem.

Augustae titulo fuisse honoratam, numi palam testantur. Hieronymus in Chronico, et Chronicon paschale eodem anno Hadrianum dictum *patrem patriae*, et Sabinam *Augustam* statuunt, annumque adsignant V. C. 879. Vtrumque etiam conjungit Orosius, sed factum illud contendit mox imperii initio [d]). Verum supra in Hadriano docui, (sub titulo patris patriae) probabiliorem esse Eusebii sententiam, titulum patris patriae in annum V. C. 881 differentis. Igitur in Sabina quoque differendus *Augustae* titulus, si modo verum est, quod sane verisimile est, eodem anno utrique novum hunc honorem accessisse. Etenim constat ex Plinio [e]), Plotinam, et Marcianam tamdiu deprecatas Augustae appellationem, quamdiu Trajanus patris patriae nomen recusasset, quarum exemplo recente forte et usa Sabina hunc honorem non maturius appetiverit. Huic disputationi lucem quoque adfundet numus Tarsensis, quem intra dabimus, et consulendus etiam numus I. commatis Romani. Numi Sabinae Alexandrini certae fidei annum ι-imum dant IΓ., hoc priorem nondum vidimus, ut in horum tractatu diximus. Coepit is exeunte Augusto V. C. 881, quo praeclare confirmatur initium Augustei hujus in Sabina tituli supra ad eundem annum fixum. Quare frustra Scaliger Eusebium in Sabina Augustae elogium differentem vellicat, adserens, illud competere uxoribus, simul ac mariti a senatu Augusti dicti sunt.

In divarum numerum fuisse relatam, numi *divae Sabinae* docebunt.

Matrimonium fuisse sterile, continuo diximus.

Si quid valet scriptorum nostri aevi, et antiquariorum consensus, binas Augustas, quibus *Iuliae Sabinae* nomen fuit, agnoscere cogemur, unam, quae fuit Titi Aug. filia, alteram in qua nunc versamur, Hadriani uxorem. Demonstravimus in numis Iuliae Titi, huic Augustae nunquam fuisse *Sabinae* nomen, illudque unis Goltzii mendaciis deberi, quae deinde eruditorum omnium commentarios infecere. Idem nunc de Hadriani uxore judicium, cujus alterum nomen *Iuliae* sola iterum Goltzii officina doliaria finxit. Certe illud monumenta veterum omnia, si modo fide digna sunt, inficiantur. Vulgavit Pocockius epigramma, quod in Memnonis crure legitur hujus sententiae [f]):

---

a) Victor in Epit. b) Victor l. c. c) Tillemont. p. 450. d) L. VII. c. 13. e) Paneg. c. 84. f) Inscript. ant. p. 82.

ΙΟΤΛΙΑ ΒΑΣΙΛΙΣΣΑ
ΟΤΕ ΗΚΟΤΣΕΝ ΙΟΤΛΙΕΩΝΟΣ
Ο ΣΕΒΑΣΤΟΣ ΑΔΡΙΑΝΟΣ

quod deinde sic Latine reddere non dubitavit: *Iulia Augusta quando audivit Iulia nepos Adrianus imperator*, et deinde adserere, isthoc *Iuliae* nomine intelligendam Iuliam Sabinam. At nos magis rigidi, atque severi non audimus testimonium usque adeo corruptum, ut sanum ex illo sensum nequeas elicere. Enimvero inter ejusdem Memnonis inscriptiones semel atque iterum Augustae nostrae fit mentio, sed quae tum semper Sabina tantum, nunquam Iulia vocatur. Sabinam ergo Iuliam agnoscat is, cui Goltzius auctor fide dignus videbitur, qui in Thesauro suo numum Graecum protulit cum nominibus Iuliae Sabinae.

Partes anticae.

A. SABINA. AVGVSTA. *in omni metallo.*

B. SABINA. AVGVSTA. IMP. HADRIANI. AVG. *epigraphe rarissima in AE. II. musei Caesarei. Causam dabimus in numo I. ex sequentibus.*

C. SABINA. AVGVSTA. HADRIANI. AVG. P. P. *in omni metallo, et forma.*

Capitis in Sabina duplex est cultus, alius inde a Iulia Titi filia in Augustorum numis conspicuus, nimirum quem describit coaevus Iuvenalis [a]):

Tot premit ordinibus, tot adhuc compagibus altum
Aedificat caput.

Alius humiliore frontis ornatu capillis diademate quodam revinctis, et in occipite in nodum collectis. Videtur ergo imperante Hadriano mundus muliebris magnas vices passus, novis constitutis a feminarum senaculo legibus, sed quas paullo post evertet recentius Faustinae ingenium.

Partes aversae.

Vix memorabile quid offerunt Sabinae numi. Argumenta perpetua: CONCORDIA. AVG. — IVNONI. REGINAE. — PIETAS. — PVDICITIA. — VESTA. etc. Observari solum merentur pauci sequentes:

Vt lit. B.

S. C. *Ceres sedens d. spicas, s. facem.* AE. II. (Mus. Caes.)

Hanc capitis epigraphen in nullo hactenus Sabinae numo videre mihi contigit, intelligo, omissum juxta Hadriani nomen *patris patriae* titulo. Ex qua peristasi augurari liceat, aliquanto saltem maturius Sabinam *Augustae*, quam Hadrianum *patris patriae* titulum abstulisse, etsi utrumque eodem anno accidisse permittamus, ut supra dictum.

Mulierem partis aversae Cereris ritu sedentem esse ipsam Sabinam, dubium non est, cum paullo post ejus ipsius caput spicis coronatum simus visuri. Romanorum exemplum secuti Graeci eam in marmore dixere *Σαβειναν βασιλισσαν Σεβαστην νεαν Δημητρα αὐτοκρατορος Αδριανυ γυναικα*, *Sabinam reginam Augustam novam Cererem imperatoris Hadriani*

a) Sat. VI. 501.

uxorem [a]). Cereris cultu fingitur etiam Sabina in insigni gema beryllo musei Caesarei.

* * *

Vt lit. C.

S. C. *Mulae duae thensam trahentes.* AE. I. (Vaill.)

De hoc thensae typo recole, quae supra ad numum Iuliae Augusti uxoris, inscriptum: S. P. Q. R. IVLIAE. AVGVST. notavi.

* * *

Vt lit A. Caput Sabinae spicis coronatum.

Sine epigraphe. Cybele leone sub vecta d. tympanum, s. hastam. AE. max. mod. (Mus. Caes.)

Videmus in rarissimo hoc numo Sabinam Cereris instar proponi, ut continuo ad numum primum adverti.

Diva Sabina.

Sabinam consecratam testimonio suo cui contradici nequit, statuunt numi, a quo, jure potest ambigi. Communis inter recentiores sententia obtinet, eam istud honoris ab ipso marito nactam. At enim si verum est, quod nonnullis visum, eam paucis ante hujus obitum mensibus mortuam, et quidem porrecta ab hoc potione venenata, adduci non possum, ut credam, aut Hadrianum ipsum in recente odio voluisse uxorem invisam ad summum honoris apicem extollere, nisi ad amoliendam ejus ad mortem adactae suspicionem fecisse istud dicatur, aut senatum invito principe decernere apotheosin fuisse ausurum. Credibile igitur, placuisse istud successori Antonino, cujus Sabina fuit jure adoptionis mater, cujusque fuisse natura materteram, supra in Matidia παρεργως indicavimus.

DIVA. AVG. SABINA. *Caput Sabinae velatum.*

CONSECRATIO. *Aquila stans.* AR. In aliis: *Sabina d. hastam ab aquila sursum evecta* AV. (Mus. Caes.)

Eadem adversa, sed in nonnullis caput sine velo.

PIETATI. AVG. *Ara.* AR. (Mus. Caes. Vaill.)

Quod supra verisimile dixeram, Sabinam ab Antonino consecratam, numus hic confirmare videtur. Ex nonnullorum veterum sententia hic *Pius* dictus est, quia precibus adegit senatum, ut Hadriano patri coelestes honores decerneret. Idem cum impetrasse videatur matri, signatus numus praesens typo arae, quam Sabinae dedicaverit addita epigraphe *pietatis Augustae.*

Numi commatis peregrini.

Vrbium liberarum.

Insignes sunt argentei drachmae pondere signati apud Amisum Ponti, qui praeferunt annos aerae Amisenae PΞϛ, PΞZ. (Mus. Caes.) PΞH. et PΞΘ. (Vaill. Num. praest.) Ex hoc posteriore certum fit, Sabinam saltem in autumno anni V. C. 889, a quo tempore numus hic percussus est, adhuc fuisse in vivis, et forte adhuc in autumno 890, si aera Amisi non, quod hactenus visum eruditis, V. C. 721, sed 722 coepit, et refellitur sententia Baldini ex male intel-

a) Murat. Inscript. p. 237. 1.

lecto Spartiani loco arguentis, Sabinam jam mortuam ante adoptionem Aelii, quem tamen adoptatum jam constat anno V. C. 888, aut saltem nondum adulto anno 889.

* * *

Egregius etiam est sequens, quem ex Pellerinio totum describere operae pretium.

ΑΥΤ. ΚΑΙ. ΘΕ. ΤΡΑ. ΠΑΡ. ΤΙ. ΘΕ. ΝΕΡ. ΤΙ. ΤΡΑΙ. ΑΔΡΙΑΝΟΝ. *Caput Hadriani radiatum intra literas grandes* Π. Π.

ΣΑΒΕΙΝΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. ΑΔΡΙ. ΤΑΡΣ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΟΣ. *Caput Sabinae lunae impositum intra literas grandiores* ΑΥ. AR. max. mod. (Pelerin Mel. I. pag. 187.)

Proponitur in hoc numo Hadrianus cinctus corona radiata instar Solis, et Sabina instar Lunae, quae in Augustorum pari attributa praeter monetam Romanam inde a Severo non pauci offerunt numi extra urbem signati, et speciatim numi coloniae incertae cum capitibus Neronis, et Octaviae. Sed haec aliunde satis cognita. Verum istud in hoc numo peculiare, quod in area partis anticae legatur Π. Π. id est: Πατερα Πατριδος, in area aversae ΑΥ. id est: ΑΥγουστη, et quidem utrumque exaratum charactere grandiore, quod sane non sine certa ratione factum. Plane verisimile est, numum hunc fuisse signatum V. C. 881, quo anno diximus, et Hadrianum *patris patriae*, et Sabinam *Augustae* titulos abstulisse, quod novum additum decus dum utrique gratulantur Tarsenses, illud peculiari quadam ratione, et in ostentationem, quo in oculos citius incurreret, numismati argenteo maximae formae insculpsere. Novi, Pellerinium literas ΑΥ legere ΑΥτονομου, haud dubie propterea, quoniam cum jam praecedat vocabulum ΣΕΒΑΣΤΗ, sequens ΑΥγουστη ejusdem cum priore significationis manifesta esset tautologia. At vero primum ipse fatetur Pellerinius, nunquam alias Tarsenses solitos Αυτονομου titulum numis inscribere: deinde propter hanc ipsam rationem, ut minus apparens esset tautologia, pro jam dicto ΣΕΒΑΣΤΗ substituerunt ΑΥγουστη. Minus offendisset Pellerinium apparens haec tautologia, si reflexisset animum ad numum ejusdem Sabinae ab Haymio editum [a]), in quo legas: ΣΑΒΕΙΝΑ. ΣΕΒΑΣΤΗ. ΑΥΓ.

* * *

Coloniarum.

Hactenus ei tantum a Corinthiis dedicatam monetam constat.

* * *

Alexandrini.

Horum nonnulli proditi. Insignior is, qui annum ΚΑ. inscriptum exhibet [b]), unde arguitur, ut dictum, Sabinam adhuc exeunte Augusto V. C. 889 in vivis fuisse.

a) Tom. II. tab. 33. n. 9. b) Theupoli.

in Aelii numum transtulit. En tibi novum iterum argumentum, quam parum nos auctoritate cotalogorum, ac praecipue in describendis argenteis stare possimus, in quibus latentis intus aeris ignominia raro, a Mediobarbo nunquam notatur, tanquam istud addere, vel omittere ad utilitatem, quam ex numis veteribus capimus, non pertineret.

Ex omnibus Aelii numis sequens unicus est, qui totus describendus videatur.

Vt lit. A.

PANNONIA. TR. POT. COS. II. S. C. *Pannonia mulieris specie stans pileo patrio tecta, d. vexillum.* AE. I. II. (Mus. Caes.)

Tam in Hadriano, quam Aelio commemorat Spartianus, Aelium mox post adoptionem Pannoniis ducem, ac rectorem fuisse impositum. Quamdiu in provincia manserit, ex ambiguis Spartiani verbis non satis liquido colligitur. Anno exeunte eum Romae jam fuisse, certum est ex ejus subita morte de qua mox. Pannoniam utramque videsis in moneta Decii, et Iuliani II. tyranni. Dixi, Pannoniam in his numis sisti pileo patrio tectam. Gestare pileos proprium fuit populis a Ponto Euxino in occasum positis, et de Getis quidem, Dacis, Pannoniis istud testantur scriptores, et monumenta. Daciae genium pileatum habemus in ejus ipsius numis, tum et numis Trajani Daciae captae testibus. Pileatos Dacos, et Getas vocat etiam Paulinus a). De Pannoniis Vegetius b): *Vsque ad praesentem prope aetatem consuetudo permansit, ut omnes milites pileis, quos Pannonicos vocabant, ex pellibus uterentur.* Vide de hoc plura in nota Fabricii ad Dionis Dacos πιλοφορεις c).

V. C. 891 *P. X.* 138.

CAESAR. TR. POT. II. COS. II.

Redux e provincia, et aeger accepta potione, qua se existimabat juvari, mortuus est ipsis Kalendis Ianuariis. (Spartian.)

Fuere, qui ejus mortem referrent ad Kalendas Ian. anni praecedentis, verum existunt duo marmora, quae contrarium invicte docent, unum, quod supra citavi, in quo Aelius jungitur cum Hadriano agente trib. potestatem XXI., quam is auspicatus est circiter die XI. Augusti anni prioris, ergo Aelius tum adhuc superstes fuit; alterum item apud Gruterum d), positum L. AELIO. CAESARE. II. P. COELIO. BALBINO. COS. KAL. IVL. Processit Aelius, ut vidimus, consul II. anno proxime superiore, seu 890, et marmor positum est Kalendis Iuliis, ergo non potuit diem obivisse Kalendis Ianuariis ejusdem anni, nisi forte dicere quis velit, eum, etsi mortuum, nominari tamen in marmore, quia consul annum aperuit, eique nomen dedit. Verum vix credibile, dissimulaturos istud fuisse historicos, si idem dies eum et consulem, et funus vidisset. Obstant et numi Aelii, qui copiosi supersunt, et qui omnes consulatum II. inscriptum habent, quem is inchoavit eo ipso die, quo secundum patronos adversae sententiae mortuus est. Ergo necesse erit, aut credere, omnes hos numos cusos esse, antequam

a) Carm. XXX. b) L. I. c. 20. c) L. LXVIII. §. 9. d) pag. 1009. 6.

hunc consulatum iniret, aut signatos eo jam vita functo. Vtrumque an verisimile? Obstat denique numus hujus Caesaris Sinope percussus cum anno CLXXXII., ex cujus calculo confit, Aelium adhuc vixisse exeunte anno superiore.

Ceterum fuit Aelius, ut Spartiani verbis utar, comptus, decorus, pulchritudinis regiae, oris venerandi, in vita privata etsi minus probabilis, minus tamen reprehendendus, eloquens, et in republica non inutilis. In provincia rebus aut bene, aut feliciter gestis non quidem summi, medii tamen ducis famam abstulit. In voluptatibus, ac mollitie nimius, cujus ingenio venter multas novi generis cupedias, corpus effeminatum molles, ac delibutos unguentis lectos, et adcubationes debuit. Cursoribus Cupidinum exemplo alas adposuit, inditis Boreae, Noti, Aquilonis nominibus. At idem valetudinis improsperae fuit, quod post adoptionem maxime patuit, sic ut ejus adoptati Hadrianum paullo post poeniteret, isque feratur dixisse, se in caducum parietem incubuisse, et perdidisse IIS. quater millies, quod populo, et militibus pro ejus adoptione dederat, et jam tum de Aelio dixere sortes Virgilianae:

Ostendent terris hunc tantum fata, neque ultra
Esse sinent.

Consecratus post mortem non proditur, at statuas per totum orbem colosseas, et templa in nonnullis urbibus ejus honori ab Hadriano imperata refert Spartianus, sepultum autem in monumento Hadriani Capitolinus a).

Vxor. Hujus nomen a Spartiano reticetur, qui aliud non prodit, quam fuisse Aelium Nigrini generum, ejus ipsius, quem, quod Hadriano insidiatus esset, Faventiae jubente senatu occisum alio loco perhibet b). Eodem auctore Aelius huic suae uxori conquerenti de extraneis ejus voluptatibus respondisse fertur: *patere me per alias exercere cupiditates meas; uxor enim dignitatis nomen est, non voluptatis.* Ejus reliqua una cum nomine interciderunt. Multo ingeniosior Oceo suffragante etiam Mediobarbo, qui hanc Nigrini filiam, et Aelii uxorem fuisse vocatam Domitiam Lucillam confidenter quidem, at nullo teste adserit, eique non paucos numos Lucillae Veri ademptos nulla veri specie largitur, de qua lite plura disserere non lubet, cum eam jam unanimis antiquariorum consensus secuerit.

Proles: *L. Verus* M. Aurelii in imperio conlega.

Fabia, cujus meminit Capitolinus in M. Aurelio, et L. Vero.

* * *

Numi hujus anni, qui Aelium paucas tantum horas superstitem vidit, non habentur.

Numi commatis peregrini.

Insignis est numus argenteus drachmae pondere signatus Amisi Ponti cum anno ΡΞΘ, quem vide in moneta hujus urbis, quo loco et iniquam lectionem Pagii perstrinxi, in numo simili scriptum ΡΞЄ perperam adserentis c). Vide,

a) In Vero sub fin. b) In Hadriano Cap. 7. et 23. c) Critic. Bar. ad ann. Chr. 157.

quae de hujus numi usu plura diximus in numis Amisi Ponti.

In numo maximi moduli, quem Spanhemius ex museo regis Galliarum citat, dicitur ΛΟΤΚΙΟϹ. ΑΙΛΙΟϹ a).

Coloniae numus unicus editus a Vaillantio ex museo Christinae, estque Corinthi.

Alexandria Aegypti plures offert inscriptos: ΔΗΜ. ϾΞΟΤϹ. ΤΠΑΤ. Β. De insigni alio inscripto L. Γ. egi altius. Reliqua vide in numis hujus classis.

PRETIVM.

Commatis Romani:		
	Aurei - - - - - - - -	RR.
	Argentei - - - - - - - -	R.
	Aenei max. mod. - - - - - -	RRRR.
	Aenei I. et II. formae - - - - -	vix R.
	Aenei III. formae - - - - - -	O.
Commatis peregrini:		
	Vrbium liberarum AR. max. mod. - - -	RRR.
	AR. III. formae - - - - - - -	RR.
	Aenei - - - - - - - - - -	RR.
	Coloniarum - - - - - - - -	RRRR.
	Alexandrini - - - - - - - -	RR.

ANTINOVS.

Hujus numos, etsi ad imperatorum classem nullo pacto pertineant, Hadriani monetae subjicio, cum quod conjuncti melius, quam per singulas urbes, quorsum pertinent, dispersi ejus illustrant historiam, tum quod nihil fere continent, nisi, quod ad unum Antinoum, et qui eum extulit, Hadrianum pertineat.

Antinous natus Bithynii Bithyniae urbe adeo per formae illecebras gratiosus apud Hadrianum fuit, ut inde ab Iovis Ganymede non habeat antiquitas alium viri amasium magis ore vulgi celebratum, et per infamiam cognitum. Insaniam, qua in vivum furebat, intendit in mortuo. E vivis ereptum in Aegypto, satis constat, at mortis genus jam olim anceps, et variis rumoribus fuit vulgatum. Plerique navigio excussum, et mersum in Nilo scripsere. Alii, devotum fuisse Hadriano, ac pro eo, detrectantibus aliis, mortem voluntariam oppetiisse, quod imperatori, cum fatum producere vellet, animam voluntariam opus esse noverat. Fuere etiam, qui ab ipso Hadriano immolatum suspi-

a) In Caess. Iuliani pag. 11.

cabantur, quod persuasum fuit Dioni. Quidquid erit, e vivis sublatum immoderate, ac muliebriter flevit, neque statuas modo per totum imperium dedicavit, sed urbem etiam in Aegypto struxit ab ejus nomine dictam Antinoopolin. Etiam sidus novum, aut quod tale esse videbatur, Antinoi nomine, quod hodieque usurpant Vraniae filii, adfecit. Tum vero cognito Hadriani luctu patuit Graecorum ingenium semper alias in obsequia praeceps, at modo turpiter servile. Videres certantes urbes, seu cum Antinoum volente Hadriano consecrarent, seu cum omnibus vicis ejus imagines proponerent, aras, templa, sacerdotes, prophetas, certamina gymnica, oracula constituerent, summorum deorum insignibus decorarent, illustri saepe inter hos loco adsignato, qualem videre est in celebri epigrammate Gruteriano [a]), quod ΑΝΤΙΝΟΩΙ. CΥΝΘΡΟΝΩΙ ΤΩΝ. ЄΝ. ΑΙΓΥΠΤΩΙ. ΘЄΩΝ. Μ. ΟΥΛΠΙΟC. ΑΠΟΛΛΩΝΙΟC. ΠΡΟΦΗΤΗC, *Antinoo adsessori deorum, quos Aegyptus colit, M. Vlpius Apollonius propheta* dedicavit, aut cum a Tertuliano *synodi deus*, seu in ipsa deorum concilia admissus dicitur [b]). Plura ejus vesaniae argumenta in numorum explicatione proponentur. Perversum hunc in Hadriano, subjectisque populis animorum habitum non mirabitur, cui non ignota sunt, quae multo ante Alexander M., ejusque comperta voluntate nationes omnes in decernendis mortuo Hephaestioni honoribus constituerunt. Confer, quae de hac regis Macedonis impotentia memoriae prodidit Lucianus [c]), et miraberis in utroque disparis aetatis facto parem stuporem, et geminam impudentiam, nisi quod Pellaeus juvenis intendit furorem, cum capitale esset, nolle Hephaestionem deum credere, et hunc quoque *παρεδρον και ἀλεξικακον θεον*. Quod vero mirandum magis, hic Antinoi cultus nequaquam temporarius fuit; nam testatur Clemens Alexandrinus [d]), sua adhuc aetate sacras Antinoi noctes durasse. Fuit tamen haec Graecorum amentia, qua divinos honores praestitere impuro Hadriani catamito, eo utilis, quod ecclesiae Christianae patribus campum aperuit sugillandi superstitionis ritus, ipsam impietatem, ac scelera consecrantis. Lubet omissis aliis audire Aur. Prudentii Musam sic canentem [e]):

Quid loquar Antinoum coelesti in sede locatum?
Illum delicias nunc divi principis, illum
Purpureo in gremio spoliatum sorte virili,
Hadrianique dei Ganymedem, non cyathos dis
Porgere, sed medio recubantem cum Iove fulcro
Nectaris ambrosii sacrum potare Lyaeum,
Cumque suo in templis vota exaudire marito.

Annum, quo supremum diem obivit, elicio V. C. 883, ut monebo infra in

---

a) Pag. 86. 1. b) Apologet. c. 13. c) de non tem. cred. calumn. d) Protrept. p. 43. edit. Oxon. e) Contr. Symmach. L. I. v. 271.

ejus numis Alexandrinis. Sepultum fuisse Antinoopoli, testatur Epiphanius. Ea, quae diximus, capta sunt ex Dione, Spartiano a), Victore b), Pausania c), Suida d), tum passim ex patribus ecclesiae.

Numi:

Neque Roma, neque Romae metropolis exemplo coloniae monetam suam famigerati hujus scorti imagine inquinari passae sunt. Solis igitur urbibus Graecis conservatae Antinoi memoriae sive beneficium, sive dedecus debemus, quarum hic numos omissis aliis, qui ejus historiam non illustrant, alphabeti Graeci ordine subjicimus, Alexandrinis ad calcem reservatis.

* * *

ANTINOOC. IAKXOC. *Caput hedera redimitum.*

ЄΓЄCIOC. ANЄΘHKЄ. AΔPAMTTHNΩN. *Ceres sedens.* AE. I. (Haim. T. II.)

De vocabulo IAKXOC, quo nomine Graeci Bacchum quoque intellexere, plura olim disserui, cum in numum ejusdem Antinoi Tarsensem, in quo idem NЄOC IAKXOC appellatur, quemque infra recitabo, commentarer e). Videntur Graeci plurimum adfinitatis inter Bacchi, atque Antinoi decoram formam vidisse, nam illius plerumque aut attributa Antinoo addidere, ut certos nos faciunt cum numi, tum Pausanias, qui, quas vidit, Antinoi seu tabulas pictas, seu signa, pleraque cultu adsimilari Baccho adserit f). Aversam Cereris, aut verius Proserpinae erudite Haymius ex Arriano explicat, cujus verba sunt g): *etiam Athenienses* (quorum coloni fuere Adramyteni Mysiae, hujus numi auctores) *Bacchum Iovis, et Proserpinae filium colunt, diversum ab hoc Baccho, et Iacchus mysticus huic Baccho, non Thebano illi, accinitur.* Addo marmor Gruterianum dicatum FABIAE. ACONIAE - - - SACRATAE. APVD. ELEVSINAM. DEO. IACCHO. CERERI. ET. CORAE. h). Habuere ergo Adramyteni Bacchum suum ducta religione Athenis, aut his vicina Eleusine, quem et numus, et marmor IACCHVM vocant, et in aversa sociatur Proserpina, quae hoc pacto personati hujus Antinoi mater extitit.

* * *

ANTINOOC. HPΩC. AΓAΘOC. *Caput nudum.*

AΔPIANOΘHPITΩN. *Bos stans, in cujus latere luna.* AE. II. (Spanheim Tom. II. p. 336. Vaill. Num. Graec.)

Eadem adversa.

AΔPIANOΘHPA. *Caput Apri.* AE. m. m. (Theupoli.)

Numi sunt Hadrianotherae Bithyniae. Aliud ab hac honoris vocabulum Antinoo inditum, nempe *boni herois*, quo nomine veteres dixerunt bonorum virorum solutas corpore animas, in quo comprobando prolixus est Spanhemius i). Aversam numi prioris objicere Apin majorum gentium inter Aegyptios

a) In Hadriano. b) de Caess. c) in Arcadic. p. 617. d) in Ἀδριανος et Παιδικα. e) Num. vet. p. 232. f) L. VIII. p. 617. g) de Expedit. Alex. p. 88. h) pag. 309. 2. i) l. c.

numen, inserta lateri lunula efficit, qua de nota Api propria vide Plinium [a]), et Ammianum [b]). Iungitur is cum Antinoo, quoniam hic, ut supra vidimus, συνθρονος erat Aegypti deorum.

Alterius numi aversa ad urbis historiam pertinet, ut in ejus moneta docuimus. Non omittendum hoc loco, in ejus numi descriptione ingentem lapsum ab auctore Catalogi Theupoli admissum, dum ejus epigraphen legit: ΑΔΡΙΑΝΟΥ. ΘΗΤΑ., idque interpretaretur: *Hadriani servus.*

* * *

ANTINOOC. ΗΡΩC. *Caput nudum.*

AMICO. - - - *Vpupa intra lauream.* AE. II. (Seguin Sel. num. p. 152.)

Epigraphen aversae valde esse attritam profitetur Seguinus, sic ut dubitare liceat, utrum epigraphe vere *Amisum* Ponti urbem enunciet. Typo upupae Antinoi in Hadrianum suum pietatem indicari existimat, quia, inquit, haec avis pro symbolo pietatis ergà deos, et parentes habebatur. Ejus adserti fontem non indicavit; reperio tamen apud Aelianum [c]), hunc alitem adversum parentes pium esse. Monendum, Vaillantium numum Antinoi cum simili aversae typo protulisse, sed inscriptum: CMΥΡΝΑΙΩΝ. ΙЄΡΟΝΥΜΟC. ΑΝЄΘΗΚЄΝ [d]).

* * *

ANTINOOC. ΗΡΩC. *Caput Antinoi nudum.*

ΙΟΥΛ. CAΤΟΡΝΙΝΟC. ΑΝΚΥΡΑΝΟΙC. *Deus Mensis stans d. ancoram, s. hastam.* AE. I. (Vaill.)

Numus est Ancyrae Phrygiae, et typus aversae huic urbi domesticus.

* * *

ΗΡΩC. ANTINOOC. *Caput nudum.*

ΤΟΙC. ΑΡΚΑCΙ. *Equus liber gradiens.* AE. m. m. (Mus. Caes.)

ΒЄΤΟΥΡΙΟC. *Protome Antinoi capite nudo.*

Eadem aversa. AE. m. m. (Mus. regi Gall. Theupoli.)

Nusquam alibi copiosiores Antinoo honores habiti sunt, quam apud Mantineam Arcadiae, nimirum praecipiente istud Hadriano. Ejus causa exstitit, quod Bithynienses Bithyniae, apud quos natus est Antinous, Mantinensium coloni fuere. Igitur sacram novo deo aedem eo in oppido exstrui, ejusque simulacris, et quaesitissimis marmoribus exornari jussit, addito gymnasio, et annuis initiis, et certamine quinquennali. Refert isthaec Pausanias αὐτοπτης [e]). Ad notionem epigraphes ΤΟΙC. ΑΡΚΑCΙ. subaudi: ἀνεθηκε, *dedicavit*, et quidem magistratus ΒЄΤΟΥΡΙΟC, *Veturius*, sive sacer is fuit, sive profanus, quem alter numus cetera similis praeterea enunciat. De hac formula in Graecis numis obvia egimus alibi [f]). Equum partis aversae ad certamina in Antinoi honorem a Mantinensibus obita referendum tenui conjectura censemus.

---

a) L. VIII. §. 71. b) L. XXII. c. 15. c) de Nat. anim. L. X. c. 16. d) Num. Graec. p. 30. e) L. VIII. p. 617. f) Vol. IV. p. 368.

* * *

Η. ΠΑΤΡΙϹ. ΑΝΤΙΝΟΟΤ. *Caput Antinoi nudum.*

ΚΟΙΝΟΝ. ΒΕΙΘΤΝΙΑϹ. *Templum octo columnarum.* AE. m. m. et AE. III. (Vaill. mus. Caes.)

Patria Antinoi, a qua, ut testatur inscriptio anticae, hi numi percussi sunt, fuit Bithynia, aut arctiore sensu Bithynium Bithyniae oppidum, de quo proxime. Pars aversa non raro occurrit in numis Hadriani, et Sabinae, cujus explicationem pete ex numis communi Bithyniae nomine signatis [a]).

* * *

ΗΡΩϹ. ΑΝΤΙΝΟΟϹ. *in aliis:* Η. ΠΑΤΡΙϹ. ΑΝΤΙΝΟΟΝ. ΘΕΟΝ. *Caput nudum.*

ΑΔΡΙΑΝΩΝ. ΒΙΘΤΝΙΕΩΝ. *Mercurius rejecto post tergum palliolo stans d. palmae, s. oleae ramum tenet, pone taurus.* AE. m. m. (Mus. Caes. Vaill. Mus. Pisani, Mus. Farnes.)

Bithynium oppidum Bithyniae ut Antinoi, sic horum numorum patria fuit, cui praeter varia in amasii gratiam ab Hadriano collata benefacta permissum etiam, ut honorifico *Hadriani* nomine uti liceret. Partis aversae typus ut varie ab hujus numi praeconibus proponitur, sic et varie explicatur. Non dubito, sub Mercurii schemate latere ipsum Antinoum, cujus patria fuit Bithynium, et patria major, ut diximus, Arcadia, perinde atque Mercurius ipse Arcas fuit natus in Cyllene Arcadiae monte. Est in museo reginae Christinae numus Commodi in hoc Bithynio signatus, in cujus aversa Vaillantius caput Antinoi vidit. Sed hoc ejus praeconium iam in numis hujus urbis refutavi.

* * *

ΟϹΤΙΛΙΟϹ. ΜΑΡΚΕΛΛΟϹ. ΙΕΡΕΤϹ. ΤΟΤ. ΑΝΤΙΝΟΟΤ. *Caput nudum.*

ΑΝΕΘΗΚΕ. ΤΟΙϹ. ΑΧΑΙΟΙϹ. *Mercurius nudus s. caduceum, d. adsurgentem Pegasum retinet.* AE. m. m. (Mus. Farn. Theupoli.)

Eadem adversa.

ΑΝΕΘΗΚΕ. ΤΟΙϹ. ΑΧΑΙΟΙϹ. *Mercurius nudus stans d. strophium, s. caduceum, ante eum Priapus in cippo.* AE. m. m. (Vaill.)

Eadem adversa.

ΑΝΕΘΗΚΕ. ΤΟΙϹ. ΑΧΑΙΟΙϹ. *Antinous eques cum hasta.* AE. II. (Vaill.)

Eadem adversa.

ΑΝΕΘΗΚΕ. ΚΟΡΙΝΘΙΩΝ. *Sol nudus in bigis d. flagellum.* AE. m. m. (Mus. Caes.)

Ex postremo hoc numo priorum, qui generatim Αχαιυς tantum memorant, locus natalis colligitur. Exhibent hi Hostilium Marcellum, qui se ipsum *sacerdotem Antinoi* profitetur, et qui, composita utriusque partis inscriptione, praesentes numos Corinthiis, et in genere Achaeis dedicavit. Qua ratione Mercurius numi primi cum Pegaso connectatur, difficulter poterit ex mythologia expediri, nisi forte placuit Corinthiis, Antinoum partim attributis Mercurii, quae ei addita ex sequentibus etiam numis intelligemus, partim Bellerophontis Corinthii proponere. Alterius numi typus sensum fortasse continet turpiter ambiguum. Tertius Antinoum omni herois

a) Vol. II. p. 403.

cultu incedentem sistit. Quarti typus ad Corinthios pertinet, ut horum numi commonstrant.

* * *

ANTINOOC. HPΩOC. *Caput nudum.*

ΔΕΛΦΩΝ. *Tripus.* AE. II. (Pellerin Suppl. III. p. 131.)

Est Delphorum Phocidis typo tripodis domestico causa oraculi.

* * *

ΕΥΚΑΡΠΕΩΝ. *Caput perjuvenile nudum, pone caduceus.*

ΕΠΙ. Γ. ΚΛ. ΦΛΑΚΚΟΥ. *Luna cum duobus astris, inferne caput bovis.* AE. III. (Haym, Pellerin.)

Caput anticae Haymius esse Mercurii adserit, Pellerinius Antinoum sub Mercurii specie ab his Phrygiae Eucarpensibus propositum [a]). Istud certum, magistratum *C. Claudium Flaccum* legi etiam in numo Antonini Pii apud eandem Eucarpiam signato, quem edidit Arigonius, quae peristasis Antinoo non quidem prodest, sed neque multum adversatur, cum altius dixerimus, ejus cultum etiam mortuo patrono Hadriano pluribus in oppidis durasse. Si caput anticae vere est Antinoi, causam sociatae in aversa lunae pete ex sequente numo Hierapolis. Pellerinius etiam in alio simili capite, quod exhibetur in numo suo Docimei Phrygiae, Antinoi caput sub Mercurii imagine agnoscit.

* * *

ANTINOON ΘΕΟΝ. *Protome Antinoi.*

ΙΕΡΑΠΟΛΙC. *Luna cum astro.* AE. III. (Vaill.)

Numum omnibus partibus simillimum, sed Nicopolis Epiri nomine olim edidi ex museo comitis Vitzai [b]), nisi fortassis uterque unus idemque numus est, et Vaillantius epigraphes parte per aevum adrosa ex ΙΕΡΑ. ΝΙΚΟΠΟΛΙC suum ΙΕΡΑΠΟΛΙC obtrusit, numumque adeo Hierapoli Phrygiae dedit. Typum lunae tum ex Tatiani adversum gentiles oratione explicui, cujus verba in Latinum versa sic habent: *quomodo mortuus Antinous adolescens speciosus in luna sedem obtinuit? quis illum eo deduxit?* Fuere igitur nonnulli Graecorum theologorum, qui lunicolam fecere Antinoum. Quod si Antinous sive Hierapolitis, sive Nicopolitis creditus fuit Bacchus, qualis testimonio numorum creditus fuit Adramytenis, et Tarsensibus, aliam potest luna habere significationem; nam docente Vlpiano [c]) Διονυσυ ἀδελφη ἡ σεληνη, ἐνιοι δε παιδα σεληνης τον Διονυσον. *Bacchi soror est Luna, sunt tamen, qui Bacchum Lunae filium volunt.*

* * *

ANTINOOC. HPΩC. *Protome capite nudo.*

ΙΠΠΩΝ. ΚΑΛΧΑΔΟΝΙΟΙC. *Antinous grypho volante sursum vectus.* AE. m. m. (Seguin.)

Gryphus ales Apollini sacer nunc Antinoo velut alteri Apollini servire a Chalcedoniis cogitur. Noti horum numi imperatorii, in quibus fingitur Apollo, a cycno in altum elatus.

* * *

ΚΥΖΙΚ. seu *Cyzicenorum* unum, sed cum reliqua inscriptione vitiata vulgavit Vaillantius. (Num. Graec.)

a) Rec. II. p. 35. b) Num. vet. p. 102. c) ad orat. Demosth. in Midiam.

* * *

ANTINOOC. HPΩC. *Caput nudum.*

H. MHTPOΠOΛIC. NIKOMHΔEIA. *Aries cum astro.* AE. m. m. (Vaillant.)

In aliorum aversa: *Harpocrates*, vel *Taurus*, *etc.* AE. m. m. vel AE. III. (Vaillant, Buonarroti Osserv. istor.)

Iungitur aries cum Antinoo, velut novo Mercurio, cui, ut constat, animal illud proprium fuit, astrum vero Antinoi sidus indicat, de quo in ejus vita egimus. Harpocrates Antinoi collega in concilio deorum Aegypti, ut eodem loco diximus, atque vel eodem sensu taurus, qui frequenter numorum Aegypti posticam partem occupat, Apin sistit, vel victimam, quae ejus honori caesa est.

* * *

ANTINOON. ΘEON. *Protome Antinoi.*

NEIKOΠO. - - - *Luna bicornis cum astro.* AE. III. (Mus. com. Vitzai, et a me editus in meis num. vet. p. 102.)

Eadem adversa.

NEIKOΠOΛEΩC. *Porta urbis.* AE. III. (Mus. princ. de Waldeck.)

Sunt hi numi Nicopoleos Epiri. Ad explicandum lunae typum adhibe, quae supra ad similem aversam in numo Hierapolis Phrygiae observavi.

* * *

HPΩC. ANTINOOC. *Caput nudum.*

EΠI. ΓOTANΔPOT. CAΛHNΩN. *Bacchus stans.* AE. (Sestini Lettere T. IV. p. 127.)

Est Salae Phrygiae. Magistratus nomen aliter legendum videtur; forma enim parum Graeca est.

* * *

ANTINOOT. HPΩ - - *Caput nudum.*

CAPΔIANΩN. NEΩKOPΩN. *Apollo Actius stans.* AE. I. (Mus. Farnes.)

ANTINOOC. HPΩC. *Caput nudum.*

CAPΔIANΩN. *Vir barbatus nudus in aliis stans, in aliis sedens d. fulmen, s. infantem gestat.* AE. III. (Mus. Caes. Patin, Vaillant.)

Apollinem Actium a Sardianis cultum testantur eorum numi, quibus inscriptum AKTIA, nempe certamina. Vir alterius numi infantem ulnis complexus haud dubius est Iuppiter Bacchum ex Semele inter fulmina natum fovens, de quo vide dicta in moneta Sardium. Vidimus hactenus, et videbimus deinceps, Antinoum jam Apollini, jam Baccho fuisse aequiparatum. Ergo Sardiani Antinoum instar Apollinis Actii, et instar Bacchi sui Pyrigenis proposuere.

* * *

ANTINOOC. HPΩC. *Caput nudum.*

ΠOΛEMΩN. ANEΘHKE. CMTPNAIOIC. *Taurus.* In aliis: *Panthera femella d. pede thyrsum.* In aliis: *Prora navis.* (Mus. reg. Gall. Mus. Caes.) In aliis: *Aries, juxta quem caduceus.* (Mus. Farnes. Mus. Magni Ducis, et Pisani.) Sunt omnes AE. max. mod. In alio: *Alexander M. dormiens sub arbore, adstant duae Nemeses.* AE. I. (Vaillant.)

De tauro actum jam saepius. Panthera ad Antinoum velut Bacchum, ut aries ad eum tanquam Mercurium pertinent. Navis, nisi ad urbis historiam alludit, quam in Smyrnae moneta exposuimus, aut ad ipsum *Polemonem* numo

inscriptum, cui teste Philostrato concessum fuit sacram eam triremen conscendere a), referri potest ad Antinoum, cujus statuam cum adjuncta navi lusoria Hadriani jussu effictam, et apud Antinoopolin dedicatam refert Epiphanius. Typus Alexandri M. dormientis, et geminae Nemesis Smyrnae domesticus est, ut olim dictum. De Polemone horum numorum auctore multa diximus in numis Smyrnae Ioniae, et Laodiceae Phrygiae.

* * *

ANTINOOC. ΗΡΩC. *Caput nudum.*

ΑΔΡΙΑΝΗC. ΤΑΡCΟΥ. ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩC. ΝΕΩΚΟΡΟΥ. *Cista mystica Bacchi inter tres thyrsos, in imo:* ΝΕΩ. ΙΑΚΧΩ. AE. I. (Mus. Caes.)

ANTINOOC. ΗΡΩC. *Caput nudum.*

Eadem epigraphe. Tripus cum ramo humi jacente, in imo: ΝΕΩ. ΠΥΘΙΩ. AE. I. (Mus. Caes. Buonarroti Osservaz. p. 36.)

In alio: ΚΥΔΝΟC. *Cydnus fl. decumbens.* AE. m. m. (Vaill.)

Antinoum appellatum *Iacchum*, jam supra in Adramytenorum numo vidimus. In praesente eum Tarsenses *novi Iacchi* nomine adficiunt. Numum ipsum olim edidi, et explicavi in meis Numis veterib. p. 232. In altero numo vocatur *novus Pythius*, seu Apollo. Igitur Tarsenses Antinoum propter formae illecebras cum illis diis comparavere, quos pulcherrimos opinio ferebat, Apollinem nempe et Bacchum. Quare et apud Ovidium sic Sappho de Phaone suo formoso:

Sume fidem, et pharetram, fies manifestus Apollo,
Accedant capiti cornua, Bacchus eris.

* * *

ANTINOOC. ΗΡΩC. *vel:* ANTINOΩΙ. ΗΡΩΙ. *Caput nudum.*

ΤΙΑΝΟΙ. *Neptunus in navi vectus a duobus equis marinis.* AE. m. m. (Mus. Caes.)

Alius, sed: *Antinous seminudus panthera vectus, s. thyrsum super humero.* AE. m. m. (Mus. Caes. et reg. Gall.)

Alius, sed: *Antinous nudus sedens super basi.* AE. I. (Vaillant. Mus. Vitzai.)

Alius, sed: *Bacchus nudus stans d. cantharum, s. thyrsum, pro pedibus panthera.* AE. III. (Mus. Caes.)

Diligentes in observando Antinoo videmus Tianos Bithyniae, ac Bacchi formam ei potissimum convenire fuisse opinatos, ex numis ipsis videmus.

* * *

Antica incerta.

ΕΠΙ. ΑΙΛ. ΚΑΠΙΤΩΝΟC. ΑΡΧ. Α. ΤΟ. Β. ΦΙΛΑΔΕΛΦΕΩΝ. ΝΕΩΚΟΡΩΝ. *Antinous in templo quatuor columnarum.* AE. I. (Vaillant.) In alio: *Venus nuda, tamen pudica, stans in templo quatuor columnarum.* AE. II. (Ibid.)

Sunt hi numi Philadelphiae Lydiae.

* * *

ΠΑΝΙ. ΑΝΤΙΝΟΩ. *Protome Antinoi nuda capite hedera coronato, s. pedum.*

Epigraphe vitiata. Taurus stans. AE. m. m. (Mus. Caes.)

Anticae epigraphe exstat quoque in

a) In vita Polemonis §. 1.

numo contorniato, quem paullo post dabimus. Verisimile videtur, propositum hoc loco numum signatum fuisse in Arcadia, qua in regione, ut supra ad numum, inscriptum TOIC. APKACI, monuimus, praecipuo Antinous honore est mactatus, et Pan ipse, utpote inter Arcadas natus, princeps numen exstitit. Quare et popularibus Panos ritu proponere Antinoum placuit. Eadem de causa nequaquam absurdum, numum Bithynii cusum opinari, quoniam id oppidum Arcadum fuit colonia, ac propterea in eo quoque celebratior Panos cultus.

* * *

ANTINOOC. *Caput nudum.*

Antinous eques sinistra elata, intra equi pedes ΑΛ. AE. II.

Hoc modo numum hunc proposuit Haymius, eumque propter adstitutas literas ΑΛ. Alabandae Cariae donavit [a]). Similem alterum serius vulgavit Liebeus [b]), nisi quod in aversa ante Antinoum equitem visitur pars aedificii, et intra equi pedes legitur ΡΕΣ / Τ. ΑΔ Vterque vir eruditus numum suum integerrimum profitetur. Hactenus ergo hic numus in eorum classem tribuatur, quorum vera patria ignoratur. Omnium minime probavero conjecturam Liebei, qui literas aversae legi posse ΡΕΣαινης Της ΑΔϱιανης, et significare Rhesaenam Mesopotamiae suspicatur.

* * *

Neu quid hoc loco monetae Antinoiae desit, addemus pseudonumos sequentes:

ANTINOOT. ΗΡΟΩC. *Caput Antinoi.*

VICTORIA. AVG. *Victoria stans d. coronam, s. palmam.* Contorniatus. (Vaillant in numis Graecis p. 40.)

ANTINOΩ. ΠΑΝΙ. *Protome Antinoi capite nudo, s. pedum super humero.*

VICTORIA. AVG. *Victoria gradiens.* Contorniatus perelegans. (Mus. Princ. de Waldeck.)

Ignobilia haec monumenta, quorum natales inferiori imperii R. aevo debentur, istud tamen confirmant, quod principio in vita Antinoi dixeram, Caesarei hujus Ganymedis memoriam diu adhuc in multorum animis perseverasse.

Numi Antinoi Alexandrini.

Lubet ante omnia proponere hujus classis numos Antinoi, quo modo eos variis in catalogis editos reperi, sed quorum deinde seu probitatem, seu veram lectionem in severius judicium vocabo.

1. ΑΤΤ. ΚΑΙC. ΤΡΑΙΑΝ. ΑΔΡΙΑΝΟC. CΕΒ. *Caput Hadriani.*

L. H. *Protome Antinoi, cujus capiti flos loti, aut calathus imminet, juxta palmae ramus.* AE. I, (Mus. Pisani. Theupoli.) *Alius simillimus, sed cum* L. IH. (Zoëga ex mus. reg. Gall.)

2. ΑΝΤΙΝΟΟΤ. ΗΡΩΟC. *Caput imminente flore loti.*

L. Θ. *Antinous eques d. caduceum.* AE. II. (Similes tres a me olim ex museo Caesareo vulgati P. I. pag. 195. Patin Numi Impp. p. 166.)

a) Tom. II. tab. 33. n. 10. b) Goth. num. p. 311.

3. ANTINOOT. HPΩOC. *Caput loto ornatum.*
L. TPICKAIΔЄKATOT. *Caput Iovis laureatum.* AE. I. (Zoëga Num. Aegypt. ex museo reg. Christinae).
4. ANTINOOT. HPΩOC. *Caput loto ornatum.*
L. IH. IΘ. *Antinous eques d. caduceum.* AE. II. (Harduin Hist. Aug. Mus. Caes.)
5. ATT. KAIC. TPAIAN. AΔPIANOC. CЄB. *Caput laureatum.*
L. ЄNNЄA. K. Δ. *Protome Antinoi, cujus capiti calathus imminet, juxta palmae ramus.* AE. I. (Haym. T. II. p. m. 275.)
6. ANTINOOT. HPΩOC. *Caput loto ornatum.*
L. K. *Antinous eques d. caduceum.* AE. (Arigoni, Theupoli.)
7. *Eadem adversa.*
L. KA. *Antinous eques d. caduceum.* AE. I. III. (Mus. Pisani, Farnes. Theupoli.)

Si in numo ex propositis primo revera habetur imago Antinoi, ut istud adserit Mazzolenus musei Pisani editor, et cum eo auctor musei Theupoli, ad haec si in aliis Alexandrinis Antinoi numis certus legitur annus Θ, ut mihi quondam visum, cum catalogum musei Caesarei vulgarem, atque etiam Patino numum similem edenti [a]), plurimum probabilitatis accedet testimonio Chronici Alexandrini, cujus verba sunt Latine reddita: *Anno II. Olympiadis CCXXV. Aviola, et Pansa Cos. Hadrianus in Aegyptum profectus urbem Antinoi Thebaidis aedificat ex a. d. III. Kal. Novemb.* Hae notae efficiunt annum V. C. 875. P. X. 122. Mortuus igitur tum jam fuit Antinous, quoniam unanimi consensu Antinoopolis nonnisi mortuo Antinoo aedificata fuit. Atque hanc sententiam penitus confirmabunt numi, de quibus ago, cum anni H. et Θ, qui secundum Aegyptiorum calculum incipiunt exeunte Augusto V. C. 876 et 877, quique cum jam Antinoum specie numinis proponant, eum jam antea decessisse invicte arguent.

At vero his argumentis obstat I. auctoritas Hieronymi [b]), qui Antinoi mortem in annum V. C. 882 differt, ac praecipue monumentorum veterum, quibus facile probatur, Hadrianum anno demum V. C. 883 in Aegypto fuisse, quo tempore Antinoum Nilo fuisse mersum communis fama est. II. Argumentum a laudatis numis cum annis H. et Θ. petitum minus est validum, quoniam dubitare licet utrum existant numi Antinoi inscripti L. Θ. Sane numi similes tres musei Caesarei, quos loco II. descripsi, et in quibus non satis integris, atque inductus a Patino, legere mihi dictum annum videbar, in examen rursum vocati, potius L. IΘ. offerunt, atque eundem etiam annum forte offeret Patinianus. Numus ex propositis I. cum anno H. exiguum adfert momentum; nam primum abest inscriptio Antinoi, et numus ipse non hujus est, sed Hadriani; deinde etsi demus, protomen aversae secundum omnia lineamenta referre Antinoum, eo tamen certi nondum sumus, esse eam mortui, non vivi imaginem. Nam poterant facile Alexandrini, quibus cognitus utique fuit insa-

a) L. c. b) in Chronico.

nus Hadriani in hunc puerum amor, prono Graecorum ingenio ad consecrandos etiam vivos, cuipiam deorum suorum Antinoi personam largiri, ut paullo post iidem Alexandrini Antoninum Pium, et Faustinam vivos Serapidis et Isidis specie proposuere. Denique quod cumprimis observandum, in hoc quoque numo nullus dubito legendum L. IH., non L. H., quod ut credam, facit simillimus alter ab adcuratissimo Zoëga ex museo regis Galliarum descriptus, et L. IH. inscriptus [a]), quem deinde ratione temporis continuo sequitur citatus Haymianus cum anno XIX.

At molestiam adhuc facessit numus III. cum anno XIII. Etenim cum Antinous in illo jam dicatur *heros* necesse est, in mortuis eum jam fuisse anno Alexandrinorum XIII., qui coepit exeunte Augusto anni V. C. 881, quod sane adversatur sententiae nostrae, qua, ut supra in Hadriani numis pag. 489 probavimus, statuitur, Hadrianum V. C. 883 demum fuisse in Aegypto, ac tum mortuum Antinoum. Interim, fateor, non parum vellicat, non modo, quod unicus is est cum hoc anno Antinoi numus, neque ex opulentissimis aliis museis ejus similis cognitus, sed multo magis etiam quod numus hic ex omnibus unicus est, qui annum XIII. sic plene L. ΤΡΙϹΚΑΙΔΕΚΑΤΟΥ. perscribat contra omnia alia exempla, cum in aliis numis Hadriani, Antonini, Aurelii legatur L. ΤΡΙϹΚΔΕ. vel: ΤΡΙϹΚΑΙ. vel: ΤΡΙϹΚΑΙΔ., neque aliter. Atqui similia observata, ut in aliis causis levia videri possunt, sic in numis, in quibus philologia critica nititur, animum jure advertunt. Constat, quam se industrie in effingendis Antinoi numis exercuerit falsariorum ars, et memini, in illustri Christinae museo, in quo cimelium illud servatur, offendisse me numos non modo jure suspectos, sed etiam antiquos quidem, sed quos recentior fraus depravavit, cujus exemplum olim proposui in meis Numis veterib. p. 286, et in credito Antinoi numo, de quo egi in operis praesentis volumine II. p. 408.

Ex his sequitur, nullam nobis ex numis hactenus cognitis imponi necessitatem Antinoi mortem anticipandi, quod olim censuit Buonarrotius [b]). Quin ex numis ipsis Antinoi, quorum certi cum anno Hadriani XVIII. incipiunt, satis manifeste eruitur, tam mature ejus mortem non esse constituendam. Nam quis credat, si Antinoum cum Chronico Alexandrino mortuum anno V. C. 875 statuamus, continuis primis annis, dum recens fuit Hadriani dolor, atque is mox consecratus, et omnibus mactatus honoribus, nullam ab Alexandrinis ei dedicatam monetam, nisi velimus numos intra hoc tempus cusos omnes fortuito deperditos adserere, tandem ab anno V. C. 887 post annorum XII. intervallum, cum jam paullatim resedit dolor, atque ejus observandi contentio, coeptos cudi numos cum ejus imagine, ac deinceps per reliquum Hadriani imperium continuatos? Accedit argumentum aliud, atque, etsi ἀζήτητικον, nequaquam tamen, ut opinor, ignobile. Si juxta Chronici Alexandrini testimonium jam anno V. C. 875 in Aegypto fuit Ha-

a) Numi Aegypt. p. 146. n. 388. b) Osserv. istor. p. 26.

drianus, et is tum urbem Antinoi aedificavit, quam nonnisi post ejus amasii mortem fuisse fundatam conspirant omnes, quaeri jure potest, cur hactenus numus nomi Antinoitae, quem diserte inter Aegypti nomos memorat Ptolemaeus, repertus nondum sit, cum tamen in hac numorum classe plerorumque habeamus nomorum numos cum capite Hadriani addito L. IA. Annus hic Hadriani XI. Alexandrinus majore sui parte fluxit cum anno V. C. 880, ergo quinquennio post, quam mortuus praetenditur Antinous, et condita Antinoi urbs, neque adeo justum defuit temporis spatium, quo stabilitis jam Antinupolis rebus haec quoque urbs et nomus in monetae hujus Hadrianeae societatem potuisset vocari. Ergo haec ipsa omissio confirmare videtur, Antinoum anno XI. Alexandrinorum lucis adhuc habuisse usuram. Quod si aliquando contingeret, ejus generis numum ex terrae latebris emergere, tum hercle, ut suapte manifestum est, tantum confirmabuntur verba Chronici Alexandrini, quantum evertetur sententia mea, et causa conditae jam tum Antinupolis necesse erit confiteri, non modo statuendam maturiorem aliquam Hadriani in Aegyptum profectionem, sed et maturandam ipsius Antinoi mortem, contra ac nobis aliorum monumentorum ope visum fuit. Magis igitur verisimilis sententia Hieronymi, quamvis et haec nimis maturam ejus mortem videatur dictare. Tillemontius in annum Hadriani XVI. V. C. 885 inclinat, nimirum quia huic anno Hadriani in Aegyptum profectionem adfixit. Vide de hoc argumento plura supra in numis Hadriani: ADVENTVI. AVG. ALEXANDRIAE.

PRETIVM.

Commatis Romani

Commatis peregrini

Coloniarum - - - - - - - - -	O.
Vrbium liberarum - - - - - - - -	O.
Aurei, et argentei - - - - - - -	O.
Aenei max. formae - - - - - - -	RRR.
— I. et II. formae - - - - - - -	RR.
— III. formae - - - - - - - -	RR.
Alexandrini - - - - - - - - -	RR.

FINIS VOLVMINIS VI.

VINDOBONAE 1827.

TYPIS HAEREDIS VAN GHELEN.